MARIN PREDA

RISIPITORII

MARIN PREDA
RISIPITORII

Prefață de Oana Soare
Referințe critice de Cătălin Sturza
Tabel cronologic de Teodora Dumitru

Textul actualei ediții este reprodus după
Marin Preda, *Risipitorii*, vol. I-II,
ediția a IV-a, revăzută, Editura Minerva,
București, 1972

CUPRINS

RISIPITORII

PARTEA ÎNTÂI

I

Când Petre Sterian pătrunse în casa unui negustor de pe Calea Griviței și ceru în căsătorie pe aceea dintre fiicele lui care se numea Rodica, el nu avu atunci sentimentul că nu se va mai putea apoi despărți de fata aceea. Tinerii nu se simt tulburați de gravitatea marilor acte ale existenței, și primul lucru pe care îl făcu el a doua zi când intră în secție și se opri în fața dulapurilor să-și îmbrace salopeta fu să se laude că a dat gata una bogată și că o să-și ridice o casă în cartier.

Adevărul era însă altul. Fata nu se mirase atât de tare că dinspre partea aceea a casei lor, dinspre *Ateliere*, îi venise ei un băiat. De când era foarte mică parcă îl cunoscuse. Stătea ca o pisică lângă geam și când suna sirena tresărea și deschidea ochii mari. Știa că acum o să iasă de-acolo, din spatele porților înalte, de sub acoperișurile lungi, valuri de oameni, își turtea nasul de geam și începea să se uite. Le urmărea mersul și le auzea ca prin vată și vocile. Treceau câte doi și câte trei, cu șepcile pe ceafa, cu mâinile băgate până la cot în buzunare, legănându-se. Urmărea un grup până nu se mai vedea, apoi alegea un altul, care îi plăcea ei mai mult, pentru un amănunt știut numai de ea, un nas mai lung al unuia dintre băieți, sau o ceafa mai netunsă. Când se făcu mai mare începu să coboare în prăvălie, și din prăvălie în stradă, chiar printre ei, privindu-i cu un zâmbet naiv și familiar. Și tinerii treceau pe lângă ea ferindu-se să n-o atingă, fără s-o ia în seamă, legănându-se mai departe cu mersul lor liniștit și egal.

Într-o după-amiază lungă de vară, la ora când cumpărătorii erau foarte rari și părinții urcau sus în odaia lor, începu să apară în prăvălie un domn. Era, după cum aflară curând, fiul proprietarului unui magazin de fierărie, „La omul de fier”. El călca pragul și dădea bună ziua într-un fel aparte, având aerul că săvârșește o ispravă pentru care trebuie negreșit să fie

remarcat și admirat, iar de după tejghea, cu metrul în mână, îl întâmpina cea mai mare dintre surori, cu aceeași expresie; buzele li se subțiau la amândoi, privirea le sticlea, vocea căpăta accente străine, și cuvintele pe care le schimbau împreună se ciocneau între ele într-un fel foarte vesel: „Domnișoara vrea să-mi acorde câteva minute întreținere?” începea de obicei tânărul. „Pardon, domnule, răspundea atunci fata, întrețineți-vă cu cine v-ați mai întreținut.” „La cine faceți aluzie?” „La dumneavoastră.” „Mă confundați.” Și asta dura minute și uneori ceasuri întregi. Se pândeau și triumfau unul față de celălalt într-un fel de neînțeles, parcă ar fi făcut cunoștință anume ca să se poată înfrunta. Deseori el se despărțea de ea cu un aer trufaș și mușcător, pentru ca în ziua următoare, revenind, să plece ofensat și bățos, iar sora cea mare rămânea după tejghea furioasă și roșie de jignire sau jubilând de răspunsul cât mai usturător pe care i-l dăduse. Voiau parcă să-și dovedească unul altuia ceva, dar ce anume nu se putea ști și se supuneau acestei porniri cu convingerea cea mai liniștită că așa face toată lumea și că așa se poartă un cavaler și o domnișoară. După ce se căsătoriră, fata venea deseori pe-acasă, se închidea cu mama în odaie și ceasuri întregi i se auzeau de acolo smiorcăiala și drăcuielile. Continuau, se pare, așa cum începuseră. Venea apoi bărbatul după ea și o lua acasă cu „scuze”, dar se vedea după ochi că n-o ierta pe soția lui decât pentru moment.

Fata mijlocie coborî la tejghea în locul celei mari și într-o zi un alt tânăr începu să întârzie și el în prăvălie ca și celălalt. El nu voia însă să-i dovedească fetei nimic, nu era deloc bățos s-o invite astfel: „Domnișoară, vreți să împărtășiți două scaune cu mine diseară în grădină?” Nu se pricepea, și surâzând în sinea ei, fata găsea că acest domn era cam plicticos. Totuși, nu uita nici după atâția ani acest unic curtezan al ei, pentru care, cu vremea, începuse să aibă o curioasă nostalgie. Scena pe care o povestea despre el ajunsese să capete cu timpul o mare precizie și în același timp o neclaritate afectivă tulburătoare, căci sugera copiilor tinerețea mamei, tainică și plină de farmec. „Stăteam în prăvălie, când văd că intră cineva, mi-am dat eu seama că nu era un client, începea de obicei mama. A spus bună ziua și a întrebat dacă avem nu știu ce. N-avem, zic. Și a plecat. A doua oară când a venit a rămas așa, pe gânduri: Dumneavoastră, zice, stați la tejghea? Da, zic. Și, zice, părinții dumneavoastră, domnul Petrașincu, unde este? E sus. Și dumnealui, zice, stă dimineața și dumneavoastră după-masă? Nu, stă și după-masă, dar numai după ce doarme nițel. Dar de ce, zic, aveți ceva cu el? Nu, zice, n-am nimic…” Și aici mama se oprea pufnind în

râs, nedumerindu-i pe copii, și niciodată nu trecea mai departe, ca și când ar fi ajuns la o poartă prin care nu putea să intre decât singură și despre care nu se vorbește nimic nimănui. Într-adevăr, după câteva săptămâni, curtezanul ei o invitase la un bal, și acolo se petrecuse acel ceva despre care ea nu voia să mai povestească. La numai câteva minute de la sosire, intrase pe ușă un tânăr cu mustața deasă, răsucită în sus, și cu niște ochi mari și strălucitori, și dintre toți, deodată nu-l mai văzuse decât pe el. Era îmbrăcat ca și fiii de negustori care organizaseră balul, cu ghete negre, pantaloni rotunzi, fără dungă și fără manșetă, jiletcă, guler alb și țeapăn, ridicat sub bărbie și cu cravată cu nodul enorm, cum era moda pe-atunci… El își plimba privirea peste sală, căuta parcă pe cineva. „Pe mine mă caută”, a gândit ea atunci cuprinsă de veselie, și tot privindu-l își spunea, fără să creadă prea mult, că numai pe ea putea s-o caute, fiindcă numai ea, dintre toate fetele care erau acolo, își dădea seama cine era el, cu mâinile lui mari, cu costumul lui de împrumut, cu privirea lui îndrăzneață, căutând nici el nu știa pe cine, dar prefăcându-se că știe, ca să-și ascundă stinghereala. Deodată, el a văzut-o și a pornit spre ea. I s-a făcut frică, a cuprins-o brusc amețeala și au început să-i tremure picioarele. A vrut să se refugieze sub protecția cavalerului ei, dar era prea târziu, necunoscutul i se și plantase în față, și o invita, printr-o înclinare mută, la dans.

„Dacă vrei să te nenorocești, mărită-te cu el, spuse tatăl după ce Sterian le făcu o vizită și o ceru, câteva luni mai târziu, în căsătorie, îl vezi așa subțirel și cu mustață, dar nici măcar hainele de pe el nu sunt ale lui. Și încă asta n-ar fi nimic, e băiat tânăr și calificat în meserie, ar putea să-și facă și să trăiască bine, dar eu îi cunosc pe ăștia, sunt bețivi și curvari. O să se poarte bine cu tine un an sau doi, și pe urmă, după ce o să faci copii, o să-ți dea cu piciorul. De la *Ateliere* o să tragă direct la cârciumă și o să se întoarcă acasă la miezul nopții, plin de noroi și cu chenzina pe jumătate. O să se trântească în pat să-l descalți și să-i tragi pantalonii și dacă o să scoți o vorbă o să-ți umple gura de sânge. Iar bruma de zestre pe care o să ți-o dau o să ți-o toace și pe aia și o să fie vai de capul tău. Ce-ai să faci dacă ajungi în mizerie și nenorocită, cu copii în brațe? continuă tatăl, posomorât și potrivnic. Unde ai să te duci cu ei? Că altceva de la mine n-o să mai ai parte, că nu ești numai tu!”

Și la această întrebare se oprise și se uitaseră la ea toți care mai erau de față, mama, surorile, cumnatul și două mătuși. Se lăsase o tăcere grea. Ce avea să facă? Unde avea să se ducă? Așteptau s-o vadă șovăind, cuprinsă de

îndoieli, renunțând, sau dacă nu, apărându-se, încercând să-i convingă că ea îl cunoaște bine și știe că n-o să fie așa cum îi proroceau ei. Ea parcă tresări, își îndreptă umerii și deodată întrebă cu o voce limpede: „Atunci, cu cine să mă mărit?”

Răsuflară ușurați. Asta era altceva. Tatăl făcu un gest: se găsesc destui băieți buni. Și după câteva clipe, aruncă un nume din lumea lor de mici negustori. Fata surâse și ascultând numele rămase parcă pe gânduri, apoi deodată spuse iarăși cu aceeași voce distinctă, având însă ceva în plus, care te putea face să crezi că e beată: „Nu, mai bine mor!” Și nu mai adăugă nimic, nicio explicație care măcar să le fi ușurat înțelegerea și să poată, la urma urmei, s-o lase să se mărite cum voia ea.

O lăsară, totuși, în pace vreun an, să-și vină în fire, să-și facă loc spre mintea ei sfaturile și amenințările lor. Dar pe urmă înțeleseră că nu era nimic de sperat; minte avea, dar ea nu era o fată prea frumoasă, și îi *căzuse* rău băiatul acela ochios; orice încercare de a o sili să nu-l mai vadă n-ar fi făcut decât s-o lege și mai tare de el. Consimțiră, dar își luară toate măsurile de prevedere: zestrea fetei să rămână pe numele ei, casa pe care aveau să și-o ridice și mobilierul dat de părinți. Spre uimirea lor, tânărul dădu din umeri acceptând. „S-o văd și pe-asta, zise el, să mă dea ea pe mine afară din casă; plec și mă însor cu alta!” Rubedeniile protestară: n-o să-l dea nimeni afară din casă, dar e bine așa cum zic ei, fiindcă femeia este aceea care face copii, și copiii trebuie să fie la adăpost de un tată care ar lua-o razna. Și lui Sterian i se păru firesc acest răspuns, și nu zise nimic.

II

Pe vremea aceea, cartierul nici nu exista, Bucureștiul se oprea undeva prin spatele *Atelierelor*, după care veneau gropi, rampe de gunoi, câmpie întinsă, bătea crivățul iarna și spulbera zăpada. Au ales un loc și au început să muncească să-și facă o casă. Bătrânul Sterian veni anume de la Oltenița, să-i ajute fiului „să-și dureze un cămin”. Era dulgher. Casa a fost ridicată într-un an, cu fundația de cărămidă, „solidă”, cum spunea bătrânul, părând mică pe din afară, dar spațioasă înăuntru, cu trei odăi, dintre care cea din

mijloc sufragerie și salon, primind soarele în ferestre de la răsăritul până la apusul lui, cu bucătăria în spate și o mică verandă în față.

În al doilea an, întorcându-se într-o zi mai târziu de la niște prieteni, Sterian își găsi soția afară stând tăcută pe un scăunel. O întrebă ce are. Ea nu-i răspunse nimic. I se întâmplase ceva, nu mai vorbea. „Am fost la club”, îi spuse el, și cum ea nu dădea niciun semn de recunoaștere: „Rodico, s-a întâmplat ceva la voi, a murit cineva?” Tăcerea ei era însă prea înghețată ca să confirme o nenorocire de acest fel. Atunci el folosi cuvintele care exprimau bucuriile știute numai de ei doi. Drept răspuns, ea avu un gest de dezgust cu înțelesuri care lui îi scăpară. El dădu din umeri: n-avea decât să tacă, dacă asta îi plăcea!

Dar zilele treceau și se părea că puterile ei în această tăcere erau foarte mari. Atunci el se mohorî, se înfurie, începu să bea, și gândul despărțirii fu cel dintâi care i se strecură în minte când se întrebă unde avea să ajungă traiul cu ea. Când se întorcea de la *Ateliere* amețit de zgomotele asurzitoare ale ciocanelor de la cazangerie și știa că în pragul casei îl așteaptă o tăcută, i se părea ușor și de neînlăturat să se despartă de ea, și gândul că această căsătorie care începuse atât de bine avea să se strice curând îi apărea firesc, obișnuit, și fără urmări pentru cineva. Ba chiar începu să se simtă mândru și să-și bată joc în sinea lui de cei care, în aceeași situație, făceau tărăboi mare, își amenințau femeia cu moartea și altele asemănătoare. „Da’ de unde, își zise, nici de un fir din părul ei n-o să mă ating. Nu mai vrea să trăiască cu mine, treaba ei, nu pot s-o țin cu sila. În ce privește casa, o să i-o las, să nu spună pe urmă rubedeniilor ei c-am vrut să-i mănânc zestrea; dar copilul mi-l iau.”

Astfel au trăit câteva luni. Între timp, casa începuse să arate jalnic; odăile erau murdare, rufele împrăștiate prin colțuri, pereții plini de păianjeni, bucătăria murdară și rău mirositoare, patul conjugal veșnic desfăcut, copilul nespălat și flămând… Mai ales acest pat, cu pernele storcoșite și încrețite, cu albiturile neschimbate de multă vreme, arăta cu prisosință starea de decădere în care ajunsese și se complăcea femeia lui. „Uite ce e, se pomeni spunându-i într-o dimineață de duminică, uite ce e, dragă Rodico – și înainte de a pronunța ceea ce avea să urmeze, el făcu întâi un gest tăindu-și gâtul cu palma foarte aproape de bărbie –, mi-e până peste gât, zise el, de aerele tale de fată de negustor care nu știe ce e munca. Asta e, dacă vrei să știi, mi-e până peste gât.”

Și pentru întâia oară ieșiră din gura lui înjurături pe care ea nu le mai auzise. Femeia se uită la el cu un ochi imobil, contemplând parcă înjurăturile și cuvintele lui lipsite de sens, străine de ei doi, din care reieșea că ea a avut aerele acelea de fată de negustor care nu știe ce e munca încă de la început și că el le-a tot răbdat… Cuvinte prostești de bărbat tânăr care nu mai știe nici el ce-i iese din gură. „Mai bine să ne despărțim”, zise ea cu un glas istovit și cu o expresie de silă disperată pe chipul ei neatins până atunci de suferință.

Pe neașteptate, venind nu se știe din ce zonă ascunsă a sufletului, a urcat în clipa aceea în el o senzație de spaimă proaspătă și cumplită ca o tăietură de brici adâncă și rece. Cum adică? Rodica lui, pe care a văzut-o… ai cărei ochi i-a întâlnit când a intrat în sala aceea de bal… să nu mai fie, să n-o mai vadă?…

Ea începu să-și clatine capul într-o parte și-n alta, fără o lacrimă, fără un geamăt, suferind de un rău adânc și inexplicabil, care secase totul în sufletul ei, parcă chiar și suferința însăși. Seceta nu se abate numai asupra pământului, când moare iarba și tânjesc plantele și copacii, ci și asupra simțirii oamenilor, când se ofilesc și se usucă toate sentimentele. În asemenea epocă, totul este chinuitor pentru cel lovit de această calamitate naturală, și adesea cei mai apropiați și cei mai iubiți, tocmai ei sunt cei care sporesc prin prezența și devoțiunea lor chinurile celui care nu mai poate absorbi nici această dragoste și nici această devoțiune. Abia acum, văzând-o cum suferea, a înțeles el ce se întâmplase în seara aceea la bal: ea era a lui pentru totdeauna, n-o mai putea părăsi; nu numai el o dăduse gata pe ea, ci și ea pe el. „Nu, mai bine mor, dar de tine nu mă despart”, răspunse tânărul cazangiu venindu-și în fire.

Aceste cuvinte îi făcură însă ei parcă cel mai mare rău, dar el nu se lăsă înșelat, înțelese că prin preajma lor dă târcoale nenorocirea și că trebuie să rămână numai la ce simte el pentru ea, și nu la ce simte ea pentru el. Ea începu să zacă, mânca puțin și dormea tot timpul. O ridica în capul oaselor și îi căuta privirea. Rareori tresărea, își oprea o clipă ochii asupra trăsăturilor lui îngrijorate, stătea o clipă cu brațele aninate fără vlagă de gâtul lui, apoi brațele îi alunecau în jos, privirea i se stingea, își întorcea fața de la el și aceeași expresie chinuită de disperare și dezgust schimonosea trăsăturile ei cunoscute. În epoca aceea el se îndrăgosti parcă a doua oară de brațele ei subțiri și de trupul ei care zăcea cu genunchii la gură ca un animal în culcuș… În somnul ei nesfârșit avea adeseori coșmaruri. O auzea

gemând și atunci o lua în brațe. Ea se trezea și se desfăcea din îmbrățișare, se ghemuia și mai mult în singurătatea aceea a ei căreia îi căzuse prizonieră.

O toamnă și o iarnă a ținut-o această boală fără să-i fie bine dintr-odată fiindcă o chinuia tristețea, plângea, tresărea la cel mai mic zgomot, îi era mereu frică de ceva.

Abia odată cu primăvara își reveni și se vindecă. Se înzdrăveni atât de bine, că deși adevărata greutate a vieții abia după aceea se lăsă asupra casei lor, ea nu numai că n-o resimți, dar făcu deseori, când umerii lui slăbiră, să treacă pe ai ei mai mult decât putea să îndure o femeie. Născu de patru ori și crescu trei copii.

III

Răbdarea aceasta care îl făcuse să-și cucerească și apoi să-și păstreze soția era la el ceva înnăscut, dar nu-i venea din familie, fiindcă fratele său, deși semăna fizic cu el, era pe undeva mai ușuratic, îi plăceau femeile și petrecerile și avea un instinct al familiei mai slab, lipsindu-i acel dramatism necesar în a presimți și preîntâmpina primejdiile care o pândesc. În schimb, instinctul social era mai slab la fratele cel mare și mai puternic la petrecărețul cel mic. Cazangiul nu-și dădea de pildă seama de primejdiile care puteau amenința din afară o familie și mulți ani n-a înțeles care era pricina că administrația nu voia în ruptul capului să-i adauge la salariu un anumit spor de care cazangiii de-o vechime cu el se bucurau. Și nici alții nu i-au spus tot pentru că nu-și putuseră închipui că el n-a înțeles singur un lucru atât de la mintea oricui. Faptele erau simple. O dată Sterian părăsi locul său și în văzul tuturor se opri în fața unuia pe care toți îl știau că se duce la direcție și toarnă. I se întâmplase unuia dintre ei o neplăcere, unui cazangiu care pe mulți îi învățase meseria; îl învățase și pe el; fusese amendat de un funcționar nou și zelos și bănuiau bineînțeles că acest funcționar deținea informațiile de la turnătorul acela, și nu atât amenda, cât desconsiderarea făcuse ca obrazul bătrânului să rămână atât de lungă vreme împurpurat și să nu poată trece peste jignire. Nici marea vechime într-o meserie așa de grea nu poate obține respectul patronului și mai ales al

funcționarilor săi? „Ascultă, mă, se adresă Sterian turnătorului, ce-ai făcut tu nu e faptă de om! Pentru mine, omul dacă nu e om, eu nu-l respect și-l bag în… mă-sii de om!”

Și îi întorsese spatele să nu-i audă răspunsul și nu făcuse apoi nicio legătură între această scenă și sporul acela de salariu de care fu lipsit apoi o vreme atât de îndelungată. E drept însă că reacția de moment a cazangiilor nu-l ajutase în ziua aceea să înțeleagă gravitatea faptului, trecuseră când unul, când altul pe lângă el și foarte degajați îi confirmaseră că avusese dreptate și că bine făcuse. „Așa e, ai dreptate, spuneau ei cu aerul cel mai firesc, turnătorul nu e un om, e un căcat, bine ai făcut că l-ai băgat în mă-sa.” Dar că mulți dintre ei nu îndrăzneau totuși să-l blameze pe față pe acest turnător, asta se fereau să spună, creându-i lui Sterian impresia falsă că atitudinea lui va fi lipsită de urmări.

În preajma unei mari greve care urmă câțiva ani mai târziu, lipsa lui de instinct ieși din nou la iveală. Era membru în Partidul Social-Democrat și în epoca aceea Partidul Social-Democrat făcuse alianță cu un partid nemuncitoresc, pentru a-l sprijini pe acesta să vină la putere. Drept recunoștință, acest partid, care își zicea „țărănesc”, ordonă, scurtă vreme după ce formă guvernul, masacrul minerilor din Lupeni. „Ce facem, Toma? Ce fel de socialiști suntem noi?” își întrebă Petre Sterian fratele. „Nu știu ce fel de socialiști sunteți, răspunse Toma, nu sunt membru al acestui partid, și nici n-o să fiu vreodată. (Toma nu era membru al niciunui partid, dar în discuțiile cu fratele său simpatiza cu comuniștii.) Nu vezi, zise mai departe Toma, cu cine faceți voi alianță și pe cine aprobați să tragă în noi cu pușca?” „Care în noi, răspunse Petre supărat, de unde știi tu ce s-a întâmplat acolo?” „O să vezi când o să se întâmple și-aici, atunci o să știi” răspunse Toma fără să-și dea seama ce profeție sinistră făcea.

În sinea lui, Petre îi dădea dreptate, dar era ceva de care Toma nu știa și care cazangiului îi plăcea, o slăbiciune a lui: cluburile. Îi plăcea să se ducă acolo, să citească ziare și broșuri, să discute… (mai ales să discute).

Când greva izbucni însă, cazangiul înțelese și învăță multe. Conducerea partidului său le cerea de pildă să nu ia parte la ea, și ce era de făcut? Scopul final urmărit de greviști nu mai era acum numai revendicarea economică, ci și greva politică, manifestarea unei demnități care se cerea verificată: „Suportăm dominația acestor legi din lașitate, sau pentru că suntem puțini și prost organizați?” Când împrejurările coboară sub o anumită limită prețul vieții, oamenii nu mai țin la această viață în așa

măsură încât să evite lupta de teama înfrângerii. (Înfrângerea era lucrul care speria conducerea partidului său.) Nu totdeauna victoria imediată este scopul final al unei lupte.

Greva avu loc în februarie, în același an în care în Germania venea la putere partidul lui Hitler, și cu toate că urmă imediat represiunea sângeroasă, greviștii își atinseră scopul fiindcă lupta lor avea să fie retrospectiv considerată unul dintre evenimentele culminante ale activității politice comuniste până la luarea completă a puterii, care începu după 23 August ’44. Copiii cazangiului cunoșteau în toate amănuntele istoria marii greve precum și felul cum se purtaseră tatăl lor și unchiul Toma în acea perioadă. Uneori însă evenimentele mai mici sunt mai neclare și par chiar mai dramatice decât cele mari. Prin ’51, adică la câțiva ani după naționalizare, i se întâmplă lui Petre Sterian ceva. Era președinte al comitetului de întreprindere al *Atelierelor* și, spre uimirea tuturor, la noile alegeri sindicale el se retrase pe neașteptate și ceru să fie pensionat ca vechi cazangiu. În aceeași perioadă se răciră și relațiile lui cu fiul cel mare, Anghel, și cu soția acestuia, Filomița. Ce i se întâmplase acolo la sindicat? Nu se destăinui nimănui. Copiii nu-l înțelegeau: dacă nu-i mai plăcea activitatea socială tocmai acum când, după cucerirea puterii, erau atâtea de făcut, n-avea decât să se uite la cei tineri, care urcau cu energie pe scenă, și să surâdă filosofic, așa cum îi stă bine unui om mai în vârstă. De ce nu surâdea?!

IV

Dar cum ar fi putut el să surâdă și să se uite liniștit la cei tineri? Oare nu tocmai de la o vârstă în sus, după ce terminaseră de întemeiat familiile lor proprii, cei maturi urmau să înceapă să se ocupe de familia cea mare, societatea? Nu trebuia deci tânărul să învețe întâi să-și dirijeze mica lui barcă, să se însoare și să-și facă o familie, și abia după aceea să ridice pretenții, dacă se va dovedi că merită, să se urce pe marea corabie?

E adevărat că această descoperire o făcu cazangiul abia după ce părăsi *Atelierele*, dar o făcu așa de repede, încât în afară de faptul că toată lumea

înțelese că i s-a mai întâmplat încă ceva pe lângă ceea ce i se întâmplase acolo (ceva în legătură cu fiul său cel mare), el însuși rămase cu credința că totdeauna gândise așa despre rolul celor tineri și celor maturi în noua societate. Iar la întrebarea, de o logică nemiloasă, a fiului său mai mic, de ce, în acest caz, ceruse totuși să fie pensionat, Petre Sterian răspunse că asta se datora situației fără ieșire care i se crease în preajma alegerilor sindicale, și nu schimbării sale de orientare. O dublă furie răzbătea din cuvintele lui, și Vale, fiul său cel mai mic, își permise să râdă, căci naivitatea nu e totdeauna trăsătura oamenilor lipsiți de experiență sau slabi de spirit, ci și a celor foarte puri, și anume de o puritate atât de intratabilă, încât în ochii tinerilor (cărora vârsta le dă un soi de beție care îi face îndrăzneți până la cinism), ea capătă altă denumire, adică prostie… Tatăl credea că frământările lui sunt la adăpost de privirea ultimului său copil care îi mai stătea în casă și era convins că furia lui era atât de complicată, încât putea să se înșele chiar pe sine închipuindu-și că totdeauna gândise cu aceeași claritate ca acum despre rolul generațiilor în viața socială.

Fără să știe însă absolut nimic despre ceea ce i se întâmplase tatălui său la *Ateliere,* Vale ghicise totuși natura reală a conflictului în care fusese el vârât acolo. Imediat după ce se pensionă, tatăl său se duse să se sfătuiască nu cu frati-său Toma, care era un om cel puțin mai experimentat, ci cu fecioru-său mai mare, Anghel, la care ținea cel mai mult… De ce ținea el la Anghel? Vale nu putuse să înțeleagă asta niciodată, și dacă mai târziu, după ce trecu de adolescență, avu o vagă idee că explicația ar putea fi căutată în faptul că Anghel muncise din greu cot la cot cu tatăl său în perioada când el, Vale, și sora Constanța erau mici, și că deci își ajutase părintele să-și țină familia – ceea ce în mintea și în inima unui om cum era tatăl lor putea lăsa urme de neșters. După ce Anghel se însură și mai ales după ce începu să fie ridicat în diverse munci de răspundere, Vale nu mai înțelese chiar nimic din relația tatălui său cu Anghel, din natura afecțiunii lui pentru el. Fiindcă la această afecțiune, care în loc să se limiteze la ceea ce fusese, având ca sprijin și argument moral trecutul, dimpotrivă, trecutul nu mai conta, tatăl avea aerul că ține la el pentru ceea ce era el în prezent și bineînțeles pentru ceea ce promitea să fie în viitor. Dar cum se potrivea o astfel de afecțiune pentru Anghel, la un om atât de curat, cum era tatăl său? Și mai ales cum erau posibile, la el, credulitatea și surzenia de care dădea dovadă ori de câte ori Vale îi aducea la cunoștință felul cum se comporta fratele său în funcțiile pe care le îndeplinea? (Funcții, deoarece era schimbat mereu, avansat sau

transferat, avansări sau transferări care urmau de fiecare dată când Anghel se înfunda în situații fără scăpare.) Tatăl asculta în tăcere istorisirea și nu auzea nimic, și în clipele acelea Vale avea revelația că nu este iubit, că tatăl nu-l auzea. Era surd! Pur și simplu nu înțelegea ce i se spunea. Și Vale alegea cea mai rea dintre soluții când încerca să-i ofere o imagine a ceea ce era de fapt Anghel în familia lor și în funcțiile prin care trecea ca un câine prin apă. „Ai auzit, tată? începea el de obicei. Nenea Anghel iar a fost transferat!” Și cu anii, Vale ajunse să-i dorească fratelui său căderea – căderea și nu îndreptarea – spunându-și în sinea lui că între tată și frate îl alesese pe tată, că tatăl său se putea trezi din părtinirea lui ciudată, pe câtă vreme fratele nu avea nicio șansă. Anghel se purta fără nicio frână și cum din afară frâna nu vine decât foarte târziu, Anghel ajunsese și el să creadă că acționa în mediul său natural. La început se speriase și el; avusese momente când se temuse că o să fie tras la răspundere, dar asta durase atât de puțin (fusese, ca urmare a acelei acțiuni de care se temuse, nu sancționat, ci avansat), încât în anii următori se șterse până și amintirea acelei temeri. Iar Vale observă în aceiași ani cum se producea sub ochii săi un fenomen inexplicabil: cu cât se înmulțeau și sporeau în gravitate faptele reprobabile ale lui Anghel, cu atât același Anghel creștea în ochii unora și cu atât mai mică era indignarea altora și propria lui indignare. Fratele său devenea un fel de personaj exterior, ca într-o comedie, unde arta te face să admiri creația, scoțându-te din cauză și așezându-te pe un plan superior, de contemplare, unde ceea ce este reprobabil nu mai este ceva acut, experiența aceasta fiind trăită în subtext, în conștiința creatorului, care prin creație a învins și a redevenit senin. Vale redevenise însă senin abia după un număr de ani. Căpătase în sfârșit convingerea că în cele din urmă fratele său o să fie trimis la munca de jos, dacă nu chiar și mai rău, să nimerească chiar în vreo închisoare. Nu izbutise însă să descifreze la fel de bine ce avea să i se întâmple tatălui său ca să poată să-l ajute. Părtinirea de care dădea el dovadă cu Anghel era neliniștitoare. Iar surzenia morală, mai mult decât atât. Fiindcă însemna că putea fi la fel de părtinitor și de surd și acolo la el, la *Ateliere*, în calitatea lui de președinte de sindicat, când inși care i-ar fi plăcut ca și Anghel pentru cine știe ce virtuți inexistente i-ar fi intrat la un moment dat sub piele. Și Vale știa că în asemenea situații surzenia morală putea fi de-a dreptul vinovată, fără nicio circumstanță care să i-o atenueze. În privința asta își amintea totdeauna cu un resentiment tulbure de prima lui ciocnire cu această inerție oarbă a tatălui, cât de furios fusese și cât de

vinovat îl socotise el în clipa aceea pe bătrân. Vale îi făcuse pe vremea aceea fratelui său o vizită la Oltenița, unde Anghel era secretar al Sfatului popular raional, și la întoarcere îi povestise tatălui ceea ce văzuse. Anghel îl luase la un fel de petrecere de nuntă a unui prieten de-acolo, unde venise multă lume, și în timpul petrecerii el l-a pus pe acest prieten să-l aducă și pe un anume tânăr inginer, un corespondent voluntar al unui ziar din București, corespondent care îl tot sâcâia mereu pe Anghel cu criticile lui. Tânărul a venit și i s-a dat să bea vin amestecat cu scrum de țigări, pregătit chiar de Anghel. I s-a făcut, bineînțeles, foarte rău și a început să vomite, iar Anghel s-a arătat foarte indignat și a luat imediat un număr de declarații de la cei de față care atestau că numitul corespondent e un individ descompus, alcoolic în ultimul grad, declarații care urmau să fie expediate chiar a doua zi ziarului central unde apăreau corespondențele tânărului. „Și?” a întrebat tatăl, agresiv. „Cum și?” a răspuns Vale. „Și? Le-a trimis?” „Ce, declarațiile? Sigur că le-a trimis!” a zis Vale, după care tatăl s-a posomorât și a tăcut.

Dar nu era o tăcere tulburată, ci una rătăcită parcă într-o lume în care atât Anghel cât și bătrânul trăiau într-un fel de continuă luptă cu o societate dușmană lor și în care acțiuni cum era cea povestită de Vale constituiau dacă nu o victorie, în orice caz un lucru despre care nici măcar nu se aduce vorba, dată fiind lipsa de sens a oricărui fel de reproș. „Cum, tată, ți se pare că nenea Anghel face bine că procedează în felul ăsta? l-a întrebat Vale. Crezi cumva că merita corespondentul ăla să i se facă o asemenea figură? Că avea ceva personal cu el, era un dușman de clasă camuflat? Sau crezi că dacă cineva n-a lucrat la *Ateliere* și n-a luat parte la greva din ’33 n-are dreptul să zică nimic de Anghel? Nici nu știi ce urlă pe-acolo, cum se poartă ca un țigan care a ajuns boier! Îți convine chestia asta la Oltenița, în orașul în care bunicului toată lumea îi dădea bună ziua și își scoteau toți pălăria când treceau pe lângă el? Du-te și-l vezi, dacă nu mă crezi!”

Dar fostul cazangiu nu auzea. Pur și simplu tăcea cu capul în jos și avea în clipa aceea pe chip unica expresie impenetrabilă, singura pe care Vale nu reușise s-o descifreze, și o muțenie potrivnică celor ce auzise, dar din care nu răzbătea nici cel mai mic indiciu care să arate natura acestei împotriviri. Era cumva îndârjit că Vale îl asalta cu dovezile acestea crude despre reaua purtare a lui Anghel? Era cumva bănuitor că fiul său mai mic, gelos că tatăl ținea așa de tare la fratele cel mare, sporea gravitatea comportării acestuia

cu acea abilitate inconștientă de care numai gelozia copiilor este în stare? Nu se putea ști.

V

Relațiile dintre tată și cei doi băieți ajunseră prin urmare de așa natură, încât în ziua când fostul cazangiu nu se mai duse la *Ateliere,* Vale avu imediat bănuiala că pensionarea aceasta a lui nu era normală, iar când îl văzu că pleacă de-acasă și se duce să-l caute pe Anghel făcu deducția că a pățit-o rău de tot.

Numai că se întoarse de la Oltenița tulburat și cu ideile acestea furioase despre cui i se cuvine și cui nu să se urce pe scena activității sociale. Era limpede: din moment ce venise tocmai de la fiul său iubit cu astfel de idei însemna că în mod neîndoielnic Anghel își dăduse arama pe față chiar și față de ultimul om din lume care ar fi fost dispus să rămână pentru totdeauna fără auz la acuzațiile care i se aduceau, fiindcă altfel nu se putea explica starea în care ajunse bătrânul în scurtă vreme, remușcările lui naive, refuzul lui încăpățânat de a se destăinui și mai ales de a face apel la forurile superioare sindicale sau de partid unde să-și explice situația; nu voia să se ducă nicăieri, deși cunoștea și era cunoscut de o mulțime de oameni, dintre care unii ajunseseră sus și ar fi fost suficient să se ducă numai la unul dintre ei pentru ca situația lui să se limpezească: însemna că stăruia mai mult în el surpriza pe care i-o făcuse Anghel decât problema propriu-zisă în care îi ceruse sfatul. Iar pentru Vale nu era niciun mister ce putuse Anghel să-i spună de îl îndurerase atât de tare: cu îngâmfarea lui, s-o fi apucat să-i dea sfaturi tâmpite și jignitoare care să fi subliniat situația creată între un tată ajuns să fie silit să plece din aceeași întreprindere unde altădată făcuse grevă și un fiu ajuns foarte rapid în fruntea unui raion pe baza tocmai a acestor merite ale tatălui. Și tocmai ăsta, care pe vremea grevei abia învăța abecedarul, și îl învăța atât de prost încât mulți ani unchiul Toma își bătuse joc de el spunându-i *Anghel-pâsâică,* fiindcă așa silabisea el abecedarul, împrumutând fiecărei litere un *î,* și nu înțelegea cuvântul nici după ce operația asta se termina, fiindcă ieșea în loc de pisică, *pâsâicâ…*

Și acum tăcea, supărat pe toți. Nu voia să scoată un cuvânt. Toma, care era și el activist de partid la unul din raioanele Capitalei, ar fi putut să-l ajute, dar cum să procedeze dacă nu știa în ce sens? O asemenea reținere îi dădea lui Toma de gândit, căzuse, poate, Petrică în vreo istorie încurcată, făcuse poate vreo prostie acolo la *Ateliere* cu felul lui de a fi intransigent în mod nedibaci, cheltuindu-și intransigența în lucruri nu așa de grave ca să rămână apoi cu sângele în obraji de neputință și dezarmat în fața celor cu adevărat grave. Nu părea să fie bun Petrică pentru frecușul acesta zilnic al activității de mase, unde ai de făcut față presiunilor celor mai diverse și mai lipsite de greutate perceptibilă, unde semnalele obișnuite, de la om la om, nu mai sunt valabile ca să-ți dea măsura exactă a intențiilor cu care cineva vine la tine, unde o greșeală de apreciere are consecințe nebănuite și unde din pricina asta e necesară o armătură de principii atât de solidă, încât nu-ți este permis să nu înțelegi atât de multă vreme că fiul tău se află, din punct de vedere politic, pe un drum nesănătos. Astfel gândise Toma în această perioadă, fără să poată face nimic, neputincios în fața îndârjirii cu care fratele său mai mare se menținea în tăcere, și pe care tăcere Toma nu îndrăznea s-o forțeze din prea mare respect pentru cel care își întemeiase și își scosese la liman într-un fel atât de reușit familia. Constanța era profesoară, Vale inginer, copii buni amândoi și crescuți așa cum se cuvine. Pe copii însă nu-i mai strivește de la o vârstă în sus un astfel de respect paralizant pentru părinți, și Vale se hotărî să forțeze el mutismul furios în care se închisese tatăl său. Nu știa că la oamenii mai în vârstă vanitatea nu se diminuează cu trecerea anilor, ci dimpotrivă, crește, și uneori apare chiar și acolo unde nu existase deloc în firea cuiva. Se trezi repezit de la primele cuvinte cu care i se adresă, sfătuit „să-și vadă de treaba lui” și „să facă pe deșteptul la el acasă, când s-o însura și o să aibă copii mari, de la care să primească sfaturi”. „Lasă, că știu și eu pe unii care s-au dus la Oltenița după sfaturi”, zise atunci Vale cu o gelozie ranchiunoasă, sugerându-i astfel tatălui că n-are nicio justificare să facă pe părintele autoritar, care n-are nevoie de sprijinul copiilor, când își mâncase singur această autoritate, cerându-i sfaturi tocmai lui Anghel, căruia mai bine i-ar fi tras palme.

Reacția tatălui fu însă neașteptată, și Vale regretă pornirea care îl făcuse să-i dea acest răspuns. Fostul cazangiu se făcu roșu de jignire, nu răspunse nimic și nu-i mai vorbi fiului câteva săptămâni în șir. Vale se duse atunci pe la unchiul său, îl vizită chiar la el în birou la comitetul raional, și îl luă și pe el la rost. „Unchiule, începu el cu o voce măsurată, fără niciun fel de

introducere, tata nu mai poate sta în situația asta și nici dumneata nu mai ai voie să te uiți la el și să nu ridici un deget ca să-l sprijini. Nu știu ce-a făcut el acolo la *Ateliere*, dar eu pot să jur că cel mai grav e nu ce-a făcut, ci că s-a retras acasă și stă. Poți dumneata să nu pui mâna în foc că ce-a făcut el acolo e de zece ori mai puțin grav decât ce face nenea Anghel mereu? Și atunci, de ce să fie el pus în situația să-și dea demisia, când acum ar învăța și el ca și alții să activeze și să câștige experiență, când alții fac greșeli mai mari și sunt sprijiniți mai departe în activitate și trimiși la școli și așa mai departe? Tata are cincizeci și trei de ani, e în puterea vârstei, cum să stea el acasă? Pentru că eu nu înțeleg pasivitatea dumitale, nu știu, parcă ți-e frică de el, sau parcă cine știe ce crimă ar fi făcut! N-a făcut nimic, unchiule. Uite, îți garantez eu că nu numai că n-a făcut nimic, dar că alții i-au făcut lui… Te rog să stai cu el de vorbă și să lepezi mănușile! Eu am încercat, dar pe mine nu mă iubește, nici măcar nu mă aude, iar mama nu știe de unde să-l ia în problemele astea și ce-i spune ea nu nimerește bine. Nu mai sta pe gânduri, nu e nevoie aici de nicio dădăceală, pur și simplu silește-l să-ți povestească ce s-a întâmplat și trimite-l la forurile superioare! Știi dumneata ce trebuie să faci și unde să te duci cu el mai departe în caz că nu reușiți chiar de la început.”

Spre uimirea lui Toma, fostul cazangiu se comportă aproape cum prevăzuse Vale, povesti într-adevăr totul, și fratele mai mic putu astfel, în câteva zile, să-l urnească de-acasă și să-l pună pe drumuri. Se duseră întâi, amândoi, la forul sindical superior al *Atelierelor* și plecară repede de-acolo. Tovarășul care îi primi, un ins foarte zâmbăreț și binedispus, nu știa nici măcar cine sunt și Toma îl călcă pe fratele său pe picior când acesta fu gata să se apuce să-i spună despre ce era vorba, se ridicară și ieșiră. Se duseră a doua zi la comitetul raional de partid superior al *Atelierelor*, și aici, primul-secretar le spuse deschis că problema îl depășea. Da, cunoștea, era foarte bine informat și, după părerea lui, tovarășul Sterian nu greșise în fond, ci numai într-o anume chestiune, că ezitase când nu trebuia și fusese intransigent după ce totul se rezolvase, dar acum era prea târziu ca raionul să-l mai ajute. Trebuia să meargă mai sus.

VI

Așa se face că în această perioadă Constanța, care tocmai se căsătorise și se mutase de-acasă, și care era în familie copilul cu vârsta mijlocie, așa cum fusese odinioară și mama la părinții ei, era considerată de toți fericită… Constanța se căsătorise vara trecută, prin august. Pe la sfârșitul lui aprilie în anul următor, după ce Vale vorbi cu unchiul său și îl urni pe tatăl său să-și rezolve problema, într-o dimineață mama lipsi de acasă mai mult ca de obicei și se întoarse abia spre prânz fără să ia în seamă reproșurile tatălui, că dacă mai întârzia nițel pleca Vale nemâncat la uzină.

Plecase de dimineață la piață, ca totdeauna, dar se făcuse ora unu și nu se mai întorcea. „Probabil, se gândi Vale, s-o fi dus iar pe la tanti Cecilia (asta era sora ei mai mare, măritată cu acel prăvăliaș sclifosit care îi făcuse pe vremuri curte în felul lui bățos în magazinul părinților ei), da, își spuse Vale, dar de ce n-a pregătit nimic de mâncare?”

Știa că din când în când, și foarte rar, deodată o apuca pe maică-sa dorul de surori și se ducea pe la ele fără să mai țină seama nici de timp, nici de nimic, lucru care îl scotea pe tatăl lui din sărite. „Ho, că o dată m-am dus și eu pe la ele, nu te mai uita așa la mine”, îi răspundea ea la întoarcere, desgătindu-se. „Du-te, creștino, și stai cât vrei, dormi și acolo, dacă ai chef, dar nu poți să spui dinainte unde te duci?! exclama de fiecare dată Petrică Sterian, cu glas moale și blând, dar cu ochii măriți de furie. Te doare gura să spui unde te uită Dumnezeu?” „Mă doare!” răspundea mama fără să-i pese și se pregătea să ia de coadă treburile care în lipsa ei umpluseră casa de neorânduială.

În dimineața aceea, Vale era în schimbul doi, stătea în odaia lui și citea. În cartier și în casă era o liniște atât de mare, încât pe la ora zece, când se aducea pâinea la chioșcul din colț și se începea descărcarea, zgomotele camionului, ușile trântite, motorul care mergea în gol, vocile căpătau proporții de parcă ar fi năvălit pe mica străduță o formație de tancuri. Apoi liniștea se restabilea și Vale putea auzi din odaia lui cele mai mici mișcări pe care le făcea dincolo tatăl său, după cum acesta putea număra fără greutate filele cărții pe care le întorcea Vale citind.

De un an de zile, de când era inginer, din douăzeci și patru de ore, cel puțin cinci Vale citea. A citi fără a avea în cap ca un cui ideea că ceea ce citești va face, mai devreme sau mai târziu, obiectul unui examen, fusese o plăcere pe care el n-o cunoscuse nici ca student și nici ca elev. Și nu pentru că ar fi semănat cu sora lui – nu semăna deloc, învățase mult mai ușor și fusese mult mai adaptabil, nu se speria ca ea cu un an înainte de o materie

nouă –, ci pentru că plăcerea propriu-zisă a lecturii libere nu i se trezise, așa cum unora nu li se deschide decât târziu ochiul pentru natură, sau nu li se trezește simțul moral decât după ce au fost zguduiți de o întâmplare dramatică. Examenul de stat și numirea ca inginer într-o uzină mare nu constituia pentru el o cotitură în preocupări, ci doar o eliberare de grija învățăturii.

Există un mod de a pierde pe nesimțite timpul fără să faci nimic. Cel mai mic dintre copiii lui Sterian avea și el senzația că nu face nimic, dar nu o avea pe aceea că pierde timpul. Sentimentul care îl stăpânea în epoca aceea era de așteptare, și în această așteptare își petrecea zilele citind, apoi la uzină, apoi din nou citind, ca într-o alunecare imperceptibilă și fără întoarcere și, în afară de grija trecătoare pe care i-o pricinuia tatăl său, acest sentiment de așteptare nu era însoțit nici de grabă și nici de inerție, nici de semne dramatice de întrebare, dar nici de acel sentiment amorf al acelor tineri care nu puteau gândi și simți nimic deosebit până nu se adunau în grupuri, pe străzi sau în localuri, sau la așa-zise ceaiuri dansante. Fără să știe de ce, Vale continua să învețe, dar fără program și cu toată puterea minții desferecată, simțind poate că singura satisfacție durabilă care se potrivea cu sentimentul lui de așteptare era aceea pe care i-o dădea asimilarea de cunoștințe. Despre rest, nu avea idei formate și cu atât mai puțin originale, căsătoria, de pildă: oamenii care se căsătoresc sunt în general niște persoane cu care nu mai e nimic de făcut. Au strâns din viață tot ce puteau strânge, și după căsătorie încep altă viață, când e prea târziu să mai înveți ceva și când tot ceea ce ți se poate întâmpla rămâne bun întâmplat, nu-l mai poți schimba. Așa gândea el.

Constanța ducea, până la căsătorie, o viață aproape ca și a fratelui ei mai mic, ca și el era foarte liniștită și bucuroasă că și-a luat în cele din urmă examenele, că are un post la o școală de prin apropiere (nu trebuia să taie Bucureștiul în două și să schimbe trei tramvaie până acolo), că era tânără și se făcea din ce în ce mai frumoasă, spre uimirea tuturor și a lui Vale însuși, care o urmărise cu neliniște și cu o durere secretă de-a lungul adolescenței, cum se făcea din ce în ce mai bleagă și mai deșirată și mai ales cât de departe era ea de a-și da seama că o să fie în viață o femeie fără nicio îndoială urâtă. Și apoi adolescența ei se apropiase repede de sfârșit. În mod vizibil, sub ochii tuturor, începuse să se împlinească, privirea ei, care la început lui Vale i se păruse bleagă, deveni întâi imobilă și scrutătoare, apoi se lărgi și se înnegri de o intensitate liniștită, sprâncenele i se arcuiră ca ale

mamei, părul începu să-i crească bogat și se nuanță și el cu acel amestec de culori și de mirosuri care este al vârstei bogate a celor douăzeci de ani și Vale începu să se simtă înaintea ei intimidat, ca orice frate în fața surorii lui mai mari căreia nu mai avea nimic să-i reproșeze. Citea ca și el acum aproape tot timpul și nu ieșea decât din când în când, la un cinematograf sau la o plimbare.

Până într-o zi de vară, anul trecut chiar, când se întoarse de la o astfel de plimbare sau cinematograf cu un aer parcă preocupat… Da, asta era înfățișarea ei, a cuiva preocupat, căruia i s-a întâmplat sau i se întâmplă ceva la care nu știi ce să faci… Nu părea să fie nimic grav la mijloc, mai degrabă unul din acele lucruri care stârnesc femeilor o curiozitate extremă chiar și la firile cele mai apărate, parcă se strâmba ea însăși de uimire că e atât de curioasă și că faptul o preocupa atât de tare. Faptul că arăta ea însăși nedumerită de propriile reacții era un semn liniștitor pentru Vale și pentru părinți, însemna că luciditatea îi era trează și că știa bine încotro o duc pașii. Nici fratele și nici părinții nu se înșelau, avea într-adevăr mintea trează și pașii foarte siguri, numai că așa, cu mintea aceasta trează și cu înfățișarea asta a ei preocupată le aduse, într-o zi, în vizită, un tânăr medic cu care spuse că vrea să se mărite. Era chiar trează de tot, făcu, cu acest prilej, sau mai degrabă reluă o veche glumă a ei, pe care o repetă într-o versiune potrivită situației, glumă care totdeauna o scosese pe mama din sărite. Despre ce era vorba? Cum se întâmplă adesea între frați, Vale atinsese cu ea odată, într-o discuție despre un film, acel gen de idei care excită foarte tare gândirea adolescenților, referitoare la caracterul unic al iubirii sau al căsătoriei… De fapt, discuția nu era decât proiecția unei stări de spirit de exuberanță din partea lui și de negare plină de malițiozitate și chiar de un fel de cinism camuflat din partea ei, fiindcă în realitate Vale se întorsese cu sufletul tulburat de frumusețea și jocul actriței, iar surorii lui, neplăcându-i actorul, rămăsese indiferentă. În film actrița îl iubea atât de tare pe nepotul ei încât, spre a-l feri de moarte face un sacrificiu și cedează insistențelor unui prinț și nepotul scapă astfel cu viață. „Hm! a chicotit atunci Constanța, ce mai sacrificiu!” Fapt care îl lăsase pe băiat literalmente înmărmurit, căci el nu înțelegea cum poate cineva gândi așa cum gândea ea. Părinții, care asistau la această discuție, nu înțelegeau nimic din ce își spuneau ei, dar înțelegeau pozițiile: fata își bătea joc de emoțiile de care era în stare fratele ei în fața femeilor și încerca să-l convingă, ca o probă vie, dezvăluindu-și propria ei gândire, cum e și cum gândește în realitate o femeie, în realitate

însă, nu în închipuire. „Când o să-l cunosc pe primul meu viitor bărbat, ai să vezi, Vale, cum o să mă port cu el; complet indiferentă”, spusese ea. „Vezi să nu-ți dau eu vreo două acuma”, spusese mama, și discuția se încheiase în felul acesta.

Mai târziu însă, ea repeta mereu gluma. „Tanța, mai schimbă și tu rochia aia de pe tine, îi spunea mama (păstra încă de pe vremea adolescenței ei ingrate aceste urme de neglijență și neștiință vestimentară care pe mama o supărau încă foarte tare, fiindcă îi aminteau de câte pătimise ea cu această fată a ei unică). Tu nu vezi că nu mai are niciun Dumnezeu pe tine?” „Lasă, mamă, răspundea ea, primul meu viitor bărbat o să mă placă și așa!” Sau când pleca de-acasă la ore cam nepotrivite: „Un’ te duci?” se pomenea mama răstindu-se la ea, dintr-o inerție mai veche. „Mă duc să mă plimb, mamă!” „La ora asta?” „De, răspundea ea, poate că acum îl întâlnesc pe primul meu viitor bărbat, nu trebuie să scap ocazia.”

Mama tăcea fiindcă n-avea încotro, fata era acum mare și dacă n-ar fi fost vorbele și glumele astea ale ei pe care nu numai că nu le înțelegea, ci îi stârneau chiar bănuieli, ar fi răsuflat ușurată. Îi stârneau bănuieli, ghicea parcă în dosul lor mintea încă proastă a unei fete care crede, Dumnezeu știe de ce, că poate să spună orice bazaconie îi trece prin cap și că poate să-i mai stea și bine spunând-o. Nu-i stătea bine deloc, era singurul cusur care îi mai amintea de ceea ce fusese Tanța în anii aceia când creștea așa de greu, de îți venea să crezi că era o fată care o să rămână urâtă și proastă toată viața și n-o s-o ia nimeni. Nu rămăsese urâtă și nici proastă nu mai era, și soția fostului cazangiu nu înțelegea de ce nu se dezbăra fata ei de acest cusur. Până ce se pomeniră că într-adevăr le aduce în vizită pe viitorul ei bărbat, să-l cunoască, și spuse iarăși gluma ei, cu atât mai nepotrivită acum, când chiar era vorba de un bărbat cu care avea să se mărite: „Vă prezint, zise ea fără să zâmbească, pe primul meu viitor bărbat”. Bineînțeles că n-a râs nimeni. Tânărul medic a rămas absolut senin, ca și când nici n-ar fi auzit, părinții s-au uitat la ea severi, iar Vale, posomorât, a avut atunci senzația ciudată că sora lui se înstrăinează de el și de toți și că nu se vor mai înțelege.

Medicul îi făcu o impresie de neuitat, avea figura senină, cu trăsături de o mare distincție, era frumos la înfățișare, cu privirea imensă, limpede ca un cristal și care te fixa în întregime, fără să clipească, fără să te întrebe nimic, dar și fără să-ți destăinuie ceva, elegant și subțirel, sugerând o energie comprimată până la a-ți stârni neliniștea. Și Constanța, alături de acest

necunoscut, cu care avea de-aici înainte să stea la masă, să doarmă cu el, să-i facă mâncare…

Se căsătoriră aproape imediat și Vale nu cedă chiar de la început înstrăinării, încercă să se împrietenească cu acest cumnat care era la originea lui fiul unui medic oculist, un domn cumsecade și cam demodat, purtând mustață ca și fostul cazangiu, ochelari fără rame, mici numai cât rotunzimea ochiului, semăna cu Victor Babeș. O cunoscu și pe mama soțului Constanței, o femeie de o politețe cam exagerată, dar care îi făcu lui Vale o impresie la fel de puternică, însă în cu totul alt sens; parcă era o sfântă Paraschiva trăind într-un apartament din vremea noastră, păstrând însă în suflet ciudate extazuri care îi luceau încă în priviri. Cu greu trebui să recunoască Vale că îi plăcu această femeie și că se gândea adesea la ea, nu-i putea uita figura, gesturile, expresia chipului și mai ales ochii, care erau foarte frumoși, foarte vii și tremurând parcă, vibrând de generozitate și delicatețe. Nu se mira că dăduse naștere unui fiu atât de interesant cum era acest doctor Munteanu, soțul surorii lui. El era membru de partid și avea o situație strălucită în profesia lui. I se repartiză imediat un apartament foarte bun într-o vilă lângă un parc. Constanța arăta bine și parcă se schimbase și mai mult, devenise femeie în toată legea și părea așternută să trăiască din plin bucuria primilor ani de căsătorie. Într-adevăr, rămăsese imediat însărcinată. Totuși nu născu; întrerupse această sarcină, și foarte repede ea arătă din nou schimbată, de astă dată în rău, parcă se urâți și deveni foarte tăcută. Dar Vale clasă toate acestea printre surprizele care îi privesc doar pe cei căsătoriți și nu i se părură lucruri nefirești.

Și veni apoi dimineața aceea când mama lipsi de acasă.

— Ce fac eu, trebuie să plec, zise Vale. Unde s-a dus, de ce nu se mai întoarce?

VII

Mama apăru în sufragerie chiar în clipa aceea. Nu se auziseră nici poarta, nici pașii ei pe verandă. Intră în bucătărie și se auzi de acolo zgomot de farfurii și de tacâmuri, iar după câtva timp se întoarse și intră în odaia din

dreapta, care fusese altădată a copiilor și în care se mutaseră apoi ea și bărbatul, lăsând vechiul dormitor lui Vale. Pe peretele de lângă pat se aflau câteva fotografii, care arătau perechi în ziua căsătoriei, erau acolo toate rubedeniile, Toma cu nevasta lui, cu Veronica, îmbrăcată mireasă, cu beteală și voal, Anghel și Filomița, apoi ea, nevasta cazangiului, aproape o fetiță, cu sprâncene arcuite, lângă Petrică, purtând mustăți negre. Și iat-o și pe Constanța, această fată pe care o crescuse atât de greu, alături de bărbatul ei. Mama arătă fotografia, o arătă pe Constanța cu degetul, puse degetul pe chipul ei. Și rosti cu o voce ciudată, care îl aduse pe Vale în odaie:

— Frumușică fată.

— Ce este, mamă? o întrebă băiatul deodată atent.

Și atunci mama spuse că a avut o bănuială ieri când s-a dus pe la ea și i-a făcut curat în casă.

— Ce bănuială? întrebă Vale.

A avut o bănuială, a găsit-o în pat și a crezut la început că e bolnavă, zise mama povestind. Când intrase în casă, ea stătea nemișcată în pat și zăcea și se răsucise doar cu spatele și se uitase la mama ei cu o privire netedă, goală de orice expresie, așa cum te uiți, fără să te miri, când se deschide o ușă, să vezi cine a venit, și a cărui venire nu-ți spune nimic, poate să vină sau să plece, tot aia e.

„Ce e cu tine, fetițo?”

O apucase de umăr și o ridicase în capul oaselor, îi dăduse apoi drumul și ea se lăsase la loc pe pernă fără pic de viață în ea. Se întorsese iar cu spatele, își trăsese genunchii la gură și stătea nemișcată, nu i se simțea nici măcar respirația. Părul îi era răvășit pe pernă, iar perna era încrețită și urâtă. Cearșaful, de asemenea, neschimbat de multă vreme.

Mama se ridicase de lângă ea și începuse să se miște prin casă. Mobila era plină de praf și, părăsită acolo unde fusese împinsă, o masă cu cristal deasupra stătea lângă geam, cu o pâine mâncată pe jumătate, un pahar de iaurt murdar și cu coji de salam uscate pe ea. Pe brațul unui scaun, în dezordine, zăceau o rochie de jerseu galben, o bluză albă nu prea curată, o pereche de ciorapi… Peste tot se vedeau scame, bucăți mici de hârtie, cu care fusese șters un cuțit și aruncate pe covor, urme de încălțăminte pe parchet… Un soare deformat și pătat bătea în ferestre, în bucătărie, când deschisese ușa, o mulțime de libărci negre fugiseră care încotro de-a lungul și de-a latul mozaicului. Dubla chiuvetă era plină până sus de farfurii murdare, cuțite și furculițe sleite, pâine mucegăită, castroane cu fundul ars,

pahare cu dungi uscate, uitate acolo de săptămâni, iar mașina de gătit, pătată de supă și lapte vărsat și uscat pe ea. Un miros grețos, rânced, plutea peste tot. Deschisese geamul și revenise în dormitor.

„Voi nu mai aveți bucătăreasă?”

Nu mai aveau. Mama întrebase de când. Fiica se gândise câtva timp și răspunsese:

„De vreo două luni.”

„Bărbatul tău unde mănâncă?”

Nu-i răspunsese nimic. Tăcea liniștită, se freca la ochi, parcă ar fi fost un pisoi care înțelege cuvintele ca pe niște zgomote ce se produc mereu în jurul lui, dar care n-au pentru el nicio semnificație.

„Eu te-am crescut fără bucătăreasă, zisese mama. Când te-ai măritat n-aveai bucătăreasă. Unde e bărbatu-tău? întoarce-te cu fața când vorbești cu mine.”

Se întorsese cu fața, încet, se ridicase chiar în capul oaselor și întinsese brațul spre chipul mamei. Mama îi lovise pe neașteptate brațul cu toată puterea.

„Ia mâna de pe mine.”

Atunci ea se întinsese la loc pe pernă și voise iarăși să-i întoarcă spatele, dar se răzgândise și se ridicase la loc în capul oaselor, de astă dată ceva mai trează.

„Mamă, zisese cu milă și parcă cu dispreț, o să-ți spun totul altă dată… Acum lasă-mă.”

„Să-mi spui altă dată? Ce să-mi spui?”

Soția fostului cazangiu, femeie care născuse de patru ori și care rămăsese cu chipul încă tânăr, începuse să-și privească fata neclintit. Glasul îi coborâse deodată cu un timbru mai jos și cuvintele începuseră să curgă amenințător:

„Ce vrei să-mi spui tu mie altă dată? Dacă ai să deschizi gura și ai să-mi spui vreo prostie te cârpesc cât ești de mare. De când zaci tu așa? La școală te duci?… Și ce îi înveți tu pe copii? Că locul și patul în care dormi tu nu mai seamănă cu al unei femei? Că totul în jurul tău miroase și pute? Că îi e scârbă omului să intre în casa ta? Că nu mai ai în tine nici urmă de rușine? Ți-ai pierdut de tot rușinea! Nu ți-e rușine?”

„Mamă, strigă deodată fiica, parcă ar fi fost atinsă cu biciul, încetează!”

„Ce vrei să-mi spui? continuase mama. Cine te-a învățat pe tine să trăiești așa? Eu?!! Mâine-poimâine o să mor, toată viața trebuie să te învăț? Mie să

mi te scoli dimineață la ora șase, să te pui cu brâncile pe treabă, să mi te speli, să faci curat în casă, să înghiți ceaiul și să te duci la serviciu. Și să nu te prind că patul tău nu e proaspăt, rufa ta și a bărbatului nespălate și bucătăria ca o cocină. Dă-te jos din pat!" Se dăduse jos din pat și se apucaseră amândouă să curețe și să frece și atunci băgase de seamă că în biroul lui rafturile erau goale și hainele lui lipseau din șifonier și n-a avut puterea s-o întrebe nimic. După ce singură o oprise să spună ceva, azi-dimineață s-a dus la socrii ei și a aflat.

— Constanța e divorțată de aproape trei luni, zise mama cu un glas care se stăpânea din greu să nu fie deznădăjduit, bărbatul ei s-a însurat cu alta, se mirau că noi nu știm nimic. E ambasador la Roma, a plecat acum câtva timp, ambasador sau ajutor de ambasador, n-am înțeles bine.

Foarte posomorât, Vale spuse:

— Să-i fie de cap!

Și se apropie de mama lui, îi sărută mâna și rămase într-o tăcere care voia parcă să sugereze că nu mai aveau ce să discute pe acest subiect. Să n-o facă să sufere.

— Și nouă de ce nu ne-a spus nimic? E supărată pe noi, ce are de se ferește? zise și tatăl într-un târziu, dar cu un glas din care s-ar fi putut deduce că ăsta era singurul lucru pe care nu-l înțelegea din ceea ce se întâmplase, încolo totul era foarte clar.

Mama răspunse că nu se ferește, așa e firea ei, s-o lase în pace și să n-o întrebe nimeni nimic.

— Când ai timp, Vale, n-o lăsa singură. Mi-ar fi spus ea mie până la urmă, că mie îmi spune, dar în casă era așa de murdar, că n-am răbdat s-o văd cum zace… Dar acuma să n-o lăsăm singură!…

VIII

„Parcă și-a cobit Tanța, când ne-a spus atunci în prima zi că ne prezintă pe primul ei viitor bărbat", gândi Vale în timp ce se dădea jos din autobuz și se pierdea în valul miilor de salariați ai uzinei, care intrau și ieșeau din schimb. Acum n-o mai vedea căsătorită, era iarăși sora lui ca și mai înainte

și se întreba, foarte intrigat, și cu o vagă îngrijorare, ce se întâmplase acolo în viața ei cu acel doctor, de trebuise să se întoarcă îndărăt și să redevină din nou fată, purtând însă de astă dată, pentru un timp oarecare, bineînțeles ca pe un stigmat, denumirea de *divorțata*. Asta înseamnă, oricât de blând ai vrea s-o iei, o nereușită. Cine era acest doctor Munteanu cu care ea se măritase, nu se împlinea nici măcar un an? Acum, că el nu mai exista pentru sora lui, Vale se simțea cuprins de o vie curiozitate să afle totul despre el și să poată apoi să afle și ce s-a întâmplat între ei ca să poată s-o și înțeleagă. Fiindcă altfel n-o să-i fie de niciun folos să se ducă doar să-i facă vizite, fiindcă o cunoștea bine, de la ea nu afla nimeni nimic dacă apuca să nu spună de la început, era încăpățânată într-un mod cu totul absurd, și singurul lucru pe care îl puteai obține de la ea în astfel de situații era doar s-o exasperezi… „Cu cine să vorbesc eu să aflu cine e doctorul ăsta Munteanu?” se întreba el având senzația aceea neobișnuită că prin apropierea amintirii, printre cunoscuții lui mai îndepărtați, vede pe cineva care ar fi putut să-i spună tot ce dorea, dar nu reușea să-și fixeze imaginea acestui ins și să-și dea astfel seama unde îl cunoscuse și cum l-ar putea acum reîntâlni, își reîncepu ziua de muncă preocupat de această idee, spunându-și că trebuie neapărat să-și aducă aminte…

Și într-adevăr își aminti, era tot un doctor, îl cunoscuse cu câteva luni în urmă la Tanța acasă, îl găsise la ea, îl căuta pe doctorul Munteanu, cu care era prieten și care, zicea el, lipsea în mod inexplicabil de la spital. Venise să-i facă o vizită să afle ce e cu el. Din scurta conversație avută atunci, Vale înțelesese că era și el, ca și doctorul Munteanu, psihiatru la același spital, că erau foarte buni prieteni – și felul cum pronunțase el aceste cuvinte *foarte buni prieteni* avea ceva neobișnuit și îi rămăsese în amintire tocmai datorită acestui fapt – și că nimeni nu știa unde dispăruse doctorul Munteanu, toată lumea îl întreba pe el, pe doctorul Sârbu (ăsta era numele lui), și el nu știa ce să le răspundă. „E într-o delegație în străinătate, v-am spus”, repetase Constanța cu o voce atât de naturală, încât Vale se arătase foarte nedumerit de lipsa de reacție a musafirului. Ar fi trebuit să se arate edificat sau dacă nu, să-și fi exprimat îndoiala, dar el rămăsese exact cu acea expresie pe care o au totdeauna oamenii când se prefac că n-au auzit nimic și schimbă vorba ca să nu pună pe cineva dintre cei de față într-o situație jenantă. Îi displăcuse această nepolitețe, Vale își amintea acum bine, îi făcuse o impresie neplăcută felul cum tăcuse de două ori acest doctor Sârbu când Constanța spusese și apoi repetase ce e cu bărbatul ei. Știa el cumva unde

era de fapt doctorul Munteanu la ora aceea și i se părea penibilă minciuna Constanței? Atunci de ce mai venise la ea s-o mai întrebe?

„Ăsta trebuie să știe tot” își spuse Vale și intră în biroul secției și îi căută numele în cartea de telefon.

— Alo, zise Vale după ce formă numărul, domnul doctor Sârbu?

— Da, i se răspunse de la celălalt capăt al firului. Ce doriți?

Vale zise că la telefon era inginerul Sterian și îi reaminti medicului în ce împrejurări îl cunoscuse.

— Da, repetă celălalt, și ce doriți?

Doctorul Sârbu locuia pe o arteră paralelă cu Calea Griviței, într-un cartier vecin cu hipodromul, și a doua zi pe la orele cinci după-amiază Vale sună la intrarea unui bloc cu două etaje și fu primit de acest medic, care după primul schimb de cuvinte de la telefon, auzind ce se dorea de la el, se arătase neașteptat de cordial și îl invitase imediat fixându-i ora și explicându-i adresa. Vale urcă niște trepte mici de ciment negru foarte curate și care se opreau în fața ușii medicului, pătrunse într-un antreu tot așa de mic și curat ca și scările și își urmă gazda într-o odaie cu un geam mare, care dădea spre câmpia hipodromului. În fața casei medicului cineva semănase pe hectare întregi ceva verde, făcând să apară astfel aici o priveliște neașteptată și izbitoare, dând celui ce o contempla o neliniște bruscă ce apare adesea în conștiința orășeanului care trăiește cocoțat la etaje și nu mai simte de mult puterea germinativă a pământului. În depărtare, dincolo de acest covor verde, sub streașina uriașă a orizontului, se vedea marginea orașului, cu coșuri și uzine și clădiri înalte, ocolind într-un semicerc larg această peninsulă ciudată pe câmpie. Se vedea grâul acesta verde, sau ce era, de la prima aruncătură de ochi. Odaia doctorului era foarte sumar mobilată, sau mai bine zis era aproape nemobilată, căci, în afară de un studio și un taburet de lemn negru, nu conținea decât rafturi cu cărți și reviste și un aparat de radio cu încă o cutie anexă, probabil un pick-up. Nici birou, nici scaune, nici fotolii, nici dulapuri. Parchetul era foarte curat, galben ca lămâia, și peste el, în mijlocul odăii, un covor industrial colorat ieftin, dar care dădea totuși interiorului un aspect atrăgător. Fără să spună vreun cuvânt, doctorul își lăsă musafirul să aștepte în picioare în mijlocul odăii și dispăru pentru câtva timp pe o ușă mascată, care semăna cu zidul, de unde se întoarse apoi cu un scaun-fotoliu, pe care îl depuse aproape de fereastră, invitându-l pe Vale să ia loc. Era un ins mai degrabă scund, cu păr puțin și de un castaniu-deschis pe creștetul capului, voinic

fără să fie gras și creându-ți prin felul lui de a fi o senzație de mare liniște, ca și când te-ai fi avut în față pe tine însuți: asta venea, fără îndoială, din inexpresivitatea vie a chipului său, care alunga din cel cu care vorbea orice stinghereală sau complex de inferioritate.

— Eu am aici un așa-zis apartament, zise el, mai am două odăițe, unde stau părinții mei; acolo am și un birou… dar eu lucrez în pat, ca pe vremea studenției…

— Foarte curios, spuse vizitatorul, la ce poate să *lucreze* un psihiatru!

— La lucrări de psihiatrie, spuse medicul zâmbind. Ești tot atât de ignorant ca un rural, dar îmi face plăcere când am de-a face cu ignoranții. Oamenii care știu mă plictisesc, orice discuție cu ei cade în apă, pe aia o știe, pe-aia e pe cale s-o știe, despre aia a citit, pe-ailaltă o cunoaște… Despre ce să mai stai cu unul ca ăsta de vorbă? îmi amintesc cu o încântare extremă de un coleg al meu de facultate, un rural pe care l-am invitat odată la restaurant. El a luat o ciorbă, dar în timp ce mânca, se uita curios în farfuria mea. Ce te uiți? zic. Ce e aia, ce-ai luat tu? Cum ce-am luat, zic, neîncrezător, dar și stupefiat: omletă! Nu știa ce e o omletă, toată viața în satul lui mâncase ouăle doar jumări, în tigaie, sau fierte. Dar așa galbene și înfășurate în farfurie, nu mai văzuse… încât o să-ți explic cu dragă inimă ce înseamnă un psihiatru. Un medic de nebuni! Ce s-o mai încurcăm!

Vale își dădu vesel capul pe spate.

— Aveți dreptate, zise el, la asta nu m-am gândit. Mă faceți să râd, înseamnă că mă simpatizați?

— Bineînțeles, dar nu trebuie să ai încredere în mine decât dacă ești bolnav. Bolnavii mei m-au învățat să recomand, în materie de încredere, celor sănătoși prudența, ca să nu vină pe urmă la mine să-i internez. Și pentru că fără încredere nu se poate trăi, eu le recomand *prudența deschisă*, sau mai bine zis *prudența afectuoasă*, fiindcă pe lângă nebunii curați eu tratez și alți bolnavi, dintre care un număr considerabil sunt șocați tocmai în acest sentiment, încrederea, pe care n-au știut s-o ferească și au expus-o, imprudenți sau naivi, loviturilor. Hristos zice că fericiți sunt cei săraci cu duhul! Ei, să viziteze un creștin modern salonul meu și să vadă cât de fericiți sunt acești săraci cu duhul! O să aibă îndoieli că a lor va fi împărăția cerurilor. Numai o conștiință complicată și păcătoasă poate, prin exercițiu moral, să atingă o anumită treaptă de puritate, la care face Hristos aluzie, și nu cum credea Tolstoi, că inocența pierdută e fără întoarcere. Săracul cu duhul e slab și suferința lui nu e deloc curată: îi plac, în adâncul ființei lui,

oamenii ceilalți, puternici și păcătoși, și ar vrea să se zică și despre el: bețivu-ăla, sau curvaru-ăla, băga-l-aș în mă-sa; ticălosu-ăla… aspiră să ajungă ca ei. Să-ți povestesc un caz… Într-o întreprindere forestieră, pe un băiat socotit foarte de treabă îl apucă deodată o stare curioasă, în plin lucru lăsa ferăstrăul jos, se ducea mai încolo, se așeza pe un butuc și stătea așa ceasuri întregi. Mă, cutare, cutăriță, ce e cu tine, treci la lucru, du-te acasă, nimic. Mă, i-a făcut cineva ceva, i-o fi suflat cineva fata, i s-o fi întâmplat ceva cu părinții, nimic. Mă, l-o fi durând ceva și nu știe să spună, să chemăm doctorul, nimic. Vine doctorul, îl consultă, nu suferea de nicio boală. Mă, te dăm afară dacă nu lucrezi, nimic. Chiar așa și făcură, îl concediară, dar a doua zi el veni la lucru ca și când nimic nu i s-ar fi întâmplat, se așeză pe un butuc și stătu așa nemișcat, cu capul în jos, cu înfățișarea celui care se gândește la ceva și e atât de copleșit de gândirea sa, încât nu mai aude și nu mai vede nimic din ce se petrece în jur. Ce să facă cu el? Până la urmă au chemat iar medicul, și ăsta, având o intuiție și folosind un truc, l-a adus la mine. L-am examinat. N-avea nimic, atâta doar, că nu mânca și slăbise foarte tare. Asta m-a alarmat înainte de orice și i-am făcut, cu titlu de încercare, două unități de insulină. Asta înseamnă doza cea mai slabă care se poate face pentru poftă de mâncare. Tocmai cu scopul ăsta, întâi să-l înzdrăvenesc puțin și pe urmă văd eu și ce e cu starea aceea a lui. A intrat în comă insulinică, m-am și mirat, din două unități?! în sfârșit, cu oarecare trudă l-am pus puțin pe picioare și l-am luat la întrebări. Să-mi spună ce e cu el, să-mi povestească ce i s-a întâmplat și îi promit că după aceea o să-i fac eu ceva care să-l aducă iar la starea dinainte. Totul are să fie în regulă, cu condiția să-mi spună. Nu voia, nu mă înțelegea, nu pricepea ce doresc de la el. Nu e nimic, am eu nevoie să știu de pildă cum și-a petrecut el ziua dinainte de a-i fi venit cheful să lase lucrul și să se așeze pe un butuc. Ia să vedem. S-a dus la lucru ca de obicei… Asta a fost dimineața. Cum a mers lucrul? Și e o mare satisfacție în profesiunea noastră să vezi cum mintea bolnavului în sfârșit te urmează, cum începe să te ajute, ca s-o poți și tu ajuta… Cum însăși această minte se trezește din starea de șoc în care se afla și în care gândirea nu mai producea gândirea, ci doar o stare de gândire, cu un declic profund între sistemele superioare de semnalizare și începe ea însăși, întâi doar curioasă, apoi uimită și în cele din urmă indignată, să descopere cauza care o șocase. Ce era? În ziua aceea care precedase primul lui impuls de a părăsi lucrul, așa pe seară, intrase în cabana unde erau cazați și se așezase frumos și cuminte pe o bancă în fața

sobei. Era ger mare, și în cabană, deși focul duduia, era foarte frig. Venise primul și se așezase în fața ușii deschise a sobei, în curând căldura îl toropi și băiatul, trudit și singur cum era, ațipi. Se gândea și el la părinți, la surori și la frați, la faptul că avea aproape douăzeci de ani și încă nu cunoștea o fată cu care să se însoare. Nu era de prin partea locului și nu prea îi plăceau fetele care nu semănau cu cele din satul lui, se gândea că peste un an sau doi o să strângă ceva parale și o să se întoarcă în sat… Ei, da, în sat la el, acolo unde copilărise, unde era gârla natală, cu „soarele care albea bătătura”… Și deodată aude un fel de bubuit și se trezește pe jumătate și apoi iar bum, bum, la intervale regulate, apropiindu-se de el. În clipa următoare, o lovitură puternică peste picior îl face să sară din amorțeală și un corp greu se așază lângă el împingându-l în același timp mai încolo. Un râs gros: „Ce faci, cutare, adormiși?” Nu trece multă vreme și din nou ușa se deschise și se închise cu aceeași bubuitură, alți pași pe podea și un alt muncitor înfrigurat se apropie de banca lungă din fața sobei. Ăsta pune o mână pe umărul băiatului, alta pe a celuilalt și se bagă între ei grohăind: „Frig, zice ăsta, mi-a înghețat…” (și băiatul a spus cu naturalețe pe nume organului procreativ). Tăcere și după câtva timp ușa cabanei se deschise din nou și un alt înfrigurat se apropie de bancă. Ca și ceilalți, și ăsta pune mâna pe umărul băiatului, desface trupurile și se vâră între ele grohăind ca și cel dintâi. Figura aceasta se repetă până ce banca se umple și băiatul se trezește deodată că a ajuns la capătul ei, departe de foc. Nu și-ar fi dat seama de asta dacă n-ar fi simțit că frigul îi dă așa, „niște fiori”. Ce bine era în dreptul sobei și ce frig era acum! îi era așa de frig, încât a început să dârdâie. „Ești friguros din fire?” l-am întrebat. Nu era. „Atunci de ce tremurai așa?” l-am întrebat cu blândețe, dar imperios. Și am repetat: „De ce tremurai? Spune! Trebuie să spui imediat de ce tremurai și cu asta nu mai ai nimic de povestit. Răspunde: De ce tremurai?” Vedeam după expresia lui cum i se formulează în minte adevărul acela care întârziase să i se impună în zilele care au urmat după istoria cu banca și acum trebuia să-l aud și eu ca să mă conving că, odată exprimat, el și-l va însuși și va face din el o armă. „Ei, ai de gând să vorbești? nu l-am slăbit. Dă-i drumul!” Deodată a izbucnit în plâns. Dar ce plâns, încrețit și chinuit, și ce trufie rănită ieșea din el la iveală! „Încetează, i-am spus, nu ți-e rușine să plângi înaintea mea? Eu nu sunt maică-ta și nici tu nu mai ești copil. Dă-i drumul. Spune de ce ai început să tremuri!” A stat așa o clipă fără să mai verse lacrimi și deodată a pronunțat următoarele cuvinte: „De ce p… mă-sii să mă dea ei pe mine la o

parte de pe bancă!?” Asta era! Dacă e posibil să-ți imaginezi că un om poate fi șocat atât de teribil de o atât de mică întâmplare… Și acum, că ți-am satisfăcut curiozitatea și ai aflat cam la ce „lucrează” un psihiatru, spune-mi ce mai face doctorul Munteanu? Tot nu l-am mai văzut de-atunci, continuă medicul, dar e drept că am fost așa de ocupat, că nu mai știu nici ce am făcut eu, darmite alții… S-a întors din străinătate?

— Nu s-a întors, zise Vale, e în diplomație, s-a despărțit de soră-mea și s-a și însurat cu altcineva… Cu fata unui ministru sau ministru-adjunct de Externe, nu știu precis.

Vale vorbise uitându-se țintă la doctor, să-și dea seama dacă toate acestea erau sau nu noutăți pentru el și dacă să continue sau nu pe aceeași temă și văzu că doctorul Sârbu nu se arătă cine știe ce expresiv, dar ceva din privirea lui, prin care trecu parcă o vagă umbră de neliniște amestecată cu surpriză, îl făcu să înțeleagă că în orice caz medicul nu știuse nici atunci de sora lui și nu știa nici acum nimic precis despre prietenul său, dar că avusese, în acest sens, bănuieli. În clipele care urmară, această expresie i se modifică într-un mod neașteptat, își aplecă fruntea și rămase vreme îndelungată tăcut, devenind parcă treptat alt om, în a cărui metamorfozare n-ar fi fost posibil să crezi cu câteva minute mai înainte.

— Scuză-mă o clipă, spuse el cu un glas amorțit și trase telefonul alături de el pe pat și cu o expresie și cu niște mișcări reculese formă un număr.

— Vă rog cu doctorul Stamate, ceru el. Când vine, adăugă după ce ascultă răspunsul, spuneți-i că îl rog să-mi dea un telefon.

Închise, puse aparatul la locul lui pe raftul cu cărți și după aceea mai rămase aproape un minut în aceeași tăcere care amenința fie să se adâncească și celălalt să fie astfel silit să-și limiteze vizita și să plece, fie să înceapă să se explice, și tăcerea aceasta să se transforme într-o destăinuire. O privire lungă, deschisă pe care doctorul Sârbu i-o aruncă apoi musafirului îl făcu pe Vale să înțeleagă că efectul produs de știrea sa fusese mare și că în minutele sau orele care vor urma acest efect nu se va micșora, ci va crește.

— Îmi închipui ce vrei acum de la mine, zise în sfârșit medicul, dar să știi că nici eu nu înțeleg ce s-a întâmplat, cu toate că sunt prieten cu doctorul Munteanu de mai mult de zece ani. Dumneata nu știi probabil ce s-a întâmplat cu el și sora dumitale, și eu nu știu ce s-a întâmplat între medicină și el, cu toate că dumneata îți cunoști bine sora și eu cunosc bine relațiile lui cu medicina.

În acest timp, mușchii bărbiei și gurii i se împingeau încet în sus, în semn de neștiință totală și de scepticism că nu va reuși, oricât de mult ar vorbi, să-și explice măcar într-o oarecare măsură lui însuși sensul celor auzite.

— O să-ți spun, zise el, dar e bine să păstrezi doar pentru dumneata ce o să afli nou de la mine, fiindcă sora dumitale ori știe, și atunci n-are rost să-i arăți că știi, ori nu știe, și atunci chiar că nu e bine să știe. N-ar avea niciun rost! în ce privește lucrurile pe care ai să le auzi, pune-le la urmă pe toate sub semnul întrebării, fiindcă dacă în mine n-ar stărui îndoiala, nu ți-aș povesti nimic… Când înțelegem cu adevărat ceva, mai înțelegem că nu știm niciodată totul până la capăt…

Se opri brusc și își împinse iar bărbia și gura în sus, ca sub impulsul unui nou val de neștiință și scepticism.

— Am fost prieteni, declară el, și îi arătă musafirului o expresie nedumerită, vrând parcă să spună că el și acuma i-ar mai fi rămas dacă… Și sublinie cu o mișcare scurtă a gâtului că în sfârșit el o să povestească și o să vadă că… Istoria prieteniei noastre, începu el, în faza ei bună, e lipsită de interes, a început la douăzeci de ani, când nu știm încă să iubim femeia și când toată afecțiunea noastră se revarsă în prietenie, și s-a maturizat când ne-am maturizat și noi. Învățam împreună, ne făceam vizite, cunoșteam împreună fetele… Sentimentele, în faza aceasta, sunt alimentate mai mult din ele însele, au puțină gravitate și cunosc prea puțin gelozia și suspiciunea. Să trecem peste asta. Destul că nimic n-a umbrit această prietenie pe toată perioada cât a durat studenția și încă mult timp după aceea. Ceea ce o să-ți spun acum e relativ proaspăt, de doi-trei ani… Am fost amândoi repartizați la Spitalul unificat și în curând… Dumneata ești inginer, nu știu cum e la ingineri, trebuie să știi că în medicină nu e deloc ușor să te remarci, mai ales că, între altele, o ucenicie sub pulpana unui mare specialist este aproape inevitabilă. Cât trebuie să țină această ucenicie, cât e de necesară, când încetează de a mai fi ucenicie, și mai ales ce i se poate întâmpla unuia care nu are șansa sau poate nu vrea să fie sub pulpana cuiva, asta e altă chestiune. Destul că doctorul Munteanu se afla departe de toate acestea, și profesorul meu, când se referea la el, o făcea ca și când doctorul Munteanu ar fi fost de o generație cu el. Asta înseamnă mare succes, să treci, adică, pe plan profesional, de la o generație la alta… Nu știu dacă îți dai seama… Eu lucrez de aproape doi ani la un studiu despre neurastenia bătrâneții și sunt nevoit din ce în ce mai mult să mă restrâng și să mă limitez de la alte activități fiindcă trebuie să-ți spun că acest lucru

care pare atât de firesc la prima vedere – adică să te dedici problemei pe care vrei s-o studiezi – în realitate nu e deloc atât de firesc, fiindcă nimeni nu e obligat să fie convins că dumneata nu vii la ședință din pricină că ești ocupat. Dumneata crezi că noi nu suntem? Crezi că noi n-am ști ce să facem cu timpul liber? Doctorul Munteanu are o activitate științifică la fel de importantă ca și a dumitale, și cu toate acestea vine la toate ședințele și nu refuză nicio sarcină… Sunt membru de partid și am obligația să execut sarcinile de partid care mi se încredințează, aici nu încape nicio discuție, în același timp, însă, eu mă simt în stare să fac ca profesiunea pe care o practic să câștige ceva… adică în afară de munca mea zilnică la patul bolnavului, pentru care statul îmi plătește un salariu. Dar oare știe cineva că am luat-o pe acest drum, în afară de profesor, care mă cunoaște din facultate și al cărui sprijin nu-mi mai e suficient? Fiindcă în timp ce doctorul Munteanu trece radios pe coridoare în suita savanților, pe mine mă persecută împrejurările meschine și îmi dau seama ce bine a făcut el creându-și o astfel de situație și cum dracu’ a reușit… Se supăra că sunt atât de timorat, îmi dădea sfaturi și se înfuria când în săptămâna următoare îi mărturiseam că n-am putut să le urmez… „Ești un fleț, cum poți să fii atât de fleț?” îmi spunea. Din când în când mă îndemna: „Dă-i drumul la studiul tău, ce faci cu el? Îl pritocești prea mult.” Nu înțelegeam aceste îndemnuri, iar când într-o zi mi-a spus, cu un aer foarte îngrijorat pentru mine, că colegul meu D. pregătește o comunicare la Academie, am început să râd. „Râzi tu, dar habar n-ai ce pun ăștia la cale. Am vorbit despre studiul tău cu profesorul Nicolicescu, am aranjat să ți-l publice imediat, dă-i drumul mai repede, pierzi prea mult timp. Și trebuie să vorbești și tu cu profesorul, du-te într-o zi la el, chiar mâine.” Nu înțelegeam de ce să mă duc la el, în ce scop să-l deranjez. „Fă cum spun eu, zice, du-te și cere-i o audiență, spune-i cine ești, spune-i tot.” „Bine, dar pentru ce? Să-i spun tot? N-am nimic să-i spun.” „Ba ai! Spune-i despre studiu… Eu așa am făcut și a fost foarte bine…” Trebuie să mărturisesc că m-am frământat zile întregi cu problemele acestea și mereu veneau altele. „Sârbule, îmi spune el într-o zi, se pregătește o ședință importantă, ce facem?” „În ce sens?” „Ce facem cu tine? E o ședință extraordinară, cu cineva de la Capitală, acum e acum!” Și îmi relatează o istorie cu președintele sindicatului, că sunt anumiți inși care vor să-l schimbe, i-au făcut acestui președinte, care e medic de laborator, următoarea figură: i-au trimis la analiză, în loc de urină, ceai de mușețel, și acest medic a analizat ceaiul de mușețel și a diagnosticat hiperglicemie, a

aflat toată lumea și se râde peste tot și că au vrut să-l compromită ca să-l schimbe. „Acest președinte de sindicat a reușit într-adevăr să-și atragă antipatia tuturor, foarte bine că va fi schimbat”, i-am răspuns. „Da, dar nu acum, nu în ședința asta atât de importantă”, a zis el. „Ba dimpotrivă, zic, găsesc că e unicul prilej, fiindcă în nenumărate alte ședințe a fost criticat, și voi, biroul organizației, n-ați vrut să-l schimbați, l-ați apărat și l-ați susținut.” „Am greșit, o să-l schimbăm, dar nu acum.” „Bine, înțeleg, dar tot nu pricep ce legătură am eu cu chestia asta! Nu cumva vrei să iau cuvântul și să-l apăr pe acest președinte?” „Ba da, tocmai asta trebuie să faci, fiindcă vor să dea și în tine.” „O să mă apăr, și nu înțeleg să mă apăr susținându-l pe președinte.” „Nu pe președinte îl susții, ci biroul organizației de partid, care va fi atacat indirect.” „Nu văd ieșirea, fiindcă mai mare prejudiciu o să suferiți susținându-l pe președinte decât recunoscând că ați greșit.” „Ai dreptate, dar din păcate nu la nivelul ăsta se pun problemele acum la noi, e un moment greu, nu pot să-ți explic, e necesar ca președintele sindicatului să fie *apărat acum*. Imediat după ședință o să-i dăm ceea ce merită, dar e foarte important ca *tu* să iei cuvântul…” Toate aceste enigme sfârșeau cu același laitmotiv: „Fă cum zic eu, eu așa am făcut, și a ieșit foarte bine”. Am făcut cum a zis el și a ieșit foarte prost! M-am dus la profesorul Nicolicescu și m-am comportat ridicol, savantul m-a primit cu bunăvoință, dar n-a înțeles deloc ce voiam de la el, iar la ședința aceea importantă am stârnit cea mai mare confuzie prin cuvântul meu. Faptul că președintele sindicatului a fost totuși înlocuit, și biroul organizației, criticat fiind, n-a pățit nimic, faptul că nu m-a criticat nimeni, cum îmi prezisese doctorul Munteanu, și faptul că a doua zi era foarte radios și totul se rezolva fără urmările catastrofale pe care le prevedea el m-au trezit parcă dintr-o năuceală… Ne vedeam ca și înainte, el continua să mă sfătuiască, eu ziceam că așa o să fac și bineînțeles că nu mai făceam… Ți-am dat aceste câteva detalii sumare numai ca să-ți faci o idee că în timp ce eu mă zbăteam în tot felul de probleme false și complexe, el trecea, profesional, din generația noastră în cea următoare și trebuie să-ți spun că e meritul lui că prietenia noastră nu s-a rupt din această pricină, fiindcă ținea la mine și mă lăuda peste tot, făcea adică singurul lucru potrivit în asemenea situații care împiedică doi prieteni să-și separe drumurile.

IX

…Numai acum vreo doi ani, pe la sfârșitul primăverii, prietenia noastră a trecut printr-o criză. Deci cu câteva luni înainte ca el să se însoare cu sora dumitale. Îl văd la un moment dat însoțit de o femeie, o tânără doctoriță nou-venită la neurologie, și îl întreb cine e. Mi-a răspuns că a fost numită de vreo lună de zile în locul doctorului Strihan, detașat la alt spital. „E foarte drăguță”, i-am zis. „Nu-i așa? a zis doctorul Munteanu, parcă tresărind. Vrei să-ți fac cunoștință cu ea?” „Da”, am răspuns. „Știi ce, propune el, o invităm deseară la masă la Athénée Palace și faci cunoștință cu ea”. „Bine”, am convenit… N-am înțeles de ce ținea să vină și el la Athénée Palace, nu mai eram studenți să cunoaștem o fată împreună, dar mi-am zis că mă crede atât de timid, încât vrea să-mi facă cunoștință cu ea, dar să-mi ușureze și primele ore de conversație ca unul ce o cunoștea mai dinainte și îi era mai familiar. Mie mi-ar fi convenit să fiu singur cu ea, să mi-o prezinte pur și simplu la spital, și în ceea ce privește invitația, în sfârșit, invitația să nu intre în discuție, dar dacă el a ales modalitatea aceasta n-aveam cum să-i pun condiții, cu atât mai mult cu cât ideea i-a venit în treacăt, putea foarte bine să-i vină alta… Seara, m-am îmbrăcat cu grijă, m-am dus la restaurant și am făcut cunoștință cu această fată. La restaurant, ea mi-a plăcut mai puțin, nu era potrivit îmbrăcată și avea, mai ales, ceva schimbat în expresie, n-am putut să-mi dau seama ce. Există în asemenea împrejurări aceste expresii care sugerează intrarea pe scenă a personajului, a femeii care simte că începe să joace un rol în existența cuiva și nici ea nu știe cât de extins e acest rol și ce să facă, să fie cu grijă să nu scape ocazia, sau dimpotrivă, să nu-și facă niciun fel de griji și să aștepte ca și mai înainte o suită nesfârșită de admiratori? Indecizia aceasta n-o favoriza, în orice caz mi-am dat seama după felul cum se purta că hotărârea se lua totuși fără știrea ei undeva în forul ei interior și faptul că ea nu știa ce se petrece în ființa ei intimă, că nu-și dădea seama ce alegere face, m-a dezamăgit, n-avea de unde să mă cunoască și faptul că îmi ieșea în întâmpinare cu atâta bunăvoință dovedea că feminitatea ei e prea accesibilă… într-adevăr, se purta cu mine cu o atenție aproape excesivă, ca și când nu ea îmi plăcuse mie, ci eu ei. Dacă doctorul Munteanu vorbea, și eu spuneam apoi la rândul meu ceva întrerupându-l sau doar completându-l, cum se întâmplă în orice

conversație, ea își disloca rapid atenția de la el ca să asculte ceea ce spuneam eu, chiar dacă pentru asta trebuia să-l lase cu o frază neterminată care i se adresa chiar ei. Bineînțeles că dacă vorbeam eu, mă asculta neîntrerupt și nu trecură nici cincizeci de minute și între noi trei începu deodată să se întâmple ceva… Comandasem felurile și în timp ce eram serviți, fata avu un gest stângaci și vărsă sarea. Doctorul Munteanu îndreptă prompt solnița și foarte familiar zise că nu e nimic, sarea înseamnă bogăție. „Asta în cazul dumitale, adăugă el, fiindcă de pildă în cazul doctorului Sch. Înseamnă cu totul altceva. Îl cunoști pe doctorul Sch.?” „Nu”, zice fata. „Doctorul Sch. stă la masă într-o braserie sau într-un restaurant și vrea să-și aprindă o țigară. Bățul se rupe însă și zboară în aer aprins și cade pe rochia unei femei de vizavi. Atunci, doctorul Sch., speriat, se ridică să-l stingă, dar trage după el fața de masă. Se întoarce să dreagă fața de masă și răstoarnă scaunul vecin.” Colega noastră râdea. „Și ce semnificație are faptul? îl întrebă ea pe doctorul Munteanu. Nu înțeleg sensul.” „Nesiguranța! exclamă prietenul meu. Nesiguranța asta îl omoară”, continuă el ocolind de fapt explicația (făcea aluzie la faptul că doctorul Sch. era cunoscut în spital prin aceea că nu înțelegea nimic din marxism și că la conferințe sau la cercuri politice stârnea veselia tuturor prin expresia de totală nesiguranță și aiureală care se citea pe chipul lui, ascultându-l pe conferențiar). „Apropo de nesiguranță”, continuă doctorul Munteanu, și începu să-i spună fetei o anecdotă, și în clipa aceea începu să arate ca și când eu n-aș fi fost de față, ca și când mi-ar fi sugerat că devenisem inoportun și că trebuie să mă ridic și să plec. Mi s-a părut ciudat… Chelnerul ne întrebase ce fel de vin dorim, și doctorul Munteanu alesese vinul și-l comandase. „Doriți poate altceva?” am întrebat-o eu pe fată, și ea s-a uitat la mine și a zâmbit: „Aș vrea să beau un pahar de bere” a răspuns ea confirmând că îi ghicisem gândul. Doctorul Munteanu, cu un gest, un fel de pocnitură produsă de izbitura degetelor de podul palmei, a întors chelnerul înapoi și a comandat bere. Ni s-a adus berea și a luat el însuși sticla din mâna chelnerului și a turnat în pahare. Promptitudinea gesturilor și inițiativelor lui începu să-mi atragă din ce în ce mai mult atenția. Prima sticlă n-a ajuns să umple paharele, doctorul Munteanu a luat-o pe a doua, a turnat mai departe și a lăsat apoi sticla jumătate plină pe masă. Retrăgându-și însă mâna, sticla s-a culcat pe masă, gâlgâind. El a vrut s-o ridice și atunci a vărsat paharul meu. M-am retras să nu-mi curgă berea pe pantaloni, și am izbucnit în râs. Mă așteptam să râdă și el, dar n-a râs, iar colega noastră, nu știu de ce, a roșit foarte tare, ca și

când ea ar fi vărsat sticla. În cele din urmă, el a zâmbit rece, am observat însă că era foarte afectat, iar fetei îi displăcea vizibil veselia mea și îmi spuneam că nu e rău că mă comport astfel: dacă îi displăcea profund această trăsătură a firii mele, cu atât mai bine, căci nu vom fi prieteni și eu nu mă voi îndrăgosti de ea. (N-aș putea să afirm că eram convins că fetei îi displace chiar atât de profund felul meu de a fi și bineînțeles că nici nu-mi trecea prin cap să retrag cât de puțin din sentimentele mele pentru ea.) îmi spuneam că acum, după ce vom pleca, doctorul Munteanu ne va zice la revedere și eu voi rămâne singur cu fata și o voi conduce acasă. Pe drum, gândeam eu, îi voi explica fetei cât de lipsit de umor a fost doctorul Munteanu neobservând figura pe care firea noastră ne-o face chiar în clipele când ne credem atât de deosebiți și feriți de ceea ce povestim că li se întâmpla altora. Doctorul Munteanu a chemat chelnerul și a plătit fără să-mi arunce măcar o privire, având aerul ca plătește fiindcă ignoră prezența mea, fapt care, în loc să mă supere, cum ar fi fost cazul – cu atât mai mult cu cât în fond fata era invitata mea, și el știa acest lucru –, a continuat să mă facă să mă simt binedispus. Ne-am ridicat și am ieșit. Am ajuns până la cheiul Dâmboviței, și eu m-am oprit. Fata stătea pe bulevardul Mărășești și îmi spuneam că doctorul Munteanu ne-a condus destul. Acum o să-și ia la revedere și o să ne lase singuri. Eram foarte absorbit de prezența fetei și eram gata să-i întind doctorului Munteanu mâna, când el îmi atrage atenția că nu se face s-o lăsăm pe colega noastră singură… Asta nu mi-a plăcut deloc, dar mi s-a părut că n-aveam ce face și mi-am zis că până la urmă poate are dreptate, n-o fi, cine știe, elegant să petrecem seara împreună, și la un moment dat fata să rămână numai cu unul din noi. S-ar putea ca ea să se simtă stingherită. Bine, fie, mi-am mai spus, lasă c-o s-o văd eu a doua zi fără martori. Și am condus-o împreună acasă.

X

…Eu voiam să mă căsătoresc, și cum știam că nu mă înșel că fata îmi place, voiam s-o cunosc bine. Era frumoasă și îmi spuneam că nu trebuie să scap prilejul, acum, când mintea mea era limpede, s-o cunosc bine, să nu

fac vreo prostie. Trebuia să-i verific intențiile. Voia ea, ca și mine, în acel moment al vieții ei, să se căsătorească? Dacă da, atunci se va observa la ea, cum cred că se va observa și la mine, acea concentrare a gândului care ascunde o concentrare a sufletului, și care se petrece în ființa noastră totdeauna în momentele decisive… Am trecut de câteva ori prin salonul unde lucra ea, și în cele din urmă i-am sugerat că aș vrea s-o văd într-o zi și, dacă n-ar supăra-o propunerea mea, să-i fac o vizită acasă. Am adăugat că vizita mea s-ar produce duminica viitoare după-amiază. A acceptat roșind foarte tare, n-am înțeles de ce… Până duminică mai erau cinci zile și în acest timp am căutat să n-o mai văd. Duminică dimineață telefonez unui văr de-al meu, pictorul Manea, și îi spun că aș dori să mă însoțească într-o vizită, „Vrei să-mi arăți vreo fată?” m-a întrebat. „Da, zic, cum ai ghicit?” „E în glasul tău ceva care în acest caz e ușor de interpretat.” „Așa e, i-am răspuns, dar e vorba de o fată care nu pare obișnuită cu ideea unei vizite acasă la ea. În doi, faptul e mai puțin frapant.” „Bine, zice, te însoțesc.” Am ajuns la ea, am sunat. Ne-a deschis o femeie, foarte jenată, mama ei, fapt care m-a surprins, deoarece vizita mea, presupun, nu era neanunțată, n-avea de ce să adopte aerul acela stupefiat, și pe undeva cam servil. „Vă rog să ne scuzați, a zis ea foarte confuză, fata mea e plecată, dar se întoarce, poftiți, îmi pare rău că trebuie să așteptați…” Am intrat; colega mea locuia cu părinții, într-un fel de mansardă neterminată, într-un fel de pod… Am trecut printre niște frânghii de rufe, printre niște lăzi, în timp ce mama colegei mele se scuza mereu. „Poftiți”, zice, și ne descuie ușa. În fața noastră apare o odaie largă, confortabilă, cu un geam mare, prin care se vedea cerul. În mijlocul odăii, o masă cu fotolii, și într-unul din fotolii, un domn cu o revistă în mână. Domnul ridică fruntea și amândoi ne privim în ochi. Cine crezi că era? Doctorul Munteanu! Mă apropii de el și îi șoptesc: „Ce dracu cauți tu aici?” „Am să-ți spun mai pe urmă, zice el. Are niște necazuri cu D. (un medic) și m-a rugat să-i fac o vizită, s-o sfătuiesc cum să se descurce…” Hm! Nu trece mult și apare fata. S-a scuzat de absență, ne-a servit cu cafele… Mama ei vorbea necontenit. Pictorul Manea tăcea și observa scena. „Dacă fac vreo prostie, el o să observe, cum ne-am înțeles, și o să-mi spună mai târziu…” Gândeam totuși că de astă dată doctorul Munteanu o să se care repede și o să pot să rămân singur cu fata. Timpul trecea însă, mama fetei isprăvise de povestit istoria familiei lor de funcționari, și iată că mama iese și nu mai revine și rămânem toți patru în odaie. Dar doctorul Munteanu nu pleca. Am propus să ieșim. În stradă, el își

apropie fața de urechea mea și îmi șoptește amical, dar și hotărât: „Nicule, ia-o tu puțin înainte cu prietenul tău, că eu am ceva de vorbit cu fata asta.” N-am zis nimic, am luat-o înainte, pe chei, cu pictorul. La un moment dat mă uit în urmă. Fata îi vorbea doctorului Munteanu și avea într-adevăr un aer îngrijorat. „Ce e cu prietenul ăsta al tău?” îmi șoptește pictorul. „Are ea nu știu ce să-i spună” răspund. „E foarte drăguță” zice pictorul. Da, dar nu mai terminau de vorbit. Mergeau în urma noastră și timpul trecea. Am observat cum ei au devenit apoi tăcuți și intimi, iar fata avea o expresie cam ciudată… Ne-au ajuns din urmă și au luat-o înainte, unul lângă altul, ca și când eu și cu pictorul nici n-am fi existat. M-am apropiat de ei. „M-am plictisit de atâta plimbare, am zis, e timpul să ne luăm la revedere.” Doctorul Munteanu tăcea. M-am uitat la fată. Ea și-a ferit privirea și am înțeles că eram inoportun, că mă vârâsem, fără să am nici cea mai vagă bănuială, într-o istorie din care abia dacă mai aveam timpul să mă retrag fără ca prietenia mea cu doctorul Munteanu să se rupă. „Verificarea intențiilor s-a soldat cu un eșec, m-am gândit eu. Îi place doctorul Munteanu, între mine și el l-a ales pe el.” Le-am spus la revedere și am plecat. Eram foarte liniștit… „Ei, te mai întreb o dată, ce e cu prietenul ăsta al tău?” zice pictorul. „Nu știu”, zic. „De ce te-ai lăsat? îmi spune el. Nu vezi că s-a băgat pe fir?” „Ba da, văd, dar aici femeia are și ea un cuvânt de spus și după cum vezi fata l-a plăcut pe el. Întrucât mă privește pe mine chestia asta?” „Poți s-o iei și-așa, zice pictorul, dar trebuie să-mi povestești și mie cum s-au întâmplat lucrurile, fiindcă impresia mea e că dimpotrivă, ți-a dat un picior în spate, și tu dai vina pe fată.” Când am auzit așa, am văzut roșu. Dacă oamenii ar fi lăsați în pace cu impresiile lor prime! Dar au totdeauna grijă alții să te pună la curent cu implicațiile actelor tale, de a căror gravitate puțin îți pasă. Când eram adolescent primeam picioare în spate fără să mă sinchisesc, acum asemenea întâmplare ar aduce în conștiință o arsură care nu s-ar vindeca decât printr-un duel. Dar cum duelul este oprit de lege, lupta se dă pe terenul invizibil al conștiinței, unde adversarul poate fi ucis tot atât de bine, transformându-l însă într-un cadavru viu: îl poți ucide interior, iar după aceea el continuă să mai mănânce și să se mai plimbe, nu va mai fi însă decât un intestin ambulant. Cum adică, prietenul meu să-mi fi dat un picior în spate și eu să continui să-l cred prieten? Dacă e așa, o să mi-o plătească… Mergeam pe Calea Victoriei, foarte animată la ora aceea, și am ajuns la Capșa. Am intrat la Capșa, am cerut cafele și am început să-i povestesc pictorului istoria. Mi-

era prieten intim, pe lângă că mi-era văr, dar în asemenea situații curiozitatea din privirile celui care te ascultă te apropie de el și mai tare și îi dai drumul fără să te gândești prea mult. Ăștia sunt oamenii deschiși – așa cum pari să fii și dumneata –, prevăzuți parcă cu un paratrăsnet, le spui ce ai pe suflet și prin ei se scurge… observam însă cum el ascultă din ce în ce mai puțin atent, ca unul care și-a format deja părerea și îi este prea de ajuns. „Nu cred că e bine pentru tine să ai un astfel de prieten" a zis el. „De ce? Ce găsești reprobabil la el? După cât se pare, s-a îndrăgostit de fată și are asupra mea avantajul și dreptul celui care e îndrăgostit, eu nu sunt îndrăgostit". „Dacă n-aș fi atât de sigur de ceea ce spun, nu mi-aș permite să-ți bag pile contra celui mai bun prieten al tău, mi-a răspuns pictorul. Sunt absolut sigur că întreaga lui comportare e premeditată." „Premeditată?! Nu înțeleg!" „Poate că ești un bun psihiatru, a zis el, dar ești un slab psiholog, am să-ți explic îndată punctul meu de vedere." Am cerut din nou cafele, și văru-meu a făcut următoarea ipoteză: Doctorul Munteanu urmărește ceva în ceea ce mă privește, încordarea lui la masă, când a vărsat sticla de bere când a observat că ea mi-a zâmbit, faptul că el nu m-a lăsat singur cu ea, cum era și normal – era foarte normal să se retragă, era chiar obligatoriu –, întreaga lui comportare după ce am sosit noi, și minciuna, fiindcă era evident o minciună, că fata l-ar fi invitat din pricina unor așa-zise necazuri… Cum de nu-mi dădeam seama?… Am plecat acasă tulburat. Când intru pe ușă, pe cine găsesc așteptându-mă aici în fotoliul acela? Pe doctorul Munteanu. „Nicule, zice, uite despre ce e vorba, am impresia că m-am purtat cu tine într-un fel inadmisibil, am lăsat-o imediat pe fată și am venit la tine să mă explic." „Explică-te", i-am răspuns. „Tu ai să crezi că m-am băgat pe fir, dar poți să verifici că ea m-a rugat să trec s-o văd duminica asta, că are necazuri mari în familie și ar vrea s-o ajut. Asta e, și nimic altceva." „Bine, îi zic, dar tu știai de ce am venit eu la ea în vizită și, cu toate că știai, ai rămas." „Ea m-a rugat să nu plec, când mergeam pe drum." Am fost ispitit să intru în explicații, dar deodată am avut bănuiala că doctorul Munteanu nu e satisfăcut de succes și că încearcă acum să șteargă totul… De ce, nu înțelegeam… Totuși, n-a vrut să plece, mi-a vorbit îndelung despre aceeași temă, cu explicații noi, relatându-mi o istorie a unui conflict între fată și părinți, că părinții o presează să se mărite și să-și facă un rost, mai ales mama, care la prima vedere pare atât de inofensivă, dar e o scorpie, își înșală bărbatul și de aceea vrea să scape de fată, care e o aliată a tatălui. Și n-ar fi nimic numai atât, dar doctorul D. Îi face fetei o curte asiduă și

amenințătoare etc. În timp ce îmi vorbea mă simțeam din ce în ce mai tulburat, simțeam că el știa ceva pe care nu voia însă să mi-l comunice, orele treceau și continua să stea și să-mi vorbească. Nu-mi mai aduc aminte ce-mi spunea, dar știu că la un moment dat am avut o senzație bizară de dedublare, eram doctorul Munteanu și îi vorbeam așa cum îmi vorbea el mie, și el asculta și îl înțelegeam și îl aprobam, fără să știu de ce, până mi-am dat seama că eram fascinat de ideea să aflu ce voia el de la mine, și că n-o să aflu oricât l-aș asculta, n-o să-mi spună, tocmai de aceea a venit la mine, ca să mă împiedice să rămân singur și să ghicesc ceea ce el nu voia ca eu să știu. M-a apucat furia, mi-am dus mâna la guler și am tras și mi-am rupt cămașa de pe mine. „Nu pot să te mai ascult, i-am strigat, ce dorești, să nu mai fim prieteni?” „Nu.” „Atunci, cară-te și până nu-ți vorbesc eu, nici măcar să nu mă saluți.”

XI

…Ipoteza pictorului Manea nu mi s-a părut apoi atât de verosimilă când am auzit, scurtă vreme după aceea, fără să mă mir, că doctorul Munteanu se va căsători curând cu doctorița T. Ce legătură avea asta cu mine, adică întrucât urmărea el prin asta ceva în ceea ce mă privea? E drept că eu nu am bătut de tot în retragere și am încercat să recuceresc fata. Rezultatul a fost că ea a cochetat puțin cu mine și mi-a acordat chiar o întâlnire, la început, când nu trăia încă cu doctorul Munteanu, și la întâlnirea aceea mi-a declarat că doctorul Munteanu a cerut-o în căsătorie și dacă mi-a acordat acest *rendez-vous* a făcut-o pentru că se simțea vinovată față de mine și voia să se explice. „Când te-a cerut în căsătorie? am întrebat-o. Înainte, sau după ce te-am vizitat eu?” „Înainte, a răspuns ea, dar eu trebuia să te anunț să nu mai vii să mă vizitezi.” „Doctorul Munteanu știa că îți voi face o vizită?” am întrebat-o. „Da.” „E adevărat că aveai sau ai necazuri în familie?” am mai întrebat-o. „Doctore, mi-a spus ea, mă tem că ți-am făcut un mare rău… Ai fost atât de drăguț cu mine și mă tem că din pricina mea prietenia dintre dumneata și doctorul Munteanu… Da, aveam și am necazuri în familie, dar asta nu înseamnă că eu trebuia să fiu atât de neghioabă și să te pun într-o

situație penibilă.” „Da, zic, așa e, nu trebuia să faci chestia asta, acum nu ți-a mai rămas decât o singură șansă ca s-o dregi, să te îndrăgostești de mine.” Și m-am uitat atent la ea și mi-am dat seama clar că îi eram mai departe străin, ca și la început, slăbiciunea ei fiind doctorul Munteanu… Ultima dată am vorbit cu ea după o adunare a noastră, unde eu am făcut o comunicare. La ieșire mă aștepta doctorița T., și atunci am avut cu ea o ultimă explicație. Mi-a făcut un compliment, care avea cam următorul sens: că nu se cunoaște pe fața mea că sunt un cercetător, cu alte cuvinte nu par ceea ce sunt, ceva de acest gen. „Mai bine să vorbim despre dumneata, i-am răspuns, ce mai faci? Poți să-mi spui, am întrebat-o, dacă în seara când am ieșit împreună de la Athénée Palace doctorul Munteanu și-ar fi luat la revedere de la noi și am fi rămas singuri, te-ai mai fi îndrăgostit totuși de el, sau m-ai fi preferat pe mine?” „Te-aș fi preferat pe dumneata și m-aș fi îndrăgostit de el” a răspuns ea, vrând să mă lase să deduc că în prezent, deși e îndrăgostită de el, m-ar prefera totuși pe mine. „Ce dorești acum?” am întrebat-o după câtva timp de tăcere, foarte rece. Nu mi-a răspuns. Se făcuse seară și mergeam pe jos, eram obosit și voiam să ajung mai repede acasă. „Uite, i-am spus, sunt obosit și diseară am intenția să mai lucrez ceva, n-ai vrea să luăm totuși autobuzul?” „La ce lucrezi?” m-a întrebat în șoaptă, fără a lua în seamă dorința mea de a curma plimbarea. „La ceva foarte neinteresant, i-am răspuns, și m-am oprit și am repetat întrebarea: Ei, acum ai să-mi spui ce dorești de la mine?” „Da, a zis, să te împaci cu doctorul Munteanu.” „Doctorul Munteanu mi-e prieten vechi și suntem în cele mai bune relații, i-am răspuns, n-am cum să mă împac, fiindcă nici nu sunt certat.” „Nu-i adevărat, a zis ea, ești gelos pe el și-l detești.” „Mâine dimineață, când o să-l văd, o să-l îmbrățișez și o să-l pup ca să-ți fac plăcere” i-am răspuns. „Ba ești gelos și nu-l ierți că m-am îndrăgostit de el.” „Ba sunt foarte încântat, i-am răspuns, altfel mă îndrăgosteam eu de dumneata, și n-ar fi fost bine.” „E logic ceea ce spui, dar nu e adevărat! I-ai interzis să te mai salute!” Am tresărit. Avea o voce cam alarmată, ceva ca o presimțire. Poate că își dădea seama că actul întâi și al doilea din mica ei piesă se jucaseră și voia să evite deznodământul, complicând intriga. Oboseala mi-a pierit și am continuat plimbarea. „De ce te-ai grăbit să trăiești cu doctorul Munteanu?” am întrebat-o în șoaptă. S-a oprit pe loc și a protestat, spunând că nu e adevărat. Acest protest mi-a confirmat că deznodământul se apropia încet de ea și că inima ei nu mai era curată ca să reziste. Așteptarea loviturii o neliniștea. „Te-ai grăbit, am continuat. Ce

nevoie aveai să te grăbești? Dacă nu te grăbeai aș fi putut să te ajut, am ținut la dumneata și mai țin și acum și aș vrea să-ți fiu de folos, dar nu mai am cum. Îmi ceri să mă împac cu doctorul Munteanu, dar ți se pare cumva că relațiile mele cu doctorul Munteanu te privesc?” Tăcea, mergea cu capul în jos, și din când în când se împiedica în câte ceva. Am luat-o de braț și am continuat: „Doctorul Munteanu mi-a fost foarte bun prieten și te asigur că n-am absolut nimic împotriva lui, dacă această asigurare poate să însemne ceva pentru dumneata. În orice caz, dumneata n-ai modificat chiar cu nimic natura relațiilor noastre, fii liniștită în privința asta.” „Doctore, te ascult, a zis ea, și nu înțeleg nimic din ce-mi spui, și apoi, deodată, înțeleg totul. Când sunt singură și mă gândesc uneori la dumneata, mă așez în pat și îmi vine să-mi mușc pumnii până la sânge pentru jignirea pe care ți-am adus-o, iar alteori, când mă gândesc cât de tare îl urăști pe doctorul Munteanu fiindcă m-am îndrăgostit de el, simt o satisfacție cumplită…” Așa credea ea, că îl urăsc pe doctorul Munteanu, sau așa ar fi vrut să creadă, ca eu să mă îndrăgostesc totuși de ea și ca doctorul Munteanu să fie gelos și astfel să câștige mai mult teren, încerca mereu să complice artificial intriga și, ca să fiu sincer, dacă nu s-ar fi grăbit să trăiască cu doctorul Munteanu, aș fi fost atras în jocul ei și ea poate că ar fi evitat lovitura care avea să urmeze, dar acum era prea târziu… Deznodământul s-a produs repede, după câteva săptămâni, într-o ședință sindicală importantă. Se pronunța din ce în ce mai des un nume, al unei domnișoare *șefa de lucrări*, o femeie de vreo patruzeci de ani, medic primar, cunoscută în cercurile medicale și cu oarecare merite științifice, și-mi aduc aminte că era tot mai des acuzată de lucruri foarte grave pe care le-ar fi comis, de întreținerea unei atmosfere reacționare, cu întâlniri acasă la ea, unde se urzeau tot soiul de intrigi. Domnișoara *șefa de lucrări* lua parte la ședință și nu dădea nicio explicație și, atunci, un medic, acum secretar al organizației, a acuzat-o deschis, cu dovezi, că a simpatizat cu legionarii. Atmosfera era foarte tulbure, și de unde la început cei care se temeau de această persoană având ei înșiși ceva pe conștiință tăcuseră, deodată, în urma acestei dezvăluiri, au început să vorbească. „Cine a mai fost de față când tovarășa *șefa de lucrări* a spus că va da afară pe infirmiera cutare fiindcă e membră de partid?” a întrebat de pildă cineva din prezidiu. Cine a mai fost de față? S-au citat nume, și la un moment dat cineva îl pronunță și pe al fetei, doctorița T. Am tresărit, m-am răsucit în bancă și am văzut-o pălind. Ceea ce se spunea, dacă avea să fie dovedit, nu mai era nicio îndoială că avea să ducă la sancționarea ei în organizație (era membră de

partid) cu vot de blam, dacă nu și mai rău. Ce se spunea? Că o vizita foarte des pe *șefa de lucrări*, că era prietenă bună cu ea și că lua parte la toate acțiunile și intrigile acestei personalități. I s-a dat cuvântul, dar a uitat că numele ei a fost pronunțat într-un anumit context și nu a dat explicații convingătoare. I s-au pus întrebări. „De când o cunoașteți pe tovarășa *șefa de lucrări*?" „De când eram studentă." „Ce părere aveți despre dânsa?" „N-am știut nimic despre activitatea ei dușmănoasă, eu am cunoscut-o doar ca profesoară."

O altă întrebare: „Cine a adus-o aici pe doctorița T.? Cine i-a obținut numirea?" „Tovarășa *șefa de lucrări* mi-a spus ce trebuie să fac ca să fiu numită aici" a răspuns fata stârnind rumoare semnificativă în adunare. Întrebare din prezidiu: „Ați fost acasă la tovarășa *șefa de lucrări?*" „Am fost." „Cu ce chestiune?" „M-a invitat la dânsa și m-am dus…" „Și ce v-a spus tovarășa *șefa de lucrări* în discuțiile pe care probabil le-ați avut împreună?" „Chestiuni de serviciu, am și uitat, n-a fost nimic care să-mi atragă atenția. Mi-aduc aminte, a continuat fata, că ea și-a justificat astfel invitația: că e o femeie în vârstă, care iubește știința și că vrea să lase în urma ei elevi buni" (rumoare veselă în adunare). „Bine, mulțumesc" i s-a răspuns de la prezidiu. Au mai urmat la cuvânt trei persoane, apoi i-a venit rândul doctorului Munteanu. Tensiunea în sală crescuse… Doctorul Munteanu fusese secretar al organizației de bază, și acum era membru în birou. El trebuia să explice cum a fost posibil ca organizația de partid să tolereze astfel de acțiuni ca acelea ale *șefei de lucrări*, dar, spre uimirea tuturor, n-a explicat nimic, a vorbit despre cosmopolitism, subliniind pericolul cosmopolitismului. Întrebare din sală: „Ce părere are tovarășul doctor Munteanu despre doctorița T.?" „Cred că doctorița T. n-a dat dovadă de vigilență ascultând cântecul de sirenă al domnișoarei *șefa de lucrări* a răspuns doctorul Munteanu degajat și cu sânge rece. Liniștită și palidă, fata a ridicat mâna; vrea să pună și ea o întrebare. „Poftiți", a zis președintele binevoitor. „Aș vrea să precizeze doctorul Munteanu la ce se referă el când mă acuză că n-am fost vigilentă." „S-au arătat aici acțiunile domnișoarei *șefa de lucrări* și cred că tovarășa T. avea datoria să aducă la cunoștința organizației de bază ceea ce știa despre aceste acțiuni" a răspuns viitorul soț, netulburat. „Altă întrebare! a cerut colega noastră. Doctorul Munteanu, a zis ea, cunoștea aceste acțiuni?" Tăcere mare în sală. Dacă doctorul Munteanu răspundea că nu știa de aceste acțiuni, spunea o minciună care ar fi fost imediat dovedită, iar dacă răspundea că știa, în ce măsură a prevenit-

o pe viitoarea lui soție să nu asculte cântecul acela de sirenă la care se referise? Până să răspundă doctorul Munteanu a intervenit un ins de la raion care asista la ședință. „S-a lămurit aici, a spus el, că unii tovarăși au dat dovadă de slăbire a spiritului de partid și a vigilenței în problema *șefei de lucrări*, încetați cu aceste acuzații reciproce și gândiți-vă mai bine cum să vă îndreptați greșelile ca munca dumneavoastră în slujba sănătății oamenilor să meargă din ce în ce mai bine.” întrebările au încetat. Fata s-a apropiat de prezidiu și a cerut voie sa iasă. În pauză am găsit-o în fundul coridorului, singură, rezemată de perete… Plângea fără nicio reținere, uda podeaua… M-am apropiat de ea și am sfătuit-o să se ducă acasă, să nu mai aștepte, doctorul Munteanu n-avea să vină după ea s-o caute. Astfel s-a sfârșit idila lor, sau ce dracu’ a fost, că n-am înțeles nici atunci și nu înțeleg nici acum… Fata n-a pățit nimic… S-a dovedit și de astă dată că doctorul Munteanu a exagerat importanța evenimentelor. Domnișoara *șefa de lucrări* a fost, firește, dată afară din spitalul nostru, dar în ceea ce îi privește pe cei implicați în intrigile și abuzurile ei, s-a deschis o anchetă care a scos din cauză de îndată pe toți cei care fuseseră acuzați fără dovezi. Doctorița T. nici măcar n-a fost chestionată, socotindu-se pesemne lipsită de importanță relația ei cu numita domnișoară.

XII

Doctorul Sârbu tăcu, aruncă o privire fugară musafirului, apoi se scuză și dispăru pentru câteva clipe din odaie: mama lui apăruse încă mai dinainte, în cadrul ușii aceleia mici, invitându-l fără cuvinte probabil să-i spună ceva. Vale stătea liniștit în fotoliu și se gândea. Povestirea medicului nu i se păru prea plăcută. În general, când povestești lucruri atât de intime unui om pe care îl vezi a doua oară, înseamnă că ești dominat de nevoia de a te destăinui, că lucrurile au mereu un caracter acut și că nu te mai interesează prea mult cui povestești. În ce consta caracterul acesta acut? Nici el nu spunea tot ce știa și Vale își aminti de recomandarea lui să pună la urmă tot ce a auzit sub semnul întrebării. Sau poate mai voia în continuare să-i

povestească? Doctorul Sârbu se întoarse și, din înfățișarea lui, Vale înțelese că un pretext îl determinase să vorbească și tot un pretext îl oprise.

— Lucruri de acest gen, spuse el și din nou își înghesui mușchii bărbiei și ai gurii în sus, semn că nu limpezise cu ceea ce povestise aproape nimic și că n-avea rost să mai continue.

— Și dacă mai pun și sub semnul întrebării tot ce mi-ați spus, ce mai rămâne? zise Vale.

— Rămâne, zise medicul. Rămâne să vedem. Mai dă-mi un telefon într-o zi, poate ne vedem împreună cu sora dumitale.

— Bine, domnule doctor, zise Vale ridicându-se.

Și după ce musafirul plecă, doctorul Sârbu începu să se îmbrace de oraș, cu o expresie de parcă s-ar fi grăbit, ca și când vizita aceasta i-ar fi stricat cine știe ce socoteli, sau, în orice caz, le-ar fi modificat serios și acum trebuia să plece și să le pună în ordine. Arăta ca și când n-ar fi povestit nimic și nu i-ar fi rămas în minte decât primele minute ale vizitei, când Vale îi spusese ce era cu doctorul Munteanu și pusese mâna pe telefon și căutase pe cineva, pe acel doctor Stamate. Îmbrăcându-se, s-ar fi zis că se ducea la el sau în orice caz undeva în vizită. Își legă cu grijă cravata după ce își alesese cu aceeași grijă costumul și cămașa. Îl întrerupse telefonul.

Ridică receptorul și răspunse. După ce ascultă câteva clipe, fruntea i se încreți, contrariat și nedumerit…

— Nu cred, zise el. După voce… Bine, am să vin, dar stați liniștită, că nu puteți să aveți nimic grav… Da, vin îndată, stați liniștită în pat și citiți ceva… Luați o carte și citiți…

Era Constanța, spunea că i se făcuse deodată foarte rău și îl ruga să vină s-o vadă imediat. Doctorul Sârbu puse receptorul în furcă și din nou se strâmbă: parcă ar fi vrut să spună că aceste coincidențe nu sunt deloc pe gustul lui și sta și se gândea ce hotărâre să ia… în fine! Se hotărî, luă cu el o servietă în care băgă un aparat de tensiune și un stetoscop și ieși îndreptându-se spre Piața Domenii, unde se urcă într-un autobuz.

Se făcuse seară și circulația se întețise. Constanța locuia într-un cartier de vile lângă Parcul Independenței, și ca să ajungă la ea, doctorul Sârbu străbătu pe toată lungimea lor principalele bulevarde ale Bucureștiului, din Piața Domenii, până jos în Piața Mare; de aici o luă pe jos prin spatele clădirii Marii Adunări Naționale și în curând începu să urce un deal paralel cu parcul. Ajunse apoi pe aleile tăcute ale acestui cartier, și urcă unicul etaj al vilei, pe o scară largă, din lemn galben, care dădea într-un coridor la fel

de larg, comun celor două apartamente de deasupra. O mochetă curată, verzuie, cu pânză pe mijloc urca șerpuind de la intrare și se prelungea prin alta de-a lungul coridorului.

Nu trebui să sune. A doua ușă din fundul coridorului se deschise îndată, și medicul se grăbi să intre. La lumina din antreu, doctorul Sârbu aruncă o privire fugară femeii și pătrunse în apartament fără să spună nimic.

Odaia în care se afla dădea în dormitor, de care era despărțită printr-o draperie. Draperia acoperea o arcadă de lemn și era dată la o parte, se vedea, în cealaltă odaie, patul. În peretele opus ferestrei mari, o ușă dădea probabil în birou. Deși odaia și dormitorul erau relativ mici, mobilierul dădea impresia de lărgime. Se vedea că a fost ales cu grijă, tocmai în vederea acestui scop, cu scaune-fotolii cu brațe subțiri pe un covor persan de culoare deschisă, odihnitoare.

— Întâi să-mi spuneți cum vi s-a făcut rău, zise doctorul Sârbu așezându-se. Acum tot vă mai e rău?

— Da, răspunse femeia.

— Ce vă supără?

— Îmi bate inima.

— Inima trebuie să bată, murmură medicul neîncrezător că asta ar fi pricina răului. Am să vă examinez, duceți-vă în dormitor și culcați-vă pe pat. Doctorul Munteanu, presupun că în calitatea lui de soț și de medic, știa că în general n-aveți nimic, nu e așa? De ce, atunci, sunteți atât de fricoasă? Sau poate pentru că e plecat? Totdeauna vă e rău când el e plecat?

Și râse pălăvrăgind în felul acesta nesărat și protector pe care îl adoptă uneori medicii ca să-și dea importanță. Dar femeia nu-i răspunse. Doctorul Sârbu apucă unul dintre scaunele-fotolii, îl ridică și o urmă pe bolnavă în dormitor, unde se așeză lângă patul ei. Privirea ei exprima îndoiala. „Credeți într-adevăr că sunt bolnavă?” parcă îl implora.

Doctorul Sârbu îi ceru să-și scoată capotul și așteptă până ce femeia se pregăti. Medicul se aplecă apoi și-i controlă inima cu aparatul, îi spuse să se întoarcă pe-o parte, o ascultă din nou, o ciocăni… Îi cercetă ochii, fundul gâtului… O întrebă dacă are poftă de mâncare, dacă doarme bine, și alte amănunte care se refereau la viața intimă, dar fundamentală a organismului. Femeia avu o ezitare, reflectând ce să răspundă, ca și când nici n-ar fi fost atentă până acum la toate acestea, îngăimă ceva, dar medicul, cu stetoscopul în urechi, nici n-o auzi.

El îi cercetă apoi și cu urechea, direct, activitatea inimii, apoi rămase nemișcat, contrariat parcă, nemulțumit și aproape enervat de ceea ce aflase.

— N-aveți nimic la inimă, zise el tăios, și ea îl învălui atunci cu o privire lentă și întrebătoare, parcă ar fi vrut să-i explice că n-avea nicio vină că o găsea sănătoasă.

— Doctore, zise ea, te rog să mă crezi că mi-a fost într-adevăr rău.

Doctorul Sârbu ieși din dormitor și nu răspunse. Deschise servieta și-i dădu câteva pastile.

— Dacă se întâmplă să vă fie iar rău, luați o pastilă din astea. Luați chiar preventiv una, culcați-vă și dormiți. N-aveți nimic. Doar faptul că mi-ați telefonat ar fi de luat în considerație, dar să sperăm că n-o să se mai repete.

Și se înclină, îi sărută mâna ceremonios și ieși. Iar fosta soție a doctorului Munteanu rămase singură și îl ascultă pe medic, intră în bucătărie, dădu drumul la robinet, îl lăsă să curgă, umplu un pahar și îl bău cu poftă, până la ultima picătură, după care înghiți una din pastile. În jurul ei era foarte curat peste tot, ca într-un mic laborator. Se duse apoi în dormitor și se vârî în pat.

XIII

Dimineață se sculă devreme și începu să se pregătească de plecare. Pe deasupra copacilor din parc soarele intra în baie prin fereastra largă și aprindea oglinda de deasupra chiuvetei într-un joc de lumini feerice. Scânteierile aurii ale răsăritului jucau în apele oglinzii, se vedeau cerul albastru de primăvară și vârfurile înmugurite ale copacilor din parc.

Intră apoi în bucătărie și, în timp ce apa fierbea, făcu ordine în casă, se întoarse apoi din nou în bucătărie, bău ceaiul și începu să se îmbrace.

Când ieși pe coridor, în ușa celui de-al doilea apartament, vecina aranja preșul dinaintea intrării și nu răspunse la salutul Constanței, se întoarse înăuntru cu spatele și își văzu de treabă. Avea probabil ceva să-i reproșeze, lucruri legate de îngrijirea casei, la care Constanța, după cât se pare, nu voia sau nu știa că trebuie să ia parte.

În clipa aceea se auzi de jos, atins doar o fracțiune de secundă, un claxon. Constanța tresări și se opri o clipă din mers pe scări. În stradă, în fața vilei

se odihnea un autoturism mare, strălucitor, negru, de șapte locuri. Constanța se urcă în față. Șoferul întinse mâna și închise el însuși ușa, pe care femeia n-o trântise cu vigoarea necesară. Ea dădu bună dimineața, dar șoferul, cu mâinile pe volan, puțin aplecat, cu privirea înainte, trează și atentă, nu răspunse. Făcu mașina să duduie și porni manevrând cu mișcări puține și sigure. Ieși din cartier și porni pe un lung bulevard.

— Ți-am spus să nu mai vii, zise femeia fără reproș, cu o voce parcă stinsă, a cărei severitate părea din pricina asta timidă și obosită.

Șoferul era un băiat în preajma a douăzeci de ani. Nu-i răspunse nimic. Se uita mereu prin parbriz, tăcut și atent, și mașina aluneca ușor printre camioane și tramvaie. Ieșiră din nou pe un bulevard. Acum, el păstra doar o mână pe volan și se rezemă câteva clipe pe banchetă, mâna cealaltă rămânându-i pe genunchi. Apoi piciorul i se mișcă încet, apăsând. Luă din nou volanul în amândouă mâinile.

— Nu goni! zise femeia.

El zâmbi parcă în extaz, piciorul slăbi apăsarea, apoi zâmbetul i se stinse, redeveni atent și rămase nemișcat, cu privirea ațintită înainte. Deodată, ea tresări:

— Ascultă, Iliuță, îi zise, am să te rog ceva. Vino după-masă la ora șase la Fabrica de cărămizi și așteaptă-mă la ieșire. Spune-i portarului că mă aștepți pe mine, intră dacă vrei înăuntru și stai acolo până vin eu. Ai să poți?

El avu o privire ciudată care străluci parcă de ironie sau de bucurie.

— Numai dacă n-o să-mi mai spuneți să nu mai vin, îi răspunse el și parcă făcu un efort considerabil de gândire pronunțând aceste cuvinte.

— Ți-am spus să ai grijă, se eschivă femeia. De astă dată, expresia chipului lui se schimbă, parcă n-o mai auzea. Asculta totuși ca și înainte și tăcea.

— Dacă mă silești să-ți spun încă o dată să ai grijă, până la urmă o să mă supăr și n-o să ne mai vedem deloc.

— Nu trebuie să-mi mai spuneți, zise el posomorât. Unde să vă duc?

— Du-mă în cartierul Obor.

Constanța era profesoară, dar nu preda la școală, ci mergea pe teren. Drumul ei spre învățământ nu fusese cel obișnuit cum fusese al fratelui ei mai mic, Vale, fiindcă în ’45, când avea nouăsprezece ani și lucra la serviciul central de dispeceri al *Atelierelor*, nu absolvise decât trei clase de liceu și era greu de crezut pentru cine o cunoștea că mai avea la vârsta aceea suficientă voință să înceapă iar să învețe și să mai dea examene care să-i

acopere cel puțin zece ani de învățătură, adică restul liceului și trei ani la Școala pedagogică superioară. Avusese însă această voință. După război energiile rămase în viață se trezesc cu o putere uimitoare, ca și când ar dori să suplinească pe cele pierdute și de unde până atunci Constanța păruse că se resemnează la cele patru clase de liceu cât mai făcuse și la postul de tehniciană din *Ateliere* pe care îl obținuse nu cu ușurință, îndată după război se reînscrise la liceu în particular și începu să dea chiar câte două clase într-un an, în timp ce înainte abia reușea să nu rămână repetentă… își luă diploma… Asta uimise întreaga familie! Fusese un copil cu mintea greoaie și lipsită de acea vioiciune care îi încântă atât de mult pe părinți și de aceea, la unsprezece ani, când îi rugă s-o dea la liceu, toți se mirară și nu înțeleseră și nici nu știură ce să-i răspundă, căci nu din ambiția de a ieși din mediul familial sau social părea ea să-și manifeste dorința de a învăța mai departe. Nimeni nu înțelegea de ce. Pe de altă parte însă, era așa de neîndemânatică în casă, că îi cădeau lucrurile din mână, „parcă avea două mâini stângi”, cum îi spunea mama, și în afară de asta era și uitucă și manifestarea acestei dorințe de a merge mai departe la liceu fusese singurul ei act de voință care îi putuse până atunci pune pe gânduri pe părinți.

Și îi pusese. Fiindcă deși viața se mai ieftinise și era mai ușor de trăit – Petrică Sterian avusese noroc cu socrul său, care îi ajutase să-și ridice casa, și salariul lui era ușurat deci de greutatea chiriei, care înghițea pe vremea aceea o foarte mare parte din câștigul oamenilor –, totuși cazangiul se simțea din ce în ce mai apăsat, căci familia lui trecea prin perioada ei cea mai grea, când copiii nu erau nici mari ca să poată munci și câștiga, dar nici mici de tot ca să nu ceară să fie îmbrăcați și încălțați. Se impunea o schimbare, o încordare în plus a puterilor, până ce copiii vor crește și vor începe să se întrețină singuri. Peste patru ani Anghel avea să înceapă să câștige, trebuia făcut ceva ca fata să nu întârzie nici ea mai mult de trei-patru ani. Era însă foarte greu pe atunci ca o fată să câștige bani atât de timpuriu.

Sterian se sfătui cu fratele său mai mic, Toma, care lucra la secția de tâmplărie, ce să facă cu copiii. Toma, în afară de faptul că și el avea casa lui și nu plătea chirie, o ducea ceva mai ușor, fiindcă nu avea decât un copil, pe Gabi, de vârsta lui Vale, iar nevasta lui era manichiuristă într-un salon din centrul Bucureștiului și câștiga bine.

Deși fără un instinct prea treaz al familiei, Toma o ducea totuși bine cu soția lui. La un pahar de vin însă, când discutau despre femei, prietenii săi

făceau glume groase pe socoteala soției lui, care, ziceau ei, „nu poți să juri dumneata că femeia, când ține ea o palmă așa frumoasă, nu bătătorită ca a dumitale, în mâinile ei, să nu-i placă!” Toma ridica din umeri. „I-o fi plăcând, nu pot să jur, răspundea el. Dacă s-ar întâmpla, n-aș avea nimic contra, numai să aibă grijă, să se ducă și ea mai încolo, să n-o vadă cineva.” Răcnete de veselie, răgușite, zguduiau cârciuma. Ceilalți nu știau însă că, înainte de a se căsători, Toma o urmărise de câteva ori pe Veronica prin geamul salonului unde își câștiga ea leafa, cu șapca trasă pe ochi și se liniștise; cum lucra el cu rindeaua la scândurile și materialele lui pentru vagoane, așa lucra și ea la mâinile tipilor ălora; era o meserie și asta… Sentimentele lui pentru ea se manifestau printr-un fel aparte de ușurință și detașare glumeață, având tot timpul aerul că pe el nu l-ar supăra cine știe ce dacă ei i-ar veni cheful să-l părăsească, fapt care nu displăcea deloc femeii, dimpotrivă, se lăuda cu el peste tot și nu mai putea după el. Înainte de căsătorie, el îi spuse: „Știi, dragă, tu ai încă timp să… vezi, așa cum ești tu… cum devine cazul, poate ar fi mai bine… în sfârșit, poate că ți-ar plăcea unul mai bogat și mai…” Și spunând aceste fraze, le însoțise cu o mimică expresivă, mișcând din palmă și din cap, vrând să arate cum stăteau lucrurile pe față și pe dos, rămânând apoi tăcut și serios și așteptând efectul destăinuirii sale, oricare ar fi fost el. Voise să sugereze, chipurile, că grija lui pentru viața unei femei la care ținea era atât de mare, încât simțea că poate să renunțe totuși la ea dacă ea ar fi astfel mai fericită. Mai sigur era că în clipa aceea era el însuși plin de un farmec natural, pe care ea i-l știa încă de la Oltenița, când intra peste el în atelierul tatălui, și el o prindea și îi vâra talaș pe spinare. A înțeles din prima clipă ce voia el să spună, a izbucnit în râs și l-a tras de păr într-un fel parșiv, mușcându-l de ureche și șoptindu-i amenințător: „Nu, Tomiță, nu scapi tu de mine cu una, cu două.” Ținea la el atât de mult, încât sentimentele ei se revărsau parcă și asupra fratelui lui. Așa se explică de ce în ziua când Petrică veni la ei să discute cu fratele său ce să facă cu copiii, ea produse asupra bărbatului și a cumnatului o surpriză… îndoiala și îngrijorarea se refereau mereu la Constanța, care voia să fie dată la liceu. Petrică nici nu se gândea la asta, dar se întreba totuși ce să facă, unde s-o dea, ce soartă să-i pregătească. Unde s-o dea? Ce să-i facă? „De ce, nene? întrebă Veronica, amestecându-se în discuția bărbaților, de ce să n-o dai la liceu? Unde ai vrea s-o dai? Lasă, pe Constanța am s-o ajut eu…”

Uimiți, frații se uitaseră la ea bănuitori, stăpânindu-și posomorâți bătăile puternice ale inimii. Sunt bucurii mari care trebuie frânate cu grijă, căci adesea pornirile prea generoase se retrag tot atât de brusc precum au țâșnit. „Da, dragă cumnată, spuse Petre cu un glas răgușit, dar vă trebuie și vouă, aveți și voi un copil și știu eu că așa ar fi frumos, și fata n-ar uita ea cine a ajutat-o, dar…” „Nene, îl întrerupsese femeia, ne ajutăm cu ce e. Când n-o mai fi, s-a sfârșit! Gabi al meu are de toate, nu trebuie să-ți faci griji.”

Adevărul era că femeii îi plăcea mult viața de familie, să facă copii mai mulți, să-i îngrijească, să-i facă mari și să le dea drumul în lume, însă visul acesta nu i se împlinea, după nașterea lui Gabi rămăsese cu un beteșug.

XIV

Intrând la liceu, Constanța se arătă și mai puțin strălucită la învățătură, spre uimirea tatălui, care se aștepta, judecând după dorința ei de a urma liceul, s-o vadă de astă dată scânteind de inteligență și cunoștințe. Dimpotrivă, se făcea parcă și mai molâie, mai neîndemânatică și mai uitucă. „Ce înveți tu, Tanța, acolo la liceu? o întreba tatăl. Înveți ceva, sau cheltuim degeaba cu tine?” „Învăț, tăticule!” răspundea copilul. „Ce înveți? Ia spune-mi și mie! Hai, spune, ce înveți? Păi dacă nici tu nu știi ce înveți, atunci de ce mai tocești degeaba încălțămintea?” încheia cazangiul cu o nedumerire și pentru el însuși că o mai lăsa să se ducă în loc s-o țină acasă să învețe măcar gospodăria. (În realitate, în aceste nedumeriri se amestecau și șoaptele lui Anghel care ucenicea sârguincios la secția de tâmplărie a *Atelierelor* și spunea că el n-are nevoie de liceu și nu vede la ce-i poate folosi cuiva liceul.) „O mai lăsăm anul ăsta (era în al doilea an), îi spusese cazangiul nevestei, și pe urmă gata! Ce să facă ea, la urma urmei, cu liceul? E plină țara de *bacaloriați*, o s-o dau la Fabrica de tutun, să învețe o meserie ca lumea.”

Fata nu zise nimic, nu plânse, nu dădu niciun semn că hotărârea o lovea, și continuă să se ducă la școală, și cum tatăl nu plăti taxele de înscriere și nu-i cumpărară cărți, o mai lăsară să se ducă atât cât o mai primeau, dacă aveau s-o mai primească mult fără taxe. Îi trase însă pe sfoară, căci ea știa

că tanti Veronica și unchiul Toma o ajutaseră încă de la început, și se duse la ei s-o mai ajute „măcar un an, numai un an, tanti, și n-o să uit toată viața”.

Veronica gândea: „Săraca, nu se pricepe la nimic, îi place cartea, dar nici la carte nu se pricepe; trebuie ajutată, asta e, este un copil care are nevoie de ajutor, altfel se prăpădește… Toma, îi spuse ea bărbatului, s-o mai ajutăm un an, ce zici?” „O mai ajutăm, dar de ce nu învață și ea mai bine?” zise Toma, care știa că fratele său era dezamăgit de această fetiță. „Auzi ce zice unchiul, spuse Veronica. De ce nu înveți mai bine?” „Învăț, tanti!” „Cum înveți? Păi așa se învață? zise unchiul. Un copil de muncitor trebuie să fie spirt la învățătură, că noi n-avem altă avere decât mintea! Ar fi trebuit să fi luat câte două clase într-un an, nu așa ca tine, care abia te târâi pe la coada clasei. Lasă, că știu eu, ți-am văzut eu ție notele…”

Astfel că mai urmase un an la liceu… în anul acela însă, mama n-o mai cruță de la treburi, și adesea lipsea de la cursuri. Nu se prindea nimic de ea și era ciudat câtă bătaie putea să rabde, căci cu cât intra mai adânc în treburile gospodăriei, cu atât o zăpăcea parcă și mai mult taina lor. Priceperea întârzia să apară la acest copil și pricina bătăilor era tot ea, căci o înșela pe maică-sa cu străduința ei, făcând-o să-i încredințeze treburi care, când încerca să le ducă singură la capăt, pricinuiau pagube familiei. „Tanța, ai grijă de mâncare până mă întorc de la prăvălie” zicea mama, și mâncarea se afuma. „Uită-te la mine cum se calcă o bluză” spunea mama, și copilul se uita, și când fu lăsată singură, uită fierul încins și arse rufa. „Măcar spune-mi că nu ești în stare: Nu pot! și atunci te-aș lăsa în pace” zicea mama exasperată.

Odată o descusu o vecină și divulgă astfel secrete de-ale familiei. Mama strigă la ea: „Să pleci de-acasă, să te duci, că mi-ai mâncat sufletul.” Dispăru și o căutară noaptea pe uliță, întrebând lumea, o găsiră în magazie, ascunsă în dosul lemnelor. Stătea lângă stivă cu tâmpla firavă rezemată de un butuc și dormea, împăcată și părăsită.

În cele din urmă, mama înțelese: copilul ăsta creștea greu. Începu să-i ghicească sufletul prin ochii ei mari, adesea speriați sau poate prea uimiți în fața acestei lumi necruțătoare care cerea de la ea parcă prea mult și prea de timpuriu s-o cunoască. N-o mai pedepsi, dar nu încetă s-o țină lângă ea și s-o învețe și nici nu mai băgă de seamă că pe lângă toate mai era și urâțică și slăbuță și că hainele stăteau rău pe ea, iar pieptănătura, oricum i-ai fi făcut-o, stătea pe capul ei străină și lipsită de farmec. Foarte rar îi mai era necaz mamei că niciodată acest copil nu reținea atenția cuiva când vorbea, întârzia

în creștere ca un pom ciudat care, deși e destul de mare ca să dea roade, lasă să treacă peste el primăveri după primăveri și tot nu înflorește. Ce se va alege de ea? Vale, parcă din milă, făcea unele treburi în locul ei, dar pe furiș, să nu-l vadă cineva, ca și când i-ar fi fost rușine.

Într-o după-amiază, mama se duse pe la părinți, dar găsind prăvălia închisă se întoarse acasă. Tatăl și Anghel erau la *Ateliere*, în odaie auzi glasurile copiilor și ceva îi atrase atenția, nu făcu zgomot, se așeză pe sofaua din sufragerie și începu să asculte. “Încă o dată, Vale”, spunea fata. Vale începu să spună ceva cu glas tărăgănat de școlar: „Cauza pentru care a izbucnit războiul Troiei a fost din cauză că…” Fata îl întrerupse: „Cauză din cauză nu se poate. Mai spune o dată!” „Războiul Troiei a izbucnit din cauză că Elena a fost furată de Paris și atunci *Manelaos.”* „Vale, eu îți pun ție întrebări, și tu spui lecția ca un papagal.” Mama dădu puțin la o parte perdeaua care acoperea glasvandul și începu să se uite la copii. „Repet întrebarea, Vale, fii atent: Care au fost cauzele războiului Troiei?” „Tanța, dar am răspuns.” „Răspunde frumos și limpede: Cauzele războiului Troiei au fost următoarele; repetă!” Vale repetă și începu să înșiruie cauzele acelea unele după altele. „Bine, zise ea apăsat. Să știi că cel mai greu examen e când ți se pun întrebări. Atunci se vede dacă ai *înțeles* lecția, că de învățat e ușor să înveți ca un papagal. La cursuri e mai lesne, că te ascultă în fiecare zi, dar în particular o să-ți fie greu la examen, că o să-ți pună numai întrebări.” „Tanța, o să mă asculți în fiecare zi?” „O să te ascult eu, Vale, cât o să pot, dacă o să mai am timp, că dacă tata mă dă la Fabrica de tutun, când o să viu acasă trebuie s-o ajut pe mama…”

„Trebuie s-o ajut și eu să învețe mai departe, își spuse mama hotărâtă, având sentimentul că se află în fața unui copil care mai putea fi încă sprijinit să-și găsească drumul lui adevărat. O s-o las mai încet cu treburile casei și să urmeze liceul în particular…”

Dar fusese cu neputință s-o ajute, în anul următor, cazangiul, după străduințe și rugăminți îndelungate în dreapta și în stânga – „are trei clase de liceu”, insista el –, izbuti să facă să fie angajată nu la Fabrica de tutun, ci într-o muncă mai ușoară și mai bine plătită, la *Ateliere*, la controlul tehnic al secției de strungărie. Numai pe Vale îl lăsară să urmeze liceul în particular, mai ales că promitea să dea câte două clase într-un an. Constanța încercă și ea, dar acasă, de trudită ce era, adormea cu capul pe carte. Izbuti să mai dea un an, dar la examenul pentru cursul superior căzu.

XV

Îndată după război află de la una dintre fostele ei colege, cu care se întâlni într-o zi, și care, ca și ea, nu izbutise să treacă în cursul superior, că acum cu patru clase de liceu putea să fie numită foarte ușor suplinitoare la o școală primară, trebuia doar să facă o cerere la minister ca să-i aprobe numirea. Cu toate că între timp se calificase la serviciul central de dispeceri și avea un salariu destul de bun, Constanța părăsi imediat *Atelierele* și intră ca suplinitoare chiar într-o școală din cartier. Ministerul aprobă numirea fără greutate, căci învățătorii erau de obicei ofițeri de rezervă și mulți dintre ei pieriseră pe front, lipseau cadrele din învățământ. Același minister aproba pe vremea aceea ca acești suplinitori să-și continue studiile și să devină învățători titulari. În doi ani, Constanța depăși aceste studii și în anul naționalizării industriilor urma cursurile serale de trei ani ale Școlii pedagogice superioare. Examenul de diplomă ca profesoară îl trecu cu succes. Căpătase în cinci ani de învățământ atâta experiență, încât la proba de aplicație reuși fără emoții. Avea în față elevi pe care îi vedea pentru întâia oară, dar îi fură de ajuns câteva minute de conversație cu ei ca să-și dea seama cum să le predea lecția și cum să obțină de la ei reușita.

Lecția ei plăcu, și acest examen fu primul ei succes neîndoielnic, care o încălzi și o făcu să ridice fruntea după atâția ani de efort.

În anul următor îl cunoscu pe doctorul Munteanu și se căsători. Asta se petrecuse vara trecută. Când reîncepu noul an școlar, primi într-o zi la școală un telefon de la secția de învățământ a raionului, care o invita să se prezinte chiar atunci, la șeful secției. „Ce-o fi având cu mine, tovarășe director?” îl întrebă ea pe directorul școlii. „Nu știu, vezi și dumneata despre ce e vorba, răspunse acesta. Cine știe ce-o fi! Te pomenești că te avansează!” adăugă el cu acel glas al celor care știu despre ce e vorba, dar din motive binecuvântate nu vor să spună.

Constanța se gândi că era posibil să fie într-adevăr detașată de la școala elementară ciclul doi, unde era, la o școală medie. Dorea de mult acest lucru, era profesoară și socotea că i se cuvine.

Nu spunea însă nimic nimănui, aștepta să fie apreciată fără să intervină nicăieri.

Șeful secției de învățământ o primi cordial și prevenitor, o invită să ia loc și începu prin a-i face confidențe referitoare la situația învățământului din raionul său. „Sunt mulți învățători și învățătoare care fug de sarcinile care li se încredințează și care consideră că misiunea de a înfăptui revoluția culturală nu le revine lor, ci…” Vorbea cu un glas coborât și prietenos și spunea că pentru lucruri care ar trebui să meargă de la sine trebuie de fiecare dată să se depună un efort special. „Tovarășe Nicula, despre ce sarcini e vorba?” „Am să-ți spun îndată despre ce e vorba” răspunse șeful secției. „Tovarășe Nicula, vă rog să nu mă scoateți din învățământ!” zise ea neliniștită. I se mai făcuseră astfel de propuneri, nu era prima oară când i se spunea că partidul ar avea nevoie de ea în conducerea învățământului, dat fiind faptul că era bine pregătită și că era și fiică de muncitori, dar refuzase mereu, spunând că ea pentru învățământul propriu-zis s-a pregătit și la altceva nu se pricepe. „Nu, nu e vorba de scoaterea dumitale din învățământ, zise Nicula și adăugă: Colegii și colegele dumneavoastră vă consideră o profesoară bună. Directorul e de părere că dumneavoastră predați cel mai bine, aveți bune metode pedagogice și elevul vă iubește… Ei, tocmai de metodele astea avem și noi nevoie. Trebuie să lichidăm odată plaga analfabetismului din țara noastră, despre asta e vorba.”

Urmase o tăcere. Era vorba deci să fie numită în munca de alfabetizare. Asta era sarcina celor din ciclul întâi, a învățătorilor. „Pe șantierele orașului, continuă Nicula, vine mână de lucru analfabetă, țărani și flotanți, trebuie învățați carte. În marile uzine industriale, nici nu există astfel de cazuri… Dar sunt acești flotanți și mai ales sunt o mulțime de întreprinderi mici, unde stau ascunși…” Șeful secției avea un tabel nominal întocmit pe întreprinderi și pe străzi, cu numele, prenumele, vârsta, profesia și situația școlară a fiecăruia. Fabrica de lanțuri, Fabrica de cărămizi, Fabrica de jucării, Fabrica de frânghii, Fabrica de iaurt, Fabrica de fum (negru de fum), Fabrica de gheață, centre de pulpare, depozite, cooperative, centre de congelare. Din toate acestea i se repartizaseră numai câteva, la celelalte fiind detașate alte cadre din învățământ.

Constanța plecă pe teren. Conducătorii acestor mici întreprinderi erau într-adevăr avizați și gata s-o ajute. Cei mai mulți dintre ei nu ascundeau însă că păstrau o amintire puțin favorabilă colegelor ei care munciseră aici în anii precedenți. Îi povesteau istorii neverosimile și dădeau din cap cu dispreț. Cutare învățătoare căra gaz cu duba în timpul dimineții la domiciliul elevei, care zicea că n-o să vină ea la lecție după-amiază fiindcă,

vezi dumneata, pierde bonul de ulei, iar o altă învățătoare plătea din buzunarul ei o spălătoreasă ca să-i spele analfabetei rufele, fiindcă și asta răcnea: „Îmi speli dumneata rufele?”

Tot așa se va comporta și noua învățătoare? O sfătuiră în orice caz să fie foarte severă și să nu repete aceste greșeli dacă vrea să facă vreo treabă ca și când n-ar fi știut că nu pentru că răcneau analfabetele la învățătoarele lor se speriaseră acestea din urmă așa de tare, încât se apucaseră să le care gaz sau să le angajeze spălătorese. Și nici pentru că le prinsese cine știe ce pasiune de a se umili ca să lumineze poporul. Și nu spuseră nici că ei, în calitatea lor de directori care aveau acești salariați analfabeți în întreprinderea lor, nu dăduseră dovadă de mai mult curaj, preferând să scoată castanele din foc cu mâinile acelor învățătoare. Analfabetul era călare pe situație! Constanța începu cursurile având în minte aceste sfaturi și promisiuni de ajutor. Dar cum să fie severă? Avea în fața ei cinci, șapte sau zece elevi, între optsprezece și cincizeci de ani. Se uita la chipurile lor, buimăcite parcă de efortul de a înțelege, și simțea cu neliniște că aceste chipuri refuză să se lumineze și să se lase cunoscute, cum se întâmpla cu cei mici, și avea o senzație de singurătate, ca și când ar fi explicat unor pari, sau unor dovleci, sau unor momâi înțepenite și uluite. După un sfert de oră, una dintre aceste momâi o întrerupea și îi spunea că „la cinci și jumătate se deschide la mălai”. Numai atâta spunea, propoziție stranie, cu sunet nepotrivit, la distanță uriașă de procesul de gândire al celui mai slab elev dintre toți elevii cunoscuți de ea mai înainte și, până să-și dea seama ce avea de făcut într-o astfel de situație, momâia ieșea pe ușă fără un cuvânt. Aici exista totuși o explicație, se întrevedea un univers, undeva se făcea o coadă și dacă lipseai de la coada aceea pierdeai un anumit aliment. Dar de cele mai multe ori explicația nu se producea, momâia se ridica pur și simplu de pe bancă, arăta o privire albă, complicată în opacitatea ei simulată și în care hotărârea de a pleca nu părea măcar să fie rezultatul unui proces interior determinat, și ieșea pe ușă fără un cuvânt. „Mă duc! Plec”, atâta tot. Ce i se putea spune? Când începu să-și revină din surpriză și încercă să-i oprească, severitatea ei nu avu niciun efect. Doar o ușoară pâlpâire în priviri: „Dacă eu plec, dumneata de ce zici să rămân?” „Nu e voie să plecați!” încercă să-i amenințe și nu obținu decât o umbră de nedumerire și umilință pe chipurile lor: „Știm că nu e voie… dar plecăm.” „De ce îi lăsați să plece?” se miră directorul. „Dar ce pot să le fac?” „Cum ce puteți să le faceți? întrebă directorul și mai nedumerit. Să nu-i lăsați să plece!” Și profesoara, lipsită de

experiență, nu știu nici ea să-i răspundă directorului: dar dumneata, care ești director, de ce nu intervii să le atragi atenția că fără știință de carte n-o să mai poată să-și câștige pâinea? Ar fi fost mai convingător decât tot corpul învățătorilor din Capitală la un loc. Totuși, pe căi știute numai de ei, elevii aflau că profesoara căuta sprijin la direcție și o săptămână sau două stăteau cuminți și se sileau să învețe semnele acelea pe care profesoara aceasta voia, nu se știe în ce scop, să le vâre în capetele lor. Dar apoi iarăși începeau să plece, făcând zadarnică și chinuitoare peregrinarea ei pe urmele lor. O năpădi îndoiala. „Îi trebuie cu adevărat omului învățătura? se întrebă. Este într-adevăr cultura o lumină? Există oare o deosebire esențială între un om cultivat și unul care trăiește în afara cunoștințelor pe care i le oferă cărțile? Ce sunt cunoștințele?” Și continuă să rumege zile întregi aceste idei care o obsedau. Un om de serviciu, o lucrătoare, își spunea, îndată ce iese din această mică încăpere în care i se arată niște semne cabalistice la tablă, se duce acasă, redevine vesel, se simte bine, își crește copiii, îi face dacă nu-i are, petrece de sărbători cu rudele și cu prietenii, există independent de cultură, într-un fel natural, într-o lume în care satisfacerea trebuințelor dă bucurie și fericire. În ce măsură cultura schimbă cursul fundamental al acestei curgeri? (E vorba de cultură, și nu de calificare, fiindcă fără cunoștințe nu s-ar fi făcut nimic din tot ce există.) Un învățător sau un profesor reprezintă media între un analfabet și un erudit. Ce reprezintă de pildă viața colegului ei cutare? În trecut el a provocat moartea unui elev, persecutându-l cu abilitate până ce copilul s-a sinucis. Un ins fățarnic. După 23 August nu numai că a continuat să rămână în învățământ, dar a fost multă vreme chiar director al școlii. Era căsătorit și avea copii mari, botezați cu nume neaoșe, romane: Romulus, Remus, Titus, Ulpius, își bătea soția cu cruzime și nu se sfiise s-o amenințe pe colega lui, Fierbințeanu, că o zboară din învățământ dacă nu vrea să se culce cu el. Și o zburase. Cum se comportaseră unii colegi de-ai ei din corpul didactic al școlii față de acest director? Se acomodaseră cu el, îl lingușeau și se temeau de el, ba ajunseseră chiar să-l respecte. Printre ei se afla un tânăr profesor, inteligent și foarte bine pregătit, îi făcuse la început curte Constanței și ea fusese cât pe-aci să se îndrăgostească de el. Descoperise însă curând că și tânărul acesta, deși îl detesta pe director, se arăta totuși curios să descopere în ce constă forța lui, zicând că e „o forță” și, fără s-o afirme vreodată deschis, se putea ghici din felul lui de a gândi că această așa-zisă forță e ceva firesc și real, în ordinea naturală. Astfel că până și acest tânăr cu adevărat luminat și

subțiat de cultură se comporta și el ca și ceilalți, învăluindu-se însă într-o ceață de formulări mai subtile.

Fu invitată la raion, și șeful secției de învățământ, tovarășul Nicula, se supără așa de tare, încât Constanța se gândi pentru întâia oară cum ar putea să facă să se întoarcă îndărăt la *Ateliere* la serviciul de dispeceri. „Dumneata nu-ți faci datoria, îi spuse el. Ai uitat ce ți-am spus data trecută, să vii la mine dacă se ivesc greutăți care te depășesc, așa ți-am spus. De ce n-ai venit?” „Tovarășe Nicula, astea nu sunt greutăți care mă depășesc” răspunse ea îndârjită, dar fără să mai dea alte explicații. „Atunci de ce merge prost treaba? Văd că dumneata nu procedezi cum a făcut colega dumitale, să dai certificate false, dar nici altceva mai bun n-ai găsit!” „Nu, n-am găsit”, răspunse ea în același fel și șeful secției se mai potoli și o luă mai domol. „Tovarășă Munteanu, după câte știu eu, elevii dumitale vin la lecție, dar pe urmă pleacă. De ce îi lași să plece?” „Ce pot eu să le fac?” “Închide ușa, reazemă-te cu spatele de ea și spune-le: De ce fugi dumneata, tovarășe, de învățătură? Dumneata știi că statul este condus astăzi de muncitori și țărani? Ce crezi dumneata, că un stat poate fi condus de oameni care nu știu nici măcar să citească un ziar? Cine vrei să conducă treburile statului, stimate tovarăș, dacă dumneata nu vrei să înveți!? Ia loc în bancă și pune mâna și învață, că nu e glumă! Asta să le spui și ai să vezi că o să meargă!”

Bineînțeles că n-a mers. Unul a răspuns astfel: „Ei, dacă e vorba că o să ajung să conduc treburile statului, o să vin să învăț” și pe loc s-a și cărat. Tovarășul Nicula a început să râdă când Constanța i-a relatat acest răspuns. „Acum îmi dau seama ce e cu dumneata, a spus el uimit privind-o cu multă simpatie: ești un copil. Lasă, că o să trec într-o zi să-ți dau o mână de ajutor.”

S-a ținut de cuvânt și a trecut în inspecție. „Care e capul acela de lemn care vrea să ajungă ministru și nu știe să se iscălească? Ia arată-te la față” a cerut el. Întâmplător, elevul era acolo. „Ce meserie ai dumneata?” l-a întrebat. „Paznic de noapte!” „Vezi să nu-ți măresc leafa, i-a spus tovarășul Nicula. O să fii atunci un mare șef! Tovarășul director nu ți-a spus până acum că s-ar putea să-ți mărim leafa?” „Nu mi-a spus, dar n-ar fi rău!” a răspuns paznicul cu un zâmbet prostesc. „Eu zic că n-ar fi rău să pui mâna să înveți, să nu te pomenești într-o zi că nu mai ești bun nici de paznic de noapte, darmite de zi! Ce părere ai?”

Argumentul ăsta ar fi trebuit adus mai demult, dată fiind eficacitatea lui, care nu întârzie să apară. Pe de altă parte, ea însăși începuse să se

obișnuiască cu ei. Că feciorul e bolnav și se prăpădește cu băutura, se plângea una, că iubește o fată care iubește pe altul fiindcă acel altul e îmbrăcat mai bine și câștigă mai mulți bani – Dumnezeu știe cum îi câștigă, e un pungaș care de două ori a fost prins cu gestiunea lipsă –, iar fiul ei nu se pricepe la de-alde astea, că l-a crescut băiat cumsecade și cinstit, îl bătea bietul tat-său cu bățul când îl prindea că nu se ține de meserie. Acuma e singură și n-are putere asupra lui, îl vede zi de zi cum se omoară cu băutura Și nu știe ce să-i facă, să nu se mai gândească la aia, și uite-așa… uite-așa!… Și femeii bătrâne îi dădeau lacrimile la tablă, și mâna ei, ciudată, mărită, umflată și crestată de miile de rufe și dușumele spălate în decursul vieții, nu mai știa cum să țină creta în mână, o mișca cu un gest retezat și rămânea cu ea în aer, ca un simbol al neputinței chemată să poată.

XVI

Intuiția acestor existențe și drame obscure o avusese de mai înainte, când ea însăși abia împlinea douăzeci de ani, dar din pricina copiilor le uitase, fiindcă creierul copiilor era ca aluatul și făceai ce vrei cu el, pe câtă vreme al analfabeților era asemănător unor pietroaie. Ce poți să le faci unor pietroaie? Cel mult poți să le spargi, pe câtă vreme copilului, chiar când îl vezi pentru întâia oară și chiar când el își ține cu grijă ascunsă taina lui, sufletul îi rămâne dezvelit și sensibil la educație. Pe vremea când era suplinitoare și în același timp studentă se dusese o dată în târgul Moșilor, cu Vale și cu mama, să vadă târgul și mama să cumpere o stropitoare, și cunoscuse acolo un astfel de copil.

Era înghesuială mare, mirosea a ulei prăjit și a gogoși și aerul țipa de sunetele ascuțite ale trompetelor și în depărtare zburau în aer scaunele tiribombelor, cu oameni în ele, însoțite de cântecul clarinetelor. Se vedea și „zidul morții”, desenat în culori țipătoare, cu o femeie pe motocicletă urcând în jurul unui fel de puț de scânduri. Era răcoare, aproape frig, plouase toată noaptea. Ocoliră și ajunseră la marginea târgului. Zgomotele bâlciului păreau că se amestecă și se agață unele de altele, ca un ghem care nu se mai desfăcea și rămâneau acolo prizoniere ale propriului lor vârtej.

Aici era însă liniște. Stăteau înșiruite grămezi de oale și străchini, ulcioare, farfurii de pământ înflorate, borcane de sticlă întinse pe pământul gol. În spatele unei asemenea grămezi, pe marginea unei gropi, dormea un copil.

— Puștiule, scoal’ în sus, că răcești, e pământul umed, zise Constanța. Ai să răcești, nu dormi aci, repetă ea.

Era îmbrăcat într-un trening albastru și era desculț. Se trezi și se uită în sus la femeia care îi vorbea.

— Văd că ești băiat mare, de ce nu dormi acasă? Du-te acasă și te culcă, în ce clasă ești? Câți ani ai?

El nu spuse nimic. Nu era un copil vagabond, treningul de pe el era curat.

— Din ce pricină nu poate un copil să doarmă acasă la el? îl întrebă Constanța pe Vale. Îi e somn. Ai dormit azi-noapte acasă?! îl întrebă tare pe băiat.

El negă din cap. Spuse însă unde stătea. Era prin apropiere. Avea doisprezece ani. Și câte odăi aveau ei acasă? La început nu vru să răspundă. Apoi, deodată, își ridică ochii la ea și spuse că aveau o singură odaie.

— Și n-aveți loc, sunteți mai mulți frați? întrebă Constanța, și fiindcă el își feri privirea în lături nu-l mai întrebă nimic.

Fusese gonit de-acasă, sau fugise el? Era din pricină că erau mai mulți frați și n-aveau loc? Asta era puțin probabil.

Părea cu totul subjugat de acest secret al său. Se uita în sus la ea și parcă dorea ca vocea ei să se audă din nou. Umerii lui abia căpătau formă prin treningul larg. Avea o frunte de o puritate izbitoare și tâmple parcă din petale sidefii. Constanța îi cumpără o gogoașă.

— Fiindcă nu vrei să-mi spui de ce nu dormi noaptea acasă, acum am să te las, zise Constanța.

El rămase nemișcat și tăcut. Se uita la ea fără să clipească, cu privirea încărcată de taina aceea a lui care îl oprea s-o divulge. Era o taină care nu-l chinuia deloc, dar care coborâse parcă prea adânc în el și încetinea acolo ceva, împiedicându-l să vorbească.

Femeia se pierdu în mulțime.

Șase ani mai târziu, băiatul lucra la o gospodărie de stat, la o fermă, și într-o dimineață îi adună brigadierul în dormitor. Erau el, o fată pe care o chema Ileana, unul căruia i se spunea nea Costache, un țăran proaspăt angajat și un paznic. Lângă o fereastră, magazionerul așezase o măsuță și alături o tablă neagră.

— Stați acilea, că acuși vine, zise brigadierul, e în birou la director.

Constanța intră după câtva timp, dădu bună ziua și se așeză la măsuța aceea. Făcu apelul.

— Da, prezent, zise acel nea Costache și se pregăti să facă ceva sau să se supună la ceva, dar străina, după ce îi aruncă o privire, citi alt nume.

— Burlacu Ilie, zise ea.

— Răspunde, Iliuță, ce-ai rămas așa holbat? zise directorul.

El răspunse *prezent* și se roși foarte tare. Privirea femeii avu o lucire. Strigă și celelalte nume, apoi directorul plecă.

— În fiecare joi și vineri dimineața la orele zece să vă găsesc pe toți adunați aici, zise ea. Trebuie să învățați carte. Se uită la Burlacu și rosti cu alt glas: e mică lumea, nu-i așa, Iliuță?

Inginerul zootehnician intra adesea în dormitor în timpul lecțiilor și se uita la această necunoscută îmbrăcată bine, care se ocupa de muncitorii lui. Era un tânăr cu fața arsă de soarele și vântul câmpiei, cu o expresie de provincial la marginea Capitalei.

Elevii aceștia erau răbdători, chiar și țăranul, deși nu arăta deloc convins. „Eu învăț, părea el să spună, dar la ce mi-o fi folosind învățătura asta numai dracu' poate să știe." îi absorbea însă pe toți prezența ei, și după terminarea lecției nu se grăbea niciunul să plece, ca și când mirajul ce li se deschidea odată cu însușirea acelei științe ce te făcea să poți citi și așterne pe hârtie gânduri care până mai înainte se pierdeau în vânt ar fi fost unul și același lucru cu existența particulară a acestei femei, care se afla în posesia deplină a tainei.

— Puteți să plecați, zise profesoara într-o zi. Rămâne doar tovarășul Burlacu, care dă examen.

Nu voiau însă să plece, erau veseli și curioși și asistară la micul examen la care băiatul răspunse fără șovăieli.

Constanța îi întinse certificatul. El îl ținu câteva clipe în palme, apoi îl îndoi cu grijă în două și în patru și îl vârî în portofel. Când profesoara se pregăti de plecare și dădu bună ziua, o umbră trecu prin privirea lui. Se întoarse cu spatele la ceilalți și o așteptă, o însoți deschizându-i ușa. Afară continuă s-o însoțească mergând alături de ea, cu o jumătate de pas mai în urmă, călcând agale, cu capul plecat, ca și când o greutate i-ar fi apăsat grumazul.

Îi deschise poarta. Elevul ridică asupra ei aceeași privire de odinioară, senină, descoperită, intensă.

— Acum pot să mă înscriu la A.V.S.A.P., la școala de șoferi, zise el, și în aceeași clipă o expresie de triumf îi inundă fața.

Ea rămase câteva clipe tăcută, parcă reflectând. Îi zise:

— Bine, îți urez succes.

Se îndepărtă apoi spre șoseaua asfaltată. El rămase în poartă urmărind-o cu privirea. Nu se clinti din locul său nici când silueta ei nu se mai văzu deloc.

Șapte luni mai târziu, după trecerea iernii, acest băiat o aștepta la ieșirea din fermă, într-un autoturism mare și negru. Ajunsese șofer.

O duse acasă și ea îi spuse să urce. El se dădu jos și deschise capota. Drese sau controlă ceva, apoi închise la loc și se uită în sus. Începu să urce scările, în prag își aruncă privirea asupra interiorului. O ușă deschisă făcea să se zărească de la intrare o odaie cu un birou în ea. În spatele biroului se vedeau rafturi înalte. Ea se duse și închise ușa aceea și îi spuse să ia loc.

— Vrei să iei masa cu mine, Iliuță? Ai cumva treabă, trebuie să pleci undeva? A cui e mașina?

— V-am spus, a Academiei, lucrez la Academie.

Își puse un șorț peste rochie, se spălă pe mâini, și aprinse aragazul. Băiatul se așeză pe un scăunel și se uită la ea cu privirea pe jumătate închisă.

— Acum poți să-mi spui de ce dormeai în ziua aceea când te-am găsit eu, pe un maidan în Obor? îl întrebă Constanța. Era adevărat ce mi-a spus mie o vânzătoare de-acolo de la Obor?

— Ce v-a spus?

— Că te dădea maică-ta afară din casă.

— Nu, nu mă dădea.

— Atunci de ce ai fugit de la ea?

O roșeață violentă i se urcă băiatului în obraji și avu un gest vag cu palma, parcă ar fi vrut să gonească de pe frunte ceva care îl dogorea.

— Pentru că a vrut să mă omoare, spuse el. Constanța spărgea ouă și, auzindu-l, rămase o clipă înmărmurită.

— E adevărat ce v-a spus fata aia, continuă băiatul, plecam de-acasă ca să rămână noaptea cu omul ăla al ei. Dar nu era nevoie să mă dea afară, plecam singur. Și într-o seară am plecat tot așa, dar m-am întors și m-am pitit după colțul geamului, să-i aud ce vorbesc. Și el zicea: „Trebuie să-ți intre-n cap că eu cu vițelul altuia nu te iau” (adică eu eram vițelul ăsta), și trece un timp lung și pe urmă o aud pe ea cum zice foarte hotărâtă: „Scap eu

de el!” Am început să tremur și am fugit. Dumneavoastră m-ați întâlnit chiar atunci, a doua zi!

Constanța se uita la el încremenită. Nu apăruse în sufletul lui, după atâția ani, nicio urmă de îndoială asupra înțelesului pe care îl dăduse el cuvintelor mamei sale. „Un copil de obicei își iubește mama și nu se naște în mintea lui gândul că ea poate să-l omoare decât dacă o spaimă teribilă însoțește acest gând, își spuse Constanța. O fi el un copil slab, sau ea o mamă ucigașă?”

— Și de atunci n-ai mai văzut-o?

— Nu.

— Ești un băiat fricos?

El surâse liniștit și sigur de sine. Nu răspunse nimic, înțelesese la ce făcea ea aluzie, dar convingerea lui era așa de nezdruncinată că maică-sa voise cu adevărat să-l omoare, încât nu simțea nicio nevoie s-o dovedească.

— Du-te, totuși, s-o vezi, insistă Constanța.

El clătină din cap: Nu. Deloc. Și minute în șir nu mai vorbiră nimic, timp în care ea pregătea dejunul.

Se așezară apoi la o masă mică lângă geamul bucătăriei. El se uita afară. Se zăreau în depărtare parcul și bulevardele orașului.

— Iliuță, eu vreau acum să dorm, zise ea la sfârșit. Dacă poți să mai mergi cu mine undeva departe, unde am eu treabă, cu sau fără mașină, bine, mă aștepți sau te întorci peste două ceasuri, dacă nu…

El zise că o așteaptă. Ea se închise în dormitor și băiatul rămase în hol, într-un fotoliu. Stătu câteva minute nemișcat, apoi se ridică în vârful picioarelor și începu să se uite la acuarelele de pe pereți. Ajunse în dreptul ușii prin care se vedea de la intrare biroul. Apăsă încet pe clanță, și ușa se deschise, se rezemă de canat și își plimbă privirea peste obiecte. În rafturile înalte erau prea puține cărți, ca să nu se înțeleagă că fuseseră golite… Casa era prea mare ca să nu-ți dai seama că cineva lipsea din ea, bărbatul ei, al fostei lui profesoare… închise ușa la loc, se întoarse în fotoliu și nu se mai mișcă. Numai privirea îi lucea absorbită, întoarsă în sine.

Din ziua aceea începuse să vină regulat dimineața cu mașina și o ducea în punctul cel mai îndepărtat unde avea ea lecții atunci. La început ea nu zise nimic, dar apoi se supără și îi spuse să nu mai vină. El nu mai veni în mod regulat, dar venea totuși din când în când și atunci ea nu mai zicea decât de formă că se va supăra dacă îl va mai vedea că vine…

XVII

— Atunci ne-am înțeles, Iliuță, la ora șase mă aștepți la Fabrica de cărămizi, zise Constanța în timp ce el oprea. Vino fără mașină că nu e a ta… N-are niciun rost să ai vreo neplăcere, abia intrat în serviciu.

Constanța merse apoi pe jos până ce ieși la câmp deschis. Deși circulația pe șoseaua asfaltată se scurgea neîntrerupt, cu uruit de camioane grele care cutremurau aerul și cu zdrăngănit persistent de căruțe cu roți care se îndepărtau greu de ureche și zgomotele orașului se auzeau încă înapoi, tăcerea câmpiei începea să domnească și întinderile verzi și bolta cerului parcă se lărgiră și rămaseră încremenite. Constanța își continuă drumul încet, ca o furnică singuratică pierdută în aceste spații mari, și curând o luă pe un drum lateral care o ducea printre niște așezări izolate, case mici, cu garduri și grădinițe, cu străzi pietruite rar, cu trotuare de pământ. Dispăru pe o poartă înaltă, care ascundea privirii ceea ce era dincolo de ea și pe care scria *Fabrica de frânghii*.

După un ceas reveni în oraș și intră într-o brutărie. Îndată ce trecu pragul în marea încăpere unde zăceau întinse în copăi corpurile uriașe de cocă, unul dintre lucrători sări de la locul lui și dispăru repede undeva. Se întoarse curând împreună cu alții pe care îi adunase de prin curte și magazii.

La orele unsprezece Constanța ieși de la Fabrica de pâine și porni din nou pe străzi. Intră pe poarta unei clădiri modeste, cu ziduri vechi, așezată la rând cu clădirile obișnuite, pe una dintre șoselele cu circulație intensă care treceau prin preajma cartierului Obor; în spatele ei se ridicau schele. Pârâiau picamărele, un escavator încărca șiruri de camioane cu pământul scormonit. Se turnau fundațiile, se vedea la cinci metri adâncime cimentul proaspăt alb-cenușiu și pânza de jgheaburi cu sârma cu desenul retezat de la bază al viitoarei clădiri.

Avea aici patru elevi, tineri țărani proaspăt angajați, care deși semnaseră statul de salarii prin punere de deget, pretinseseră că ei știu totuși carte și nu vruseseră să se prezinte la lecții. Până la urmă se prezentară și dovediră că nu mint, știau să scrie și să citească, dar în felul lor, amestecând literele de mână cu cele de tipar și folosind alandala minusculele cu majusculele. Deformau chiar și cuvintele, ca și când nu le-ar fi plăcut cum sunau în limbajul vorbit.

La ora douăsprezece trebuia să vină toți patru, mai avea o jumătate de oră, și Constanța intră în fabrică. Dintre salariații neflotanți ai întreprinderii – fabrică de jucării – mai rămăseseră trei: o vopsitoare de vreo patruzeci de ani, un om de serviciu și o lucrătoare foarte tânără, de la secția croitorie, o fată cunoscută bine de toată lumea. Constanța asistase într-o zi la o scenă care se petrecuse în fața întreprinderii. Soția instalatorului fabricii o pândise la ieșire pe această Jeni și-și înfipsese mâinile în părul ei coafat. Țipetele ei de spaimă, mulțimea care se adunase și sărise în ajutorul ei nu-i mai foloseau la nimic. Fusese trântită pe bordura trotuarului și soția înșelată îi smulgea din rădăcini cârlionții. Jeni răcnea și se zvârcolea jos sub mâinile pricepute, necruțătoare și îmbătrânite ale soției, până ce venise bărbatul, care printr-un singur gest o redusese pe răzvrătită la ascultare și o luase de-acolo acasă.

Constanța se întâlni cu Jeni la poartă; venise la lecție mai devreme și aștepta în cabina portarului, stătea de vorbă cu el. Se spunea că portarul își pierduse capul după ea, voia să-și lase nevasta, cu care avea doi copii, și să se însoare cu Jeni. Portarul era însă membru de partid și se pare că acolo în organizație cineva ridicase problema lui, îl puseseră în discuție și îl sfătuiseră că ar fi mult mai folositor pentru el dacă și-ar băga mințile în cap. Fusese și el, trei luni de zile, elevul Constanței, și lecțiile se țineau în a doua cămăruță a pazei; el păstra cheia și avea grijă să fie întotdeauna curat și să nu lipsească nimic din materialul didactic.

Se ridică în picioare și o salută tăcut și respectuos, dar posomorât la față, întunecat și parcă chinuit de ceva. Jeni era cu el și împrumutase și ea ceva din îngrijorarea lui, se vedea că puneau ceva la cale împreună sau se apărau de ceva care îi amenința pe amândoi.

— Bună ziua, zise Constanța răspunzând la salut. Tovarășa Coliban a venit?

Portarul spuse că nu. Ea îl rugă să fie anunțată îndată ce se strâng toți.

— Bine, zise portarul.

Constanța pătrunse în sala mare a fabricii și se pierdu printre secțiile ei. O secție însemna aici nu mai mult decât o masă de câțiva metri. Zăceau pe ea rochii minuscule, colorate, cărucioare de-o palmă, sau vapoare mari de pasageri, și tramvaie, și camioane de mare tonaj, împrăștiate ca într-o catastrofa. Doi sau trei Guliveri le întorceau cu roțile în sus, contemplându-le minute întregi mecanismele, vârându-le câte ceva înăuntru… Mai încolo, parcă strălucea soarele peste o pădure cu o colibă galbenă cu geamuri

albastre și se vedeau prin preajmă iepuri și măgari, pițigoi, câini, pelicani, trăind laolaltă. Un urs aplauda pocnindu-și labele în care avea fixate niște plăcuțe de aramă, zbuciumându-se parcă de entuziasm. Constanța privea totul, fascinată. Și cum nimeni nu se uita la ea, și toți își vedeau de lucru absorbiți, nu se feri când brusc lacrimi mari îi țâșniră din ochi și i se rostogoliră pe obraji… „Ar fi avut acuma două luni copilul meu” gândi ea.

Se întoarse acasă pe la orele două. Soarele bătea pieziș în ferestre și arunca până în mijlocul odăii umbra celor doi plopi tineri care străjuiau în fața casei. Se vedea cum vârfurile lor abia înmugurite, proiectate pe bolta cerului, se legănau din când în când și umbrele lor se încurcau pe covorul roșu care, luminat de soare, căpăta reflexe violete.

Intră în bucătărie și mâncă o felie de pâine cu brânză albă și bău un pahar cu apă. După o oră plecă. Se dădu jos din tramvai într-un centru aglomerat. Circulația era foarte vie, mașinile se îngrămădeau la stopuri, căruțe cu țărani cu expresii înțepenite și parcă buimăcite treceau în goană printre mașini, goană care, printre aceste viteze mari, părea să ilustreze esența însăși a încetinelii, iar tramvaiele se încrucișau din patru direcții, pocnind la intersecții din roțile lor bătrâne și dominând toate zgomotele cu uruitul lor, care nu se putea distinge dacă e al motoarelor, al șinelor sau al osiilor. Pe trotuar, fete cu părul în coadă de cal treceau cu pași repezi spre direcții necunoscute, tineri în grupuri nediferențiate, cu creste de cocoș și îmbrăcați în costume cadrilate și pantalon burlan, staționau în fața cinematografelor… La un bufet, afară, excitat de țuica gălbuie care îi stătea înainte și de mișcarea zgomotoasă și monotonă din jurul său, un individ cu privirea dilatată și calmă ținea un discurs bombastic și incoerent stând liniștit pe scaun la masa lui.

După o jumătate de oră, Constanța intră într-un cartier cu străzi liniștite, cu garduri de lemn și cu orătănii prin curțile strâmte și nepavate, cu odăi mici, așezate în șir, cu pragurile la nivelul pământului. Intră într-una spațioasă, o adevărată bătătură țărănească, plină cu frânghii de rufe și troace pentru păsări și purcei. O mulțime de copii între șase și zece ani, cu obrajii aprinși, băteau cu ardoare o minge de cârpă. Puse ochii pe unul dintre ei, care nu alerga, și îl întrebă unde stă tovarășa Coliban, dar întrebarea ei căzu tocmai în clipa când echipa adversă se îndrepta amenințător spre poarta marcată cu șepci, pe care el o păzea, și nu căpătă niciun răspuns. El reveni însă îndată ce pericolul trecu și Constanța repetă întrebarea.

— Onică, strigă el, treci încoace, o caută cineva pe maică-ta.

— Nu e acasă, se auzi un glas din învălmășeală. E la biserică.

— Auziți, e la biserică, repetă cel întrebat și se încordă iar, fiindcă din nou atacanții amenințau spațiul său dintre cele două șepci.

Se apropie o fetiță și-i explică necunoscutei că madam Domnica a plecat cu madam Dumitrache și cu madam Lazăr la biserică, a trecut domnul Chiricuță și le-a luat… Acum un ceas au plecat.

— La care biserică? întrebă Constanța. E departe de-aici?

Nu era departe, fetița ieși în stradă și îi arătă în depărtare cupola unei biserici. Când ajunse acolo avu o ezitare, deschise totuși portița și intră în curte. Ușa bisericii era dată de perete, se vedeau înăuntru mișcări de umbre, femei tăcute aprinzând lumânări sau îngenunchind în fața icoanelor. Se pregătea o slujbă și un om se urcă în clopotniță și începu să bată toaca.

Constanța urcă cele câteva trepte de piatră de la intrare și pătrunse în biserică. I se făcu parcă frig, își mișcă umerii și rămase lângă zid cercetând cu privirea femeile îngenuncheate. Erau și fete tinere cu basmalele legate peste gură și bărbați și cucoane cu pălării de modă veche pe cap, în taioare negre, și cu pantofii scâlciați, care îmbătrâniseră odată cu ele. Un om de vreo treizeci de ani, înalt de statură, într-un costum cărămiziu de stofa groasă, îngenunche lângă Constanța și oftă greu, închinându-se necontenit. O fată aprinse o lumânare și se apropie de Constanța cu ea în mână. Ea se feri într-o parte, intimidată, dar fata lipi lumânarea într-un sfeșnic mic, care se afla chiar alături, se dădu un pas înapoi și începu să bată mătănii.

Se auzeau șoapte undeva în față, lângă altar. Deodată începu să cânte încet, la unison, un cor de femei. Constanța își îndreptă privirea într-acolo, schimbă locul și, ferindu-se cu grijă de cei care băteau cruci și îngenuncheau, se dădu mai aproape. Femeile stăteau în jurul stranei și cântau cu ochii îndreptați spre un bărbat de pe podium, care dirija cu capul. Erau îmbrăcate îngrijit și aveau o expresie comună de destindere și împăcare.

Portița catapetesmei se mișcă ușor, omul care conducea corul își îndreptă privirea într-acolo, mai continuă să dirijeze câtva timp, apoi se ridică din strană și intră pe ușa din dreapta altarului.

O femeie se desprinse din cor și Constanța se răsuci și o luă spre ieșire. Femeia o urmă. În curtea bisericii Constanța se opri și se așeză pe o bancă de lemn de lângă clopotniță. Femeia rămase în picioare.

— Tovarășă Coliban, spuse Constanța, ce e cu dumneata de nu te-ai dus azi la serviciu?

— Uite că nu m-am dus, am ostenit și eu de-atâta muncă, răspunse femeia.

— La lecție de ce n-ai venit?

Nu răspunse. Ușa bisericii era deschisă, se vedeau înăuntru licărind luminile și umbrele, într-un clarobscur liniștit și misterios.

— Tovarășă Coliban, spuse Constanța cu o voce fără ocol, de ce crezi că eu trebuie să mă gândesc la dumneata, și dumneata nu trebuie să te gândești la mine? Mă întorc și eu acasă de pe teren și vreau să mă odihnesc și mă culc în pat și sunt gata să dorm. „Ce-o fi cu ea, de ce n-o fi venit la lecție? mă pomenesc că îmi trece prin cap. Se apropie sfârșitul anului și ea tot n-a învățat să scrie și să citească, ce să fac cu ea?” Și mă gândesc cum să fac să-ți fie mai ușor, să înțelegi mai bine, și vin la fabrică pregătită să te învăț, și când colo dumneata lipsești.

— Ce mai îmi trebuie mie să învăț? se împotrivi deodată femeia.

— Nu știu, răspunse Constanța ridicând glasul. Trebuie să înveți.

— S-a întors băiatul meu din militărie și mi-a spus să nu mă mai duc la serviciu, că o să mă țină el, mărturisi deodată bătrâna lucrătoare. „Acum ți-ajunge, mamă, zice, m-ai crescut mare, m-ai învățat meserie, mai odihnește-te.” E electrician, să-i ajute Cel de Sus să nu-l strice vreo muiere.

— Să nu-l strice, dar de ce nu te-a învățat să scrii și să citești? zise Constanța cu un glas mohorât.

— Păi mă învățase el odată, dar nu m-am ținut, că pe vremea aia trăiam cu sifiliticul de taică-său, și toată ziua mă bătea, putrezi-i-ar mâinile.

Constanța rămase tăcută timp de aproape un minut.

— Bine, spuse ea parcă tresărind, de astă dată cu o voce mai blândă. Și adăugă: Nu mă mai face să vin după dumneata, ne-am înțeles? Vii sau nu vii la serviciu, dar de la lecții te rog să nu mai lipsești.

— Bine, maică, o să viu, promise lucrătoarea. O să viu, ce să fac?

XVIII

Burlacu aștepta la Fabrica de cărămizi în cabina portarului, venise cu mașina, pe care o lăsase prin apropiere, lângă o cofetărie, și acum stătea pe

banchetă și fuma. Din când în când arunca pe gemulețul mic al pazei câte-o privire în direcția mașinii.

— Am întârziat puțin, zise Constanța intrând, mai am un sfert de oră de aranjat ceva la direcție, poți să mă mai aștepți?

El răspunse că poate, și ea, cu un foșnet al rochiei proaspete, se întoarse și dispăru. Șoferul se aplecă înainte, își rezemă coatele de genunchi și cu palmele își frecă ochii și fața. Arăta stăpânit de o oboseală care parcă îi plăcea, murea parcă de poftă să se culce și să doarmă. Constanța reveni.

— Haideți, tovarășe Burlacu.

Se ridică și ieșiră în stradă.

— Iliuță, te invit la cofetăria aceea, zise ea. Și continuă mergând: Eu trebuie să mă duc pe strada cealaltă încă un ceas și o să dau iar ochii cu niște derbedei, de-aia te-am chemat. Ies de pe undeva niște derbedei și se leagă de mine.

El nu zise nimic, parcă n-ar fi auzit. Intrară și se așezară în colțul cofetăriei. Constanța ceru înghețată.

— Ce fel de derbedei? mormăi el în cele din urmă, parcă neatent sau neîncrezător.

— Sunt de vârsta ta, poate ceva mai mari, zise femeia. Eu n-am fost crescută pe Calea Victoriei și cunosc mahalaua, am auzit multe. Dar ce iese din gura ăstora!… La început nu-i auzeam, o femeie se învață să nu audă pe stradă ce nu trebuie, dar ei au observat că ies cu regularitate la o anumită oră și mă așteaptă. Mergi cu mine? Am să te rog însă să nu te legi de ei, fiindcă atunci or să cheme milițianul și o să fii tratat drept huligan și dus la miliție.

— Nu vă promit, zise el după câtva timp uitându-se pe geam. Mergeți singură.

Ea îl privi neclintită și încetă să mai mănânce. El zâmbi.

— N-aveți nicio grijă, zise. N-o să ajung în niciun caz la miliție, mă descurc eu! De ce nu mi-ați spus până acum?

— Am crezut că or să se plictisească și or să mă lase în pace.

Deschise geanta și plăti. El nu prea era atent. Pe cât de treaz și concentrat arăta în mașină, pe atât de absent și de o nepăsare neserioasă arăta afară.

— Nu v-au făcut nimic? zise el ca din întâmplare.

— Ba da, răspunse ea. Unul din ei, care e un fel de șef al lor… Dar mai bine nu-ți mai spun!

Și nu-i mai spuse. Burlacu își plecă fruntea și mâna care se juca cu lingurița de înghețată își încetini treptat mișcarea. Se strâmbă: chestia asta îl cam supăra.

Se ridicară și ieșiră. Nu făcură nici zece pași și Constanța îl apucă pe băiat și îl strânse ușor de braț.

— Pe trotuarul celălalt, la capătul străzii, lângă Alimentara, e un bufet. Acela care se așază acum la masa de lângă câinele care dormitează cu botul pe labe. El el Când o să mă întorc eu de pe strada cealaltă, or să fie adunați toți acolo.

— Duceți-vă, zise el. Vă aștept aici să vă întoarceți. Cât durează?

— Peste un ceas sunt înapoi, ți-am spus. Unde ți-e mintea?

El se înveseli parcă, o luă îndărăt și începu să se plimbe. După câtva timp reveni și se apropie de bufet. Intră înăuntru, ceru o halbă de bere, pe care o bău în picioare, plăti și ieși. Nu aruncă nicio privire nimănui. Lângă cel dintâi mai venise încă unul, stăteau afară la o masă. Burlacu se îndepărtă. Trecură două fete, îmbrăcate în ținută sportivă. Cel dintâi le urmări cu privirea și deodată strigă:

— Mă, hanorac! Mă, n-auzi? și rosti o înjurătură trivială. Una dintre fete chicoti, însă grăbiră pașii amândouă. Unde fugi, mă hanorac? Mă, n-auzi? Nu râde, mă! Vino încoace, hanorac… și repetă înjurătura.

Burlacu traversă, o luă spre cofetărie, se urcă în mașină, porni și dispăru pe după colț. Făcu un ocol pe străzile învecinate, se opri, se dădu jos și căută ceva în portbagaj. Se urcă la loc la volan și, făcând același ocol, se întoarse pe strada cu bufetul și opri lin în dreptul celor doi. Scoase capul pe geam:

— Măi, frate, care e strada Clăbucetului?

Cel dintâi care se așezase la masă întoarse capul, se ridică, se apropie de șofer și arătă cu mâna.

— A treia la stânga și pe urmă la capul ei, la dreapta și la stânga e Clăbucetului. Ce număr cauți?

— Caut strada, mă învârtesc p-aici de vreo jumătate de oră. Nu vrei să te urci? Te-aduc înapoi.

Celălalt ocoli și se instală cu o veselie afectată lângă șofer. Burlacu închise bine ușa. Deodată luă viteză.

— Nu pe-aici, zise celălalt după câtva timp, ia-o la stânga.

— N-am voie, e sens interzis.

Stătea ușor aplecat pe volan, cu privirea înainte. Mașina șerpuia acum pe asfalt, ieșise la șosea și gonea cu viteză.

— Ia ascultă, mă, șobolane, de ce te legi tu de sora mea pe stradă? zise Burlacu pe neașteptate. Pe tine te caut, bine că te-am găsit.

— Care soră? zise celălalt deodată alarmat.

— Aia îmbrăcată în hanorac, răspunse Burlacu cu întârziere și continuă: Ai călcat pe bec, am să te nenorocesc.

Conducea fără să părăsească o clipă parbrizul și oglinda laterală, prin care defila drumul în spate. Arăta celuilalt un profil nemișcat, atent și absorbit. Albul ochiului îi strălucea.

— Unde lucrezi? Ia mâna de pe ușă, fiindcă n-o să opresc și o să-ți rupi gâtul. Ce meserie ai?

În aceeași clipă cu întrebarea, mâna de pe volan se desprinse și se opri cu un sunet plin peste gura celuilalt. Acesta sări și năvăli întâi asupra șoferului, căruia îi dădu câteva lovituri dezordonate în cap, apoi se întoarse la ușă, hotărât s-o deschidă. Burlacu, conducând cu o mână, căută la spate și scoase de sub pled o cheie franceză. Celălalt se înmuie și se rezemă, ca un bețiv, cu tâmpla de aparatul de radio.

Între timp mașina ieșise din periferie. Burlacu încetini viteza și de astă dată începu să se uite încet la dreapta și la stânga. Rămase cu privirea ațintită spre stânga, și deodată răsuci volanul și coborî de pe asfalt pe un drum de țară, plin de troscot și de urme adânci de căruțe. De o parte și de alta a drumului se înălța viță-de-vie pe araci, în depărtare se vedea o perdea de lăstăriș. Șoseaua asfaltată nu se mai zărea.

Lângă lăstăriș frână. Deschise ușa și împinse cu piciorul corpul celui leșinat. Acesta alunecă moale lângă roți și se întinse, bătând pământul ca o păpușă mare, dezarticulată. Deschise ochii gemând, apoi îi închise la loc. Se vedea că se trezise, dar de frică nu mai mișca, rămase întins cu un picior sub burtă, cu brațele întoarse și cu obrazul gras, imberb, lipit de zgrunțurii de pământ ai drumului. Burlacu se dădu jos, se apropie și deodată piciorul lui zvâcni și izbi de trei ori la rând în figura celui de jos, care brusc, ca un animal, se chirci și își feri capul. Burlacu îl contemplă și câteva clipe se scurseră astfel în liniște. Se însera, în largul câmpiei se profilau în amurg țărani călcând rar în urma cailor. Soarele asfințea printre lăstari…

Băiatul se întoarse la mașină, se urcă și porni motorul. Manevră o singură dată și întoarse ambalând lung, făcând motorul să geamă ascuțit. Apoi o luă încet, aproape domol, spre șoseaua asfaltată.

PARTEA A DOUA

I

A doua zi după audiența sa la prim-secretarul raionului de partid în raza căruia se aflau *Atelierele* și care se arătase foarte binevoitor și îl sfătuise pe fostul cazangiu să se adreseze cu problema sa comitetului orășenesc, Petre Sterian se adresă într-adevăr unuia dintre secretarii comitetului de partid al Capitalei și fu primit chiar în ziua următoare, în cursul dimineții. Cu jumătate de oră însă înainte, acest secretar chemă la el în birou un alt activist, un ins voinic și negricios, cu capul mare și sprâncenele enorme și a cărui întreagă înfățișare ar fi putut face pe cineva care ar fi intrat în birou și n-ar fi știut care dintre ei e secretar să creadă că el era secretarul, iar celălalt un activist mărunt, și stătură de vorbă îndelung, până se făcu ora când trebuia primit fostul președinte de sindicat al *Atelierelor.*

În biroul spațios, lumina dimineții pătrundea prin toate cele trei ferestre înalte ale acelei clădiri de modă veche, cu pereți groși, prin care din zgomotul străzii nu parvenea decât foarte rar, ca prin vată, claxonul câte unui automobil. Era zece dimineața și la ora aceea soarele cădea din plin asupra biroului, supărându-l pe secretar; stătea acum la o masă din fund – o mică masă de ședințe, cu șase scaune – și îl asculta pe activist. Pe masă scrumierele erau goale și curate, niciunul dintre ei nu fuma. Erau rași proaspăt, în costume bine croite, și secretarul părea foarte tânăr, avea un zâmbet subțire pe buze și o strălucire rece în priviri. Vorbitorul îi dădea înainte… Avea o frază care se înlănțuia reluând neobosit ideile celei precedente. Din pricina asta, ceea ce spunea el părea să fie expresia unei vechi indignări cu toate că în ton se ferea cu grijă, se străduia chiar, să șteargă până și urma unei bănuieli că n-ar fi obiectiv în cele ce relata.

— …Nu era ușor pentru el, dar sunt împrejurări când nu-ți mai rămâne altceva de făcut… Când nu poți lua decât o singură atitudine, spunea el

exprimându-se de parcă ar fi citit o dare de seamă sau un raport de cadre. Sunt lucruri care se impun de la sine, și dacă nu te orientezi în direcția lor, toată lumea își dă seama că nu mai ești omul potrivit în funcția pe care o îndeplinești și trebuie să te retragi. El a considerat că trebuie să se retragă și a făcut foarte bine! Dar se punea problema dacă retragerea lui nu era pripită. Fiindcă era mai bine dacă lua o atitudine hotărâtă și să recunoască…

În această clipă, tăcerea secretarului se aținti parcă brusc asupra activistului și acesta schimbă imediat și tonul și ideile:

— Am și ajuns la subiect! A fost vorba de-un păcătos, era responsabilul financiar al sindicatului. Organiza „reuniuni tovărășești”, cu bufet și tombolă, cu bere, și mititei, și prăjituri, și sandvișuri și le vindea cu un mic suprapreţ, pe care îl băga în buzunar fără bătaie de cap, cu bonuri mai puține. Găinar!… Organiza excursii în același fel. Tovarășul financiar începu pe urmă pe nesimțite să nu mai dea timbre pentru cotizațiile pe care i le vărsau sindicaliștii, fapt care la început nu fu observat de nimeni, fiindcă știți că timbrele nu se emit matematic chiar îndată ce sindicalistul își depune cotizația responsabilului de grupă. Uneori trec chiar două săptămâni și nimeni nu se îngrijorează din pricina asta. După ce trecu însă o lună de zile, muncitorii cerură timbrele, și responsabilii de grupă începură să-l caute pe tovarășul financiar să li le dea. Financiarul însă chefuia cu telefonistele, lipsea… Se mai scurse o lună de zile și, în sfârșit, președintele sindicatului află și el de toată povestea și îl trase pe responsabil la răspundere. Se descoperi că păcătosul cheltuise optsprezece mii de lei pe ceasuri de aur, pe care le făcuse cadou celor două prietene ale lui, telefonistele, și cu restul acoperise gestiunea lipsă a unui frate, care lucra la o alimentară. În loc să procedeze energic și să-l predea justiției, tovarășul Sterian încercă să mușamalizeze istoria, dându-i termen și ducând chiar discuții cu el să pună banii la loc. Ăla, când a văzut așa, nu s-a grăbit să acopere suma, chefuia mai departe și organiza „reuniuni tovărășești”, așteptând să fie iertat. Am intervenit eu, sesizat de tovarășii din uzină, și am chemat miliția și l-au arestat.

— Care tovarăși din uzină?

— Poftim?

— Ai spus: sesizat de tovarășii din uzină. Care tovarăși?

— Am primit o sesizare din partea direcției, un tovarăș Stanciu, lucrează acum la Bicaz… Ce avea de făcut Sterian în urma lichidării acestei afaceri? Un singur lucru, să recunoască deschis greșeala. N-a făcut-o! Ca și când nu

el ar fi fost acela care a încercat să-l acopere pe hoț. A cerut să fie pensionat ca vechi cazangiu și s-a retras…

— De ce?

— Poftim?

Celălalt nu repetă întrebarea. Pe chipul mare, viril, negricios, al povestitorului se așternu timp de câteva clipe o expresie derutată. Apoi își reveni.

— De ce s-a retras?! se miră el însuși. El n-a spus propriu-zis că se retrage. Toamna trecută, în timpul alegerilor sindicale, după câte am aflat, spunea în dreapta și în stânga că se simte cam bolnav și bineînțeles că n-a mai fost propus în comitetul sindical.

— De ce n-a mai fost propus?

— Poftim?

— Ai spus: *bineînțeles* că n-a mai fost propus. Bineînțeles în ce sens: fiindcă zicea el că se simte cam bolnav, sau fiindcă s-a considerat că nu mai e bun?

— Asta nu mai știu, n-am urmărit îndeaproape chestiunea, zise celălalt, nemaiștiind ce să spună.

— Ai spus: „a vrut să-l acopere pe hoț”, „s-a retras.” Astea ce sunt, opiniile dumitale personale, sau fapte obiective, stabilite pe bază de cercetare?

— Sunt fapte obiective, răspunse celălalt, cu o voce atât de hotărâtă, încât avea nuanțe de protest.

— Ce fel de fapte obiective sunt ele, când singur recunoști că n-ai urmărit îndeaproape chestiunea? zise atunci secretarul, cu un zâmbet subțire și o licărire ironică, tăioasă, în priviri. Și Stanciu ăla care zici că lucrează acum la Bicaz, tot pe baza unor fapte obiective a făcut sesizarea? Adu-mi-o s-o citesc și eu!

— Să v-o aduc acuma?

Celălalt nu răspunse. Se lăsă tăcerea, care apoi se prelungi. Secretarul se ridică din fotoliu, se duse la birou și apăsă pe un buton. Apăru o femeie.

— Să poftească tovarășul Petre Sterian, zise el. Femeia se retrase și Petre Sterian apăru în cadrul ușii. Cel care povestise mai înainte întârzie câteva clipe în birou, apoi merse degajat spre ușă și se încrucișă în drum cu fostul cazangiu. Ieși fără să spună nimic.

— Ia loc, tovarășe Sterian, zise secretarul de după birou, așezându-se el însuși.

II

O oră mai târziu, fostul cazangiu se afla în biroul fratelui său, la Comitetul raional de partid. Stătea pe canapea îndârjit, cu o expresie de împotrivire pe chipul său cu obraji care se păstraseră nepătați de vârstă, ca și când briciul n-ar fi trecut peste ei, și cu mustața sa groasă, de modă veche, acum amestecată cu fire argintii.

— Totdeauna mi se întâmplă așa când mă iau după alții, zise el. Eram gata să-ți dau dreptate și simțeam o părere de rău că am stat atâtea luni și n-am încercat și soluția asta. „Tovarășe secretar”, zic, și încep să-i spun. Dar n-am apucat bine să încep că mi-a pierit cheful. Nu știu de ce, uite așa, n-am mai avut niciun chef să-i spun nimic.

— Petrică, parcă ai fi un ou care te uiți la tine și nu mai poți de frică să nu cazi jos și să te spargi, zise Toma supărat. Cum ar fi trebuit să decurgă, după părerea ta, audiența, ca să nu-ți piară cheful?

— Tu poți să mai faci ceva când știi sigur dinainte că nu iese nimic? Poți? zise Petrică.

— Dar de ce, ce ți-a venit, explică-mi. Te rog să-mi explici, uite, nu pleci de-aici până nu-mi explici.

— Pătrașcu Vasile lucrează acum la Comitetul orășenesc. Când am intrat eu acolo în birou, eu intram și el ieșea. Ai înțeles acum? Pătrașcu Vasile, de la raionul de partid, pe care l-a îmbrobodit Stanciu…

Fratele îl privi câtva timp în tăcere.

— Ai dreptate, zise Toma. Gata, nu mai e nimic de făcut. Mergem la tovarășul Lungu, poate ne primește chiar azi, mergem amândoi.

Și puse mâna pe telefon și ceru Comitetul Central. Pe Lungu, despre care vorbea Toma, îl cunoșteau din timpul alegerilor din ’46, când plecaseră împreună la țară, lucrase și el în ’33 la *Ateliere*, dar apoi dispăruse… De la cabinetul lui li se răspunse că tovarășul Lungu îi primea după masă la orele șase și cei doi frați se aflau la șase fără zece la Informații, după care intrară înăuntru și Lungu îi întâmpină. Era un om mic de statură, cu o privire de un albastru-cenușiu, neclintită și ferită parcă cu pleoapele de uimiri sau surprize: pleoapele rămâneau clipe lungi coborâte peste ochi, primind numai pe jumătate lumina și impresiile. Parcă asculta cu ochii. Nu-și ascunse răceala și le spuse celor doi frați că numai fiindcă îi cunoștea și

bănuiește despre ce e vorba i-a primit chiar azi, altfel nu i-ar fi putut primi, era foarte ocupat, avea de lucru. Și pleoapele i se lăsară peste ochi și arătă prin tăcere și nemișcare dovada: pe biroul lui se vedeau, împrăștiate, hârtii și broșuri, pagini bătute la mașină și pagini scrise. Băuse cafele și fumase mult, și în încăpere stăruia mirosul specific, ascuțit al acestor stimulenţi care se solicită și se anulează reciproc și succesiv în organismul celui care îi folosește. Apoi tăcerea sa deveni și mai elocventă: cât le trebuia ca să spună de ce au venit? Un sfert de oră le ajungea? îi întrebă apoi direct, cu o privire din care se putea lesne deduce că el știa despre ce e vorba și considera inutilă toată istorisirea. Nu, un sfert de oră în niciun caz, răspunse Petre Sterian cu o indignare care părea hotărâtă să meargă până la cap, nemaiavând ce pierde și simțind din răceala acestui șef că nici de câștigat nu mai avea ce. Mai bine pleca dacă nici el nu voia să-l asculte.

— Uite ce e, Petrică, zise Lungu adresându-se la fel de supărat fostului cazangiu. Am și eu ceva de vorbit cu tine, dar acuma n-am timp, o să te chem eu. Acuma ascultă aici: eu presupun că ai avut motive serioase să nu-mi dai un telefon atunci când s-a întâmplat istoria aceea, așa că să trecem la fapte, uite ce-ți propun: pune pe hârtie cum s-au petrecut lucrurile și peste două sau trei săptămâni te chem să stăm și de vorbă, îți convine soluția? Sunt foarte prins acum, altfel, din moment ce tot ai venit, te-aș fi ascultat și aș fi căutat să văd cum stau lucrurile și în ce sens pot fi soluționate, dar sunt foarte ocupat. Ai primit vreo sancțiune în organizație?

— Nu, spuse Petre.

— Halal! murmură Lungu posomorât. Ar fi trebuit să primești, dacă ne orientăm după unele declarații, în orice caz, nu te îndoi de părerea mea; știu că ai fost presat din toate părțile, de către directorul *Atelierelor* și toți șefii lui, să-l acoperi pe porcul ăla… Nu trebuia, Petrică, să accepți… Tu erai președintele sindicatului și obrazul tău, nu al lor, era pus în discuție… acuma să nu mai discutăm despre asta… Du-te acasă și stai liniștit. O să te chem…

— Trebuia de la început să fi venit la el, recunoscu Petrică afară, aproape tremurând de emoție. Ai auzit? Halal, așa a zis! Cred și eu! Le…

Și aici fostul cazangiu își trase adânc răsuflarea și înjură crâncen pe cineva, cu privirea lui naivă sticlind de furie.

III

Ajuns la uzină, Vale îi dădu surorii lui un telefon și o întrebă când putea să-i facă o vizită. Săptămâna asta lucra după-amiază, ce făcea ea săptămâna viitoare, luni, de pildă? Nimic, zise ea, nu făcea nimic deosebit, putea să vină s-o vadă luni după prânz. Avea o voce foarte liniștită. „Foarte bine! gândi Vale și închise telefonul. Foarte bine că e liniștită.”

Se afla în biroul secției, erau orele trei fără un sfert după-amiază, începea schimbul. Vale își scoase haina, deschise ușa unui dulap de metal și își îmbrăcă salopeta. Căută în buzunarele ei și scoase o vizetă albastră cu ramă de piele. Tot atunci intră pe ușă cineva și salută cu două degete la ureche. Această ureche, chipul însuși al omului, șorțul lui de azbest aveau toate culoarea fumurie, neagră, a materialelor de fier.

— A plecat Răducanu? îl întrebă Vale.

— Nu, v-a așteptat.

Un al doilea se ivi în birou și salută.

— Ce aștepți, tovarășe, de ce n-ai plecat? zise Vale.

— Vreau să văd șarja.

Acest al doilea om era foarte tânăr. Privirea lui strălucea. Se legăna alene când pe un picior, când pe celălalt, plutea parcă în beția propriei lui oboseli.

— Ce material ați avut?

— Țevi de tun. Pe la orele…

Dar nu se mai auzi ce spuse, un al treilea deschise ușa și aerul sub presiune parcă astupă cu palma gura omului. Cel care intrase era un ins de vreo cincizeci de ani, cu mișcări elastice. Se vedea că toată viața lui făcuse sport. Pașii i se întindeau ca și când ar fi schiat. Ușa se închise și noul-venit, care era de fapt șeful lui Vale, fu informat despre ceea ce vorbiseră înainte cei trei.

— Să vedem, zise el.

Ieșiră cu toții afară. Omul cu mișcări elastice făcu un gest: ușa cuptorului se înălță. Cei doi care îl întâmpinaseră pe Vale se precipitară cu o imensă lingură în adâncul incandescent al masei lichide și luară o probă; Vale și șeful său mai în vârstă scrutau cuptorul prin vizete; începură apoi să scruteze lichidul de probă, care, vărsat într-un tub, producea artificii scânteietoare.

— Ce ziceți? strigă Vale.

— E în regulă, mai băgați var, zise inginerul-șef. Topitorii puseră mâna pe lopeți și începură să arunce var, apoi ușa cuptorului se lăsă rapid peste șuieratul intens al flăcărilor, și oțelarii se împrăștiară pe platformă, ștergându-și frunțile de sudoare.

Deasupra lor, pe o bară transversală, se vedea o pancartă, pe care scria cu litere de hârtie *Brigada tineretului*, iar jos, pe peretele din stânga, o hârtie în chenar lipită pe o tablă de lemn arăta o săgeată roșie, frântă întâi, apoi urcând și coborând și în cele din urmă țâșnind spre extremitatea chenarului, ca o foaie de temperatură sau ca un semn magic. Niciun indiciu nu arăta ce semnificație practică aveau acele litere, prin ce se deosebea, datorită lor, cuptorul acesta de aici de celelalte. Această brigadă avea totuși o istorie…

Cu opt luni în urmă trecuse pe aici cunoscutul inginer-șef cu ochelarii lui fumurii tăiați sub formă de hexagon, însoțit de directorul tehnic al uzinei și de încă unul nou, un băiat voinic și tăcut, care mergea docil, dar atent, alături de ei, și care arunca din când în când, pe sub sprâncene, priviri în dreapta și în stânga, se vedea că mai fusese pe aici, îi erau cunoscute figurile pe care le întâlnea și așezarea secției.

— Iată cuptorul numărul unu, spusese directorul tehnic. O să intre peste câteva săptămâni în reparație generală, n-a dat randament!

Și trecuseră mai departe, până ce se opriseră în dreptul celui din urmă, la care noul inginer fusese repartizat.

A doua zi, Vale (el era acela) urca scara secției cu haina pe braț, prima lui zi de proaspăt inginer, era ora șapte dimineața. Când ajunse pe platformă, o pereche de ochi îl și luă în primire și-l urmări măsurându-l de jos de la picioare până în creștet. Stătea pe o grămadă de metal înghețat și mânca un sandviș. Tot atunci se apropie un altul care ținea un vătrai în mână, pe care îl aruncă departe pe podea, făcând un zgomot asurzitor. Se prezentă:

— Îmi dați voie, prim-topitorul Mateescu. Arătă cu brațul o ușă în stânga și, făcând semn cu capul, strigă: tovarășe inginer, veniți, vă rugăm, două minute…

O luară câteșitrei într-acolo și intrară în birou. Nu era nimeni. O masă acoperită cu carton roz, plin de iscălituri și cifre, un grafic mic pe perete, un calendar, un telefon, un singur scaun. Prim-topitorul se așeză pe colțul mesei și nu spuse nimic; se uita afară prin ușa rămasă deschisă și după ce văzu că vine și celălalt, își întoarse privirea spre inginerul cel nou și explică:

— Vrem să vă întrebăm ceva.

În birou intră cel așteptat, un ins mic de statură, în costum sport, cu șapca pe cap. Se recomandă: maistrul Săndulescu, iar cei doi topitori se mișcară în așa fel încât inginerul cel nou să-l aibă în față pe acest om mic de statură. Gesturile sale reținute și o anumită fixitate a privirii cu vagi labe de gâscă la colțul ochilor trădau pe omul căsătorit, având chiar copii.

Avu o scurtă ezitare, se opri și se consultă din priviri cu cei doi. Aceștia clătinară din cap imperceptibil, dând din umeri: dă-i înainte fără ocoluri!

— Ieri, când ați trecut pe aici, tovarășul director tehnic a spus: cuptorul unu n-a dat randament. Uite ce vă rugăm noi, dumneavoastră ați fost repartizat la cuptorul cinci: foarte bine! Ați putea să treceți pe la noi peste vreo trei săptămâni, așa, de curiozitate?

— Nu înțeleg despre ce e vorba, dar am să trec, dacă asta vă interesează, zise Vale.

„Am să trec peste trei săptămâni pe la ei, să văd despre ce poate fi vorba, gândise, probabil că au ceva cu directorul tehnic al uzinei și vor să probeze ceva împotriva lui. Sau poate că n-au nimic cu el, ci poate cu altcineva, o să vedem…”

Nu se împliniră însă aceste trei săptămâni. Într-o dimineață, când trecea ca de obicei spre echipa sa, cel numit Mateescu îi tăie iarăși drumul și îi arătă cu mâna cuptorul său, care acum tăcea, se vedeau ușa deschisă, focurile stinse, și zidari călare pe el lovindu-l cu ciocanele și dezvelindu-i schelăria metalică. Mateescu își arătă oamenii împrăștiați pe platformă, cei mai mulți adolescenți, în salopete, cu mâinile încă subțiri, cu gâturile parcă prea lungi și golașe. Era foarte supărat.

— Acum trebuie să stăm și să ne uităm.

Se apropie și omul cel mic, cu șapca pe cap, care parcă înțelese ce trebuia făcut ca să-l explice pe Mateescu.

— Să vă spunem despre ce e vorba, zise el cu un glas potolit, ca și când ar fi vrut să arate că dacă supărarea lui Mateescu poate să facă impresia că exagerează, glasul său calm exprimă adevărul curat. Serviciul aprovizionării și alți tovarăși și-au concentrat toate forțele la cuptorul cinci și le creează lor toate condițiile. Dumneavoastră știți că o șarjă de șpan durează mult și trebuie să te lupți cu ea ore întregi să nu-ți găurească vatra, se face mămăligă în cuptor. Ei, știți că tot șpanul ni-l trimit nouă? Și cu toate astea, cuptorul a fost bine îngrijit și a dat randament. Acum, uitați-vă, ni-l dărâmă! Vreți să veniți până jos?

Coborâră jos sub cuptor, printre gurile de aer și coșuri. Vale se uită prin ele câteva minute, scrutându-le cu atenție.

— Sunt destul de arse, zise el.

— Îmi pare rău, tovarășe inginer, rosti maistrul cu o voce netedă, totuși explicativ, să nu-l jignească pe tânărul specialist, dar noi mai puteam da aici cel puțin treizeci de șarje. Au fost aruncate milioane pe fereastră. „Răspunzi dumneata dacă se prăbușește vatra cu șarjă în ea?” m-a întrebat inginerul-șef. „Răspund, tovarășe” i-am spus. „Nu răspunzi dumneata, eu răspund” a zis și nici n-a vrut să mai stea la discuție.

Urcară. „Ce doresc de la mine? se întrebă Vale. N-au dreptate, cuptorul trebuia dărâmat. Dar ce doresc?!” Ei îi mărturisiră atunci fără ocol: inginerul lor e un om care se mulțumește să ia situația așa cum e, nu-și ajută oamenii, vine, se uită, asistă la elaborarea șarjelor, face tot ce trebuie, într-un cuvânt, e un inginer bun, afară de un singur lucru: nu vrea să insiste. Să insiste în ce sens? întrebă Vale, și după lungi explicații ocolite află de la ei că vor să lucreze bine și să câștige și n-au un șef pe placul lor, care să-i ajute. Li se distribuie materia primă care le creează ore moarte, în timp ce alții sunt favorizați. „Trebuie să verific dacă e adevărat, gândi Vale. Dacă e, o să lucrez cu ei și o să-i sprijin. Nu e admisibil ca producția să sufere pentru că nu știu cine favorizează, nu știu de ce, cutare sector, în dauna altora.”

Verifică și află că era adevărat. Cuptorul fruntaș era sub atenția șefului secției și a serviciului aprovizionării, iar prim-topitorul, elogiat în presă. Era un topitor bun, Vale își dădu seama, dar nu-l plăcu. „Celui ce are, răspunse acest oțelar când Vale îl întrebă de ce e favorizat, i se mai dă, iar celui ce nu are i se mai ia și ce are.” „Da, văd eu că ești un cititor pasionat al Bibliei”, zise Vale, și se uită cu atenție la el să-și dea seama dacă nu cumva chiar și era, dar îi fu imposibil să ghicească, credincioșii moderni deosebindu-se de cei clasici prin aceea că nu li se mai putea citi ca altădată exaltarea pe chip sau în priviri. „Da, repetă Vale, cunosc parabola, dar așa nu se poate! Am să plec de la voi. Și atunci o să vedem noi cui trebuie să i se mai dea și cui nu.”

Comitetul UTM al uzinei îl anunță în acest timp că dosarul său de utemist a sosit de la facultate și că Sava Petre, secretarul comitetului, îl invită să treacă pe la el să stea puțin de vorbă împreună.

Vale se prezentă. Sava nu-i spuse nimic deosebit, deși avea aerul. Că, zise el, îi pare bine că tovarășul Sterian face parte din organizația uzinei. Și

spera să găsească în el un utemist bun, care să răspundă la toate chemările organizației și nu numai să răspundă la chemări, ci să aibă și inițiative. Mai mult, nu se îndoia că tovarășul Sterian nu va ocoli comitetul UTM și dacă o să aibă vreodată o problemă pe care n-o să poată s-o rezolve singur, să vină aici, la el, la Sava în persoană. Cum se simțea de când lucra aici? Avea ceva de spus, vreo nemulțumire, vreo sesizare?… Nu, nimic! își întinseră mâinile și se despărțiră.

Coborând scările, Vale se opri deodată brusc și vru să se întoarcă imediat înapoi. „Trebuie să rumeg ideea la rece, își spuse în timp ce inima îi bătea de emoție. O să mă gândesc și o să văd. Mi se pare că am găsit. Dar de fapt n-are niciun rost să mai mă gândesc.”

Și se întoarse îndărăt pe scări și intră iar în biroul activistului, îi venise imediat în minte istoria celor de la cuptorul unu și parcă îi văzuse înaintea lui pe adolescenții aceia necalificați cu gâturile lor golașe privindu-l de departe cu speranța în luminile ochilor, în timp ce șefii lor, Săndulescu și Mateescu, îi explicau lui despre ce era vorba, și Mateescu striga că el trebuie să crească și cadre, să-și califice singur oamenii… „De ce singur? se întrebase Vale. O s-o facem împreună, în mod organizat”, și îi trecuse prin minte ideea înființării unei brigăzi de tineri, chiar la cuptorul acela. O brigadă sau un cuptor al tineretului, după cum va găsi de cuviință și acest Sava, denumirea n-o să fie o problemă.

— Și care ar fi obiectivele? îl întrebă Sava după ce îl ascultă. Eu am înțeles, dar trebuie să formulăm obiectivele în așa fel încât să fie clar pentru comitetul de partid și direcție de ce e necesară înființarea acestei brigăzi și să ne sprijine, altfel n-o să iasă nimic. E nevoie de o mișcare de cadre, să grupăm utemiștii și de la alte cuptoare și să organizăm o discuție de constituire. Lasă-mă să pregătesc terenul.

Sava pregăti acest teren și Vale află, nu fără uimire, și obiectivele care urmau să fie atinse de brigadă, formulate pe puncte, astfel: întâi, producție peste plan, doi, calificarea tinerilor în condiții organizate prin brigadă, și trei, intensificarea activității utemiștilor în rândurile tineretului. Punctul acesta din urmă era cam, hm! Nu se putea spune că era abstract, fiindcă era de fapt concret, dar parcă nu de tot concret, cum adică intensificarea activității utemiștilor în rândurile tineretului? Vasăzică exista o activitate a utemiștilor și brigada urma s-o intensifice? Bineînțeles, era foarte clar! Și intensificarea aceasta urma să aibă loc în rândurile tineretului neutemist? „Nu, tot despre utemiști e vorba, dar nu numai despre ei, las-o așa, zise

Sava, e foarte bine așa, punctul acesta e cel care a plăcut tovarășului Negoescu, secretarul comitetului de partid, și el ne-a susținut la direcție. E bine așa cum am lucrat eu; va trebui să iei cuvântul la constituire și să dezvolți aceste puncte. După aceea trecem la treabă.”

IV

Organizarea dură două săptămâni, timp în care se termină și rezidirea cuptorului la care lucra echipa lui Mateescu. Se dădu drumul la focuri și „Brigada tineretului” luă astfel ființă. Ciocnirea ei cu cei care favorizau cuptorul fruntaș se produse însă din primele ore. Vale refuză să încarce cuptorul numai cu șpan. Focurile ardeau în gol și oțelarii stăteau în așteptare. Primul care apăru pe platformă fu inginerul-șef al secției, care îl avertiză pe tânărul șef de brigadă că s-ar putea să fie sancționat. Vale evită însă ciocnirea cu el, îi dădu de înțeles că el consideră că toată vina o poartă aprovizionarea, deși știa că nu era așa, și îl rugă să-l cheme pe platformă pe șeful serviciului aprovizionării. Inginerul-șef îl chemă.

— Eu alte materiale nu vă dau, strigă șeful aprovizionării. V-o spun din capul locului. Mergeți și reclamați, faceți ce știți, nu mă privește.

Dădea din mâini, răcnea, trântea ușile și izbea cu vârful bocancului în obiectele pe care le întâlnea în cale, deși înfățișarea lui solemnă nu prea se potrivea cu aceste izbucniri dezordonate ale corpului. Fără să se uite la Vale, îl arătă cu mâna înapoi, strigând: degeaba așteaptă, alea sunt materialele; să pună mâna și să încarce cuptorul, dacă vrea să nu i se întâmple cine știe ce.

— Ce ai dumneata cu mine? zise Vale mirat. Dumneata trebuie să repartizezi în mod egal materia primă, nu ți-a dat nimeni dispoziție să-mi trimiți mie tot șpanul.

— Mergeți și reclamați, strigă șeful aprovizionării ca un surd.

— Am impresia că-ți face plăcere să te reclam. Am să te reclam, n-ai nicio grijă. Sabotezi „Cuptorul tineretului”.

Această propoziție îl făcu pe ins să se holbeze: ce mai era și asta, „Cuptorul tineretului”? De unde mai răsărise și ăsta cu așa-zisul lui cuptor

al tineretului? Dispăru de pe platformă gesticulând mai departe, nedumerit și disprețuitor.

Maistrul Săndulescu și prim-topitorul Mateescu stăteau lângă Vale cu ochii strălucind de tensiunea ciocnirii. Ce avea să iasă?

— Să nu vă lăsați, zise maistrul urmărindu-l pe Vale pe platformă încoace și încolo. Dacă vă lăsați acum, nu mai e nimic de făcut.

Al treilea care apăru pe platformă fu omul cu ochelari fumurii, care se închise cu Vale în birou și îi atrase atenția că atitudinea lui poate să aibă consecințe neplăcute. Și își scoase ochelarii hexagonali, descoperind niște priviri dure și reci care îl intimidară pe tânăr.

„Mă intimidează, gândi Vale, vrea să mă facă să simt exact care e locul meu în ierarhia conducerii producției și vrea să-mi sugereze că nu sunt nimic și că nu trebuie să fac nimic fără el și fără toată ierarhia, dacă vreau cumva să fiu ceva. Nici nu fac, dar n-am de gând să înțeleg prin ierarhie ceea ce vrea el să-mi sugereze.”

— Cine v-a spus să vă luați angajamente care nu se pot respecta? Pe mine m-ați întrebat când v-ați luat acest angajament? zise directorul-adjunct.

— Tovarășul director general a fost de față la ședința UTM când s-a înființat „Brigada tineretului”, răspunse Vale. Am crezut că sunteți la curent. Pe urmă, vă rog să mă scuzați, ce părere aveți dumneavoastră de felul cum lucrează serviciul aprovizionării? Oare materialele pe care le primește uzina sunt proprietatea personală a acestui șef de serviciu, ca să le manevreze cum vrea el? Nimeni n-are acest drept.

Spunând acestea, Vale își feri privirea de aceea a acestui șef, se posomori și nu mai zise nimic. Se agățase de serviciul aprovizionării, deși știa că șeful secției SM este acela care emite bonurile de materiale și distribuie materia primă cuptoarelor. Voia însă să deplaseze conflictul în afara secției pentru a-i da șefului său direct posibilitatea să se desprindă și dacă nu să-l susțină, în orice caz să-l neutralizeze. Manevra reușea, inginerul-șef al secției se făcuse nevăzut. Maistrul Săndulescu intră în birou și anunță că au sosit pe platformă tovarășul Negoescu, secretarul comitetului de partid, și Sava de la UTM. Vale și omul cu ochelari fumurii se ridicară și ieșiră.

— Unde e șeful aprovizionării? zise Negoescu. Să vie încoace.

Cel chemat sosi și începu să se bâlbâie: că n-are altă materie primă, că de unde să ia el materia primă pe placul fiecăruia? (Într-un fel ciudat, insul lua asupra lui învinuirea care de fapt plana asupra conducerii secției oțelăriei.)

— Tovarășe, zise secretarul comitetului de partid prevenitor, aici s-a înființat „Brigada tineretului”. Nu zic să-i protejezi, ar fi nejust, dar de ce le faci greutăți? Nu-ți mai place această funcție? Spune-ne limpede, te eliberăm și te numim într-un loc mai potrivit.

— Primește șpagă de la cuptorul cinci, se auzi atunci glasul cuiva.

Cel care rostise aceste cuvinte le rostise cu jumătate voce, să-l audă, și în același timp să nu-l audă secretarul, în orice caz, să-l audă bine șeful aprovizionării. Acesta auzi, întoarse capul, îi aruncă o privire atentă, scurtă, sfredelitoare, apoi privirea sa reveni, ca și când n-ar fi văzut nimic, nepăsătoare și plină de dispreț.

Atunci apăru de unde se ascunsese inginerul-șef al secției și, prefăcându-se că nu știe despre ce e vorba, ceru lămuriri. Cum se poate?! sări el indignat după ce i se explică. Imediat să se încarce altă materie primă și șpanul să se distribuie egal la toate cuptoarele. Cum, dar asta se întâmplă pentru prima oară, așa ceva n-o să se mai… și cine va mai încerca să-i calce dispozițiile, va fi…

Arăta indignat la culme în timp ce vagonetele cu șpan, aglomerate pe platforma cuptorului unu, porniră și spre celelalte cuptoare. Supraveghe el însuși operația reproșându-i lui Vale prin mișcări din cap faptul că nu i s-a plâns lui din prima clipă. Echipa începu încărcarea cuptorului cu materia primă proaspăt primită. Adolescenții erau radioși. Bătălia se terminase.

„Cuptorul tineretului” începu astfel să dea oțel și graficul său urca încet, crescând de la o lună la alta, în ciuda faptului că din când în când tot se mai aglomera șpanul pe platforma lor, mai ales când Vale ieșea din schimb. Din nou trebuia să fie atunci ridicată chestiunea în ședință și din nou criticat șeful aprovizionării. Faptul începea să devină proverbial, capra, adică inginerul-șef al secției, făcea ceea ce spune proverbul, și oaia, adică șeful aprovizionării, o pățea, numai că Vale, uimit, află că acesta din urmă nu era deloc oaie, că era într-adevăr implicat în această acțiune arbitrară de favorizare într-un fel care lui Vale îi scăpa, dar oțelarii îl asigurară că așa stăteau lucrurile și că individul era foarte obraznic: îl urau, iar cu inginerul lor șef n-aveau nimic.

Vale se încrucișa adesea cu prim-topitorul fruntaș, cel cu citatul din Biblie, și acesta își apropia fața de a lui și striga înțelegător: „Fiți atent, tovarășe inginer, că Mateescu o să dărâme într-o zi cuptorul peste dumneavoastră; păziți-vă!”

Era șmecher acest oțelar, dar era într-adevăr foarte priceput, și nu se supără și nu purtă pică nimănui când începu să nu mai câștige chiar atât cât câștiga înainte. „Principalul e să dăm metal mult, zise el când graficele atinseră cam aceeași înălțime; de când ați venit dumneavoastră, oțelăriile SM și-au depășit planul.”

Părea să fie sincer. Drept răspuns, Vale râse.

Pe platformă, oțelarii preparau un fel de pastă de culoarea cenușii. Cu lopețile, începură să arunce din această pastă pe gura deschisă a cuptorului. Se urmăreau unul pe altul în cerc, ajungeau în dreptul flăcărilor, aruncau, își fereau fața și apoi reveneau înfigându-și din nou lopețile în grămada cenușie. Vale părăsi platforma și începu să urce scările din fund. Pătrunse în laboratorul oțelăriei.

— Proba de la unu? întrebă.

— Proba de la unu, tovarășă Iliade, răspunse chimistul-șef.

Din fundul laboratorului, dintre recipiente și eprubete, întoarse fața spre el o fată pe care Vale n-o mai văzuse acolo. Când o privi, rămase câteva clipe nemișcat, apoi începu să se apropie încet de ea.

— Ce e cu tine aici? o întrebă.

Ea nu răspunse nimic, mâna îi tremura vizibil pe o eprubetă în care tocmai se precipita ceva. Nu se uită la el, iar mișcarea mâinilor îi deveni parcă și mai nesigură, îi era teamă să se uite la el, părea evident cuprinsă de panică. Avea talia ca de trestie, umerii mici, părul blond, tăiat scurt în bucle împrăștiate; fruntea ei era ceea ce avea deosebit, era descoperită și ușor bombată și dădea întregii ei înfățișări noblețea vârstei. Se îndepărtă apoi cu pași ușori, continuând să tacă, revenind și îndepărtându-se iar, străduindu-se vizibil să fie atentă doar la lucrul ei. Nu i se vedea rochia la gât și nici la genunchi și părea goală sub halatul alb.

— Mi-am luat examenul de stat și am fost numită aici, zise ea în cele din urmă.

Ceva îi scăpă atunci din mână, o eprubetă, care se sparse cu zgomot. Tânărul își feri privirea. O întrebă cu un glas rece când a venit, probabil de curând, fiindcă… Venise de o săptămână și lucrase noaptea, răspunse ea întrerupându-l, și îi spuse că în sesiunea din vara trecută căzuse, abia în ianuarie reușise să-și ia examenul de stat. Vorbind, își revenise cu totul și lucra acum la descompunerea probei cu mișcări sigure și calme. Vale tăcea. Prin geamul din față, de la înălțimea la care se afla laboratorul, se vedea în depărtare Capitala, un oraș parcă necunoscut, întins pe câmpie, strălucind

sub razele soarelui de primăvară. În laborator era liniște desăvârșită și afară se vedeau pâlcuri de ciori negre zburând și așezându-se pe întinderea verde, presărată ici-colo cu gropi. În stânga se întindeau livezi pe ușoare coline, vagi unduiri care se topeau în depărtare.

Vale se smulse ca dintr-o inerție și se îndepărtă. Pe platforma oțelăriei, sub supravegherea maistrului Săndulescu, pregăteau materiale pentru repararea vetrei. Se dădu semnalul de chemare a oalei de turnare. Vale și inginerul-șef al secției urcară pe brâul cuptorului și își scoaseră vizetele din buzunare în timp ce oțelarii se împrăștiară la posturile lor. Mateescu izbea în spatele cuptorului cu un drug ascuțit la cap. În așteptarea eliberării, cuptorul parcă își ințețea căldura. Tot izbind, apăru deodată o șuviță albă care se coloră brusc în roșu-crud. Grumazul prim-topitorului se încordă, izbiturile se ințețiră. Firișorul crescu și deveni șuvoi, începu să curgă în oala imensă, între jgheab și fundul oalei se revărsă în aer o jerbă de scântei, care inundă și parcă dilată, făcându-i imateriali, pereții halei. Mateescu se retrase, ferindu-și fața cu brațul, Vale, inginerul-șef și tehnicienii duseră vizetele la ochi. Radiațiile luminoase pătrundeau chipurile și dezvăluiau, în fulgerări scurte, expresii de triumf, parcă demonice.

Doctorul Sârbu comunică abia la spital doctorului Stamate, cel pe care îl căutase imediat la telefon după ce Vale îi relatase ce era cu fostul soț al surorii lui, știrea că doctorul Munteanu evadase din lumea medicală. În aceeași dimineață primi însă un telefon de la redacția *revistei Neurologie, psihiatrie și neurochirurgie*, revistă în conducerea căreia lucrase până de curând și unde trimisese un fragment din studiul său despre *Neurastenia bătrâneții*. Redacția îi cerea acum studiul ca să-l publice în întregime. Studiul întreg se afla însă la același doctor Stamate, care îl ținea de o săptămână acasă și întârzia să se pronunțe.

— Te rog să-mi aduci studiul, indiferent dacă l-ai citit sau nu, zise doctorul Sârbu supărat.

— Studiul e la mine, ți l-am adus de ieri, dar am uitat să-ți spun, zise doctorul Stamate. Poftim studiul.

Trase sertarul biroului și scoase afară un dosar. Avea gesturi moi, istovite. Suferea parcă de ceva. „Tu ai preocupări științifice și îngrijorări înalte, în timp ce pe mine mă părăsesc puterile, nu mai pot să suport”, părea să spună privirea lui.

Era adevărat că în general doctorul Stamate avea această figură, adică te așteptai ca dintr-un moment într-altul puterile să-l părăsească și să cadă

leșinat la picioarele celui cu care stătea de vorbă. Parcă abia sufla, glasul îi era mic și tărăgănat, pleoapele istovite, pe jumătate închise, gesturile moi și puține și avea și o anume paloare. Totuși nu căzuse niciodată, deși statura lui mică se flencănea cu adevărat în mers și picioarele doar că n-o luau razna, ba mai mult chiar, odată ținuse o comunicare atât de lungă, de minuțioasă și de documentată, încât alții au fost gata să leșine în bănci, în timp ce el stătea în picioare la pupitru și nu mai termina de citit. Era foarte erudit, dacă la acest cuvânt, care și așa spune destul despre capacitatea de a înmagazina a unui creier, se mai poate adăuga cuvântul foarte. Colegul său, doctorul Sârbu, nici nu se mai obosea să se ducă la bibliotecă, îl întreba direct pe doctorul Stamate și acesta îl călăuzea fără efort. Tot așa îi dăduse și studiul său, cu deplina certitudine că va obține de la el cea mai exactă apreciere. Numai că din când în când i se întâmpla doctorului Stamate câte ceva în spital, care îl arunca literalmente în afara oricărei preocupări științifice.

— Ce e cu tine, dragă Stamate? îl întrebă doctorul Sârbu după ce sfârșiră vizita în saloane. Iar te-au chemat să muți cărămizi dintr-un loc în altul?

Doctorul Stamate era încă utemist și într-o zi organizația din spital îi chemase pe toți utemiștii la muncă voluntară, la căratul unor cărămizi care trebuiau mutate din locul unde se aflau, într-alt loc. Utemiștii erau bine dispuși, spre deosebire de doctorul Stamate, căruia îi cădeau cărămizile din mână, și stârnea astfel veselia nestăpânită a tinerelor surori, care parcă se jucau cu ele. Odată, se afla singur în birou și a intrat cineva peste el, o femeie pe care doctorul Stamate n-o cunoștea. „De ce păstrezi dumneata acest portret aici?” l-a întrebat ea arătându-i singurul portret existent pe pereții micii încăperi, o copie după o gravură a domnitorului Dimitrie Cantemir. Doctorul Stamate s-a uitat și el la portret și a dat din umeri. „Nu l-am pus eu și habar n-am cum a ajuns aici!” a răspuns. Femeia i-a replicat: „Așa înțelegi dumneata să te alături clasei muncitoare?” „Repet, nu a fost pus aici de mine” i-a răspuns doctorul Stamate cu o voce blândă. „Și dacă ai fi găsit aici portretul lui Hitler tot așa ai fi spus, că nu l-ai adus dumneata?” „Mai întâi, Cantemir nu e Hitler, și în al doilea rând, află că n-am să-l mai scot de aici, fiindcă nu văd motivul. Cantemir a fost unul dintre cei mai mari învățați ai timpului său și, în plus, a fost un domnitor român care a luptat împotriva jugului turcesc. Ridică-ți nivelul înainte de a veni aici să mă insulți pe mine.” „Nu te insultă nimeni, dar alte portrete n-ai mai găsit să pui?” “Într-adevăr, a remarcat și doctorul Sârbu după ce a ascultat

relatarea incidentului, alte portrete mai apropiate de epoca noastră n-ai mai găsit?” „Dar nu l-am pus eu acolo”, i-a răspuns doctorul Stamate deprimat.

Astăzi arăta la fel ca în ziua aceea.

— Ce este? insistă doctorul Sârbu.

— Ai citit gazeta de perete?

Doctorul Sârbu dădu din umeri. N-o citise. Ce putea fi într-o gazetă de perete?! Porniră amândoi spre holul pavilionului. Se opriră în dreptul gazetei de perete și doctorul Sârbu citi în ea un articol semnat de o soră: se critica atitudinea dușmănoasă a unor doctori care nu înțeleg să se alăture maselor, cum era doctorul Stamate, care la manifestația de 1 Mai a lăsat steagul lângă un pom și a părăsit rândurile.

— Nu e adevărat, știi și tu, zise doctorul Stamate. O să ridice chestiunea și în ședință.

— Bine, o s-o ridice, aranjez eu chestia asta. Spune-mi despre studiul meu, ce părere ai, zise doctorul Sârbu. Am impresia că tonul meu e nepotrivit, ca și când aș fi descoperit leacul împotriva cancerului. Nu ți se pare?

— Nu, nu mi se pare. Tonul e adecvat, răspunse doctorul Stamate mai vioi, auzind promisiunea prietenului său că va aranja el problema aceea.

Apăru apoi, după câteva minute, *profesorul*, căruia i se spuse în treacăt noutatea despre doctorul Munteanu, apoi se ridicară și ieșiră cu toții pe coridor. În fund, ceasul electric arăta ora unsprezece, când profesorul, însoțit de medici și surori, își începea contravizita…

După-amiază aveau plenară sindicală. Doctorul Sârbu se dădu jos din tramvai și intră grăbit într-unul din nenumăratele pavilioane ale spitalului, unde se ținea ședința, coborî scările spre subsol aproape alergând și pătrunse în sală.

Se apropie cu pași hotărâți de o femeie care stătea în banca din față:

— Tovarășă Vintilescu, vino puțin, te rog, vreau să-ți spun ceva, îi șopti el poruncitor.

Ședința întârzia ca de obicei cu o jumătate de oră, „mireasa”, adică președintele sindicatului, se lăsa totdeauna așteptată. Vintilescu, soră la secția neurologie, se ridică, și doctorul Sârbu se retrase lângă geam.

— Tovarășă Vintilescu, începu doctorul, dumneata erai prea nervoasă și iritată în ziua aceea la manifestație – și pronunțând aceste cuvinte, privirea medicului stărui câteva clipe asupra gâtului puțin umflat al femeii – și n-ai

înțeles când doctorul Stamate ți-a explicat cum stau lucrurile. Steagul era la mine, tovarășă Vintilescu, nu l-a aruncat nimeni nicăieri.

Sora Vintilescu rătăci cu privirea în părți.

— He, zise ea cu o voce joasă, încărcată parcă de furie, eu am găsit steagul lângă pom, tovarășul doctor Stamate l-a lăsat acolo. Dacă el lasă steagul, ce să-i fac eu?

— Dumneata nu înțelegi că steagul era la mine? șopti medicul. „Hipertiroidism, gândi el. Nici astăzi, după atâtea zile, nu i-a trecut iritarea împotriva doctorului Stamate.” Era la mine steagul, tovarășă Vintilescu, n-ai văzut că îl duceam eu? repetă.

— Dumneavoastră duceați alt steag, am văzut eu, cum să nu văd, că nu sunt oarbă.

— Tovarășă Vintilescu, eu, inițial, nu purtam niciun steag. (L-ați găsit dumneavoastră pe doctorul Stamate, un bărbat foarte vânjos, să-i dați să poarte atâtea ore un steag.) M-am înțeles deci cu el să-l purtăm amândoi cu rândul. Steagul găsit de dumneata lângă pom era altul, l-a pus acolo altcineva, că stătea coloana pe loc și ne odihneam. Nici măcar nu te-ai uitat să vezi că tovarășul care l-a lăsat acolo lângă pom, când s-a urnit coloana, și-a adus aminte de el, a ieșit din rânduri și s-a întors fuga îndărăt și l-a ridicat. Dar dumneata n-ai văzut, că erai ocupată să-l jignești pe doctorul Stamate, să faci atmosferă neplăcută într-o zi de sărbătoare.

— Dumneavoastră să nu vă bateți joc de mine, că eu știu cum s-au petrecut lucrurile!

— De ce nu-ți tratezi gușa? o întrerupse medicul. Vrei să se facă mare, să intri sub cuțit? Eu te rog pe dumneata să iei cuvântul și să-ți retragi acuzația, iar mâine să scoți articolul de la gazeta de perete și să-i ceri scuze doctorului Stamate. E posibil, tovarășă Vintilescu, să aruncăm acuzații asupra oamenilor fără să ne gândim măcar o clipă că am putea să greșim? Ce ți-a făcut dumitale doctorul Stamate? Ia cuvântul și fă-ți autocritica, altfel iau eu cuvântul și ia cuvântul și doctorul Horia, fiindcă el era acela cu steagul lângă pom. (Nu era el, dar doctorul Sârbu se gândi în clipa aceea că în cazul unei discuții, acesta nu va șovăi să dea explicații în favoarea doctorului Stamate, fiindcă fusese de față.) Te ridici și spui în două cuvinte că ai greșit, pur și simplu, și nimeni n-o să ți-o ia în nume de rău. Ne-am înțeles? La revedere.

În sală se auzeau șoapte. Se deschisese ușa din fund, din dreapta prezidiului, și apăruse președintele, un doctor jovial, care intră zâmbind.

Ședința începu și decurse ca de obicei. Sora Vintilescu nu luă cuvântul, dar la sfârșit veni și se scuză, repetând doctorului Stamate că ea așa a crezut, când a văzut steagul lângă pom…

— Nu e nimic, o întrerupse doctorul Sârbu, se întâmplă, scoate și dumneata articolul acela… Și nu mai sta cu tiroida ne tratată, că o să-ți dea tulburări mari.

Era târziu. Doctorul Sârbu se despărți de colegul său și luă tramvaiul spre casă. În tramvai găsi un scaun liber, se așeză și începu să răsfoiască niște vechi reviste medicale pe care i le adusese cineva. O femeie se apropiase între timp de scaunul său, stătea în picioare lângă el și îl privea cu atenție.

— A, bună seara! exclamă tânărul, surprins, doctorița Tiberiu!

Și se ridică în picioare, dar femeia nu se așeză, rămase și ea în picioare și continuă să-l privească în tăcere. Avea un surâs care voia parcă să reamintească ceva petrecut demult, dar nu cu scopul de a stărui în acea amintire, ci pentru a sugera doar că timpul nu e ireversibil, cel puțin atâta vreme cât o femeie rămâne tânără și frumoasă. În ceea ce o privea pe ea, așa cum îi apărea ea în clipa aceea tânărului, nu numai că nici timpul (de altfel nu prea lung, trecuseră doar doi ani de la aventura ei cu cei doi medici prieteni), dar parcă nici întâmplarea în sine nu lăsase vreo urmă în viața ei. Își revenise cu totul, așa cum își revin plantele tinere culcate de o furtună, și s-ar fi putut chiar spune că furtuna îi priise, arăta liniștită, sigură de sine și deloc dispusă să se mai lase ispitită să joace roluri care nu i se potriveau. În privința aceasta se părea chiar că acumulase un anume dispreț pentru femeile care, în urma ei, neștiutoare, continuau genul de comedie de natura celei în care doctorul Munteanu o atrăsese pe ea. Avea un rictus de dispreț, abia perceptibil, în colțurile gurii tinere, ceea ce la vârsta ei nu făcea decât să-i sporească farmecul.

— Ce mai faci, doctore, nu te-am mai văzut de mult, zise ea dându-i mâna, pe care acesta i-o sărută. Uite, acuma îmi dau seama că mi-a fost dor de câteva ori de dumneata, aș fi vrut să mai stăm de vorbă…

— Oricând o să stau de vorbă cu dumneata cu emoție, zise el familiar și curtenitor. Auzisem într-o vreme că te măriți cu doctorul Zahariade, e adevărat?

— Să vorbim despre altceva decât despre măritișuri și altele de același gen, zise ea fără răceală, dar cu adevărat neinteresată de asemenea subiecte.

„Să vorbim, dar despre ce?” gândi, cu o undă de veselie, tânărul.

Nu sunt însă greu de găsit subiecte de conversație și vorbiră despre tot ce se putea vorbi într-un sfert de oră în tramvai. Și pe el îl intriga foarte tare această schimbare, mai ales fizică, cu rictusul acela al ei în jocul bărbiei, care a fi putut să-i dea lui deplină satisfacție, fiindcă oricât de mare ar fi farmecul de acest gen pe o figură plină de tinerețe, el este totuși semnul unei îmbătrâniri, creanga uscată din pădurea verde, care nu mai e de mult numai din lăstari. Și cu ce se alesese ea trecând prin aceste vârste? Ar fi trebuit măcar să fi fost măritată, și când colo, ea nici nu voia să discute despre așa ceva. Dar el nu simți în conversația cu ea decât o bucurie care nu era nouă, dar care se intensifica în clipele acelea. Se simțea în fața ei exact ca și cu doi ani în urmă, când o cunoscuse, fără însă ca tresărirea inimii să-i mai fie direct adresată ei. Asta însemna, în gândirea lui din clipa aceea, că el era mai tânăr decât ea cu cel puțin doi ani, cu toate că în realitate era mai mare.

VI

Ajuns acasă, puse revistele pe noptieră, se descălță, se întinse pe pat și continuă să răsfoiască revistele vreme îndelungată. Începea să se înnopteze bine. În curând se lăsă întunericul, se aprindeau luminile în depărtare. Se trezi ca dintr-o buimăceală, se frecă la ochi, și aruncă revistele. Se îmbrăcă și ieși.

Trecu pe lângă stația de tramvai și o luă pe trotuarul larg, la vale, spre Piața Victoriei. Mergea cu fruntea plecată și intră drept într-un grup de fete care se feriră în lături cu veselie alarmată. Trotuarul foarte lat, mărginit de arbuști proaspeți și de curțile largi, îngrijite, ale cartierului CFR, era la această oră plin de astfel de grupuri, care tulburau liniștea cu exclamații afectate și râsete sparte. Doctorul Sârbu se dădu la o parte, părăsi trotuarul și traversă. La Piața Filantropiei o luă la stânga și ieși la Șosea. Coborî și intră în cartierul care se învecina cu Piața Victoriei. Străbătu câteva străzi și intră apoi în curtea unei case tip vilă, cu pereți încărcați de cornișe; tot cartierul acesta vechi era plin de astfel de case. Apăsă de două ori la rând pe

unul dintre butoane și așteptă. După câtva timp se făcu lumină înăuntru și se deschise ușa de la intrare.

— Te deranjez, doctore? Bună seara, zise vizitatorul.

— Nu, răspunse gazda cu o voce hotărâtă. Poftim.

Urcară o scară mică și, dintr-un antreu, doctorul Sârbu deschise o ușă la stânga și pătrunse într-un salon. Era o încăpere luminată puternic, însă cu o lumină ocrotită. Pereții erau lungi și înguști, și pe ei tablouri, iar într-un colț, deasupra unei etajere cu cărți, o maternitate de lut, o țărancă în picioare, cu doi copii lipiți de genunchii ei. În fund în fața mesei, pe un covor care bătea în galben de câmpie, fotolii cu spătarul mult aplecat.

Gazda se opri și prezentă cu un gest musafirului un ins care la intrarea acestuia se ridicase în picioare. Doctorul Sârbu, fără să dea mâna, se înclină și nu spuse nimic.

— Doctorul Palade, zise gazda.

Se așezară.

— Discutam care e originea zicalei populare „De ce ți-e frică, nu scapi”. Eu o aud foarte des, oamenii o folosesc fără să observe că ea conține o mare cantitate de neliniște. Să nu scapi de lucrul de care ți-e frică! E neliniștitor, nu e așa?

Vorbise insul. Gazda nu zise nimic, tăcea foarte hotărât, ca și când n-ar fi pus niciun preț pe musafir, și nici pe idei în sine.

Doctorul Sârbu se ridică din fotoliu și se duse lângă etajeră, unde începu să contemple statueta de lut.

— Zicalele populare n-au avut la originea lor pretenția de a exprima adevăruri totale, zise gazda cu o voce înțelegătoare, și în paranteză fie zis, un bun cunoscător în ale zicalelor ți-ar servi una care să exprime o idee exact contrarie, de pildă: „Paza bună trece *obejdia* rea.” Așa zice mereu bucătăreasa noastră. *Obejdie* înseamnă *primejdie*, prin urmare dacă ai presentimentul unei obejdii e suficient să te păzești!

Doctorul Sârbu zâmbi. Omul la care venise în vizită neanunțată avea ironiile lui, pe care numai cine îl frecventa mai des le cunoștea și le aprecia. Vizitatorul pe care îl găsise la el nu făcea parte dintre aceștia și își dădea silința să-i atragă gazdei atenția, fără să reușească însă, ironia cu care era întâmpinat fiind o dovadă că n-avea nicio șansă. Îl chema doctorul Ionescu și era cunoscut ca medic al medicilor, alți pacienți nu prea veneau să se trateze la el, iar ceilalți, numai când sufereau de ceva mai aparte, de acele afecțiuni care nu cedau la tratamentul obișnuit. Firește, cine avea apendicită

sau tuberculoză nu afla nimic de la el, dar cine suferea de pildă de ficat sau de tulburări generale în nutriție și de încă alte maladii, care fără să pună viața omului în primejdie îi creau totuși o așa stare de spirit că o vedea în negru, avea ce se „pricepe”, după propria expresie a acestui medic, care la rândul lui, după cum o declara des, împrumuta aceste expresii de la bucătăreasă. (Am fost la cutare medic să mă tratez și nu *„m-am priceput nimic”*, spun în genere țăranii, adică tratamentul n-a atins exact boala și n-a avut niciun efect, organismul nu s-a resimțit cu nimic.) Publicase o carte populară intitulată *Despre alimentație*, și lucra dimineața la un spital unde nu se remarcase în niciun fel. Acasă la el însă, cu pacientul în față, medic ca și el, își arăta din plin priceperea, își începea de obicei consultația printr-o manieră curioasă, punând o mulțime de întrebări, ca un judecător de instrucție sau ca un preot la spovedanie. Stătea în spatele măsuței-birou, cu capul într-o parte, cu coatele pe masă și își privea pacientul drept în ochi. Avea parcă întrebările în minte dinainte pregătite, deși ele decurgeau aparent din răspunsuri; de fapt, și răspunsurile erau parcă premeditate tot de el, și pacientul nu făcea decât să le rostească. Îl ducea pe pacient undeva, cu un anume scop, cu îndemânare și siguranță, cu o gravitate aproape ridicolă, și acesta se supunea cu un scepticism îngăduitor, hotărât să meargă până la capăt, să vadă ce dracu’ o să iasă.

Ieșea în general bine, spre uimirea suferindului. Unii se enervau, se ridicau în picioare, și nu mai dădeau pe acolo. Aceștia nu erau însă cine știe ce suferinzi sau în orice caz suferința lor era cu mult inferioară puterii lor de rezistență. N-aveau, într-adevăr, ce căuta acolo. Asta însemna că majoritatea pacienților lui prezentau o rezistență scăzută față de boală, ceea ce era și adevărat, dar bineînțeles că acest medic n-ar fi recunoscut acest lucru decât dacă ar fi luat în același timp hotărârea să renunțe la felul lui de tratament. Ar fi însemnat însă să rămână fără clienți și care medic ar renunța să mai practice medicina din pricină că ar descoperi că tratează doar un anume gen de bolnavi? Dimpotrivă, din moment ce genul există, trebuie să existe și medicul potrivit pentru ei.

Doctorul Sârbu se prefăcea că se tratează la el de o durere de cap (rebelă, care îi mai apărea și acum după oboseli mari), ca să-l poată vizita și vorbi cu el. Îl considera un om interesant. Prima dată însă, cu ani în urmă, îl adusese la el într-adevăr o durere insuportabilă de cap și nu făcuse decât să se enerveze și mai tare auzindu-l ce-i spune.

— Durerea de cap poate fi pricinuită de o răceală, de o tumoare, un cioculeț de papagal pe șira spinării, o sinuzită, sau de o proastă irigație a creierului, începuse doctorul Ionescu după ce îl anchetase în felul acela al lui, care pe tânărul psihiatru aproape că îl înveselise. Dumneavoastră suferiți de cea din urmă și trebuie găsită pricina. Conflictele de conștiință pot foarte bine da tulburări vasculare care iau această formă. Omul modern suferă adesea fără să aibă cea mai slabă idee de cauzele suferinței. El o alungă prin pilule, și prin alungare ea se întărește, pe câtă vreme remediul împotriva ei este acceptarea. Suferința cere să fie acceptată, e dreptul ei. Odată acceptată, ea cedează, puterea ei slăbește.

— De ce are suferința dreptul să fie acceptată? întrebase tânărul medic stupefiat. Nu înțeleg, noi suntem medici tocmai ca s-o calmăm și pe cât posibil s-o eliminăm, nu s-o acceptăm.

— Pentru că există! răspunsese celălalt.

— Ei, și? Tot ce există trebuie acceptat?

— Dumneata înțelegi prin acceptare abandonare. Prin acceptarea a ceea ce există, inclusiv suferința, eu înțeleg angajare, care e o acțiune și nu un abandon. În general oamenii luptă împotriva suferinței, dar ceea ce înțeleg ei prin luptă nu e acțiune, ci sustragere.

— Vă jucați cu cuvintele, răspunsese tânărul psihiatru iritat. A accepta înseamnă a fi de acord, a nu fi împotrivă. Întrucât asta înseamnă angajare? Angajare la ce?

— Angajare față de suferință sau față de realitatea cu care ești în conflict, răspunse doctorul Ionescu. Înainte de orice trebuie să fii de acord și să accepți ca pe o realitate, care este a ta, suferința sau conflictul care te chinuie. Această durere este a mea, sunt proprietarul ei, există și n-o pot nega. În felul acesta se produce singura conciliere posibilă între ființa noastră și suferință și datorită acestei concilieri suferința dezarmează. Dacă continuăm s-o acceptăm până la cap, ea va fi chiar anihilată. Au existat oameni cărora li se sfâșia carnea cu cleștele și ei surâdeau. Au existat, nu puteți nega! Erau Sfinții Părinți! Omul modern nu e inferior acestor oameni, dar el dispune în prezent de metode atât de subtile de sustragere, încât tuturor li se pare firesc să nege suferința. Au ambiția s-o alunge cu totul din viața lor, ca și când ar fi nemuritori.

— Ceea ce spuneți dumneavoastră acum e valabil și pentru durerea mea de cap? întrebase tânărul. Simt un fel de cuțite uite pe-aici, sunt de acord cu

ele (adică nu sunt de acord, constat că există), le accept existența, sunt ale mele… Dar văd că nu trec!…

Îl durea capul așa de tare, încât asta îl silea să fie la fel de grav ca și medicul.

— O să vă prescriu contra cuțitelor acelora un calmant, răspunsese doctorul Ionescu, dar de ce când sunteți fericit sau foarte bucuros nu vă trece prin cap să luați un calmant? Așa ar fi normal!

Tânărul izbucnise în râs. Omul din fața lui avea în voce un reproș adevărat, credea în ceea ce spunea așa, cum crede un credincios în Dumnezeu. Și îl dăscălea părintește, cu înțelegere pentru ignoranța sa, dar străduindu-se, cu devoțiune parcă, să inventeze pilde ușor accesibile înțelegerii și convertirii.

— Când te afli la un *rendez-vous*, continuase el, și aștepți și o vezi că vine și te inundă din creștet până în tălpi, așa, ca un fel de lumină, de ce nu te duci repede la farmacie să ceri ceva contra acestei stări care te zgâlțâie mai rău ca orice?! Cred că nimănui nu i-ar trece prin cap să facă așa ceva, ar trebui să fie nebun. Din contră, caută prin toate mijloacele să păstreze această stare, nu s-o combată. De ce n-am face același lucru cu suferința?

Și continuase în același fel, fără ca doctorul Sârbu să-l mai poată urmări. Mai târziu află despre el lucruri incredibile, era evreu și fusese deportat într-un lagăr, era membru de partid. Nu se potriveau deloc teoriile lui despre suferință cu marxismul, dar el nici nu pretindea că se potrivesc. Pe vremea aceea doctorul Sârbu nu se înscrisese încă în partid și îl întrebă pe doctorul Ionescu motivul pentru care el se înscrisese.

— Pot să-ți spun doar motivul aparent, răspunsese doctorul Ionescu. Am citit o carte de reportaje în care se relatau la un moment dat următoarele: înaintând în iarna anului 1942 împotriva armatelor sovietice, nemții puneau la răscrucile de drumuri soldați ruși prizonieri în uniformă, îi împușcau în ceafa și îi lăsau să înghețe așa, în picioare, cu brațul întins pe care puneau pancarte: *Spre Leningrad* sau *Spre Moscova.* Și tancurile germane treceau și se orientau în felul ăsta în ofensiva lor… Mi-am imaginat o clipă că eu aș fi un astfel de prizonier și atunci am plecat de-acasă și m-am dus și mi-am dat adeziunea. Ăsta e motivul aparent. Cel de fond nu ți-l mai spun, dar să știi că e cam de același fel, mai spusese doctorul Ionescu și făcuse apoi o declarație aparent foarte ciudată. Am stat în lagăr aproape un an, nu spun ce este și ce se poate vedea într-un lagăr. Un lagăr e un lagăr, nu se poate descrie. Dar când am citit, la un an după ce-am ieșit de-acolo, pasajul pe

care ți l-am relatat, mi-am dat seama că nu există ceva mai groaznic, mai umilitor pentru umanitate, o crimă mai josnică la care se poate coborî o armată decât asta, cu prizonierii înghețați. Poate că n-am dreptate, firește că s-au comis crime și mai abominabile, dar așa s-au petrecut lucrurile cu mine, asta mi s-a părut mie cea mai abjectă și mi-a păstrat vii toate ororile trăite de mine însumi în lagăr…

Doctorul Sârbu, cu toate că trăise și el în atmosfera războiului, scăpase fără să-i păstreze în vreun fel imaginile de oroare, deși văzuse și el oameni îngropați sub dărâmături și lucrase ca student în spitalele înțesate de șocați și mutilați. Era însă foarte tânăr și nu se lipise nimic de el. Tot atât de tânăr era și pe vremea când doctorul Ionescu îi răspunsese la întrebarea pentru ce s-a înscris în partid. Răspunsul acesta avusese darul să întârzie propria lui înscriere, căci descoperise cu acel prilej că el nu avea un motiv atât de extraordinar ca al doctorului Ionescu care să-i susțină actul de adeziune. Voise la început să se înscrie fiindcă prietenul său, doctorul Munteanu, se și înscrisese și îl sfătuia să facă și el la fel (formula pentru întâia oară acele sfaturi ale sale pe care avea să le repete și mai târziu, în alte împrejurări: „Înscrie-te, Nicule, fă cum fac eu și ai să vezi ca o să fie bine.” „Bine, dar de ce să mă înscriu?” răspundea el, nu atât pentru că nu știa de ce, cât ca să afle de la prietenul său pentru ce se înscrisese el însuși. „Întâi înscrie-te, zisese atunci doctorul Munteanu, și pe urmă o să vezi tu de ce te-ai înscris!”), dar, după cum avea să-și dea într-adevăr seama mai târziu, când avea să analizeze mai detașat acest eveniment din viața lui, vrusese să se înscrie fiindcă simțise că se fac asupra conștiinței lui apeluri dintre cele mai diverse, de la cele directe, practice, constând în discuții în care era atras, acțiuni în spital la care era chemat să participe, până la cele imponderabile, care îi sugerau toate ideea că e nevoie și de el în atingerea unui țel care avea în vedere o creștere și o înflorire a vieții oamenilor pe altă cale decât cea cunoscută de el înainte. Că el nu cunoștea bine viața dinainte, asta n-avea nicio importanță… Ceea ce e nou e mai bun decât ceea ce e vechi… Și deodată venise doctorul Ionescu care avea în sprijinul adeziunii sale o experiență tragică. Se simțise parcă intimidat și lipsit de însemnătate să facă parte dintr-un partid în care oamenii aveau astfel de motive să adere la idealurile lui… Doctorul Ionescu însă nu se simțise răspunzător de această șovăială. „Dacă ai vrut cu adevărat să te înscrii, răspunse el, atunci înscrie-te imediat. Uneori argumentul afectiv e mai de preț decât ideea, pentru că

ideea circulă pe toate drumurile, pe câtă vreme dorința dumitale de a construi o lume nouă se naște în inima dumitale.”

Tânărului psihiatru îi plăcuse acest îndemn, cu toate că dorința lui de a construi o lume nouă îi fusese insuflată, și nu se născuse chiar în inima lui… Doctorul Ionescu făcea foarte rar caz în relațiile sale cu colegul său mai tânăr de faptul că era membru de partid, dar făcea totuși, și știa, într-un mod surprinzător de exact, când să fie medic curant, și când prieten și confident în probleme mai complicate privind relațiile tânărului psihiatru acolo la el, în spital. Astăzi el ghici imediat că nu durerea de cap l-a adus pe doctorul Sârbu în cabinetul lui și se grăbi să-l expedieze pe celălalt, cu discuția lui despre proverbe cu tot. Apoi sună și ceru acelei bucătărese a lui, la a cărei gândire și exprimare era atent, să servească niște cafele, după care se așeză și el în fotoliu și își împreună mâinile în față. Involuntar, semăna în asemenea clipe cu un duhovnic sau cu un om bătrân. Dar doctorul Sârbu se învățase de mult să nu-i mai observe ticurile.

— Doctore, i se adresă el stând drept în fotoliu, cu coatele pe genunchi, există sentimente neînscrise încă pe tabela unui Mendeleev al moralei, dar care nu sunt mai puțin rele și ne țin gândirea prizonieră. Prietenul meu, doctorul Munteanu, a părăsit lumea medicală și a intrat în diplomație; am rămas fără prieteni și singurătatea mă apasă… iată de ce am venit azi la dumneata.

Spunând acestea, se ridică și începu să se plimbe prin cabinet.

— Ce e cu lucrarea? zise doctorul Ionescu cu o expresie și cu o atitudine de grabă filosofică față de timp, nu atât pentru că asta îi lipsea sau pentru ca tânărul venise în vizită la o oră nepotrivită, ci pentru că în felul acesta îi dădea un răspuns mult mai profund decât dacă și-ar fi exprimat părerea în cuvinte. Naivitatea acestei manevre nu displăcu însă deloc tânărului, dimpotrivă, parcă făcu ordine în gândirea sa, parcă se mai însenină.

— Da, și cu lucrarea, continuă el. Am trimis-o la revistă, va apărea, dar un coleg în care am încredere (cel mai erudit dintre noi) a citit-o și nu mi-a spus nimic, n-a făcut nicio remarcă.

Voia deci să-i spună că e copleșit de sentimentul că viața nu-i merge bine și că nu știe de ce. Se așteptase ca lucrarea să facă o impresie bună colegului său, dar iată ca acest coleg, pe care îl prețuia, nu exprimase nicio opinie și de aici neliniștea amintirii, sentimentul că îi scapă ceva, un sentiment sau mai bine zis un presentiment că în curând i se va întâmpla

ceva grav și primejdios, exact senzația care îl sperie pe un om câtva timp înainte de a deveni conștient că a greșit drumul și că s-a rătăcit.

— Nu trebuie să dorești să te recompenseze alții pentru munca ta mai mult decât o poți face tu însuți, zise doctorul Ionescu. Trebuie să-ți ajungă bucuria care te-a stăpânit în timp ce lucrai și să rămâi numai la ea. E singura care contează și numai pe ea trebuie s-o cauți. Dacă bucuria de atunci nu-ți revine în ceasurile astea de oboseală, înseamnă că ai lucrat prost și să te înveți minte altă dată să mai lucrezi prost: înseamnă că nu ți-ai cunoscut măsura și te-ai înhămat la ce nu poți duce. Cât despre prietenul tău… Cred că nu s-a schimbat nimic între voi, tu continui să ții la el și, fiindcă nu vrei să recunoști acest lucru, de aici îți vin toate aceste… Ai crezut că nu mai ții la el, și acum ai descoperit că ții, că ai jucat, în prietenie, rolul doi… Ei?! Recunoaște acest lucru și vezi-ți de treabă… Ce importanță are faptul dacă doctorul Munteanu a părăsit sau n-a părăsit lumea medicală?! exclamă medicul medicilor despreunându-și mâinile cu o uimire sinceră și rămânând apoi tăcut și fixat pe această uimire, ca și când ar fi vrut să dovedească astfel că mai mult decât atâta nicio semnificație nu se mai putea scoate din cele ce i se relataseră, că, adică, trebuia să țină la el mai departe, fiindcă nu-l împiedica nimeni s-o facă și cu asta să pună liniștit punct acestui conflict sufletesc…

Doctorul Sârbu se opri din plimbat și rămase în picioare. Se scurseră câteva clipe.

— Asta vreau să știu și eu, și tocmai asta nu pot să-mi dau seama, zise. Îmi scapă ceva, sau mi-a scăpat de mult ceva. Surpriza pe care ți-o produce un om pe care îl cunoști bine nu e prea departe de una asemănătoare pe care ți-o poți produce tu, ție însuți. Și în cazul în care consideri această surpriză ca o eroare, cum am impresia că a comis doctorul Munteanu, această eroare nu te pândește și pe tine?

— Ne pândesc tot felul de erori, zise doctorul Ionescu deodată supărat. Ar fi însă bine să fii mai puțin subtil, avem treabă, n-avem timp să ne ocupăm de genul acesta de erori. De ce nu-ți vezi mai departe de lucrare? Doar ți-am citit cât ai scris din ea și ți-am spus că e un lucru foarte bun și util. Ce mai dorești?

VII

Săptămâna următoare, Vale trecu în schimbul de noapte, și luni după-amiază porni spre sora lui să-i facă o vizită.

Constanța îl primi cu aerul așa-zis „natural” pe care Vale i-l cunoștea de mult și nu o dată îl enerva, arătând, de pildă acum, ca și când totul ar fi în regulă în viața ei, dar pregătită în același timp și să facă imediat față în cazul în care cineva ar încerca s-o ia prin surprindere, având totodată aerul că de fapt ea e alta, e străină de evenimentul sau istoria în care e implicată. Avea o silă înnăscută să dea prea multe explicații. „Bine, Tanța, ție nu ți-e rușine să-i spui mamei că am luat eu banii ăia?” o întrebase odată Vale indignat, într-unul din obișnuitele conflicte dintre frați. „Care bani?” spusese ea. „Cum care bani? Pe care-i strânsesem împreună să ne luăm alt radio. De ce i-ai spus mamei că i-am cheltuit eu?” „Fiindcă am vrut eu să-ți cumpăr ție un ceas” a răspuns ea numaidecât, fără să mintă, dar fără să spună întregul adevăr. „Și mi-ai cumpărat?” a zis Vale. „Nu ți-am cumpărat, că nu mi-au ajuns pentru ce-am vrut eu să-ți iau și mi-am plătit eu niște datorii.” „De ce ți-ai plătit ție niște datorii când nu erau toți banii tăi?” „Cum, a exclamat ea surprinsă, aproape scandalizată, nu mi i-ai fi dat?” „Ba ți i-aș fi dat, a răspuns Vale scos din sărite, dar atunci de ce i-ai spus mamei că i-am cheltuit eu?” Și crezuse că la asta ea n-o să mai aibă ce spune și o să-și recunoască lașitatea și ipocrizia. „Intenția contează” a zis ea cam absentă, fără să se deranjeze din citit. „Care intenție?” a mai întrebat-o el, neînțelegând. „Că am vrut să-ți cumpăr ție un ceas de aur. Hai, Vale, las-o moartă” a mai spus, și n-a vrut să explice de ce a ținut ea să creadă mama lor că Vale a fost cheltuitorul, când de fapt erau banii lor, ai amândurora, și puteau să facă ce voiau cu ei fără să dea socoteală părinților.

Dacă Vale ar fi luat-o în clipa aceea la rost, chiar de la intrare: „Ce e cu tine, Tanța, ești divorțată de atâta vreme, nu ești în toate mințile?” „De ce, dragă?” ar fi întrebat ea mirată. „Cum de ce, nu spui la nimeni?” „Cum, ar fi zis ea, păi n-ați aflat?!” Și dacă Vale sau altcineva apropiat și-ar fi pus mintea cu ea și ar fi insistat până în pânzele albe, nu în situația de față, ci cu alt prilej, mai puțin dramatic, tot nu s-ar fi putut obține de la ea reacția dorită. Odată Vale încercase, câtva timp mai târziu după istoria cu banii, dar tot pe același subiect și nu din răutate, ci pur și simplu fiindcă el nu înțelegea ce nevoie a avut ea să-i spună mamei o minciună, că doar ținea la el și n-avea obiceiul pe care îl au unii, să pârască încă din familie: „Tanța, vreau să știu, aproape că se rugase el. Ce nevoie ai avut tu să spui că eu am cheltuit banii? Fă-mă să înțeleg, fiindcă nu înțeleg.” Și o tot pisase așa

minute întregi, având din ce în ce mai aproape senzația că ea o să spună de la o clipă la alta ceva extraordinar… Îl asculta, corecta niște caiete, până ce deodată a lăsat caietele la o parte și a izbucnit în plâns. Băiatul s-a apropiat de ea și i-a cerut iertare și mai mult a intuit decât a înțeles că nu întotdeauna e cu putință să-l faci pe om să spună un lucru care ție ți se pare atât de firesc că trebuie să-l spună. Și când s-a certat odată cu ea și i-a spus un cuvânt din pricina căruia nu și-au vorbit apoi aproape două luni, Vale a avut sentimentul că nu i-a adresat o insultă convențională, ci că imaginea i s-a impus prin forța asemănării. Ea era atunci încă la *Ateliere*, la serviciul de dispecerat, și îi făcea curte un electrician, un frate al unui coleg al lui Vale. Față de acest coleg, Vale avea o admirație aparte, era cel mai bun din clasă, dar nu unul dintre acei tocilari ambițioși și antipatici, ci unul cu adevărat foarte dotat și generos, părinții săi, fără să fie bogați, aveau oarecari venituri și băiatul îl invita adesea pe Vale la cofetărie. (Era foarte spiritual, îl întreba de pildă pe Vale pe cine vrea să apuce de picior, pe Dumnezeu sau pe sfântul Petru, asta însemnând, respectiv, că dacă ia o sarailie, atunci îl apucă pe Dumnezeu, dacă ia un trigon, ceva mai puțin, doar pe sfântul Petru.) Tot acest coleg, cu prestigiul său, potolise odată un anumit avânt al cuiva într-un moment când câțiva dintre ei fuseseră cât pe-aci s-o ia razna. Într-o dimineață unul dintre ei venise în clasă îmbrăcat în cămașă verde și făcuse o impresie foarte puternică asupra celorlalți. Se înscrisese în „frățiile de cruce" și în tăcerea uimită a clasei începuse să țină, până la venirea profesorului – care era tot un legionar, el aranjase scena, după cum s-a aflat ulterior – un discurs. Vorbea bine, i se trezise, spre surprinderea celor mai mulți, această pricepere și fusese cât pe ce să devină erou. Din păcate însă, clasa îl cunoștea cum învăța, și asta, la o anume vârstă, este esențial, nu poți cuceri altfel respectul colegilor decât prin capacitatea de a asimila materia și de a stârni laudele profesorilor. Or, acest elev, cu statura mare și impunător în cămașa lui verde cu diagonală, învăța atât de prost, încât majoritatea profesorilor se plictiseau să-l asculte și unii, mai spirituali, îl scuteau și pe el și pe toată lumea de un spectacol atât de rizibil de ignoranță: „Tănase, să te mai ascult, sau nu?" „Cum credeți, domnule profesor!" „Păi știi?" „Nu prea, domnule profesor." „Bine, atunci să-ți dau un patru și să trecem mai departe" spunea profesorul cu privirea sticlind de un umor pe care toată clasa îl gusta și care nu se tocea prin repetare. Astfel că în toiul discursului său se produse ceea ce nu era de așteptat – dat fiind faptul că legionarii erau la putere și era primejdios să ignori acest lucru, chiar și într-o clasă de elevi

–, dar ceea ce era totuși în firea lucrurilor să se producă, din același motiv. Se auzise deodată vocea acestui elev pe care Vale îl admira atâta, rostind cu putere și cu un dispreț plictisit într-un moment când colegul lor legionar tocmai își trăgea răsuflarea: „Hai, mă Tănase, mai du-te în p… mă-tii cu cămașa ta!” Și clasa izbucnise în râs și după câteva clipe de derută începuse ca prostul să râdă și Tănase însuși.

Și fratele acestui elev strălucit era electrician la *Ateliere* și îi făcea curte Constanței. Constanța îi cunoștea pe amândoi, și cum curtea electricianului începea să capete o întorsătură care ei îi displăcea, îi făcu lui Vale confidențe și îi ceru părerea. „Tanța, zise Vale, eu o să-ți spun ție ceva, dar cu condiția să-ți ții gura. N-aș vrea s-audă frate-său, care ține la el foarte mult, și înțelegi tu cum m-aș simți dacă unul dintre ei ar afla.” „Bine, bine, desigur, zisese ea, mă știi pe mine vorbăreață?” Ceea ce era adevărat, discreția ei era un lucru sigur. Și Vale îi povesti: acest electrician, cu un prieten al său șofer, luaseră două fete cu ei în mașină, erau două vecine, le duseseră într-o pădure și acolo le violaseră. Fetele erau eleve de liceu și ca să nu fie eliminate din școală tăcuseră, dar părinții lor tot aflaseră și cu greu se înăbușise scandalul. Era băiat bun acest electrician, dar uite ce fusese în stare să facă. Era bine ca ea să știe acest lucru, dar încă o dată, să nu-i spună lui ceva… Cu toate astea, câteva zile mai târziu, Vale veni de la școală furios și uitându-se lung la sora lui pronunță acest cuvânt care este grav sau inofensiv, după împrejurări (în cazul lor era grav, fiindcă nu se obișnuia): „Ești o măgăreață.”

Ar fi putut să spună ceva, să dea explicații care tot ar mai fi dres ceva, dar ea nu scosese un cuvânt și nu explicase nimic nici mai târziu, după ce se împăcaseră. De ce totuși se folosise ea de informațiile pe care Vale le știa de la prietenul său, fratele electricianului, ca să rupă cu acela…

Uneori, când se supăra pe ea, Vale parcă îi dorea răul, nu de altceva, dar ca să se învețe minte… Ca mai pe urmă să i se facă rușine și să-i dorească să ajungă tot ceea ce dorea ea să ajungă (fiindcă nu prea îi era nici lui limpede care erau, în afară de profesiunea ei care îi plăcea, visurile ei de viitor). Stupefiat, o auzise odată pronunțând următoarea frază, atât de bizară, dacă stăteai să te uiți la cine-o spunea, încât Vale o și uitase imediat, ca și când creierul lui ar fi acționat, selectiv, împotriva voinței lui: „Eu sunt cea mai interesantă femeie din București.”

— Ei, ia spune, Vale, ce mai faci? îl întâmpină ea parcă veselă, cu un glas de parcă rolurile ar fi fost inversate, adică Vale avea nevoie să fie sprijinit în

suferința lui și nu ea. Cum te mai simți?

— Eu?! exclamă Vale surprins. Nu prea bine. Dar tu?

— Destul de bine! zise ea. Ce face mama?

— Bine, ce să facă?

— Dar tata? Tot acasă stă?

Vale se așeză și răspunse cu o mișcare elocventă a degetelor pe brațul subțire al fotoliului, adică e în ordine și cu tata, deși sunt posibile și surprize.

— Hai să ieșim pe balcon, zise ea și ieșiră pe balcon.

— Mare baftă ai și tu! zise Vale uitându-se peste împrejurimi. E așa de frumos aici la tine, de câte ori vin, parcă vin în alt oraș, parcă aș veni lângă o pădure!

— O nimeriși, zise ea, uită-te în partea aceea și vezi parcul.

Ea reintră și aduse întâi scaune mici, apoi se întoarse cu niște prăjituri de cofetărie și cu o sticlă cu vin, pe care i-o dădu fratelui s-o desfacă. „Bravo ei, gândi Vale, se ține bine, s-a dus să cumpere «vin»…”

— Tanța, hai să-ți spun de ce am venit pe la tine, începu apoi Vale după ce mâncară prăjiturile și ajunseră la sticla cu vin. Anul trecut, înainte de examenul de stat, făceam practică tot la uzina asta unde am fost pe urmă repartizat, și am cunoscut acolo o fată.

— Nu cumva e vorba de istoria aia cu Gabi, de e supărată și acum tanti Veronica pe tine că nu vrei să te împaci cu el? zise Constanța.

— Ba chiar aia el răspunse Vale.

— Ei și ce s-a mai întâmplat tocmai acuma, după un an?

— Stai să vezi, zise el, și începu să povestească.

Ea îl asculta rezemată de peretele casei, cu călcâiele sprijinite pe una din barele balconului, și nu zicea nimic, asculta cu atenție și plăcere, bucuroasă vizibil că fratele îi face confidențe. Nicio altă stare sau preocupare sau absență nu părea s-o distragă. Din când în când numai își schimba poziția și foarte rar Vale surprindea ceva ciudat în ochii ei, parcă îi creștea privirea, parcă i se măreau globurile ochilor și ea parcă uita sau nu mai putea să lase pleoapele peste ei. Atunci se vedea că și slăbise foarte tare, și în asemenea clipe Vale se oprea din povestit și se uita în jos, posomorât, ca pentru a-și aduna gândurile. Uita atunci de el și făcea un efort să alunge, să înghită din gât un nod care îi altera vocea. Apoi relua cu naturalețe firul povestirii.

Îi dăduse, chiar de la început, acelei fete pe care o cunoscuse, o întâlnire, nu era nimic grav, începu el, voia pur și simplu s-o cunoască, și dacă nu i s-

ar fi părut că dintre toți care erau acolo numai lui îi aruncase ea o anumită privire, bineînțeles că nu s-ar fi încurcat tocmai atunci, în preajma examenelor, cu o fată care trebuia negreșit cucerită împotriva voinței ei. Numai că se înșelase de la bun început și iată cum decurseseră lucrurile. Erau numai ei doi, ceilalți din grupul lor se duseseră jos, la oțelăriile speciale. Ea tocmai își spăla mâinile sub un robinet pe platformă și se uita la el peste umăr, conversa cu el în felul acesta. Cine era ea? Era studentă la Chimie, făcea, ca și el, practică la laborator. Voia să se întâlnească cu el după-masă, să se recreeze împreună? o întrebase el. Cum să nu, i-a răspuns ea și a dat din cap, parcă ar fi vrut să arate cât de mult îi convenea propunerea. Acasă, Vale și-a schimbat costumul, și la ora convenită s-a dus s-o întâlnească. Locul fixat era Grădina Botanică și ea a venit foarte punctuală, dar arăta parcă schimbată. Adică tot ea era, dar parcă nu-i mai plăcea ceva, mergea alături de el parcă ar fi avut un cui în pantof. L-a întrebat de unde vine. De unde putea veni, și ce sens avea o astfel de întrebare?

— Tu ce părere ai? exclamă Vale uitându-se la sora lui cu o anume nedumerire, cu sensul că putea fi și ea convinsă că nu există răspuns la o asemenea întrebare.

— Nu știu, zise Constanța zâmbind. Ce i-ai răspuns?

— Ce puteam să-i răspund?

— Depinde!

— I-am spus, bineînțeles, că vin de-acasă, de unde puteam veni? „N-aș zice”, o aud că-mi răspunde. Și deodată mă pomenesc prins în următorul dialog: „De ce, zic, ce te face să crezi că nu vin de acasă?” „De! o aud și începe să se hlizească. Ai venit, zice, pe jos sau cu autobuzul?” „Cu autobuzul.” „N-aș crede!” „Dar de ce?!” „Îmi face impresia că ai venit pe jos.” „De unde această impresie?” „Se vede după mutra ta.” Mutra mea! Cu asta m-a făcut pilaf! M-am oprit din mers și i-am spus: „Scuzați-mă că v-am deranjat (și am făcut o plecăciune), nu sunt capabil să susțin cu dumneavoastră un dialog atât de subtil, permiteți-mi să vă conduc în acel loc de unde să vă pot spune adio și să uităm amândoi simultan că am făcut vreodată cunoștință. Unde să vă conduc?” Ea se uită la mine foarte indignată și ce crezi că îmi răspunde? „După ce că m-ai adus tocmai aicea, zice, acum vrei să și pleci. Nu puteai să-mi spui să vin la Șosea, mai aproape de cartierul meu?” „De unde era să știu eu care e cartierul dumneavoastră?!” zic eu.

Vale tăcu, se posomori și începu să se uite în depărtare pe deasupra acoperișurilor. Tăcu multă vreme, cu o expresie deodată dramatică, până ce vocea Constanței îl făcu să-și revină.

— Ei, și? Mai departe, Vale.

— Da. Unde rămăsesem?

— Dar ia spune-mi, zise Constanța, câți ani are fata asta?

— Peste douăzeci! zise Vale.

— Cam mult, zise din nou Constanța. Dar cum e, cum arată?

— Așa… subțirică, blondă. E bine făcută… Eram foarte prins cu pregătirea pentru examene, continuă Vale, dar până sâmbătă tot ne-am mai văzut de câteva ori. De ce zic sâmbătă?

Sâmbătă voia s-o ducă la Ateneu la un concert și a cumpărat două bilete. Invitația i-a făcut-o marți. Vineri, în timpul unui curs, Cosma Dante, un prieten al său, îl înștiința printr-un bilet că a doua zi seara avea să aibă loc la Antracit acasă (un alt coleg) un așa-zis ceai și că va veni și Anda – așa o chema pe fată. „Fii atent, vărul tău Gabi s-a băgat pe fir, îi scria Cosma Dante. Toată lumea știe.” Vale zâmbi, mototoli biletul și îl aruncă sub pupitru. Era, pesemne, o glumă care încerca să reușească prin intermediul lui Cosma Dante, cu care era prieten bun. Prietenii cei mai intimi se pretează adesea la astfel de farse, cel mai vesel lucru fiind, după cum li se pare lor, să vezi un coleg îndrăgostit pierzându-și capul de gelozie.

Sâmbătă seara Vale se duse cu cinci minute mai devreme la Ateneu. Era un concert rar, se executau cantate laice de Bach, acele mici piese care lui îi plăceau atât de mult, compuse să fie executate la clavecin, cu instrumente cu coarde, cu orgă și cor, și gândul că timp de aproape două ore va asculta această muzică îl făcu să nu-și dea seama că Anda întârzia. Când văzu că încep să se închidă ușile, vându biletul în plus pe care îl avea și intră. După concert își aminti însă că fata nu venise și fu prins de bănuiala că nu era vorba de o farsă. Porni repede spre casa lui Antracit, urcă scările gâfâind și sună. Era ora zece jumătate, îi deschise Antracit (acest Antracit se numea de fapt Popa Viorel, dar era negricios și ciupit de vărsat, semănând într-adevăr cu un cărbune, și porecla i se prinsese).

— Gabi e aici? zise Vale indiferent.

— Nu, n-a venit încă, răspunse Antracit.

Intră înăuntru. Stăteau pe o canapea și pe scaune, iar parchetul era gol, se vedea că până atunci dansaseră și acum făceau o pauză. Unul dintre ei, comentând întârzierea celui numit, își dădea cuvântul de onoare că Gabi e

un tip plin de surprize și de mistere, iar Cosma Dante întreba cu dispreț ce înseamnă mister în cazul lui Gabi? Voia să i se explice.

— De când l-au ales pe Cosma în birou (era vorba de biroul organizației UTM din facultate), a devenit un determinist agasant, spuse Antracit cercetând teancul de plăci de lângă pick-up cu acel aer blazat pe care și-l iau adesea tinerii, blazarea fiind semnul unor experiențe bogate care au trecut peste capul lor.

— Un determinist vulgar, completă un altul, care fuma cu țigara „uitată” în colțul gurii.

— Gabi cunoaște, dintre noi, cel mai bine materia, o să ajungă un mare specialist, zise din nou primul student, cu o intonație elogioasă și admirativă.

— Asta e adevărat, conveni Cosma Dante, dar am impresia că el cunoaște atât de bine materia, încât nu-l mai interesează. Nu fac un paradox.

Pe ușa din fund intră o fată cu părul coafat și mițos, cu un cuțitaș în mână și cu mânecile suflecate.

— Câți suntem cu toții? întrebă ea. Mai vine cineva?

— Sigur că mai vine, vine Gabi cu Anda, răspunse întâiul student.

Antracit se smulse de lângă picup, străbătu odaia spre bucătărie și în trecere îi dădu gafeurului o palmă peste cap. Intră apoi în bucătărie, uitând ușa deschisă. Vale văzu siluetele a încă două fete, care stăteau în jurul mesei și spălau și aranjau niște farfurioare și pahare.

Antracit reveni în odaie cu două sifoane în mână și o sticlă înfundată. Închise ușa cu piciorul.

— Ah! se auzi un strigăt din bucătărie, după care urmă zgomotul unui pahar spărgându-se pe mozaic.

— Valeria, strigă Antracit printre râsetele care izbucniseră în odaie și în bucătărie, te omoară mama.

Intre timp, o motocicletă se oprise în stradă și continua să pârâie și să trosnească, jos, lângă bloc. La un moment dat încetă și atunci se auzi din stradă un glas strigând:

— Antracit!

— Ăsta e Gabi, zise din nou gafeurul, și se repezi la geam. Gabi, strigă el, aplecându-se, de unde ai motocicleta aia?

— Ce faceți voi acolo? se auzi glasul de jos.

— Vă așteptăm, veniți sus?

— Mai facem un tur și ne întoarcem.

Vale se ridică din fotoliu și se duse la geam. Se uită în jos. Se vedeau capul și umerii motociclistului. În spatele lui, o fată subțirică se ținea de inelul de cauciuc dintre genunchi și se uita în sus spre geamul deschis de la etaj. Motociclistul făcu o mișcare energică cu piciorul, motocicleta izbucni în pârâituri și pieri pe după colț. Vale continuă să rămână la geam încă multă vreme, până ce pârâiturile nu se mai auziră deloc, topindu-se în zgomotul îndepărtat al orașului. Cosma Dante venise între timp lângă el și îi atinse brațul.

— Te-am avertizat, zise, de ce ai mai venit?

— De ce să nu vin?

— Mai bine pleacă, merg și eu cu tine, zise tânărul în șoaptă. Gabi o să vină aici cu Anda. Îți convine?

— Nu, am să stau, vreau să-i văd! Cred că e o glumă tâmpită de-a voastră!

— Nu e nicio glumă, să știi.

În odaie, Antracit pusese o placă și ceilalți dansau. Fata cu părul mițos, ajutată de gafeur, aranja farfuriile și umplea paharele cu vin.

După un sfert de oră soneria țârâi și apăru Gabi însoțit de fată. Erau foarte veseli și se acomodară imediat, băură câte un șpriț și începură să danseze. Vale și Cosma Dante nu se întoarseră de la geamul deschis, stăteau cu spatele la cei din odaie și continuau să șoptească între ei. Se răsuciră după câtva timp și, ocolindu-i pe cei care dansau, se așezară în fotolii. Anda se făcuse roșie și o licărire parcă de mânie străluci în ochii ei. Fata cu părul mițos se apropie de Vale și îl servi cu o felie de tort și un șpriț.

Curând, placa se sfârși și se împrăștiară la locurile lor, servindu-se cu fursecuri și vin. Gabi voia să dea senzația că n-are nicio legătură cu fata și că chiar dacă ar avea, lucrul e prea puțin important. Mult mai important era altceva: îl preocupa ceva care fără să fie rostit stârni dinainte curiozitatea nedefinită a celor ce îl cunoșteau îndeaproape.

— Ce e cu tine, Gabi? zise numaidecât gazda, acest Antracit care, după felul cum se uita la el se vedea că îl admiră sincer, sau că în orice caz ținea ca Gabi să observe acest lucru.

— Ah, exclamă acesta furios, formidabil cum mi-au trecut pe sub nas opt mii de lei. Opt mii de lei, cumpăram motocicleta, era acum a mea; unsprezece rezultate exacte i-am dictat individului ăluia și ai să vezi că tot n-o să mi-o lase mai ieftin.

Nimeni însă nu se arăta prea curios să ceară amănunte, toți fiind la curent cu așa-zisul lui fler la pronosport, fler a cărui caracteristică era că se adeverea numai dacă nu cumpăra și nu completa el buletinul.

— Gabi, îți dau o idee, zise Antracit. Joacă mai departe la pronosport, dar pe buletinele noastre. Joacă de pildă pe buletinul meu.

— Parcă tu o să fii fraier, dacă câștigi, să împărți cu mine câștigul! Ah, dacă aș câștiga acum cinci mii de lei sunt sigur că individul mi-ar vinde motocicleta cu cinci mii, fiindcă el a câștigat acum opt și vrea să-și cumpere una nouă.

— Gabi, zise fata, joacă pe un buletin pe numele meu.

Vale întinse mâna și luă paharul de pe măsuța din fața lui. Degetele îi tremurau. Vru să-l dea peste cap, dar se opri și mâna sa mare, ca o cazma, strânse paharul și îl sfărâmă ca pe-o coajă de ou. Cosma Dante sări de la locul lui. Din palma tânărului picura sânge pe parchetul gol. Se făcuse palid și înțepenise în fotoliu, tăcut și cu o expresie cruntă pe chip. În odaie se așternu tăcerea. Gabi își turnă o jumătate de pahar cu vin, îl umplu cu sifon și îl dădu peste cap. Fata se uita spre fotoliul unde stătea Vale, răsturnat și nemișcat. Se ridică și pieri în bucătărie. Cea cu părul mițos o urmă și ieșind aruncă o privire întrebătoare spre cei din odaie: Ce se întâmplă aici?

— Vale, ce înseamnă asta? interveni un băiat pe care îl chema Amariței. Avea aerul să spună că s-a mers prea departe și că toate acestea i se păreau lipsite de interes și exagerate. Vale, Gabi, hai, bă, lăsați, fiți serioși, dați-vă mâna! Apoi se adresă lui Gabi, ridicându-se și împiedicându-l să-și toarne un nou pahar; astâmpără-te, îi zise, mai suntem și noi aicea, ai băut trei pahare, du-te dracului, uite cât vin a mai rămas!

Tăcerea continua. Amariței îi prinse pe toți într-o privire circulară, se opri apoi asupra lui Vale, la pândă. Vale se mișcă din nou în fotoliu, tuși iarăși, ca și mai înainte, și deschise gura să spună ceva; în aceeași clipă, Amariței, care îl pândise, insistă, acoperindu-i cuvintele înainte de a fi rostite, cu vocea lui supărată:

— Bea el singur trei pahare! Bă, frati-meu, dar egoist mai ești! Ia ține, Cosma! Valeria! Adu un alt pahar, pentru Vale.

— Mulțumesc, Amariței, nu beau, șopti Vale și se ridică și porni spre ușă.

Cosma Dante îl urmă pe scări până jos, la colțul străzii. Se opriră amândoi. Alături susura apa unei mici arteziene. Era târziu, se lăsase liniștea peste oraș. Vale desfăcu batista și întinse mâna deasupra țâșniturii de apă.

— Așa de teribil te afectează chestia asta? întrebă Cosma, surprins și îngrijorat, speriat parcă nu atât de ceea ce se întâmplase, cât de ceea ce se putea întâmpla.

— Da, teribil, șopti Vale și tuși iar.

Îi lipsea parcă aerul.

— Hai la o farmacie, să nu-ți fi rămas cioburi în palmă, îți curge mereu sânge, zise Cosma.

— Nu-i nimic, ușurează creierul.

— De fapt tu ești de vină, zise Cosma. Te-am prevenit.

— Ei, și? Voiam s-o văd! Nu mi-am închipuit c-o să se uite așa la mine. Cosma, fă-mi o plăcere, întoarce-te îndărăt… Amariței ăsta e băiat deștept, m-a oprit de la sincerități penibile, fă și tu ca el și spune-le că n-a fost nimic, am spart paharul din greșeală…

— Nu te mai șterge cu batista aia, zise Cosma, uite-o pe a mea, e nefolosită.

— Mulțumesc! Hai, du-te, la revedere.

După plecarea lui Vale au continuat să danseze, și apoi Antracit coborî, câteva minute mai târziu, la tutungerie și cumpără vreo zece buletine pe care Gabi le completă după sistemul lui, scandalizându-i pe toți; înscrise un pronostic favorabil pentru o echipă slabă de mineri, care avea să joace chiar a doua zi cu o echipă de militari, una dintre cele mai puternice formații din categoria A, și puse semnele de meci egal la o echipă care nu suporta așa ceva.

A doua zi se întâlniră cu toții spre prânz și porniră spre stadion mai devreme. Spre seară alergară în centrul orașului, în spatele Universității, unde staționau zeci de inși în fața tabelei de pronosport, care se schimba din zece în zece minute, pe măsură ce funcționarii agenției centrale primeau telefonic rezultatele din provincie. De fiecare dată se auzeau exclamații simultane de dezamăgire sau de triumf. Funcționarii mai greșeau și, când veneau să modifice rezultatul, cei care mai înainte înregistraseră cu satisfacție scorul ridicau acum brațele, excedați.

— Ați văzut? strigă Gabi cu entuziasm, nimeni n-a prevăzut victoria Minerului.

Pe unul dintre buletinele sale apărură în curând douăsprezece rezultate exacte: după câte se părea, avea să câștige o sumă neobișnuită.

Se întâmplă însă că un număr de câteva sute de inși completaseră și ei ca și Gabi aceleași buletine cu toate cele douăsprezece rezultate exacte și,

astfel împărțit, premiul reveni fiecăruia la ceva mai mult de cinci sute de lei. Să fi fost oare din pricina asta că Gabi, furios, rupse aproape imediat legătura cu fata sau poate că scena din casa lui Antracit fusese prea violentă față de ceea ce simțea el pentru fată?

— Ca și când, zise Vale pregătindu-se să-și încheie istorisirea, ar mai fi avut vreo importanță ce-ar mai fi făcut el sau ea după ce i-am văzut împreună și am văzut-o pe ea cum se uita la mine cu ochii sticlind, parcă tot eu aș fi fost vinovat. Fapt e că s-au despărțit a treia zi, mi-a povestit Cosma. Eu nu mai vorbesc cu Gabi de-atunci, dar pentru mine nu Gabi e o problemă, cu toate că a venit după aia la noi tanti Veronica, să mă caute să ne împăcăm. Eu i-am spus lui tanti că nu sunt supărat, n-are decât să vină domnul Gabi și să se împace, dar după câte îl cunosc eu, n-o să vină, și să nu se supere tanti, dar nu e cazul să mă duc eu să alerg după el și să-i cer scuze. În sfârșit, Gabi, după cum știi, le-a dat el pe urmă lui tanti și lui unchiul Toma o problemă ceva mai gravă pentru ei de rezolvat decât istoria asta a noastră de studenție. Ceea ce am descoperit eu însă în seara aia n-o să uit niciodată și ți-am povestit toate astea ca să pot pe urmă să-ți pun o întrebare. Mi s-a mai întâmplat mie odată ceva asemănător, dar nu cu o fată, și în orice caz nu mi-am putut închipui că o să se repete… Dar mai bine să-ți explic despre ce e vorba. Mă ia o dată de braț un coleg cu care eram prieten și iese cu mine de la curs și foarte afectuos îmi propune să intrăm undeva și să bem o bere, că are ceva să-mi povestească. Eu aveam treabă în ziua aia, mă aștepta mama să mergem undeva, i-am dat un telefon că întârzii și am intrat cu băiatul ăsta într-o berărie de alături, unde aveam noi toți obiceiul să intrăm după cursuri. De ce? Țineam la el, de ce să nu recunosc, și aș fi dorit ca prietenia noastră să devină din ce în ce mai exclusivă, nu fiindcă simțeam neapărat nevoia ci din instinct, prietenia e o forță, nu? Ești mai puternic când ai mulți prieteni, nu e așa?… Hm? Ce zici?

— Să zicem, conveni Constanța. Și?

— Și am intrat cu el bucuros în berărie. Pe scurt, colegul ăsta al meu mi-a spus de la început, cu un anume patetism care îmi făcea plăcere, despre ce era vorba. Că îl cunosc pe cutare? Îl cunosc. Dar știu ce fel de om e? Nu prea. E un porc, zice. Și începe să-mi povestească ce i-a făcut lui… Într-un cuvânt, figuri porcești ca răspuns la dovezile de prietenie pe care el i le arăta… servicii făcute, cum i-a luat apărarea în organizația UTM când a fost atacat etc.… Era adevărat ce spunea, auzisem și eu că acest coleg al nostru

își permitea să procedeze în felul ăsta, și m-am indignat împreună cu el, iar el mă lăsa să înțeleg că numai eu știu să prețuiesc o prietenie și că numai pe mine mă consideră un adevărat… Nici n-a apucat însă el să spună și cuvântul din urmă, adică prieten, că ne pomenim la masa noastră, cu cine crezi? Chiar cu acest al treilea de care se plângea colegul meu. Îl văd că trage imediat un scaun, se așază foarte în largul lui, cere o bere, îl bate pe-ăsta care se plânsese de el în fața mea peste umeri, îl întreabă ce mai face, îi spune că are chef după-masă să meargă cu el nu știu unde. Ce văd? Băiatul cu care eu voiam să leg o prietenie exclusivă se topise în fața celuilalt, clipea des și, de emoție că acela îl bătea pe umeri și îi propunea să petreacă cu el după-amiaza, uitase complet și de mine și de ceea ce spusese mai înainte… Chestia mi-a provocat greață… N-am înțeles despre ce era vorba, ce i se întâmplase sau ce se întâmpla între ei, fapt e că la plecare, pe stradă, mai înainte ca eu să am timp să-mi iau la revedere de la ei, colegul ăsta al meu care mă făcuse să-i dau mamei un telefon că nu vin acasă se grăbește să-mi întindă mâna și să-mi arate el drumul încotro s-o iau („tu o iei pe-aici?”, zice), adică o direcție contrară celei încotro o luau ei, ca și când i-ar fi fost frică nu cumva să rămân cu el și să-l împiedic în felul ăsta să fie singur cu celălalt. Nici măcar nu i-am mai spus *hai sictir*, atât de tare m-a surprins comportarea lui. În cazul cu fata a fost parcă mai rău. Fata, când m-a văzut în casă, s-a înfuriat. Am văzut cum i-a țâșnit ura din ochii albaștri, s-a grăbit adică la fel ca și colegul acela să fie furioasă că îi stric socotelile, închipuindu-și că o s-o împiedic să facă ce dorește. Te întreb: e în mine ceva care să-i îndreptățească pe alții să mă considere atât de asemănător cu ei și de dependent în același timp? Las eu această impresie? Iată întrebarea.

— Nu lași, răspunse Constanța foarte senină, deși fratele ei nu arăta prea destins. Nu lași, repetă ea, dar oamenii nu sunt prea atenți la ce fac și tu cam exagerezi, cel puțin în ceea ce o privește pe fată. Așa cred. Tu știi însă mai bine, poate că nu te înșeli. Și ce-a mai fost? Ce s-a întâmplat de ți-ai adus aminte de toată chestia?

— Săptămâna trecută dau de ea în laborator, exclamă Vale. Au repartizat-o și pe ea, ca și pe Gabi și pe mine și încă pe alții, la aceeași uzină unde am făcut practică, dar pe ea mai târziu, fiindcă a căzut la prima sesiune. Ei, ai să râzi, arată complet schimbată, era să nici n-o mai cunosc…

Constanța se ridică, intră în casă și întârzie câtva timp. Se întoarse apoi îmbrăcată de oraș.

— E șase, zise ea. Mă duci la un cinema? Vorbim pe drum…

„A fost foarte atentă la povestirea mea, dar nu pare să-i treacă prin cap să mă imite, gândi Vale când se întoarseră și luară masa împreună. N-am fost deloc molipsitor…” Fusese ideea care îi venise în minte, venind la ea, s-o facă astfel să vorbească, dar nu-i reușise, Constanța nu-i povesti într-adevăr nimic despre ea tot timpul serii, și Vale, care o cunoștea, nici măcar nu se gândi să facă vreo aluzie…

VIII

De la sora lui, Vale se duse direct la uzină. Erau orele unsprezece noaptea. Găsi pe birou o notă în care era invitat a doua zi dimineața la ora zece să treacă pe la cadre, la tovarășul Mânăfoaie, într-o chestiune de serviciu.

Se prezentă pe la două. Tovarășul Mânăfoaie îl primi cordial și supărat.

— Dumneata nu poți să respecți ora de audiență?

— Ba pot, dar la ora șapte dimineața ies din schimb, ar fi însemnat să vă aștept trei ore, răspunse Vale. Nu știu dacă asta a fost intenția dumneavoastră!

— N-a fost… conveni tovarășul Mânăfoaie. Ia loc, avem o chestiune de soluționat.

Vale se așeză și șeful cadrelor începu să-i pună întrebări minuțioase și inutile… Avea această manie, și o dată o pățise cu cineva când lucra la Ministerul Industriei Alimentare, tot ca șef de cadre și se prezentase la el un inginer zootehnician. „Ce studii ai dumneata?” îl întrebase pe acela, deși avea dosarul omului chiar la el pe birou, stătea cu coatele pe el. „Sunt inginer zootehnist” răspunse acela. „Și te pricepi la animale?” îl întrebase tovarășul Mânăfoaie. „Mă pricep, răspunsese zootehnistul, știu să disting un bou de o vacă.”

Era cunoscut în toată uzina prin luările lui de cuvânt. Vorbea ca un școlar care psalmodiază o lecție din care nu înțelege nimic și, oricare ar fi fost obiectul dezbaterilor, ideile lui erau aceleași: „Tovarăși, iau cuvântul pentru propunerea adusă… care depășirea producției este una din problemele de bază ale uzinei, serviciul de cadre, profund preocupat de aceste probleme,

asist cu interes la această ședință interesantă… închei, câteva cuvinte urându-vă…”

Îl întrebă de pildă pe Vale, între altele, dacă era utemist, deși luase și el cuvântul la ședința de constituire a „Brigăzii tineretului” și le urase utemiștilor succes.

— Ei, uite, zise el după aceea, fiindcă ești utemist și zici că îți place metalurgia, noi ne-am gândit că un element de valoare, facem un schimb de experiență cu uzinele din N. Adică ei ne trimit un tânăr inginer, și noi le trimitem din partea noastră. Și dumneata fiind tânăr în producție îți va fi de mare folos să pleci pentru câteva luni. Noi te-am recomandat ca un cadru cu origine foarte sănătoasă și sperăm că ai să ne reprezinți cu cinste la N. Personal îți urez mult succes…

Vale își plecă fruntea uitându-se la picioarele scaunului. Nu răspunse nimic. „Câteva luni înseamnă toată vara” gândi el.

— De ce te-ai întristat așa? zise Mânăfoaie preocupat. Nu cumva ești din ăia care nu vor să plece din capitală?

— Eu? Nu, nicidecum. Din contră!

— Din contră? Bine, atunci du-te sănătos. Și întoarce-te de acolo cu o mireasă, o bănățeancă de alea, adăugă șeful cadrelor și începu să râdă singur de gluma lui.

— V-aș ruga însă să notați ca la anul să mi se dea concediul în iulie sau august. Dacă se poate.

— Asta o să aranjezi dumneata cu sindicatul, zise Mânăfoaie binevoitor.

— Da, dar dacă sunt trimis în schimb de experiență tocmai în lunile astea, n-am ce să mai aranjez, oricât de sănătos aș pleca, răspunse Vale. Perspectiva unei mirese bănățene nu este obligatorie chiar în aceste luni.

Mânăfoaie, auzind această întorsătură de frază, se înveseli brusc; parcă tot corpul îi tresări, îi plăcuse, nu era obișnuit să i se răspundă astfel. Se aplecă peste birou și îl bătu pe tânăr zdravăn pe umăr, mai ales că avea și în ce da, Vale fiind, stând pe scaun, tot așa de înalt cât Mânăfoaie ridicat în picioare.

— Păi de ce nu ne-ai spus? zise șeful cadrelor.

— Ce să vă spun? îl întrebă Vale mirat. Păi acuma, când știți ce vreau, de ce nu amânați acest schimb de experiență pentru la toamnă? De ce neapărat tocmai în aceste luni?

— Nu se poate, răspunse Mânăfoaie tot binedispus, însă hotărât.

Vale trecu, așa cum îi spusese șeful cadrelor, pe la serviciul de muncă și salarii, și aici, constatând că hârtiile și formele de plecare erau deja făcute, zise:

— Ce siguri ați fost dumneavoastră că o să plec la N. de mi-ați și făcut formele fără să mă întrebați!

Șeful serviciului dădu din umeri mirat.

— Ordin de la direcție. Nu vi s-a comunicat? „Are dreptate” gândi Vale și tăcu, și fiindcă își dădu seama că era privit de funcționari, răspunse:

— Ba mi s-a comunicat…

Și nu mai spuse când i s-a comunicat, ieși și se îndreptă spre secția sa călcând îngândurat, cu capul în pământ, peste pietrișul de pe aleile care întretăiau din toate părțile curtea uriașă a uzinei. Se gândea însă acum la altceva.

Traversă platforma fără să se uite la nimeni, deși în clipa aceea îi trecu prin minte că „Brigada tineretului” era acum amenințată prin plecarea sa, dar își spuse numaidecât că n-avea decât să aibă grijă direcția și Mânăfoaie să nu se întâmple nimic, și începu să urce scările mici, în spirală, ce duceau spre laboratorul uzinei.

IX

Când intră, ea stătea în picioare la locul ei, în fața mesei lungi și înguste încărcate cu eprubete, și se uita pe geam. Nici când se apropie de ea nu făcu vreo mișcare, și Vale își aruncă și el privirea afară și rămase și el nemișcat. În depărtare se formaseră nori groși, acoperind jumătate din capitală, în timp ce cealaltă strălucea încă sub lumina soarelui. Un vârtej uriaș făcea legătura între cer și pământ și se răsucea lent și amenințător apropiindu-se de orașul descoperit. Pe șoselele asfaltate se vedeau șerpuind camioanele ca niște jucării, ieșind sau intrând din periferie, grăbite și parcă alarmate de apropierea furtunii.

— Nu te plictisești deloc, zise Vale în cele din urmă.

Fata tresări, se întoarse și făcu ochii mari. Nu se aștepta să-l vadă aici, și ceva de pe chipul lui îi lărgi brusc privirea, ghicind cu acel instinct sigur al

fetelor că trebuie să fie atentă acum și că în orele care vor urma toate clipele vor fi decisive.

— Nu, deloc, cum o să mă plictisesc?! zise și se concentră din nou pe ce făcea, scoase din priză o instalație mică electrică și turnă un lichid într-o eprubetă. Arăta acum mult mai liniștită decât ar fi trebuit să fie.

Șeful laboratorului se apropie și începu să se uite și el pe geam. Se vedeau norii acoperind cu rapiditate bolta cerului, urcând parcă cu intenție spre sursa de lumină. În clipa în care discul solar fu încolțit și acoperit din trei direcții, o săgeată vie, de o luminozitate orbitoare, spintecă în trei frânturi aglomerația neagră de nori și, timp de câteva secunde lungi, ușile și geamul laboratorului se cutremurară, zgâlțâite parcă de mâna furioasă a unui uriaș.

Un oțelar se apropie și întrebă dacă e gata proba. Fata nu răspunse, se deplasă spre alte eprubete și dădu doar din cap, afirmativ. Între timp, văzduhul se încețoșase și valuri succesive de apă cutreierau câmpia și înecau orizontul. Afară nu se mai vedeau clădirile, parcă se înserase.

— Proba de la trei! zise cineva intrând în laborator.

— Patru luni n-o să mai urc aici, zise Vale. Plec la N.! Am venit să-ți spun la revedere.

Ea parcă nu auzi. Geamurile se aburiseră, și în laborator pătrundeau curenți de răcoare, mirosind a țărână udă și a ierburi.

— Înainte să pleci aș vrea să-ți spun ceva, zise deodată fata.

El întoarse capul și o privi. Timp de câteva clipe nu mai făcu nicio mișcare. Îi vedea pupila mărită și albastrul ochilor ațintiți asupra lui.

— … Am ceva să-ți spun, repetă ea. Invită-mă după-masă unde vrei tu și…

— Bine, zise el, să plecăm împreună la ora trei. Am să urc să te iau.

La ora trei ieșiră împreună și porniră pe jos pe marginea șoselei asfaltate. Ploaia încetase de mult și soarele strălucea din nou pe cer. Merseră în tăcere un sfert de oră, și la un moment dat el părăsi bordura înaltă a șoselei și o luă peste câmpia înverzită, care mustea de apă. Traversară un drum lăturalnic și urcară o mică movilă de pietriș peste care iarba se țesuse într-un strat gros, acoperind-o ca pe un gorgan vechi. Vale se sui pe ea, își scoase haina și o invită pe fată să se așeze.

Tăcea, n-o vedea deloc, se uita peste câmpie cu un ochi neclintit și total, absorbind parcă adânc, până la împrăștierea și dispariția atenției, depărtările și luminile. Se gândea în clipele acelea că o uitase și că acum se simțea bine

și ar fi trebuit, poate, să plece, în loc să stea aici de bunăvoie lângă o ființă pe care n-o mai cunoștea și care îl făcuse o dată să sufere. Ce mai voia acum de la el?

— Uite despre ce e vorba, zise ea cu o intonație curioasă, parcă agresivă și în același timp speriată, tu crezi că sunt chiar atât de vinovată pe cât ți se pare ție?

Și auzind-o pronunțând această frază, Vale o simți parcă mai înstrăinată de el decât dacă ar fi tăcut, dar nu zise nimic, o lăsă să vorbească. Și ea își începu destăinuirea înfruntând cu bună-știință acest risc, care părea oricum mai mic decât dacă ar fi tăcut, nimeni în afară de ea neputând să-i explice lui ce se întâmplase cu un an în urmă și mai ales ce se întâmplase după, fiindcă dacă n-ar mai fi fost nimic după, nici n-ar mai fi fost nimic de destăinuit, chiar dacă ea rămânea în amintirea lui vinovată. Cui îi pasă de asemenea amintiri dacă ele nu mai sunt legate de nimic?

— Vale, începu ea deodată, cele mai proaste fete sunt cele care, deși nu cunosc deloc bărbații, au deja despre ei păreri și preferințe. Ele nu știu că înainte de orice un bărbat trebuie cunoscut în sine, ca specie, și că abia după aceea vine preferința.

Trebuie deci, continuă ea, înțeles așa cum se cuvine faptul că el nu i-a plăcut ei deloc când l-a cunoscut, fiindcă nu era pe gustul ei! El era mare, cam lălâu, se încrunta și avea aerul că gândește, iar ei îi plăcea, dimpotrivă, ca un bărbat să fie de statură mai mică, vioi, senin, vesel și să nu se gândească în general decât la lucruri care fac plăcere. De ce acceptase atunci întâlnirea cu el, deși nu-i plăcea? întâi pentru că un băiat așa cum i-ar fi plăcut ei nu prea găsea și se cam îndoia că o să găsească, celor pe care ea îi întâlnea le lipsea ba una, ba alta din trăsături; un Gerard Philipe e greu de găsit, și pe urmă, chiar dacă îl găsești undeva întâmplător, altcineva mai înainte l-a și cucerit… în al doilea rând a dorit deci să se vadă cu el și pentru că nici ea nu era foarte convinsă de preferințele ei, și în al treilea pentru că o cunoștință nouă te duce într-un anturaj nou, și în anturajul acela nou șansele de a întâlni bărbatul preferat sporesc… Ceea ce îi spunea ea era o istorie neinteresantă a unei fete care a pățit apoi exact ceea ce a meritat, e adevărat, recunoaște singură, dar fata asta nu mai există, sau în orice caz dacă există e o soră a ei nereușită și, oricât i-ar fi de soră, nu vrea cu niciun chip să fie solidară cu ea și să-i împărtășească aventura. Dar să continue povestirea… Iată că lucrurile s-au petrecut cum prevăzuse: în anturajul lui l-a cunoscut pe Gabi și din prima clipă când l-a văzut i-a și plăcut de el.

Singurul lucru de remarcat în toate acestea e faptul că acolo, la serată, el, Vale, nu trebuia să vină. El trebuia „să se retragă la depou cu farurile stinse”, cum spuneau ceilalți cu veselia lor gregară, și trebuia să facă asta de la bun început, ea însăși gândise că așa ar fi fost potrivit și, de aceea, când l-a văzut acolo făcând pe victima a cuprins-o mânia, mai ales că el a mai spart și paharul în mod penibil și îi curgea sânge din mână.

După istoria asta n-a ieșit din cămin câteva zile. Apoi lucrurile s-au întâmplat așa: fără s-o dorească, mintea ei a păstrat două imagini, luate în două momente diferite, prima în Grădina Botanică, pe o bancă unde stătuseră împreună în acele zile când se cunoscuseră, și a doua când l-a văzut plecând pe ușă după scena cu paharul. Dintr-o imagine formată din pete negre și albe și contururi fără înțeles, a apărut deodată un om atrăgător, deloc urât, având în el ceva care îi inspira o mare încredere. E adevărat că nu-l bănuise impulsiv și pus pe soluții radicale, dar aici era vina ei… însă ea așa l-a redescoperit: ca pe un om care a venit spre ea cu sufletul deschis, și faptul acesta a izbit-o și a tulburat-o atât de tare, încât a luat imediat măsuri de prevedere. Când avusese ea timp să-l cunoască atât de bine? Și atunci apărea a doua imagine, care spulbera această îndoială, momentul când sub ochii ei furioși, acolo, la serata aceea, sufletul lui se închidea. O dorință în care zăcea îndoiala că poate se înșală a împins-o să vină într-o zi la uzină să-l vadă. Era prin toamnă, prin septembrie. Voia să se încredințeze dacă ea nu este genul de femeie care trăiește după cum bate vântul, dacă nu se înșală și acum cu privire la el, cum se înșelase crezând că îi place Gabi. Venise să se uite la el și să vadă dacă îl plăcea pe el cu adevărat, așa, simplu, făcând abstracție de așa-zisa ei vinovăție. Restul nu avea nicio importanță, chiar dacă trezirea aceasta a ei se producea, poate, printr-o pierdere.

Și-a ridicat gulerul paltonului și și-a strâns bine, să nu se vadă, părul sub batic. Era o zi frumoasă, dar între timp vremea se stricase și ploua mărunt, se plimba la distanță de poartă, așteptându-l. Își spunea că dacă va fi necesar îl va opri și îi va vorbi. N-a fost necesar.

L-a văzut imediat coborând din autobuz, cu mersul lui legănat, cu statura lui mare. Arăta deschis la față, dar parcă ferit, și după cum i s-a părut ei (aici nu mai putea să spună precis), întristat. Atunci și-a dat seama că chiar dacă Gabi s-ar fi îndrăgostit de ea, schimbarea ei tot s-ar fi produs și legătura tot s-ar fi rupt.

— Am avut atunci convingerea că între noi nu s-a petrecut nimic grav, continuă ea, fiindcă situația care se crease prin faptul că deși te cunoscusem pe tine mai înainte și mă plimbasem cu tine de câteva ori n-am venit totuși la întâlnire și m-ai văzut pe urmă cu Gabi a fost singura prostie pe care am făcut-o și nu mi s-a părut deloc că e prea târziu s-o repar. Dar asta o gândeam eu. Ce gândeai tu? reluă ea după ce tăcu câteva clipe. Mi-am dat seama că plimbările noastre și ziua aceea când am fost în parc și pe care eu o și uitasem au fost pentru tine cu totul altceva decât pentru mine și că tu nu puteai trece – și probabil că nu poți să treci nici acum – peste ceea ce a urmat fără să mă disprețuiești.

Tăcu și nu mai continuă. Nu arăta deloc bine. Tenul ei, cât timp durase explicația, luase culoarea părului, și sângele îi fugise tot mai mult din obraji. Gura i se albise. Apoi, glasul i se auzi din nou:

— Ascultă, Vale, n-aș fi avut curajul să-ți spun ceea ce ai auzit dacă n-aș fi fost convinsă că sentimentele descrise nici nu mai există! De-aceea mi-a și fost ușor să-ți povestesc. Uite ce vreau să te rog: fă în așa fel ca scena asta să nu se mai repete. Știi?! Ne întoarcem cu un an îndărăt… Suntem în Grădina Botanică… Mă inviți la un concert… Am să vin…

Vale nu răspunse, tăcu multă vreme cu o expresie care dădea de înțeles că nu va vorbi. Apoi se ridică.

X

Peste un sfert de oră intrară într-un restaurant și se așezară la o masă. Ea aruncă o privire piezișă în jur și își încheie nasturii jachetei, ascunzând bluza de lucru, cu care venise de la uzină. Vale alese felurile. Nu schimbară împreună niciun cuvânt. Ea își ținea obrajii în palmă și se uita la el cu privirea lărgită. I se vedeau ochii mărginiți de palme, ca și când ea nu voia să mai vadă și să mai știe decât ceea ce se afla înaintea ei. Nu mâncă nimic și refuză din cap îndemnurile lui.

Ieșiră apoi pe Calea Victoriei și Vale se uită la ceas. Se făcuse ora cinci. În dreptul magazinului Muzica, el se opri și intră. Cercetă catalogul și o întrebă pe vânzătoare când vor mai primi noi înregistrări.

— Nu-ți place muzica, zise apoi pe stradă, fără s-o privească. Trebuie să încerci, să vezi, poate îți place. S-ar putea să-ți placă, și atunci…

Nu mai spuse ce s-ar fi întâmplat în acest caz, dar ea roși, fiindcă după vocea lui era greu de ghicit dacă el se gândea în clipa aceea cum o așteptase atunci seara la Ateneu și ea nu venise, sau pur și simplu o îndemna doar să asculte muzică pentru că îi plăcea lui.

Porniră apoi mai departe și cotiră pe Edgar Quinet, în spatele Universității, întârziind, ca și alții, în fața vitrinelor încărcate ale magazinelor Consignația. Apoi își continuară drumul, mergând înainte pe Academiei, spre fostul cartier al băncilor, acum gol de lumea sa financiară și locuit de oameni obișnuiți sau ocupat de întreprinderi de stat. Cupolele Bisericii rusești străluceau în soarele bucureștean, îndepărtat și parcă străin de aceste străzi aglomerate și de această viață închisă în beton armat și țevi de scurgere.

Ieșiră din nou pe Calea Victoriei, oprindu-se adesea în dreptul vitrinelor, până ce ajunseră la Cheiul Dâmboviței, cu apa ei puturoasă și cu peisajul ei sordid. Luară autobuzul, care făcu cu ei calea-ntoarsă și îi duse departe, în apropierea Arcului de Triumf.

— Ești obosită?

Ea clătină din cap: nu, deloc.

Intrară în marele parc și o luară pe alei cunoscute care duceau spre lac. Nici măcar pe lac, când obosi vâslind timp de aproape un ceas, tânărul nu deveni mai comunicativ. O întreba: „Vrei să vâslești?” sau: „Vrei să mergi acasă?” sau: „Ți-am stricat cumva programul?” Când urcară din nou pe alei se făcuse seară și el se opri și o întrebă brusc:

— Vrei să mergem la Pescăruș?

Ea clătină din cap: nu. Se așezară pe o bancă și ea se zgribuli. Se făcuse răcoare. Era o zi de lucru, și pe alei se plimba puțină lume. Boschetele miroseau a frunză crudă, adia vântul. Vale se uită pe cer și rămase nemișcat, cu privirea întoarsă în sus. Fata se uită la el și după câteva clipe șopti:

— Mi-e frig!

El tresări și se ridică în picioare; porniră din nou. Peste un sfert de oră ieșiră din parc și el o întrebă:

— Mai ți-e frig? Mai poți să mergi?

Ea zâmbi; clătină din cap: nu! Nu mai putea merge.

— Te conduc până acasă.

Trecură pe străzi vechi, cu vile tăcute, cu mici grădinițe pline de verdeață, luminate la rare intervale de becuri galbene, care nu reușeau să împrăștie întunericul odihnitor și tainic care învăluia acest cartier. Fata cotea la răspântii și de astă dată el o urma. Ieșiră într-o piață cu barăci de lemn închise și zăvorâte, intrară prin niște ulițe cu garduri de lemn, care alternau cu ziduri și porți de metal, cu case mici, printre care răsăreau blocuri subțiri cu două sau trei etaje, și după ce merseră astfel vreme îndelungată, deodată ea se opri și zise:

— Aici stau eu.

Era o casă cu grilaj de fier, cu o curte în linie dreaptă trecând prin fața a trei imobile vechi, masive și cufundate în întuneric. Fata deschise poarta și o luă înainte. Se opri în dreptul celui de-al doilea imobil și scoase o legăturică mică de chei din geantă. Era liniște peste tot și, căutând cheile, respirația ei se auzi ușoară și înăbușită. Tânărul tuși, așteptând lângă ea, foarte aproape de umerii și de fruntea ei plecată, în timp ce ea căuta broasca ușii. Urcară un etaj călcând cu grijă pe scările de ciment, și clipele de afară se repetară în dreptul unei alte uși, în fața căreia fata se oprise, alegând altă cheie.

Tot timpul care dură de la oprirea în stradă și până aici sus, ea nu-l privi nicio clipă și nu-i adresă niciun cuvânt, nu-i șopti nimic și nu făcu niciun gest. Totuși, deschise cea de-a doua ușă cu fermitate și, după ce pătrunseră într-un mic hol, porni cu aceiași pași fermi spre o ușă din dreapta și o lumină, făcând să se audă zgomotul comutatorului. Era o odaie simplă, cu un studio fără ladă, o masă rotundă cu două fotolii într-un colț și cu o fereastră prin care se vedea stâlpul electric din stradă.

— Vale, iartă-mă un minut, spuse fata.

Ea se așeză pe divan și-și ridică picioarele pe cuvertură, le trase sub ea, fără să-și scoată sandalele. Luă o pernă și se întinse, ascunzându-și fața cu brațele. Era istovită. El se așeză în fotoliu. Rămase nemișcat câtva timp, și în tăcerea netulburată de nimic a acelei ore târzii, el se ridică, se apropie de divan și se așeză la picioarele ei. Întinse mâna și îi desfăcu catarama sandalei, întâi de la un picior, apoi de la celălalt, i le scoase apoi pe amândouă, le așeză jos, lângă stinghia patului, iar picioarele ei mici și alungite, mirosind a praf de atâta umblat, se strânseră și mai tare, ca două vietăți care nu mai aveau unde să se refugieze. Mâna fetei dibui stofa subțire a fustei și le acoperi.

— Anda, șopti tânărul.

Ea îl privi de pe pernă fără să se miște, cu niște ochi cutreierați de neliniște și trupul subțire i se încordă și începu să tremure.

El îi șopti din nou numele și veni spre ea și o luă în brațe, ridicând-o în capul oaselor. Deodată o frânse și își lipi fața de a ei.

— Vale, nu mă speria, se rugă ea cu aceeași voce șoptită cu care îi spusese mai înainte că îi e frig.

— Te iubesc, rosti el, și rămase deasupra ochilor ei, privind-o de aproape și continuând să repete ca într-o beție numele ei.

Se îndepărtă apoi, se ridică și se așeză din nou în fotoliu. Dar trecură minute întregi și nici ea, nici el nu-și mai reveniră, parcă le-ar fi fost cu neputință să-și mai ia privirea unul de la altul, încercară amândoi să vorbească, dar nu reușiră, cuvintele pe care le scoteau se împiedicau parcă de scaune și pluteau, în odaie, intensificând prin șoapta cu care erau rostite ceea ce nu se putea rosti, dar era mai real decât cuvintele.

Rămăseseră totuși în mintea lui Vale câteva idei care din cauza muțeniei lui îndelungate ajunseseră să-l obsedeze și erau atât de puternice, încât îi alungară, încetul cu încetul, tulburarea. Dar tocmai de aceea și tăcuse, ca să nu le dea glas, crezând că va reuși singur să le descifreze înțelesul. Și iată că nu reușise.

— Ce-ai înțeles tu, spuse el în cele din urmă, când ai spus că înainte de orice un bărbat trebuie cunoscut în sine, ca specie? Adică cum?

Ea tăcu mult înainte de a răspunde. Îl privea neclintită, de acolo de unde era întinsă și se vedea parcă fizic cum întrebarea aceasta îi lua oboseala cu mâna și îi aprindea în ochi lumini scânteietoare. Parcă triumfa, fiindcă ghicise deodată genul de gânduri care îl frământaseră pe el în timpul după-amiezii și nu se grăbi să-i răspundă, iar când îi răspunse se făcu că nu înțelege.

— Ți-am explicat, Vale, a fost exact prostia pe care am făcut-o eu cu preferințele mele.

— Nu înțeleg, i-o întoarse el, n-ai vrea să-mi explici mai amănunțit?

— N-am ce să-ți explic, zise ea, dacă tu înțelegi prin asta ceva personal.

— Nu, ce înțelegi ca idee.

Din nou ea lăsă să treacă un timp.

— Uite, să-ți explic, mi-am adus aminte de o prietenă care m-a scos totdeauna din sărite, să-ți spun despre ce e vorba… Dar nu vrei mai bine să vorbim despre altceva?

— Ba da, zise el încurcat, dar mi-am adus aminte și m-ai făcut curios…

Se vedea însă că nu-și adusese deloc aminte, așa cum zicea el, ci fusese una din ideile pe care o rumegase cât tăcuse și că avea s-o rumege și acum, dacă ea nu-i răspundea. Și ea nu-i răspunse.

— Cum ai găsit odaia asta? zise el.

— Am avut noroc, să-ți spun cum. După ce mi-am luat examenul și am fost repartizată la uzină, mi-am spus așa, că pe oricine aș întâlni, indiferent cine ar fi, înainte de a schimba o vorbă să întreb: „Nu cunoașteți pe cineva care are o odaie liberă?” Fiindcă la o repartiție de la Spațiul locativ nici nu mă gândeam, și ce crezi? Chiar a doua zi după ce mi-am pus în aplicare metoda mea, o colegă din laborator îmi răspunde: „Ba da, cunosc eu pe cineva, un inginer care are o fată care s-a măritat, i-a lăsat o odaie liberă și îi e frică să nu-i trimită Spațiul locativ cine știe ce bețiv.” Și mi-a dat adresa.

— Și mobila? zise Vale.

— Mi le-am adus de-acasă.

Vale se uită în jur, apoi privirea i se răsuci pe pereți. Ea nu se mișca din poziția aceea a ei, ghemuită, întoarsă pe-o parte cu fața la el și privindu-l mereu.

— Și de ce, zise el, nu m-ai chemat în ziua aia când ai venit la poarta uzinei?

— Ți-am spus că așa hotărâsem eu, dacă o să fie necesar.

— Adică?

— N-a fost necesar. N-aș mai fi putut învăța și nu mi-aș fi luat examenul de stat.

— Și de unde-ai știut că o să ne mai vedem? Vreau să spun de unde ai știut…

Și se încurcă și făcu un gest care trebuia să fie elocvent, adică tot restul, de unde a știut ea, sau cum de a fost sigură că după atâta timp o să-l mai găsească pe el neschimbat, așa cum îl cunoscuse?

— Numai dacă rămâneai așa cum te-am cunoscut ne-am mai fi întâlnit, răspunse ea. De întâlnit, adică, ne mai întâlneam noi, dar tu nu te-ai mai fi întors în laborator azi să-ți iei la revedere de la mine și nici eu nu ți-ași fi cerut să mă asculți dacă n-ai fi rămas neschimbat.

— Și atunci cum rămânea? întrebă el.

— Cum rămânea ce, Vale?

— Cum rămânea cu faptul că n-ai socotit necesar să mă chemi în ziua aia când zici că m-ai așteptat dacă eu m-aș fi schimbat?

— Eu știu? Nici eu nu știu. S-ar fi întâmplat altceva.

— Eu te întreb cum rămânea cu faptul că m-ai lăsat să trec pe lângă tine și nu mi-ai spus nimic. Nu te-ai gândit că ai fi fost de vină dacă nu ne mai vedeam?

— Nu, Vale, m-am gândit mai degrabă că aș fi fost de vină dacă din pricina asta aș fi dat peste un om care n-ar fi putut să mă asculte ca astăzi. Nu trecuseră decât câteva luni de când ne cunoscuserăm și poate că în amintirea ta era mai proaspătă scena din seara aceea decât prezența mea care ți-ar fi apărut fără veste, și, în cel mai fericit caz, străină…

— Singurul lucru care m-a durut, zise Vale destăinuindu-se, a fost că am avut impresia că tu îți închipuiai că venisem să-ți cer socoteală, n-ai așteptat să vezi de ce am venit și te-ai uitat la mine cu ură…

— Da, știu, ai intuit bine ce simțeam atunci. Nici acum nu pot să-mi dau seama cum tremuram de furie când mă uitam la tine cum stăteai acolo în fotoliul acela și te prefăceai că nu mă vezi. Și pe urmă când ai spart paharul nici n-am putut să stau, am intrat în bucătărie, fetele alea spuneau că mă făcusem vânătă.

— Dar de ce? tresări deodată Vale cu o expresie chinuită de suferință.

— Nu știu, răspunse ea senină. Dar știu că a doua zi și văru-tău mi s-a părut un ins nesărat, cu pronosportul și cu anturajul lui de lingușitori – ia spune-mi, în paranteză, de ce îl lingușeau așa toți?

— Nici eu nu știu, probabil că din pricină că tatăl lui, unchiul meu, e secretar la un raion de partid…

— Și?

— Și credeau ei că cu ajutorul lui Gabi ar fi putut să rămână în București, să nu-i trimită la Hunedoara, ăla negriciosu' în special. Și? Spune mai departe.

Ea se ridică în coate, își schimbă poziția și își înveli din nou picioarele goale cu poalele fustei.

— Și a doua zi, nu, că să mergem la meci, continuă ea. Mie nu-mi place sportul ca spectatoare, îmi place să schiez și mă duc iarna la Predeal aproape în fiecare sâmbătă. Tu știi să schiezi?

— Nu, zise Vale.

— Am să te învăț eu… E foarte ușor…

— Și cu cine te duci iarna?

— Mă duc cu tata, răspunse ea, dar nu înainte de a fi lăsat să se scurgă iar o pauză, ca și când ar fi meditat dacă el merita să-i dea acest răspuns. El m-a învățat, continuă ea, a fost chiar la concursuri când era tânăr, se ducea la

Sinaia și mă lua și pe mine… Tata e profesor în Ploiești, ți-am spus, mi se pare, e un om așa, înalt, foarte înalt, mai înalt ca tine, abia intră pe-o ușă, noroc că natura nu m-a făcut să semăn cu el în mod exagerat, cum se întâmplă câteodată, tatăl are nasul mare și fiul îl are așa, ca o caricatură, și mai mare. La mine a fost o asemănare inversă, adică în moderație… Și mi-a făcut foarte bine, fiindcă eram totuși înaltă și aveam mușchii de la picioare cam slabi… Stăteam eu pe schiuri, dar mi-era o frică îngrozitoare să nu cad, fiindcă nu puteam să mă mai ridic… Pe urmă mi s-au întărit cu anii și acum merg foarte bine… Nu-mi plac răcnetele astea pe stadioane, mai ales pentru o femeie, un bărbat treacă-meargă, mai înțeleg… Nu, că să mergem! I-am spus că eu nu merg, dacă vrea el să se ducă singur, să se ducă, dar fără mine. „Nu, că o să-ți placă, să vezi ce interesant e” îmi promite el că o să-mi placă. „Ce e de promis aici, i-am răspuns eu, știu despre ce e vorba și mă plictisește, și nu înțeleg să merg acolo unde mă plictisesc, în loc să vii tu acolo unde să ne placă la amândoi.” Ei s-au uitat atunci toți la mine cu figurile acelea de viței entuziaști contrariați pe care le au unii din amatorii ăștia când le spui că așa ceva te poate plictisi, nici măcar nu pot să conceapă! Faptul că sunt mulți acolo pe stadion le dă certitudinea că sportul ăsta nu e o simplă distracție, vorbesc de privitori, ci ceva, ehe, mult mai mult!… În fond le umple vidul sufletesc și în clipa aceea am avut senzația că și băiatul ăsta, altfel plin de calități și care era, ca înfățișare, atât de mult pe placul meu, era împins într-acolo de un asemenea vid și că în fond eu nu-i plăceam deloc, lucru care deodată m-a scârbit, fiindcă mi-am adus aminte că tu și cu el erați totuși rude, veri buni, și că ușurința lui nu mai avea justificarea pe care ar fi avut-o în alt caz. Mi-a părut deodată rău și mi-am luat la revedere de la el și toată ziua aia am stat singură la cămin și am învățat. Nu mi-am dat seama de tot ce s-a întâmplat decât încetul cu încetul…

Vale rămase tăcut și își plecă din nou fruntea, ca și când ar fi înțeles că nu trebuia să-i smulgă ei aceste mărturisiri, pe care i le mai făcuse odată sub altă formă, acolo pe dâmbul acela, când îl rugase ca scena să nu se mai repete. Îl rodea însă gelozia, acest sentiment neașteptat, care însoțește adesea într-un mod atât de acut începuturile unei iubiri și cu care el, neînvățat, nu știa ce să facă. Fiindcă putea să-i șoptească cu vocea sugrumată de emoție *te iubesc,* dar nu putea să-i repete cu aceeași șoaptă *sunt gelos.*

Pe cine era gelos? Pe vărul lui, pe tatăl ei, pe toți cei care o cunoșteau, chiar dacă el nu-i cunoștea, sau poate tocmai de aceea… Cine era ea? Cum era sufletul ei? Mai iubise până atunci?

— Trebuie să plec, spuse el deodată și se ridică hotărât. Trebuie să mă duc la uzină, am întârziat.

Ea se ridică și îl conduse. Ieși cu el afară, ca și la început, în aceeași tăcere și din nou se opriră la toate ușile, foarte aproape unul de altul, ca și când ar fi săvârșit ceva tainic. Și aceste ore îl apropiară pe Vale de fată mult mai mult decât dacă ar fi rămas cu ea până dimineața, cum mai rămăsese cu fete sau femei pe care nu le iubise.

Călcau foarte încet pe pavajul de cărămidă al curții și când ajunseră la poartă se opriră fără s-o deschidă și în umbra ei el o îmbrățișă. Rămaseră astfel încremeniți vreme îndelungată, în timp ce din liniștea nopții orașului nu se mai auzeau decât foarte rar pașii vreunui trecător punctând un trotuar îndepărtat sau uruitul periferic al tramvaielor care se retrăgeau.

Într-un târziu, Vale ieși și se pierdu în noapte. Era atât de fericit, că mai merse încă o jumătate de oră fără să-și dea seama că merge pe jos și că până acasă, dacă nu lua un tramvai sau un taxi, i-ar mai fi trebuit cel puțin două ore până să ajungă…

XI

După o tăcere de aproape o lună, doctorul Stamate dădu în sfârșit la iveală pricina rezervei sale față de studiul pe care doctorul Sârbu îl rugase să-l citească.

— Doctore, îi zise, după vizită vreau să-ți spun ceva.

Avea aceeași voce, cu suflu puțin și tărăgănat, și doctorul Sârbu, auzindu-l, gândi: „Iar o fi intrat în vreo încurcătură cu vreo infirmieră sau vreun tâmplar și nu mai știe ce să mai facă. Acuma însă să mă slăbească!” Și, fără nicio jenă, îl evită. Doctorul Stamate îl așteptă însă la plecare.

— Te rog să mă scuzi că am întârziat cu studiul tău, începu el, de astă dată cu o voce neobișnuit de hotărâtă, dar a trebuit să citesc niște comunicări făcute în străinătate în ultimii ani cu privire la maladiile

bătrâneții. Chiar dacă și altcineva ar fi descris sindromul neurastenic, și studiul tău tot ar rămâne bun, prin varietatea cazurilor cercetate și exactitatea descrierii. Am vrut însă să fiu sigur și acum pot să-ți spun că sindromul îți va purta numele. Uite, dacă te interesează, am notat aici niște autori și dacă vrei, ți-i dau să-i citești. Poți să te referi la ei și să te delimitezi, dacă crezi că e cazul.

Închise geanta și îi întinse niște note. Doctorul Sârbu le răsfoi, apoi fluieră a pagubă.

— Vreau să-ți fac o propunere, continuă doctorul Stamate, dacă îți convine, gândește-te și dă-mi răspunsul. Am făcut și eu unele observații cu privire la epilepsie. Dacă vrei, să cercetăm împreună mai departe chestiunea și să semnăm împreună!

— Da, mă interesează, zise doctorul Sârbu. Îți mulțumesc.

Ieșiseră în curtea spitalului și se îndreptau spre stația de tramvai.

Doctorul Sârbu se opri.

— Ascultă, zise, n-ai impresia că trebuie să sărbătorim acest eveniment? Ai un program de la care nu te poți abate? Te invit la mine la masă să bem un pahar.

— Nu te grăbi, se auzi atunci o voce din spate. Se răsuciră. Era doctorița Tiberiu. Doctorul Stamate își scoase pălăria și salută într-un fel familiar, care atrase numaidecât atenția celuilalt.

— Doctorul Stamate m-a invitat azi la cinema, zise ea.

Și îi aruncă o privire. Doctorul Sârbu se uită la ea, apoi la colegul său și înțelese: n-o invitase, se invita acum singură. „Trebuie să intervină totdeauna o femeie…” gândi el furios. Surâse, se aplecă la urechea ei:

— Tu nu trebuie să-mi faci mie niciodată niciun rău, îi șuieră. Nu eu sunt acela pe care trebuie să te răzbuni.

Ea roși. Se vedea cum sângele îi cucerește treptat fața. Își mușcă buzele, îl privi drept în ochi și reuși să zâmbească.

— Te rog să mă scuzi, zise ea, n-am știut că vrei să sărbătorești ceva.

— Dar nu se bat cap în cap, zise doctorul Stamate descurcându-se.

„A pus ochii pe el și îl va cuceri fără doar și poate” își spuse doctorul Sârbu pe drum, observând schimbarea care se petrecuse cu colegul său și care stărui și după ce doctorița Tiberiu zise la revedere și se dădu jos din tramvai. Doctorului Stamate îi sticleau ochii și era parcă absent, dar nu în maniera lui leșinată, ci într-un fel nerăbdător și obsesiv. „Ce trebuie să simtă cineva care stârnește interesul unei femei în așa măsură încât să se

inverseze rolurile, femeia să-l cucerească pe bărbat? își spuse doctorul Sârbu observându-l mereu. În orice caz, numai așa putea fi dat gata doctorul Stamate. Numai să nu-l țină sub papuc și să nu se bage să facă ordine în relațiile lui din spital, fiindcă atunci o să fie un dezastru: l-ar îndemna numai la lucruri de care el nu e în stare.”

La masă reluară discuția despre studiu și doctorul Stamate făcu observații noi în legătură cu valoarea lui. La un moment dat, spuse:

— Am ceva de spus și de ordin negativ, dar care nu se referă la tine în mod particular. Un neamț, de pildă, ar fi conceput lucrarea ta în trei volume, cu aceeași idee, fără să spună mai mult în ce privește valoarea observațiilor și în același timp să spună totuși ceva în plus. N-ași putea să precizez în ce constă acest plus și nu poate fi vorba de o atitudine de epuizare a subiectului, caracteristică la cercetătorii nemți, ci de ceva care scoate în evidență… cum să-ți spun exact? De ceva care atrage atenția că lucrul de care are nevoie știința germană s-a înfăptuit. Întâmplarea face însă ca în momentul acela știința mondială să aibă nevoie de același lucru. S-o numim întâmplare? Dar am deviat de la știință. De fapt am vrut să-ți spun ceva cu mult mai simplu, dar am uitat…

Și o expresie de regret se așternu pe chipul lui. Doctorul Sârbu nu mai mânca de mult, asculta absorbit. Cuvintele doctorului Stamate produseseră asupra lui un efect neașteptat. Un soi de împotrivire obosită și neagră îi lungise trăsăturile. Nu rupse tăcerea și nu păru să observe cum celălalt se străduia, fără să reușească, să-și aducă aminte de lucrul acela simplu pe care voise să i-l spună.

— M-am ramolit, zise el cu glasul lui subțire, care acum voia să fie spiritual. Se uită la ceas. Trebuie să mă duc, zise și se ridică.

— Mulțumesc, doctore, zise gazda conducându-l. La revedere.

În zilele următoare, doctorul Sârbu fu văzut cu o umbră crâncenă și scârbită pe chip, nevorbind aproape deloc, agresiv și strivit parcă de o surdă nemulțumire de sine. Abia spre sfârșitul săptămânii se mai însenină. Sâmbătă după-amiază ciocăni la ușa părinților.

— Ce este, domnule, cărui fapt datorăm prețioasa dumneavoastră vizită? zise tatăl din pat, cu o afectare care se vede că ajunsese la el o obișnuință – își închipuia probabil că se exprimă ironic.

Scoase de sub braț termometrul și îl citi. Avea treizeci și șase cu patru.

— Nu urcă, spuse el nemulțumit și nervos. Ieri mi-au ieșit cilindri la analiză, ar trebui să urce.

— Ce filme sunt în oraș, mamă? zise fiul.

Mama îi spuse câteva titluri și câteva nume de actori.

— Fiindcă n-ai ținut regim. Mi-a telefonat ieri tanti Yvette că alaltăieri seară ai fost cu ei la restaurant și ai mâncat măsline, zise fiul.

— Nu-i adevărat, mârâi tatăl agresiv, te pricepi tu la medicină cum mă pricep eu la astronomie. Nici ce e aia temperatură nu știi. Lasă, că o mai iau eu mai târziu… Mai bine duceți-vă după niște penicilină, să nu trebuiască pe urmă să umblați la miezul nopții cine știe pe unde după ea.

— Dacă n-ai temperatură, ce-ți trebuie penicilină? Ți-am mai explicat că organismul e mai inteligent decât tine, și ar trebui să ai mai multă încredere în el.

— Mai inteligent e al tău, eu prefer să judec cu capul, răspunse tatăl parcă ofensat, ca și când i s-ar fi spus că judecă cu șira spinării sau cu picioarele. Acuma n-am temperatură, dar îmi garantezi tu că la noapte nu sare la un moment dat la treizeci și nouă de grade?

— O să sară!… Dar ce zic eu: o să țopăie! zise fiul supărat. Și nu la treizeci și nouă de grade, la patruzeci și nouă de grade!

Și se sculă apoi și se duse să vadă un film.

XII

Poate că în cele din urmă Gabi s-ar fi dus să-i ceară scuze vărului său dacă în preajma examenului de stat hotărâri mult mai grave nu l-ar fi stăpânit cu putere. Dintre acestea, pe una o și puse în practică imediat ce își luă examenul: îl rugă pe tatăl său să-i facă rost de un bilet la mare, fiindcă îi plăcea marea, fusese o dată într-o excursie pe litoral și de-atunci nu o mai uita. Iar ultima dintre hotărâri o puse în practică toamna, după ce fu angajat la uzină și începu să câștige, și anume își anunță părinții că ar dori să aibă o odaie sau un apartament al lui în afara casei părintești și îl rugă pe tatăl său să nu se supere și să nu i-o ia în nume de rău, dar o să aibă oricum nevoie să se mute în cazul în care, acum sau mai târziu, ar dori sau ar trebui să se căsătorească. Iar între aceste două hotărâri (marea și mutatul) se aflau sumedenie de alte hotărâri, mai importante sau mai puțin importante, care

însă îl stăpâneau atât de tare, încât ele se traduceau în tot ceea ce făcea, aproape chiar în toate gesturile și cuvintele sale, având pentru ele o justificare nu într-un sistem de idei, ci într-o stare de spirit. Iar starea aceasta de spirit era atât de acută, încât nici măcar în fața părinților nu era capabil s-o exprime lămurit. Ce voia? De ce se grăbea să plece de-acasă, când acest lucru nu-i crea, în mod practic, decât neplăceri? Cine să-i ia locul maică-sii, cel puțin atâta timp cât avea să trăiască singur, ca să-i gătească, să-i spele și să aibă grijă de el? El însuși? Nu părea să aibă calități de acest gen. Dacă tatăl său, convenind să-i facă pe plac, ar fi putut în același timp să-l urmărească îndeaproape, ar fi căpătat foarte curând răspuns la toate aceste întrebări. Dar și ăsta era un lucru care făcea parte dintre hotărârile lui Gabi, și anume dintre cele grave, de a nu mai da voie nimănui să-i urmărească existența și să-și facă astfel vreo idee despre ea. Încât chiar dacă ar fi putut, dacă ar fi avut, adică, timpul, tatăl său tot n-ar mai fi reușit să se țină aproape de el. La mare Gabi cunoscu chiar în prima zi pe plajă o fată. O chema Anny Hollinger și nu părea să aibă mai mult de paisprezece ani. Avea un obraz îngust, lunguieț și niște ochi cafenii. Era acolo cu mama ei și cu un frate mai mic, și Gabi se duse la ea chiar în după-amiaza aceleiași zile și o găsi singură. Stătea la marginea stațiunii, în plină câmpie, într-o casă particulară, făcută din piatră calcaroasă. Pe sub geamuri și în dreptul ușii roiau muștele, în ciuda vântului. Fata îi deschise și îl invită să ia loc. Îi spuse că mama și fratele sunt plecați, se întorc târziu… Era zăpușeală înăuntru, mirosea ațâțător a sare și a căldură de piele încinsă. Nu mai ziseră apoi nimic niciunul. El fuma și se uita din când în când peste umăr, pe fereastră. Era pustiu de jur-împrejur, bătea cu putere briza dinspre mare. Ea se ridică de pe pat și își dădu din abundență cu spirt pe picioare și brațe. Apoi se apropie de el cu o țigară în mână și aprinse de la el. Avea mâini netede, înnegrite de soare, cu unghiile roșii, mâini parcă mai mature și mai pricepute (se vedea după felul cum ținea țigara între degete) decât vârsta pe care o arăta.

Întâlnirile continuară la București ca și la mare, așa cum începuseră, fără declarații și fără angajamente. Când nu se întâlnea cu Anny, se ducea la cinematograf sau se plimba pe bulevarde.

Se afla odată pe Lipscani să-și cumpere o cravată și văzu cum un individ cu motocicletă intră în mulțimea aglomerată și lovește, trântind la pământ, un ins slăbuț și pipernicit, care mergea cu un copil în brațe și cu soția de mână. Nevrând să scape copilul, insul căzu și cei din jur îl ajutară să se

ridice amenințându-l în același timp pe motociclist. Motociclistul ascultă liniștit apostrofările lor, dar deodată înfipse mâna în gulerul celui cu copilul și începu să-i care la pumni în cap.

— Atinge-l, șefule, strigă Gabi, să se învețe minte!

Oamenii săriră. Motociclistul se urcă, își luă viteză și mai trânti vreo doi dintre ei. Gabi nu mai asistă până la cap, să vadă sfârșitul scenei: la apariția milițienilor care se apropiau, se îndepărtă cu o expresie plictisită.

Altădată era în tramvai și un grup de studenți urcară gălăgioși și rămaseră pe platformă nevrând să scoată bilete. Taxatoarea începu să le facă morală, amintindu-le că statul le pune la dispoziție cămine gratuite și burse, și că pe vremea ei ar fi vrut și ea să învețe, dacă ar fi avut norocul pe care îl au ei acuma. Opri tramvaiul, invitându-i pe băieți să coboare. Aceștia se făceau că nu aud, stăteau pe platformă, vorbind tare și afectat între ei. Gabi se făcu palid, se ridică de la locul lui, se apropie de taxatoare și începu să strige la ea cerându-i să dea drumul la tramvai.

Întâlnirile cu Anny aveau loc la el acasă și durau puțin, un sfert de oră sau douăzeci de minute. Uneori o lua de la coafor, sau o însoțea în cine știe ce vizite, unde o lăsa pentru un ceas sau două, revenind s-o conducă în odaia lui din cartierul Sf. Apostoli. Ocupa o cameră spațioasă într-o locuință de tip vechi, cu uși grele și cu etaje fără lift, construită pe un teren larg, împrejmuit cu un grilaj gros și ruginit, cu vârfuri ca niște pumnale.

Într-o zi, Anny nu veni la întâlnire. Gabi ridică din umeri. După o săptămână însă, îi telefonă.

— Eu zic să nu ne mai vedem, îi explică ea când el o întrebă ce s-a întâmplat.

— Bine, bună ziua, spuse el și închise telefonul. După o săptămână însă, îi telefonă din nou.

— La urma urmei, de ce te retragi? o întrebă. Ea nu răspunse și închise telefonul. El rămase lângă aparat, mut, cu privirea tulbure. Vârî o fisă și formă din nou numărul. Se afla într-o tutungerie.

— Anny, te aștept în fața la Dalles. Încearcă să nu vii, că-ți arăt eu ție. Dacă nu vii, te pândesc și o pățești.

Gâfâia de furie. Ieși și începu să se plimbe agitat pe trotuarul din fața Fundației Dalles. Ea veni și porniră spre casă și în același fel firesc și necomplicat legătura se refăcu.

Dar numai pentru scurt timp. O conducea într-o zi ca de obicei la o prietenă a ei, cu care plecară apoi împreună în altă parte, într-o casă pe

Schitu Măgureanu, unde Anny și prietena sau cunoștința ei (nu se înțelegea care erau relațiile dintre ele două) luau lecții de limba engleză de două ori pe săptămână. Anny stabilise acest program ca, după terminarea orei, el să vină s-o ia și să încheie ziua împreună la el acasă. Anny îl prezentă acelei prietene, care, dându-i mâna, rosti cu seriozitate următorul nume: Odette Brătianu, la care Gabi începu să râdă și răspunse: Iuliu Maniu.

O conduse la imobilul acela, apoi coborî în Cișmigiu și începu să se plimbe pe alei. La un moment dat se simți apucat de braț și în aceeași clipă un glas jovial îi șopti la ureche:

— Dragă domnule Sterian, numai o clipă, vreau să discut ceva cu mata, dacă nu te superi. Ești amabil să-mi acorzi numai câteva minute?

Era un ins de vreo patruzeci sau cincizeci de ani, cu capul mare, cu un nas gros, voinic de statură și lejer în mișcări și foarte prietenos și cordial. Se prezentă „avocat Obedenaru” și îl împinse pe Gabi prevenitor, dar hotărât, să se așeze pe una din băncile izolate din apropiere.

— Dragă domnule Sterian, scuză-mă că te-am deranjat, dar am să-ți aduc la cunoștință lucruri care te privesc îndeaproape, dar pe care mata nu le cunoști… Da, da, să iei mata cunoștință… De o extremă gravitate pentru situația matale… Spune-mi, te rog, tatăl dumitale e secretar de raion de partid? – scuză-mă că te întreb… Dragă domnule Sterian, uite, în două cuvinte, despre ce e vorba. Mata o cunoști pe persoana pe care ai condus-o adineauri?… Nu, dragă domnule Sterian, dacă cunoști biografia (sau autobiografia ei, cum dorești mata), într-un cuvânt, dacă știi cine e… Da, da, e studentă la fără frecvență, spui mata; nu, dragă domnule Sterian, Anny Hollinger e fiica fostului bijutier regal, ai auzit mata de numele ăsta? Să-ți spun despre ce e vorba. Domnul Hollinger e clientul meu de patru ani, de două ori l-am apărat în procese de trafic de aur și dolari, și acum o săptămână a fost prins din nou cu valută și e arestat!… înțelegi mata?

Gabi vru să spună ceva, dar avocatul îi puse afabil mâna pe genunchi și îl opri:

— Dragă domnule Sterian, mata știi cine e persoana cealaltă, care o însoțea pe duduia Anny? Ți-a fost prezentată? Știi că se numește Brătianu, că face parte din familia Brătianu? Dragă, dragă domnule Sterian, mata știi cine a fost Brătianu?

Dintr-o veche deformare profesională, avocatul vorbea neîntrerupt, înăbușind, prin revenirea neîncetată asupra ideilor și apelațiunilor, intențiile interlocutorului de a riposta sau de a cere lămuriri.

— …Spune-mi, spune-mi, da, da, spune-mi, dragă domnule Sterian, mata cunoști casa unde au intrat cele două persoane? Știi cine locuiește acolo? Ai auzit de generalul R., dragă domnule Sterian? Trebuie să fi auzit, fiindcă tatăl matale a fost, probabil, în Piața Palatului la 24 februarie 45, când generalul R. a tras cu mitralierele în manifestanţi… Ha, he, așa, prin urmare, dragă, dragă domnule Sterian, nu știi că în prezent madam Ursache, alias R., locuiește în această casă și dă lecții de engleză unor persoane așa, pe care mata le cunoști și în același timp nu le cunoști, dragă domnule Sterian! Mata știi pentru ce învață ele englezește?

Avocatul surâse cu simpatie infinită pentru neștiința și naivitatea interlocutorului său, și îi puse din nou mâna pe genunchi.

— Învață ca să știe să converseze cu englezii și americanii, când vor veni englezii și americanii în țară, înțelegi mata? Ele așteaptă liniștite evenimentul ăsta!… Dragă domnule Sterian, câți ani crezi mata că are duduia Anny Hollinger? – permite-mi să te întreb… în sfârșit, se oprise și aștepta cu tot dinadinsul să i se răspundă. Dar Gabi tăcea, uluit. Are nouăsprezece ani, dragă domnule Sterian! exclamă avocatul. Și din nou se opri, de astă dată ca și când ar fi dezvăluit în sfârșit faptul cel mai senzațional și ar fi așteptat ca dezvăluirea să-și producă toate efectele. Are nouăsprezece ani, dragă domnule Sterian. Și de la vârsta de paisprezece ani, ha, he, da, da, Anny Hollinger trăiește cu mine, știi mata? De când au început procesele!… Nu-ți spun ce ar însemna pentru mata dacă s-ar afla că ești amestecat în toate acestea, îți dai seama! Poți să continui, dragă domnule Sterian, și în clipa aceea se întrerupse brusc și se uită la ceasul-brățară, absorbit deodată de altceva și strâmbându-se de ora pe care o descoperea, ha, he, da, da, poți să ignori fondul chestiunii, dar te previn că alții nu-l vor ignora… Scuză-mă, aș mai sta cu plăcere, cu multă plăcere de vorbă, dar trebuie să plec. La revedere, dragă domnule Sterian!

Și plecă cu pași ușori, tinerești și parcă la fel de joviali ca și cuvintele și ideile sale. Gabi rămase pe bancă posomorât și multă vreme nu se mișcă de acolo. Când plecă, o luă spre sensul opus celui în care se afla clădirea de pe Schitu Măgureanu.

XIII

Se îndeletnici câtva timp cu scrisori și cu excursii duminicale la munte, organizate de colectivele sportive din uzină. Scrisorile erau adresate vechilor săi prieteni și admiratori din timpul studenției, dintre cei repartizați prin provincie… Ei răspunseră, la aceste scrisori, cu întârziere și cu entuziasm moderat, în comparație cu cel de altădată, fapt care îl plictisi și îl determină să-și facă alte legături. E foarte greu însă să-ți faci legături noi, mai ales când dorești acest lucru cu tot dinadinsul. În secția oțelăriilor speciale nu erau decât doi ingineri din aceeași generație cu el și încercările făcute cu aceștia nu-i reușiră: colegii aceștia aveau anturajul lor mai vechi și Gabi se feri să înțeleagă ceilalți că el n-avea propriul lui anturaj.

Într-o zi lipsi de la uzină fără să știe precis de ce. În dimineața următoare, un sfert de oră după ce intră în secție, inginerul-șef îl chemă în birou și îi spuse să dea un telefon la cadre și să-și justifice absența.

— Cui să-i dau telefon?

— Tovarășului Mânăfoaie!

Gabi formă numărul și i se dădu imediat legătura cu șeful cadrelor.

— A! exclamă Mânăfoaie binevoitor, ce faci, tovarășe? încă n-ai plecat?

— Unde să plec? se miră Gabi. Aici e inginerul Sterian.

— Da, da, am auzit, dar trebuia să pleci la N. Ce e cu dumneata?

— Probabil că e vorba de inginerul Valeriu Sterian, de la Siemens-Martin, răspunse Gabi. Aici e inginerul Gabriel Sterian, de la Oțelăriile speciale.

— Ce dorești? întrebă șeful cadrelor după un moment de tăcere.

— Voiam să vă anunț că sunt cam bolnav și vreau să plec în concediu.

— Foarte bine, răspunse tovarășul Mânăfoaie, după un alt moment de tăcere, de astă dată ceva mai lung, timp în care vocea sa mormăise un „da” în afara receptorului, care nu era adresat celui cu care vorbea. Foarte bine, repetă Mânăfoaie cu răceală, dar de ce ai lipsit dumneata ieri?

— V-am spus că sunt bolnav!

— Prin fapte, tovarășe, nu prin vorbe!

— Cum prin fapte?

— Adu dumneata certificat medical.

— Și dacă nu aduc?

— Dacă nu aduci, nu e bine, zise funcționarul prevenitor, deocamdată vi se reține din salariu, dar studiază și dumneata contractul de muncă și vezi condițiile pe care trebuie să le îndeplinești pentru ca să ți se desfacă. Probabil că asta dorești, nu?

— Nu, vreau să plec în concediu, spuse tânărul iritat.

— Asta e altceva, treci dumneata pe la Muncă și salarii, să vedem pe ce lună te-ai programat când s-au făcut listele, te ștergem de pe listă și te trecem, dacă se mai poate, la data la care dorești.

Spre prânz, într-un moment când cuptoarele electrice erau încărcate și prezența sa nu era necesară, Gabi ieși din secție și urcă scările administrației, să-și aranjeze plecarea. I se spuse că se poate, să facă o cerere și să treacă peste trei zile să-și ridice banii de salariu și de concediu. Trecu peste trei zile.

— Mergeți dumneavoastră la Financiar, la tovarășa Arvanitache, spuse casierul experimentat, văzând că salariatul ezita să semneze ștatul. Vi se pare că nu primiți cât vi se cuvine? Dânsa o să vă explice cum se calculează un concediu.

Gabi ieși de la Casierie și intră la Financiar. Era o sală imensă, cât o secție de uzină, în care erau concentrate probabil mai toate serviciile. Sala era împărțită în nenumărate cuști, construite din placaj și geam, se vedeau funcționarii, dar vocile lor se auzeau estompate. Gabi deschise ușa unei astfel de cuști și întrebă unde lucrează tovarășa Arvanitache. I se spuse că Financiarul e în fiind, în colțul dinspre geam, și se îndreptă într-acolo. Intră înăuntru și dădu bună ziua. Era o cușcă mică, atât cât aveau loc biroul și două scaune, iar în dreapta și în stânga erau lipite de ea alte două cuști. Pe ușa scria *Calculații – șef secție.* O femeie cu fruntea în hârtii și cu mâna pe manivela unei mașini de calculat, tip râșniță, lucra absorbită și nu auzi când inginerul intră și dădu bună ziua.

— Mă scuzați că vă deranjez, reluă el vorbind ceva mai tare, dumneavoastră sunteți tovarășa Arvanitache?

— Da, eu sunt, răspunse funcționara. Ce doriți?

— Aș vrea să știu cum s-au calculat banii mei de concediu.

— Cum vă numiți?

Și funcționara își îndoi degetul, bătu în geamul din stânga și puse din nou mâna pe râșniță.

— Luați loc, tovarășe inginer, rosti ea.

Avea o voce intimă și melodioasă. Gabi se așeză pe scaun. După câteva învârtituri de manivelă funcționara se ridică și se uită prin geamul cuștii.

— Ah, exclamă ea cu necaz, reașezându-se. Așteptați puțin, vine acum funcționara care v-a făcut calculația.

Așezându-se, Gabi nu-și mai lua ochii de la ea, și arăta parcă surprins de ceva, o privea cu expresia celui care se chinuia să-și amintească unde și în ce împrejurări a mai cunoscut o persoană care vorbea și se comporta asemeni ei. Când ea se ridică, privirea lui o urmări ca atrasă de un magnet.

În cușca de alături apăru silueta unei femei, ținea un pahar gol în mână, cu care venise de afară. Șefa de secție ciocăni iarăși în geam și funcționara se întoarse și intră în birou.

Se uită la vizitator și îl întrebă:

— Ce doriți?

— Domnul inginer cere lămuriri la calculație; explică-i, să știe omul ce bani a primit, zise șefa și vocea ei deveni izbitoare prin totala ei intimitate. S-a dus să-și încaseze salariul și o fi observat dânsul ceva, că n-a venit degeaba, să te deranjeze pe tine de pe coridor.

— La ce secție lucrați? îl întrebă funcționara pe vizitator și nu așteptă răspunsul, se aplecă la urechea domnișoarei Arvanitache și începu să-i șoptească ceva.

Șefa de secție rămase câteva clipe cu stiloul în mână și ascultă, apoi răspunse cu voce tare, reluându-și râșnița:

— Nu, sunt obosită, scuză-mă! Sunt frântă. Nu pot să vin.

— La ce secție lucrați? întrebă funcționara din nou.

— La 304.

— Așteptați o clipă.

Domnișoara Arvanitache se ridică. Gamba ei era la fel de intimă ca și vocea. Avea statura aproape mică. Feminitatea ei era parcă desferecată, expusă, între secretele ființei ei și ceilalți neexistând parcă nicio barieră.

— Unde vă duceți în concediu, domnule inginer? La mare sau la munte? Și după ce Gabi spuse unde, ea exclamă: Ah, la mare, vă invidiez!

Și această exclamație neacoperită de nimic, neferită de ceea ce putea sugera – fiindcă invidia pentru plăcerea de a merge la mare se ghicea cel mai puțin în vocea ei, iar cel mai mult în suspinul neașteptat al unei femei care ar fi vrut și ea să poată fi atât de liberă să aleagă – îl tulbură atât de tare pe Gabi, încât privirea lui începu deodată să ardă învăluind-o, cercetând-o uimit, neîncrezător într-o asemenea apariție, a unei femei atât de atrăgătoare care mărturisea invidia după o bucurie pe care ar fi putut-o obține atât de ușor. Era tânără, dar nu foarte tânără, putea să aibă douăzeci și șase sau douăzeci și opt de ani, avea părul castaniu-închis, cu reflexe negre, nu prea scurt, cu cărare, prelins pe cap și strălucitor de briantină, iar tenul îi era

puțin palid, gura rujată, rotundă și cu desenul precis. Privirea dădea expresiei o mare vioiciune.

El se uită pe geamul prin care se vedea funcționara căutând în sertare, apoi se aplecă atingând marginea mesei și rosti:

— Vă deranjez dacă o să vă rog să-mi permiteți… Aș vrea să vă rog să-mi permiteți la ora trei să vă însoțesc, să vă conduc până acasă…

— Vreți să mă conduceți acasă! exclamă ea. Bine, așteptați-mă la ieșire!

XIV

O conduse până acasă și de la autobuz până pe strada ei merseră câteva minute pe jos. Ieșită din birou arăta și mai atrăgătoare, cu statura ei aproape pitică, cu mersul ei parcă legănat (deși nu era deloc legănat, abia își îndoia genunchii în mers) și cu conversația ei intimă, care nu mai lăsa între ea și cel cu care vorbea decât simțirea sau gândirea reală, aceea pe care o aveai, eliminând neînțelegerile, temerile, timiditățile sau complicațiile legate de toate acestea. Era ca și Anny din acest punct de vedere, dar Anny era parcă numai a ei, pe câtă vreme această fată sau femeie părea să fie numai a celui cu care vorbea. Din depărtare, ea își arătă casa, îi spuse că are o casă a ei personală, adică a ei și a părinților, și îi povesti ce-a pățit, cât a trebuit să se zbată ca să nu le bage Spațiul locativ pe cineva la ei. N-aveau decât trei camere și un hol și să-și închipuie cineva care și-a făcut cu greu o astfel de casă, în timpul războiului, când toate sunt scumpe, că intră în ea un străin, care și el n-are nicio vină, dar dacă acolo îl trimite Spațiul locativ, trebuie să stea și el sub un acoperiș. Da, dar o astfel de casă nu e făcută să poată sta și un străin în ea, fiindcă în oricare cameră ai da nas în nas cu ceilalți, oriunde ai vrea să te miști. Până la urmă însă a izbutit, au rămas numai ei, tatăl, mama, un frate mai mic și ea.

Ajunseră și se opriră, femeia îi ură concediu plăcut, iar Gabi o urmări apoi în tăcere cum deschide mica poartă. Casa era singură în curte, cu ferestre dintr-o bucată, dreptunghiulare și late, construită în stil modern, în formă de cub, cu muchiile discret ornamentate, cu grădiniță și un arbore de

magnolia în dreptul ferestrei dinspre stradă. Odată intrată în curte, femeia nu se mai uită înapoi, deschise ușa antreului și dispăru.

Gabi se smulse din loc și porni. „Cine e femeia aceasta?” se întrebă. Nu părea să fie vreo Anny, avea alt limbaj, și avea o funcție totuși mare în uzină. Dar avea o astfel de casă, și încă făcută în timpul războiului. Cine putea să-și facă așa o casă în timpul războiului?

A doua zi, cu un sfert de ceas înainte de ora trei, Gabi pătrunse din nou în biroul de calculații al Serviciul financiar. Fata nu era singură și când îl văzu îl întâmpină ca pe-o cunoștință veche și îl invită să ia loc.

— V-ați ridicat banii și ați venit să ne mai vedeți? Luați loc! Spune-mi, Nuți, dragă, de ce zici tu că ai făcut șase copii?

— Arhiva cere, doamnă Arvanitache! răspunse funcționara.

— Le trebuiesc lor chiar trei copii? se miră șefa secției. Spune-i domnului Negulescu să mai citească și dânsul *Urzica.*

— Dinspre mine, nici originalele nu le-aș păstra! zise funcționara.

— Doamnă Arvanitache, spuse o altă funcționară, cu mâna pe ușă, mâine dimineață trebuie să mă duc la CEC, așa că o să întârzii.

— Du-te, dragă, dar caută și tu să faci piața acum, după-masă, să întârzii mâine mai puțin.

— Nu gătesc eu, doamnă Arvanitache, soacra mea gătește și face singură piața, răspunse funcționara zâmbind.

— Atunci, vezi să nu fie coadă prea mare la CEC!

Biroul se goli. Femeia își feri privirea. Astăzi își schimbase pieptănătura și avea alt taior.

— Ce mai faceți, domnule inginer? Când plecați?

Tânărul își ținea pieptul lipit de masă și avea parcă o expresie îngrozită, iar umerii i se mișcau vizibil, zgâlțâiți rar și ritmic dinăuntru. Nu răspunse și femeia nu repetă întrebarea. Tăcerea se prelungi, și în această tăcere el îi apucă deodată mâna și în aceeași clipă începu s-o sărute pătimaș.

— Domnule inginer! exclamă femeia foarte tulburată, vă rog să nu mai veniți pe-aici, plecați, vă rog să plecați!…

— Să nu mai vin? Nu se poate să nu mai vin… Am să vin în fiecare zi! Am vrut să plec să… Dar acum nu mai plec, răspunse el gâfâind.

Ea închise și deschise ochii în mod voluntar. Se uită apoi iarăși la el. El îi apucă acum palma și palma ei prizonieră se încleștă și se zvârcoli în mâna lui și începu să șoptească iarăși întretăiat, cu o voce speriată:

— Trebuie să plecați… Vă implor!

El însă nu plecă și reveni hotărât asupra concediului simțind că i se întâmplă ceva decisiv. Femeia aceasta, în ciuda intimității ei, se ferea de el, iar el nici măcar nu mai putea dormi gândindu-se la ea. Când închidea ochii îi vedea statura apărându-i aievea sub pleoape. Piciorul ei mic și atât de delicat, încât părea ireal, îl obseda.

În noaptea următoare nu dormi nici măcar un minut și dimineață ajunse la uzină mai devreme și, neștiind ce să facă, se duse ca un orb spre clădirea administrației și urcă spre birourile în care se afla Serviciul financiar. Birourile și cuștile de placaj și geam erau pustii, el deschise totuși ușa în spatele căreia știa că lucra ea și nu apucă s-o mai închidă la loc: ea era acolo. Rămase o clipă ca fulgerat, iar ea țâșni în picioare îngrozită: o prinsese. Ce căuta ea acolo la ora aceea? Se apropie, o luă în brațe și într-o clipă începu să smulgă de pe ea paltonul pe care nu avusese timp să și-l scoată și taiorul ei mititel care păstra în mâinile lui dogoarea și parfumul intim al bustului ei dezgolit. Era ca și când ciudata lui oboseală din ultimele săptămâni i-ar fi pregătit pe nesimțite puterea și violența cu care se simțea acum atras de această femeie. Iar schimbarea aceasta amețitoare, care dădea pornirilor lui o astfel de agresivitate, îi aducea pe buze bâlbâieli bizare, pe care nu credea că avea să le pronunțe vreodată, parcă ar fi vrut să-i spună ceva mai presus de cuvinte, dar din care nu se înțelegea decât că aceste implorări duioase erau și ele nestăpânite. Iar ea nu făcea decât să se roage ca și el, sporindu-i însă și împingând atât violența cât și propriile lui implorări spre ceea ce pe ea tocmai că o înspăimânta să se petreacă în acel loc…

Scena se repetă apoi în aceeași zi, seara, acasă la el, și apoi a doua zi iarăși, câteva săptămâni la rând. Și de fiecare dată se pierdeau amândoi în aceleași bâlbâieli de la început, căci ea se împotrivea de fiecare dată la fel ca în prima clipă și dacă spaima primei îmbrățișări din dimineața aceea, sporită de surpriza întâlnirii cât și de pericolul de a fi surprinși, pierise, gustul ei straniu le rămăsese în amintire și parcă se rugau unul de altul să facă în așa fel ca acest sentiment ascuțit să nu mai apară, tocmai pentru a nu-l măcina și a-l păstra cu ei pentru totdeauna.

Dar nu puteau să facă nimic pentru că îi atrăgea tocmai ceea ce voiau să păstreze, fiindcă nu se cunoșteau și nu aveau din ce trăi în orele lungi ale nopților pe care le petreceau împreună. El nu știa să povestească nimic și nu știa nici să asculte, iar ea era tot timpul preocupată cum să facă să amâne pentru ziua următoare bâlbâielile cu care el o întâmpina la ieșirea din uzină

și cărora știa că din clipa când le auzea ieșindu-i pe gură nu-i mai putea rezista și se ducea cu el și nu se mai întorcea uneori acasă cu zilele, fiindcă rămânând la el peste noapte, la prânz, voința ei era și mai slabă și venea tot la el, iar în noaptea următoare pleca dimineața tot împreună cu el.

Astfel trăiră câteva săptămâni și părea că nimic n-avea să-i oprească să continue astfel luni întregi, când într-o noapte i se întâmplă ei deodată ceva.

Stătea ca de obicei în patul lui, băuseră puțin coniac, fumaseră, și se pregăteau să adoarmă. Gabi stinse lumina și rămaseră în întuneric, el o luă în brațe și după câteva minute chiar adormi. Îl treziră însă curând zgâlțâiturile corpului ei și rămase atent în tăcerea nopții, neînțelegând. Ea nu dormea și o podidise pe neașteptate plânsul. Și nu era una din acele descărcări inexplicabile dar bruște pe care le oferă adesea o femeie după clipe prea pasionate de dragoste. Stătea cu spatele la el și plângea neîncetat și plânse aproape toată noaptea răspunzându-i lui, însă, foarte liniștită, în întuneric, la toate întrebările. Avea necazuri în familie? Avea, dar nu se gândea acum la ele. La serviciu? Nu, în niciun caz. Avea pe cineva de care îi era frică, voia să se despartă de el și o amenința? (Gabi mai cunoscuse astfel de cazuri.) Nu, n-avea pe nimeni de care să-i fie frică. Era cumva bolnavă? Nu. Îi era cumva dor de cineva din familie, care nu era în țară sau care murise? (Gabi își amintea că odată i se întâmplase și lui să se gândească la bunica și i se făcuse rău, începuse să plângă.) Nu, zise ea, nu-și amintea de nimeni, nu era vorba de așa ceva. Atunci ce era? Nu știa nici ea, sau nu voia să spună, se ghemuise cu umerii în pernă și hohotea neîncetat, hohote adevărate și rele, fără cea mai slabă urmă de iritație în izbucnirile acestea care se reluau, sau de intensificare ațâțată de voința femeii, ca să scape de starea aceea, să se autoimpresioneze, sau să-l impresioneze pe el. Atunci Gabi îi puse în cele din urmă o întrebare pe care nu voise să i-o pună, fiindcă dacă nu era în firea lui să fie gelos (nu se interesa niciodată de trecutul unei femei, o femeie fiind pentru el ceva prezent, așa cum prezentă e o ploaie care cade asupra ta și te udă; o ploaie care *a fost* nu te pune niciodată să te adăpostești, de ce te-ar pune atunci pe jăratic ceea ce a făcut altădată o femeie?), era însă, adesea, cinic (așa i se spusese de către unii) și de astă dată nu-i făcea nicio plăcere să fie. Dar cum s-o împiedice altfel să nu mai plângă și mai ales cum să afle ce era cu ea? Îi puse deci întrebarea, dar găsi totuși o formă ocolită, fiindcă la gândul că s-ar putea să fie adevărat lucrul la care se gândea el îl apucase și pe el brusc o

tristețe apăsătoare și tristețea aceasta îl făcuse să găsească fără efort cuvintele cele mai potrivite.

— Mimi, îi spuse el luând-o în brațe mohorât și încercând s-o ocrotească parcă de un rău impalpabil, ia spune-mi tu, ți s-a mai întâmplat asta vreodată?… (Gândul lui inițial fusese dacă nu cumva ea mai avusese astfel de legături și dacă nu cumva, la un moment dat, într-o anumită fază a legăturii adică, după un anumit număr de zile, o apuca întotdeauna starea aceasta, cum îi apucă pe unii bețivi, după un anumit număr de pahare, plânsul, deși la trezire sunt niște ticăloși care n-ar scoate o lacrimă să-i pici cu ceară.)

Fără să-și ridice fața din pernă, umerii și capul ei se zgâlțâiră a negație de câteva ori și într-un fel de parcă i-ar fi sugerat că dintre întrebările lui asta era cea mai puțin apropiată de adevăr. Ce plângea ea atunci? Ce fel de paradis din care fusese izgonită? Gabi, istovit de așteptare și de confuzie, se dădu jos din pat, se spălă și începu să se îmbrace. Se făcuse albastru la geamul lui înalt, nu mai putea dormi, trebuiau să plece amândoi la uzină. Când reveni de la baie o văzu ridicată în pat în capul oaselor, cu chipul la fel de fumuriu ca și zorile și cu ochii ei negri încărcați de o istovire liniștită și sumbră. Gabi rămase neclintit privind-o, în timp ce ea nu-l vedea, contemplând undeva în sinea ei ceva asemănător parcă unei priveliști devastate. Gabi își aminti cât de senină și atrăgătoare fusese ea nu cu mult mai înainte de câteva săptămâni și cât de tulburată și schimonosită arăta acum, aproape să n-o mai cunoască. Și deodată i se păru că înțelege ce i se întâmplase ei în această noapte și apăsarea și tristețea aceea îl părăsiră numaidecât: Mimi se speriase de ceva și voia să se despartă, i se mai întâmplase asta și înainte, dar pesemne că niciodată așa de tare ca acum și de aceea plânsese așa de rău. Dar de ce s-o fi speriat?

Veni lângă ea și când o văzu de aproape deodată se contamină, o luă în brațe și începu și el să plângă. Era cu ea, nu se puteau despărți, îi zise el, de unde îi venise ei că trebuie să se despartă? O iubea ca un nebun, din prima clipă când a văzut-o i s-au tulburat și mintea și inima și nu mai poate trăi fără ea. N-a înțeles ce i se întâmplă, de aceea i-a pus toată noaptea una după alta întrebările acelea, nu i-a trecut prin cap că pe ea o apasă asemenea gânduri; n-ar fi lăsat-o să se chinuie atâta. Cum adică, își continuă el declarația, de astă dată fără să mai fie însoțită de aceeași bâlbâială pătimașă de până acum, ci de lacrimi fierbinți pe care ea le contempla cu privirea căscată, cum adică, ea crezuse că totul se terminase și voia să nu-l mai

vadă? Dar de ce, nu-l iubea și ea, la rândul ei? Să fie oare adevărat că în inima ei totul se terminase și că nu mai simțea pentru el nimic din ce simțise în ziua aceea când mâna ei se zvârcolise într-a lui, când el simțise că nu se mai poate stăpâni fără să-i declare c-o iubește?

Ea nu răspunse nimic, rămase tot timpul tăcută și străină și el nu reuși, în dimineața aceea, oricât se strădui, să reaprindă flacăra care se pare că se stinsese singură în inima ei. Cel puțin așa credea el.

În ziua aceea ea nu se putu duce la uzină, rămase la el și dormi până la întoarcerea lui. Nici când se întoarse însă nu se dădu jos din pat, îl rugă doar să-i aducă de undeva o gustare și țigări, mâncă, fumă în tăcere și readormi cu țigara aprinsă alături în scrumieră. Parcă nici nu-l vedea, deși se uita mereu la el.

A treia zi însă își reveni. Arăta iar așa cum fusese când o cunoscuse el la început. Ca un miracol… Aceeași… Noaptea aceasta rea, de care ei nu-i plăcea să-și amintească, parcă o ferise de ceva, de o prăbușire sau de o moarte a dragostei. Lui Gabi i se părea că se iubeau mai tare ca înainte…

XV

Pe la mijlocul lui iunie, într-o dimineață, după o absență de aproape o lună, se auzi din nou pe Aleea Suter același claxon prin care își anunța Burlacu prezenta, și Constanța, care era în dormitor, închise ușa dulapului, ieși pe balcon și se aplecă și se uită în jos. Mașina neagră, cu spinarea lată, strălucitoare, stătea lângă trotuar. Burlacu nu se vedea.

— De unde ai aterizat, Iliuță? Bună dimineața! îi zise după ce urcă în mașină.

— Lăsați, spuse băiatul și întinse mâna pe după spatele ei și trânti ușa.

— Trebuie să te hotărăști și să-mi răspunzi totuși când îți dau bună dimineața, zise ea. Altfel nu mai merg cu tine.

El își mișcă degetele pe volan, se uită în jos.

— Bună dimineața, zise și tuși. Unde să vă duc?

— Astăzi nu merg pe teren, mă duci la școală. Am să-ți spun eu unde să oprești, mergi spre Pantelimon. Ascultă, Iliuță, ce le-ai făcut tu ălora de sunt

așa cuminți?

El nu răspunse, porni mașina.

— Ei, spune!

— Poftim?

— Ești surd? N-ai auzit ce te-am întrebat?

— Nimic. S-or fi cumințit singuri, zise băiatul. Ținea volanul în brațe și se uita drept înaintea sa. Era în costum maron, cu cravată la gât și ceas la mână. Învârti de volan la stânga și rămase cu el astfel câteva clipe. Mașina ocoli un milițian care dirija circulația, ridicat pe un podium.

— Ascultă, zise Constanța după câtva timp, ție ți se pare că știi multe, și poate că și știi. Dar eu te sfătuiesc să te porți ca și când ai ști puține, e mai bine așa, în general… Acuma povestește-mi… Sau nu vrei să-mi povestești?

— Ba o să vă povestesc, zise el, nu cine știe ce încântat. Trecu însă multă vreme până spuse: L-am luat pe ăla pe care mi l-ați arătat și l-am dus mai încolo…

Doar atât, și pe Constanța, care aștepta urmarea și se uita cu atenție la el, o pufni deodată râsul; lipsa lui de chef de a povesti era adevărată, nu înțelegea ce nevoie mai era de povestit din moment ce toată chestia se aranjase.

— Bine, l-ai dus mai încolo, și? Ce i-ai făcut? Dar cum l-ai dus mai încolo, el a vrut? întrebă ea.

Expresia chipului său se schimbă, deveni preocupat. Conduse atent, într-o piață, și o luă apoi pe un bulevard larg.

— Da, zise el, aveți dreptate…

Și începu să povestească oarecum mai amănunțit, cu un anume efort de a relata cât de cât cronologic și exact ceea ce făcuse, dându-și parcă și el seama că faptul că el știa cum se petrecuseră lucrurile nu anula curiozitatea unuia care nu știa. Însă repede de tot se convinse totuși de lipsa de însemnătate a faptelor și le rezumă în câteva fraze. Și părea mai degrabă scârbit decât încântat de ceea ce făcuse.

— Dar dumneavoastră, zise el pe neașteptate, de ce nu-mi spuneți și mie ce mai faceți? Data trecută când am urcat sus și v-ați culcat, parcă erați bolnavă.

— Da, confirmă ea, cum ai ghicit?

— Acum vă e mai bine? întrebă el după ce o auzi vorbind și așteptă, după obiceiul lui, câteva clipe, fără să răspundă la întrebarea ei, cu toate că se

vedea limpede că o are în urechi.

Și mai avea și un zâmbet înțelegător, ca și când nu i-ar fi fost el ei subordonat tocmai datorită faptului că înțelegerea lui nu-i prea folosea, în orice caz nu-i ajungea să se impună, așa cum ar fi dorit… Nu considera însă că se afla atât de departe de viața ei ascunsă încât să nu i se povestească chiar deloc ceea ce măcar era evident. Avea totuși înțelegere: le place femeilor, parcă spunea el zâmbind, câte un băiat ca el care nu știe nimic, mai ales când un altul mai mare care știe prea multe le-a părăsit…

— Da, acum mi-e mai bine, dar de unde ai aflat? zise Constanța privindu-l atent.

— Mi-a spus o păsărică, zise el, și în clipa aceea Constanța își dădu seama că într-adevăr Burlacu știa tot.

Și câtva timp tăcură amândoi, el continuând să zâmbească în felul acela și ea având pe chip o curiozitate pe care și-o reprima: de unde o fi știind? (De fapt, de unde putea să știe decât din deducții, învățat sau mai bine zis silit de mic să observe aceste lucruri chiar de la mama lui?)

— Ți-am spus eu bine, zise Constanța în cele din urmă, că ție ți se pare că știi prea multe, cu toate că de fapt știi prea puține! Dacă n-aș avea dreptate, n-ai zâmbi tu așa ca un șmecher. Ia oprește!

El se sperie așa de tare și așa de brusc, că imediat trase pe dreapta și opri. Se dădu jos și ocoli mașina prin față și-i deschise ușa. Se uită apoi la ea cu o speranță posomorâtă în priviri: poate nu s-a supărat, poate că într-adevăr trebuia să se dea jos aici?

Constanța trebuia să se dea jos, ajunsese la școală, unde fusese chemată încă de ieri și nu avusese timp să se ducă, dar se și supărase: fostul ei elev încerca, poate fără să-și dea seama ce face, să iasă din rolul lui și să-și exprime nu se știe ce sentimente. Ce sentimente?! Doar se exprimaseră odată, când îl cunoscuse la bâlci și apoi la ferma aceea, ce mai voia? Se uită la el și când îl văzu, fruntea i se descreți: nu era niciun pericol, n-avea să mai facă, iată-l ce neliniștit arăta, îi zâmbi și îi spuse la revedere. Și ca să-l liniștească și mai mult și să se ducă să-și vadă de serviciul lui, îi făcu, la fel ca altădată când se îndepărta de poarta fermei, un mic semn de despărțire cu mâna. Burlacu o urmări nemișcat tot ca altădată, apoi se întoarse cu pași egali și dispăru pe ușa uriașei lui mașini, al cărei motor îl făcu apoi să duduie.

Constanța intră în curtea scolii, apoi în cancelarie. Directorul, singur, scria ceva la biroul comun. Profesoara dădu bună ziua și se așeză.

— Ce e cu dumneata de ai slăbit așa? zise directorul.

— Nu prea mănânc, zise Constanța. Nu prea mi-e foame. Apoi adăugă: Despre ce e vorba, tovarășe director? De ce mi-ați telefonat?

Directorul se ridică și închise ușa.

— Tovarășul Nicula de la secția de învățământ nu mai e, zise el, a plecat… E de rău, am dat de dracu\ A fost numită în locul lui o tovarășă, Geta, a trecut pe-aici în inspecție. A lăsat o notă să te prezinți la raion.

— Nu știți de ce?

— Nu. Ascultă să-ți spun mai departe, continuă directorul cu o voce îngrijorată.

Și începu să relateze o istorie de inspecție cu amănunte menite nu atât să dezvăluie ceva real, ci mai mult ceea ce simțea el față de aceste amănunte, teama pe care i-o inspira faptul că noua șefă de la raion era una dintre cele cu care puteai s-o pățești, să fie așadar cu ochii în patru.

— Când a spus să mă prezint la raion? îl întrebă în cele din urmă Constanța.

— N-a spus când, dar eu zic să te duci chiar acuma, răspunse directorul.

Nu mai așteptă și plecă intrigată la raion chiar în dimineața aceea. Șefa secției de învățământ era într-o ședință, trebui s-o aștepte cam vreo jumătate de oră, apoi o primi, îi arătă scaunul din fața biroului și începu să-i spună despre ce e vorba. Era o femeie grasă și neagră, cu o înfățișare foarte puțin plăcută, fapt care se dovedea însă lipsit de importanță îndată ce începea să vorbească. Vorbea bine, curgător și fără digresiuni. Raionul, zise ea, știe cum lucrează pe teren tovarășa Munteanu și n-are nicio observație negativă de făcut cu privire la munca ei. Și fiindcă i se adresa folosind numele vechi, Constanța o întrerupse precizând că era divorțată, se numea Sterian, iar șefa secției lăsă să intervină o pauză, timp în care nu făcu nimic, se uita parcă la călimara de pe birou, apoi continuă;

— Tovarășă Sterian, tovarășul Nicula mi-a și spus că a făcut o propunere de evidențiere la cererea ministerului, referitor la acțiunea de alfabetizare, pe care a înaintat-o Secției de învățământ a Capitalei; nu cunosc în ce constă propunerea, probabil că guvernul are în vedere anumite evidențieri, dat fiind că acest capitol al revoluției noastre culturale s-a încheiat. Tovarășă Sterian, uite de ce te-am chemat. Noi ne-am gândit că sarcina dumitale pe lângă întreprinderile din raionul nostru e ca și îndeplinită. Acum, noi trebuie să intrăm mai profund în acele pături ale populației care, nefiind pe lângă nicio întreprindere, se lasă mai greu antrenate. Avem aici o

listă cu toate datele. Ce trebuie făcut? Trebuie să înlocuim pe unii tovarăși care se descurcă mai greu (cum ar fi de pildă tovarășa Tamara Ciobanu, care a venit la mine plângând că i s-a furat geanta cu cinci sute de lei și buletinul de identitate) și să preluăm aceste ultime cazuri pe care să le urmărim până la lichidare. Dau acum niște telefoane la miliție și în altă parte, să se ia cazul în cercetare, și dumneata aruncă-ți o privire pe lista aceasta.

Nu mai era nimic nici de întrebat, nici de adăugat. Constanța luă lista și se uită peste ea. Rubrica *întreprinderea* lipsea de pe această listă, iar la rubrica *meserii* scria: bidinăreasă, ciurar, sparge lemne, spoiește tingiri, haine vechi, pune cozi la topor; din acestea, o listă lungă.

Șefa secției de învățământ închise telefonul…

— Trebuie să fii atentă, continuă. O să-ți fie probabil greu, dar trebuie să te gândești că oamenii aceștia sunt foarte înapoiați și unii dintre ei, rămași cu obiceiuri urâte. Ultimii elevi ai dumitale de la întreprinderi o să-i ia în primire tovarășa Ciobanu, de la Școala elementară nr. 12. Ia contact cu dânsa și începe munca.

— Când credeți dumneavoastră că o să mă întorc la școală? întrebă Constanța fără să se miște. Eu sunt profesoară, predau la ciclul doi; cât timp credeți dumneavoastră că o să mai iau asupra mea oalele sparte ale altora?

— În general, zise șefa secției cu o voce blândă, acțiunea e pe sfârșite, a mai rămas, cum îți spun, această categorie, de care trebuie să ne ocupăm. N-avem ce face!

Constanța rămase în picioare, cu lista în mână. Era aproape de birou și stătea cu lista în aer, fără s-o privească, posomorâtă. Brusc, îndoi hârtia, deschise geanta și o vârî înăuntru.

— În toamnă aș vrea să mă întorc la școală, să predau elevilor pentru care am fost pregătită.

— Îți promit eu că la toamnă ai să revii la școală, zise șefa secției. Dumneata ne înțelegi mai bine, altfel vorbim cu dumneata, nu e nevoie să-ți explic. Ajută-ne acum, și la toamnă ai să te întorci la școală. Mai mult chiar – ca să vezi că suntem bine informați, chiar dacă dumneata n-ai spus-o la toată lumea – îți promit că voi face tot ce depinde de secție ca să fii numită la o școală medie. Știu că te gândești că acest lucru trebuia făcut mai de mult, dar să știi că nici așa de târziu nu e; dacă ai ști că nu există încă o organizare satisfăcătoare în ce privește încadrările ai zice chiar că ai noroc că predai exact materiile la care ți-ai luat examenul de stat: avem profesori de științe naturale care predau geometria sau profesori de istorie care predau

chimia alimentară. Facem noi ordine în toate, numai, uite, nu merge așa de ușor cum cred unii. Sper că e în regulă, da? Sper că m-ai înțeles!

XVI

Aproape toți acești noi și ultimi elevi locuiau într-un cartier vestit altădată, Constanța auzise de el, cartierul Tei, dar din ce pricină era vestit, nu știa. Îi găsi stând pe la porți sau trebăluind prin curțile lor pline de orătănii și de copii cu fețe tuciurii și cu burțile goale și le spuse că de aici înainte vor învăța cu ea, să vină în cutare zile ale săptămânii, la ora numită, în sala de pe strada pe care ei o cunosc și să fie anunțați și cei care nu sunt acasă; să aibă în vedere fiecare că a doua oară nu va mai veni după ei… Răspunseră femeile, cu o voce mieroasă: Vor veni. Când să vină, mâine după-masă? „Ține minte, fă, mâine după masă, să-i spui lui Gică să nu plece.”

Notă numele celor cu care vorbi și adresa. A doua zi se duse cu o jumătate de oră mai devreme pe strada unde se afla clădirea cu sala rezervată. Sala era foarte murdară și mirosea urât. Deschise geamurile. Ieși apoi în stradă și începu să se plimbe și prelungi plimbarea, fiindcă elevii întârziau. Se întoarse apoi obosită de atâta mers și se așeză într-o bancă, își puse fruntea pe brațe și rămase nemișcată.

Ridică apoi, după ce trecu multă vreme, fruntea de pe brațe și se uită neclintit spre ușă, care continua să rămână închisă. Se uită la ceas: trecuse o oră. Se ridică, încuie ușa și plecă în cartier. „Și-au bătut joc de mine, gândi, ar fi trebuit să-mi dau seama, prea erau pline de bunăvoință țigăncile acelea ca să nu ascundă o înșelătorie.” Văzu trei dintre cele pe care le vizitase ieri, la o răscruce de străzi, și se îndreptă spre ele.

— Dumneata, zise Constanța adresându-se uneia, de ce n-ai venit la lecție? Așa ne-a fost vorba ieri?

— Ai mai fost matale pe la noi? răspunse femeia, fără mirare.

— A fost, fa, ieri, ai uitat? zise alta.

— Dar dumneata, care n-ai uitat, de ce n-ai venit? o întrebă Constanța. Și dumneata ești pe listă.

— Mi-ai spus mie să viu, mânca-te-aș? se holbă țiganca, fără nedumerire. Mie nu mi-ai spus, să nu le fie bine copiilor mei dacă mi-ai spus! Mă bate Dumnezeu!

Și continuă să se jure, angajând existența a tot ce era legat de ea și de organismul ei și dacă n-o credea, mai avea și un bărbat și se jura și pe sănătatea lui. Căsca ochii mari și cuvintele ieșeau din gura ei cu o convingere care părea nezdruncinată. Nu i s-a spus să vină, s-o omoare Dumnezeu dacă minte. Și nu mințea, fiindcă lucrul la care se gândea ea era altul: nu voia să se ducă să învețe și asta era totuna cu: *nu mi-ai spus*, repetat mereu cu jurăminte. Celelalte clătinau din cap aprobând, da, da, așa era, jurau și ele, nu li s-a spus nimic, să le trăsnească pe toate Dumnezeu dacă…

Constanța asculta numai pe jumătate atentă și le întrerupse întrebându-le ce credeau ele, că ei îi plăcea să bată străzile și să le audă cum o mințeau de la obraz? Unde îi era bărbatul? o întrebă pe cea dintâi.

— E la muncă, unde să fie?

— Unde muncește?

— La *comperativă,* mută mobile, i-a băgat acum la *comperativă*, parcă n-ar fi tot deșălatul ăla, zise femeia. Îl doare la rinichi, domnișoară, se pișă sânge!

— Dacă îl doare la rinichi, de ce nu-și schimbă meseria? Să-i spui să vină mâine la lecție dacă vrea să-i meargă bine acolo la cooperativă.

Trecu mai departe îndârjită de această rezistență moale, dar de neînvins în inconsistența ei, și după câteva străzi intră într-o casă, într-o curte mică, pe colțul străzii, cu un gard la fel de mic, năpădită de obiecte casnice, în picioare, sau rezemate de pereții casei. Era împânzită de frânghii scurte de rufe, cu sârmă pentru câine, cu tot feluri de pari, de vase de aramă sau de tuci, cu un pom mic în mijloc, o stropitoare alături, o magazie minusculă de lemne într-un colț, un burlan ieșind pe fereastră, o pisică nemișcată pe o prispă concepută pe aceleași dimensiuni înghesuite, dar nu învălmășite. De la ușa curții la ușa odăii nu erau decât patru sau cinci metri, pavați cu cărămidă roșie. Dar existența ordonată a obiectelor în acest spațiu comprimat făcea ca distanța să pară mult mai mare decât era, sugerând-o atât de bine pe cea necesară, încât parcă o și obținea.

În casă mirosea curat și odaia era mobilată cu lucruri bune, un divan-studio, un dulap cu oglindă, un aparat mic de radio, scaune ieftine, dar noi, și pe jos podea de lemn vopsită maron, cu preșuri mari, neuzate. Aici se

câștigau altfel de bani decât la ceilalți, dar cine îi câștiga? O țigancă și un tânăr de vreo douăzeci de ani stăteau lângă vatră. Băiatul avea ochi negri și sprâncene mari, mâini subțiri, nervoase. Femeia, bătrână și tăcută, stătea la vatră și cocea plăcinte în cuptor. În casă părea mai larg. Constanța dădu bună ziua și intră în odaie prin ușa deschisă. Se așeză pe un scaun. Pe pereţi se vedeau fotografii înrămate în scoici, o mireasă și ginerele cu rubedenii și prieteni, țigani puși la cravată și la pantofi, cu fețe duble, figuri de demult, se vedea după costumele lor cu pantalonii charleston foarte largi și haina scurtă cu umerii ascuțiți și înalți. Apoi fotografia unei țigănci în uniformă de miliție, o fată de vreo nouăsprezece sau douăzeci și cinci de ani, cu trăsături energice, mongoloide. Bătrâna își părăsi plăcintele și veni în casă.

— Pe dumneata cum te cheamă și ce meserie ai? îl întrebă Constanța pe băiat.

Îl chema Sandu Firicel și era ginerele ei, zise bătrâna.

— Asta nu e o meserie, zise Constanța.

— Muncește cu brațele, e muncitor, explică bătrâna.

— De ce n-ai venit ieri la lecție? îl întrebă Constanța direct.

— O să vie, o să vie, interveni din nou bătrâna. Să iasă Zambilica mea din spital și o să vie. O să vorbească Zambilica mea cu tovarășul maior și o să-l ajute.

— N-o să poată tovarășul acela maior să facă nimic pentru dumneata, zise Constanța.

— De ce? zise bătrâna, cu un ochi căscat parcă de spaimă.

— Fiindcă nu știe carte, trebuie să învețe să scrie și să citească. Și dumneata la fel. Ai o fată milițiancă, de ce nu te-a învățat?

— Să se facă ea sănătoasă, zise bătrâna cu o duioșie amenințătoare. Îi fac plăcinte să-i duc să mănânce… Aoleu, ce-a mai pătimit, pupa-i-aș tălpile lui Dumnezeu și domnilor doctori și tovarășului maior, că era să moară, era să-și dea sufletul!…

Ieși din odaie și se întoarse după câteva minute cu plăcinte.

— Ia, domnișoară, zise bătrâna. Ia, Sandule.

— Dar ce are fata dumitale de e în spital?

— Ce are? Domnișoară, prin ce a trecut ea, să ferească Dumnezeu și sfântul Ilie!

Obișnuită cu tot soiul de destăinuiri, Constanța se feri să întrebe mai mult, era grăbită să plece, dar bătrâna își dădu drumul singură, mai mult monologând decât povestind. Bietul tat-său (al fetei), ce om la casa lui,

țambalagiu cunoscut, a dat-o pe fată la școală, păcat de el că s-a prăpădit și n-a apucat s-o vadă ce bine îi stă în uniformă și ce leafa bună are. Și Sandu, ce ginere la locul lui, băiat cinstit și cu suflet în el, o iubește pe fată, muncește și are grijă de ea.

Astă-iarnă însă, într-o noapte fără stele, dormeau amândoi chiar în patul acela și un pumn străin spărsese geamul și cineva trăsese asupra lor din întuneric șapte gloanțe de revolver. Pe el îl găurise în vreo două locuri și se vindecase repede, dar pe ea o nimeriseră gloanțele în piept și zăcea de cinci luni în spital. Acum îi era mai bine. Bătrâna și băiatul stătuseră la capul ei săptămâni de zile.

— Ce mai m-am rugat de ea să nu moară, aoleu, domnișoară!

Fata avea călduri mari și nu recunoștea pe nimeni. Horcăia și arunca răul din pieptul ei până în tavan. „O, Rafilico, să nu mori, Zambilica mea, îi spunea bătrâna și plângea. Fă-te sănătoasă, pune-te pe picioare și du-te la tovarășul maior și spune-i pe toți, să nu-i lași să trăiască, cum au vrut ei să mi te omoare! Să-l prinzi pe ăl cu revolverul și să-l bagi să nu mai vadă lumina soarelui câte zilișoare o mai avea."

Fata mugea, parcă ar fi înjunghiat-o cineva cu cuțitul și arunca cearșafurile de pe ea, iar bătrâna bocea… O scăpaseră doctorii, iar tovarășul acela maior venise și el o dată s-o vadă.

— Cum o să pună ea mâna pe hoțomanul cu revolver! încheie bătrâna amenințând din nou cu o voce acum sinistră.

Băiatul se posomorî și părea obsedat și el de clipa când o să le cadă la amândoi banditul în gheare.

„Dar de ce or fi tras în ei? se întrebă Constanța. Ce secrete or fi vrut să ucidă sau să răzbune omorându-i? În orice caz, nu le arde lor acuma de învățătură cu toate că până acuma ei sunt primii de care sunt sigură că vor învăța."

— Bine, le zise, atunci vă las până iese Zambilica din spital.

— Rafira o cheamă, domnișoară, zise bătrâna petrecând-o. Zambilica îi spun eu, mânca-i-aș ochii!

În dimineața următoare, Constanța vizită o cărămidărie. Zece-cincisprezece dintre cei de pe listă lucrau acolo, în apropierea cartierului, pe un loc viran. Obținu informația de la un bătrân care stătea cu nepotul pe marginea lacului și meșterea la un zmeu. Bătrânul părea să se fi născut odată cu cartierul și să-i fi trăit toate schimbările, avea în adânciturile feței și în expresia chipului contraste bizare, părea după mâini să fie muncitor

calificat, dar bătrânul era chior, și în celălalt ochi străluceau din când în când priviri încărcate de viclenie și ferocitate. Tâmplar pașnic sau gazdă de hoți, crescător blând de porumbei sau cuțitar, bețiv și trișor sau umil paznic la un depozit de lemne, era greu de ghicit ce fusese și ce mai rămăsese.

— Băgați de seamă, zise el după ce Constanța îl întrebă unde puteau fi găsiți cei de pe listă. Pe unul din ei îl găsiți la morgă, s-au tăiat azi-noapte cu cuțitele la cărți… Lăsați-i dracului și vedeți-vă de treabă. Acum doi ani a fost chemată și fi-mea, e funcționară la Filatură, că să-i ia la școala de analfabeți să-i învețe carte, și ce credeți că au făcut? Au venit și au murdărit clasa, i-a găsit otrăvindu-se pe jos… N-a avut ce să le facă! Îi găsiți uite-acolo, dincolo de lac, dar luați pe cineva cu dumneavoastră, nu vă duceți singură. Aș merge eu, că unii din ei mă cunosc, he! făcu bătrânul și rânji, și ochiul cel bun se micșoră brusc, dar sunt bătrân, domnișoară, mă doare piciorul!

Constanța reveni în cartier, intră într-un restaurant cu telefon public și telefonă la raion. Spuse că majoritatea celor de pe lista ei care trebuiau alfabetizați lucrau pe un loc viran izolat și că unul dintre ei, după cât se părea, era la morgă. Ar fi bine s-o însoțească cineva, îi e frică să se ducă singură. Bine, o să se rezolve, îi răspunse șefa secției. Unde se afla? Să aștepte acolo, o să vină cineva s-o însoțească. După un ceas sosi un ins de la circa de miliție, îmbrăcat civil și Constanța porni cu el spre cărămidărie. Când se uită la ei, Constanța gândi: „Bătrânul acela chior are în orice caz multă fantezie.”

Erau slabi și jigăriți, îi sufla vântul. Oricum, vântul de primăvară care adia insistent prin aceste locuri deschise stinsese, dacă existase cu adevărat, orice flacără pasională din privirile lor. Constanța dădu bună ziua și după ce spuse cine e și de unde vine, scoase din geantă lista și încercă să facă un fel de apel. Atunci se treziră, o parte lăsară lucrul și se dădură mai aproape, curioși și parcă interesați. Erau pașnici, inofensivi, plini de o ciudată umilință. Cu o asemenea umilință în voce, unul o întrebă de ce a venit. Vrea să le ajute la cărămidă?

— Ați venit să ne luați pâinea de la gură, domnișoară? reluă un altul, înalt și cocârjat, desculț, cu pantalonii suflecați peste genunchi, frământând niște pământ cu țurloaiele lui negre și subțiri ca niște bețe uscate.

— Trebuie să învățați carte, zise Constanța, atentă, uimită de această imperceptibilă schimbare.

— Fără carte nu stăm? zise același care pusese întrebarea. De ce să învățăm noi ce-au uitat alții? Mă, Fănică…

Și cu ciudata și nefireasca lui umilință, individul alcătui distinct o înjurătură lungă și trivială, prin care Fănică era invitat să aducă o căldare de apă, apoi continuă fără trecere, adresându-se politicos Constanței:

— Mai rău o să ne zăpăcim la cap, domnișoară, o să ne rămână copiii pe drumuri.

De ce o să le rămână copiii pe drumuri? Păreau să creadă cu tot dinadinsul că învățătura o să le încurce atât de tare mințile, încât o să le fie cu neputință să-și mai poată câștiga existența.

Trei pași mai încolo, câțiva începură fără o pricină vădită să se certe. Doi săriră să aplaneze, adăugând însă înjurături nemaipomenit de plastice și de deșucheate, în timp ce un altul se apropie de un așa-zis vinovat și îl scuipă între ochi cu înjurături fiziologice amănunțite și scabroase. Se produse atunci larmă și începură să se scuipe unii pe alții cu dexteritate, nimerindu-se în frunte și obraji de la o distanță de câțiva metri. Se îndoiau de șale și gesticulau indecent, inventând acum înjurături din ce în ce mai josnice și mai nedemne. Se vedea că totul era simulat și fusese declanșat printr-un semnal cunoscut numai de ei. La început Constanța nu auzi, dar la un moment dat ceva o făcu să înțeleagă că ei voiau în felul acesta să scape de ea, și s-o determine să renunțe de tot. Procedeul o răni însă atât de tare, că începu să tremure și când așa-zisa ceartă se mai potoli le spuse cu o voce clocotind de mânie:

— Sunteți mai răi și mai murdari ca animalele de cocină. Numai râtul vă lipsește.

După care, la auzul acestei apostrofări disperate, se lăsă tăcerea. Insul care o însoțea pe Constanța se uită la ea întrebător. Să intervină? În ce fel? După câtva timp, unul dintre cărămidari spuse demonstrativ și liniștit, încercând parcă să remedieze și să calmeze lucrurile:

— Țiganul nu e murdar, domnișoară! Când are țoale pe el e mai boier decât alții.

Părea să fie și ironic și jignit în același timp. Posomorâtă, Constanța le întoarse spatele și se îndepărtă. Se adresă apoi omului în civil și îi spuse că acum merge singură, își spunea că ea era de vină, nu trebuia să vină după ei, ci ei trebuiau aduși de cineva – nu era treaba ei de cine – la o anumită oră într-o încăpere amenajată și autoritățile n-aveau decât să aibă grijă ca ei să

respecte ora și ordinea, dacă voiau ca în raionul lor să nu mai rămână sămânță de analfabeți.

Ajunsă în cartier, se uită la ceas; mersul pe jos o făcuse să mai uite scena. Era încă devreme. „Poate că, își zise, dacă aș fi mai sigură pe doi sau trei dintre ei, până la urmă ar veni dacă nu toți, cel puțin cei mai buni dintre ei! Există printre ei tineri care pot să apuce pe alte drumuri dacă nu i-ar împiedica ceilalți prin inerția vieții lor mizerabile.”

Se uită din nou pe listă. După ce străbătu câteva străzi, se opri și bătu în treacăt la o casă unde până atunci găsise mereu ușa încuiată. De astă dată i se deschise și o întâmpină o femeie între două vârste, cu pipa în gură și cu părul negru și lățos revărsat pe umeri. Constanța intră și fără voia ei strâmbă din nas, cuprinsă de greață. În odaia scundă, cu pământ pe jos, mirosea sufocant a flori putrede și a aer închis, stătut. Un pat sordid etala albul murdar al unor cearșafuri răvășite. Vru să se întoarcă și să iasă, dar o opri vocea voalată a țigăncii, gâtuită de șoapte.

— Ai venit să-ți ghicesc, prințeso? zise, și vârî mâna sub fustă și scoase de acolo un ou, o cochilie mare, cu o cavitate lucioasă cu marginile înăuntru. Șezi, mititico, stai aici lângă mine și taie ghiocul, să-ți fie cu noroc!

Constanța, posomorâtă, rămase în picioare.

— Lasă ghicitul, zise. N-avem timp de ghicit.

— A? Cum? N-avem timp? Avem berechet, frumoaso. Să-ți ghicesc pe-ăl care o să se uite în ochii tăi să-ți vadă gândul și dorința. Îi spun numele și averea și îți fac cum să-l aduci la tine și cum să-l gonești, ți-l leg și dezleg cu legătură de inimă! Hai, mititico, taie ghiocul! Oghiorlane, ia șuieră tu la urechea domnișoarei și spune-i unde îi e gândul și de ce îi piere somnul. Taie-l, mititico, uită-te la el și taie-l pe unde e tăiat, îl vezi cum e tăiat? Parcă e o… seamănă cu o…

Și spuse numele cu poftă indecentă, trăgând din pipă și frământând în palme oul cu cavitatea lui lubrică.

— Tai, prințeso? Ce gura frumoasă mai ai! Ce te-aș mai mușca eu de ea dacă aș fi ăl care…

Și își apropie fața și începu să-i șuiere la ureche, în avalanșă, propuneri nefirești și nemaiauzite care o făcură pe Constanța să se retragă și să iasă speriată.

— Mai vino, prințeso, mai treci pe la mine, o urmări țiganca șoptind pe după garduri. Mai vino, mai treci…

Constanța înteți pașii. În munca ei auzise folosindu-se des cuvântul *înapoiat*, prin care erau desemnați oamenii de acest fel, dar nu-și putuse închipui că înapoierea are atâtea trepte, care pot coborî atât de jos, încât raza de lumină să nu mai rămână decât o amintire a conștiinței, repede stinsă. Înapoiați erau și elevii ei din întreprinderi, dar ei nu întârziaseră să țină totuși cu ea, să-și dea seama că în această istorie era vorba de o femeie a cărei trudă trebuie respectată și a cărei perseverență trebuie să-ți dea de gândit. Că ei nu vedeau prea limpede la ce le-ar folosi să mai învețe când patruzeci sau cincizeci de ani din viața lor se scurseseră fără învățătură, era adevărat, dar ei nu putuseră să nu gândească în cele din urmă că nu-i costă mare lucru s-o asculte și că așa cum făcuseră multe în viață și puține cu folos, de ce n-ar face-o și pe asta, când vedeau bine cu ochii lor că ea bătea drumurile după ei și se gândea la soarta lor? Și nu fuseseră puțini cei cărora le schimbase cursul vieții sau le restabilise o linie frântă sau culcată a existenței lor. Împotrivirea acestora de-acum nu era numai un reflex al unor conștiințe primitive, ci expresia unui egoism degradat și bestial, maleabil doar pentru a induce în eroare, ca s-o poată apoi înjosi cu înjurăturile lor, de a căror nemernicie erau pe deplin conștienți. Până la a câta treaptă puteau ei urca în sus cu ajutorul învățăturii, când se aflau mult prea departe de prima treaptă?

XVII

De câteva zile dormea puțin noaptea. Fără să întrebe pe nimeni intră într-o farmacie și ceru un somnifer. Noaptea precedentă dormise cel mai rău. Ajunse acasă, înghiți o pastilă și se culcă. Trecură câteva ceasuri și nu adormi. Mai înghiți o pastilă. Stătea în pat, cu perdelele trase. Se însera.

În acest timp, doctorul Sârbu aștepta un telefon. Își îmbunătățea studiul și aștepta un telefon de la doctorul Stamate, de la Biblioteca Academiei, să-i verifice o informație. Telefonul sună, dar nu era de la colegul său, ci din nou de la fosta soție a doctorului Munteanu.

— Ce spuneți? exclamă el după ce auzi despre ce era vorba. De unde știți că sunteți otrăvită?… Adică, ce simțiți?… Bine, vin imediat.

O oră mai târziu stătea la patul ei și îi scria o rețetă. O rugă pe mama Constanței, care era și ea acolo (fusese chemată de fiica ei la telefon), să se ducă să cumpere medicamentul.

— V-am prescris o contraotravă, zise el ironic după ce mama plecă. Vă repet, nu e de vină somniferul, vi s-a fixat o oboseală și încă de data trecută se crease un focar de inerție, am crezut că o să-l învingeți. E bine să vă internați în spital.

— Ce fel de focar, doctore?

Fără s-o vadă, medicul tăcea, cu gândurile în altă parte. După câtva timp, parcă tresări.

— Ce fel de focar? zise. Așa, un focar de lemne care ard cu vâlvătaie mare. A slăbit ceva în această cutiuță, adăugă apoi, arătând capul.

— Doctore, mi-a fost foarte rău, nu știu câte ceasuri am stat leșinată… ce poate să fie asta?

— Ați avut vreun necaz și dacă n-ați fi fost atât de obosită, nici nu l-ați fi luat în seamă. Stați liniștită, luați până mâine dimineață, dacă vi se mai face rău, douăzeci și cinci de picături din sticluța pe care o să v-o aducă mama dumneavoastră, și mâine nu vă duceți pe teren. Odihniți-vă. Eu trebuie să plec.

Și în timp ce se îndrepta spre ușă îi repetă că era bine totuși să se interneze, să scape mai repede de acest început de nevroză care se putea înrăutăți.

— Chiar mâine se face liber un pat într-o rezervă la mine, mai spuse el. Dacă nu veniți mâine dimineață la vizită, va trebui pe urmă să mai așteptați. V-aș sfătui să veniți.

Curând după aceea se întoarse și mama de la farmacie și spuse că doctoria o să fie gata abia peste două ceasuri și că a trebuit să se ducă la o farmacie de serviciu, să n-o amâne pe mâine dimineață.

— Trebuie să aștepți; mai ți-e rău? zise mama cu nădejde în glas.

Constanța nu răspunse nimic, se uita la mama ei cu o expresie de parcă ar fi descoperit în clipa aceea sonoritatea cuvintelor și faptul ar fi uimit-o atât de tare, încât nu le mai putea prinde înțelesul. Avea, în orice caz, în privire parcă o astfel de dificultate, ca și când ar fi privit printr-un aparat de fotografiat în care imaginea apărea dublată.

— Trebuie să mănânci ceva, zise mama.

— Da, mamă, dar n-am nimic de mâncare, zise Constanța revenindu-și, clipind însă cu greutate.

O undă de nedumerire și teamă se simțea în glasul ei și mama se nelinişti și ea: Ce era? Se simțea din nou rău? Dar n-o întrebă nimic, îi întoarse spatele și dispăru în bucătărie. De acolo se întoarse apoi cu o sacoșă în mână și ieși pe ușă să se ducă și să-i cumpere ceva de mâncare.

Rămasă singură, Constanța stătu câteva minute nemișcată, apoi întinse mâna, luă o carte groasă de la capul patului și începu să citească. Era *Poemul pedagogic*, de Makarenko. Citi vreo zece minute și se răsuci într-o parte cu vădită plăcere, într-o totală destindere. După câtva timp se răsuci iar, apoi se ridică într-un cot și se cufundă cu totul în lectură. Deodată însă tresări și rămase parcă la pândă ca și când hoții ar fi dat târcoale în jurul casei. Se ridică într-un cot și-și roti încet privirea prin odaie, neliniștită parcă de prezența statică a lucrurilor și chiar de însăși existența lor. Se schimbase înfățișarea încăperii? Se dădu jos din pat și începu să se plimbe agitată. Se uită la ceas. În clipa următoare, undeva în noapte izbucni o bubuitură de tun și geamurile zăngăniră. Imediat urmă a doua, apoi o a treia. Constanța începu să tremure, se duse repede spre pat, se întinse și începu să gâfâie. În privire îi licărea o spaimă mare. Sări iar din pat și se duse spre ușa cu geam care dădea în balcon. O deschise tremurând, continuând să gâfâie și ieși, dar nu stătu acolo deloc, ca și când n-ar fi găsit ce căuta, reveni și o luă spre bucătărie, dădu drumul la apă, căută într-o pungă cu zahăr și luă o bucată și duse paharul la gură. Îi clănțăneau dinții, și la jumătatea paharului aruncă apa și ieși din bucătărie și începu să coboare scările spre parter.

Căuta lume, oameni… Singurătatea în care se simțise până atunci bine era aruncată în aer în însăși ființa ei de către un dușman nevăzut care pusese stăpânire chiar pe sufletul și gândirea ei… și ea credea acum că vederea altora o putea ajuta să-l alunge și să se regăsească… De câteva ori spaima cea mare îi scoase ochii din orbite. „Ah, Doamne, voi muri, nu mai pot să respir” gândi și se întoarse înapoi, dar nu îndrăzni să se urce în pat, de unde începuse să-i fie rău. Se învârtea prin odaie ca un animal în cușcă…

Se auzi ușa de jos de la intrare. Mama, cu plasa încărcată cu alimente, începu să urce scările. Constanța își pironi privirea asupra ei și o strigă:

— Mamă! Nu mai pot să mai merg! Nu-mi mai simt picioarele. E ceva în oraș? S-a anunțat ceva? S-a tras cu tunul.

— Vino și mănâncă, se răsti mama fără să se uite la ea. Taci că știi tu ce e ăla tun, zise apoi cu totul liniștită, ferindu-și însă cu grijă privirea. Hai, vino încoace, continuă cu blândețe. Boala pe care o ai tu, numai…

Vrusese să spună: numai bărbatu-tău te poate vindeca, amintindu-și de o boală asemănătoare pe care o avusese și ea în primul an de căsătorie, dar se opri, fiica ei nu mai avea bărbat.

— Cum să mai poți merge dacă ești străvezie? zise. Treci imediat la masă.

Constanța însă nu putu adormi toată noaptea și spaima aceea se mai repetă de câteva ori și mama o veghe, împiedicând-o de câteva ori să-l cheme din nou pe doctorul Sârbu. Îi era rău, mama vedea bine, dar ce putea să-i mai facă doctorul? Trebuia, dimineața, să se interneze, cum îi spusese. Criza care izbucnise nu se mai retrăgea…

PARTEA A TREIA

I

Sâmbătă după-amiază, Gabi scoase motocicleta și se duse la un croitor să-i calce costumul lui de vară, de doc englezesc, cumpărat de maică-sa încă de anul trecut de la Consignația, și pe drum avu surpriza să întâlnească niște vechi colegi. Era cald, soarele de iulie ardea, era multă lumină peste oraș, și de pe un trotuar, agitând brațele, un grup de patru sau cinci inși începu să strige cu voci parcă disperate spre el, care se afla pe aproape, printre cei cu mașini sau motociclete, opriți la un stop. Erau în costume, deși era foarte cald, cu serviete în mâini, cu cravată la gulerul șifonat, părând a fi în drum spre gară, ieșind direct dintr-o ședință de la ministerul lor de resort, unde fuseseră chemați de specialiști să discute chestiuni de specialitate, sau modificări de plan, sau să li se dea cine știe ce indicații. Unul ținea gura deschisă și avea o expresie de încântare, nu mai fusese, după cât se părea, de mult prin Capitală.

— Gabi! Gabi!

El întoarse capul și îi văzu alergând. Recunoscu numaidecât în fruntea lor pe negriciosul Antracit și trase motocicleta la bordura trotuarului; lăsă motorul să pârâie, nu descălecă, iar dialogul care urmă avu loc printre aceste pârâituri ale motocicletei, amestecate cu zgomotul tramvaielor și al mașinilor. Nu-l mai văzuseră de anul trecut. Și-a cumpărat în sfârșit motocicletă? Cât l-a costat?

— Gabi, unde mai stai, să venim pe la tine. Te-ai mutat, dă-ne adresa.

Dar el le spuse că nu-i putea primi acum, se căsătorea și era ocupat cu pregătirile. Dar le dădu adresa bucuros. Strada Toamnei nr. 15.

— Veniți la mine, am o casă splendidă, mai adăugă el.

Și răsuci ghidonul și pârâiturile se accelerară brusc. Le întinse mâna:

— V-am pupat, la revedere.

— La revedere, Gabi, succes, felicitările noastre.

Nu putuse să-i spună mamei care îl vizita aproape zilnic că se însoară, ar fi devenit în orice caz inevitabile întrebările, cu dorința ei de a-și cunoaște nora și cu interesul tatălui pentru originea socială a viitoarei soții și cum să-i spună de pildă tatălui că domnul Arvanitache a fost secretar general la Ministerul de Externe în 1937, într-un guvern Tătărăscu, și fratele acestuia, arhitectul Arvanitache, fugise din țară în 1946? Le va spune când căsătoria și instalarea lui în casa aceea vor deveni un fapt împlinit, pe care vor trebui să-l accepte vrând-nevrând…

Pe la orele unu a doua zi sună la intrare și Mimi îl primi și îl prezentă părinților ei. Gabi pătrunse în holul mare care alcătuia parterul acestei case și, în timp ce făcea cunoștință cu domnul și doamna Arvanitache și cu fratele mai mic ai fetei, aruncă priviri circulare pline de curiozitate asupra interiorului. Casa părea nemobilată și asta îl cam dezamăgi, întregul ei spațiu, din tavanul alb și până la ferestrele mari, cu pereții dreptunghiulari și întinși, cu rare tablouri pe ei, părea gol. O arcadă de lemn galben, subțire, despărțea acest spațiu în două încăperi oarecum distincte, cea din stânga fiind sufrageria, cu o masă îngustă și lungă, joasă și cu scaune cu spătare mici, vizibil incomode, iar cea din dreapta, salonul. Din spatele unui colț al arcadei urca în spirală o scară de lemn, care ducea, probabil, spre alte odăi ale casei. Un perete întreg era de sticlă și se vedea prin el o terasă prelungindu-se până printre niște straturi de flori; draperii grele, de un roșu-vișiniu, acopereau jumătate din acest perete. Pe jos, suprafața primei încăperi era acoperită de un covor foarte mare, de o culoare indistinctă, bleumarin-deschis sau albastru-închis, sau vișiniu, de la intrare bătea în roșu-aprins. Lângă peretele din dreapta se afla un fel de divan, sau pat, sau canapea, dar care nu era nici divan, nici pat, nici canapea. Acolo stătea doamna Arvanitache în clipa când Gabi se înclină înaintea ei. Lemnul acestei mobile era lăcuit în alb, iar tapiseria era dintr-un material auriu; la căpătâiul ei se vedea o lampă cu picior înalt, cu un abajur cam la fel de auriu ca și canapeaua. Aceeași culoare, alb și auriu, o aveau și cele două fotolii și măsuța așezată lângă peretele opus, unde stătea domnul Arvanitache cu o carte în mână, și tânărul Arvanitache, răsfoind niște reviste. La drept vorbind, nu era chiar așa de nemobilată. Se mai vedea și o vitrină ceva mai încolo, prin al cărei cristal se zăreau statuete verzi și negre, sau vaze albastre, înflorate; pe raftul superior, cu o alună în lăbuță, stătea o veveriță împăiată.

Domnul Arvanitache lăsă cartea din mână, doamna Arvanitache se ridică într-un cot pe canapeaua aceea a ei, tânărul Arvanitache se ridică și el și, după ce îi oferi musafirului locul său, continuă să răsfoiască revistele preocupat, iar Mimi își luă un taburet și se așeză în apropierea fratelui. Gabi se uită fără sfială la domnul Arvanitache, un ins cam uscățiv și cam țeapăn, cu gâtul lung și gros și cu capul prea mic față de asemenea gât. El oferi musafirului pachetul său de țigări ieftine și începu conversația. Așadar, domnul Sterian lucra la aceeași uzină la care era angajată Mimi?

— L-am cunoscut pe fostul proprietar, inginerul Malaxa, pe vremea când era în plină ascensiune, spuse domnul Arvanitache referindu-se la fostul patron al uzinelor. Era un om foarte capabil, un ascet, continuă el. Secretara lui, soția unui prieten al fratelui meu, povestea cum a fost angajată de Malaxa, cum așteptau la ușa lui vreo cincizeci de solicitatoare și când i-a venit și ei rândul…

— Despre cine vorbești? îl întrerupse doamna Arvanitache.

— Despre Sanda Bujor, nu-ți amintești de ea? răspunse domnul Arvanitache. Cânta la mandolină!

— Sanda Bujor care lucra în ’46 la Ambasada americană?

— Da, zise domnul Arvanitache. Se spune că a vrut să fugă cu bărbatul ei, cu o barcă cu motor, sau așa ceva, și la somație nu s-au oprit și au fost împușcați amândoi, în raza portului Constanța. Prin 1938, pe primăvară, așa, primesc un telefon, continuă domnul Arvanitache.

— Dar Sanda Bujor parcă divorțase, zise doamna Arvanitache, întrerupându-l iar, cum putea atunci să fie împușcată împreună cu bărbatu-său?

— A fost o combinație! Ca să poată ieși din țară, Sanda Bujor s-a măritat cu un funcționar al ambasadei, căpătând cetățenia americană, iar bărbatul ei urma să plece într-o delegație și să se întâlnească cu ea în…

— Vorbești prostii, îl întrerupse din nou doamna Arvanitache. Ce-au căutat amândoi la Constanța dacă el urma să plece singur într-o delegație? Parcă așa ziseși.

— Combinația a fost următoarea, explică domnul Arvanitache. Înainte ca el să plece în delegație…

Dar înainte ca domnul Arvanitache să-și fi terminat fraza, doamna Arvanitache îl întrerupse iarăși, dar în alt stil, începând cu altă frază:

— Și cum puteau s-o împuște dacă ea era cetățeancă americană?

Și cuvintele lui *să plece în delegație* se întâlniră și se ciocniră în aer cu ale doamnei Arvanitache *era cetățeancă americană*. După care se făcu tăcere.

— Să vezi cum, zise domnul Arvanitache ca și când n-ar fi luat în seamă chinurile la care era supusă dorința lui de a face conversație.

— Mimi, poți să aștepți mult și bine pe ăla cu sifoanele, spuse doamna Arvanitache răsucindu-se pe canapeaua ei cu o expresie de parcă ar fi avut o durere veche care mai mult o scârbea decât îi pricinuia suferință. Du-te mai bine la Bufet și ia de-acolo.

— Dănuț, dă o fugă, se rugă Mimi și tânărul Arvanitache încetă cu răsfoitul revistelor, se ridică și dispăru undeva, într-una din odăi.

Doamna Arvanitache, după ce obținuse astfel tăcerea bărbatului ei, se interesă de vârsta musafirului. Gabi îi spuse câți ani are și glasul său se încâlci cu al ei și, în clipa când el deschise gura, ea rosti:

— Pari foarte tânăr!

Această observație fu făcută pe un ton aluziv.

Domnul Arvanitache spuse că lui, dimpotrivă, domnul Sterian îi face impresia că trebuie să aibă douăzeci și opt sau treizeci și doi de ani.

— În orice caz, continuă el, uitând că putea fi iar întrerupt, condamnarea la moarte a inginerului Malaxa nu era necesară! Inginerul Malaxa era una și capitalistul Malaxa era cu totul altceva. Putea fi folosit ca specialist.

Doamna Arvanitache se interesă apoi de familia viitorului ei ginere și îl întrebă ce meserie are tatăl.

— E activist de partid, spuse Gabi.

— Iar mama, probabil ufederistă, zise doamna Arvanitache fără intenția vizibilă de a face o ironie ieftină.

— Nu, mama nu activează nicăieri.

— Și dumneata ce ești acuma, că nu mai ești proletar, continuă doamna Arvanitache cu interes. Dacă te căsătorești și faci copii, ți-i primește la școală?

— De ce nu?! se miră musafirul și râse.

Doamna Arvanitache contemplă râsul musafirului cu o curiozitate indiferentă și după ce tăcu câteva clipe zise:

— Cine nu e fiu de proletar n-are dreptul să urmeze cursuri superioare. Pe Dănuț l-au dat afară din facultate chiar acum două luni. De ce nu răspunzi? insistă doamna Arvanitache, zâmbind parcă din nas, fixându-l pe tânăr cu o privire rece și imobilă.

— Oricine are dreptul la studii, se bâlbâi Gabi, am avut colegi care…

Mimi pofti pe toată lumea la masă. Mereu cordial, domnul Arvanitache se interesă la rândul lui de producția uzinei și de specialitatea tânărului inginer. Mimi servi pește, scrumbie cu ceapă, apoi ouă umplute și friptură de porc la tavă. Băură șprițuri. Serviciul de masă, farfuriile de pește, cu pești desenați pe ele, paharele de cristal, tacâmurile grele de argint nu reușeau să ascundă că masa era totuși cam sărăcăcioasă, vinul, cam acru și prăjiturile, ieftine, cumpărate de la cofetărie. Domnul Arvanitache însă înfuleca, și un anume plus de satisfacție, înghițind câte-un ou umplut, dovedea că nu se bucura prea des nici chiar de un astfel de meniu.

— Ai fi putut să-i dai un leu băiatului ăluia să ne aducă gheață! zise doamna Arvanitache zâmbind în felul ei ciudat… După ce că e o poșircă, vinul ăsta mai e și călduț. Și îndepărtă de la ea paharul de cristal în care sifonul ieșea vizibil la suprafață.

— Mamă, te-am rugat doar să te duci tu sau Dănuț dimineața, când se dă gheață la chioșc.

— Nu vorbi prostii, zise mama. Tu știi de la ce oră se face coadă?

Se pare că pe domnul Arvanitache nu-l deranja faptul că băutura nu era frapată. Își turnă un pahar plin și îl bău cu poftă.

— În chestiuni din acestea, zise el, cum ar fi gheața sau liftul care nu merge și altele de acest gen, se vede, deocamdată, că ideea planificării e o iluzie, deși i se aduc elogii ca unei zeități. De produs se produce, dar mult mai anarhic decât după legea cererii și a ofertei. Nu se produce ceea ce se planifică. E adevărat că începe să apară scheletul unei industrii naționale moderne, dar asta pentru că investițiile sunt uriașe, zise domnul Arvanitache. Și problema nu e să investești, și șaptezeci la sută din investiții să-ți iasă industrializare, iar treizeci la sută să fie pierderi. Pierderi să nu fie deloc sau foarte puține. Pe urmă, planificarea nici nu e o noutate. Marile corporații americane produc și ele tot pe baza planificării.

— De unde știți că șaptezeci la sută din investiții e industrializare și treizeci la sută pierderi? zise Gabi.

— Parcă el știe ce spune?! mormăi doamna Arvanitache uitându-se cu infinită nepăsare la aerul din față. Mimi, fă-mi mie o cafea tare, mi s-a făcut greață de la ouăle tale.

— Nu ți-au plăcut, mamă?

— Ba au fost foarte bune, dar acum mi-e greață! răspunse doamna Arvanitache și se ridică de la masă.

II

Își reluară locurile dinainte și Mimi servi cafele. Domnul Arvanitache, atât de cordial la început, acum tăcea, iar Mimi se uita în gol. După câteva minute dispăru câtva timp și se întoarse apoi îmbrăcată pentru ieșire. Cu o expresie surprinsă, musafirul se ridică.

— Gabi! exclamă fata în stradă și îi puse mâna pe braț.

— Simpatică mama ta! zise tânărul. Dar de ce l-au dat afară pe fratele tău de la facultate, Mimi? A făcut ceva?

Ea nu răspunse, se opri, și cu capul într-o parte, ferindu-și privirile, rosti:

— Gabi, trebuie să mă întorc. Ne vedem mâine. La revedere, sunt foarte obosită, azi-noapte n-am închis un ochi.

El o întrebă de ce, ea îi zâmbi, făcând parcă un efort.

— De emoție, zise. Mă gândeam că ai să vii tu a doua zi, să-i cunoști pe părinții mei și mă bucuram… îmi pare bine că ți-au plăcut…

Se despărțiră.

Mimi se întoarse și se apucă de spălat vasele. Domnul Arvanitache se retrăsese în dormitor, doamna Arvanitache veni la bucătărie după fiica ei și se așeză pe un scaun. Junele Arvanitache se întinsese în hol pe canapeaua pe care o găsise musafirul pe mama lui și continua să răsfoiască colecții vechi de reviste ilustrate și sport. Doamna Arvanitache tăcea cu o expresie imobilă, așteptând.

Deodată, Mimi renunță brusc să mai spele vasele, își șterse mâinile și urcă repede sus în odaia ei. Acolo se întinse în pat și rămase dreaptă, încordată. Prin fața odăii se auziră apoi după câtva timp foșnete, un du-te-vino care nu părea să se mai termine. După un timp, foșnetele încetară. Apoi, după câteva minute, se auzi distinct zgomotul pe care îl face discul unui telefon când se formează un număr. Mimi se ridică, ieși din odaie și închise ușa deschisă de la odaia mamei. Câteva clipe nu se mai auzi nimic, dar după câtva timp vocea doamnei Arvanitache, vorbind la telefon, începu să răzbată distinct prin toate ușile. Convorbirea părea în unele momente că s-ar fi încheiat, dar curând se auzea din nou vocea tocând monoton.

Fata se ridică și coborî în hol.

— Dănuț, zise ea, urcă sus și lasă-mă pe mine aici singură.

Băiatul își strânse colecțiile, se ridică fără să spună un cuvânt și dispăru. Deși era cald, Mimi se zgribuli și se făcu covrig, își cufundă capul în tapiseria aurie. Tăcerea coborâse asupra casei.

Fără veste, însă, scara interioară trosni și doamna Arvanitache începu să coboare în hol. Cobora încet, treaptă cu treaptă, cu o expresie bizară, ca și când ar fi fost somnambulă sau s-ar fi ridicat în clipa aceea, încă sub narcoză, de pe o masă de operație. Fata rămase nemișcată. Doamna Arvanitache dădu drumul la radio și se așeză într-unul din fotolii. Fata nu se mișca, stătea mai departe ghemuită, ca și când ar fi dormit greu. La radio, după ce se încheie un concert de selecțiuni din opere, izbucniră apoi zgomotos hore din Maramureș. Doamna Arvanitache schimbă postul, apoi se ridică și se apropie de fiica ei. Se așeză lângă ea.

— Ce e, mamă? Sunt obosită, zise fata în aceeași clipă, cu o voce intensă, ridicând fruntea.

Doamna Arvanitache, cu un zâmbet la care participa acum și o vagă tresărire a buzei superioare, rămase câtva timp cu privirea fixată asupra fetei, apoi clătină negativ din cap. Așa-zisul zâmbet se accentuă apoi și întări și el negația, sugerând în plus un dispreț rece și poruncitor.

— Bine, am înțeles, zise fiica, lasă-mă acum să dorm!

Doamna Arvanitache se ridică și se urcă din nou sus, în același fel cum coborâse, lăsând de astă dată radioul deschis. Fata se duse și îl stinse, se întoarse și se ghemui din nou la locul ei. În curând se auziră de sus uși care se deschideau și se trânteau neîncetat. Timp de aproape un ceas dură această mișcare, apoi doamna Arvanitache apăru în hol îmbrăcată pentru vizită. Se îndreptă spre ieșire și dispăru. În sfârșit, se lăsă asupra casei tăcerea.

Peste o jumătate de oră o trezi însă fratele ei care, fără să-i spună vreun cuvânt, se așeză în fotoliu și tăcu, uitându-se elocvent pe fereastră. „Te cheamă” spunea expresia chipului lui. Mimi se ridică, intră în bucătărie și aprinse aragazul. Jumătate de oră de somn îi readusese în priviri strălucirea și în mișcări calmul și răbdarea. Umplu un ibric cu apă, îl puse pe reșou, apoi trase un sertar și scoase o pungă pe care scria ceai hepatic. Pregăti acest ceai, cu care urcă sus în odaia tatălui, luă un taburet și se așeză pe el lângă geam. Domnul Arvanitache sorbea din ceai și se strâmba de neplăcere.

— Dă-mi și un biscuit, ceru el.

Mimi rămase nemișcată, uitându-se afară. Strada era pustie, nu trecea nimeni. Se auzea însă de undeva zarvă de copii.

— Mai vrei ceva în afară de biscuit?

Domnul Arvanitache nu răspunse. Sorbi ceaiul, scârbit, se întinse în pat și mormăi:

— Nu mai vreau nimic! Costumul meu bej l-ați curățat?

— Nu.

Pe geam se văzu băiatul ieșind. Avea pași lenți și măsurați, și expresia rigidă și palidă. Fata deschise geamul și îl strigă; băiatul abia întoarse capul, fără să se oprească din mersul său îmbătrânit.

— Dănuț, ai bani? Să-ți dau ceva bani, spuse sora de la geam, dar el își văzu de drum ca și când n-ar fi auzit și dispăru la colțul străzii. Nu-și mai revine băiatul ăsta, ce să facem noi eu el?! zise fata.

— Da' belergonul ăla unde o fi dispărut? mormăi domnul Arvanitache cotrobăind cu mâna în sertarul noptierei.

Îl găsi însă, înghiți pilula și-și mai turnă puțin ceai.

Cu vreo șase ani în urmă Dănuț își trăsese un glonte în inimă, în urma unui conflict cu dirigintele clasei. Se furase un stilou, și din proprie inițiativă elevii procedaseră rapid la o percheziție corporală. Stiloul fu găsit în buzunarul unuia dintre ei, și elevul Arvanitache se apropiase de hoț și îl pălmuise. Hoțul izbucnise în hohote de plâns, părăsise clasa și se întoarse cu dirigintele. Susținea, impresionându-i pe toți, că nu el a furat stiloul, că i s-a vârât în buzunar de către făptaș și îl privea cu o ură fierbinte pe colegul Arvanitache care îl pălmuise. Dirigintele îl chestionă pe elevul Arvanitache: „Ești sigur că el e hoțul?” „Da”, răspunse elevul cu o expresie parcă adormită de convingere și desconsiderare. „Stiloul s-a găsit în buzunarul lui.” „Și dacă nu e el hoțul?” insistă dirigintele. Elevul Arvanitache părea surd. În clipa aceea un elev cu o expresie de vinovăție buimăcită și sinceră pe chip se ridică în picioare și declară ca el era autorul. „Eu am furat stiloul și cum a început percheziția m-am speriat și l-am strecurat în buzunarul colegului meu.” „Bine cel puțin că recunoști. Vei fi sancționat, zise profesorul și continuă: Elevul Arvanitache să ceară scuze colegului său pentru că l-a jignit din greșeală.” Elevul Arvanitache răspunse: „N-a fost nicio greșeală, stiloul a fost găsit în buzunarul lui.” „Ești total lipsit de cavalerism, spuse dirigintele. Te-ai grăbit să sancționezi, ca și când te-ar fi învestit cineva cu acest drept, în fond ești un laș, incapabil să recunoști o greșeală de care nici măcar nu ești vinovat.”

Elevul Arvanitache se făcu alb ca hârtia. Seara, acasă, părinții săi auziră la un moment dat o împușcătură în baie. Alergară acolo și îl găsiră pe băiat

întins pe mozaic, fără cunoștință, cu cămașa desfăcută în dreptul inimii. Pistolul, sustras din ascunzătoarea pe care tatăl o credea știută numai de el, îi căzuse în chiuvetă împreună cu manualul de anatomie. Sinuciderea fusese premeditată să nu dea greș, băiatul studiase în fața oglinzii regiunea inimii, cu o carte în mână și pistolul în cealaltă. Probabil că nu-și pierduse cunoștința imediat și, încercând să se agațe de chiuvetă, scăpase din mâini manualul și arma. Chemaseră Salvarea și sinucigașul scăpă, dar după aceea deveni tăcut, aproape că nu vorbea, erau zile când nu scotea un cuvânt.

— Ți se pare ție că nu-și mai revine, zise domnul Arvanitache auzind exclamația fetei. Istoria aia a uitat-o de atunci. Seamănă cu bunicul său după mamă, nici ăla nu scotea mai mult de două cuvinte pe zi.

— Dar eu cu cine semăn, tată? zise Mimi.

— Tu?! se miră domnul Arvanitache. Nu știu cu cine semeni!

Și se ridică din pat să se îmbrace. Arăta bine după ceai și belergon, și o jumătate de oră mai târziu plecă și el de acasă.

III

A doua zi, la uzină, Gabi nu avu răbdare, ca de obicei, să se apropie ora de plecare și să telefoneze la Serviciul financiar; o chemă pe Mimi mai devreme, i se făcuse dor de ea și voia s-o audă. Telefonul sună câtva timp în gol, apoi vocea unei femei îi răspunse că doamna Arvanitache lipsește.

„Nu știm, n-a venit” i se răspunse cu acel glas sec cu care răspund totdeauna funcționarii când un coleg de-al lor lipsește și ei trebuie să dea toată ziua mereu aceeași explicație: nu lipsește din birou, n-a venit astăzi, nu se știe de ce n-a venit.

„Trebuie să fi fost foarte obosită de n-a venit astăzi la uzină, gândi Gabi și rămase câteva minute tăcut în biroul secției. Nu arăta deloc bine ieri.” Ridică receptorul și formă numărul ei de acasă.

— Cine e? se auzi o voce de bărbat.

Gabi răspunse.

— Cu Mimi, vă rog. Aici inginerul Sterian.

— Lipsește pentru moment. V-a lăsat vorbă să treceți pe-aici azi după-masă.

La prânz luă masa la cantina uzinei și apoi porni direct spre casa fetei. Intră în curte și sună. Dar abia sună și un ins se apropie cu pași lenți de micile trepte din fața intrării și îi făcu semn să-l urmeze. Purta un costum cam vechi și avea o înfățișare dură.

— Pe cine căutați? întrebă necunoscutul cu o voce coborâtă. Buletinul dumneavoastră.

Gabi se supuse și scoase actul din portofel. Necunoscutul luă actul și se retrase din fața intrării pe terasă. Gabi îl urmă.

— Cine sunteți dumneavoastră? zise Gabi la rândul său.

— De la miliție, tovarășe!

Insul deschise actul și îl cercetă fără grabă. Apoi îl întrebă pe Gabi ce căuta acolo. Tânărul îl lămuri. Milițianul în civil păstră actul în podul palmei și porni spre ieșire. Gabi înțelese că trebuie să-l urmeze mai departe. Merseră în tăcere până la colțul străzii și când ajunseră acolo se zări adăpostită sub un castan bătrân o mașină.

— Mergeți cu tovarășul, zise milițianul arătând pe cineva, tot în civil, care dăduse drumul la motor și deschisese ușa mașinii. După cum vedeți, s-a întâmplat ceva cu prietena dumneavoastră și e nevoie să dați anumite lămuriri. Poftiți buletinul.

Gabi luă actul și se posomorî, o undă de îndârjire apăru pe chipul său.

— Dar ce s-a întâmplat? întrebă el.

— Mergeți, zise milițianul, vă scutim doar de un drum, în loc să primiți o citație acasă, mergeți acum și dați lămuririle care vi se vor cere.

Gabi se urcă și mașina porni. Străbătură bulevardele spre centru, ajunseră în dreptul miliției și mașina intră înăuntru. Însoțit de milițianul din mașină, urcă vreo două etaje și fu introdus într-un birou unde fu invitat să ia loc și să aștepte. Milițianul vorbi cu cineva din birou, și peste câteva clipe apăru un ofițer care îl pofti pe tânăr să-l însoțească. Ieșiră pe coridor și intrară în alt birou, unde îl întâmpină un ofițer în uniformă care îi explică tânărului cam același lucru pe care i-l explicase mai înainte celălalt milițian, punându-i în treacăt și cam aceleași întrebări, dar mai amănunțite.

— Pe fratele prietenei dumneavoastră îl cunoașteți demult? Cam de când?

— De ieri, zise Gabi.

Până ieri n-a mai avut prilejul să-l vadă? La vreo reuniune, la vreun așa-zis ceai, unde să fi fost cu prietena lui?

— Nu, răspunse Gabi.

— Așteptați dincolo, spuse anchetatorul.

După o jumătate de oră fu poftit din nou și Gabi îl văzu în birou pe tânărul Arvanitache, așa cum arăta și ieri, nepăsător și absent. O expresie deloc ascunsă de mândrie și dispreț apăru pe chipul lui când îl zări pe Gabi.

— Îl cunoașteți? îl întrebă omul de după birou.

— Da, v-am spus că îl cunosc.

— Dumneata ai spus că nu-l cunoști! zise anchetatorul adresându-se tânărului Arvanitache.

— Ba da, acum îl cunosc, dar după nume nu mi-am adus aminte, zice cel anchetat rostind foarte rar cuvintele și cu o intonație obosită și flegmatică.

Ușa din stânga se deschise și i se făcu semn să iasă.

— O să dați o declarație și sunteți liber, i se adresă apoi anchetatorul lui Gabi.

Între timp, aceeași ușă se deschise din nou și în birou fu introdusă o femeie. Gabi se uită la ea, și când o văzu schiță mișcarea de a se ridica în picioare, ca și când ar fi ascultat de un impuls mai puternic decât voința lui. Femeia era de o frumusețe stranie, foarte tânără, cu ochii verzi. Linia frunții, arcada sprâncenelor, nasul și trăsăturile gurii erau parcă trase în sus de violența unei gândiri fanatice, lăsând să se vadă sub buza superioară dinții strălucitori, ca niște mărgăritare înghețate. Gabi se uită la ea neliniștit, ca și când apariția ei ar fi fost însăși primejdia, încercând același sentiment care îl stăpânise și în ziua când fusese oprit de avocatul acela în Cișmigiu, care îi dezvăluise existența dublă a lui Anny. Nu cumva această femeie de aici săvârșise lucruri în care el căzuse fără să știe, ca într-un coșmar? Nu cumva o cunoștea pe Anny? Sau pe acea Odette? Sau chiar pe Mimi? Și atunci iată-l din nou învârtindu-se pe o orbită care putea să-l bage la apă fără să știe… Putea fi altfel? Altfel n-ar fi fost confruntat cu această femeie. Auzi glasul anchetatorului întrebând-o dacă îl cunoaște, adică pe el, pe Gabi, și tresări.

Ea tresări de asemenea și avu o smucitură a capului ca și când cineva ar fi încercat s-o apuce de sub bărbie cu un frâu invizibil, iar expresia chipului ei căpătă brusc o nuanță de uimire extremă: dacă îl cunoștea pe individul care stătea pe scaun? Se apropie de el și îi aruncă o privire de-o clipă, și rosti un singur cuvânt:

— Nu.
— Dar dumneavoastră? Vă amintiți s-o fi văzut până acum? Și urmă o nouă întrebare ca și cum răspunsul la cea dinainte nu l-ar fi interesat pe anchetator sau ca și când întrebarea în sine era superfluă sau prematură: în ce împrejurări ați cunoscut-o pe domnișoara Arvanitache? Și făcu semn ca femeia să fie scoasă afară.
Gabi povesti. Lucrau la aceeași uzină, s-a prezentat la Serviciul financiar…
— Când s-a întâmplat exact?
— În martie.
— Așadar, înainte de 1 Mai? Unde ați fost în seara zilei de 30 aprilie?
În seara zilei de 30 aprilie se culcase devreme fiindcă a doua zi în zori trebuia să plece cu Mimi într-o excursie. Anchetatorul mulțumi, îl rugă să pună și pe hârtie ceea ce spusese prin viu grai și îi spuse apoi că e liber.
Gabi ieși din clădirea miliției pe la ora șase după-amiază și se plimbă pe Calea Victoriei până se lăsă întunericul. Merse pe tot traiectul ei, de jos de la Podul Senatului până în Piața Victoriei.
Știa bine că Mimi nu era Anny și că existența ei n-avea pentru el ascunzișuri, totuși ce se întâmplase, ce făcuse ea de ajunsese să fie arestată? Făcuse ea ceva sau alții o vârâseră în cine știe ce istorie fără ca ea să se poată apăra? Și ce căuta acolo fratele ei? Fratele ei, palidul acela, nu cumva făcuse vreo prostie? Și din pricina lui… își aminti că doamna Arvanitache parcă spusese ieri nu știu ce în legătură cu facultatea, că a fost exclus din facultate… Avu deodată sentimentul că nu se înșală, și atunci o luă spre casă, având de astă dată presentimentul că dacă Mimi e nevinovată o s-o găsească la el în odaie așteptându-l.
Urcă scările din câteva salturi și puse mâna pe clanță; ușa se deschise larg: Mimi era într-adevăr acolo, stătea în fotoliu și îl aștepta. Îi puse numaidecât întrebarea, și ea confirmă din cap: așa era, ghicise bine, fratele ei era cauza, se întâmplase ceva cu el. Ce anume, ce făcuse?
Ea tăcu într-un fel care dădea de înțeles că știe, sau că dimpotrivă, e copleșită de neștiință, dar nu vorbi, rămase mai departe nemișcată și posomorâtă, cu o expresie foarte dură, cunoscută lui, asemeni celei din noaptea aceea când ea plânsese, străină și necruțătoare. Gabi se sperie: nu cumva de astă dată se vor despărți? Ce însemna iar înfățișarea aceasta a ei? Ce se întâmplase? Se aplecă jos lângă genunchii ei și îi vorbi cu îngrijorare și teamă rugând-o să-i spună cum s-au petrecut lucrurile, ce a făcut fratele

ei și dacă e vorba de ceva lipsit de importanță, sau este chiar vinovat? în zadar însă o imploră, ea stătea mai departe înghețată parcă pentru totdeauna în apa aceea neagră în care fusese aruncată… După aproape un ceas de tăcere, începu parcă să-și revină și îl rugă, ca și atunci, s-o lase să se culce.

Se trezi pe la miezul nopții după cinci ore de somn, se îmbrăcă și îi ceru s-o ducă la un restaurant bun să mănânce și să bea ceva. Se duseră la un restaurant și luară masa. La sfârșit ea ceru o cafea și își aprinse o țigară. Se mai înseninase, dar tot nu vorbi, deși părea să fi ajuns foarte aproape de această nevoie obișnuită a tuturor oamenilor, de a se elibera prin cuvinte de ceea ce apasă înăuntru. Era însă aproape doar prin comparație cu distanța pe care conștiința ei o străbătuse de la șocul produs, dar nu prin comparație cu aceea pe care o mai avea de străbătut, fiindcă nu numai în seara aceea, dar nici în zilele următoare nu vorbi și nu o făcu nici mai târziu. Nu vorbi nu numai despre subiectul propriu-zis, dar nici despre lucrurile obișnuite la modul în care o făcuse până atunci.

Din pricina asta, Gabi nu mai știa ce este și ce nu este important pentru ea, care lucruri prezintă interes și care nu, ce anume trebuie făcut pentru a obține de la ea o reacție dorită și ce nu. S-o mai însoțească tot așa ca de obicei la ieșirea din uzină și să-i mai dea telefon în timpul serviciului? întâlnirile să aibă loc la el, ca și până acum, sau poate vrea să vină el acasă la ea? Căsătoria să fie amânată? Sau poate vrea cumva să fie grăbită? „Desigur”, spunea ea și deschidea privirea de uimire, dar alteori zicea: „Nu, Gabi”, și avea o asemenea expresie, încât era limpede că el nu mai trebuia să-i pună vreodată o astfel de întrebare sau să-i facă asemenea propuneri, deși până atunci răspunsese cu plăcere și dorise fără rezerve să i se ofere lucrul acela la care se referea el. În cele din urmă Gabi înțelese și se mai liniști că dacă ea n-a renunțat de tot la ideea de a-l părăsi, în orice caz faptul nu mai e atât de iminent cum se înfățișase în ora aceea grea… Cât despre întâmplarea propriu-zisă, cu arestarea fratelui ei, el n-o mai întrebă de atunci nimic, înțelese că ori nu avea voie să vorbească, ancheta fiind probabil în curs (și aceste motive erau suficiente și lesne de înțeles), ori că așa se manifesta firea ei în toate împrejurările grele și că, deci, el nu trebuia să insiste.

IV

Cu toate că în dimineața următoare Constanța se simți mai bine, deși nu dormise toată noaptea, se hotărî totuși să se ducă la spitalul unde lucra doctorul Sârbu și să se interneze după cum o sfătuise el, ca să nu i se agraveze oboseala aceea însoțită de neliniște care nu se mai retrăgea. La consultații veni chiar doctorul Sârbu și îi spuse să aștepte. Cu un aer obosit din pricina nopții de gardă, doctorul Sârbu reveni după o jumătate de oră în holul pavilionului și îi spuse Constanței că rezerva în care avea să stea are acum un pat liber și că trebuie să aștepte să se schimbe rufăria și să se facă un pic de curățenie. Totul e în regulă, adăugă el, sunt gata și formele de internare, trebuie să vină doar sora de la magazie și să-i ia hainele.

Se așezară pe o bancă. Prin hol trecu un om însoțit de mama sau nevasta lui, arăta atât de bolnav încât nu se putea ghici dacă îi e mamă sau nevastă. Parcă ținea prune în gură. O sprânceană îi era întinsă în sus spre creștetul capului, nasul dat într-o parte de o umflătură ca un măr, iar de o parte și de alta a gâtului îi crescuseră niște rotunjimi ca niște tigve gingașe, care ridicau în sus pielea capului până după urechi. Mama își feri privirea și îi șopti Constanței să nu se uite, dar ea se uită și-l întrebă pe doctorul Sârbu ce are acel om.

— Ce să aibă, gâlme, zise medicul.

Trecu o femeie tânără foarte palidă, care abia se ținea între două surori. „Eu merg singură, eu nu sunt așa palidă; nu am gâlme” gândi Constanța aproape binedispusă. După câtva timp apăru sora de la magazie și îi spuse s-o urmeze.

— Nu fi așa speriată, mamă, în trei-patru zile am să ies, zise Constanța, deși mama ei nu arăta deloc speriată, ci doar tăcută. Doctore, dumneata unde te duci?

— Eu mă duc acum la alți bolnavi, zise medicul și își luă la revedere de la cele două femei și se îndepărtă.

Constanța coborî la subsol și sora îi ceru să se dezbrace și să predea îmbrăcămintea. Din rafturi, dădu jos rufăria de spital, o pijama vărgată, un halat de molton de culoare maron și niște papuci mari cu talpa groasă. Bolnava primi toate acestea cu un zâmbet amuzat, parcă de dispreț, ca și când nu s-ar fi întâmplat nimic prin faptul că părăsea universul ei nelimitat și pătrundea în altul în care se îngusta brusc manifestarea vieții. Sora îi văzu zâmbetul, dar nu-i confirmă înțelesul, fără însă să i-l infirme. Era o femeie în vârstă și privirea ei văzuse multe, poate chiar bolnave care se prezentau la ea ca și aceasta, sănătoase în aparență, dar care ieșeau pe urmă cu

picioarele înainte: acest subsol era uneori *stația terminus*, ultimii pași în rochie ai unei femei, hainele nu mai erau eliberate celei care le-a lăsat, ci părinților sau soțului.

— Lăsați totul aici și mergeți cu mine, zise o altă soră, care între timp intrase și aștepta.

Constanța urcă din nou la parter, străbătu două coridoare lungi care miroseau puternic a dezinfectant, urcă un etaj, apoi încă unul și sora se opri în dreptul unei uși, a unui salon în care zăceau zeci de bolnave, îmbrăcate în aceleași pijamale vărgate ca și a ei.

— Aici?

— Veniți cu mine, răspunse sora cu o voce care sugera că aici nu prea are rost să pui multe întrebări, ci trebuie doar să te supui dacă vrei să fii bine tratat și să te faci sănătos.

Constanța o urmă printre lungile șiruri de paturi. O bolnavă stătea cu un maț roșu în gură, cu o expresie chinuită, din care se înțelegea că înghițise până în măruntaie acel maț și că trebuia să stea cu el așa ore întregi, în alt pat dormea o fată într-o totală nemișcare, galbenă ca lămâia, părea moartă. O femeie de serviciu, într-un halat alb, făcea curățenie printre paturi, și, cu toate că geamurile erau deschise, în salon stăruia un miros de medicamente și de trupuri omenești istovite. Cealaltă ieșire a salonului dădea într-un mic hol și continua apoi printr-o ușă asemănătoare, jumătate geam, dând în alt salon, spre altă categorie de bolnave. Micul hol avea o masă și câteva scaune de lemn, și la cele două extremități erau alte două uși, la fel ca și celelalte și care dădeau în așa-zisele rezerve, mici odăi de două persoane, cu ferestrele mari, prin care se vedeau nenumăratele pavilioane ale spitalului. Infirmiera intră într-una din ele, care avea un pat liber, și îi arătă Constanței să se așeze.

— N-aveți voie să păstrați aici mâncare. Nu părăsiți rezerva în timpul vizitelor.

Și plecă. În celălalt pat zăcea o bătrână, dormea sau bolea, nu se mișcă și nu deschise ochii când Constanța își aranjă în noptieră micile obiecte de toaletă și desfăcu și aranjă patul altfel decât era. Se auzi o mișcare la ușă. Constanța se întoarse. Ușa se deschise încet și se ivi o bolnavă de vreo cincizeci de ani, cu mișcări țepene și cu o privire în care zăcea o febră rece, liniștită și imobilă.

— Poftiți, spuse Constanța, ce doriți?

— Pardon! spuse femeia și se retrase fără grabă și i se auziră pașii prin ușa jumătate geam, îndepărtându-se târșâit.

— Culcă-te, maică, acuși vine și doctorul, zise deodată bătrâna.

Deschisese ochii fără să se miște și se uita la nou-venită cu o expresie discretă, senină și resemnată.

— Așa eram și eu când am venit, continuă ea, nu știam ce să fac cu timpul, nu-mi venea neam să șed locului. „Stai la pat, mătușă, aici trebuie să stai în pat.” „Cum să stau în pat, domnule doctor, când de șaizeci de ani eu n-am știut în timpul zilei ce e ăla pat? Cum să stau eu în pat dacă se luminează de ziuă?” „La pat, la pat”, zice. Ce să fac, m-am învățat și cu asta! încheie bătrâna, subliniind tâlcul situației cu o mișcare energică a sprâncenelor ei albe și dese.

— Ești de la țară? o întrebă Constanța. Învățătoare?

— Da. De pe lângă Râmnicul-Vâlcea, dar sunt preoteasă. Cu o învățătoare s-a ținut popa, când era și el mai tânăr, una de pe aici de prin București, i-a făcut și un copil… Acum a îmbătrânit și popa, adăugă femeia pe neașteptate și sublinie iar din sprâncene, cu ironie veselă, tâlcul situației.

Ușa rezervei se deschise și din nou apăru încet capul aceleiași bolnave care o mai deschisese mai înainte.

— Ce doriți? întrebă Constanța, dar la fel ca și mai înainte femeia zise pardon și se retrase cu mișcări țepene.

— Nu nimerește toaleta, zise bătrâna, așa face mereu, deschide toate ușile… O mai ajută câte o soră, dar sunt și ele aglomerate.

Se lăsă tăcerea. De undeva de jos se auzea cineva cântând. Deodată, o voce puternică de femeie, care venea de undeva din salonul din stânga, răzbătu prin ușă. Cu o plăcere crescândă și triumfătoare, în liniștea care se lăsase, ea număra:

— Una, cinci, trei, zece, patru, cinșpe…

O umbră de neliniște trecu pe chipul Constanței. Nu cumva, prin apropiere… Dar bătrâna îi alungă teama zâmbind. Îi explică: era vorba de o bolnavă din salonul vecin, care nu mai știa să numere. N-avea nimic altceva decât încurcătura aceasta în mintea ei, dar celelalte, din plictiseală, să mai râdă, îi spuneau că azi când a pus-o doctorul să numere a numărat mai bine ca ieri, și atunci ea de bucurie începea să le arate încă o dată.

La orele unsprezece trecu *profesorul*, urmat de suita sa de medici și surori. Bătrâna, cuminte, se ridică în capul oaselor.

— Ei, ia să vedem, ce vă aduce la noi, spuse profesorul adresându-se Constanței, și după mișcările sale surorile înțeleseră că vrea să stea și i se aduse îndată un scaun. Mi-a spus doctorul Sârbu că aveți o oboseală și nu puteți dormi. Altceva ce mai aveți?

Constanța, după ce ezită, spuse că mâncarea îi face greață, înainte de plecare băuse un ceai cu unt și brânză albă și se simțise foarte rău.

— Păi se vede, ați pierdut în greutate, zise profesorul. Dar asta o să se aranjeze, o să luați la plecare așa, opt-zece kilograme. Sau nu vă convine? Vă convine mai mult silueta, te pomenești că ați luat ceva, vreun medicament din astea și d-aia ați slăbit… Cineva, zise profesorul lăsând bolnava și adresându-se medicilor, făcuse așa, o siluetă de viespe, luând un medicament din astea. Și bărbatul ei, doctor, o ducea în vizite și toată lumea o admira. Pe urmă se așezau la pocher și viespea noastră cerea uite așa o carafa mare de apă… Ăla era el medic, dar pocherul e pocher, nu băga de seamă că soția lui bea așa, cam trei-patru carafe de apă în câteva ore…

— Diabet… zise doctorul Stamate cu vocea lui subțire.

— Dar ce diabet! exclamă profesorul. Acum își face insulină, trei pe zi. Dar are siluetă! Ce e drept, e drept…

Toată lumea zâmbea. Începu s-o consulte, îi ascultă inima și o ciocăni, dar fără prea multă atenție. Nu erau interesanți pentru el acești bolnavi și numai cine știe ce capriciu îl făcea să întârzie mai mult de un minut la patul lor. Între aceste mișcări făcea pauze mari, îi punea întrebări, o părăsea și se adresa mai mult suitei. Doctorul Stamate, cel mai tânăr dintre ei, îl asculta stând rezemat de ușă, atent și admirativ. Atenția celor mai în vârstă scădea însă adesea, și atunci profesorul, cu degetul lui gros, îi trezea înghiontindu-i simbolic în coaste, ca pe niște studenți ignoranți, ținându-le fragmente de prelegeri, reamintindu-le să bage bine la cap, cât îl mai aveau pe el între ei, marile adevăruri elementare ale medicinii.

— Bolnavul se face sănătos singur, spunea el. Ființa monocelulară din care am pornit a fost înzestrată de la origini cu mijloacele de luptă și apărare față de mediu… Poate ai văzut dumneata pe un drum de țară, i se adresa de astă dată Constanței, o căruță care ia pe roate noroi mult și greu și ajunge căruța la poalele unui deal;

atunci țăranul se dă jos și pune umărul și boii se opintesc. Când au ajuns în vârf, stă toată lumea și răsuflă. Dar cine a dus căruța: țăranul sau boii?

— Boii, zise Constanța.

— Ei, doctorul e țăranul, zise profesorul, pune și el umărul, dar opinteala o face bolnavul. Noi o să vă ajutăm, dar dumneavoastră trebuie să vă faceți sănătoasă singură. Cum stați cu stomacul, cu ficatul? Ia să vedem… Suportați bine grăsimile, făinoasele?… Vă doare aici?… Nu vă face bine laptele. Cred și eu, laptele e pentru viței, nu pentru oameni! exclamă profesorul, adresându-se de astă dată medicilor. E normal să vă usture… Trebuie să vă dispensați în general de lapte, deși e păcat, e foarte hrănitor, se adresă apoi Constanței. Numai dacă s-ar găsi lapte care să semene cu cel de mamă… Se spune că laptele de măgăriță ar semăna cu cel uman. De aia, adăugă profesorul, printre oameni sunt atâția măgari!

Bolnava se uita cu privirea sticlind intens la acest om mic de statură, verde și vânjos, a cărui existență parcă o uimea. Avea pe chip o expresie elocventă, ca și când l-ar fi cunoscut pe acest bătrân dintotdeauna, parcă i-ar fi fost rudă sau protector în copilărie. În mod neobișnuit, profesorul întârzia el însuși consultând-o. O întrebă unde lucrează, câte ore, ce eforturi speciale a făcut în ultimul timp. Emise ipoteza că asemenea eforturi pot produce carența unor substanțe necunoscute în metabolism… Trebuie urmărit… Dar nu spuse ce anume și apoi își aminti: era vorba de un caz pe care îl relată medicilor amănunțit… Apoi o întrebă pe bolnavă:

— Vă place să dormiți? Și nu-i așteptă răspunsul. Terapie prin somn și cu insulină! încheie profesorul și se ridică și deodată deveni grăbit și dispăru din rezervă.

— Mâine dimineață să nu mâncați nimic, spuse o soră rămânând în urmă. Mergem la analize.

La prânz, Constanța luă masa, apoi se culcă. Se simțea bine și își spunea că într-o săptămână, cel mult zece zile, avea să iasă de aici odihnită și sănătoasă. Nu dormise de trei nopți. Adormi și se trezi târziu, cu o expresie rătăcită. Un necunoscut în halat alb stătea pe marginea patului și îi lua pulsul. Se ridică în capul oaselor strângând cu mâna pijamaua închisă până sub bărbie. Privi în jur, cu o dificultate de orientare care nu se limpezea. Prin geam strălucea un cer de aramă în amurg, se vedeau vârfurile unor copaci, nemișcați, indiferenți. Se trase mai spre capătul patului și privirea îi alunecă pe pereți, exprimând mereu aceeași dificultate de orientare afectivă chinuitoare.

— Cum vă simțiți? zise omul în alb.

Bolnava își trase brusc răsuflarea și avu o exclamație de suferință nedefinită, de neliniște vagă. Scutură din cap, își duse palmele la față și-și

frecă ochii; se uită țintă la omul de lângă ea și se acoperi cu pătura.

— Dumneavoastră sunteți doctor?

— Da, zise necunoscutul în halat alb. Eu sunt doctorul Drăghici. Cum vă simțiți? Ați dormit, dar parcă nu prea v-a făcut bine somnul!

Avea un glas odihnitor. Era un ins păros, cu favoriți negri și cu mulți negi pe față. Și mâinile îi erau păroase, mari, cu palmele late și parcă bătătorite de muncă. Podul palmei era însă neted, curat.

— Care e motivul pentru care v-ați internat în spital?

Bolnava avu o ezitare, apoi răspunse:

— N-am mai putut să merg.

— Acum puteți să mergeți? Ia dați-vă jos din pat.

Se supuse. Doctorul o privi câtva timp cu atenție, fără să zică nimic.

— Ședeți, zise el și n-o mai examină.

— Domnule doctor, șopti bolnava. Își duse mâna la gât și bărbia începu să-i tremure. Sunt foarte tristă…

Medicul tăcea.

— N-ați mai fost niciodată până acum așa tristă? zise el în cele din urmă.

— Nu…

Medicul se întoarse spre sora de serviciu, care stătuse tot timpul în picioare lângă ușă, și spuse numele unui medicament.

— Trebuie să dormiți mai departe, reluă el apoi. Există oboseli și mai grave, am avut un caz, un coleg de-al dumneavoastră, profesor de estetică, s-a oprit deodată din expunere și n-a mai putut scoate un cuvânt; era la curs și a rămas mut în fața studenților. Oboseala se localizase la organul vorbirii, acolo unde omul făcuse excese. După tratament, totul s-a aranjat… L-am sfătuit, bineînțeles, să vorbească mai puțin, adăugă medicul, cu o blândă ironie. Dumneavoastră sunteți departe de așa ceva, trebuie să vă faceți bine…

V

Tot așa gândea și ea, că trebuie să se facă neapărat bine și cât mai repede, și impresia pe care i-o produseră acești doi medici, mai ales cel de

dimineață, căruia ceilalți îi spuneau profesor, i se părea că e o garanție. Cât timp stătuseră lângă ea și o examinaseră se simțise chiar sănătoasă și se gândise dacă n-ar fi fost mai bine să spună acest lucru acelui profesor, probabil un savant, că nu e chiar așa de bolnavă ca să se ocupe de ea, când alții cu adevărat bolnavi poate că îl așteptau. A doua zi dimineață, sora o duse în laborator.

Se așeză pe un scăunel mic și alb de metal și laboranta se apropie și o înțepă în deget, apoi, cu o vergea subțire de sticlă, aspiră picătura de sânge și o întinse pe niște pătrățele de geam. O altă laborantă o invită să se întindă alături, pe un pat medical de piele și aduse lângă ea o mulțime de eprubete pe un suport.

— Uitați-vă pe geam, spuse fata după ce îi legă brațul cu o bucată roșie de cauciuc, dar bolnava nu se uită pe geam, rămase liniștită, cu brațul întins, și nu trădă prin nimic că ar fi simțit ceva când acul îi fu introdus în venă.

Constanța își privea mâna, care se făcuse albă ca hârtia. I se aplică vată cu spirt pe locul înțepăturii, îndoi brațul, se ridică și rămase nemișcată pe marginea patului. Pipăi vata, dezdoi brațul, îl îndoi la loc. Tresări când i se spuse că totul era gata, poate să plece. Înțepătura aceasta de aci îi amintise de alta, asemănătoare, care i se făcuse pentru căsătorie. Pașii i se opriră brusc pe coridor. Scutură din cap, se apropie de un perete, se redresă și își continuă drumul. Fusese în dimineața aceea împreună cu *el* la un laborator, să dea o probă pentru reacția Wassermann, și după înțepătură i se dăduse, ca și acum, puțină vată înmuiată în spirt, dar aruncase vata. El se arătase mirat, ceruse din nou puțină vată. „Fii serioasă, îi spusese, ține vata acolo.” Lăsase în jos mâneca rochiei, râzând: „Lasă că n-o să-mi iasă mațele pe-acolo” îi răspunsese. (Când era mică și își jupuia genunchii sau își zdrelea coatele în cădere, venea și îi arăta mamei zgârietura: „Las’, că n-o să-ți iasă…” zicea mama.) Se grăbi spre rezervă și se întinse pe pat. I se spusese că trebuie să doarmă mult. Închise deci ochii să alunge amintirea și mai ales cuvintele acelea care, într-un mod bizar, nu-i mai fugeau din creier, stăteau parcă agățate și se pronunțau singure. Sub pleoape însă văzu deodată o imagine vie, un cal cu musculatură suplă. Calul scoase un nechezat. Un om apăru dintr-un grajd și se repezi la el. Calul se ridică în două picioare, se răsuci, apoi țâșni în aer, descriind o curbă și necheză din nou, pătrunzător și sălbatic. I se întâmplase parcă ceva, nu mai putea fi oprit… Constanța deschise ochii și se ridică în capul oaselor. Tremura. Se dădu jos din pat, se duse la baie și se spălă îndelung cu apă rece. Ce fusese asta? Era o imagine

nedorită și absurdă, niciodată nu văzuse un asemenea cal, al cărui mecanism muscular să fi scăpat de sub controlul creierului și să dea astfel din picioare. Tot astfel și cu amintirea înțepăturii: venise nedorită, o simțise chiar fizic în creștet, ca o apăsare înapoi spre infinitul timpului scurs, iar ceea ce rămânea prezent sub ochi nu mai avea înțeles. În baie era un scaun. Se uită la el neliniștită. Ce era un scaun? Simțea cum armonia care îl ținea întreg în mintea ei se desfăcea, se decupla, un scaun nu mai era un obiect din lemn, făcut de oameni pentru a servi unui scop, ci un obiect ale cărui sensuri se separau. Ce rost avea acest obiect? Ce obiect avea acest rost, această idee de a ședea? Făcu o sforțare și se smulse din fața scaunului tremurând de neliniște.

Ieși din baie și se întoarse în rezervă. Intră o soră, care îi aduse ceai, marmeladă și pâine. După ce mâncă, închise din nou ochii, dar îi deschise repede la loc. Amintirea cutreiera iar, nechemată.

El stătea în picioare, întors cu spatele și se uita pe geam. Se răsucise apoi s-o vadă. Ea se ridicase, deschisese ușa dulapului și scosese paltonul. Se aplecase, trăsese un sertar și se încălțase. Îmbrăcase paltonul și, ținând bărbia în sus, încercase de câteva ori să se încheie. Copca nu se prindea. *El* se apropiase, pusese mâna pe gulerul mic de blană și o încheiase. Coborâse apoi singură în parcul înghețat și o luase pe aleile pline de zăpadă. Începea să se întunece. Se așezase pe o bancă. „Ce să fac eu acum?” se întrebase.

Când îl cunoscuse anul trecut, era în vacanță și se plimba prin Cotroceni, mergea spre Grădina Botanică. De poarta unui stadion se apropiau mașini și se oprise și ea să se uite. Intrarea era liberă. Alături se oprise altă mașină și din ea coborâse un ins foarte bătrân, negricios, iar în urma bătrânului, *el*. Intraseră înăuntru. Era un concurs al Crucii Roșii și *el* făcea parte din juriu. *El* o urmărea cu privirea.

Nu-și închipuise că putea exista un bărbat care să fie atât de îndrăzneț și în același timp rezervat. Îi dăduse o întâlnire și ea acceptase. Stăteau la masă într-o cofetărie și în general ea tăcea, fiindcă abia avea timp să înțeleagă ceea ce i se întâmplă, deși mintea îi era trează și gândea în clipele acelea la modul cel mai febril pe care și-l cunoștea. „Cine ți-a stricat materialul ăsta de rochie? zisese el. Poate îți place? Te pomenești că dacă îți arată cineva o rochie cu adevărat frumoasă o să ți se pară urâtă? Să știi că nu e vorba aici nici de lux, nici de bani. Cu același material și la același preț de lucru… Vezi femeia aceea care intră acum pe ușă? Rochia ei e mai

ieftină decât a ta, e însă o rochie frumoasă, îți place? Și părul?” continuă el, parcă obsedat.

Stăteau aproape singuri la etajul cofetăriei, la o masă lângă balustradă, de unde vedeau jos mișcarea fără să fie văzuți. Era liniște și ea îl asculta cu atâta intensitate, încât nici nu-și mai dădea seama ce mănâncă. El ceruse un soi de tort care avea un gust neașteptat de bun, mâncase câteva lingurițe. În acest timp, vorbea, și ceea ce îi spunea îi tăia parcă răsuflarea, își amintea apoi din nou de ceea ce avea în față și se apleca și înfigea lingurița. Când ajunsese la păr, atenția ei, la pândă, îi încetinise mișcările. „Ce vrea să spună de părul meu? se întrebase. Am păr frumos? Trebuie să înghit ce am în gură, fiindcă e în stare să-mi spună ceva să mi se oprească tortul în gât.” înghițise și se uitase la el așteptând, cu privirea micșorată, ca a pisicilor. Mâna împinsese mai încolo farfuria și lingurița. El îi prinsese capul în palme, o întorsese spre el, îi ridicase puțin bărbia și cu o mână îi strânsese părul la ceafa. „Crezi poate că dacă ai păr frumos trebuie să-l expui? O femeie trebuie să aibă aerul că nu e meritul ei dacă are de pildă părul frumos, și de aceea îl și ascunde cu grijă; abia atunci ea atrage cu adevărat atenția.” Ea gândea: „Ăsta profită de teoriile lui ca să-mi pună mâna pe cap.” îl disprețuise câteva clipe, dar nu zisese totuși nimic, era atât de curioasă și de intrigată, că uitase imediat să-l mai disprețuiască.

Avea nevoie de el, să facă tot ceea ce îi spusese, simțea că el are dreptate. Se vedeau în fiecare zi, și uneori de două ori pe zi. Se uita în oglindă la înfățișarea ei schimbată și își spunea că și fără el ar fi aflat toate aceste lucruri mărunte. Lipsită de tact și fără să-și dea seama ce face, chiar îi și spuse asta într-o zi, adăugând că, de n-ar fi fost el, ar fi fost altul.

El zâmbise subțire, ca și când i-ar fi făcut o plăcere deosebită declarația ei, îi luase mâna cu multă delicatețe și i-o sărutase continuând să zâmbească.

În ziua aceea se plictisise cu el, o năpădise o senzație acută de singurătate. Se despărțiseră ca de obicei după ce văzuseră un film și se plimbaseră pe străzi. „La revedere” spusese ea. El se înclinase și răspunsese „La revedere”, dar abia acasă își dăduse ea seama că el nu-i mai fixase ora și locul de întâlnire pentru a doua zi. „O să mă caute el, dacă e să mă caute” își spusese și nu se mai gândise la el.

Trecură însă patru zile până ce el o căută din nou. În acest timp, senzația aceea de singurătate crescu și, ca să scape de ea, dimineața se ducea la ștrand, stătea la soare, înota și citea. Cărțile erau de la el. Tot ceea ce îi

spusese el despre rochii și ținută o lăsase liniștită în forul ei interior, dar într-o zi el îi spusese și ceva care o făcuse să roșească. Se opriseră în fața unei librării și ea intrase și cumpărase o carte, expusă vizibil în vitrină. Era *Educația comunista*, de Kalinin. „Asta vi se cere la școală, sau îl citești tu fiindcă te interesează?” zisese el după ce ieșiseră din librărie. „Mă interesează” răspunsese ea. „Educație înseamnă corectare, reluase el după câtva timp. Ce vreți voi să corectați la om? Ce nu vă place? Sau pentru tine problema nu are un caracter atât de direct?” adăugase el văzând că ea tace. „Ba are, răspunsese ea, fiindcă între instrucție și educație nu e un zid, deși sunt două lucruri deosebite.” „Deci are!” zisese el. „Sigur că are!” răspunsese ea, parcă tresărind, și vocea ei era gata să continue, dar nu continuase, se oprise, ca și când s-ar fi împiedicat brusc de un obstacol ciudat. „Atunci răspunde, reluase el. Ce vă displace vouă la om de vreți să-l educați? Nu vă place cum l-a făcut natura?” „Nu știu, zise ea cu pornire, dar au unii un talent de a-mi pune niște întrebări, de parcă-mi dau cu o lopată în cap! Nu știu, probabil că așa se socotește, că omul nu e bun de la natură și că trebuie corectat. De unde vrei să știu eu cum era omul de la natură? E cam mult de atunci!”

I se urcase însă sângele în obraji simțind că s-a comportat urât, deși el nu zisese nimic. Stârnise însă în ea pe nesimțite sentimentul acela neplăcut care se naște în noi când suntem siliți să ne recunoaștem ignoranța. „Zici că nu știi cum era omul de la natură, reluase el, în altă zi, încercând s-o facă să se simtă iar în largul ei (și reușise). Tu ești un om natural! Ți-ai însușit prea puține din păcatele vechii societăți, aș zice chiar deloc! în schimb, adăugase el după câtva timp, ești un teren destul de bun pentru păcate noi.” „Care ar fi alea?” îl întrebase ea cu o neîncredere ironică și indiferentă. El tăcuse multă vreme. O conducea acasă, se apropiau de cartierul ei. Curiozitatea stârnită de cuvintele lui abia se mai înfrâna, începuse să se gândească la cel mai plăcut lucru pentru ea din zilele acelea, croitoreasa la care el o dusese și la care se găseau tot felul de modele de rochii, de îi lăsa gura apă când își amintea de ele. A doua zi avea o probă și ardea de nerăbdare să vadă cum o să iasă. „Nu zic că te afli în situația unora care găsesc mai plăcut gustul ignoranței decât al științei, zisese el în cele din urmă, dar te simți îndemnată să cochetezi pe chestia asta. Lipsa de atenție în exprimare e un lucru cu care te delectezi? Ce înseamnă de pildă expresia: «Au unii un talent de a-mi da cu lopata în cap»? Eu nu dau nimănui cu lopata în cap, daca vrei să știi. Și,

în afară de asta, nu fac parte dintre acei «unii» cu care ai avut tu probabil de-a face.”

Vocea lui avea alt timbru. Se gândise mult până să-i răspundă și își alesese cu grijă cuvintele. Se ghicea în spatele vorbelor că o prețuia, existența ei îl acapara. Auzindu-l vorbind astfel, bănuind impulsurile lui secrete, luând astfel cunoștință de puterea pe care începea în mod inexplicabil s-o aibă asupra lui, ea uitase discuția cu partea ei neplăcută și rămăsese doar cu ideea că e cam ignorantă, lucru care însă nu s-ar fi putut spune că lui îi displăcea.

Și ei îi era plăcută prezența lui. Avea, lângă el, un sentiment copleșitor de libertate, necunoscut până atunci, care se ștergea când rămânea singură. La întâlnirea următoare însă, se reaprindea parcă mai puternic și în curând nu se mai stinse deloc. Sentimentul acesta ajunsese s-o domine, și când el o ceru în căsătorie, ea avu un zâmbet meditativ: căsătorie?! Adică ce însemna asta? Va mai fi tot așa de liberă? Se va mai simți la fel de bine?

Se căsătoriră și se simți la fel de bine. Resimți însă într-un fel exagerat detașarea ei la acțiunea de alfabetizare, se adapta greu și perioada primelor luni, când căutară casă și se mutară, îi fu tulburată doar de această criză a ei, când fu cuprinsă de îndoieli, dacă talentul ei în învățământ era real și nu era decât o ambiție susținută de împrejurări favorabile. Criza trecu și vechile bucurii reveniră. Se petrecu însă ceva cu el. Rămăsese însărcinată și el îi ceru să întrerupă sarcina. „Bine, zise ea, dar de ce?” El nu răspunsese așa cum se aștepta ea; nu răspunsese îndată și se gândi, și când vorbi nu spuse nimic revelator. „S-ar putea, zise el, ca viitorul nostru copil să fie răutăcios și să verifice dacă data nașterii lui față de data căsătoriei noastre nu e cumva anterioară. Și în afară de asta, mai adăugă, văzând că n-a convins-o, nu-mi convine ca la cincizeci de ani să am un copil de douăzeci.”

De ce nu-i convenea? Așa! Nu-i convenea! Ea avu pentru întâia oară sentimentul că libertatea ei e știrbită, se plânse soacrei și se pierdu în ezitări, și nu-i folosi la nimic nici îndemnul mamei, care, într-o zi, fără să știe despre ce e vorba, o luă deodată la rost: „Ia ascultă, de ce nu faci copii?” Mărturisi: „Mamă, el nu vrea.” „Ce e asta nu vrea? îi poartă el?” zise mama.

Nu-i purta el, dar se împotrivi mai departe cu îndârjire și atunci ea îi făcu pe plac, deși avea presimțirea că nu-i mai folosește la nimic, că era prea târziu, că lui i se întâmplase ceva. Îl întrebă: „George, ce e cu tine?” Atunci el îi răspunse: „Trebuie să ne despărțim.”

Era iarnă, duminică, stătuse toată ziua în pat și dormise. El nu arăta bine. Când îi auzi declarația, o auzi mai puțin decât văzu chipul lui răvășit, cum nu-l știa. Rămase tăcută pe marginea patului și timpul se scurse îndelung între ei. Apoi parcă își aminti de ceva, se ridică și începu să se îmbrace. Se îmbrăcă metodic, și rochia, puloverul, ciorapii foșneau în tăcerea odăii. În sfârșit, foșnetele încetară, ea deschise șifonierul și scoase din el paltonul, îl îmbrăcă, ridică gulerul și vru să-l încheie sus, sub bărbie, dar nu reușea.

Veni el de la fereastră și puse mâna pe guler. Fața lui era mereu urâțită, albă, încordată, și în privire îi strălucea o luciditate stranie, parcă impură. Ea întoarse capul, îi simți doar degetele sub bărbie, apucând copca și încheindu-i nasturele.

Coborî în parcul cel mare plin de zăpadă de la picioarele cartierului lor și stătu acolo pe o bancă până se făcu miezul nopții. Parcul zăcea în nemișcare, cu copacii încărcați de chiciură. Se ridică apoi de pe bancă aproape înghețată și porni spre casă. „Știu ce am de făcut, gândi. Lampa arde singură, dar nu văd de ce trebuie s-o sting! Nici nu pot și nici nu înțeleg de ce ar fi nevoie! Pentru că unul pleacă din casă, celălalt să rămână în întuneric? Nu văd de ce ar trebui făcut așa!”

Acasă se vârî în pat și adormi numaidecât. El nu dormea, dar nu-i vorbi. Dimineața își dădu seama că el nu putuse închide ochii, dar nu înțelese de ce și nici nu se simți îndemnată să afle. Se duse în bucătărie, pregăti masa, îl chema și mâncară ca și când fiecare ar fi fost singur. Ea se spălă apoi pe mâini, se îmbrăcă și plecă pe teren. Afară era ger și soare; răsuflarea oamenilor se împrăștia în aer, învăluindu-le capetele în aburi…

Se răsuci în pat și căută cu privirea fereastra. Se ridică și o deschise. În curtea spitalului duduia o mașină, într-un castan ciripeau vrăbii. Se întinse la loc, se întoarse pe o parte. „Acum însă ce să fac? se întrebă. Lampa s-a stins și a venit întunericul.” Sări în capul oaselor și privi în jur. Aerul era parcă încețoșat, plin de scame și de pânze de păianjen. Scoase un geamăt, se dădu jos din pat. Ieși. Se întoarse cu o soră.

— Ei, ce e? întrebă sora.

Îi era rău. Sora ieși, și după câteva clipe intră doctorul Drăghici. Stătea întinsă și respira cu greutate. Sudoarea îi picura pe tâmple, se prelingea pe gât, cearșaful cu care era învelită mirosea puternic a transpirație fierbinte și abundentă. Mâinile îi stăteau întinse de-a lungul corpului, cu palmele întoarse. Se vedea dansul rar al arterei.

— Ce te supără? o întrebă medicul.

— Mi-e foarte rău.

Doctorul Drăghici repetă întrebarea: în ce sens îi era rău? Și adăugă liniștit și încurajator:

— Nici măcar nu ai febră, zise el.

Seara ea nu mai putu dormi nici cu somnifere și criza se repetă la miezul nopții cu o violență sporită. Stătu până dimineața într-o stare de semiveghe, apăsată de tăcerea zidurilor și de întunericul nopții.

VI

În aceeași perioadă, la ambasada română din Roma doctorul Munteanu reușise să-și facă un program de lucru așa cum dorise și își petrecea zilele aproape tot timpul în grădina ambasadei, studiind. Stătea într-un fotoliu de paie, cu volume groase de medicină alături pe o măsuță, și citea ore întregi într-o nemișcare aproape totală, semn al unei mari concentrări, după cum fila care se mișca cu un foșnet rapid din timp în timp arăta de asemeni că lectura se asimila cu aviditate și fără cea mai mică slăbire a atenției. Nu-l deranja nimeni, afară de primul consilier (doctorul Munteanu era al treilea), care din când în când, afabil și onctuos, cobora personal pentru câteva minute și îl chema să rezolve cine știe ce chestiune mai urgentă pe care funcționarii din subordine nu aveau împuternicirea s-o ia asupra lor. „Ce faci, tovule, spunea el totdeauna, nu vrei să urci pentru cinci minute? E ceva urgent.” Folosea această apelațiune pe care cam toată lumea o folosea aici, inclusiv ambasadorul însuși, dar cu care doctorul Munteanu nu izbutea cu niciun chip să se familiarizeze. La început chiar se enervase, și îi replicase primului consilier într-o manieră destul de dură, sperând să curme din rădăcină folosirea cuvântului, zicând că el, doctorul Munteanu, nu era *tov*, *tov* era consilierul, dacă asta îi plăcea, și îl ruga ca pe viitor să nu i se mai adreseze în felul acesta. Dar asta nu folosise la nimic, dimpotrivă, asemeni tuturor celor care venind într-un mediu cu totul străin celui din care au plecat și neconvenindu-le un amănunt, un tic general sau o formulă curentă care constituie, într-un fel, un indiciu asupra nivelului spiritual al relațiilor dintre indivizii noului mediu își exprimă de fapt în felul acesta surpriza și

rezerva, și în fond voința de a nu-și însuși fără spirit critic modul de viață și mentalitatea acestui proaspăt mediu în care abia au intrat, doctorul Munteanu fu întâmpinat cu ironie voit grosolană de către cei câțiva șefi ai săi și cu zâmbete subînțelese de politețe neconvinsă și ușor exagerată de către subalterni. Replica sa, dată primului consilier, ajunse la urechea ambasadorului, care la prima ședință i se adresă în auzul tuturor, fără să surâdă: referatul la cutare problemă să-l facă tov Munteanu! Și adăugase: „Sunteți de acord, tovilor?” Bineînțeles că, de satisfacție prea mare, nu râsese nimeni și desigur că după acest bobârnac membrul cel nou al ambasadei fusese iertat.

Furios însă și undeva în forul său interior totuși detașat și nepăsător, doctorul Munteanu forțase și el nota și își permisese atunci să coboare în timpul orelor de serviciu în grădină și să citească. Spre surprinderea lui, ambasadorul nu-i făcuse nicio observație, dimpotrivă, apăruse o mare liniște în jurul lui, și toată lumea se purta cu multă considerație, întrebându-l doar foarte rar, cu un interes respectuos: „Dați vreun examen?”

La două luni de zile însă de la numirea sa acolo, doctorul Munteanu înțelese într-o dimineață că totul fusese nefiresc în jurul lui, că adică așa se purtau funcționarii și șefii cu un om în a cărui prezență acolo nu numai că nu credeau, ci și lucrau ca ea să devină cât mai curând absență, adică să-l scoată cât mai repede posibil din mijlocul lor. Coborî, tot așa, la el, primul consilier, de astă dată însă cu un plic în mână. Doctorul Munteanu desfăcu plicul și scoase din el hârtia. Era o hârtie cu antetul ministerului și nu conținea decât câteva rânduri.

Ridică privirea.

— Tovarășul ambasador e în cabinet? întrebă el.

— Desigur, răspunse primul consilier pentru prima oară fără afabilitate, bineînțeles că e în cabinet.

Adică, parcă voia el să spună, unde poate să fie dacă nu în cabinet? Doctorul Munteanu se sculă, strânse cărțile, intră în hol și urcă la etaj. Peste o jumătate de oră coborî și intră în cabinetul ambasadorului. Acolo i se confirmă conținutul hârtiei: cariera lui în diplomație se sfârșea, trebuia să plece. Dar ce se întâmplase la București? Nu erau nici două luni de când fusese numit, de ce îl mai numiseră dacă acum îl rechemau? Simțind în clipa aceea în spatele său profesiunea și preocupările sale de medic, doctorul Munteanu își permise să-și exprime cu glas tare această nedumerire, deși știa bine care va fi răspunsul ambasadorului. Simțea însă

dorința de a nu tăcea, de a elimina din preocupările sale nedumerirea și contrarierea aceea de funcționar, de care de fapt se simțea străin.

— Ce rost a avut, zise el, numirea mea în această funcție dacă după două luni mi se spune s-o părăsesc? Nu înțeleg, dumneavoastră puteți să-mi explicați?

— Cum să nu, zise ambasadorul, în corpul diplomatic se produc tot felul de mișcări de cadre, poate vă trimit în altă parte, unde se consideră că veți fi mai util, la Paris, la New York, depinde…

Și ambasadorul contemplă parcă aceste posibilități așezate chiar la rând în aer drept înaintea lui și nu părea să se îndoiască de această ipoteză, ca și când ar fi fost unica posibilă, celelalte fiind ori excluse, ca neuzitate în practică, ori cu totul nepotrivite în cazul dat. Acel *depinde* nu însemna decât că se va avea în vedere o mai bună utilizare a cunoștințelor personale ale diplomatului.

— Știți englezește? zise el.

— Desigur, răspunse doctorul Munteanu.

— Ei, exclamă ambasadorul, vedeți, depinde și de asta.

— Pentru mai multă exactitate, zise atunci doctorul Munteanu liniștit, o să solicit funcția de curier diplomatic, deplasările dintr-o capitală în alta fiind aceleași și în schimb ai mai multe avantaje, nu-ți iei nici soția după tine și nici nu trebuie să împachetezi și să despachetezi la bagaje.

— Depinde, zise iar ambasadorul, de astă dată cu un surâs, adică aprecia gluma celuilalt, dar depinde și aici de o mulțime de lucruri, nu-i așa ușor nici asta, să fii numit curier diplomatic.

„Așa-mi trebuie!” gândi atunci doctorul Munteanu simțind că nu numai că își satisfăcuse dorința de a vorbi și că nu mai avea niciun chef să continue, dar că primise și replica pe care o merita o asemenea dorință. Îl întrebă pe ambasador cui să predea hârtiile care se aflau în biroul său și după ce primi răspunsul se retrase și toată ziua aceea se ocupă de plecare.

Soția sa primi știrea cu seninătate – în general ochii ei rămâneau totdeauna senini, și nici măcar sprâncenele nu i se mișcau ca să tulbure cel puțin în aparență această seninătate –, și numai prin câteva întrebări apăsate, dar nu apăsate de tulburare sau de contrariere, reacționă ea când el îi aduse la cunoștință că trebuiau să plece.

— Ce? zise.

— Trebuie să plecăm, repetă doctorul Munteanu cu un glas alb.

— Când? întrebă ea atunci, deloc alarmată, ca și când noutatea sau neplăcerea consta nu în plecarea în sine, ci în data plecării, care în mod absurd putea fi chiar atunci, în clipa aceea.

„E nebună” gândi doctorul Munteanu surprins de această opacitate de recepție care îl trezea parcă dintr-un vis ciudat, parcă dintr-o căsnicie anterioară chiar primei lui căsnicii, unde mai trăise cu ea aceste momente sau în orice caz o mai auzise întrebând în acest fel, neverosimil, cum făcuse acum. Și nu fusese așa când o cunoscuse (o cunoscuse și îi plăcuse de ea mai demult, când tatăl ei nu era ministru adjunct, și după despărțirea de Constanța ea îl căutase și se căsătoriseră repede), și nu căsătoria o schimbase, ci sarcina, doctorul Munteanu știa bine acest lucru, dar era oare posibil ca o sarcină să producă schimbări atât de profunde în creierul unei femei încât să n-o mai recunoști? Și de ce nu se petrecuseră aceste schimbări cu primul ei bărbat (căci mai fusese și ea căsătorită o dată, doctorul Munteanu îl cunoștea și pe fostul ei soț, un conferențiar universitar de istorie, de care se despărțise ea) fiindcă și cu el rămăsese însărcinată și chiar și născuse (copilul le murise la cinci ani, de poliomielită). Sau poate că toate acestea aveau să treacă după sarcină?

— Pune mâna și împachetează, zise el, nu plecăm chiar acum, în clipa asta, dar mâine dimineață ar fi bine să ne cărăm.

— De ce? făcu ea.

— Să nu ne prindă, trebuie să ne cărăm cât mai repede posibil. Lasă, că îți spun eu, pune mâna și împachetează.

— Vorbești aiurea, exclamă ea atunci, simțind că e luată peste picior, și se și supără, dar supărarea ei parcă nu avea în ea nimic personal, era parcă o supărare pură, o esență de supărare care putea fi scoasă din ea și turnată sub formă de lichid într-o eprubetă, ca o secreție gastrică.

Se dădu jos din pat – ea nu se sculase încă la ora aceea își vârî picioarele în papuci și ieși din dormitor. Sarcina încă nu i se vedea și corpul ei își păstra liniile nestricate. Semăna cu maică-sa, o ardeleancă a cărei statură și fertilitate le moștenea, rămăsese însărcinată aproape imediat. Există femei a căror atracție naturală e însoțită uneori de un farmec în plus, aproape ideal, constând din sugestia că pe cât de mare e atracția, tot atât de întreagă îi rămâne bărbatului libertatea față de ea, cu condiția, firește, să fie vorba de un bărbat normal, și doctorul Munteanu îl invidiase din prima clipă pe fostul ei soț pentru că găsise o astfel de femeie. Acum, această femeie era a lui și n-ar fi putut spune că nu era aceeași, dar iată de pildă întrebarea

aceasta, pusă într-un moment când orice femeie care nu era ca ea s-ar fi alarmat de plecarea însăși și nu de modul sau timpul când trebuia făcută. Era oare posibil, se întreba el, în timp ce își împacheta cu grijă și pe îndelete numeroasele volume de medicină, ca hrana destinată să urce spre creierul ei, prin faptul că o parte din ea rămânea mai jos ca să hrănească și alt creier, să nu-i fie suficientă și să pună deci o astfel de întrebare? Da, era foarte posibil, trebuia în orice caz sperat că da, până ce în sfârșit avea să nască și să se lămurească misterul, își mai spuse doctorul Munteanu cu ironie, gândind în același timp că era cu totul lipsit de importanță în ce sens avea acest mister să se lămurească. În orice caz, scurtul dialog cu ea și munca istovitoare de împachetat, totul îl făcu să uite scena neplăcută cu ambasadorul și chiar ambasada și orașul în care se afla. Îi era deja gândul la București, la întoarcerea la spital…

Luară avionul a doua zi dimineață și părăsiră Roma pe o vreme frumoasă. La început avionul merse o jumătate de oră printr-o ceață deasă, dar după aceea ceața se sparse în valuri, coborî foarte jos la suprafața pământului, amestecându-se cu norii, și avionul își văzu de drum sub cerul care la această altitudine era veșnic senin.

Era singurul dintre călători care nu dormea, stătea lipit de geam și se uita în jos nemișcat. Soția sa stătea în fotoliul din față, cu o pungă în mână, și se străduia să nu vomite. N-o auzea. Trepidația motoarelor copleșea aerul în avion. Din când în când, stewardesa trecea printre scaune și dispărea pe ușa din față.

— Ce e cu tine? o întrebă el în cele din urmă pe soția lui când văzu cum i se zgâlțâie umerii, data trecută nu ți-a fost rău.

Ea nu auzi nimic și doctorul Munteanu se ridică și veni alături de ea.

— E din pricina sarcinii, spuse femeia, și de astă dată, din pricina intensității vibrației motoarelor. El nu auzi, își aplecă urechea și ea repetă.

— Ce ai? o întrebă.

— Mi-e greață, mi-e foarte rău. E din pricina sarcinii.

El privi dincolo de chipul ei și câteva clipe nu spuse nimic. Ar fi trebuit să fi luat niște pastile pentru rău de avion, dar nu luase. „E însărcinată și ar fi trebuit să se gândească singură la ce-i trebuie, gândi doctorul Munteanu. În general, va suferi în perioada aceasta tot soiul de neplăceri și după felul cum se uită la mine își închipuie probabil că voi lua asupra mea dacă nu toate neplăcerile, cel puțin o parte din ele. Dacă ar fi posibil, bineînțeles că așa aș face.”

— De aici înainte să ai grijă de tot ceea ce îți trebuie ca femeie însărcinată, fiindcă eu nu pot să te ajut cu nimic, îi spuse aplecându-se la urechea ei. Se uită la ceas și adăugă: Mai avem o oră până la Viena, o să te dai jos o oră și o să-ți treacă. În general, nu numai acum, cât ești însărcinată, dar și după aceea, să nu aud nimic de grețuri, scutece și biberoane. O s-o ai pe mama ta, pe mama-soacră, și o mulțime de alte mătuși la care să te duci și să te vaieți sau să te sfătuiești.

Îi spuse toate acestea zâmbind, dar privirea îi era rece. Tăcu și continuă să zâmbească. Ea parcă nici nu auzi ce i se spusese, doar o clipă îi aruncă o privire ironică în care sticlea o curioasă sfidare, apoi se strâmbă și puse din nou mâna pe punga de hârtie. „Așa crezi tu, parcă îi răspunse, nici măcar nu-mi bat capul să înțeleg ce ai spus. Nici n-am auzit și nici n-am înțeles. Mie mi-e rău și tu trebuie să stai lângă mine."

Doctorul Munteanu se retrase în fotoliul său și închise ochii, dar în curând o auzi vomitând din nou. Icnea fără nicio reținere. Auzi apoi pași în jurul ei și deschise ochii. Stewardesa sosi cu un pahar cu apă. Doctorul se sculă și ridică de bărbie, cu vârful degetelor, capul soției lui, care părea aproape leșinată. Îi luă pulsul. Ea surâse, în timp ce privirea îi deveni rugătoare. Părea să spună că atâta timp cât el stă lângă ea nu-i mai era deloc rău și privindu-l îl ruga să stea deci lângă ea, s-o țină de mână și să fie atent și absorbit de ceea ce i se întâmpla ei, nimic altceva. Dacă o să se retragă iar în fotoliul lui, o să înceapă din nou să vomite. Ea chiar întinse mâna, i-o apucă pe a lui și i-o strânse, păstrându-l alături. Doctorul Munteanu se supuse, dar numai pentru câteva minute. Se gândea mereu la această întoarcere a sa cu totul neașteptată, la faptul că locul său în schemă la spital fusese ocupat în mod sigur, iar cel de la Academie și mai sigur. Ce se întâmplase totuși la București? Oare socrul lui nu știa nimic de problema asta? Se putea oare să nu știe, când el făcea parte din conducerea ministerului, fiind unul dintre adjuncți? Și dacă știa, de ce nu-i dăduse un telefon să-l prevină, să-i explice despre ce era vorba sau, în orice caz, dacă nu putea să-i explice, să-i indice o explicație, un sens? Lucrul începea să devină important, cu toate că ieri, când se gândise la întoarcerea sa la spital, i se păruse că nu e, că nu exista, adică, o legătură prea mare între una și alta. Se întâmplă însă uneori în viața socială să nu existe nicio legătură reală între două evenimente și cu toate acestea oamenii se comportă față de cei implicați în ele ca și când legătura ar exista. Și într-un mod inexplicabil, de unde până mai înainte nu se putea stabili nicio corelație reală între două

întâmplări, deodată această corelație începe să se stabilească și cele două categorii diferite de oameni implicați încep să fie determinați și să suporte consecințele unor evenimente de fapt inexistente. Și acest fenomen curios e un fenomen de inerție și nu de conștiință, pentru că niște inși preveniți pot împiedica fără prea mare greutate stabilirea acestei corelații, iar oamenii nu observă că li s-a smuls de sub nas o pradă a curiozității lor indiferente și a gândirii lor uniforme. Cu aceeași nepăsare s-ar accepta în spital ideea că a fost rechemat de la Roma ca să fie numit la Londra sau la New York, sau dimpotrivă, să fie retrimis în profesiunea lui și încadrat la spital ca și când nimic nu s-ar fi întâmplat, și cu aceeași nepăsare ar trage de pildă concluzia că intrarea lui în diplomație a fost un eșec sau o întâmplare norocoasă care i-a permis să cunoască timp de două luni un mare oraș european, după cum ar reuși să-și reia sau nu activitatea în secția Academiei, cu toate că nu există nicio legătură reală între aceste două evenimente, la Academie, pur și simplu postul să fie ocupat, și până la anul schema să nu mai poată fi modificată. „Schema va trebui să fie modificată” își spuse doctorul Munteanu hotărât, înțelegând deodată toate implicațiile neașteptate ale întoarcerii lui în medicină. Și cât mai dură drumul se gândi minuțios la tot ceea ce avea de făcut îndată ce ajungea la București. Bineînțeles, trebuia imediat să afle ce s-a întâmplat, deși asta, conform acelei legi de corelație la care tocmai se gândise, nu avea o importanță practică prea mare. Totuși era curios.

Ajunseră la aeroport după-amiază. Era foarte cald la București. Doctorul Munteanu prezentă bagajele la vamă, și soția lui se duse să telefoneze acasă.

— Alo, mamă? Eu sunt, Irina… Suntem la aeroport, la București.

— Ce e cu voi!? exclamă mama.

Dar apoi nu mai zise nimic și trecură câteva clipe lungi de tăcere…

— Tata e acasă? Spune-i să ne trimită mașina!

Iarăși se scurseră câteva clipe de tăcere.

— Luați și voi un taxi, răspunse mama.

— Un taxi? se miră ea.

— Luați un taxi, repetă mama apăsat.

Nu înțelese nimic, închise și se îndreptă către soțul ei.

— Auzi ce zice mama, că să luăm un taxi!

— Dacă așa zice, atunci așa facem, răspunse el preocupat.

Un taxi negru, un Ford bătrân, particular, manevră de la locul lui de staționare și trase alături de pasageri.

În oraș era și mai cald. Bucureștiul zăcea amorțit sub soarele de iulie. Soții Munteanu ajunseră acasă și coborâră bagajele. Locuiau într-o vilă la Șosea. Aici era mai răcoare. Câmpia și lacul Herăstrău și imensul parc din apropiere purificau aerul de zăpușeală. Femeia de serviciu le luă în primire bagajele, soții urcară în apartamentul lor, se dezbrăcară și făcură un duș. Două ore mai târziu, doctorul Munteanu se afla acasă la socrul său, în biroul acestuia. Ministrul adjunct stătea chiar la birou, într-un halat vișiniu foarte subțire, de mătase, și citea ceva.

— Bine ai venit, îl întâmpină, și părăsi cititul fără grabă, se ridică în picioare, ieși în mijlocul încăperii – o încăpere cu ferestre mari, deschise spre grădina cu măceși stufoși și trandafiri sălbatici care urcau până sub pervaz – și strânse mâna ginerelui. Arăți bine, îi spuse, ce face Irina, cum se simte?

Era un ins de șaizeci de ani, foarte voinic, aproape atletic, deși scurt și cam înghemuit la înfățișare. Fusese în tinerețe ziarist și ajunsese cunoscut după ce devenise de stânga. Dar după ce devenise de stânga încetase să mai fie ziarist și cu atât mai puțin după 23 August, când trebuise să îndeplinească tot felul de însărcinări cu totul diferite de profesiunea lui.

— Începe să se simtă cam prost, cum e și normal, îi răspunse doctorul Munteanu. În avion i-a fost cam dezagreabil, dar acum nu mai are nimic.

Ușa se deschise și intrară mama și fiica.

— Și tu arăți bine, spuse tatăl, nu trebuie să te sperii că din când în când ți-e rău. Așa îmi spune bărbatu-tău, că ai călătorit prost.

O îmbrățișa și o săruta.

— Din pricina lui George, ce scârbos poate să mai fie! exclamă ea apoi, cu o expresie de uluială, și își privi soțul cu ochii holbați și furioși.

Se așeză pe un colț al biroului și începu să istorisească cu lux de amănunte cum i-a fost foarte rău, gata să leșine, și că George stătea în fotoliu și „habar n-avea, sforăia ca un nesimțit”. Da, așa era, continuă fiica aruncând mereu priviri spre bărbat, spre a atrage atenția mamei asupra tăcerii lui vinovate, a trebuit să plângă și să se roage de el ca să stea puțin lângă ea, și dacă n-ar fi sosit stewardesa nici nu s-ar fi uitat la ea, și numai de rușine s-a ridicat și a venit s-o întrebe ce are.

Doctorul Munteanu, așezat în fotoliu, înțepenise și se făcuse foarte palid. Amuțise, privirea i se făcuse ca gheața. Mama interveni și, deși se vedea că

în sinea ei socotea și ea de neiertat purtarea ginerelui, se adresă totuși fiicei spunându-i că nu se vorbește așa unui bărbat, nu-i era rușine? Era și tatăl ei de față, nu-i era rușine de el?

— Mamă, se plânse femeia, cu expresia ei uluită, să zic și eu că era nervos sau supărat de ceva, mai înțeleg, dar el îmi spunea măgăriile zâmbind, uite-așa zâmbea!

Și își schimbă expresia, se însenină, deschise ochii mari și surâse întocmai ca el, cu o liniștită semeție. Își dădu apoi capul pe spate și începu să contemple lumea din jur cu același surâs neclintit și ridicol înțepenit în colțurile gurii.

Tatăl se înveseli.

— Te imită bine, zise adresându-se ginerelui. Apoi adăugă: Irina, ia vezi că pe urmă te duci cu el acasă! Mai bine spune-i Niculinei să ne aducă niște cafele.

Ea își privi soțul și nicio umbră de îndoială n-o tulbură, nu-i păsa de el; se ridică foarte liniștită și ieși din odaie.

— Trebuie să fii mai atent cu ea, spuse mama după ce Irina ieși.

Tatăl stătea așezat la locul lui. Palma lui albă întinsă pe brațul plușat al fotoliului se ridică brusc în aer, apoi coborî lin și rămase nemișcată. Femeia aruncă o privire spre această palmă și înțelese. Se ridică și ieși.

— Altfel, ce noutăți? Ce mai face Popescu? întrebă socrul.

Popescu era ambasadorul de la Roma. Doctorul Munteanu nu răspunse, tăcea mereu. Ușa se deschise și Irina apăru cu cafelele. Călca cu grijă, să nu le verse. Avea gene mari, ochii negri, pe jumătate închiși, atenți la clătinătura imperceptibilă a tăvii. Cu același aer absorbit puse serviciul pe birou, luă una dintre cești, îl servi pe tatăl ei, apoi reveni și îl servi pe soț. Se servi apoi pe sine, se apropie de soț și se așeză pe brațul fotoliului său. Tatăl ceru de pe birou o țigară de foi, fiica îl servi și se reașeză apoi lângă bărbat. Arăta acum mulțumită de el, ca și când adineauri ar fi povestit o ispravă care lui îi plăcuse mult.

— Irina, ești obosită de călătorie, ia du-te tu acasă și trage-i un pui de somn, nu mai sta aci pe capul lui bărbatu-tău! Bea cafeaua și du-te, zise tatăl.

Ea nu se împotrivi.

— Am și băut-o, zise. Mă duc!

— Nu lua în seamă ieșirile astea, zise socrul după ce fiica ieși. Femeile au istericale când sunt însărcinate. Să nu te nelinișteşti că ai fost rechemat,

continuă. Întoarce-te la spital. Eu lucrez acuma în altă parte, în altă funcție. Cred că nu ești supărat pe mine!

Doctorul Munteanu nu asculta. Mai stătu puțin, întrebându-l cu o voce monosilabică pe socrul său ce se întâmplase, și plecă apoi și el.

VII

Cine erau această femeie și această familie în care intrase fără să reflecteze prea mult? se întrebă după ce ajunse acasă și rămase singur în biroul său, lăsând deocamdată pe planul doi evenimentul la care se referise socrul, plenara CE care tocmai avusese loc și scoaterea sa din minister și trimiterea într-o muncă mai modestă. Oare nu putem trăi cu o femeie fără să fim determinați de ea?

— Irina! strigă doctorul Munteanu, în picioare. Se apropie de birou și apăsă cu talpa pe soneria așezată pe parchet, chiar lângă marginea biroului.

După câtva timp apăru femeia de serviciu.

— Spune-i doamnei că o rog să vină până aici.

— Doamna s-a culcat, răspunse fata cu accentul ei gros de țărancă.

— Trezește-o.

Soția veni și deschise ușa stăpânindu-și greu un căscat.

— Ce e, dragă, zise, ai uitat drumul spre dormitor, mă chemi prin servitoare?

Nu era revoltată, ci moleșită de somn și de oboseală. Erau orele unsprezece seara.

— Aș vrea să te întreb de ce tu, dacă ai fost prost crescută de părinți, ți-ai închipuit că eu o să înghit scene ca asta pe care mi-ai făcut-o azi la ai tăi? Ia să-mi răspunzi.

— Prost crescut ești tu, răspunse femeia cu un glas distrat și cochet și în aceeași clipă își duse mâna la gură și căscă iarăși, de astă dată lung și cu voluptate.

Se apropie de canapea, și în cămașă, cu un picior vag dezvelit sub genunchi, se așeză. Cam tot în aceeași clipă doctorul Munteanu se apropie și el, o ridică de umeri în capul oaselor. Și deodată o izbi peste obraz. După

o clipă o izbi din nou, cu mare violență. Femeia scoase un țipăt pătrunzător, se ghemui pe canapea și își acoperi fața cu brațele. El o apucă de mână, trase de ea și o trânti jos pe covor. Ea continua să țipe, dar scotea un țipăt foarte pur, în care nu era angajat niciun sentiment, ci doar expresia nealterată a senzației violente la care era supusă. Se vedea cum țipetele ei sporeau mânia lui făcându-l să-și întețească loviturile și parcă dădeau în același timp expresiei lui o destindere, ca o eliberare. Continuă s-o lovească, și ea țipa din ce în ce mai ascuțit, cu sunete foarte înalte, parcă vesele. Se tăvălea pe jos, se dezvelea.

— Ridică-te, răcni el și o trase în sus și o aruncă la loc pe canapea.

Ea își reveni într-o clipă, se cabră, privirea îi străluci, începu să plângă, ridică pumnii în aer, și se repezi la el și începu să dea cu pumnii la nimereală, înghesuindu-se în el și proferând injurii. El ridică din nou mâna, dar n-o mai lovi. O ascultă înjurând.

„Acum trebuie să mă hotărăsc dacă să mă despart de ea sau nu, gândi doctorul Munteanu în prada acestei a treia revelații în douăzeci și patru de ore pe care i-o producea reacția ei la lovituri. De la o femeie care țipă în felul ăsta când e lovită, nu obții nimic chiar dacă ai lovi-o cu o frânghie udă. Dar cum să mă despart de ea, când am crezut fără nicio rezervă că este exact femeia care îmi trebuie? înseamnă că o altă femeie o să aibă alte păcate și că ceea ce îmi trece mie acuma prin cap nu sunt decât niște pure idei, n-o să mă despart de ea din lipsă de convingere. Poate că totuși după naștere o să-și revină!”

Îi spuse cu blândețe, gâfâind:

— Ascultă, Irino, dacă te mai prind vreodată că te porți cum te-ai purtat azi la ai tăi, te leg de piciorul patului ca țăranii, și te bat până te omor.

— Eu te bat pe tine, eu te leg de piciorul patului! răspunse ea cu promptitudine, fărâmițând gravitatea clipei prin simularea unei incapacități de a sezisa cauza mai adâncă a furiei lui.

— Vasăzică nu vrei să înțelegi cum devine cazul, spuse el uitându-se foarte liniștit la soția lui. Nu vrei să înțelegi că mi-e foarte dezagreabil gândul că te porți ca o pațachină, persiști!

— Tu ești pațachină! Tu persiști!

— Bine, atunci am să te bat iar! o amenință el, dar fără gândul de a-i mai face ceva.

Totuși auzindu-l, ea se întoarse cu fața, împreună mâinile și intensifică brusc la maximum cântecul acela din gâtlej, care la ea nu era tocmai plâns,

ci o manifestare aparte, compusă din toate chemările și toate sugestiile. O apucă de păr și îi dădu capul pe spate. Fața ei dogorea de loviturile primite, iar parfumul corpului ei în plină tinerețe umplea aerul. În aceeași clipă, ea i se adăposti la piept și de astă dată izbucni în hohote adevărate. Plângea la pieptul lui într-un fel foarte ciudat, ca și când nu el ar fi fost călăul, ci un altul, de care el trebuia s-o protejeze…

Doctorul Munteanu o lăsă și ieși pe terasă, se așeză într-un fotoliu de răchită. Își trase răsuflarea încercând să uite. Arborii care ascundeau vilele cartierului dormeau liniștiți, nicio frunză nu se mișca. Cerul nopții era senin, plin de stele. „Nimic de făcut! gândi. Singura speranță rămâne ca după naștere să-și revină; copilul o să-i dea de lucru."

A doua zi se sculă devreme și se duse la minister. Ministrul lipsea în clipa aceea și fu îndrumat la unul dintre adjuncți, unde fu primit imediat.

VIII

Doctorul Munteanu știa că era chemat să i se spună că munca sa în cadrul Ministerului de Externe a încetat și că trebuia să se prezinte la Ministerul Sănătății, totuși avu și o surpriză. I se dădu să citească o hârtie – după ce într-adevăr i se spuse că s-a considerat că e mai bine să-și continue studiile și cercetările sale în clinică și la Academie decât să devină diplomat – cu precizarea că între această hârtie și rechemarea sa de la Roma nu există nicio legătură, dar că totuși era necesar să se clarifice chestiunea și să dea o declarație scrisă, bineînțeles numai dacă avea ceva de spus, nu era nimic obligatoriu, nu era vorba de o piesă juridică, ci de o chestiune de ordin mai mult moral și politic. Doctorul Munteanu se posomori și nu se atinse de hârtie.

— Despre ce e vorba? întrebă el foarte prudent, sigur pe sine și hotărât parcă să nu citească dacă această hârtie ar putea constitui un obstacol sau o problemă care l-ar împiedica să se întoarcă imediat la spital. Despre ce e vorba, tovarășe ministru? repetă el fără să ia în seamă expresia vădită de dezaprobare de pe chipul acestuia. Nu vă supărați că insist, dar consider că din clipa aceasta nu mai am nici în clin, nici în mânecă cu ministerul, și nu

văd ce problemă sau chestiune ar mai trebui clarificată din moment ce chiar dumneavoastră o considerați ca neobligatorie.

— După ce o citiți, zise calm ministrul adjunct, zâmbind împăciuitor. Citiți-o, își dădu el parcă cu părerea. Poate ne ajutați pe noi, nu trebuie să ziceți că n-o să mai aveți nici în clin, nici în mânecă cu ministerul nostru… Poate că o să mai aveți, cine știe!

Intre timp, doctorul Munteanu luase hârtia, își aruncase ochii pe ea și se făcuse palid. Citise doar titlul, se uitase la semnătură, care lipsea, și se oprise. Era o notă în copie de trei pagini bătute la mașină, asupra comportării sale în cadrul ambasadei pe timpul cât stătuse la Roma îndeplinind funcția de consilier cultural, și citind acest titlu doctorul Munteanu își aminti fulgerător că îi trecuse odată prin cap că nu era bine că în timpul orelor de serviciu cobora în grădină și citea, dar acest gând nu-i apăsase conștiința cu toată gravitatea, și iată acum rezultatul binemeritat al acestei comportări lipsite de seriozitate și de răspundere, pe bună dreptate ministerul fusese informat… începu să parcurgă textul, resemnat să întâlnească, cu detaliile necesare, inevitabil umflate (cât fusese secretar de organizație în spital mai citise astfel de note), istoria sa cu ieșitul în grădină în timpul programului, dar spre nedumerirea lui întâlni cu totul altceva. Era caracterizat din capul locului ca având un dispreț ciocoiesc față de toți membrii ambasadei, fiind notorie întâmplarea scandaloasă când doctorul Munteanu a ridicat pur și simplu glasul la primul consilier, cerând ca lui să nu i se adreseze cu denumirea de *tovarăș,* el fiind, după mamă, de origine aristocratică, deoarece a fost fiică de moșier, nu de muncitori sau țărani „de la coada vacii”. (Ghilimele erau puse aici ca să arate că doctorul Munteanu se exprimase chiar așa.) în privința acestei scene pot să confirme toți membrii ambasadei care l-au auzit. De altfel, se mai adăuga la acest punct, doctorul Munteanu mergea până acolo cu lipsa unei elementare atitudini de respect tovărășesc, că până și față de ambasador avea o comportare cu totul necorespunzătoare. Și se povestea o altă „scenă” care ar fi avut loc când toată lumea a remarcat vocabularul doctorului Munteanu (și se cita, cu aceleași ghilimele, o expresie pe care cel numit ar fi folosit-o la adresa ambasadorului). Pe un ton liniștit și curgător, nota își continua relatarea în același fel, dezvăluind luxul cu totul nepotrivit în mediul sobru al unei ambasade socialiste pe care îl etalau tovarășul Munteanu și soția dânsului, apoi discuțiile pe care acesta le avea cu persoane necunoscute și dubioase, apoi erau menționate prânzurile cât mai copioase pe care le luau cei doi

soți, spectacolele și filmele decadente la care se duceau, precum și vizitarea localurilor de noapte (baruri), unde n-au ce căuta reprezentanții unei ambasade socialiste. Nu se pomenea nimic, până la sfârșit, de singurul fapt adevărat pe care doctorul Munteanu și-l imputa, și anume istoria lecturilor sale nepotrivite, în timpul orelor de program. În spatele fiecărui cuvânt se ghicea rânjetul cinic, încântat de capacitatea sa de invenție și ticluire, a autorului notei. Doctorul Munteanu puse hârtiile pe birou și așteptă ca ministrul adjunct să termine el însuși de citit niște hârtii.

— Ei?! exclamă acesta ridicând fruntea.

— E o murdărie, zise doctorul Munteanu cu un dispreț care se adresa parcă și ministrului, care îi dăduse să citească o astfel de hârtie.

— Dacă se dovedește că nimic nu e adevărat, așa cum sugerați, zise ministrul, atunci vă garantez eu că n-o să-i fie deloc bine acestui ins care a scris-o.

Urmă o pauză plină de îndoieli sugerate de faptul în sine. Din moment ce asemenea hârtie se produsese, însemna că cel ce o făcuse nu se temuse că la o anchetă, dovedindu-se că născocise totul, ar fi fost sancționat.

— Mă îndoiesc că n-o să-i fie bine, zise doctorul Munteanu fără ocol.

— De ce credeți? făcu și adjunctul cu un glas atât de senin, încât părea aproape să confirme îndoielile celuilalt, ca pe un adevăr îndeobște cunoscut, de care sunt surprinși numai cei cărora li se întâmplă asemenea lucruri pentru prima dată.

— Pentru că ar fi trebuit întâi să ordonați ancheta, și pe urmă să-mi arătați această hârtie, dacă ar mai fi fost cazul.

— Mai greșim și noi, zise adjunctul cu aceeași voce care părea și mai senină ca înainte, și cu aceste cuvinte audiența se încheie și doctorul Munteanu părăsi ministerul.

Se făcuse ora unsprezece, dar nu se duse acasă, se prezentă la Ministerul Sănătății, apoi trecu pe la Academie. Dar vechiul post de la Academie ținea direct de marele savant.

I se spuse că Nicolicescu este încă în biroul său. Intră fără să se anunțe, pur și simplu deschise ușa și dispăru pe ea fără să lase nici secretarului și nici altora timpul să-și dea seama că nu respectă regulile anticamerei. „Probabil că Nicolicescu îl așteaptă”, gândiră toți și nu zise nimeni nimic.

Înăuntru, când îl văzu, savantul se ridică nehotărât în picioare. Doctorul Munteanu se posomori. „Mă ia drept cineva mare, un șef de la partid care am intrat fără să mă anunț, nu mă mai recunoaște” gândi.

— Domnul?… făcu bătrânul, politicos.

— Doctorul Munteanu, zise tânărul fără șovăire, nemulțumit și în același timp prudent, cu o voce care sugera foarte hotărât că n-o să lase să se întâmple nimic nedorit după ce confuzia se va înlătura.

Repetă numele și spuse funcția pe care o avusese în secția Academiei pe care o conducea savantul. Nu-și mai amintea de el?

— Doctorul Munteanu? Nu-mi amintesc! zise bătrânul cu simplitate.

Erau cunoscute scăpările lui de memorie, care nu-i produceau însă nicio tulburare, fapt care îi determina pe unii să le pună sub semnul întrebării. Doctorul Munteanu lăsă să se scurgă o pauză lungă, reflectând posomorât: „Dacă simulează, n-o să-i fie mai comod”. Își îndreptă privirea asupra savantului.

— Am scris odată un studiu care v-a interesat foarte mult. Despre rolul funcțiunilor endocrine și importanța endocrinologiei în lumina pavlovismului. Vă amintiți?

— Da, mi-aduc aminte, răspunse savantul cu aceeași seninătate. Dumneata erai autorul?

— În prezent lucrez la un studiu în care mă ocup foarte pe larg de această problemă. Regret că lipsa mea temporară v-a determinat să mă scoateți din colectivul secției, am anunțat, doar, că doresc să rămân mai departe, continuă doctorul de parcă ar fi fost și el surd.

— Descurcă-te și dumneata cum poți, îi răspunse Nicolicescu preocupat, trădând deodată că îl cunoștea pe tânăr sau că, în orice caz, auzindu-l vorbind și-a adus aminte de el.

Doctorul Munteanu rămase neclintit. Rosti:

— Zilele acestea am predat *Revistei medicale* un nou articol despre cercetările dumneavoastră. Pot să vi-l trimit să-l citiți? „Trebuie scris și trimis imediat la revistă acest articol. Trebuie scris chiar azi”, gândi.

— Trimite-l, și dacă o să am timp o să-l citesc, zise savantul și dădu semne de nerăbdare. Începu să se foiască pe scaun și să bată toba cu degetele.

Doctorul Munteanu nu se uita. Părea scufundat într-o adâncă meditație.

— Studiul meu de anul trecut a avut un ecou internațional, reluă. Revista pariziană *Études Endrocrinologiques* reia problema ridicată de mine și se ocupă pe larg, pornind de la acest articol, de descoperirile dumneavoastră.

— N-am cunoștință, zise savantul mirat. Când zici că a apărut?

„Are să uite să se intereseze” gândi doctorul Munteanu.

— Mă mir că n-ați fost informat, zise. Eu l-am citit la Roma și mi se pare că l-am adus cu mine. O să-l caut și o să vi-l trimit.

După ce rosti aceste fraze, se ridică solemn și detașat de pe scaun. Își încheie haina, rămase drept. Savantul se ridică și el. Ridică însă în același timp receptorul.

— Mihăilescu, zise, apoi după câtva timp întrebă în receptor: Cum stai cu schema? îmi trebuie vechiul loc al doctorului Munteanu. Studiază problema. Apoi închise telefonul și întinse mâna sa ușoară, ca o crenguță uscată, spre tânăr. În cel mai rău caz, de la 1 ianuarie, când voi reînnoi schema, o să lucrezi la noi. Trimite-mi revista aceea.

La spital, de astă dată cu hârtia de numire de la Ministerul Sănătății în buzunar, doctorul Munteanu se prezentă la direcție.

— N-avem decât un singur loc liber în schemă, și anume unul de medic practicant, se împotrivi însă directorul. Duceți-vă din nou la minister și cereți să fiți repartizat la alt spital. Sau poate vreți să plecați în provincie? mai adăugă el.

Dar celălalt părea parcă decis să nu audă ce nu se cuvine și trecu peste ultimele cuvinte ale directorului, care erau atât de obraznice, încât merita palme.

— Sper că o să mă încadrați la locul cuvenit, zise solicitantul fără să-și accentueze în vreun fel răspunsul.

— Poate de la 1 ianuarie, își dădu parcă cu părerea directorul.

— Vă reamintesc că sunt medic de specialitate și să căutați să-mi aranjați situația imediat, zise doctorul Munteanu zâmbind.

— Trebuie să știți însă, răspunse atunci directorul, zâmbind și el, binevoitor și aproape confidențial, că mai există o serie întreagă de medici tineri foarte capabili, dar care ocupă în momentul de față postul de stagiari. Chiar dacă aș vrea eu să prefer pe cineva, tot n-aș putea.

— Da, zise doctorul Munteanu aprobând, cu atât mai mult cu cât metoda preferințelor vă este cu totul străină.

Și zicând acestea, îl țintui cu privirea câteva clipe lungi. „Acum trei luni, acest medic obscur mă saluta el cel dintâi” gândi și continuă:

— Și cu atât mai mult cu cât activitatea științifică a unui medic vă preocupă în cel mai înalt grad. Mi-aduc foarte bine aminte cât de bine vă pricepeați dumneavoastră să susțineți activitatea științifică în spital. Biroul organizației de partid era foarte des sesizat de străduința dumneavoastră.

Directorul tresări. Zâmbetul i se șterse. Era un adversar ascuns și încăpățânat al activității științifice a medicilor, mai ales a celor tineri, dar acest lucru nu-l știau decât puțini, cei din administrație, secretara și intendentul, care îl auzeau deseori bombănind: „Nu te mai poți mișca de atâția savanți.” Punea ochii pe câte unul care i se părea lui mai înfumurat și mai vulnerabil și îl persecuta pe ascuns, cu dibăcie și îndârjire.

— De pildă, doctorul Sârbu și doctorul Stamate, dacă ar ști cu câtă grijă i-ați ajutat dumneavoastră în muncă, v-ar fi foarte recunoscători, continuă doctorul Munteanu zâmbind subțire. Chiar și profesorul Istrate și profesorul Davidovici v-ar felicita pentru unele dovezi foarte concrete ale pasiunii dumneavoastră depuse pentru intensificarea activității științifice. În ceea ce o privește pe domnișoara Zâne – aceasta era *șefa de lucrări* –, continuă doctorul Munteanu, vă amintiți ce răspuns i-ați dat laborantei Mihai Elena când a venit să se plângă că a fost dată afară din laborator…

Directorul mișcă de pe biroul său, dintr-un loc într-altul, hârtiile, prespapierul și dosarele. Un zâmbet prostesc, de astă dată amuzat, complice, îi strâmbă gura.

— De ce? zise. Toată lumea știe că eu susțin tineretul! Și o să vezi că, în ciuda unei anumite situații, o să te susțin și pe dumneata.

Doctorul Munteanu se ridică.

— Nu înțeleg, zise el, la ce situație vă referiți și nici nu vreau să mă gândesc la ce soartă vă așteaptă dacă, trecând peste vechea noastră alianță, ne declarați război, mie și prietenilor mei.

Directorul se prefăcu că e surd, dar nu pentru a confirma vreo declarație de război, ci dimpotrivă, pentru a deveni și mai maleabil.

— Peste două, trei zile, zise el, pleacă doctorul Rusan la Cluj, se transferă… De fapt, el e din Cluj…

Avea poftă de conversație, devenise amabil și familiar, se uita la doctorul Munteanu cu o privire care îl invita să se așeze ca să-i mai dea și alte amănunte despre doctorul Rusan și poate încă despre alții care l-ar interesa. Dar doctorul Munteanu îi întorsese spatele și ieșise.

Din pavilionul direcției se întoarse în pavilionul secției de psihiatrie și intră într-un birou de la demisol. Se uită din nou la ceas: era douăsprezece și jumătate. O ușă deschisă lăsa să se vadă o odaie spațioasă, cu portretele lui Marx, Engels, Lenin și Stalin pe pereți și cu portretele membrilor biroului politic al PMR. Pe culoar, o femeie de serviciu lustruia lespezile de piatră cu o cârpă.

— Mai e cineva pe aici? o întrebă.

— Este, răspunse femeia și se opri din lustruit. Rezemă coada măturii de zid, se apropie de ușa deschisă a biroului și se uită înăuntru. Doctorul Munteanu se afla chiar în fața ușii deschise și se uită și el înăuntru. Ea se miră:

— Era aici!

— Cine?

— Tovarășul doctor Simion. Uite-l, zise femeia arătând spre niște uși din fund.

Tocmai pe el îl căuta, aflase că el era acum secretar al organizației de partid din spital.

— Ce faci, când ai venit? zise doctorul Simion, apropiindu-se.

Era un ins voinic, cu fața mare, albă, frizură bogată, sprâncenele groase și negre. Doctorul Munteanu răspunse că face bine, și la rândul său puse aceeași întrebare.

— Ce faci acum, doctore, ești ocupat?

— Da, se vaită doctorul Simion cu o voce mică, dar care îți sugera că e așa de ocupat, că e vai de capul lui, dar că bineînțeles că poți să stai, nici prin minte nu i-a trecut să facă vreo aluzie să pleci, nu se pricepe el la abilități de acest gen.

Doctorul Munteanu reluă:

— Zilele astea o să mă duc la raion să depun talonul, tot Florescu e secretar?

— Ce talon?

Și rostind aceste cuvinte, doctorul Simion avu o uimire mică, senină și puerilă. În spatele ei însă gândirea îi rămânea liberă, intactă și impenetrabilă. Era genul lui țărănesc, *finaud*, cum îl caracterizase cineva. Mai demult doctorul Munteanu fusese cu el în relații mai strânse, dar apoi îl evitase. Ca prieten intim, doctorul Simion era dezagreabil, râdea prea tare și te apuca de braț și de gât în momentele cele mai nepotrivite.

— Cum ce talon? zise doctorul Munteanu rece. Mă întorc în spital, nu trebuie să mi se trimită dosarul meu de membru de partid din nou la raion?

— A! exclamă secretarul organizației. A, da, se corectă el, dosarul tău! Ai nevoie de ceva? adăugă după o clipă, atent și serviabil.

— N-am nevoie de nimic, te-am întrebat dacă tot Florescu e prim-secretar.

— A, nu știi! exclamă doctorul Simion parcă în sfârșit dumirit. Nu, nu mai e Florescu, e Dănilă. Florescu…

Rămase apoi gânditor, cu pleoapele peste ochi, cu fruntea puțin plecată, cu un creion în mână. Și nu spuse nimic de Florescu, ce e cu el, dar doctorul Munteanu înțelese din felul în care celălalt se oprise să mai spună ceva că Florescu nu fusese schimbat din această funcție, ci îndepărtat. De ce, asta chiar că nu putea să spună, nu știa nici el, dar iată noutatea, destul de importantă pentru cineva care a fost secretar de organizație sau membru în birou, cum fusese doctorul Munteanu pe timpul când fusese și Florescu prim-secretar. Firește, gândurile doctorului Simion nu mergeau atât de departe, nu era treaba lui să facă asemenea asociații, care n-aveau niciun rost, numai forurile superioare de partid se puteau gândi la asta, dacă se ridica cumva vreo problemă specială. Cine poate să știe?

— Ai fost la Roma…

Și deodată doctorul Simion îi făcu cu ochiul, într-un fel absurd, și o roșeață bruscă, liliachie i se urcă în obraz. Izbucni în râs, hi, hi, și,

întinzându-se peste birou, îi dădu doctorului Munteanu o palmă zdravănă peste spinare.

Doctorul Munteanu rămase nemișcat, parcă pietrificat. Se lăsă o mică tăcere, care se făcu în curând mare, căci doctorul Simion se potolise tot atât de brusc cum izbucnise, nu mai spunea nimic, stătea cu capul în jos, cu creionul în mână și cu pleoapele peste ochi. Doctorul Munteanu îi mai puse câteva întrebări, să-și dea seama ce alte schimbări se mai petrecuseră în lipsa lui, apoi se ridică și se întoarse acasă.

Era ora patru și jumătate. Irina, cu expresia ei de uluire care nu spunea nimic, îi arătă, în timp ce serveau masa, o hârtie și îi explică și ce era cu ea: trebuiau să schimbe vila pe care o ocupau. În timpul dimineții se prezentase un funcționar de la Președinția Consiliului de Miniștri și lăsase o repartiție de la Spațiul locativ. Trebuiau să se mute în locuința indicată în repartiție.

Doctorul Munteanu se retrase în biroul său și rămase întins pe canapea timp de mai multe ore în șir. Într-un târziu se ridică, se îmbrăcă și ieși în oraș. Cercetă noua locuință. Era un apartament central, lângă Grădina Icoanei, cu două camere, bucătărie și un mic hol. Blocul era așezat pe o arteră de circulație, trecea un tramvai hârâind chiar prin fața ferestrei.

…N-ar fi stricat ca apartamentul ăsta să fi avut o odaie în plus, cât de mică, își spuse doctorul Munteanu plecând. Irina o să nască și lui avea să-i fie greu să n-audă ceea ce face să se audă în general orice copil. Va trebui să plece de-acasă și să lucreze la Biblioteca Academiei… Deocamdată însă era bun și ăsta… Va trebui doar să-și capitoneze ușa.

IX

Petre Sterian făcuse acel memoriu pe care i-l ceruse Lungu, dar timpul trecea și nu primea niciun răspuns: zadarnic stătea toată ziua lângă telefon, Lungu nu dădea niciun semn. Și atunci, nici el nu-l mai așteptase, fiindcă plenara CC, care îl ținuse atât de ocupat pe tovarășul Lungu, avusese loc, trecuseră deja câteva săptămâni și intraseră în plină vară: până toamna nu mai putea fi vorba de vreo speranță că problema lui va fi soluționată. Nici nu mai voise să stea acasă, îl scotea din sărite situația aceasta de a da mereu

târcoale aparatului negru de ebonită care când suna nu făcea decât să se audă aceleași voci, a lui Toma, a lui Vale, a Veronichii și a altor rude mai îndepărtate sau mai apropiate,

Ieșea pe străzi și se plimba fără nicio țintă și în general începu să se liniștească și să uite ceea ce îl obseda, mirându-se chiar, uneori, cum de putuse să se frământe el din pricina unei istorii care acum, după trecerea timpului, i se părea de neînțeles. Dacă din pricina ei n-ar fi fost direct implicat, i s-ar fi părut, povestită de cineva, o pură născocire. Trecerea timpului pune pe chipul unor oameni și întâmplări un semn de întrebare atât de ciudat, încât, deși cunoști tu însuți omul și ai trăit tu însuți întâmplarea, ești cuprins de îndoieli: a existat cu adevărat omul acela și s-a petrecut aievea meschina întâmplare cunoscută? Și dacă e adevărat, atunci care e înțelesul ei?

Întâlnise într-una din acele zile pe un funcționar de la serviciul de cadre al *Atelierelor*, și acesta îi dădu amănunte cu privire la fostul responsabil financiar al sindicatului, din pricina căruia se întâmplaseră toate acestea. Acest ins lucrase la *Ateliere* până prin ’48, când fusese chemat în armată, și cum era membru de partid și țăran sărac de origine, fusese trimis la școală și în doi ani ieșise ofițer. Se dusese apoi într-o zi pe acasă să-și vadă părinții. Unde să se mai ducă după aceea să fie văzut, dacă nu la Mai? În uniformă fiind, cu cizme bine lustruite, cu mănuși în mână, mai precis, cu o mână înmănușată, ținând-o liberă pe cealaltă, intrase deci la el în sat la Mai și salutase ducând mână cu mănușa la chipiu, trecând solemn pragul. A! exclamaseră cei care îl văzuseră. Alde Cutare!

Ofițer! Ofițer! Și se adunaseră în jurul lui cei de o generație cu el, se așezaseră la masă și ceruseră de băut. Ciocniseră, așa, cu paharele în aer, când iată în prag încă o veche cunoștință, se uita și el și nu-i venea parcă să creadă. Cine era ofițerul? Cutare? Ei, nu mai spune! Chiar el?!

Și se apropiase de ei și pocnindu-l pe ofițer pe spinare, după obiceiul unor țărani care sub masca unui entuziasm de ocazie își exprimă totodată și invidia, îi zisese: „Ce faci, mă, Cutare? Ce vorbești!? Ești ofițer?” Și vrusese să se așeze să ia și el un pahar. Ce se întâmplase însă în clipa aceea cu ofițerul? Îl măsurase de sus până jos cu dispreț pe noul-venit și îi spusese printre măsele: „Du-te, mă, de-aici și să nu te așezi la masa mea că dacă te iau acum pe vârful cizmei, te zbor de nu te vezi.”

Și îi întorsese spatele. Celălalt s-a dus la altă masă, rânjind galben, a cerut și el o sticlă de vin, și după ce a băut un pahar s-a ridicat de la masă și,

apropiindu-se de ofițer, i-a spus tot așa, printre măsele: „Mi se pare că o să te zbor eu pe tine, dar fără să fie nevoie să te iau pe vârful cizmei.”

Și a plecat.

A auzit toată lumea și au râs: aiurea, putea el să zboare pe cineva, un prost ca el, care abia scăpase din pușcărie, fost șef în frățiile de cruce legionare în ’40!…

După șase luni, cine intră însă la același Mai și se așază la o masă? Același ofițer, dar în civil, redevenit acum ceea ce fusese înainte, adică muncitor, toată lumea aflase că fusese dat afară din armată, dar nimeni nu știa de ce. Cine intră însă după câtva timp și cere un chil de vin? Cine se uită și vede pe fostul ofițer? Prostu ăla! Când îl vede, rânjește iar galben, se apropie de masa lui și îi zice: „Ți-am spus eu că te zbor fără să fie nevoie să te iau pe vârful cizmei!”

El i-o făcuse, fiindcă îi cunoștea adolescența cum și-o cunoștea pe-a lui și trimisese o hârtie acolo la el la unitate, în care povestise amănunțit această adolescență a lor legionară. Tovarășul de la cadre, care îi relata lui Sterian toate acestea, a încheiat: „Am fost în sat după referințe și mi s-a spus că pe urmă ăștia doi s-au împrietenit iar ca pe vremuri și cică s-ar fi dus pe urmă amândoi la unul din ei acasă și ar fi luat la rând pe toți cei ce plecaseră din sat și ocupau funcții de răspundere. Erau băuți, dar destul de treji ca să se apuce de lucru.”

Să se apuce de lucru? Adică ce să facă? întrebase Petre Sterian neînțelegând. Să facă altora ceea ce ăla rânji tu îi făcuse ofițerului, i-a răspuns funcționarul. Era însă neclar un lucru: pentru ce ofițerul, știind că ăla îi cunoștea adolescența, zisese totuși că-l zboară pe vârful cizmei? Funcționarul de la cadre dădu din umeri: ce întrebare! „Așa, de-al dracului, să-l admire ceilalți!” zise el. „Chiar cu riscul ca ăla să-l demaște ca fost legionar?” „Chiar cu riscul!”

Dar toate acestea serviciul de cadre avea să le afle foarte târziu. Individul mai avea încă de riscat! După ce a fost zburat din armată, s-a prezentat apoi la cadre la *Ateliere* și a declarat că și-a încheiat serviciul militar și că vrea să fie reprimit în secție în vechiul său post. A fost ofițer? Da, a fost, dar a căzut la un examen și a fost trecut în rezervă. Era membru de partid, probabil că în armată se considerase totuși că nu e suficientă o declarație a unui legionar ca să se pună în discuție și calitatea lui de membru de partid… Serviciul de cadre de atunci n-a intrat mai adânc în problemă, l-au angajat din nou la *Ateliere,* și totul a fost dat uitării. Era băiat tânăr și încetul cu

încetul a ieșit iar din anonimat, a ajuns, după cum se știe, responsabil financiar. Iată cum a căzut: tot ca și prima dată și tot ca atunci, a riscat pe ceva: se pare că s-ar fi lăudat față de unii că acoperă el gestiunea lipsă a unui frate, că erau la un chef și că ceilalți, auzindu-l, au râs: he, he, he! He, he, he! cu sensul că aiurea, nu e el în stare să aibă un costum de haine ca lumea pe el, darmite să-l mai ajute pe frate-său! (frate-său fiind de față!). Și s-au uitat la el și s-au topit iar, behăind: He, he, he! He, he, he! Atunci el cică ar fi băgat mâna în buzunar, ar fi scos un teanc de bani și l-ar fi zdrobit pe masă cu pumnul. „Poftim banii!” a răcnit el. Și râsetele au încetat; erau cotizațiile sindicaliștilor. Și s-au pus pe chefuit mai departe, zile în șir, de astă dată venind fiecare și cu prietena lui. În orice caz, riscul a fost acum mult mai mare decât în ziua aceea la Mai, când și-a riscat gradul și situația militară, de astă dată și-a riscat chiar libertatea, a primit trei ani.

Acesta era finalul, de neînlăturat, spre care mergea individul, dar până când finalul acesta, ca o lovitură de gong, să fi curmat lanțul reacțiilor pe care existența lui le stârnise (printre care cele mai neprevăzute și mai complicate fuseseră cele care îl implicaseră pe el, pe președintele sindicatului), cât timp trebuise să treacă? Foarte puțin totuși, parcă nici nu existase, ca o insectă dintre acelea care se naște dimineața, și seara moare.

Mai straniu era cum el, Petre Sterian, în calitatea lui de președinte al sindicatului, nu l-a dat imediat pe mâna miliției și a acceptat ca directorul *Atelierelor* și raionul de partid, prin acel Pătrașcu, să garanteze pentru el că va pune banii la loc… A acceptat, n-a rezistat presiunii, ăsta e adevărul. Și nici azi n-a aflat care era rațiunea pentru care aceștia doi voiau să-l acopere pe acest dubios responsabil financiar. Rude nu erau, nici prieteni. Atunci care o fi fost rațiunea?… Să nu fie ei rău văzuți că au promovat un hoț!… Ducă-se dracului toți trei!…

După întâlnirea aceasta cu funcționarul, Petrică Sterian se liniștise aproape cu totul și nu se mai gândea la nimic în legătură cu întreaga istorie, când, deodată, țârâise telefonul. Rodica spusese: „Telefonează Tanța să vin să-i calc rufele” și se dusese și ridicase receptorul. Petre Sterian stătea pe sofa și citea, într-o mână ținea încă ziarul, și hârtia foșnea ritmic și rar. Inconștient, mâna desfăcu foaia și urechea nu mai auzi bătaia violentă a inimii. „Da, e acasă, vine îndată.” Petrică se ridică și intră în odaie. Tuși de câteva ori și abia după aceea duse receptorul la ureche. „Petrică, ți-am citit memoriul și m-am informat. Așa este. Pătrașcu de la raionul de partid și directorul *Atelierelor* ți-au pus ție totul în cârcă, cu tot felul de declarații, că

ai lucrat mână în mână cu el, ca să se justifice ei de ce nu l-au dat pe mâna miliției. Vino mâine seară la ora șapte să stăm de vorbă. La revedere!” Atât, și a închis telefonul.

…Cineva, vorbindu-ți, poate să-ți șteargă din minte o mulțime de lucruri, mai ales pe cele obișnuite pe care le știi și le vezi și le auzi de o mie de ori și care fac din gândirea ta ceva obișnuit. Îți vorbește și nu pare să-ți spună nici el ceva extraordinar, dar ți se întâmplă parcă o zguduire; lucrurile obișnuite continuă să fie aceleași, un tramvai, un copil pe stradă, o șosea asfaltată, stâlpii ăștia de telegraf, mașina asta în care te-ai urcat ca un simplu călător și care te va lăsa curând acolo, întinderile de grâu, câmpul negru, proaspăt arat, totul există ca și mai înainte și îți dă ca și înainte aceeași bucurie de a le vedea, dar nu mai fac din gândirea ta ceva obișnuit, ceva din ele se intensifică în sufletul tău și acest lucru e neîndoielnic, ai dovada în tine însuți: știi că ai de înfăptuit ceva important și ești cuprins parcă de o patimă să vezi ce o să găsești acolo unde ești trimis, ce fel de oameni o să întâlnești, cum o să lucrezi cu ei, cum o să te descurci, și sub toate aceste întrebări curge încrederea că vei reuși, convingerea că nu se poate să nu reușești, când ai în spate partidul, care te-a trimis, și pe tovarășul Lungu, care te-a chemat la el și te-a îndrumat personal…

Dar iată locul… Nu era așa departe de București, cum părea, treizeci sau treizeci și cinci de kilometri, sau poate chiar numai douăzeci și cinci… Sat vechi, se vede după salcâmi, parcă ar fi baobabi! Gospodăriile sunt largi și nu prea se văd bordeie. Da, pare un sat înfloritor… Petre Sterian coborî din autobuz.

X

Nu se înșela, era o comună mare, fostă reședință de plasă, centrul semăna cu un mic orășel. Avea case mari, adevărate vile de țară, cu cerdacuri acoperite cu viță-sălbatică, cu grădinițe de flori și curți pline de gâște. Cu geamantanul în mână, trecu pe lângă Căminul cultural, o casă de nașteri, văzu o grădiniță de copii, apoi întâlni cooperativa și un bufet TAPL (Trustul Alimentației Publice Locale).

La Sfatul popular președintele lipsea, era plecat la raion. (Mai târziu aflase că era plecat tocmai în legătură cu schimbarea aceasta de președinți, că el nu voia să fie schimbat și că se dusese să protesteze sau să se roage să nu fie schimbat; bineînțeles că fusese sfătuit să se întoarcă în sat și să-și vadă de treabă, ceea ce el însă nu făcuse, după cum se va vedea.) Petre Sterian găsi pe activistul de la Sfatul popular raional, pe care președintele raionului i-l dăduse să-l însoțească după ce Sterian se prezentase acolo. Se duse apoi la Bufet și ceru niște salam și o sticlă de bere. I se făcuse foame. Bufetul era plin de țărani. După câtva timp, observă că unii treceau pe lângă el și rosteau: „O să stea și el două-trei săptămâni și o să plece, îl gonim noi de-aici.” Dar nu înțelese despre cine era vorba. Tot timpul foiră pe lângă el, intrând și ieșind, aceste căciuli și izmene ciudate, și văzu și câteva șepci, printre care unele îl salutau cu un soi de jenă. „Uite, parcă ziceau, ai în vedere că te salutăm. Nu cu toată mâna, dar te salutăm!” Până seara nu se mai întâmplă nimic. Președintele continua să lipsească.

Dormi în casa de oaspeți. A doua zi după-amiază veni secretarul raionului de partid și avu loc schimbarea oficială a președintelui. Ședința se ținu cu deputații locali și organizația de bază, la sediul organizației, în clădirea Sfatului popular.

Cineva puse din capul locului o întrebare și răspunse chiar secretarul, confirmând, da, chiar așa era, cum credea tovarășul acela că nu este, faptul nu trebuia să producă asupra nimănui nicio tulburare, deși la prima vedere ar fi putut să producă: era o hotărâre a partidului. Apoi noul președinte ținu un scurt discurs, în care spuse foarte net că pe el n-o să-l împiedice nimeni să-și îndeplinească sarcina pentru care a fost trimis și n-o să plece în două-trei săptămâni, cum le-ar plăcea unora.

Avea să afle mai târziu de la țărani că ședința aceasta nu s-ar fi desfășurat așa cum știa el, ci oarecum altfel. „Tovarăși, cică ar fi zis secretarul deschizând ședința, știți care e rostul adunării ăsteia?” Unii au zis știm, alții au zis nu știm. „Rostul ședinței ăsteia este: decăderea comitetului executiv și înlocuirea lui cu tovarășul.” Atunci s-a ridicat unul și a pus întrebarea: „Păi cum dracu’, măi, tovarășe, așa, de sus în jos?” „Da, tovarășe!” a răspuns secretarul. Asta era tot, la asta s-ar fi rezumat toată ședința.

În ziua următoare își începu activitatea chiar din primele clipe când se apropie de clădirea Sfatului. Îl întâmpinară niște inși cu niște priviri neclintite, tăcute și lucioase. Erau patru și veniseră de dimineață, cu

noaptea-n cap, așteptau pe băncile de lemn din fața clădirii și se ridicară în picioare la ivirea noului președinte.

— Cu cine aveți treabă? îi întrebă Sterian.

— Tovarășe președinte, cu dumneata! zise unul dintre ei.

Sterian le întoarse spatele și le făcu semn să vină după el. În birou nu erau scaune, președintele ieși afară și intră la secretar, același secretar, cel nou nu se prezentase încă, și îl întrebă unde se pot găsi niște scaune, să i se aducă niște scaune în birou. Secretarul, un ins bătrân, cu ochelari, „un om de paie”, se ridică fără să spună nimic și plecă să caute ceea ce i se ceruse.

— Stăm și în picioare, zise unul dintre cei patru când președintele se întoarse. Tovarășul Ciupuligă nu stătea cu nimeni de vorbă pe scaun, adică el stătea pe scaun, iar tu, care veneai la el, stăteai în picioare.

— Foarte rău, zise Sterian, de ce l-ați învățat așa? Secretarul intră cu câteva scaune. Ei, zise Sterian, despre ce e vorba? Și-și scoase pachetul de țigări din buzunar și dădu să-și aprindă o țigară. Se uită însă la țărani și întinse pachetul peste birou. Ia să fumăm întâi, sau nu fumați?

Țăranii nu se grăbiră să se servească. Se uitau la pachet dintr-o parte, ca și când ar fi reflectat dacă era sau nu cazul să se atingă de el, parcă ar fi vrut să spună că ei nu sunt fumători și e păcat să strice țigările degeaba. Își vârâră totuși degetele și traseră câte o țigară.

— Un lucru trebuie să știți, le spuse Sterian cu o voce fără tocmeală, eu sunt un om pățit, nu-mi place minciuna.

Ei rămaseră țepeni pe scaunele lor, parcă nici nu auziră. Nu-și luară însă ochii de la acest om matur, mai în vârstă decât ei, cărunt la tâmple și puțin cărunt și în mustața lui deasă, cu vârfurile răsucite în sus… Parcă îl întrebau: „Știi tu oare să faci dreptate? îi cunoști pe țărani, să te descurci cu ei? Noi o să-ți spunem acuma ceva, dar o să înțelegi, o să ne crezi?” Pline de speranță, dar pregătite și pentru dezamăgire, privirile lor întârziară, lucioase și neclintite, măsurându-l pe necunoscut îndelung. Apoi începură să vorbească.

Își spuseră întâi numele: erau frații Fane și verii Dinică. Și spuseră în puține cuvinte și de ce veniseră. Fuseseră trecuți toți, de către fostul președinte, în categoria chiaburilor, vânduseră oile și caii și încă mai trebuia să vândă ca să poată preda cotele stabilite pentru chiaburi. Li se distrugeau gospodăriile. Fane Marin și Dinică Dumitru erau membri de partid; Dinică fusese voluntar contra nemților, luptase în Tatra.

— Ai fost chiar voluntar? îl întrebă Sterian.

— N-am fost singur, răspunse Dinică, ca și când s-ar fi justificat, am fost trei inși d-aici din sat: eu, Gheorghe al lui Bunoaica și alde Strătilă, am făcut armata împreună, la artilerie. Gheorghe a rămas pe-acolo, și-a dat viața! Mai bine a făcut!…

Președintele parcă nu auzi încheierea deprimată, reluă întrebările, el voia să înțeleagă de ce fuseseră trecuți la chiaburi. Când se întâmplase faptul? Nu demult. „Acuma recent” ziseră ei. Cum adică, Dinică Dumitru, care a luptat voluntar, membru de partid, de ce n-a ridicat problema în organizație? Era chiabur într-adevăr? Nu, fusese trecut conform unui ordin, zice-se, venit de la raion, care considera pe toți meseriașii comunei chiaburi. Erau mici meseriași, dulghereau, se pricepeau la roți de căruțe, la montatul unui acoperiș sau la punerea unei ferestre… Nu credeau că există un asemenea ordin! Atunci, zise Sterian, pentru ce n-au ridicat chestiunea în organizație? Fane Marin răspunse:

— Am ridicat-o eu, dar ce folos? Au ei acuma un punct nou, păciuitorismul!

— Poftim? făcu Sterian.

— Au ei acuma un punct nou, păciuitorismul. M-au băgat la punctu ăsta și mi-au închis gura!

— Eu am făcut contestație, zise celălalt Fane. Am venit și am întrebat ce e cu contestația mea. Nici n-a vrut să stea de vorbă, mi-a spus pe urmă secretarul că au băgat-o la dosar, considerând-o *anonima*, ca unul care nu mi-am predat cotele.

— Păciuitorism, anonimă, rosti fostul cazangiu, supărat, mie să-mi spuneți clar de ce v-a trecut la chiaburi și de ce, dacă v-a trecut, nu v-ați dus la forurile superioare să reclamați.

Se auzeau glasuri pe coridor și Sterian își îndreptă atenția într-acolo. O voce puternică se distinse:

— Ce e, Vasile, ce căutați aici? Ia nu mai sprijiniți pereții ăștia degeaba și duceți-vă acasă, ce dracu’ v-ați adunat aici?

Ușa se deschise apoi cu o mișcare energică, obișnuită s-o deschidă în felul acesta, și în biroul președintelui apăru un ins voinic, cu un baston în mână, cu șapcă și într-un costum de stofa deschisă, cu dungi, cu cămașă cu guler răsfrânt. Se apropie de biroul lui Sterian și aruncă o privire celor patru, care stăteau nemișcați pe scaune.

— Ia ieșiți, bă, nițel afară, le zise.

Poruncise neglijent, cu o mișcare a capului. Luă scaunul de sub unul din ei, îl ridică în aer și se așeză alături de Sterian.

— Ieși, bă, afară, Dinică, ce paștele mă-tii mai aștepți? zise insul cu o furie calmă, puțin absentă.

Privirea fostului voluntar se albi. Nu se supuse ordinului. Atunci insul se ridică în picioare, îl apucă pe Dinică de guler, merse cu el spre ușă, o deschise și îl dădu afară.

— V-ați luat-o în cap, unde ăsta nu știe cine sunteți? Afară!

Sterian îl măsură liniștit. Necunoscutul se prezentă și zise:

— Eu sunt tovarășul Ciupuligă, președintele Sfatului popular.

Sterian se ridică de la birou și ieși. Voluntarul din Tatra stătea pe coridor și aștepta.

— Treci în birou, zise Sterian. Apoi se adresă celor de pe coridor: cine are ceva cu mine să aștepte, eu sunt președintele Sfatului popular, tovarășul Ciupuligă nu mai are nicio atribuție la sfat, e un cetățean ca oricare dintre dumneavoastră. Unde e paznicul?

— Ordonați! se auzi o voce.

— De aici înainte tovarășul Ciupuligă nu mai are voie să intre în birourile Sfatului fără să m-anunți pe mine, porunci fostul cazangiu. Du-te și dă-l afară!

Între timp însă, Ciupuligă auzise ce se spunea despre el pe coridor și se grăbi să iasă singur. Nimeni nu înțelese ce voia. Această întâmplare, spre uimirea lui Sterian, nu avu în sat niciun ecou. Se întoarse înăuntru și îi rechemă pe cei patru și îi ascultă mai departe.

XI

„Ce fel de ordin o fi primit acest Ciupuligă de la raion? E posibil să existe un astfel de ordin?” se întrebă după ce termină cercetările cu frații Fane și verii Dinică.

În dimineața celei de-a patra zi ceru la telefon Sfatul raional, pe tovarășul președinte. Nu-l găsi însă, era pe teren. Petre Sterian rămase câteva clipe

tăcut. „Să-l întreb pe Anghel, își spuse. Dacă e un ordin general, trebuie să-l fi primit și el, și o să-mi spună.”

— Raionul Oltenița poți să obții?

— Da. Cu cine doriți? zise telefonista.

— Cu secretarul Sfatului, tovarășul Anghel Sterian.

Telefonista vârî niște fișe și începu, cu voce nazală, să ceară raionul Oltenița. Președintele se întoarse în birou și începu să se uite pe fereastră. În curtea vecină cu Sfatul începu să țipe un groștei. Un țăran cu o muiere îl răsturnaseră cu burta în sus, în timp ce un al treilea îi făcea ceva, între picioarele din urmă, lucrând acolo cu un cuțit. Guițatul crescu în intensitate și puse cu totul stăpânire pe aerul liniștit ca o apă din împrejurimi. Sterian își astupă urechile. Se produse însă brusc o eliberare și guițăturile încetară. Țăranul cu cuțitul ținea în mână două ouă vii, pe care le înfășură apoi într-un jurnal. Telefonul țârâi. Președintele ridică receptorul.

— Anghele, tu ești? întrebă. Cu tovarășul secretar Sterian!

Nu era Anghel. I se spuse că tovarășul nu mai îndeplinea această funcție de vreo zece zile, era mutat în altă parte. Unde?

— Nu știm, tovarășe.

Fostul cazangiu închise și începu să se uite iarăși pe fereastră. „Ce s-o fi întâmplat? se întrebă. Unde l-or fi trimis? Trebuie să mă duc pe-acasă să văd ce-o fi și să-mi aduc și niște rufărie…”

Dar întrebările acestea nu mai găseau în el niciun ecou, și gândul că Anghel iar o fi făcut ceva și că de astă dată o fi fost sancționat nu mai stârni în el nicio preocupare. Îl iertase pentru felul îngâmfat cu care îl primise când se dusese să se sfătuiască după plecarea de la *Ateliere*, dar odată cu iertarea, vechea lui dragoste și părtinire pentru copilul lui cel mai mare, care îl ajutase când Vale și Constanța erau mici și o duceau greu, nu mai reizbucnise cu putere sporită ca altădată și soarta lui Anghel ca activist social îl lăsa acum aproape indiferent.

Ieși din birou, intră în cel al secretarului și îi spuse că mâine, duminică, pleacă la București; se va întoarce mâine seară sau poimâine dimineață. Traficul de călători până la București era deservit de autobuze mereu supraîncărcate cu țărani și nu te mai puteai mișca de ei, erau veșnic pe drumuri, ocupau locurile cu tot soiul de boarfe, cu păsări și baloturi, cu unelte de tot felul, tot soiul de legături, de saci în care se mișca ceva moale și cald sau care, dimpotrivă, îți striveau genunchii parcă cu pietre de moară,

sau cu fiare groase, ascuțite și tari. Petre Sterian călători în picioare tot timpul și ajunse acasă obosit.

— Nu mai sunt tânăr, Rodico, spuse el cu privirea lui naivă, care aștepta o dezmințire.

— Vrei să încui casa și să vin cu tine acolo? zise mama. Mă gândesc la Constanța, o să-mi fie greu să mă duc s-o văd tocmai de acolo; altfel aș veni chiar acum cu tine. Vale tot e plecat.

— Ce e cu Constanța, îi e mai bine?

— Nu, zace! Abia vorbește când mă duc pe la ea… Azi e duminică, mergi și tu s-o vezi?

— Da, merg și eu. A telefonat cumva Anghel? Ce-o fi cu el? Mi s-a spus de acolo că nu mai e la Oltenița de zece zile.

Mama nu răspunse.

Era ora unu și era foarte cald. Sterian se culcă pe sofa. Ea îi pregăti o cafea și îl lăsă singur, să răsfoiască ziarele și să fumeze. Se duse în bucătărie și pregăti un pachet. Rămase după aceea câteva clipe lungi pe un scaun, cu brațele în jos. Anghel fusese scos din funcție și trimis la *Ateliere*, la tâmplărie, pe care o părăsise cu șapte ani în urmă. Primise vot de blam cu avertisment, iar nevastă-sa, Filomița, era anchetată. Cu trei ani în urmă, când se expropriaseră complet moșiile, fusese numită șefa a comisiei de inventariere a unui conac și era bănuită că ar fi sustras de acolo covoare și mobilă. Anghel venise ieri pe aici și îi spusese totul, voia să divorțeze. Dar nu din pricina ei fusese el scos de la Sfatul raional Oltenița.

Se ridică de pe scaun și intră în sufragerie. Petrică adormise cu ziarul pe piept. Apucă ușurel ziarul, îl dădu la o parte, îl strânse, se duse în bucătărie și îl vârî în sacoșa pregătită pentru Constanța. Se întoarse și se uită din nou la el. Destins, bărbatul ei dormea într-o adâncă nemișcare. Nu mai era tânăr, era adevărat, dar în ochii ei el rămăsese la fel ca atunci când îl văzuse întâia oară, intrând în sala aceea de bal în costumul acela elegant care nu era al lui. De atunci se simțea atât de bine cu el, în ciuda a aproape treizeci de ani de viață dusă împreună, încât adesea o copleșea îngrijorarea că zilele ei au fost atât de norocoase, că poate de aceea suferea acum fata ei în spital și de aceea băiatul ei cel mare era atât de neînfrânat. Fiindcă suferința venită din afară nu lasă urme, iar de cea dinăuntru, din casă, el o ferise. Copiii însă, Anghel și Constanța, nu păreau să-i semene lui, ci ei, și pe cel mare nu-l putea feri nimeni, iar pe Constanța ar fi putut-o feri, dar nu avusese noroc…

Ieșiră amândoi o oră mai târziu din casă și se îndreptară spre stația de tramvai. Căldura copleșea orașul, paralizându-i mișcarea lui de păianjen. Adierea vântului, totdeauna prezentă pe întinderea câmpiei în mijlocul căreia cu multe sute de ani în urmă un cioban se instalase, întemeind aici orașul, era respinsă acum de zidurile înalte și cenușii de beton-armat și totul ardea: barele tramvaielor, asfaltul trotuarelor, carcasele mașinilor, clanțele ușilor, chiar și monezile din buzunar erau calde și ude de transpirație. Tramvaiul icnea la opriri, lipsit parcă de viață. Pe trotuar, treceau femei în rochii ușoare, cu umerii goi.

Spitalul se afla în extremitatea cealaltă a orașului. După aproape o oră de mers, tatăl și mama urcau scările pavilionului în care era internată Constanța. Fostul cazangiu se miră de mărimea acestui spital, parcă ar fi intrat într-o cetate a cărei existență nici măcar n-o bănuise. Nu cunoștea suferința pricinuită de boală, fusese bolnav numai când era mic, de scarlatină, la șapte ani, iar la zece, de ceva în legătură cu mațele și uitase totul. Scarlatina o luase de la Toma. Mama lor făcuse pâine și o pitise cu grijă, să nu dea ei de ea; erau la sfârșitul bolii, și se știa că dacă copiii mănâncă pâinea caldă, boala se întoarce. Toma descoperise pâinea după miros, se târâse de la locul lui, așa slăbit cum era, și se întorsese cu o felie mare.

Mâncaseră amândoi și „fuseseră să moară”, cum spunea mama. Boala mațelor a fost mai veselă: îl dureau, nu mai putea merge, era „surpat”. Și îl vindecase bunica, îi pusese pe burtă o cutie de chibrituri cu patru lumânări aprinse, lipite de ea, și peste această cutie venise cu o oală de pământ și i-o aplicase pe burtă ca o ventuză! Dar ce ventuză! Când i-a desfăcut-o, după vreo jumătate de oră, de sub oală au ieșit un șuierat și un pocnet… Cu astfel de amintiri despre suferința pricinuită de boală fostul cazangiu nu era în stare să-și înțeleagă fiica, pe care în sinea lui nici măcar n-o considera bolnavă, știa doar atât, că ea trecea acum printr-o perioadă grea, ca orice femeie căreia nu-i reușise prima căsătorie, și mai mult decât atât nimic, oboseală și slăbiciune. Dar astea nu sunt boli!

— Tanța, șopti el când o văzu (Constanța era doar foarte palidă), cum ai ajuns tu să slăbești așa, ce s-a întâmplat cu tine? De ce nu te ridici tu din pat să mergi cu mine la aer, cum se poate să stai tu aici în chilia asta, când tu n-ai nimic?

Ea își întoarse spre ușă privirea de la părinți și nu zise nimic, și nimic, cât stătură ei, nu-i stârni interesul, iar când mama îi arătă ziarul pe care i-l

adusese și îi spuse că figura într-o listă de profesori și învățători cărora printr-un decret li se acordase titlul de „emeriți”, se strâmbă cu indiferență, ca și când n-ar fi înțeles rostul acestor titluri. Se miră doar la un moment dat:

— Ce scrie Vale în plicul ăla așa de voluminos?

— Nu vrei să citești? zise mama. Îți scrie și el, îți spune ce mai face!

Ea nu răspunse îndată. Se uită iar spre ușă, cu ochii ei umflați, ca și când ar fi tot așteptat să intre cineva la ea și nu mai intra și de aceea era tăcută cu părinții, după care puse mâna pe plic și îl vârî în noptieră.

— Dacă l-ai adus, lasă-l! zise.

Abia după ce plecară află fostul cazangiu de la soția lui – ea nu vrusese să-i spună înainte, ca să poată să fie senin cu Constanța – că Anghel fusese sancționat și trimis la munca de jos, iar soția lui era sub anchetă, și spre uimirea ei el nu zise decât atât: „Ce putem noi să-i mai facem? Ani de zile a primit avertismente, și ce să-i facem noi dacă n-a vrut să țină seama?”

XII

Câteva săptămâni după istoria în care tânărul Arvanitache își implicase sora și părinții și Gabi se arătase neliniștit de legătura lui temându-se să nu fie părăsit, Mimi își reveni cu totul și pierdu, fără să-și dea seama, poziția cea mai potrivită și mai avantajoasă pe care ar fi putut-o avea față de Gabi dacă ar fi știut să păstreze multă vreme ascunse sentimentele care o stăpâneau. Fiindcă atâta timp cât el crezuse că legătura este amenințată, fusese atent și plin de grijă cu ea, dar apoi, treptat, această atenție și grijă îl părăsiră ca și când nici n-ar fi fost ale lui vreodată, deși ea continuă să nu scoată un cuvânt cu privire la fratele ei. Gabi înțelese că de fapt toată îndârjirea ei neagră din ziua aceea nu-l atingea deloc pe el, ci era îndreptată împotriva altcuiva, probabil a situației în care fusese pusă sau poate și a cuiva anume, dar dacă ea nu mai vorbea, n-avea de ce să-l mai preocupe: descoperind acest lucru, Gabi așteptă liniștit ca starea aceasta a ei să-i treacă de tot, și într-adevăr așa se și întâmplă, iar el reveni la felul lui de a fi anterior. Dar cum să-și fi putut ea păstra sentimentele care o copleșiseră în

cele două dați când el se simțise amenințat, o dată în noaptea aceea ciudată când ea plânsese ore întregi, și a doua când nu scosese nicio lacrimă, deși fratele ei era în primejdie? Trebuia să uite totul fiindcă nu putea trăi cu sentimentele pe care i le stârnise fratele ei prin purtarea lui. Nu știa de ce fusese arestat, dar bănuia că vanitatea lui ascunsă, care pesemne că era atât de mare încât nimic nu răzbătea la suprafață, îl vârâse iar în cine știe ce istorie de genul celei care îl îndemnase odată să se sinucidă, când era elev, și o căutase deci în felul ăsta cu lumânarea și o pățise. Și că nu ținuse seama de nimic, de mama lui, de asta nu avea decât să se lamenteze mama, fiindcă ea îi încurajase și hrănise această vanitate, dar ea, sora lui, îl hrănise de-a binelea, îi dăduse mâncare gătită și câștigată prin munca ei, îl îmbrăcase și ținuse cu salariul ei, și el ar fi trebuit să știe că, dacă n-ar fi fost ea, toată familia, în cap cu el, ar fi prăjit cartofi pe un godin în cine știe ce odaie sordidă în care i-ar fi aruncat lupta pentru existență care în aceste timpuri era atât de necruțătoare. Și ce se alesese din toți acești ani în care numai grija și atenția ei fuseseră treze? Să fie arestată și dusă la miliție și amenințată să-și piardă postul fiindcă era el mândru din fire și mândru datorită educației date de mama? Dacă vrea să se sinucidă, să se arunce cu capul în jos de la un etaj, iar nu să-și târască sora acolo unde ea nu vrea să meargă. Ca să nu-l urască, se străduise din răsputeri și izbutise să-l uite. Și într-adevăr, în acele zile Gabi se micșora parcă și el în ochii ei, dar apoi creștea la loc și ea se purta cu el fără să poată ascunde acest flux și reflux al sentimentelor.

Se înțeleseseră că trebuie așteptat câtva timp cu căsătoria, să-și revină mama ei de pe urma istoriei cu Dan și să se familiarizeze cu ideea că fata ei va avea un bărbat; în toamnă, după căsătorie, urma să se mute la părinții ei. Între timp însă, Mimi îi spuse tânărului că a rămas însărcinată și că n-are de gând să-și întrerupă sarcina.

— Înainte de căsătorie, Mimi? o întrebă Gabi, derutat.

— Ce importanță are asta, Gabi? Doar ne vom căsători! Și pe urmă, eu nu pot să știu (cine poate să știe?) cât timp și de cine depinde ca o femeie să rămână de mai multe ori însărcinată. După ce o să am un copil, atunci o să pot să fac ce vreau, să mai fac sau să nu mai fac altul, dar până atunci există riscul să ajung, printr-un accident, o femeie stearpă, și asta nu vreau.

Pentru întâia oară de când se cunoșteau, Gabi se posomorî și o întrebă, aruncându-i o privire întunecată:

— Ce e asta ce-ai spus tu, că n-ai de gând să *mai* întrerupi sarcina? Când ai mai întrerupt-o?

La rândul ei, fata se întunecă și ea, nu-i răspunse îndată. Rosti însă imediat după această tăcere, ca și când hotărârea de a-i face dezvăluirea se luase singură:

— Nu în timpul scurtei mele căsătorii, care s-a soldat cu un eșec și despre care nu ți-am spus nimic, Gabi, ci la o lună după ce ne-am cunoscut noi doi. Și adăugă cu aceeași voce: Noaptea aceea când am plâns eu. În noaptea aia în corpul meu era o rană, scosesem afară „fructul iubirii” noastre și mă apucase spaima că o să ajung să înmulțesc și eu cu una numărul femeilor care din vina lor nu vor mai fi mame. Decât să mai petrec o noapte ca aia, mai bine fac un copil de fată mare!

Și pronunțând aceste cuvinte, vocea ei căpătă un timbru care parcă mai aducea și acum adieri din acele ore târzii ale acelei nopți de care ea se speriase atât de rău. Gabi nu mai spuse nimic timp de câteva minute. Se aflau la el acasă, se pregăteau să iasă, s-o conducă pe ea și, deși era gata de plecare, el întârzia, cu fruntea în pământ, în fotoliul în care de obicei stătea ea, adunându-și în întregime în el corpul ei mic, cu picioare cu tot. Mimi se pieptăna acum în oglinda mare a dulapului și părea foarte prinsă de această îndeletnicire, nu observă privirea neclintită pe care, după câtva timp, și-o aținti Gabi asupra ei.

— Ești chinezoaică, zise el, de ți-e frică așa să nu rămâi fără copii? Numai la chinezi am auzit că o femeie care nu face copii sau face numai unul sau doi nu mai iese toată viața din casă.

Acum, că știa motivul plânsului ei din noaptea aceea, prinsese glas și o lua peste picior. Gândul că în curând el, Gabi, va avea un copil i se părea nepotrivit, ceva cu totul străin, năstrușnic, și în orice caz nu al lui, în sensul că nu numai că nu-i simțea nevoia, dar nici așa, în general, nu se simțea prea aproape cu înțelegerea de acest fenomen care face ca dintr-un om mare să iasă unul mic de tot, chiar din ființa lui fizică, și de asta să trebuiască pe urmă să te ocupi, să-i dai un nume, să-i cumperi haine pe dimensiunile lui, să-l duci la doctor dacă îl doare burta și așa mai departe, cu foarte mici deosebiri decât dacă ar fi vorba de unul mare. Practic, asta ar fi ca și când cu voia ta ai primi să-ți intre cineva străin în casă și tu să începi să-l servești, să te bagi slugă la el. Fiindcă nu se vedea cum o astfel de ființă mică își putea da seama câte faci pentru ea și măcar să-ți fie recunoscătoare și să dea din coadă când îi aduci de mâncare, cum ar face un cățel, din

contră, poate să înceapă, drept mulțumire, să urle și să nu te lase să dormi nopți în șir. Firește, există copii, cum există și bătrâni, dar copiii ăștia ar trebui… în sfârșit, să-i facă cine vrea, dar el, Gabi, nu înțelegea să i se aducă unul în grijă chiar dacă aducătoarea era o fată ca Mimi, la care el ținea și cu care voia să se căsătorească.

— Faci copii, înțeleg, continuă el, dar asta mai târziu, încolo, pe la patruzeci, cincizeci de ani!

— Sunt mai bătrână decât tine, Gabi, am douăzeci și șase de ani, zise ea continuând să se aranjeze în oglindă. Când aveam douăzeci și trei, ca tine, nici eu nu înțelegeam cum e cu copiii și nici acum nu înțeleg mai mult decât că mi-e frică să nu-i mai pot face mai târziu. Atât, mi-e frică și gata, nu-ți spun mai multe, fiindcă tot n-ai să înțelegi.

— De ce să nu înțeleg?

— Așa, pentru că n-o să înțelegi.

— Ba o să înțeleg perfect, protestă el cu un glas care respingea ca absurdă ideea că există lucruri pe care un om le poate înțelege și altul nu, datorită unei diferențe oarecare de ani. Ce e de neînțeles aici? Ți-e frică să nu mai poți face, înțeleg perfect, repetă el. Dar tu nu înțelegi că n-are de ce să-ți fie frică? Atâtea femei fac copii la treizeci și la treizeci și cinci de ani, și chiar la patruzeci, de ce tocmai tu n-o să mai faci?

— Așa, pentru că atunci n-o să mai vreau eu, răspunse femeia și nu mai dădu nicio explicație, ca și când ar fi premeditat anume să-l pună înaintea unui lucru pe care el nu-l înțelegea.

— De ce n-o să mai vrei tu? întrebă el într-adevăr nedumerit.

— Ei vezi, sublinie ea oprindu-se din pieptănat și îndreptându-se spre capul divanului, pe marginea căruia se așeză, cu privirea sticlind parcă de o abundență de hotărâri mai mici care o susțineau din toate părțile în hotărârea ei unică și mare, vezi că nu înțelegi!

— Ce nu înțeleg?

— Că tot așa cum ești tu acuma străin de ideea de a avea un copil, tot așa pot să fiu și eu mai târziu. Vezi că nu înțelegi?

— Și ce-ți pasă, zise Gabi, dacă o să fii străină, o să fii străină, nu văd ce trebuie să înțeleg și nu înțeleg.

— O să-ți spun eu mai târziu ce nu înțelegi, dacă nu cumva o să înțelegi și singur între timp.

— Ce-o fi aici de neînțeles?! exclamă Gabi cu nepăsare, adresându-se pereților. Era totuși iritat, încât, văzând că ea nu-i răspunde, continuă:

Măcar așteaptă până ne căsătorim, ce-o să se spună de tine la birou când o să te vadă… La birou și, în general, cum o să mergi așa, cu burta țuguiată!

— Stăpânește-te, Gabi, se rugă ea cu blândețe posomorâtă, măsoară-ți cuvintele. Știi că eu nu sunt cicălitoare, nu-mi place nici să mă supăr pe bărbatul la care țin, dar nici el să nu se amestece în treburile mele, dacă nu le înțelege. Pot să țin la tine și așa, nu te înghesui în sufletul meu. Dacă mie nu-mi pasă de ce-o să se zică în dreapta și în stânga, nu văd de ce ți-ar păsa ție, care ești bărbat și n-o să ți se vadă nimic țuguiat.

Avusese o astfel de voce pronunțând ultimele cuvinte, încât se vedea cât de colo că ea scontase să-l înveselească, să-l audă râzând de ultima ei remarcă. Dar el nu râse și nu se înveseli, parcă nici nu auzi ce spuse ea, cu toate că sensul imediat al cuvintelor nu-i scăpa.

— Dacă o să ne căsătorim, o să se spună că n-a fost copilul meu, zise el într-un fel neașteptat.

— Ce-ți pasă ție, Gabi, exclamă ea în aceeași clipă, semn că ghicise de la început că el o să spună asta, din moment ce tu știi că e al tău, ce-ți pasă de ce-o să se spună?

— Cum să nu-mi pese, zise el deodată, parcă revoltat că se putea concepe să nu-ți pese de ce s-ar spune într-o astfel de situație, îmi pasă, cum să nu-mi pese, ție nu ți-ar păsa în locul meu?

— Mie nu-mi pasă în locul meu, dar într-al tău! exclamă ea veselă, în timp ce Gabi nu se însenina deloc și nici nu părea să înțeleagă ce motive ar avea ea în plus să-i pese mai mult decât lui și să fie veselă că totuși nu-i păsa.

Și în clipa următoare plutiră parcă în odaie și rămaseră în aer și în auzul a amândurora, neconsumate, cuvintele des folosite *îmi pasă*, *nu-mi pasă*, care coborâră apoi între ei ca o dificultate misterioasă: rămaseră tăcuți în același timp și se priviră cu neliniște, ca și când cineva le-ar fi luat graiul sau ca și când și-ar fi dat seama că cel dintâi care va vorbi acum va purta pentru totdeauna răspunderea pentru tot ceea ce avea să urmeze.

— Ei, de ce ai tăcut, Gabi? zise în cele din urmă femeia, reîntorcându-se parcă înstrăinată după acest larg ocol în jurul existenței lor impalpabile.

— Ba n-am tăcut deloc, răspunse Gabi muiat, cu o voce care mai mult simula că n-a observat că s-a petrecut ceva decât că era aceeași dinainte. Sigur că ai dreptate că ție ți-e mai greu decât mie, dar de ce să-ți fie greu și ție?

Se speriase de tăcerea aceea care intervenise, și acum îi dădea dreptate. Într-un mod ciudat, el venea aproape de ea până la uitarea de sine, dar numai dacă ea îl speria cu gândul pierderii ei, al despărțirii. Cu spaima aceasta fusese cucerit din prima clipă, când ea, după declarația lui acolo, în birou, îi ceruse să plece, adică să se ducă în concediu, să nu mai vină la ea, să dispară, să nu mai fie nimic între ei doi. Cum să nu mai fie nimic? citise ea atunci întrebarea îngrozită în privirea lui arzătoare.

Și acum arăta cam ca atunci, neliniștit și deodată blând și aproape de ea, dându-i târcoale: ce s-a întâmplat, parcă o întreba, de ce glasul tău s-a întors din tăcerea lui cu un sunet atât de ciudat? Și din nou ea pierdu, nu chiar în aceeași zi, ci o săptămână mai târziu, când un eveniment neașteptat se abătu asupra ei, poziția cea mai potrivită pe care o putea avea față de Gabi, neștiind, sau poate nefiind în stare, sau poate neplăcându-i să-și reprime sentimentele, nedorind să țină ea astfel în mâna ei cheia acestei legături și să poată el, astfel, să rămână tot timpul aproape de ea. În ziua aceea însă, la întrebarea lui de ce să-i fie ei greu să țină copilul, ea îi răspunse mai departe că nu-i e greu deloc și că nu-i pasă de nimeni, îi făcu adică o declarație sugerându-i că pentru ea el era totul și nu mai dori să știe de nimic, adică exact ce nu trebuia să-i spună lui Gabi pentru ca ea să devină totul pentru el. Dacă ar fi putut sau dacă și-ar fi dat seama, ea n-ar fi trebuit să modifice nimic din poziția lor inițială, să fi rămas aceeași dinainte de a-l cunoaște, fiindcă el se îndrăgostise de o femeie care în clipa aceea nu-l iubea, și numai de o astfel de femeie putea el să rămână mai departe îndrăgostit. Tot ceea ce se petrecuse cu ea mai pe urmă, faptul că și ea se îndrăgostise de el, nu trebuia alungat, dar trebuia ascuns, și, cu cât mai multă pricepere, cu atât mai bine. Ea însă nu știa sau nu voia să ascundă nimic, nu-și dădea seama că o iubire nu e *iubirea* și că aceea a lui Gabi purta pecetea clipei când se văzuseră prima dată: pornirea lui fulgerătoare și nestăvilită pentru o femeie despre care numai el știa ce văzuse la ea, și ea nu trebuia să-și bată capul să afle ce, ci să rămână așa cum era atunci, cel puțin în aparență, și nu doar pentru câtva timp, ci pentru toată viața.

În epoci însă în care viața unei societăți e mai mult sau mai puțin stratificată, în care marile schimbări s-au produs de mult și generațiile lasă moștenire una alteia valori morale și materiale stabile, atenția oamenilor asupra caracterului irepetabil al marilor acte ale existenței lor individuale are la dispoziție și timpul și răbdarea să aștepte și să stăruie. Se moștenește ideea că ești singurul răspunzător de împlinirea lor, marile tipare din afară

neputând să te ajute decât cu echilibrul creat între generații și mentalități. Un om însă îndrăgostit de o femeie al cărei dosar, de pildă, se încarcă exact în timpul în care urmează să se decidă dacă va avea sau nu loc întemeierea unei noi familii nu mai poate avea sentimentul întreg că e răspunzător de împlinirea acestui act. Dosarul poate interveni făcând imposibilă căsătoria. Mimi Arvanitache știa că al ei e încărcat cu istoria lui Dan, fratele ei, și nu mai avea nici timpul și nici răbdarea să stăruie asupra felului cum ar fi trebuit să se poarte cu ea Gabi ca să se poată mărita. Îl iubea și nimic altceva nu mai avea loc să se strecoare în mintea ei pe lângă această iubire care acoperea totul, în ciuda faptului că nu se putea să nu simtă măcar instinctiv că acest dosar va slăbi, în conștiința lui Gabi, fără voia lui, în funcție de rezultatul anchetei, care va fi trecut de asemeni acolo sentimentul lui de răspundere.

Pe la mijlocul verii luă sfârșit istoria cu fratele ei, care însă pe ea n-o surprinse prea tare, ca și când ar mai fi asistat la asta de nenumărate ori. Mai mult chiar, tocmai în perioada aceea găsi că e momentul potrivit să-și anunțe părinții de hotărârea ei categorică de a se mărita și de a-și aduce bărbatul acasă. Iată ce se petrecu.

Într-o dimineață, la birou, chiar după primul sfert de oră de la venire, cele două funcționare din cuștile vecine o găsiră pe șefa și prietena lor plângând. Nu le plăcu deloc cum arăta și se îngrijorară: ce i se întâmplase? îngălbenise rău, se uita în gol și lacrimile îi curgeau șiroaie, pătându-i obrazul. Era ca o mască vie zguduită de spasme. Părul ei negru, bine spălat, tăiat scurt și pieptănat cu cărare într-o parte, rămânea neatins și nestricat de durerea care îi deforma trăsăturile. O întrebară ce are. Ea le făcu semn cu mâna să iasă, s-o lase singură. După ce ele ieșiră, încetă să mai plângă, deși paloarea i se accentua. După un sfert de oră de nemișcare, își aminti parcă de ceva, văzu telefonul și, după ce îl contemplă câteva clipe, ridică receptorul și formă un număr.

— Mamă! Și-acum ce e de făcut?

Ascultă răspunsul, care fu scurt. Închise. Se ridică, ieși și intră în biroul din dreapta.

— Drăguțo, șopti, și vocea ei, cu acest *drăguțo* familiar (paloarea chipului îi făcuse între timp nasul și urechile ca de ceară), sună neverosimil.

— Spune, Mimi!

— Dă-mi o țigară.

Se liniștise. Aprinse țigara și fumă parcă fără chef, ca o păpușă. Din biroul ei se auzi telefonul. Se ridică de pe scaun și ieși.

— Da, mamă!… La ce oră?… Bine!

Și închise. Venise la serviciu ca totdeauna, dar nu se așezase bine pe scaun, și primise un telefon de acasă. Dănuț fusese executat, împreună cu o femeie care îi condusese (fiindcă fuseseră mai mulți) aruncaseră, în seara zilei de 30 aprilie, o bombă într-o Alimentară, omorând și rănind oameni. Era tot ce aflase mama. Acum îi spunea să vină la cimitir pe la ora unu. Închise telefonul și ceru numărul interior al lui Gabi.

— Nu ne putem vedea azi și mâine, Gabi, zise, îmi face rău sarcina, și doctorul mi-a prescris două zile de concediu. Poimâine îți dau eu un telefon și ne vedem… La revedere!

Nu spuse nimănui nimic. Se duse la șeful serviciului, ceru o învoire și plecă. A doua zi dimineață veni la birou și nu scoase un cuvânt tot timpul. Paloarea însă începuse să i se atenueze, și în zilele următoare dispăru cu totul.

După ce doliul trecu, spuse deodată părinților că e însărcinată și că are intenția să se căsătorească imediat. Putea să-și aducă bărbatul acasă? întrebă ea. Era ca și când s-ar fi apărat astfel de noi evenimente și părea decisă ca faptul să se producă înainte de a pleca în concediu. Erau la masă. Domnul Arvanitache, auzind-o, bolborosi:

— Băiatul acela, care a venit în vizită…

Doamna Arvanitache se uită la aerul de sub ochii ei fără să scoată un cuvânt. Stătea în capul mesei și doar câteva clipe ascultă ce spunea fiica ei, apoi se servi mai departe și continuă să mănânce ca și când n-ar fi rostit nimeni nimic în prezența ei. Abia într-un târziu se opri cu furculița și cu cuțitul în mâini, cu un aer gânditor. Expresia chipului ei sugera că acum va vorbi. Dar exact în clipa când tatăl și fiica așteptau s-o audă, mâna ei stângă, gălbuie, pătată de ani, părăsi furculița, se urcă spre ureche, vârî un deget în ea, zgudui astfel urechea, apoi reveni și continuă să mănânce în tăcere. Se părea că moartea băiatului o zguduise atât de tare, că o lăsase neschimbată, și numai astfel de reacții nelalocul lor, cum era cea de azi când fiica ei anunțase o astfel de veste, arătau că nu e încă pe deplin lucidă.

A doua zi dimineață, Mimi se sculă mai devreme și, ferindu-se să facă zgomot, împachetă într-un geamantan uriaș o mulțime de rochii, taioare, pantofi și rufărie măruntă. În alt geamantan, la fel de mare, vârî haine de iarnă, haine de blană, căciuli femeiești demodate, cizme îmblănite, poșete,

flanele de lână… încuie geamantanele de piele cu cheile lor, vârî cheile în poșetă, cără geamantanele într-o odăiță care nu mai servea de cămară, încuie odăița și plecă la serviciu.

La orele trei ieși cu Gabi pe poarta uzinei. Se detașară de mulțimea care se îngrămădea în fața uzinei, urcându-se în autobuze.

— Deocamdată nu e nimic de făcut cu ai mei, zise ea pe neașteptate. Mama mi-a dat de înțeles că n-o să accepte niciodată să mă mărit cu tine. Poate că s-ar fi îmblânzit ea până la urmă dacă nu s-ar fi întâmplat istoria cu nefericitul ăla de băiat, dar acum cred că nu mai e nimic de făcut. În ochii ei tu ești unul dintre cei care i-au asasinat băiatul, înțelegi ce vreau să spun…

Auzind-o, el se posomori foarte tare și își plecă fruntea.

— N-am ce să le fac, zise ea observându-l fără să se uite. Cred că, cu timpul, mamei o să-i fie dor de mine… Mai ales, adăugă ea, că ei nu câștigă nimic și n-o să aibă din ce să trăiască – doar dacă se vor pune pe vândut… Așa că eu o să vin acuma la tine și ne căsătorim.

Îi vorbea monoton, ca despre întâmplări demult petrecute, și îl ținea de braț.

— Dănuț al vostru, spuse Gabi cu o înfățișare care parcă se ferea, deși ea se uita drept înaintea ei, cu totul liniștită, n-a fost un „nefericit”, cum ai zis tu, ci un bandit de prima clasă. Da, de prima clasă. Puteai să fii și tu în Alimentara aia unde au aruncat ei bomba…

Ea parcă nu auzi, cu totul surdă, imitând-o în clipa aceea, fără s-o știe, pe mama ei.

— Să luăm un taxi și să trecem pe la mine pe acasă, zise ea, trebuie să-mi iau geamantanele.

— Bine, spuse el într-un târziu, abia înțelegând. Și bolborosi: Mă scoate din sărite căldura asta înnăbușitoare.

Luară un taxi, și Mimi intră grăbită în casă. Doamna Arvanitache stătea întinsă în hol și citea ceva, parcă nici nu auzi pașii fetei. Când o văzu cu șoferul, care o ajuta, ridică privirea și rosti:

— Ce e, Mimi, unde cari tu geamantanele alea?

— Plec la mare, răspunse fata, grăbită.

— Pleci la mare! Și de ce ți-ai luat atâta bagaj?

Se chinuia în antreu să treacă geamantanul prin ușă. Mâinile și genunchii îi tremurau vizibil. Doamna Arvanitache lăsă cartea și ieși în urma ei.

— Mă grăbesc, mamă, la revedere. Ți-am lăsat o mie de lei în sertarul din bucătărie.

Gâfâia, în timp ce taxiul manevra să întoarcă. Doamna Arvanitache coborî de pe treptele intrării și ieși în stradă. Fata însă n-o așteptă, deschise ușa mașinii, care manevra încă, și se adresă șoferului cu voce șoptită și amenințătoare:

— N-o mai învârti, nene, dă-i drumul pe unde-o fi! Bag-o în viteză și ieși de aci! Deschise apoi ușa mașinii și flutură din mână: La revedere, mamă, te sărut! La revedere!

Doamna Arvanitache îi întoarse spatele și intră în curte.

Acasă, în timp ce șoferul le ducea geamantanele în odaie, urcând treptele, ea se împiedică deodată în prag și căzu.

— Ah, exclamă el, abia stăpânindu-se, uită-te unde calci! Și o contemplă o clipă cum stătea în genunchi pe treptele de ciment.

O ajută să se ridice. Haide odată, ridică-te mai repede și nu te mai uita așa la mine.

În casă zvârli de pe el cămașa, leoarcă de sudoare, se descălță și aruncă pantofii sub pat.

— Aș vrea să fac acuma un duș, dar crezi că e liberă baia? mârâi el. Crezi că e liberă? Crezi că poți să te miști de ăștia? Crezi că poți să faci un pas fără să te lovești nas în nas cu ei?

Spumega de furie. Nu se gândea că ieșise un eșec cu mutatul în splendida ei casă, dar simțea mai tare cum era aceea în care locuia. Desigur, Toma, taică-său, ar fi putut să-i găsească una bună, dar știa că anume n-o făcuse, ca să-l determine să se întoarcă lângă maică-sa, acasă la părinți…

Ieși în hol și se îndreptă spre baia comună a apartamentului. Ușa de la baie era într-adevăr încuiată. Se auzea dușul curgând și bălăcăritul interminabil al celui dinăuntru. Se întoarse în odaie, se trânti în pat și începu să înjure deschis, cu dușmănie aprinsă, pe cei care ocupaseră baia și n-o mai eliberau. Îi înjura direct, de mamele lor, scrâșnind din dinți, zicând că tot porci rămân, cu mutrele lor de imbecili, indiferent dacă o să stea sub duș un sfert de oră sau o zi întreagă, îi înjura cu atâta minuțiozitate și atât de inventiv, încât ai fi zis că e binedispus și superior din punctul de vedere al unei anumite stări sufletești, când ne contemplăm iritarea și îi dăm o expresie de compensare, sugerând celor care ne ascultă să ia aminte, în tot cazul, că se spun totuși niște adevăruri în ciuda furiei. Fata îl auzea, dar parcă numai cu o ureche, văzându-și liniștită de geamantane.

— Să știi, Gabi, spuse ea la un moment dat, că nu mă amuză deloc înjurăturile tale.

— Nici nu trebuie să te amuze, zise el mai potolit.

— Nu, dar ai aerul… Ia vino mai bine și-mi ajută să desfac geamantanul ăsta, s-a stricat cheia, nu știu ce are.

— Dă-ncoace la mine, spuse el și se ridică și veni lângă ea și îi luă cheia din mână.

Ea păstră mâinile aproape de ale lui, lângă broasca de metal. Erau albe și îngrijite, și dacă n-ar fi avut unghiile lungi și date cu lac, ai fi zis că sunt ale unei fetițe de zece ani. Erau însă mâini femeiești, care stăteau în așteptare lângă ale lui, să-l ajute, concentrând în această așteptare, fără s-o știe, mai multă feminitate și chemare decât orice gest, orice cuvânt rostit sau privire aruncată. Și tot zgâlțâind la broască, deodată el le văzu și se opri și se uită la ea. Ea stătea cu capul plecat, atentă să-i țină geamantanul să nu se miște. Își ridică fruntea și se uită la el și văzu atunci cu uimire cum el lasă cheia și îi ia mâinile și începe să i le sărute. Și cu această uimire care îi amintea lui de primele zile când o cunoscuse, ea reuși ceea ce sentimentele ei adevărate de iubire erau gata să nu reușească, să se întâmple adică în așa fel ca aceste clipe când ea se muta la el de tot să se asocieze în amintirea lor cu prima zi când ea îi călcase pentru întâia oară pragul, fără de care din această zi de acum, care era ceva nou în legătura lor, le-ar fi rămas doar neliniștea și semnele de întrebare stârnite de mânia lui nejustificată. Acum însă o privea tulburat și îi săruta din ce în ce mai pătimaș mâinile până ce amândoi, amețiți, începură să plutească pierduți pe apele trecutului lor atât de puțin îndepărtat, dar atât de bogat în amintiri…

XIII

Când auzi că doctorul Munteanu s-a întors la spital, pe doctorul Sârbu îl apucă o dorință atât de vie să-l vadă, încât îi trebui un mare efort de voință să nu pună mâna pe telefon și să-l caute. Era aproape ca odinioară, când parcă întreaga existență părea clădită pe acest sentiment de prietenie de a cărui putere și întindere nu-și dăduse seama decât după ce simțise că fusese amenințat. Iată, acum se reîntorcea, și nu numai atât, dar părea să nu-și fi micșorat niciodată intensitatea. Ce se întâmplase oare în acest timp? Ce

făcuse el, doctorul Sârbu? Lucrase. Nu cumva în toată această perioadă de trei ani de zile, în care această prietenie fusese hărțuită și pusă sub semnul tuturor îndoielilor, puterea lui afectivă fusese absorbită de lucrarea lui, și toate problemele care îl roseseră în legătură cu comportarea doctorului Munteanu în relațiile din spital și în relațiile dintre ei doi erau numai și numai reflexul acestei situații particulare de care nici el și nici doctorul Munteanu nu erau vinovați? Această liniște, această contemplare calmă, la proporțiile reale ale tuturor evenimentelor care pot surveni într-o prietenie, n-o mai simțise demult de tot, da, tocmai din perioada când îi venise ideea de a studia și de a aduna material pentru problema sa medicală. Și oare nu de atunci apăruseră primele semne de criză în prietenia lor? Oare nu de atunci apăruse la el, la doctorul Sârbu, acea intransigență morală la care nu poate să reziste niciun sentiment, când fiecare vorbă și fiecare gest sunt luminate cu o intensitate disproporționată, care devine nimicitoare? Liniștit, doctorul Sârbu păstră în rezervă impulsul său care îl îndemna atât de viu să pună mâna pe telefon și să-l caute pe doctorul Munteanu, și în plimbări lungi pe bulevarde și prin grădini (începuse să aibă acest obicei comun tuturor intelectualilor care stau prea mult nemișcați în fața lucrărilor lor de specialitate), în mijlocul agitației orașului și al oamenilor pe care nu-i auzea, începu să-și rememoreze fapte de mult uitate și să privească, retrospectiv, cu un ochi calm, acele întâmplări considerate de el până atunci grave și de neînțeles și în care prietenia lor fusese implicată atât de adânc.

Dar ce era la urma urmei atât de grav și de neînțeles în istoria cu doctorița Tiberiu? fu întrebarea care i se puse cel dintâi și asupra căreia se opri mai îndelung, deoarece istoria aceasta fusese și cea care îl obsedase cel mai mult, nu mai târziu decât cu două luni în urmă o povestise unui om pe care îl cunoscuse abia cu o lună înainte, fratelui fostei soții a doctorului Munteanu. Ce arătase desfășurarea ulterioară a evenimentelor? Rămăsese el cu ideea că această fată era femeia vieții lui și că numai datorită acelei întâmplări o pierduse pentru totdeauna? Asemenea sentimente unice nu fuseseră în niciun caz puse în cauză, apăruse cel mult la el un sentiment foarte pur și în forma lui cea mai distinctă și deschisă, dar care exprima mai mult o criză a sa bărbătească în general, nevoia de a se căsători, decât una specifică de a întâlni acea singură femeie a cărei viață să fi pornit spre el încă de la naștere și care trebuia să continue lângă el până la moarte. Întrebarea care se punea abia acum era deci dacă doctorul Munteanu ar fi avut aceeași comportare și în cazul în care doctorița Tiberiu ar fi fost acea

femeie unică, și bineînțeles răspunsul era că nu, cum de nu-și dăduse seama de acest lucru încă de pe atunci? Ceea ce se petrecuse nu se ridica deloc mai presus de o simplă lezare a vanității masculine, care în forma ei acută e adevărat că poate împinge pe cei implicați la ruperea pentru totdeauna a unei prietenii, iar la oamenii mai puțin evoluați, adică la cei la care această vanitate trezește cele mai primare instincte, la crimă. Dar tot atât de adevărat e că doi bărbați sfârșesc prin a se împăca după ce criza a fost lăsată în urmă un timp oarecare, femei ca acelea pentru care au fost gata să se urască pe viață mai putând găsi fiecare separat, dar o prietenie atât de adevărată cum era a lor, nu. Așadar, nimic în această istorie nu era nici iremediabil și nici dezastruos.

Dar în celelalte? Doctorul Sârbu se opri asupra uneia singure, la care nici măcar nu făcuse aluzie când îi povestise lui Vale în după-amiaza aceea.

După istoria cu domnișoara Zâne, doctorul Munteanu îl căută câteva zile mai târziu și îi spuse că vrea să se întâlnească neapărat cu el, să discute împreună ceva. Doctorul Sârbu fu convins că în sfârșit i s-a întâmplat prietenului său ceea ce trebuia să i se întâmple și simți deodată, ca totdeauna în asemenea împrejurări, cum i se mobilizează toată afecțiunea pentru el și toată puterea gândirii, să poată, în întâlnirea ce avea să aibă loc, să-l influențeze într-un mod hotărâtor și prietenia lor să devină astfel indestructibilă.

Se înțeleseră asupra datei. Urmau să se vadă duminica viitoare, după masă, acasă la doctorul Munteanu, și fixară și ora. Era într-o miercuri. Până duminică doctorul Sârbu nici nu simți cum trec zilele – fiindcă adesea timpul zboară ușor, abia atingându-ne cu trecerea sa când convingerile ne sunt clare și când credem că sentimentele ne sunt sau ne vor fi împărtășite – și se pregăti de întâlnire cu o stare de spirit pe care nu o dată o încercase în această prietenie, de elan și bucurie proaspătă, alungând în uitare tot ce se adunase între ei, și istoria cea mai recentă, cu doctorița Tiberiu, în primul rând. Duminică se îmbrăcă de vizită, se prezentă la ora șapte fix în fața ușii apartamentului unde locuia familia Munteanu și sună. De obicei deschidea mama lui, această femeie cu aerul ei de stareță atât de fermecător, care după ce îl poftea înăuntru își anunța fiul cu o voce cutremurată de surpriză, zicând „a venit doctorul Sârbu” de parcă ar fi zis „a venit neobișnuitul doctor Sârbu, ieși înaintea lui cu o cunună de lauri”. De astă dată însă trecu timpul când ar fi trebuit să audă zgomotul de yale și ușa deschizându-se, și nu apăru nimeni. De obicei ea apărea imediat după prima apăsare pe

sonerie. Doctorul Sârbu apăsă încă o dată și așteptă liniștit. Se întâmplă uneori să nu poți veni imediat să deschizi cuiva. Dar trecură minute întregi și dinăuntru nu se auzi niciun semn. Nedumerit, doctorul Sârbu sună iarăși, de astă dată prelung și apoi insistent, după care se opri și așteptă din ce în ce mai nedumerit. Își spuse că poate părinții lui nu sunt acasă și el nu aude din odaia lui și sună din nou, fără să mai ia, câtva timp, degetul de pe sonerie. Nu deschidea nimeni. Se uită la ceas: era șapte și cinci minute, mergea bine, și-l controlase la prânz după radio. Să fi înțeles oare greșit doctorul Munteanu ora de întâlnire, o oră mai devreme? I-ar fi dat în acest caz un telefon să se intereseze ce e cu el, stătuse însă acasă toată după-amiaza, nu primise niciun telefon. Să fi înțeles el o oră după șapte? Nu li se întâmplase așa ceva niciodată, totuși, văzând că nu iese nimeni, coborî foarte nedumerit în stradă și căută un telefon public să vadă ce-o fi cu el, poate doarme sau poate cine știe ce face, o fi la el vreo femeie… Formă numărul, dar nu răspundea nimeni nici la telefon, țârâitul suna în gol. Așadar, doctorul Munteanu nu era acasă, deși știa că la ora aceea avea o întâlnire, și nu o întâlnire dintre cele obișnuite. De ce n-o fi dat el un telefon dacă între timp a survenit ceva atât de grav încât a trebuit să plece?

Doctorul Sârbu ieși din restaurantul de unde dăduse telefon și începu să se plimbe posomorit pe strada pe care locuia doctorul Munteanu. Se gândi să mai urce o dată, dar își spuse îndată că urcă degeaba. Totuși nu se îndepărtă, se întoarse și reveni astfel de câteva ori de jur-împrejurul blocului, neștiind nici el de ce mai întârzia, într-o stare de spirit mult mai confuză și mai rea decât aceea care îl stăpânise în timp ce ieșiseră de la doctorița Tiberiu și el mergea în urmă cu pictorul, și doctorul Munteanu înainte, cu fata. Deodată, ridică privirea spre etajul la care știa că stă prietenul său și rămase țintuit. Tocmai în clipa aceea cineva aprinse lumina în apartament, și în apropierea geamului doctorul Sârbu zări o figură cunoscută, dar parcă avu o halucinație, fiindcă după aceea silueta abia zărită se retrase în interiorul apartamentului: era parcă a doctorului Balaban, o figură prea cunoscută în spital ca să se înșele asupra lui. Cine era acest doctor Balaban? Era chiar fostul președinte al sindicatului, marea nulitate notorie de care nu reușiseră să scape decât după ce un grup de câțiva medici, în frunte cu un anume doctor Strihan, un internist foarte dotat, îl demascase profesional, arătând ca e medicul cel mai prost din tot spitalul. Și iată-l acum pe doctorul Balaban acasă la doctorul Munteanu. Deci prietenul său era acasă și nu voia să deschidă! Stăpânindu-și emoția aproape

dezastruoasă pe care i-o stârni această descoperire, doctorul Sârbu se mai plimbă câteva minute pentru ca plecarea lui să fie considerată acolo sus sigură, apoi urcă din nou și sună ca un necunoscut care nu se știe cine poate fi și trebuie să te duci să deschizi să vezi cine e. Într-adevăr, se auziră pași înăuntru apropiindu-se de ușă și cei doi prieteni se pomeniră deodată față în față. Prima reacție a doctorului Munteanu: furie cumplită. A doctorului Sârbu la fel, poate chiar mai mare. El pătrunse imediat în apartament uitând de regulile de bună-cuviință, și se duse direct să se convingă dacă se înșelase sau nu în privința doctorului Balaban, deși în clipa aceea îi era absolut indiferent cine era acolo, nu-i mai păsa de motivele pentru care i se făcuse această figură. Era într-adevăr doctorul Balaban și mai erau și alți doi, tot din spital, și un internist, amândoi detractori ai doctorului Strihan, stăteau la masă și se vedea că se fumaseră multe țigări și se băuseră numeroase cafele, masa de sufragerie era încărcată de cești goale și negre de zaț și de scrumiere aproape învârfuite de mucuri, se simțea mirosul în întreg apartamentul. Începură răcnetele. Doctorul Munteanu, că n-are nicio vină, n-a auzit soneria și că i-a dat un telefon acasă, dar se vedea că nu se străduiește măcar să ascundă că stratagema cu care a fost silit să deschidă ușa îl scosese pur și simplu din sărite și că restul nu mai avea nicio importanță, ăsta fiind lucrul cel mai grav din toată istoria. Iar doctorul Sârbu plimbându-se triumfător de la un capăt la altul al odăii și strigând că dacă până acuma a tot sperat că bănuielile lui nu se vor confirma, acum nu mai are nicio îndoială, și din clipa aceea între ei nu mai putea să fie nimic, intrase doar să-i spună acest adevăr în față și să plece apoi trântind ușa. Ceea ce și făcu, dar trântind nu ușa de la intrare, ci doar pe aceea de la sufragerie, ca să revină și să răspundă la întrebarea pe care i-o pusese unul dintre medici, dacă are așa de mulți prieteni încât își permite să rupă cu unul ca doctorul Munteanu care ține la el cel mai mult, după cum știe toată lumea. „Nu, n-am atât de mulți, dar decât așa prieteni, mai bine deloc!”

Și ieșise apoi trântind într-adevăr în urma lui foarte violent ușa de la intrare. Jos în stradă se liniștise, dar abia după aceea apăruse întrebarea care făcea ca întreaga istorie să-i apară cu timpul într-o lumină din ce în ce mai tulbure: ce căutau cei trei medici la el și ce se întâmplase sau se întâmpla la spital, că doctorul Munteanu riscase mai degrabă acest incident grav cu un prieten vechi decât să nu se întâlnească, în după-amiaza aceea, cu cei trei?

Dar tocmai în perioada aceea, își spuse doctorul Sârbu, încordarea lui în redactarea lucrării atingea punctul maxim. Astăzi, de pildă, ar fi întârziat

poate cinci minute acasă și ar fi primit telefonul care decomanda întâlnirea, n-ar fi fost atât de punctual, ca la șapte fix să pună degetul pe sonerie. Și chiar dacă telefonul doctorului Munteanu n-ar fi existat, ar fi acceptat liniștit ideea că i s-a întâmplat prietenului său ceva neobișnuit și grav și ar fi plecat, n-ar fi dat târcoale blocului o jumătate de oră ca să-l prindă apoi în flagrant delict. Meritase însă să sufere: îl văzuse pe Ghiță ieșindu-și în felul acela din sărite și răcnind că tot el, doctorul Sârbu, era de vină că îi tulburase conciliabulul, dar există oare la oameni comportări care să suporte exigența unei sensibilități absolute și implacabile? Cine ar fi rezistat la un astfel de examen? Și mai ales câtă vreme? Nu era firesc ca într-o prietenie, care dura de aproape zece ani de zile, să apară și asemenea căderi?

XIV

La ora aceasta însă, când în plimbările sale doctorul Sârbu lua astfel hotărârea să-și revadă vechiul prieten, doctorul Munteanu își încorda întreaga atenție și se întreba ce era de făcut, fiindcă într-adevăr situația lui se înrăutățise în mod brutal. Și nu era atât refuzul, fără explicații, pe care îl primi din partea *Revistei medicale* de a-i publica articolul despre marele savant, și nici faptul că la spital directorul nu se grăbea nici el să-i reglementeze încadrarea, deși în ziua venirii, când se prezentase la el, se arătase în cele din urmă docil; în aceleași zile, doctorul Munteanu se prezentase cu talonul la raionul de partid și ceruse să fie primit de noul prim-secretar, fusese primit și audiența nu decursese așa cum decurgeau vechile sale întâlniri cu fostul prim-secretar.

Vrusese să spună că, din moment ce nimic nu se schimbase în fond în scurta sa absență din spital, nu era cât se poate de firesc să reînceapă să activeze în organizație ca și înainte? Dar cu ce putea el să demonstreze noului secretar că schimbarea de formă nu era și de fond? Numai într-un singur fel se putea da răspuns unor astfel de întrebări, și anume numai dacă se admitea dinainte, de către cel care te asculta și avea puterea să decidă, o altă idee sau sistem de idei de genul celor care puteau asigura pe toată lumea, fără demonstrație, că faptul era nu numai posibil, ci și necesar, și ca

atare trebuia de îndată restabilit și acceptat ceea ce era evident și indiscutabil: în cazul de față, replasarea doctorului Munteanu, la viitoarele alegeri, pentru meritele lui cunoscute, în conducerea organizației, ca secretar sau cel puțin membru în birou. Doctorul Munteanu asistase odată la o ședință de UTM din spital când fusese ales secretarul organizației de tineret, care nu numai că lipsea în clipa aceea, dar nici măcar nu-l văzuse cineva la față până atunci, abia urma să fie angajat, și cineva din adunare pusese întrebarea, cum se poate să fie ales cineva și în lipsă și necunoscut? Și activistul de la raion răspunsese foarte liniștit: „Se poate, tovarășe!” Și chiar zâmbise puțin înveselit de faptul că unuia îi venise ideea să fie așa de formalist. Un astfel de activist ar fi trebuit să fi fost noul prim-secretar al raionului de partid, ca să înțeleagă ceea ce doctorul Munteanu nu exprima decât pe ocolite… Dar nu era, și din pricina asta nici nu înțelegea ce i se spunea.

— Sigur că da, zise el la un moment dat, sigur că trebuie să activați iar, să intrați în probleme și să vă aduceți, nu-i așa, contribuția, ca să înviorăm și mai mult și mai bine decât până acum viața de partid din marele dumneavoastră spital. Aveți experiență, nu-i așa, ați mai fost și în birou, și secretar, aveți altă perspectivă… Sigur!

Se întâmplă însă uneori ca, atunci când te aștepți la și mai rău, lucrurile să ia o întorsătură spre bine. Audiența aceasta la primul-secretar, deși se încheiase atât de alb, dădu parcă alt curs faptelor în care doctorul Munteanu era implicat. A doua zi chiar, primi un telefon de la Academie, îl chema Nicolicescu și află cu uimire că într-adevăr revista pariziană publicase un studiu dedicat savantului, dar într-un număr nu tocmai recent. Savantul își reînnoi promisiunea că la prima mișcare în schemă îl va reîncadra, poate chiar mai curând decât spera, și apoi: citise în manuscris articolul său trimis *Revistei medicale* și îl considera interesant, dar avea anumite observații de făcut, motiv pentru care sugerase redacției să mai întârzie publicarea lui. Dar dacă doctorul Munteanu insista, putea să apară și așa. Da, să apară, răspunse doctorul Munteanu înfrigurat, iar câteva zile mai târziu, directorul spitalului îi aduse și el la cunoștință că a fost încadrat în vechiul său post din schemă.

Totul era deci din nou bine, în orice caz pentru scurtul timp câi trecuse de la întoarcerea sa era bine, chiar dacă nu se putea spune că totul, fiindcă în organizație nu vedea deocamdată cum s-ar putea să se schimbe ceva în sensul în care dorise el să se poată schimba ducându-se în audiență la

primul-secretar Dănilă. Așa încât, întâlnirea cu doctorul Sârbu îl găsi mulțumit de sine și liniștit, atât de mulțumit și de calm, încât neliniștea pe care i-o stârni în primele ceasuri conversația cu vechiul său prieten îl urmări după aceea zile în șir. Fiindcă de atâta timp de când nu se mai văzuseră uitase că doctorul Sârbu nu numai că nu era un prieten comod, dar că, dacă nu umblai în preajma lui totdeauna bine înarmat, așa prieten cum îți era, îți punea, cel mai adesea fără voia lui, în primejdie tot echilibrul interior.

XV

A doua zi după ce luă hotărârea, doctorul Sârbu se duse după masa la o prelegere a *profesorului* de psihiatrie și acolo se întâlniră cei doi doctori prieteni după ce nu se mai văzuseră de mai mult de o jumătate de an.

După prelegere sala nu se goli îndată și doctorul Sârbu rămase la distanță observând mișcările prietenului său. Doctorul Stamate și logodnica lui, doctorița Tiberiu, își luară la revedere de la el și plecară împreună. Doctorul Munteanu arăta neschimbat, cu expresia și comportamentul lui cunoscut când se afla într-o adunare, părând sau poate chiar fiind – doctorul Sârbu nu reușise nici până acum să afle adevărul – asaltat și abia făcând față multiplelor idei pe care le avea de schimbat cu o mulțime de oameni. Era același dintotdeauna care cunoștea pe toată lumea și care avea parcă cu fiecare dintre ei atâtea probleme de rezolvat, încât cutare doctor, un ins cu desăvârșire mediocru, căpăta parcă o lumină, o strălucire, când în trecere pe lângă doctorul Munteanu era oprit de acesta, luat o clipă de braț, tras doi pași mai încolo și apoi angajat într-o conversație dintre cele mai însuflețite și mai intime. Ros de o curiozitate extremă în primele timpuri ale prieteniei lor, doctorul Sârbu se apropia adesea să afle despre ce putea fi vorba, dar tocmai în clipa aceea conversația se încheia, cei doi se despărțeau pronunțând cuvinte disparate cu sensuri de clarificare („ne-am înțeles!”), de angajament („îți dau eu un telefon!”), de promisiuni misterioase („luni, luni vorbesc eu cu el!”) și doctorul Sârbu rămânea mereu cu senzația că misterul acestei activități spontane, nesilite și pline de eficacitate se făcea cu atât mai mare cu cât încerca el, prin aceste apropieri, să-l descifreze. La început

pusese totul la îndoială, fiindcă e o vârstă când ceea ce nu ne seamănă intră în domeniul existenței ca spectacol exterior și singurul reproș pe care îl adresăm prietenilor noștri e că au ales să fie actori în loc să fie, cum e și mai vesel și mai plăcut, spectatori; iar dramele sau viciile pe care le joacă sau le întrupează nu micșorează în mod serios afecțiunea noastră pentru ei, cu condiția să le placă și lor tot atât de mult ca nouă rolul pe care și l-au ales și cu care îi identificăm tot mai mult odată cu trecerea anilor. Dar doctorul Munteanu avea și o privire scrutătoare și o ironie care-i înflorea pe chip, străină de masca sa de actor din diversele roluri pe care le juca. Și doctorul Sârbu, urmărind cu reflectorul atenției aceste scene în care apărea din loc în loc prietenul său, nu se mai simțea doar spectator și gata să savureze jubilând intriga din fotoliul său de dincoace de rampă; doctorul Munteanu îi sugera că există în relațiile dintre oameni poziții care dirijează și jocul actorilor, și conținutul spectacolului, și reacția și opinia celor care se cred spectatori. Și atunci doctorul Sârbu își dădu seama că nu trebuia nimic pus la îndoială și că ceea ce nu ne seamănă nu intră neapărat în domeniul comediei. Fiindcă scena e adevărată, și intriga, menită să ucidă, ucide cu adevărat. Asta înseamnă că morala pe care trebuie s-o tragă spectatorul devine obligatorie, cu aceleași riscuri de a fi ucis ca și actorul, dacă o respinge ca pe o simplă morală care nu l-ar implica.

Da, arăta neschimbat doctorul Munteanu, ce ciudat, părea chiar mai liniștit și mai sigur de sine decât înainte, ca și când ultimele evenimente i-ar fi confirmat lui una dintre cele mai adânci certitudini, în timp ce aceleași evenimente au însemnat pentru alții eșecul. Avea o expresie senină și destinsă și parcă zâmbea cu un aer explicativ. „Știu ce gândiți toți despre întoarcerea mea în spital, părea el să spună, dar nu mă grăbesc să vă dovedesc că vă înșelați, las lucrurile să-și urmeze cursul firesc, și după ce totul o să treacă (și asta o să dureze mult mai puțin decât își închipuie unii) o să vă pomeniți toți convinși că fiecare dintre voi ar fi făcut la fel în locul meu.” „Da, poate că ai dreptate”, răspundeau unii, în același fel mut, amabili și familiari, în timp ce își exprimau cu glas tare surpriza că îl văd și îi puneau întrebări referitoare la Italia și la medicii și medicina acestei țări, sau la faptul dacă s-a întors de tot la spital sau e numai întâmplător pe acolo…

— A, Nicule, exclamă doctorul Munteanu, și în clipa aceea când îl văzu pe prietenul său stând lângă fereastră și așteptând parcă pe cineva, pe chipul său se produse o schimbare, aerul acela lipsit de ostentație și condescendent

în felul acela al lui plăcut se risipi și o surpriză și o bucurie adevărată îi luară locul. La rândul său doctorul Sârbu tresări lovit de aceeași surpriză (deși îl observase timp de câteva minute lungi) și de emoție se și bâlbâi, aproape ca pe vremea când era elev.

— Ce e cu tine, mă, Ghiță? exclamă și el, nemaiștiind ce spune, și se priviră apoi drept în ochi strângându-și mâinile, învăluiți câteva clipe lungi în aceeași flacără născută din ciudatele lor afinități nu pe deplin limpezi nici pentru ei, dar care îi atrăseseră totuși și îi ținuseră prieteni atâția ani: Ai plecat așa, continuă doctorul Sârbu să se bâlbâie, ai stat pe acolo pe unde ai fost, nu mi-ai dat și tu de veste…

— În schimb ți-am adus niște cărți, Nicule, ai să cazi jos când o să începi să le citești.

— Mi le-ai adus mie?!

— Ție personal, ce te miri așa?

— Nu mă mir, spuse doctorul Sârbu cu un glas care parcă voia să alunge dintre ei orice notă străină sau falsă care ar putea să-i tulbure bucuria acestei revederi. Când mi le dai? întrebă el și pornind amândoi spre ieșire, luându-se de braț și vorbind cu însuflețire, stabilind ora și ziua când urmau să se vadă.

Și astfel hotărâră să se întâlnească chiar a doua zi, dar nu acasă la doctorul Munteanu, cum se întâmplase totdeauna între ei – doctorul Munteanu însuși se ferise să facă această propunere dată fiind amintirea acelei scene – și nici acasă la doctorul Sârbu, unde celălalt nu fusese decât de câteva ori și nu le era deci niciunuia în aceeași măsură de familiară, ci la un restaurant care îndeplinea aceste condiții, unde se întâlniseră totdeauna, restaurantul zis București, odinioară Capșa.

Aveau acolo doi chelneri care îi cunoșteau și găseau totdeauna pe unul dintre ei de serviciu. Acest restaurant avea încă, pe vremea aceea, obiceiul de a nu schimba chelnerii (obicei după cât se pare foarte înrădăcinat dacă rezistase tocmai în acea perioadă când nu numai vechile obiceiuri, bune sau rele, erau date peste cap, ci și oamenii schimbați de colo până colo, într-o mare febră a căutării celor mai bune formule), și găseai astfel, după ani de zile, același om, care îți păstra parcă amintirea primelor ieșiri la restaurant, a primului meniu sau pahar închinat în afara familiei și nu o dată a primei fete pe care ai invitat-o să stea singură cu tine de cealaltă parte a unei mese acoperite cu o față albă strălucitoare. Cei doi doctori intraseră prima oară aici ca studenți. Cunoscuseră întâi braseria și apoi, cu timpul, intraseră și în

restaurant. Asta se petrecuse după război, după ce deveniră medici și începură să câștige, fiindcă nu timiditatea îi ținuse atâția ani la braserie, ci enormele prețuri de *dincolo*, în raport cu ceea ce părinții lor le puteau oferi ca bani de buzunar. Amintirile lor comune legate de interiorul roșu al acestui restaurant, despre care știau că era foarte vechi și că fusese locul de întâlnire al aproape tuturor scriitorilor, artiștilor de teatru și oamenilor politici mari și mici ai vechii Românii, erau atât de esențiale, încât adesea veneau aici și singuri, cu sentimentul că celălalt nu lipsește: hotărârile luate odinioară împreună, proiectele de viitor, iluziile sau deziluziile trăite și împărtășite, primele victorii în profesiune, primele cute crâncene apărute pe fruntea celuilalt trăiau din nou aici în destăinuiri intime, făcute celuilalt chiar dacă el lipsea, și când se întâmpla uneori – și se întâmpla nu o dată, ca prin miracol – ca ușa să se deschidă și, deși nu existase o înțelegere prealabilă între ei, silueta celuilalt să apară printre rânduri îndreptându-se spre masa cunoscută, inima bătea cu o violență de care orice privitor s-ar fi îndoit, fiindcă prietenia e mult mai mult o categorie a spiritului decât oricare alt sentiment spectaculos de care se leagă de obicei la oameni ideea de fericire, cum ar fi dragostea dintre un bărbat și o femeie. (De aceea și rezistă prietenia atât de greu când e lovită din afară, ea nefiind alimentată și susținută de necesități biologice și apoi sociale, dar și pentru că fiind sentimentul cel mai lipsit de finalitate, deci cel mai gratuit, este și cel mai violent atacat și cel mai puțin apărat dintre toate.) Aici luaseră cei doi prieteni hotărârea să nu-și deschidă niciunul, niciodată, cabinete medicale de consultații acasă, ca să se poată astfel dedica mai bine medicinii și bolnavilor din spitalul unde aveau să lucreze, să poată să facă cercetări și să ajungă să se realizeze astfel ca oameni de știință și practicieni în aceeași măsură. Aici hotărâseră să nu susțină niciodată o cauză sau o inițiativă din spital care le-ar fi adus unuia sau altuia prejudicii în realizarea acestui scop, în cel mai rău caz, hotărâseră ei, dacă nu puteau avea o platformă comună, trebuiau să se abțină. Și tot aici hotărâseră ei că o *madame* Curie în România era greu de găsit, dacă nu chiar imposibil, și că prin urmare femeia nu trebuia să joace în viața lor un alt rol decât acela de a-i face fericiți (nimic mai mult), și că orice problemă care le-ar fi încurcat cât de cât drumurile în acest sens trebuia înlăturată, odată cu femeia respectivă, dacă nu se putea altfel. Și nu mai erau foarte tineri când luaseră aceste hotărâri, erau deja medici cu câțiva ani vechime și nu puțin timp, de asemenea câțiva ani, aceste hotărâri rămăseseră în întregime în picioare, dintre care cea

referitoare la deschiderea de cabinete, până astăzi și probabil pentru totdeauna. Cea dintâi care fusese însă călcată fusese, bineînțeles, a doua, referitor la platforma comună în spital, care era și cu neputință de respectat multă vreme, iar în ceea ce privește ultima, aici se pare că se întâmplase ceva nu întru totul limpede, doctorul Munteanu spusese că doctorița Tiberiu nu era, după părerea lui, nicio *madame* Curie, și nicio femeie în stare să-l facă pe unul din ei doi fericit și formulase ceva în acest sens în apărarea sa, după ședința aceea cu domnișoara Zâne *șefa de lucrări*, deși doctorul Sârbu cam uitase de această veche hotărâre a lor în ce privește rolul pe care trebuia să-l joace femeia în viața lor și nu-i ceruse niciun fel de explicații în legătură cu comportarea lui în istoria cu doctorița Tiberiu.

Tot aici însă venise doctorul Sârbu și în altă împrejurare, în care dialogul cu cel care lipsea nu mai avusese loc decât prin intermediul unui al treilea, pictorul, în după-amiaza aceea când o vizitase acasă pe aceeași doctoriță Tiberiu și când explicațiile unui al treilea, prin simplul fapt că se produceau în acest fel, adică prin pătrunderea unui străin în prietenia lor, marcaseră, indiferent de gravitatea întâmplării, existența golului, a faptului că se pierduse ceva și se produsese o spărtură. Și tot aici venise doctorul Sârbu și în seara aceea de duminică, după ce răcniseră amândoi unul la altul că nu mai sunt prieteni, și continuase cu el dialogul, fiind, de astă dată, nu numai singur, ci și simțindu-se pentru întâia oară singur la aceeași masă la care se întâlniseră împreună *totdeauna*, timp de atâția ani. Dar și de la această întâmplare trecuse destul timp, mai bine de un an, și în clipa când intră în restaurant, doctorul Sârbu uită de toate acestea…

XVI

Era ora opt și jumătate seara când se găsiră împreună la una dintre mesele lor preferate. În luna aceea, în plină vară, toată lumea se ducea prin grădini sau pe terase, și Capșa era aproape goală. Un ventilator cât o elice de avion făcea totuși plăcută șederea și între zidurile închise ale acestui restaurant. Cei doi medici comandară grătar și luară înainte pește cu ceapă, și țuici.

— Am auzit că o să ai un copil, Ghiță, zise doctorul Sârbu fără să ridice ochii din farfurie.

Dacă n-ar fi fost atent, celălalt ar fi putut crede că spusese ceva de peștele pe care îl mânca. Nu-i răspunse îndată, fiindcă doctorul Sârbu chiar ridică fruntea și îl căută cu privirea pe chelner, căruia îi ceru apoi ceva care lipsea la masă.

— Da, e adevărat, zise doctorul Munteanu după câtva timp, dar cine ți-a spus?

— Cine crezi că putea să-mi spună?

— O femeie. Doctorița Tiberiu! exclamă doctorul Munteanu fără să caute prea mult.

— Da, ea este, confirmă doctorul Sârbu. Nu știu de unde află totul despre tine, deși cred că n-o mai interesezi din niciun punct de vedere. Probabil că îți poartă pică, deși nu pare. Eu m-aș teme de resentimentele ei dacă aș fi înlocui tău.

— Nu văd de ce m-aș teme! zise doctorul Munteanu după câtva timp. Ce mi-ar putea face?

— Multe, zise doctorul Sârbu, iarăși după o tăcere, făcând pauze între întrebări și răspunsuri și cu atenția împărțită… De pildă, mie, care nu i-am făcut nimic. Sunt sigur că o să încerce să-l îndepărteze pe doctorul Stamate de sub influența mea și să-l ia sub a ei. Asta m-ar scoate din sărite, ca să fiu sincer. Ar trebui să mă însor și eu și să… Formidabil, suntem de aceeași vârstă și tu te-ai însurat de două ori – aș putea chiar zice de trei –, o să ai în curând un copil și eu… murmură doctorul Sârbu cu regret, și nu mai adăugă și restul gândirii, că, adică, trebuie ca un bărbat să se însoare de cât mai multe ori posibil.

— Depinde ce importanță acorzi acestor lucruri, zise doctorul Munteanu. De obicei le obțin mai ușor cei care nu le acordă nicio importanță. Se trezesc deodată cu o nevastă foarte reușită și cu doi sau trei copii, foarte reușiți și ei…

— Uite, eu nu le acord nicio importanță și nu mă trezesc cu niciun fel de nevastă, nici reușită, nici nereușită! exclamă celălalt.

— Dacă nu le acorzi nicio importanță, zise doctorul Munteanu, cum se face atunci că observi că nu le ai?

— Nu observ că nu le am, observ că nu sunt în regulă, prin comparație…

— Dacă ne-am lua după reguli…

Conversația curgea domol trecând prin toate acele subiecte strâns legate de oamenii și întâmplările comune, subiecte care uneori, oricât de meschine ar apărea ele pentru cineva din afară, devin mari îndată ce unul dintre cei doi și mai ales când amândoi sunt implicați personal; și dimpotrivă, când, deși mari, subiectele, prin lipsă de aderență afectivă, se meschinizează în aceeași măsură în ciuda efervescenței intelectuale care le-ar însoți. (Așa se explică de altfel dezamăgirea pe care o simte adesea un om cu o profesiune neintelectuală când nimerește, din întâmplare, printre intelectuali; el observă cum, într-un mod neașteptat, acești intelectuali discută despre lucruri foarte comune și adesea excesiv de concrete și nu o dată într-o manieră cu totul nesărată, la nivelul cel mai ordinar.) Astfel, cei doi prieteni trecură în revistă întâi situația lor personală, doctorul Munteanu făcând observația că la treizeci de ani nu se poate trage nicio concluzie din faptul dacă ești sau nu însurat și ai sau nu ai copii, doctorul Sârbu convenind în cele din urmă că, de fapt, cam așa era, nu simțea niciun fel de aprehensiune în acest sens… Că e interesant totuși de știut ce simte un bărbat de patruzeci de ani când vine la el fata lui de optsprezece și îi spune că vrea să se mărite (și îi spune și cu cine, îl prezintă și pe tânăr! „Eu i-aș da afară!” exclamă doctorul Sârbu parcă speriat). Apoi doctorul Munteanu răspunse ceva mai amănunțit la întrebarea cum de se căsătorise, divorțase, și apoi se căsătorise din nou într-un timp atât de scurt, aproape mai puțin de un an, și ca întrebarea să nu forțeze nimic care nu trebuia mărturisit, dacă celălalt nu voia s-o facă, fusese urmată de precizarea că numai ideea timpului era aceea care îl uimea, dată fiind, după câte știa el, inerția imensă a sentimentelor: unii au nevoie pentru asta de foarte mulți ani! Doctorul Munteanu însă nu se feri și mărturisi că n-ar fi trebuit să se căsătorească cu Constanța, deși se îndrăgostise de ea foarte tare. Era, zise el, o femeie neîmplinită, care aștepta prea multe de la căsătorie și nu numai de la căsătorie… Și făcu un gest, adică așa, în general, de la toate, și cu asta explicațiile lui se opriră, fără să aibă însă aerul că ocolește întrebarea.

Și tot astfel răspunse și la întrebarea ce-a fost cu scurta lui plecare din lumea medicală, întrebare pusă tot așa ca și celelalte, cu o încredere deplină că va primi unicul răspuns pe care el îl putea da. Nu, n-a vrut să plece, socrul a fost ambițios și el, doctorul Munteanu, a acceptat să-i facă lui pe plac din mai multe motive, între care cele mai importante erau tot de ordin profesional. Adică? Adică, de pildă, avea nevoie de un răgaz de câteva luni

să se pună la punct cu o chestiune medicală de un interes excepțional (o să se afle curând despre ce e vorba). Și au mai fost și alte motive!

— Și cum te-ai întors, îl întrebă mai departe doctorul Sârbu, ai terminat punerea aceea la punct, sau…

— Nu prea, dar faptul n-are nicio importanță.

— Unii o pun în legătură cu ultimele evenimente politice, zise doctorul Sârbu, cu Plenara CE!

— E și normal!

— Da, dar tu știi ce se vorbește? Nu e bine deloc!

Doctorul Munteanu tresări auzind această exclamație și se uită la el cu atenție. Asemeni oamenilor care se cunosc bine și știu ce semnificație are la un moment dat un gest sau o tresărire a pleoapelor, avu o clipă de încordare și făcu un efort vizibil și parcă dezorientat să-și amintească de ceva în legătură cu felul cum exclamase în clipa aceea doctorul Sârbu.

— Eu n-am auzit nimic, zise doctorul Munteanu într-un târziu și se opri aici, așteptând cu o expresie bizară pe chip, parcă un soi de speranță că nici n-a fost ceva de auzit, și de invitație să nu i se spună totuși despre ce e vorba în cazul în care se auzise ceva.

— Eu am auzit și dacă te interesează îți spun și ce, răspunse totuși doctorul Sârbu și atunci doctorul Munteanu își aminti, auzindu-l, de semnificația uitată pe care o avea în clipa aceea glasul prietenului său: era siguranța lui de sine, că are dreptul să-i spună ceea ce de obicei se trece sub tăcere, așa-zisele „adevăruri nemiloase” menite să-ți producă, chipurile, revelația unor pericole care te pândesc sau a unei nefericiri care te paște ori a unei înfrângeri iminente față de care lumea, plină de nepăsare, nu te avertizează cu nimic.

— Ai să râzi, zise doctorul Munteanu puțin vesel, nu mă interesează chiar deloc ce se spune. Crezi că nu-mi închipui?

— Nu știu. N-aș zice că poți să-ți închipui așa ceva, răspunse doctorul Sârbu pe gânduri.

— Bine, Nicule, m-ai convins, o să-mi spui tu, zise doctorul Munteanu cu un glas apropiat și intim, dar cu o răceală care sugera totuși neaderența lui la acest subiect, dar nu mi-ai spus nimic de tine! Am auzit numai lucruri bune despre studiul tău. Știi că Nicolicescu ți l-a citit în manuscris și că i-a făcut o impresie deosebită? L-am auzit cu urechile mele și m-am bucurat, deși nu-mi plăcea deloc că mi te dădea drept exemplu…! Ca și când tot ce aș fi făcut eu s-ar rezuma la articolele mele elogioase despre studiile lui!

Dar *a propos*, am aflat că nu mai faci parte din conducerea *Revistei de psihiatrie.* De ce?
— Asta de mult, zise celălalt.
— Nu prea de mult, în toamnă mai erai încă în colegiu, dacă mi-aduc bine aminte. Mai lucrai?
— Când ne-am văzut noi ultima dată, prin ianuarie, cam pe atunci s-a întâmplat…
— De fapt ce-a fost, am auzit că l-ai dat afară din birou pe profesorul Rotărescu, e adevărat?
— Nu e nicio legătură între una și alta, de mult voiam să plec.
— De ce? se miră doctorul Munteanu.
— Îmi mânca aproape tot timpul.
— Și nu e nicio legătură…
— Am auzit și eu că profesorul Rotărescu s-a lăudat că m-a dat el pe mine afară… Ar fi vrut el, cum mi-a făcut-o pe vremea când eram student, când m-a amenințat că mă trimite pe front, și m-a dat de câteva ori afară de la curs… Nu zic că nu era un profesor bun și chiar și un medic bun și mai e încă și acuma, dar e foarte scârbos, îl știi și tu, nu-mi inspiră niciun pic de respect…
— Nu mai mi-aduc aminte, zise doctorul Munteanu. Ce făcea?
— Nu, că nu se purta cu toată lumea așa, și și-acuma sunt mulți care îl ridică în slăvi.
— Tocmai!
— După părerea mea e cam nebun, suferă de mania personalității, nu scoate un cuvânt în care să nu fie vorba de el: *eu, studiile mele, comunicările mele, elevii mei, cercetările mele*, îți vine să-ți verși mațele când îl auzi. La spital acolo unde era șef în timpul războiului, mi-a spus o doctoriță că se purta ca un țicnit, răcnea pe coridoare, înjura…
— Și la revistă cum a fost, sau n-a fost nimic? insistă doctorul Munteanu.
— Era plecat în străinătate doctorul Sterescu și îi țineam locul (îi țineam eu și înainte, nu-i vorbă, dar acum eram oficial redactor-șef) și într-o zi mă pomenesc că se anunță profesorul Rotărescu. „Să poftească”, spun, și intră și-mi pune pe birou un dosar gros, testamentul lui științific. „Și ce doriți?” zic. „Cum ce doresc?! se holbează el la mine, să-l publicați în revistă.” „Mori dumneata mai întâi, îi zic, și pe urmă vedem noi ce e și cu testamentul, dacă îl publicăm sau nu.” S-a ridicat de pe scaun și s-a înălțat așa spre mine peste birou: „Ieși afară!” mi-a spus. „Nu pot să ies afară, zic,

sunt la mine în birou, ieși dumneata afară, dacă consideri că ai terminat ce-aveai de spus.”

Doctorul Munteanu începu să râdă, dar parcă nu de ceea ce auzise, ci de înfățișarea supărată a prietenului său. Deodată vocea acestuia se schimbă, își ridică privirea spre celălalt și rosti:

— Ascultă, Ghiță, vreau să te întreb ceva! Ce părere ai tu, care e lucrul cel mai stabil și mai plin de sens din activitatea unui om?

— Hai să ne mișcăm, răspunse doctorul Munteanu, să plătim și să ieșim.

Și-i făcu semn chelnerului să vină să le ia banii. Rămaseră apoi tăcuți cât mai dură până li se făcu socoteala și ieșiră apoi afară.

XVII

— Hai s-o luăm încoace spre Șosea, zise doctorul Munteanu și cotiră pe Calea Victoriei și o luară în sus spre Piața Palatului. Nu văd, spuse el apoi, ce legătură are faptul că e greu să-ți închipui ce zice lumea la întrebarea care e lucrul cel mai stabil și mai plin de sens din activitatea unui om! Nu văd nicio legătură.

Totuși după felul cum își rostea el nedumerirea parcă vedea, sau mai bine zis ghicea, dar îi sugera în același timp celuilalt că de mult nu mai avea el obiceiul să poarte o discuție pe ghicite. Ăsta era apanajul celor foarte tineri sau al celor care se îmbată cu cuvintele. Despre ce era, de fapt, vorba?

Doctorul Sârbu explică: ce simte cel care e tentat să-și schimbe profesiunea? De ce o face? La ce visează, în realitate? Se opri în dreptul unei tutungerii și-și cumpără un pachet de țigări. Doctorul Munteanu se opri și el câțiva pași mai încolo. Deși era încă devreme, noaptea de vară a câmpiei care se ghicea dincolo de oraș pusese cu totul stăpânire pe străzi și bulevarde. Erau puțini trecători, era liniște, și mașini treceau puține. Se răcorise, și aerul purificat lăsa să se vadă cerul plin de stele. Foarte rar spărgeau liniștea doar grupuri de tineri care ieșeau de prin restaurante amețiți de alcool și începeau să vorbească tare cu aceea degajare afectată de limbaj în care se consuma zgomotos ultima rămășiță de energie cu care nu voiau în niciun caz să se ducă să se culce și cu atât mai puțin să viseze.

Femeile sau fetele singure riscau totdeauna să nu facă nici zece pași fără să fie acostate și asta se întâmpla adesea chiar și când erau însoțite. De aceea nu o dată acești tineri erau tăvăliți pe jos de acei bărbați sau soți care nu se jenau de scandalul pe care aceste grupuri mizau când le acostau femeile, înjurăturile și pumnii în falei care puteau fi auziți atunci făceau ca marele oraș să semene în clipa aceea, în acel punct unde se petreceau astfel de scene, cu un sat din care nu lipseau decât câinii…

— Lucrul cel mai stabil și mai plin de sens din activitatea unui om, zise doctorul Munteanu, este cel pe care știi să-l faci și nu un altul, în special nu cel de care te simți ispitit, dacă ăsta e sensul întrebării tale. Dar problema nu e asta, fiindcă ce interes poate să prezinte un om care își părăsește meseria fără motiv și se apucă de altceva? Ori nu-i place meseria pe care și-a ales-o, ori în general e vorba de un om căruia nu-i place să exercite o profesiune. M-am întâlnit zilele trecute cu un fost coleg de liceu, dacă-ți mai aduci aminte de el, Clepcea. L-am întrebat ce face. A ridicat așa brațele, cu palmele spre mine, parcă s-ar fi dat prizonier, și ce crezi că mi-a răspuns? „Universal-Geneve!”, adică de toate, n-avea nicio meserie. Și arăta foarte încântat de sine. Știu ce vrei să spui, că elanul personalității noastre slăbește când începem munca propriu-zisă, pe care o reclamă exercitarea unei profesiuni și că de aceea suntem tot timpul supuși tentației de a o întrerupe sau de a o schimba. Da, e adevărat, dar la ce faci tu aluzie? Faci o simplă observație de ordin psihologic sau vizezi o particularitate de ordin social cu privire la exercitarea profesiunilor?

— Și una și alta, răspunse doctorul Sârbu mergând agale, la oarecare distanță de prietenul său, și fumând. Am vorbit despre această trăsătură psihologică fiindcă o cunosc bine, e foarte accentuată la oameni cu structura mea și e o slăbiciune pe care o învingem cu ajutorul orgoliului. Consider că orgoliul profesional este singurul care este creator și care poate fi, din punct de vedere moral, justificat. Fiindcă mai rea decât truda propriu-zisă pe care o reclamă exercitarea unei profesiuni este lupta cu tentația de a o părăsi, văzând rezultatele așa de puțin spectaculoase pe care le obținem în comparație cu alții, care își potențează profesiunea prin acțiuni care nu sunt străine de ea, dar pe care nu orice profesionist este capabil să le inițieze. Și atunci, ca o compensație, apare orgoliul profesional, ca trăsătură comună a celor mai numeroși, care îi deosebește de ceilalți, mai puțini.

— Și ce vrei să spui cu asta? îl întrebă doctorul Munteanu atent.

— Că observ în lumea intelectuală o scădere a orgoliului profesional. Și că tu ești unul dintre cei care se străduiesc să dea lovituri mortale acestui orgoliu, fără să-ți dai seama că îți pregătești singur terenul ca să fii disprețuit și să devii jucăria altor forțe sociale, care n-au niciun interes ca psihologiile profesionale să se coaguleze și să-și câștige o relativă independență în lupta socială.

N-o să mă apuc acuma, Ghiță, să-ți spun ce se zice sau ce se crede despre tine în legătură cu întoarcerea ta în spital – am observat că nu te interesează fondul problemei, te-ai angajat în mod conștient pe drumul tău și se pare că știi ce-ai de făcut –, dar îți atrag totuși atenția că te pândește o mare primejdie și că ai încă timpul să te retragi pe o poziție din care să ieși învingător. Problema e dacă ai suficient curaj să te retragi pe o asemenea poziție, îți repet, după mine singura de pe care te poți apăra cu succes.

— Să lăsăm presimțirile și ipotezele referitor la situația noastră personală în spital și să reținem fondul problemei, zise doctorul Munteanu cu un glas liniștit. Dacă e vorba de faptul că eu mă străduiesc să dau lovituri mortale profesiunii noastre, aici am ceva de spus și pot să discut cu tine. Ai cunoscut tu vreodată o situație în care profesiunile să se poată exercita absolut liber una de alta și mai ales absolut liber de legile economice și politice ale societății și epocii respective? De unde au luat și cu ce au finanțat Pasteur sau doctorul Babeș institutele lor de cercetări? E foarte comod să vorbim de orgoliul profesional câtă vreme nu facem mai mult decât să prescriem rețete de lentile, cum a făcut tata timp de treizeci de ani – să stai cu el de vorbă și să vezi ce orgolios e, ai zice că toată medicina se sprijină pe el – sau când strângem foarte pe îndelete un număr de cazuri de bătrâni suferind de neurastenie și scriem un excelent studiu despre această chestiune, dar, lăsându-l la o parte pe doctorul Marinescu, care știm cum lucra și ce mijloace a avut, să ne gândim la alți cercetători, să ne întrebăm ce trebuie să fi simțit Babeș când îi lipseau banii ca să-și extindă cercetările și când îndura tot felul de jigniri și umilințe pe măsură ce înainta în vârstă. Așa că s-o lăsăm mai încet cu orgoliul profesional care nu cuprinde o sferă mai mare decât coridorul Serviciului 14 (aceasta era denumirea pavilionului unde lucra doctorul Sârbu) și să ne închipuim mai puțin că un asemenea coridor constituie o poziție de pe care se poate da o bătălie mare – și încă să mai ieși și victorios! Fiindcă asta e probabil poziția la care te referi când îmi prezici că voi avea de înfruntat o mare primejdie.

Încheiase cu o voce în care erau amestecate și tristețe, și indignare, dar și înțelegere afectuoasă pentru cel care se hazardase atât de imprudent pe un teren necunoscut lui și înțesat de mine: era totuși prietenul sau cel mai vechi și mai de bună-credință și trebuia să-l despartă cu grijă de opiniile sale care erau, ca totdeauna, pe cât de intransigente, pe atât de mărginite. „Formidabil, gândea în același timp doctorul Sârbu, îmi vorbește de parcă ar fi măcinat de aceleași griji ca ale doctorului Babeș sau Marinescu.”

— Ascultă, Ghiță, rosti el când celălalt se opri, eu nu-ți recomand micimea coridorului, ci ideea de coridor. Spitalul, sau spitalele, cu toate coridoarele lor sau dacă vrei, ministerul cu toate cabinetele lui, dar al *Sănătății*, nu al *Afacerilor Externe*. Ce legătură are Ministerul Afacerilor Externe cu medicina? Am auzit din gura ta această bizarerie, că ai avut nevoie de câteva luni ca să te pui la punct cu nu știu ce. Dacă e să discutăm, tu consideri ăsta un răspuns la întrebarea care ți se poate pune și care de fapt ți s-a și pus de toată lumea în clipa când te-ai întors în spital? Fiindcă dacă nu te întorceai nu-ți mai punea nimeni nicio întrebare, totul era în regulă.

— N-am constatat la nimeni și nici nu cred că își pune cineva, în ce mă privește, o asemenea întrebare, răspunse doctorul Munteanu cu îndoială. Ce sens ar putea să aibă o asemenea întrebare pe care să mi-o pună alții și să nu mi-o pun eu însumi? Dar să presupunem că dacă mi-o pui tu e suficient să mă consider obligat să-i dau un răspuns – altul decât cel particular, accidental și adevărat pe care mi l-am dat mie însumi când am părăsit pentru câtva timp spitalul. Într-adevăr, e o greșeală, se poate interpreta că am vrut să părăsesc medicina și n-am reușit. Ei și? Nu văd care e problema și nu înțeleg ce gen de răspuns aștepți de la mine.

— E foarte ciudat, zise atunci doctorul Sârbu nedumerit, că tocmai tu, care aduci ca argument al orientării tale profesionale dependența generală a profesiunilor de factorii politici și economici, nu-i vezi, în actuala situație, ca factori psihologici foarte concreți și ce probleme îți ridică sau o să-ți ridice.

— Ce te face să crezi că nu-i văd? Formidabil cum seamănă oamenii între ei! exclamă doctorul Munteanu stupefiat parcă deodată atât de tare de această idee, încât uită în aceeași clipă că îi pusese celuilalt o întrebare. Seamănă între ei indiferent de vârstă și de caracter și chiar de mentalitate, chiar ieri am avut o discuție cu părinții mei exact pe aceeași temă și au venit exact cu aceleași idei ca ale tale, formulate doar altfel. Indivizii umani au pierdut multe însușiri naturale, între altele pe aceea de a rămâne senini și

puternici în fața schimbărilor. Au neliniști sufletești. Dar ce sens au aceste neliniști sufletești?! înțeleg să pierd ceva cu care m-a înzestrat natura în schimbul a ceva superior pe planul conștiinței, dar ce-am câștigat eu pe planul conștiinței prin faptul că percep schimbările cu neliniște?

— Eu nu-ți sugerez să ai neliniști sufletești dacă tu te simți senin și puternic, ci îți spun să te gândești dacă într-adevăr ești destul de senin și de puternic ca să ieși victorios din situația în care te afli, zise doctorul Sârbu făcând parcă o sforțare să se exprime cu cea mai mare atenție în aceste clipe, care începeau să devină din ce în ce mai încordate.

— În ce situație mă aflu? întrebă într-adevăr celălalt cu o voce care scăzu brusc în volum și crescu în intensitate. Dacă n-ai să-mi răspunzi acum cu claritate ce-ai înțeles prin aceste cuvinte, va trebui să încetăm imediat discuția. Avem amândoi experiență și știi și tu unde poate duce.

— Am să-ți spun: eu nu pretind de la tine să faci ceea ce nimeni dintre noi nu poate să facă! Dar ceea ce poate să facă ultimul, mă simt foarte îndreptățit să-ți cer s-o faci.

— Tu spune-mi net, fără ocolișuri, în ce situație mă aflu eu. Răspunde la întrebare, dar pe scurt, că observ că ai început să nu mai poți spune ceva decât vorbind mult. Ca să-mi spui că nu-ți place că am plecat câteva luni din spital, m-ai luat ca majurul din poveste, pe departe, despre sensul activității umane… Să revenim la problemă. Ce e asta că nu-mi pretinzi să fac ceea ce nimeni dintre noi nu face, dar că ceea ce poate să facă ultimul ețetera? Răspunde întâi la asta.

— Nu pot. Dacă la noi se știe ceva mai mult în vreo chestiune medicală – și nu numai medicală – decât în alte țări (și în epoca noastră aproape în toate țările cu un anumit grad de civilizație se descoperă tot timpul lucruri care pun foarte acut problema schimburilor culturale și științifice), presupun că cine e în urmă, și e interesat să nu mai fie, vine pur și simplu acolo unde s-a produs descoperirea și află despre ce e vorba. Dacă eu, acum, în anul 1952, aș vrea să aflu ceva, trebuie de asemenea, să plec. Și pentru asta, cineva, ministerul, Academia, institutul sau spitalul trebuie să aprobe această plecare și să-mi dea și bani. Și pentru ca această aprobare să fie dată, cineva trebuie s-o sprijine, și acest cineva trebuie să fie mai mare ca mine, fiindcă simpla mea cerere nu e suficientă. Ei, dintre noi – vorbesc de noi, medicii care ne considerăm mai buni, nu de toți, adăugă doctorul Sârbu ironic făcând cu degetul o roată în aer – niciunul nu vrea sau nu poate să facă tot ce depinde de el ca să reglementeze această chestiune, fiecare se

descurcă pe cont propriu și din pricina asta fiecare îl învinuiește pe celălalt că stăm prost. Din toți, tu ai făcut ieșirea cea mai spectaculoasă. Fii atent, o să plătești!

Se lăsă tăcere între ei doi, cel care vorbise așteptând parcă sub tensiune să vadă dacă fusese urmărit în adâncime, dincolo de ceea ce puteau exprima cuvintele, cel de al doilea luptând parcă sub aceeași tensiune cu înțelegerea, care îi forța conștiința și îi forța aproape în același timp, sub aceeași presiune, gândirea logică, împingându-l să se exprime și să se lase prins în lanțul adevărurilor amenințătoare care se încolăceau din ce în ce mai mult deasupra capului său.

— Cu alte cuvinte, rosti el deodată, ca și când gândirea i-ar fi țâșnit ca un șuvoi, revii la ideea că sunt vinovat că am vrut să mă las de medicină și îmi ceri să mă întorc la ea cu umilință, ca ultimul dintre medici?

Doctorul Sârbu nu răspunse îndată. Un bețiv trecu printre ei despărțindu-i. Îl ocoliră fără să-i audă înjurăturile triviale și-și continuară drumul, de astă dată doctorul Munteanu fiind cel ce aștepta cu încordare extremă răspunsul celuilalt. Tot mergând, ajunseseră la capătul Căii Victoriei și o luară spre Șosea. Cu toate că aici într-adevăr piața și cele două vechi șosele lărgeau definitiv orizontul de câmpie, pe care Capitala, fără depresiuni spectaculoase de sol, o sugera chiar în centrele ei aglomerate, impresia de oraș mare abia aici prindea consistență, cu toate că nu se mai vedeau de-a lungul celor două șosele mărginite de copaci bătrâni și alei înflorite de trandafiri decât vile rare, înecate în ierburi de grădină, sau vechi clădiri în care erau adăpostite opere de artă, muzee de tot felul sau vechi institute științifice. Poate că vastitatea pieței, în care intrau sau din care porneau șapte sau opt bulevarde și șosele, și apoi șoselele însele sugerau existența unui oraș mai mare și mai frumos decât era el în realitate? Parcă și cerul de noapte era aici mai cețos și mai citadin, iar firele groase încărcate cu electricitate care pluteau deasupra pieței ca o enormă pânza de păianjen din care țâșneau fulgere albastre la trecerea tramvaielor care mai circulau încă pe acolo în acei ani sporeau și ele, împreună cu luminile circulare care alungau întunericul și cele care scăldau Palatul Președinției Consiliului de Miniștri, această impresie neconfirmată apoi o mie de metri mai înapoi.

— Da, răspunse într-un târziu doctorul Sârbu, ai înțeles exact ceea ce eu de două ceasuri nu reușesc să exprim. E una dintre ideile care circulă în spital, după părerea mea cea mai importantă. Bineînțeles că nu e formulată

atât de nobil, dar se poate obține ca ei să accepte această formulare a ta, adică să revii cu umilință la medicină, ca ultimul dintre servitorii ei.

— Dar cum e formulată? zise doctorul Munteanu cu gura strânsă și nu se auzi bine și trebui să repete ceea ce spusese.

— Nu e formulată! E ceva, așa, de natură insesizabilă, dar care ar permite unuia sau altuia să facă sesizabilă o asemenea idee, adică să ți se întâmple ceva care să te aducă într-o asemenea situație umilă. E foarte primejdios, să știi că e momentul cel mai primejdios prin care treci tu de când ne cunoaștem. Cel puțin așa mi se pare mie, poate că tu știi altceva… Nu vreau să-ți stârnesc neliniști sufletești care să nu-ți folosească la nimic. Gândește-te. De-aia ți-am spus mai înainte că n-aș zice că poți să-ți închipui așa ceva, că tu ai zis că am să râd, dar nu te interesează chiar deloc ce se spune în spital, că îți închipui. Ai dreptate, ce se spune poți să-ți închipui, mai mult sau mai puțin, dar ce se gândește? Ei, aici să vezi. Ți-am spus, de pildă, ce gândesc eu, dar crezi că numai eu gândesc așa? Și fiindcă suntem prieteni, eu am făcut un efort și ți-am spus până la urmă ce gândesc și ca să nu fac vreo greșeală am demarat așa de greu. Dar crezi că vei mai găsi unul ca mine să-ți spună?

Nu pentru că s-ar feri de tine, ci pentru că pur și simplu e dificil de formulat. Pentru că nu mi-era clar nici mie; știam doar atât, că se consideră un eșec total încercarea ta de a părăsi profesiunea noastră. Și ce bărbat, de pildă, ar interpreta fuga soției lui de acasă altfel decât o dorință expresă de a rupe căsătoria? Nu vreau să duc comparația mai departe, dar cum să nu-ți doresc eu, după această trădare, dacă vreau ca prietenia noastră să nu excludă preocupările comune – fiindcă fără ele am fi tot așa de puțin prieteni cum ar fi doi soți care ar face fiecare copii în altă parte – să ți se întâmple ceva care să-ți permită să-mi dovedești că iubești medicina și că aventurile tale diplomatice, și la propriu și la figurat, nu înseamnă nimic și nu sunt altceva decât simple slăbiciuni (care dintre noi ar refuza câteva luni la Roma sau în altă parte având în același timp posibilitatea să se întoarcă oricând la spital?). Eu am început să am bănuiala că tu lucrezi la ceva, studiezi nu știu ce, dar întâi ce fel de studiu e acela în afara clinicii și al doilea, chiar dacă ar fi, să zicem, un material de un interes excepțional, cum de altfel mi-ai și spus, cine ar mai sta acuma să te creadă? Ar însemna că vrei să ne arăți nouă și ție însuți că iubești medicina printr-o lovitură de efect. Numai dacă într-adevăr ai veni cu ceva excepțional s-ar răsturna întreaga situație și toată lumea ar uita. Dar asta ar însemna o mare surpriză

pentru mine și s-ar dovedi că tot ce ți-am spus până acuma ar fi pură invenție a unui spirit mărginit și timorat. De bucurie că ai avut dreptate aș uita imediat că am fost atât de neghiob și te-am judecat după aparențe. Poți să-ți imaginezi ce bucuros aș fi? Evenimentele din ultimii ani au pus cam greu la încercare prietenia noastră și despre toate istoriile care au amenințat-o avem așa, un fel de sentiment general că așa s-a întâmplat, ce poți să faci… Dar oricât de mult ai ține la cineva, îndoiala persistă și nu suntem totdeauna la fel de puternici ca să trăim cu îndoiala în noi. Eu acuma pot să-ți spun că toate acestea nu mai au pentru mine nicio importanță, țin la tine și așa, dar mult timp după ce s-a petrecut tot ce știi, n-a fost așa, și nimeni nu-mi garantează că n-o să revină în viitor.

— Să lăsăm considerațiile de ordinul ăsta, zise doctorul Munteanu. Știi și tu bine că în materie de prietenie sau de dragoste contează totdeauna cu ce vii de acasă. Și eu țin la tine, dar dacă ar fi să mă iau după toate măgăriile pe care mi le-ai făcut, de mult ar fi trebuit să te consider un dușman și nu un prieten.

— Ce măgării ți-am făcut eu ție? îl întrebă doctorul Sârbu uimit și izbucni imediat în râs, ca și când faptul de a face cuiva măgării era ceva foarte vesel.

— Lasă că știi tu, murmură doctorul Munteanu fără nicio plăcere, și tăcu, și merseră astfel unul lângă altul fără să-și mai spună nimic.

— Ba nu, te rog să-mi spui, zise doctorul Sârbu după ce se gândi câtva timp. N-ai să poți cita un singur fapt din care să reiasă că ți-am făcut vreo măgărie.

— Zeci de fapte, zise doctorul Munteanu liniștit și convins.

— Zeci de fapte?!

— Da, zeci, te crezi foarte departe de genul de măgării pe care le reproșezi altora.

— Spune măcar unul, să văd și eu ce înțelegi tu prin măgării!

— Aia făcută profesorului Rotărescu ce e?

— Tu spune ce măgărie ți-am făcut eu ție în calitate de prieten, lasă-le pe alea!

— Când te-am rugat anul trecut să iei cuvântul în organizație contra grupului de cosmopoliți, ce mi-ai spus?

— Ce ți-am spus?

— Că tu îl consideri pe doctorul Strihan un medic foarte bun și nu-ți dai seama ce e cu cosmopolitismul de care îl făceam noi vinovat.

— Chiar că nu-mi dădeam seama, răspunse doctorul Sârbu nedumerit. Ce-aveai cu el?

— Vezi?! exclamă atunci celălalt și continuă cu un soi de filosofie a deznădejdii: erai în sală când domnul Strihan a ținut o comunicare și a stârnit chicoteli pe seama unor articole ale mele și aproape că ai râs și tu, fără să-ți dai seama că acolo era în joc și situația ta, nu numai a mea și a altora! Asta nu e o măgărie?

— Uite, ai cuvântul meu, zise doctorul Sârbu solemn, fără să ia în seamă fondul problemei, că acum aflu de la tine că ai avut ceva cu doctorul Strihan. Mă crezi?

— Ți-am spus că e mai bine să lăsăm la o parte considerațiile strict personale, sigur că te cred, dar tocmai asta e măgăria, că eu ți-am atras atenția și tu nici măcar nu mai ții minte.

Doctorul Sârbu vru să spună ceva, dar renunță, făcu o mișcare din umeri și din cap de îndoială și în același timp de nesiguranță: era posibil, într-adevăr, așa ceva se putuse întâmpla, în sfârșit…

— Ai dreptate, zise el, n-are rost să ne apucăm acuma să dezgropăm morții. Asta e situația, zise el încheind parcă abia acum ideea pe care o urmărise înainte ca doctorul Munteanu să-l oprească de la considerațiile prea personale. Ți-am spus cam ce se gândește și ce gândesc și eu… Tu probabil că vezi lucrurile altfel și ai și motivele tale, dar eu ți-am atras atenția că una e ce gândim noi și alta e situația în care ne pomenim implicați și care are, vrând-nevrând, o anumită semnificație, care devine obligatorie, dacă ne pasă. Dacă nu ne pasă și nu dăm nici doi bani pe semnificația propriilor noastre acte de existență, totul e în regulă… Cu condiția ca totul să se termine cu bine.

— Ei nu! mai zise și doctorul Munteanu, deodată hotărât să încheie discuția și, cu o undă de sarcasm la adresa neliniștii ciudate din glasul prietenului său: nu asistăm la o comedie lirică, în care după ce se plânge și se râde, totul se termină cu bine. În așteptarea sfârșitului imprevizibil, fii și tu mai vesel. Tu nu ești implicat…

PARTEA A PATRA

I

Constanța își amintea acum cu sentimentul că era parcă vorba de o poveste veche, cum se lămurise în acele zile după declarația lui că ei doi ar fi fost fericiți numai dacă nu se căsătoreau, că le plăcea amândurora prea mult să fie liberi pentru ca în cele din urmă o căsătorie să nu-i înstrăineze. Dragostea lor nu fusese nici dragoste de amanți, nici de soți, căsătoria prea rapidă stricând-o pe cea dintâi, și cea dintâi stricând apoi, prin lipsa sau scurtimea ei, pe cea de-a doua. E adevărat că în ceea ce privește această grabă el recunoscuse că era vinovat, dar nici el nu mai știa să explice după aceea de ce se grăbise așa de tare, ce-i venise, îi plăcea de ea, o iubea, o simțea atât de apropiată, atât de a *lui* încât se grăbise să pună mâna pe ea, îl apucase parcă o frică să n-o scape, să nu se întâmple ceva și din pricina asta s-o piardă. Așa îi spusese el, și ce era mai ciudat era că aceste cuvinte exprimau exact ceea ce simțise și ea în aceeași perioadă, și își amintea cum îl întrebase: „Și acum nu mai simți că sunt *a ta?”* „Ba da, îi răspunsese el, dar nu mai știu ce să fac cu tine.” „În ce sens? îl întrebase ea atunci simțind în acele clipe cum îi fuge sângele din obraji și se face albă. (Fuseseră clipele cele mai rele din tot ce mai urmase.) În ce sens nu mai știi ce să faci cu mine? Să nu te ferești să vorbești deschis, adăugase ea, fiindcă eu totdeauna m-am gândit că așa cum îi spui cuiva *te iubesc*, tot așa trebuie să-i spui și *nu te mai iubesc*. Unii nici măcar nu vor să audă, crezând că dacă nu se pronunță aceste cuvinte se mai poate drege ceva. Eu vreau să mi le spui!” „Am să-ți vorbesc deschis, îi răspunsese el. Te iubesc, dar nu mai știu ce să fac cu tine, mi-a apărut un sentiment chinuitor că pe lângă iubire ar trebui să mai fac ceva pentru tine și nu știu ce.” „Văd eu că-mi vorbești deschis, spusese ea, dar tot pe mine mă lași să ghicesc singură de ce vrei totuși să ne

despărțim, deși mă iubești. Nu mă gândesc chiar de azi la asta, mă gândesc de vreo două luni, de când am întrerupt sarcina.

Mare lucru n-am descoperit! Știu că ar trebui să înțeleg că la urma urmei nu mă mai iubești și că ești un bărbat serios care nu vrea să încurce o femeie și să rămână căsătorit cu ea deși lui nu-i mai place, dar înțelegerea asta n-o are cineva decât atunci când ori iubește foarte tare pe cineva, ori nu-l iubește deloc. În ambele cazuri înțelegi mai ușor fiindcă nu ți-e frică. Or, mie mi-e frică și de aceea nu înțeleg.” „De ce să-ți fie frică?” spusese el și i se dusese și lui sângele din obraji și se făcuse alb. Se vedea că în aceeași clipă chiar îl cuprinsese și pe el frica. „De ce să-mi fie frică?! întrebase ea mirată. Cum să nu-mi fie frică? Ce facem noi aici, ne jucăm de-a căsătoria, de-a despărțirea? Cum de ne-am putut înșela? Și cine ne garantează că dacă ne despărțim găsim pe cineva mai bun? Dacă găsim pe cineva mai rău?” Paloarea lui se accentuase auzind-o vorbind astfel și se îndârjise pe neașteptate: „Ce putem face? E foarte posibil să nu găsim pe cineva mai bun, dar ajunge gândirea asta ca să ne împiedice să ne despărțim?” „Eu nu spun că ajunge, răspunsese ea, eu spun de ce mi-e frică. Și parcă mi-e frică și de ceea ce înțeleg că înseamnă frica asta. Ce-ai făcut?! îl întrebase ea și pe chipul ei începuse să apară treptat o expresie de înstrăinare înspăimântătoare, de ce ai stricat ce începusem, și de ce-ai mai început dacă aveai de gând să strici? Ce s-a întâmplat?” „Nu știu ce s-a întâmplat, de unde vrei să știu eu?” răspunsese el cu o voce parcă golită de viață lăuntrică, și se uitaseră apoi unul la altul, privire în privire, fără să clipească, un timp nesfârșit de lung, căutând parcă să afle astfel ceea ce rațiunea și gândirea logică nu reușeau să descifreze.

Era spre seară, într-o zi de duminică, și după aceea ea se îmbrăcase și se dusese în parc, simțind nevoia să-și consolideze înstrăinarea, și să rămână singură cu mâhnirea aceea apăsătoare care îi stătea atunci pe inimă ca un bolovan.

Seara s-a întors și s-a culcat. N-a mai scos un cuvânt, a pus capul pe pernă și în câteva secunde a adormit. Înțelesese că el avea dreptate și frica îi pierise, asemeni cuiva care, fiind expus total unei lovituri, descoperă că dacă primește această lovitură fără să se ferească, n-o să-i mai fie pe urmă frică niciodată.

II

Cu aceste amintiri limpezi, Constanța se considera scăpată de boala ei și singura preocupare care o stăpânea ca o obsesie era de ce picioarele ei nu voiau s-o mai asculte ca altădată și de ce tremura din tot corpul când trebuia să meargă, și abia de putea merge fără să simtă tot timpul senzația că se va prăbuși. Era iritată că zilele treceau și că în loc să simtă o revenire treptată și oricât de înceată a puterilor, dimpotrivă, pe zi ce trecea se simțea mai slăbită și somnul îi era din ce în ce mai scurt și mai obositor. Se trezea dimineața cu dureri vii în tot corpul și cel mai mic gest o istovea, și în loc să se simtă istovită și în dorințele ei ca să poată zăcea și uita că e bolnavă, dimpotrivă, acestea erau și mai vii și mai ascuțite sporind și mai mult procesul de epuizare și inerție în care organismul ei se prăbușise. Și cu timpul, amintirile și reflecțiile asupra trecutului ei încetară cu totul, nu mai veniră nici dorite, nici nedorite, și iritarea puse cu totul stăpânire pe ceea ce ar fi trebuit să rămână neatins, adică viața cea mai intimă a conștiinței.

…Observând dezinteresul cu care era tratat cazul ei – doctorul Sârbu nu trecea pe la ea zile întregi –, Constanța avu deodată bănuiala că de fapt suferă de paralizie generală progresivă și că în curând nu se va mai putea deplasa decât cu căruciorul, cum deja văzuse pe acolo pe coridoare că i se întâmplase unei bolnave. Maladia avea chiar un nume, îl află discutând pe coridor cu alte bolnave, îi spunea boala lui Charcot-Marie, și consta în topirea progresivă a mușchilor picioarelor, doar atât află, și că era incurabilă. Se întoarse în pat abia ținându-se de ziduri și începu să-și examineze pulpele, care i se părură sensibil micșorate. Îi ceru doctorului Drăghici, care o vizita zilnic (medicul acela cu favoriți, atât de blând și de serios), să-i confirme că despre asta era vorba și doctorul Drăghici nu se putu stăpâni și își dădu capul pe spate hohotind scurt. Avea aerul că așa ceva vesel n-a mai auzit de mult, dar ei nu i se păru nimic vesel, deși ideea aceasta îi fii astfel alungată din minte în aceeași clipă. Se împrieteni apoi cu o activistă UTM din Ploiești, care se internase pentru a doua oară și care îi făcea vizite aproape în fiecare după-amiază și îi ținea de urât. Suferea cam de aceleași stări ca ale ei, dar într-un fel care parcă mai semăna a boală, adică pe lângă istovirea fizică, o apuca din când în când, chiar în fața Constanței, plânsul, mai ales când povestea cum muncea ea acolo în

comitetul UTM, și cum nu pățea să rabde ce întâlnea pe teren și cum se întorcea apoi noaptea târziu acasă și nu putea să adoarmă de mânie și indignare. Era o fată totuși voinică, avea doi copii și un bărbat petrolist, șef de echipă. Istoriile ei de pe teren, care o obsedau, erau mai toate în legătură cu copii martiri bătuți în mod bestial de părinții lor alcoolici sau desfrânați, copii bolnavi și neîngrijiți, sau dați pe mâna unor rude nu mai puțin destrăbălate, care scoteau sufletul din ei pentru o bucată de pâine. Povestirile ei o tulburară foarte tare pe Constanța, aducându-i aminte că și ea săvârșise ceva asemănător întrerupând o sarcină și îi veni ideea că asta e pricina bolii ei, regretul adânc că nu făcuse un copil. „Ah, dacă aș fi avut copilul, nimic nu s-ar fi întâmplat”, își spuse și avu sentimentul că viața ei este stricată acum pentru totdeauna, și că nu mai are de ce mai trăi. Când o auzi spunând acestea, doctorul Drăghici dădu din umeri și strâmbându-se cu blândețe îi spuse să vină cu el în salonul vecin și să-i arate cel puțin douăzeci de femei bolnave de aceeași nevroză, cu copii. N-avea nicio legătură boala asta cu copiii.

Dar iritarea îi creștea și se lipeau de conștiința ei parcă toate ideile și toate temerile morale. Era bolnavă, își spunea, fiindcă nimic din viață nu făcuse cum trebuie, nici în copilărie, când o chinuise pe maică-sa cu nepriceperea ei, și nici mai târziu, când se făcuse mare și se măritase. Cine îi spusese ei, se pomenea întrebându-se, că așa trebuie să se poarte o femeie cu un bărbat, să aștepte totul de la el și ea să nu facă nimic? De la cine învățase asta? Pentru că nu făcuse nimic pentru el, chiar nimic, cu toate că ținuse la el și nu dorise nicio clipă să se despartă. Nu e destul să ții la cineva, trebuie să mai știe din când în când și celălalt cam cum se petrec lucrurile cu *ținutul* ăsta, cât de tare ții și mai ales în ce fel. Simțise doar că e al ei cu un sentiment vechi de tot, din copilărie. În ciuda bătăilor pe care le mâncase când era mică, nu gonise din gândirea ei copilăria. Nimic din ceea ce simțise, fetiță fiind, că e al ei nu-i putuse fi luat. Privea pe atunci totul cu ochii micșorați, cu acel sentiment aproape divin de posesiune care îi șoptea că tot ceea ce vedea îi aparținea fie și numai pentru faptul că totul se afla mai întâi în ea (nu-și amintise niciodată ca privirea ei să descopere ceva străin), și dacă norii pluteau pe cer și cârciuma din colț era acolo la locul ei și dacă lumina soarelui scălda cartierul sau ploile zguduiau pământul, asta nu era decât o năvală vastă și liniștită a acelorași lucruri aflate mai întâi în mintea ei, și le scotea afară prin ochi, fiindcă era destul, de pildă, să strângă din pleoape și să-și astupe urechile, fie și pentru o clipă, pentru ca totul să

se acopere, noaptea populată de foșnetele abia auzite ale plopilor, țârâitul greierilor și țânțarilor, tânguirea și vâjâitul crivățului iarna, strigătele căruțașilor și lătratul cățeilor, trâmbele de praf care pluteau seara peste cartier când se întorcea de la școală, trecerea țăranilor spre piețe, cu căciulile lor țuguiate, pe care nu le scoteau nici vara de pe cap, sau ceața de fum de țigară din aceeași cârciumă din colț în care intra sâmbăta seara să-l cheme pe tata la masă. O treabă de făcut, o mână ridicată asupra ei și o bătaie înghițită erau lucruri bizare și puține, se pierdeau în numărul nesfârșit al celor care erau atât de întinse și de supuse voinței ei. Parcă tot timpul cineva o răsfățase mereu și ea nu făcuse niciodată nimic pentru acest cineva care o însoțise peste tot cu devotament. Unde era acum acest cineva? O părăsise și iată că acum ea nu mai era nimic fără el. Gândirea aceasta făcu parcă să sufle asupra ei un vânt agresiv de disperare și începu să se agite și să geamă. Stătea pe spate cu ceafa pe pernă și își clătina capul când spre perete, când spre marginea patului, ca și când cineva nevăzut i s-ar fi așezat pe piept și ar fi silit-o să bea un pahar cu otravă. Vecina ei de pat se dădea jos și chema sora, sora chema medicul și acesta venea și îi prescria doze sporite și din ce în ce mai puternice de calmante, pe care ea le înghițea cu tot mai puțină încredere că o vor ajuta să redevină iar ceea ce fusese odată.

III

Calmantele își făcură totuși efectul. Curând iritarea dispăru, dar lăsă în urma ei o ciudată tăcere, care din zi în zi se făcea tot mai mare. Acum parcă își pierdea încetul cu încetul memoria, și singurul lucru care îi rămânea viu în amintire era doar că avusese memorie. Nimic și nimeni nu mai răspundea la apel. Nimic parcă nu mai avea sens. Pașii pe coridoare, lumina zidurilor albe nu mai aveau niciun înțeles. În aceste zile tot se mai putea ține pe picioare și ieșea uneori afară în curtea spitalului, dar îndura greu spectacolul obișnuit al vieții. Ce erau această mișcare, aceste obiecte, aceste ființe care mergeau pe două picioare și făceau zgomot articulând sunete? Care era *esența* existenței lor? Nu știa să răspundă. Și, își zicea ea, nu cumva dacă nu știm ce sunt lucrurile și ființele și lumea în care se mișcă ele înseamnă că nu

știm nici cine suntem și, neștiind cine suntem, nu știm nici ce putem deveni, în mâna cui se află destinul nostru? Senzația era atât de chinuitoare, încât se uita la copaci cu o stranie invidie. Ei erau superbi cu coroanele lor de frunze, înecați de lumina soarelui, puternici și nepăsători. Iar deasupra lor, cerul plin de nori și soarele atotputernic. Se uita în sus, dar nu putea să îndure lumina, totul era prea viu, copacii prea copaci, norii prea nori, prea adevărați, parcă erau ființe animate de un mare secret care fusese și în posesia ei și de care acum, cu memoria stinsă, nu-și mai putea aminti. Același doctor Drăghici o examină și îi dovedi că totul era în regulă cu memoria ei, dar ea nu știu cum să-i explice că faptul că chemările ei adresate trecutului rămâneau fără răspuns însemna că e vorba de pierderea memoriei afective, strivirea ei de către această tăcere prin care nu mai răzbătea nimic. Era ca și când, rătăcită într-o pădure întunecoasă, ar fi dat de o colibă, din care, deși știa că înăuntru sunt oameni și o aud, nimeni nu voia să răspundă la bătăile ei în poartă. Dar nu numai înapoi se forma un zid, ci și înaintea ei. Nu mai vedea nimic în viitor, și atunci avu senzația că prezentul este nimicul. Nu mai era nicio luptă de dat, parcă venise sfârșitul. Legată la stâlp și cu dușmanul dând târcoale în jurul tău cu cuțitul în mână, nu mai era nimic de sperat: trecutul și viitorul, acești prieteni, nu mai existau. Fusese despărțită de ei, iar ei închiși undeva și striviți de marea tăcere. “Înțeleg ce mi s-a întâmplat, gândi ea, sufletul meu a murit, iar eu mai zac încă prin nu se știe ce ciudățenie. Probabil că voi muri curând și fizicește.” Și în aceeași clipă, această gândire făcu să urce în ea cu o violență copleșitoare chiar senzația vie și iminentă a morții, senzație necunoscută ei până atunci, care smulse parcă năprasnic din mintea ei, cum ar smulge o vijelie copacii din rădăcină, ideea oricărui rău sau oricărei suferințe care s-ar fi putut compara vreodată cu ea. Și cum moartea nu venea din afară, ca să lupte cu ea sau să încerce să fugă dinaintea ei, ci venea din chiar intimitatea cea mai adâncă a conștiinței, de acolo de unde stă parcă ascuns însuși echilibrul tainic al existenței unei ființe vii, Constanța nu se mai agită, nu mai gemu, se agăță doar cu mâinile de marginea de metal a patului și rămase liniștită așteptând să moară. Senzația crescu atunci până la paroxism, apoi se retrase… Dar își croi în sufletul bolnavei parcă un tipar, după care urma să se repete parcă toată viața, chinuind-o până la zbaterea finală, moartea cea adevărată și definitivă, în care suferința ar fi pierit și ea. Astfel începură aceste noi crize, ziua și noaptea; bolnava începu să refuze mâncarea, deveni tăcută și în curând

puterile fizice o părăsiră aproape cu totul. Vedea că moartea întârzia, dar suferința, din ce în ce mai activă, îi șoptea cu o voce neagră: „Viața și moartea sunt lucruri limpezi, unde se află una lipsește cealaltă. Dar moartea ca un corolar al unei suferințe îndelungi? Dacă ești condamnată să suferi astfel, numai într-un singur fel poți să-i pui capăt…” Era gândirea care o chinuia cel mai tare, fiindcă își dădea seama că era de fapt o șoaptă de sinucidere. Cine se cuibărise în sufletul ei și rânjea de acolo, substituindu-se gândirii ei celei mai secrete?

Înșelate de faptul că mama obținuse permisiunea să-i aducă mâncare de acasă, infirmierele o neglijară câtva timp și nu băgară de seamă decât târziu că bolnava nu mânca nici ceea ce i se aducea de acasă și că slăbea din ce în ce mai rău. Atunci îi spuseră doctorului Sârbu.

Doctorul Sârbu dădu din cap că a auzit și își văzu de alți bolnavi, după părerea lui mai amenințați. (Nu ni se întâmplă să murim împotriva opiniei celei mai optimiste a medicului?) Când i se spusese că fosta soție a prietenului său nu doarme și că are crize în timpul nopții, contrariat, îi mărise doza de somnifere, iar când i se aduse la cunoștință că refuza mâncarea, gândindu-se ce să facă, se consultă cu doctorul Stamate. „Insulina, zise doctorul Stamate, exact insulina o să-i facă bine. A fost de altfel și părerea profesorului.” Doctorul Sârbu nu zise nimic, ieși din birou și se duse în rezerva bolnavei. Arăta de nerecunoscut; pe cât fusese de slabă cu o săptămână în urmă, acum arăta de două ori mai rău. Medicul se posomorî, îngrijorat.

— De ce nu mâncați? o întrebă.

Ea își întoarse fața de la el și nu răspunse. Tăcerea ei era ca o lespede, cu nimic nu putea fi urnită. Doctorul Sârbu scoase stiloul dintr-un buzunar, ceru fișa bolnavei și scrise ceva în ea.

— Insulină? întrebă infirmiera.

— Da. Începeți de mâine dimineață cu patru unități, și continuați cu câte patru și cu câte opt.

Vârî stiloul la loc în buzunar, se uită la mâinile bolnavei, se aplecă, îi luă o mână și îi pipăi brațul, masându-l în sus spre încheietura cotului.

— Are vene bune, zise. Faceți-i glucoză după insulină, are o sensibilitate digestivă, să nu mănânce prea multe dulciuri, fermentează…

Se ridică și ieși în holul mic dintre cele două saloane, însoțit de infirmieră.

— A slăbit foarte rău, trebuia s-o siliți să mănânce! De ce nu sunteți atente?

— I se aduce mâncare de acasă, se dezvinovăți infirmiera, am crezut că mănâncă. Pe urmă mi-a spus bătrâna că o dă la vecini…

— Spuneți-i maică-sii să stea lângă ea și să nu plece până nu mănâncă. Din moment ce tot vine, lăsați-o pe mama ei să stea cu ea.

IV

De fapt, doctorul Sârbu se interesa de ea numai pentru că fusese soția prietenului său și pentru că o și vizitase de câteva ori în perioada în care nici el nu știa ce era cu doctorul Munteanu, unde dispăruse. Doctorul Drăghici era cel care trebuia s-o facă sănătoasă și avea deplină încredere în colegul său, mai mult chiar, îl considera cel mai bun practician dintre psihiatrii de-o generație cu el, mai bun decât el și Stamate, deși doctorul Balaban, fostul președinte al sindicatului, ca să se răzbune pentru istoria cu ceaiul de mușețel, lansase odată, nu fără succes, formula că ei trei abia dacă formau un medic bun, unul fiind erudit, altul cercetător și celălalt practician, fiecare separat neputând adică întruni această calitate. Cum în acele zile cei doi prieteni tocmai se revăzuseră, doctorul Sârbu abordă, la cea de-a doua întâlnire pe care o avu cu doctorul Munteanu, chestiunea sănătății Constanței, întrebându-l pe fostul soț dacă avea ceva revelator de spus, de natură să-i ajute psihiatrului s-o pună pe picioare.

— Ai văzut-o? îl întrebă el.

— Da, răspunse doctorul Munteanu, chiar ieri am trecut pe la ea și m-a oprit sora la ușă să-mi spună să n-o trezesc din somn că e foarte greu până o face să adoarmă. Am intrat încet și m-am uitat la ea. Aproape că nici n-am mai recunoscut-o. A slăbit foarte tare.

— Asta n-are nicio importanță, zise doctorul Sârbu, ca și când nu i-ar fi plăcut relevarea acestui aspect al chestiunii, o să-i facem insulină și o să se aranjeze, altceva dacă mai știi. Ai vorbit cu ea?

— Nu, răspunse celălalt, și avu expresie întrebătoare: trebuia să vorbească, era necesar?

— Nici nu cred că ar fi bine, zise doctorul Sârbu. Dar e posibil să-i facă bine puţină psihoterapie. D-aia te întrebam dacă în legătură cu despărţirea ai putea să ne dai vreo indicaţie. I-aş transmite lui Drăghici şi el ar şti cum să se folosească de eventualele date ale problemei. A fost vreo problemă?

— Da, spuse doctorul Munteanu hotărât, dar stingherit totuşi de o anume dificultate în a-şi preciza gândul. Nu ştiu dacă nu greşesc… Când s-a pus problema despărţirii…

— Cine a pus această problemă, tu sau ea?

— Iniţial eu, dar practic, vorbind, problema a devenit, în câteva ceasuri, o problemă comună, ceea ce, mărturisesc, m-a cam uluit, fiindcă de fapt ea nu voia să se despartă. M-a învinuit că de ce m-am apucat să mă căsătoresc dacă la numai câteva luni după aceea trebuia să mă despart. Cum să-ţi spun… Nemaipomenită chestie, nici acuma nu înţeleg, parcă am fi făcut o căsătorie de catolici…

Doctorul Munteanu se opri, dar celălalt îi ceru, din priviri, precizări.

— Din moment ce ne-am căsătorit, ar fi trebuit să rămânem aşa toată viaţa… Cam aşa suna, deşi nu s-a exprimat chiar aşa.

— Asta e mai degrabă ceva ţărănesc, observă doctorul Sârbu. Şi adăugă: Asta era problema?

— Nu, zise doctorul Munteanu, la fel de hotărât ca şi mai înainte, dar fără să pară că îi stă mai mult la îndemână să spună dintr-odată despre ce era vorba. Două lucruri m-au uimit pe mine în comportarea ei, zise el decis deodată să sugereze cu aceste două lucruri ceea ce i se părea dificil de prins într-o formulare clară şi distinctă, întâi, că a întâmpinat declaraţia mea complet descoperită, nu s-a produs adică nicio panică în conştiinţa ei, deşi s-a făcut albă la faţă şi mi-a declarat că îi e frică…

— Frică de ce? întrebă doctorul Sârbu.

— Frică de tocmai ceea ce eu vedeam că nu îi e, adică de ideea despărţirii, de gândul că nu va găsi unul mai bun ca mine. (M-a întrebat şi pe mine dacă eu cred că voi găsi una mai bună.) Şi al doilea, a fost *înstrăinarea* ei de mine, care s-a produs sub ochii mei, în numai câteva ceasuri. În loc să verse lacrimi şi să continue apoi să ceară, cel puţin un anumit timp, explicaţii, ea a rămas după aceea tăcută, dar nu în sensul că îşi impunea această tăcere ca o măsură de apărare, ci pur şi simplu tăcea fiindcă nu mai avea cu mine nimic de comunicat… Aş vrea să ştiu câţi inşi pot dormi în noaptea care vine după o despărţire, sau în orice caz ce fel de somn au. Eu n-am dormit aproape deloc câteva zile în şir. Ei, ea a pus capul

pe pernă și a adormit imediat și profund până în zori. Mă uitam la ea tot timpul și eram uluit de cât de *singură* dormea ea în noaptea aceea… I-am fost atât de recunoscător de felul cum a primit atât începutul cât și sfârșitul acestei legături, încât dimineața am și plecat și i-am lăsat o scrisoare în care îi spuneam că mi-am luat doar cărțile și hainele și că totul îi rămânea ei și că de divorț o să mă ocup tot eu, e suficient să nu se prezinte la înfățișare pentru ca instanța să admită divorțul.

— Nu văd problema, zise doctorul Sârbu, care urmărise totul cu atenție.

— Ce problemă?! se miră celălalt.

— Te-am întrebat la început dacă a fost o problemă între voi și tu mi-ai răspuns că a fost, dar că nu știi dacă n-o să greșești spunând care. Spune problema și vedem noi cum e!

— Da, îți spun, dar acum am și mai puțină siguranță că nu mă înșel. Eu m-am împotrivit la un moment dat ca ea să păstreze o sarcină și mă tem că am greșit.

— Ați discutat asta în momentul când s-a pus problema despărțirii?

— Nu, dar mi-a trecut prin cap când am auzit-o că spune că îi e frică. Atunci mi-a fost și mie frică de ce-am făcut și m-am gândit că n-aveam dreptul s-o opresc să nască, dacă ea voia.

— Și ea voia?

— Da.

— În mod deosebit?

— În mod normal.

— Și?

— Și mi-am dat seama că trebuia s-o las pe ea să decidă, să-i spun adică mai întâi că nu mai putem trăi împreună și că eu vreau să ne despărțim și abia după aceea, eventual, să-mi exprim părerea mea că ar fi bine să nu existe copil (în afară de argumentul obișnuit că și pentru copil ar fi bine să nu crească fără tată).

— Cum s-au asociat la tine frica ei cu a ta, nu înțeleg. Ce legătură ai văzut tu între faptul că ea simțea în momentul acela o frică și faptul că tu ai împiedicat-o să nască?

— Am avut în clipa aia senzația că ea nu se va mai remărita niciodată, mărturisi doctorul Munteanu cu un glas care parcă mai sugera și acum spaima care îl cuprinsese atunci având această revelație.

— Aha, zise doctorul Sârbu, înțelegând deodată totul. Un copil, adică, i-ar fi împlinit viața, și faptul că nu s-ar fi recăsătorit n-ar mai fi avut pe urmă

nicio importanță. Și presupui că ideea asta a lucrat la ea subteran și ea nu i-a rezistat… Că, adică, e adevărat că nu se va mai remărita… Da, murmură doctorul Sârbu pe gânduri, o să-i spun lui Drăghici și o să încerce să afle de la ea dacă ipoteza asta are vreo bază reală. Ia spune-mi, întreruperea sarcinii s-a făcut fără accident? Mă refer la acele dureri persistente care sunt uneori semnul unor inflamații ireversibile, care, în majoritatea cazurilor, împiedică pe urmă concepția.

— Nu. Totul a decurs normal, îți spun, e o femeie normală, poate prea normală, mai zise doctorul Munteanu de astă dată posomorât și parcă iritat că folosea asemenea expresii care nu spuneau nimic. În mod obișnuit, încercă el să explice, o femeie își reface imediat viața intimă, cu atât mai ușor cu cât căsătoria noastră a fost mai degrabă o legătură legalizată, terminată și aceea foarte repede și fără pic de cenușă între noi. Ăsta e de fapt meritul ei, fiindcă s-a purtat cu o naturalețe foarte rară la femei, strâmbându-se ea nițel când i-am spus că o iubesc, dar strâmbându-se și la sfârșit, când i-am spus că n-o mai iubesc; și acuma când mă gândesc îmi dau seama de ce m-am îndrăgostit de ea, dar aș fi vrut mai degrabă să-mi fi fost soră, cred că aș fi făcut totul pentru ca ea să fie fericită și să nu sufere ca acuma; ca bărbat însă mi-am dat seama că nu mai puteam, și după câte o cunosc eu, n-o să găsească nicăieri unul cu care să se potrivească.

— De aici ipoteza ta că nu se va mai recăsători?

— Acum nu mai am chiar certitudinea că pot să emit o asemenea ipoteză, răspunse doctorul Munteanu, dar nu văd de ce s-a îmbolnăvit. Fiindcă în mod obișnuit, cum spuneam adineauri, ar fi trebuit să-i vină foarte ușor s-o ia de la început cu altcineva, sau în orice caz, dacă nu putea așa repede ca mine, să aibă în vedere o asemenea perspectivă, peste un an sau doi, sau chiar cinci, avea tot timpul să aștepte și să caute. Nu, ea se îmbolnăvește și, mai mult decât atât, după câte am înțeles eu de la tine și mi-am dat seama și când am văzut-o, nici nu vrea să se facă sănătoasă, să lupte cu boala. E posibil chiar să nu-și dea seama de primejdia care o pândește, mai adăugă doctorul Munteanu de astă dată supărat și foarte mâhnit că un om se putea astfel distruge pe sine când de fapt el se născuse să trăiască și să fie fericit. Am impresia, continuă el, că așa detașată cum era de mine, ideea de căsătorie se asocia la ea cu o idee pură de căsătorie, ca de un ritual pe care niște legi nescrise, dar invincibile îți interzic să-l repeți… Ca la primitivi, pe onoarea mea, moare bărbatul, o îngroapă cu el de vie împreună cu calul și câinele.

V

Doctorul Drăghici însă nu confirmă nici măcar pe departe această ipoteză.

— Are nevoie să zacă și să nu mai știe de ea, asta e, spuse el și adăugă: insulina o să-i facă bine.

— Vasăzică crezi că n-are nevoie de psihoterapie? zise doctorul Sârbu, nemaiștiind dacă să se mai supere sau nu că toate sugestiile lui în cazul acesta erau respinse.

— Nu, n-are nevoie, în orice caz nu acuma și în niciun caz în direcția asta, răspunse doctorul Drăghici. Dar de unde ai ajuns tu de fapt la concluzia asta, apropo de copil și de recăsătorie? întrebă el curios.

Doctorul Sârbu îi relată discuția cu fostul ei bărbat și îi înșiră și argumentele, evitând însă detaliile intime.

— Auzi ce poate să spună! exclamă doctorul Drăghici contemplând parcă întristat întinderea prostiei umane, care nu-i scutește câteodată nici pe indivizii cei mai inteligenți.

— Bine, doctore, zise atunci doctorul Sârbu ușor atins și râse cam spart, fiindcă lui i se păruse foarte verosimilă ipoteza prietenului său.

Bine, atunci te ocupi tu în continuare, e în regulă, nu mai zic nimic.

Și își văzu de bolnavii lui, preocupat în zilele acelea, ca orice salariat, unde să se ducă în vara asta să-și petreacă concediul de odihnă și cum să facă să-și pună în acord dorințele cu posibilitățile.

Avea ceva bani, cartea îi fusese trimisă la tipar, putea să se ducă liniștit în oricare stațiune, la munte sau la mare… să se distreze foarte bine, să se simtă perfect… Să se simtă așa din toate punctele de vedere… Adică nu chiar din toate, fiindcă anul trecut avusese o aventură la Tușnad, dar spre surpriza lui, la București femeia nu vrusese să-l mai vadă… Hm! Să găsești o femeie frumoasă căreia să-i faci curte…

Stătea la geam în picioare, și se uita afară tăcut și nemișcat. Lanul de grâu sau de ovăz care mărginea golful pe care îl făcea câmpia în această parte a Bucureștiului fusese de mult secerat de oamenii hipodromului și pe miriștea uscată crescuse iarbă. În depărtare, căldura verii se materializa parcă în valuri de ceață străvezie, iar norii stăteau nemișcați pe cer, adormiți și cu contururile șterse. Venise timpul somnolenței.

Această euforie la apropierea verii nu era însă stârnită numai de amintirile concediului precedent și a unei aventuri pe munte care putea fi repetată. Prietenia lui cu doctorul Munteanu se refăcea de la o zi la alta, cu descoperiri pe care nu le mai credea posibile la vârsta lui, dar care îi confirmau totuși vechi gândiri de adolescent că viața e destul de lungă ca pe parcursul ei, dacă se întâmplă să nu ai noroc, să ai totuși destul timp să trăiești din plin acele clipe de adâncă bucurie care țin numai de ființa ta lăuntrică și asupra cărora nici hazardul și nici mișcarea neîncetată a lumii nu pot nimic. Destăinuirile care urmară după prima lui întâlnire cu doctorul Munteanu, care nu fusese decât o întoarcere în centrul acelui univers al prieteniei de care preocupările lor profesionale obsesive îi îndepărtaseră spre extremități, îi confirmară din plin că nu se înșelase nici la douăzeci de ani, când această prietenie începea, și nici acum, la treizeci, când se relua după o criză de maturizare.

— Nicule, îi spuse doctorul Munteanu în acele zile, în felul lui neașteptat, care totdeauna îl făcea pe doctorul Sârbu să simtă o bătaie de inimă, tu ai avut intuiția unei înfrângeri ale mele, dar nu acolo unde crezi tu, ci în relațiile mele cu mama. Vreau să-ți spun ceva și să fii foarte atent, fiindcă e ceva foarte important pentru mine și nu-ți spun decât ție. Tu o cunoști pe mama?

— Atât cât știi și tu că o cunosc, răspunse doctorul Sârbu.

VI

— N-o cunoști, am să-ți spun eu câteva lucruri despre ea. Mama, continuă doctorul Munteanu, m-a crescut exact cu aceeași stare de spirit cu care m-a născut, că adică eu aș fi în orice caz un copil neobișnuit și că trebuia încă de mic să mă comport ca atare. Dacă eu am fost sau sunt un om excepțional este îndoielnic, dar ceea ce este neîndoielnic este că ea a fost și a rămas o femeie deosebită și singurul lucru care ar mai rămâne de explicat este cum a putut ea să se mărite cu un om ca tata, care fără să aibă cine știe ce cusururi sau vicii ieșite din comun, are totuși unul care te poate face să-l detești, și anume acela că nu știe și nici nu bănuiește ce fel de femeie a fost

și a rămas mama. Există astfel de bărbați peste care dă norocul de le iese înainte o femeie ca un vis și trăiesc lângă ea și îi fac copii fără cea mai vagă bănuială că iau de la viață ceea ce nu le e nici destinat și nici nu li se cuvine. Mama a fost ruda săracă a unor așa-ziși moșieri și și-a petrecut copilăria și vacanțele la țară umblând desculță și cățărându-se prin copaci. O puneau și la treabă și n-o fereau deloc de contactul cu țăranii, a căror filosofie și-a însușit-o într-o oarecare măsură, după cum ai să vezi în cele ce-o să-ți spun, și și-a însușit și superstițiile lor; îmi aduc aminte totdeauna cu stupoare cum stătea ea de vorbă cu animalele, cu păsările, cu coțofenele și chiar cu lucrurile neînsuflețite. În vacanțe mă duceam și eu pe la unchiul ei și o vedeam cum redevenea țărancă și cum în ochii ei frumoși stăteau răsturnați salcâmii verzi, liniștiți și încărcați de un soi de flori albe despre care mama îmi spunea că se numesc brebenei și mă îndemna să le rup din crăci și să le mănânc. Nu înțelegeam, mi se părea grețos gustul dulceag și parfumul acelor flori, dar mama se făcea de nerecunoscut, le mânca și râdea de mine într-un fel care mă făcea să tremur de o gelozie atât de furioasă (îi ceream, agresiv, să nu le mănânce), încât numai palmele pe care mi le dădea mai mă trezeau și mă făceau să redevin copil. Mă ducea prin măguri pustii și îmi arăta cercuri largi în iarbă, urme ale ielelor care dansaseră pe acolo în timpul nopții și îmi povestea că ea le-a zărit odată, când era ca mine, și că nu era adevărat că vederea lor te pocea sau îți lua graiul, cum se speriau țăranii, și că într-o noapte o să mă trezească să le văd și eu, că sunt „surorile” mele și că nu trebuie să mă tem de ele. A făcut liceul la București și l-a cunoscut pe tata ca studentă; a întrerupt cursurile și s-a măritat cu el. Am pomenit adineauri cuvântul gelozie, îți vorbesc de mama ca să-ți explic ambiția mea care pe mulți, și chiar și pe tine, v-a pus în gardă, fiindcă e o trăsătură de caracter care naște foarte multă ură în jur, mai ales când e însoțită și de acele merite pe care o ambiție bine dirijată nu numai că nu le umbrește, ci chiar le potențează. Am fost un copil sănătos și fără sensibilitatea aceea de prisos care dă naștere la atâtea drame în viața unora. Cel puțin așa cred! La țară, contemplam uneori boii și îmi plăceau mai ales când stăteau liniștiți, cu coarnele în aer și cu ochiul lor netulburat de nicio neliniște. Cel mai perfect echilibru îl reprezintă boul și înțelegeam de ce egiptenii îl aleseseră ca zeu. Omul e o ființă permanent amenințată de dezechilibru, și idealul meu era, în acei ani, să am o minte de geniu și o insensibilitate de bou. Să nu-ți închipui însă că o astfel de insensibilitate mi-ar fi fost necesară ca să-mi pun în aplicare nu știu ce planuri care aveau să

treacă cu tăvălugul peste morala umană, ci numai pentru a nu răspunde excesului de sensibilitate pe care îl observam că exista la oameni și care se degradează și ia atâtea forme complicate și dezgustătoare, în care demnitatea conține și o doză de servilism, servilismul, un procent oarecare de demnitate, meschinăria îmbrăcând forme generoase și așa mai departe… Gama sentimentelor noastre naturale, îmi spuneam eu, e și așa destul de bogată și complicată, încât ce nevoie mai e de aceste degradări care fac din om personaj de comedie și de care omul, în momente de relaxare stârnite cu mijloacele artei, râde el însuși în hohote de complicitate, ea însăși comică, cu destinul? Rar mi se întâmpla – și ceea ce îți spun acum e valabil și pentru perioada prin care trec în prezent – să cunosc un om al cărui comportament să nu fie, mai devreme sau mai târziu, atins de acest soi de degradări. Un coleg, licean ca și mine, mi-a făcut odată cadou un stilou foarte frumos și din ziua aceea a început să umble cu mine cu brațul pe după gâtul meu și să mă înjure în mod familiar de mamă. I-am tras la un moment dat, exasperat, palme și picioare în cur, și am făcut o impresie foarte proastă asupra tuturor, a celorlalți colegi, dirigintelui și chiar mamei. Colegul însuși, nedumerit și sincer jignit, plângea cu lacrimi adevărate și mă implora din priviri să-i cer iertare, să ne împăcăm și totul să fie iar ca înainte. Nu i-am cerut nicio iertare, i-am mai tras câteva picioare în cur și i-am înapoiat stiloul, fără ca prin asta să mă fac mai înțeles. Dacă aș fi avut în mine echilibrul unui bou, întâi i-aș fi refuzat stiloul, n-aș fi fost adică sensibil la atenție, și al doilea, dacă totuși l-aș fi primit, aș fi primit apoi cu liniște suverană și înjurăturile, și gesturile lui familiare. Doctorița Tiberiu a venit la noi în spital prin protecția domnișoarei Zâne, șefa aceea de lucrări, era membră de partid și medic prost, ambițioasă și rea, am cunoscut-o imediat ce fel de fire are. Domnișoara Zâne își persecuta laborantele și le amenința, și doctorița Tiberiu nu numai că nu zicea nimic, în calitatea ei de membră de partid, dar îi făcea și vizite acasă acestei femei. Toate acestea ascunse în spatele frumuseții chipului ei pe care prietenul meu, doctorul Sârbu, văzându-l, i-a plăcut și a fost pe punctul de a cădea în cursă: era exact ce dorea ea, să se mărite cu unul dintre cei mai buni dintre noi, ca pe urmă, măritată, să-l împingă de la spate pe soț să ajungă ceea ce ambiția ei nu era în măsură să valorifice – fiindcă din punctul acesta de vedere proastă nu era și știa că numai ambiția și frumusețea nu ajung ca să-ți câștigi un loc de prestigiu în profesiunea noastră. I-am și spus-o: „Nu-ți face iluzii cu doctorul Sârbu, el se poate îndrăgosti de tine, dar după ce o să descopere că s-a înșelat, o să se

poarte cu tine fără milă.” „Nu mi-e frică”, mi-a răspuns ea atunci, cu ochii sticlind, și atunci am luat eu hotărârea care a dus la desfășurarea evenimentelor așa cum le știi. Ea nu te voia pe tine în mod special, voia un bărbat care să aibă perspectivele pe care ca nu le putea avea și din punctul acesta de vedere eu aveam în ochii ei mai mari perspective decât tine și nu mi-a fost greu s-o conving că o iubesc, cu atât mai mult cu cât îmi și plăcea, fiindcă numai un moralist mediocru satirizează o femeie frumoasă. Bineînțeles că pe urmă, când o întoarcere a ei la tine nu mai era posibilă, în ședința în care a fost demascată domnișoara Zâne, am afirmat cu sânge rece, când mi s-a pus întrebarea, că viitoarea mea soție n-a dat dovadă de vigilență în relațiile ei cu numita domnișoară și că merita să fie sancționată (ea a răspândit în spital știrea că ne vom căsători, eu nu i-am promis niciodată direct nimic în acest sens, deși arma folosită de mine ca s-o cuceresc era tocmai asta). O insensibilitate cucerită n-o să semene însă niciodată cu una naturală, totdeauna vei fi acuzat de premeditare și n-o să poți să-ți spui niciodată, așa cum își spunea Caligula căscând, după ce mai otrăvea un patrician: „Ceea ce admir eu cel mai mult la mine este insensibilitatea mea.” în fond, imaginea boului pe care mi-au lăsat-o în memorie vizitele mele la țară se asocia cu ideea de echilibru și nu de insensibilitate, asta însemnând de fapt puterea de a-ți urmări liniștit țelul, de a ara ogorul încet și adânc, de a mânca mereu aceeași iarbă cu aceeași foame, care să alunge ideea despre calitatea mâncării și de a dormi apoi profund după marea trudă depusă în timpul zilei. Despre ce era vorba de fapt? Fiind atât de deosebit de mama, pe care o iubeam și o admiram pe măsură ce treceau anii și pe măsură ce luam cunoștință de firile noastre atât de diferite, se năștea în același timp în mine ideea de a-i dovedi ei și mie însumi că reprezentam o altă ipoteză reușită de umanitate și că deosebirea dintre noi nu însemna decât asta și nu altceva. Eu n-aș putea să spun acuma cu certitudine dacă ideea asta s-a născut în mintea mea în mod spontan sau dacă nu mi-a fost sugerată chiar de mama, cu instinctul ei ieșit din comun care îi spunea că numai așa, dat fiind că băiatul nu-i semăna, putea stârni în el și emulația de a deveni în viață un om care să realizeze ceva mare și să-i păstreze și în inima lui, întregi, și dragostea, și admirația pe care copilul o avea pentru ea în mod natural, cum se întâmplă totdeauna când avem parte de o mamă reușită și nu purtăm din naștere cine știe ce stigmat al unei eredități încărcate, care ar face din noi, încă de mici, niște ticăloși. Fapt e că și acum, când sunt un om lucid și am ajuns la maturitate, tot nu-mi dau

seama ce fel de femeie e mama și de ce nu pot aproape niciodată să vorbesc despre ea ca despre o ființă foarte cunoscută, cum ar fi și firesc din moment ce eu voi avea în curând un copil și ea va împlini, peste doi-trei ani, vârsta de cincizeci. Nu-mi aduc aminte să mă fi îndoit vreodată de personalitatea mea și s-o fi simțit într-un fel anihilant pe a ei, cu toate acestea, mulți ani după ce am început să exercit medicina, toate proiectele mele aveau în vedere înainte de orice reacția imprevizibilă a mamei și dorința secretă să ajung cândva să trezesc în inima ei aceeași admirație pentru fiul ei cum avea acest fiu pentru mama lui. Nu era o idee obsesivă, dar era una fundamentală și ca să-ți sugerez cât de cât ceva din genul relațiilor care se stabiliseră între noi încă de la vârsta de cinci ani, să-ți relatez cum o dată spărsesem unul din puținele obiecte de preț din casă și cum mă apucase groaza la ideea că mama o să vină acasă și o să vadă. Bunica, făcându-i-se milă de mine – deoarece, cu obiceiurile ei țărănești, mama mă bătea foarte energic când nu reușea să mă convingă de ceva sau când făceam vreuna boacănă –, îmi propuse să punem totul pe seama întâmplării sau a pisicii și eu răsuflai ușurat, dar când am auzit pașii mamei pe scări, bunica și propunerea ei își pierdură orice importanță, alergai la ușă, ieșii afară din apartament și spusei imediat totul, pedeapsa pe care urma s-o primesc, și care era neîndoielnică, nemaiavând nicio importanță. Dar povestindu-ți scena asta îmi dau seama că am acoperit și nu am dezvăluit figura mamei, încât mai bine să renunț la intenția de a-ți sugera ceea ce ar fi necesar să înțelegi; ce coloratură particulară căpătă apoi ideea aceasta care mă însoți de-a lungul vârstelor, să ajung să realizez ceva deosebit în cel mai scurt timp și în niciun caz atât de târziu încât mama să fie atât de bătrână încât să i se pară totul foarte firesc – cum li se pare tuturor bătrânilor. Bineînțeles că în momentul în care căpătai siguranța că ideea aceasta era chiar expresia intimă și necesară a personalității mele, admirația pentru mama se potoli și procesul formării mele ca medic și ca om de știință se încheie. Este aproximativ perioada din care fiecare cunoscut al nostru sau coleg de profesiune poate povesti restul intuind mai mult sau mai puțin exact intențiile și premeditările noastre, deduse din ceea ce fiecare a văzut cu ochii lui sau a completat din cele auzite ceea ce s-a întâmplat. Un singur lucru nu-l știe nimeni și am să ți-l spun ție acum. Eu urmăresc să ajungem să vindecăm totuși schizofrenia sau să cucerim în orice caz teritorii întinse din domeniul pe care ea îl ține sub stăpânire, și de trei ani de zile nu dorm decât cinci ore pe noapte studiind tot ceea ce este cunoscut despre ea, ca să

pot pe urmă să formez un colectiv de cercetători și să pot să încep astfel atacul frontal contra acestei vechi maladii a psihicului uman. Iată aici rezultatul muncii mele!

Și doctorul Munteanu se sculă de pe canapea – se aflau acasă la el, în noua locuință, doctorul Sârbu exprimându-și dorința să afle unde stă și să vadă cum s-a aranjat se duse la birou și scoase din sertarele lui manuscrise impunătoare, cu titluri care se refereau la diversele forme ale maladiei, lucrări, după cum se părea, de sinteză, menite să-l elibereze pe cercetător de ceea ce se făcuse și să-l înarmeze în vederea a ceea ce urma să facă.

— După apariția acestor studii ar fi urmat să fac propunerea și să primesc aprobarea pentru formarea colectivului, continuă doctorul Munteanu în timp ce prietenul său, cu o curiozitate uimită și avidă, răsfoia unul dintre manuscrise. Nu se poate acorda conducerea unui colectiv unui tânăr necunoscut dintr-un spital în care există atâția medici cu experiență și care și ei pot declara, cum aș declara eu, că vor să realizeze lucruri mari în știință. Ar fi ca și când un simplu ofițer ar cere să i se dea conducerea unei armate fiindcă el e tot atât de bun comandant ca și Napoleon… Să trec acuma la lucrul pe care voiam să ți-l spun, la înfrângerea pe care totuși am suferit-o undeva, dar nu în spital, după cum crezi tu și alții, și pe care după teoria ta ar trebui s-o accept.

— O înfrângere, zise doctorul Sârbu, de aceea se cheamă așa, fiindcă dacă o accepți sau nu, urmările ei rămân neschimbate. Dacă există posibilitatea ca aceste consecințe să fie împiedicate înseamnă că nu e încă vorba de o înfrângere.

— Să-ți spun despre ce e vorba, dacă nu cumva ai și ghicit, continuă doctorul Munteanu. E vorba tot de mama. Când am luat hotărârea cu privire la formarea unui colectiv pe care urma să-l conduc, aveam atunci douăzeci și șapte de ani și îmi mai stăteau în față – așa hotărâsem eu – trei ani ca acest colectiv să-și înceapă activitatea. Timpul mi se părea pe atunci enorm. În acești ani, înainte de a mă hotărî să încep publicarea studiilor mele, mi se întâmplă ceva, o cunoscui pe fosta mea soție. Când a trebuit să mă despart nu mi-a fost deloc ușor, mama se atașase de Constanța și află înaintea mea că o să aibă un nepot. Părinții nu văd cu ochi buni o despărțire, sunt neliniștiți când fiii lor strică o căsătorie, ei nu mai au același timp în față și se tem să nu dispară înainte de a-și fi văzut copiii cu urmași. Încercai să-i explic mamei ceea ce eu însumi nu înțelegeam, de ce nu mai puteam trăi cu Constanța, și spre surpriza mea mama vărsă lacrimi, dar nu dintre cele

firești în asemenea împrejurări, ci lacrimi pline de durere și mai ales de neliniște, și anume tocmai pentru faptul pe care eu îl consideram drept argumentul meu moral, că din moment ce nici eu nu știam de ce căsătoria noastră ajunsese într-un impas și trebuia să ne despărțim, nu vedeam nici de ce trebuia să ne mai lege tardiv un copil, când acest lucru se putea evita fără nicio primejdie pentru nimeni. Îi explicai că și Constanța era de acord că n-aveam dreptul să aducem pe lume un copil fără unul dintre părinți, dar pentru întâia oară cuvintele mele nu găsiră la ea niciun ecou. Suferința ei îmi produse încetul cu încetul revelația unei judecăți implacabile, nedorite nici de ea, dar nemiloase și fără rezerve împotriva cursului pe care îl luase viața mea prin această nereușită în căsătorie. Aici era și multă superstiție țărănească, în ciuda faptului că mama e o femeie instruită și că trăiește în București de peste treizeci de ani. Mi se păru că sensul durerii ei nu e străin deci de idei exterioare și mă hotărâi atunci să mă recăsătoresc repede și tot atât de repede să refac situația de la punctul pe care îl presupuneam că reprezintă pentru mama nereușita mea, adică noua soție să rămână imediat însărcinată, socotind că pe mamă n-o interesa o anume soție, ci faptul natural de a avea o soție care în mod tot atât de natural trebuia să nască. Aici mi se păru că am chiar noroc, pe Irina o cunoșteam demult și ea chiar a și rămas însărcinată așa cum dorisem. Două luni după căsătorie, ministrul mă invită într-o zi la el în cabinet și îmi aduse la cunoștință că atât pregătirea mea, cât și nivelul meu politic și cultural îl îndreptățesc să-mi acorde sprijinul necesar să mă fac util în cadrul ministerului. Refuzai cu hotărâre și îi explicai că am alte planuri și că în niciun caz nu doresc să lucrez în diplomație. Sunt medic și mă interesează medicina. „Am o propunere, zise el. Du-te la Roma, unde e acum liber postul de consilier cultural, ia-ți lucrările cu tine și în timpul liber vezi-ți de medicină. După ce le termini, te întorci la spital.” Nu mi s-a părut nerealistă propunerea, cu atât mai mult cu cât aveam să găsesc acolo cărți și literatură de specialitate de care aveam absolută nevoie și, în cadrul serviciului la ambasadă, nu era de presupus că aveam să fiu mai mult ocupat decât la spital. Am hotărât deci să accept. La Roma am despachetat geamantanele cu cărți și am stat și am citit. Nimic altceva n-am făcut în cele câteva luni pe care le-am petrecut acolo… Îți spuneam data trecută ceva în legătură cu incapacitatea oamenilor de a rămâne senini și puternici în fața schimbărilor, cum încep să-i macine neliniștile sufletești: mă refeream tocmai la părinții mei și îți spuneam cum au reacționat ei, ca și tine, a doua zi după-amiază după ce m-

am întors la București și le-am făcut o vizită. În familie se spun uneori lucruri atât de neplăcute, încât te întrebi dacă cel mai mare dușman al tău nu ți-e de fapt prieten, în comparație cu părinții și rudele. Se spun din răutate sau din amărăciune, așa-zisele *adevăruri*, cuvinte crude, nepotrivite, grosolane, în nuditatea lor, justificate de gradul de rudenie sau de sânge. Ce se întâmplase cu tata? M-a întâmpinat cu informația că celebrul meu socru cică ar fi fost văzut la o berărie cu șapca pe cap stând la o masă și bând bere. M-am uitat la el cu atenție. „Ei și? zic. Ce e cu asta? N-are și el voie să bea o bere ca orice cetățean?" „Nimic! zice. Nimic!" Și dădea din mâini așa, ca din niște vârtelnițe, enervat și iritat de ceva. „Te-ai grăbit, zice, să lași fata borțoasă, ca în *Ion* de Liviu Rebreanu, ca să fii mai sigur de zestre! Ei? Și acum? Unde e zestrea?" „În loc să-ți vezi de lentilele dumitale, i-am răspuns, și să cercetezi mai departe dioptriile bolnavilor, îți vine pofta să fii nedelicat cu fiul tău, a cărui soție e însărcinată. Ce urmărești, să nu mai vorbim cel puțin doi ani?" „De ce ai divorțat tu, George? zice. Ai putea să-mi explici?"

Vorbea ca și când evenimentul la care se referea s-ar fi produs ieri și el l-ar fi aflat chiar azi, astfel de prospețime avea iritarea lui. Asta era insuportabil. Ce voia? Ce se întâmplase în lipsa mea? Mama tăcea și se uita la mine cu o expresie de mare neliniște în ochii ei atât de frumoși. „George, zice ea, nu cumva regreți că te-ai căsătorit cu Irina?" „Nu, mamă, de ce aș regreta?" i-am răspuns. Dar sensul neliniștii lor era totuși altul, și anume, desigur, căderea socrului, de care ei presupuneau că îmi legasem cariera și că acum nu voi mai fi reprimit la spital (deși le-am spus că totul e în regulă) și că nici la minister nu voi rămâne, și așa mai departe… Exista totuși undeva un sâmbure de adevăr: în zilele astea m-am întrebat și eu dacă n-ar fi fost cazul să reflectez mai mult înainte de a mă recăsători. Irina mă supăra și mama aflase și mă vizită într-o zi în noua locuință, și nu se putu abține să nu observe – fără s-o audă, bineînțeles, Irina –, făcând aluzie la prima mea soție, că vechiul apartament de pe Aleea Suter era o bijuterie în comparație cu ăsta. Observația mă tulbură, fiindcă mama continua să aibă în glas o tristețe al cărei înțeles era mult prea evident; ea considera că peste ceea ce mi se întâmplase înainte cu Constanța – și care nu putea fi remediat – mi s-a mai întâmplat încă ceva rău, și anume că voi locui aici definitiv și în orice caz răul va plana deasupra mea mereu. Era o temere voalată, reținută, dar foarte reală, de țărancă rudimentară care consideră schimbarea în bine trecătoare, iar schimbarea în rău definitivă. Care era însă schimbarea asta în

rău? Ce se întâmplase și cu mama? Și aproape concomitent cu discuția cu tine mi se strecură pe sub conștiința mea lucidă ideea unei înfrângeri în relațiile mele cu mama, înfrângere care mi se pare lipsită de sens, nedreaptă și mai ales absurdă prin lipsa de rațiune cu care mama nu vrea să accepte nici căsătoria mea cu Irina, nici copilul care o să vină și nici ideea de a lupta împotriva acestui fatalism țărănesc care vede toate lucrurile sub semnul iremediabilului. O căsătorie nereușită, desigur, poate fi înlocuită cu o alta, căreia să-i zici reușită, dar ceea ce era să fie nu mai e, și nici nu mai poate fi! Un copil al soției tale pe care ai iubit-o și pe care ai împiedicat-o să nască este ceva cum nu se poate mai trist și mai sfâșietor și aici privirea mamei în care citeam toate acestea ca într-o carte se lărgea și își sporea vizibil strălucirea, și deodată începea să curgă din ochii ei un șuvoi de lacrimi cum nu mi s-a întâmplat niciodată s-o văd din copilăria mea până în aceste zile. O iubea, se îndrăgostise de Constanța și eu nu știam, n-am aflat la timp… Iată, înfrângerea… Fiindcă îmi dau seama că nu pot avea asupra mamei, această ființă necunoscută, nicio putere și că totuși trebuie să fac ceva. Dar ce pot face? Oamenii care trăiesc sub imperiul unei lumini lăuntrice, cum e mama, sunt tot atât de intratabili ca și cei al căror suflet zace în întunericul cel mai adânc…

Aici se opri această neașteptată destăinuire.

VII

Doctorul Drăghici rămase deci să se ocupe în continuare de fosta soție bolnavă a colegului său, doctorul Munteanu, și el începu astfel, după ezitările doctorului Sârbu, să aplice energic tratamentul prescris. În fiecare dimineață la orele șapte i se făcea Constanței o înțepătură în braț și era apoi ținută fără să mănânce sau să bea trei ore sub efectul insulinei. În primele două zile reacția nu fu cea dorită, bolnava nu manifestă nici foamea și nici setea așteptată, în a treia zi însă ea se produse din plin și medicul se așeză lângă ea pe pat zâmbindu-i în felul acela al lui blajin care făcea din el ținta admirației aproape a tuturor bolnavilor din toate saloanele. În mintea lor practică și interesată ei îl confundau și credeau chiar că e un medic mare și

nu înțelegeau de ce stătea el pe la coadă când trecea în vizită suita aceea care avea în cap un ins scund, gros și cărunt și purtând mustață și având mai degrabă înfățișarea unui țăran bătrân și energic decât a unui *profesor*, cum i se adresau ceilalți, și care, după cum își închipuiau ei, nu vindecase niciodată pe nimeni. Istorisiri cu vindecări neobișnuite care circulau pe seama doctorului Drăghici, transmise printre bolnavi de către cei care stăteau aici în tratament de lungă durată, ajunseseră și la urechile Constanței și, în a treia zi când simți pentru întâia oară o modificare în starea ei, tresări când îl văzu și îi atribui de îndată curioasa și neașteptata schimbare pe care o simțea.

— Ce mi-ați făcut? șopti ea tremurând de emoție și de surpriză, încercând să se ridice în capul oaselor, vrând parcă într-o pornire naivă și ridicolă, pe care o au toți bolnavii la primele semne de remisiune, să arate că își dau seama de efortul medicului și că îi ies în întâmpinare făcând și ei un efort asemănător.

— Eu nu v-am făcut nimic, zise doctorul Drăghici, insulina își face efectul. Vă e foame, nu e așa? Ați uitat de obsesiile dumneavoastră și acum vă chinuie foamea și setea… Foarte bine! N-a fost omul, de când e el, supus foamei și setei?

Începea să-și aducă aminte de clipele pierdute într-un trecut care fugise în urmă, clipe blânde și sfioase care acum îi susurau în memorie asemeni unor mici izvoare, mici de tot și subțirele, atât de dulci și de subțiri, încât inconsistența lor îi picura în inimă remușcări și nostalgii sfâșietoare. Începea să știe ce i s-a întâmplat, bolovanul se dădea încet la o parte de pe inima ei și imensa apăsare slăbea. „Știu de ce m-am îmbolnăvit, își spunea, am uitat de copilăria mea, am uitat de viața mea trecută, am îngropat aceste bucurii prețioase și le-am schimbat cu altele, care n-au fost nici bune, nici curate.”

Inima începea să-i bată în piept foarte tare confirmându-i nu neliniștea și spaima, ca înainte, ci seninătatea și simplitatea unei bucurii calme și profunde. Sub pleoapele închise se întindeau, într-un dulce somn, primăveri străvezii, miraculoase, iar cerul se dezvelea înaintea ei ca o cupolă și începea să alerge sub el aruncând de pe ea ca pe o haină toată viața trăită până atunci… Nu se mai vedea decât zarea îndepărtată… Câmpia întinsă și verde… Dincolo de ea se aflau sate cu țărani care arau și semănau, dar ea și cu Vale nu știau ce este acela un stat și nici de ce oamenii aceia numiți țărani arau și semănau… Merseră înainte și dădură de un loc unde câmpia

era plină de un soi de iarbă subțire și deasă, verde și înaltă cât ei de mare. Intrară în ea, și foșnetul firelor îi sperie, ieșiră repede afară, uimiți și cu inimile ticăind. Mai încolo, pierdut în zare, ca un punct negru, se vedea un om care pășea agale în urma a doi cai. Pășea regulat într-un fel uimitor, parcă ar fi căutat ceva, dar fără să se grăbească, iar mișcările lui dădeau de înțeles că el căuta acel ceva de mult și o să continue să caute astfel până seara, și mâine, și toată viața, el și copiii lui. „Ăla ară”, spuse Vale, și Constanța, cuprinsă de o tainică uimire, înțelese și ea că într-adevăr omul acela ara, cu toate că niciodată nu mai văzuse nicăieri ceva asemănător. „Vale, hai să vedem și noi!”

„Haide”, răspunse Vale, și o luară la fugă într-acolo. Omul tocmai întorcea brazda și, văzându-i, se oprise. Cu un instrument de lemn, având în cap o bucată de fier ca un vârf de cuțit, începuse să curețe de pământ partea de metal a plugului, care luci o clipă, orbitor, la soare. Era desculț, în cămașă și izmene și cu o pălărie veche pe cap. Lângă cai, abia atunci băgaseră de seamă că se afla un băiat mare cât picioarele cailor, tot desculț, tot în cămașă și izmene și tot cu pălărie, la fel de veche ca și a țăranului. Era chiar taică-său, dar fără mustăți, și fără mâinile acestuia, mari și noduroase, de culoarea pământului, parcă mult mai mari și mai noduroase ca ale tatălui lor (când se întorcea de la *Ateliere,* și când Constanței i se părea că tatăl ei are niște mâini foarte mari). „Ce e, măi, copii?” spuse țăranul văzându-i, și glasul lui era parcă alb, nu voia nimic de la ei, nu-i alunga și nu se mira de ei și era liniștit și protector, ca și câmpia, ca și cerul și norii alburii și frumoși care stăteau pe cer în grămezi liniștite, sub văzduhul adânc al primăverii. „Ce faci, nene, ari?” întrebă Vale îndrăzneț. „Ar, taică, ar”, răspunse țăranul. Caii răsuflau odihnindu-se, erau obosiți și stăteau cuminți cu capetele în aer, cu trupurile brăzdate de nădușeală. „Ostenirăm caii, Vasilică, zise țăranul, uite la ei că nici de păscut nu le mai arde. Ia stai și tu jos și odihnește-te.” Băiatul se așeză, aruncă o privire cercetătoare spre Vale, iar țăranul începu să-și răsucească o țigară. Din fundul văii se apropia o femeie cu un par în mână, călcând pe marginea arăturii și la fiecare pas se oprea, înfigea parul în pământul negru, îl ocolea, arunca ceva în locul unde înfipsese parul, învelea cu piciorul ceea ce aruncase și mergea mai departe, repetând mereu aceleași mișcări. În curând se apropie și ea de capul locului și, fără să spună nimic, se așeză jos. Constanța o văzu apoi cum întinde mâna și rupe niște frunze de iarbă, pe care începu să le mănânce. Băiatul se apropie și începu și el să culeagă acele frunze și să le mănânce. „Ce de

măcriș! spuse femeia. Veniți încoace, copii, și culegeți măcriș.” Se apropie și începu și ea cu Vale să mestece acele frunze. Erau acre și în același timp dulci și parfumate, atât de bune…

„Ah, se trezi ea apucându-se cu mâinile de marginile patului, mi-e sete, mi-e foarte sete, am să leșin după gustul acesta răcoritor și dulce… Ah, acești ani, atât de istovitori, cu evenimente parcă prea grele, cu bucurii parcă prea încărcate… Am să trăiesc de aci înainte singură acasă la mine, singură de tot, și dimineața o să plec la elevii mei, o să merg încet, o să-i învăț carte și după aceea o să mă odihnesc, singură și liniștită. Și seara o să-l chem pe Vale la mine, o s-o chem și pe mama, am să-i servesc cu brânză albă și salată verde și cu ceai și cafea și Vale o să ne pună să ascultăm muzică… Iar duminică dimineața o să mergem cu toții afară pe câmpie, să ne așezăm pe iarbă și să culegem măcriș… N-o să mai iubesc pe nimeni, nimeni n-o să se mai culce de aici înainte în patul meu, nimeni, nimeni…”

Și viitorul acesta îi dădea parcă o beție, îl simțea în ea ca o cucerire de preț și își spunea că niciodată n-avea să-l mai trădeze… Foamea și mai ales setea aceasta care o făceau să simtă aceste chinuri atât de curate nu erau doar niște iluzii, se repetau în fiecare dimineață și le trăia așa cum le simțise odinioară ani nenumărați… Iată cum bolboroseau norii urcând amenințător deasupra cartierului și cum vocea mamei din casă o striga, pe ea și pe Vale: „Vale, Tanța, intrați înăuntru, închideți geamurile.” Totdeauna mama era neliniștită în astfel de clipe și închideau geamurile dar nu intrau în casă, se repezeau la poartă și se uitau de-a lungul străzii, pândind. Și pe ei îi neliniștea ceea ce avea să vină, dar ei doreau această neliniște, o căutau. „Vine”, țipa Vale și o lua la goană înapoi, se urcau în verandă și apucau stâlpul gros al casei în brațe, așteptând. Vedea vârtejul cum se apropie acum pe sus, călărind acoperișurile. Era ca o femeie fără contururi, mânioasă și despletită și cu partea de jos pătrundea deodată în curte și îi izbea, plesnindu-le chipurile, cu palmele ei de praf, de pietricele și de gunoaie. „Tanța, Vale, intrați în casă!” striga mama. Cum să intre în casă? Se dădeau jos, ocoleau colțul verandei, se opreau lângă bucătăria de vară și se urcau pe capra de tăiat lemne. În depărtare, cerul, plin de nori întunecați, cădea jos. Și deodată, în liniștea care se făcea, începeau prin preajmă să cadă picături rare și mari, zvârlite parcă de sus de cineva. Încetau în aceeași clipă. Apoi porneau iar, acum mai des, intensificându-se sub ochii lor, împânzind aerul și înecând împrejurimile. Vale șoptea: „Zi-i tare!” Și în clipa aceea murmurul sporea și văzduhul se încețoșa. Săreau jos de pe capră și se

adăposteau după zidul casei. Deasupra uruia streașina. Își punea gura sub șuvoi, închidea ochii, lăsa apa să-i stropească cu violență chipul, să-i curgă șiroaie pe gât și pe piept… apa asta care cădea de sus, cu gustul ei de ploaie pe care nicio apă nu-l avea…

Ușa cu geam a rezervei se dădea în lături și apărea sora cu tava de mâncare. Voia să întindă mâna să ia siropul și să-l bea, dar o cumplită slăbiciune îi paraliza mișcările. Nu se mai putea mișca, cerculețe alburii îi apăreau și dispăreau în fața ochilor. Sora își vâra atunci brațul sub ceafa bolnavei, o ridica atât cât să poată bea din pahar și bolnava înghițea lichidul tremurând din tot trupul.

Dar aceste ore ale dimineții în care izvoarele amintirii și ale speranței îi răscoleau atât de adânc sufletul nu-și prelungeau durata dincolo de sfârșitul mesei. Întunericul dens al deprimării revenea iarăși asupra ei îndată ce termina de mâncat și apăsarea grea a unei tristeți disperate îi tăia din nou calea și moartea își repeta asupra conștiinței ei înspăimântate exercițiul ei odios. Încerca să-și prelungească reproșurile acelea care îi subțiau atât de miraculos amintirile, dar efectul nu mai era același. „De ce oare, se întreba, n-am scos o lacrimă când m-am despărțit de bărbatul meu? Măcar când a plecat să fi plâns, să fi vărsat atunci o lacrimă. Nu e de mirare că s-a recăsătorit atât de curând, că m-a uitat atât de repede, căci ce amintiri puteau să-l împiedice pe el să mă uite, când eu treceam totdeauna mută prin fața lui când veneam acasă de pe teren, și când deschideam gura o făceam doar ca să mă vait, să-i spun că îmi merge prost cu elevii, că rămân în fața lor la fel de nătângă și proastă cum rămâneam în fața mamei când îmi punea fierul în mână să calc o rufa?…”

Aduna neîncetat asupra ei învinuiri din ce în ce mai exagerate, cu speranța obscură că această tristețe nemiloasă și agresivă o să-i înece în cele din urmă sufletul și o să poată în sfârșit să bocească prăbușită într-o suferință reală, cu gemete și lacrimi. Nu se întâmpla însă nimic și medicul se miră iarăși într-o zi auzind-o ce gânduri o stăpânesc.

— Există, zise el, la Dostoievski, un personaj numit Marmeladov, căruia îi place să se învinuiască și să sufere… Și să facă și paradă de cât de multe păcate e el capabil și de cât de multă suferință… Nu știe el, așa ca un franțuz, să mănânce un ou *a la coque*, dar în schimb cum știe să sufere!… Ei, nu mi-aș fi închipuit, continuă doctorul Drăghici, că de când ești la noi ai devenit o adeptă a lui Marmeladov! Eu, care te tratez și sunt mai în măsură decât dumneata să-mi dau seama cum îți merge, îți spun că îți merge

mult mai bine, te-ai mai îngrășat și în curând o să poți să te plimbi după-masă…

Bolnava însă, în afara dimineților, nu simțea nicio ameliorare, cu toate că observase și ea că se mai îndreptase, luase câteva kilograme și avea un ten ceva mai colorat. Ieșea din când în când în curte. Dar dacă în urma convorbirilor cu medicul înceta să mai fie obsedată de idei de vinovăție, în schimb, tristețea neîncetând să-i sfâșie mereu pieptul cu gheara ei necruțătoare, o idee tot începea să-i dea târcoale, una dintre cele mai statornice și care nu părea să aibă în ea nimic maladiv și anume că dacă în cele din urmă va reuși să se pună pe picioare fizicește, împotriva acestei tristeți disperate care nu voia să cedeze nu există remediu, și o va purta în inimă până la moarte. Avea senzația stranie, cu această tristețe în ea, că asista la spectacolul vieții din spatele lui, cum ar fi asistat la o piesă nu din sală, ci din culise, văzând astfel regia vieții cu toate mijloacele ei de producere a iluziei și cunoscând parcă totul. În adâncul acestei cunoașteri zăcea însă spaima de a nu mai cunoaște nimic și se îngrozea văzând cum pe sub ochii ei reci și sticloși trecea lumea naivă și nepăsătoare, plutind inconștient în mica ei beție de dorințe efemere. Numai cerul și norii n-aveau moarte și se ferea să se uite în sus, speriată de întrebările lor mari, pe care le presimțea deasupra capului: „Dacă te-ai născut ca să dispari, pentru ce te-ai mai născut? Noi suntem veșnici!”

Această tristețe strivitoare era, așadar, dușmanul ei intim, care nu se temea de niciun medicament și care era tot atât de neînvins cum de neînvins e bucuria de a trăi a celui în inima căruia acest dușman nu s-a putut plămădi. Fiindcă tristețea aceasta nu era o boală, ci o emanație a propriei vieți ajunse într-o etapă în care speranța nu mai e posibilă.

Începuse să se miște încet pe coridoare și să coboare seara în parc și să se plimbe așa cum îi și spusese doctorul Drăghici că o să se întâmple, fără să acorde însă în sinea ei vreo importanță acestei schimbări, obsedată mereu de viitorul care o întâmpina cu tristețea aceea cuibărită în adâncul sufletului. *Profesorului*, care o mai văzu o dată în toiul tratamentului și care îi spuse că arată bine și că i s-au colorat obrajii, îi răspunse că a observat și ea acest lucru, dar adevărul e că această culoare seamănă cu aceea a unui măr care are coaja roșie și frumoasă, dar înăuntru s-a cuibărit un vierme.

VIII

Și apoi deodată, tot în aceste zile, când se așteptau mai puțin, cei doi doctori prieteni primiră o lovitură. La treizeci de ani câți împlineau ei atunci, tinerii fac de obicei experiența dragostei și primele iluzii care suportă un șoc mai mare sunt cele legate de o femeie. În privința asta însă, unul dintre ei avea iluziile întregi, reușind să acopere în întregime în amintire eșecul lui cu doctorița Tiberiu și credea, așa cum cred foarte mulți oameni, că viața noastră pe pământ este foarte lungă și avem întotdeauna timp să ne-o refacem și să fim de mai multe ori fericiți. Cum crezuse doctorul Munteanu căutându-și foarte rapid o altă nevastă. Nu dintr-o experiență cu vreo femeie îi aștepta deci lovitura.

Evenimentele avură loc tocmai când doctorul Sârbu le credea cel mai puțin posibile, când doctorul Munteanu îi făcuse destăinuirea aceea a lui stranie cu privire la relațiile cu maică-sa și îi dezvăluise planurile lui vechi de a forma în spital un colectiv de cercetători. Doctorul Sârbu se pregătea bucuros să plece în concediu, și în afară de ședința trimestrială a organizației de bază nu mai avea nicio treabă în spital. Își lăsase bolnavii în grija doctorului Drăghici și Stamate și își încasase chiar și salariul, intrase adică în plină vacanță. La două zile însă după ce își anunță plecarea, doctorul Simion îi telefonă acasă și îl întrebă dacă n-a plecat încă. În cazul când n-a plecat, zise proaspătul secretar, îi reamintea că aveau ședință de organizație și îi spuse și data precisă, ora și pavilionul unde avea să aibă loc, în pavilionul radiologie, la demisol, fiindcă, zise doctorul Simion cu un glas parcă plin de făgăduieli, acolo era mai răcoare și puteau să se adune liniștiți și să discute conform ordinii de zi.

În felul acesta începu această ședință, era într-adevăr foarte cald și toată lumea se gândea că toți o să vorbească puțin, să „sleiască” repede ordinea de zi, cum se exprimase în glumă doctorul Simion dându-le tuturor telefoane, și seara, nu tocmai târziu, să se ducă apoi fiecare acasă.

— O să iei cuvântul, doctore? îl întrebă secretarul organizației pe doctorul Sârbu înainte de a închide.

— Știi că eu nu vorbesc bine, răspunse doctorul Sârbu mirat. Dar de ce întrebi?

— Ar fi bine să iei cuvântul, zise doctorul Simion parcă reflectând, ca și când ideea aceasta i-ar fi trecut prin minte chiar în clipa aceea.

— De ce?

— Zic și eu. Nu vorbești bine, dar ai putea să spui lucruri interesante.

Se făcu o mică tăcere înainte ca doctorul Sârbu să răspundă. Noul secretar de organizație era un ins corect și sârguincios ca medic, ca secretar însă dovedea însușiri deosebite. Evident, activitatea cea mare a unui medic e tot la patul bolnavului, dar dacă așa am hotărât, așa trebuie să facem, părea să le spună doctorul Simion. În timpul vechiului birou din care făcea parte și doctorul Munteanu, se luau de asemenea hotărâri, dar era ceva care lipsea sau care prisosea în modul cum se traduceau ele în practică. Toată lumea parcă uita de ele, deși mecanismul ședințelor era același, frazele care se rosteau aveau în vedere apărarea acelorași principii. Și cu toate acestea, o inerție curioasă îi împiedica pe membrii biroului să urmărească, și pe membrii organizației să execute sarcinile care li se încredințau. Și nu s-ar fi putut spune că doctorului Simion îi displăcea, să zicem, modul degajat sau glumele pe care le făcea de pildă doctorul Munteanu când conducea o ședință, dimpotrivă, în privința aceasta el se străduia chiar să-l imite ca și când ar fi vrut parcă să probeze că nu ăsta era cusurul predecesorilor săi, din contră, ăsta fiind un merit. Și nici că doctorul Simion ar fi exagerat cu îndeplinirea sarcinilor, cum s-ar fi părut la prima vedere. Pe acelea însă care se hotărau le urmărea fără explicații de prisos, având în surâsul său *finaud* și pe chipul său cu trăsături stabile, de om care se simte sigur pe picioarele sale, întipărită expresia însăși a evidenței, vrând parcă să spună că executarea sarcinilor era între altele și o chestiune de disciplină colectivă, atât de necesară intelectualilor în această fază de tranziție de la o societate la alta, când partidul cerea de la membrii săi să-și educe voința și conștiința ca această trecere să dureze cât mai puțin posibil, cu cât mai puține dureri, și scopul comun să fie atins printr-un efort la care să participe cât mai mulți din cei mai buni. „Trebuie să facem treabă, spunea el. Nu mai merge.” în asta consta toată filosofia lui. O simpatie fără rezerve începuse deci să înconjoare persoana doctorului Simion, fiecare simțind în mod practic că era activ și că orele pe care le petrecea în ședințe aveau un sens.

Doctorul Sârbu nutrea și el aceleași sentimente ca și ceilalți pentru colegul său și de aceea când doctorul Simion îi spuse la telefon că „ar fi bine să ia cuvântul” el făcu un efort să înțeleagă ce putea să însemne acel

„ar fi bine”, convins dinainte că nu era vorba de o simplă opinie și știind că doctorul Simion nu era un palavragiu.

— Da, îi răspunse el în cele din urmă; aș putea să spun lucruri interesante, e adevărat, dar știi și dumneata, doctore, că pe urmă trebuie să ia cuvântul altul ca să explice el ce-am vrut să spun eu. Ți-aduci aminte că odată doctorul Balaban a stârnit în sfârșit și el râsete generale spunând că el are curajul să instituie un premiu pentru cine ar fi în stare să înțeleagă și să-i explice și lui ce vreau eu să spun când iau cuvântul. Ți-aduci aminte?

Doctorul Simion râse foarte vesel la celălalt capăt al firului și apoi se opri și zise numaidecât, cu alt glas, ca și când cel care ar fi râs ar fi fost un al treilea care asculta clandestin, pe alt fir.

— Asta e după conceptul grec sau latin al oratoriei, ce-ți impută doctorul Balaban. După cel anglo-saxon am auzit că e invers: un orator care vorbește bine face o impresie foarte proastă, este suspectat că a vrut să-i inducă pe ascultători în eroare folosind arta oratoriei. Dacă vorbești bâlbâit în Camera Comunelor, și nimeni nu înțelege ce-ai vrut să spui, ești primit cu aplauze furtunoase, ai fost adică sincer, n-ai vrut să iei mințile nimănui folosind trucuri de efect. Ei, aplică principiul ăsta, încheie doctorul Simion, surprinzător, vorbește așa cum poți și eu o să te ascult ca un englez.

— Bine, doctore, răspunse celălalt acceptând, înțelegând în cele din urmă că secretarul are poate în vedere faptul că e prima lui ședință trimestrială de când fusese ales noul birou și că voia ca discuția la raport să fie interesantă și reușită. E în regulă, mai spuse el, am să iau cuvântul.

Dar bineînțeles că nici nu se gândi să ia în seamă sugestia că putea vorbi oricum și, ca de obicei, se pregăti cu o zi înainte făcându-și un punctaj minuțios, deși știa că așa minuțios cum și-l făcea uneori nu-i mai servea la nimic. În privința aceasta experiența îl învățase pe doctorul Sârbu să nu se încreadă decât foarte aproximativ în punctul de vedere sau în ideile care făceau, cu o zi înainte de ședință, obiectul punctajului său. Într-adevăr, pe lângă că vorbea destul de rău, cu acea stângăcie de neînțeles pentru un om care avea totdeauna ceva interesant de spus, dar destul de frecventă la intelectualii a căror gândire nu se desfășoară în voie decât în intimitate, doctorul Sârbu își mai și agrava această stângăcie, întârziind, din lipsă de experiență sau perspicacitate, să adopte în luările sale de cuvânt acele formule curente de limbaj și de gândire menite să înlăture nuanțele și exprimările prea originale, inoperante, dacă nu chiar dăunătoare, într-o perioadă în care gândirea socială își căuta rapid un stil al ei nou, în stare să

se impună și să fie asimilat de categorii largi de oameni, de la intelectuali subtili la muncitori cu calificare superioară sau țărani. Doctorul Sârbu se străduia să adopte și el acest stil, în care lozincile de pe pereți sau din ziare trebuiau incluse și rostite cu un astfel de glas, încât să lase impresia că sunt descoperirile proprii ale vorbitorului, dar observa că mai mari succese obținea în această direcție portarul spitalului și atunci își amintea că el este intelectual și trebuie să se exprime ca atare și când reușea, era într-adevăr apreciat, numai că asta i se întâmpla o dată pe an. De cele mai multe ori când își propunea să ia cuvântul, încă din prima jumătate de oră după începerea ședinței, ascultându-i pe cei din prezidiu sau pe cei care îl precedau, își dădea seama că punctul său de vedere se potrivea cu mersul ședinței ca nuca în perete. În dezvoltarea ideilor lui el presupunea de pildă posibilitatea adoptării unui ton ironic. Or, ședința începea, să zicem, într-o atmosferă gravă, care chiar dacă mai slăbea pe parcurs, tot nu ajungea până acolo încât să permită unui vorbitor să aibă un asemenea ton. Alteori se întâmpla tocmai pe dos, ședința începea într-o atmosferă voioasă și pe undeva, superficială, și doctorul Sârbu avea în buzunar un punctaj foarte pretențios, care după cum îl gândise el acasă nu putea fi dezvoltat decât pe un ton grav și cu citate din filosofi. Și una dintre cauzele pentru care el vorbea atât de greu la ședințe avea și această explicație, că el făcea parte din acea categorie de intelectuali a căror gândire se formase din asimilarea culturii profesionale ca student și a lecturilor solitare ca medic și nu exprimase niciodată într-o adunare idei care nu aveau legătură directă cu profesiunea. Și când în ședințe înțelegea că punctajul lui era dat peste cap, intra în derută fiindcă nu mai putea să-și retragă cuvântul și în clipa când de la prezidiu se anunța: „Are cuvântul doctorul Cutare, se pregătește doctorul Sârbu”, simțea cum i se formează și încep să i se rostogolească încet de la ceafa în jos pe șira spinării picături groase și reci de sudoare. Începea, bineînțeles, să-și bâlbâie aceleași idei din punctaj, fiindcă era incapabil să le reia pe cele care dominau ședința, dar nu se mai înțelegea nimic din ideile lui la al căror ton trebuise să renunțe.

IX

De astă dată însă se potrivi ca el să ceară și doctorul Simion să-i dea primul cuvânt și cum ședința începea într-o atmosferă neutră, putu să vorbească așa cum se gândise de acasă, deși i se întâmplă apoi pe parcurs un lucru care nu i se mai întâmplase de mult, adică fu întrerupt din adunare și cineva îi puse o întrebare neplăcută.

Alături de demisolul unde se ținea ședința străjuiau doi copaci umbroși și bătrâni și cam după ce se termină raportul și începură discuțiile, un stol gros de vrăbii năvăli în frunzișul lor și începu să se certe atât de gălăgios și îndelung, încât doctorul Sârbu, în picioare, se întrerupse brusc și scurta tăcere amuzată care urmă îl calmă cu totul și putu după aceea să-i dea înainte nestingherit. De fapt nu vorbise el primul, ci doctorul Mircea, dar era ca și când n-ar fi vorbit, fiindcă doctorul Mircea cerea totdeauna primul cuvântul ca să nu trebuiască să ia atitudine în cazul când desfășurarea ședinței ar fi impus acest lucru, adică să nu i se impute că n-a vorbit, și toată lumea se învățase cu el, bălmăjea, cu un aer nu se știe de ce agresiv, probabil ca să lase impresia că e combativ la adresa dușmanului de clasă, timp de câteva minute, fără să fie ascultat de nimeni și în felul acesta, adică cu acest protocol pe care nici nu-l mai băgau în seamă, începeau apoi discuțiile. De la raionul de partid participa chiar primul-secretar, se afla în prezidiu cu cei trei membri ai biroului și asculta foarte atent cuvântul doctorului Sârbu. Fiind nou în această funcție, toți înțeleseseră că el voia să cunoască întâi bine această organizație cu specificul ei intelectual (venea aproape la toate ședințele) și abia pe urmă, după ce avea să se familiarizeze cu ei și cu problemele lor, să intervină când ar fi fost cazul.

Deocamdată tăcea și asculta și numai foarte rar făcea câte o observație sau spunea câte un cuvânt care putea fi luat drept o confirmare sau o negare a poziției cuiva. Asta făcea o impresie foarte bună și era de pe acum privit cu simpatie, părea să fie cu totul pe placul lor. Micile lui intervenții lăsau să transpară că avea toată considerația pentru profesiunea lor în care n-avea în niciun caz pretenția să se amestece, dar cerea și el, la rândul lui, ca în chestiunile politice toți tovarășii medici să fie la curent și să execute ca orice membru de partid sarcinile pe care organizația le trasează. Era o idee care nu trebuia câtuși de puțin, datorită aparentei ei simplități, subapreciată. Fusese una dintre puținele pe care le formulase în fața lor, cu o înțelegere potolită și detașată a situației, dat fiind faptul că unii puteau gândi că aceste sarcini nu sunt, deocamdată, la nivelul preocupărilor lor. Dar se va ajunge și acolo.

Deși se simțea foarte liniștit și n-avea de nicăieri vreun indiciu că ideile sale nu se potrivesc cu atmosfera adunării, doctorul Sârbu își dădea seama că vorbește totuși foarte prost și că n-a reușit aproape deloc să stârnească în mod serios interesul cuiva. În sală, deși era liniște, persista o neatenție multiplă, compusă din foșnete fără rost, zgomote mici care se produceau chiar în clipa când el exprima cea mai importantă idee, o tuse a cuiva sau un scârțâit de scaun care se întâlnea chiar cu finalul important, așa credea el, al unei fraze. Ideile din punctajul său se refereau la schimbarea importantă care se petrecuse în organizație (în bine) odată cu alegerea noului birou, și cum reușise doctorul Simion în calitatea lui de secretar să rezolve în câteva luni o serie de probleme care trenau nerezolvate în spital de aproape doi ani, enumerarea minuțioasă a acestor probleme constituind grosul argumentației, și pe deasupra câteva aprecieri foarte elogioase despre același doctor Simion, care, ca un bun secretar, împreună cu un birou activ, reușea să te convingă și să te antreneze. Avea el, doctorul Simion, acest merit, care nu poate fi apreciat la justa sa valoare decât prin comparație cu vechiul birou, care pe el, pe doctorul Sârbu personal, nu l-a făcut să simtă decât că e posesorul unui simplu carnet roșu… Ajunsese foarte mulțumit de sine la acest punct în luarea de cuvânt; pronunțând însă această frază își dădu seama, în timp ce gura continua să scoată cuvinte, că a spus o gogomănie și se grăbi să încheie, prins de o enervare subită, care nedumeri adunarea. Și atunci se auzi întrebarea care îl împiedică să se așeze:

— Tovarășul doctor Sârbu spune că a considerat acțiunile obștești incompatibile cu stofa unui intelectual…

O voce protestă și îl întrerupse:

— Nu s-a exprimat așa.

Se exprimase astfel: „Mi s-a părut că nu e cazul să facem pe felcerii, substituindu-ne Sanepidului.”

— Să precizeze doctorul Sârbu, prin exemple concrete, continuă directorul spitalului netulburat, acele acțiuni obștești la care n-a considerat că trebuie să ia parte.

Se făcu tăcere.

— De exemplu, acțiunea de lămurire a populației în ce privește respectarea regulilor de igienă pentru prevenirea maladiilor, răspunse vorbitorul. Era o acțiune obștească, deși sarcina aceasta este a policlinicilor raionale și a Serviciului sanitar al Capitalei. Uneori însă, trebuie să

intervenim tocmai de aceea, că în anumite sectoare sociale este necesară o mobilizare în plus a forțelor.

— Foarte bine, zise atunci primul-secretar al raionului, de la prezidiu.

Și încurajat parcă, doctorul Sârbu continuă și deveni și agresiv:

— Știu că tovarășul director, dacă ar fi situația de așa natură, ar scoate pe câțiva dintre noi, pe care îi crede dânsul, după o apreciere aproximativă, că sunt mai buni pentru tratamentul gâlcilor decât pentru specialitatea la care s-au format și ne-ar trimite la Căciulații din deal, dar deocamdată faptul nu e posibil și l-aș ruga să nu-mi deformeze ideile înainte de a mi le combate.

Nu râse nimeni și nici nu prea se înțelese ce-a vrut să spună. Directorul rosti cu sinceră nedumerire și își însoți întrebarea și cu o expresie potrivită, care avu un efect instantaneu.

— Care gâlci, doctore? zise el. Și de ce crezi dumneata că locuitorii din Căciulații din deal n-au nevoie de asistență medicală!?

Și adunarea izbucni imediat în hohote. Doctorul Sârbu simți cum i se urcă încet sângele în obraji și o undă rece de ură crescu în el la adresa acestui medic mai în vârstă, dar ranchiunos și în mod absurd invidios pe activitatea științifică a colegilor lui, și din pricina căruia toată organizația râdea acum fără niciun rost, de el, de doctorul Sârbu. Când se așeză jos, adică prea târziu, își dădu seama că ar fi trebuit în clipa aceea să spună că e ușor să faci circ simulând că nu înțelegi despre ce e vorba, mai greu e… O violentă durere de cap îl picnise ca și când brusc i s-ar fi prins tâmplele într-o menghine de fier și uită tot ce gândise. Da, iată, vechea lui durere care apărea când și când, la două sau trei luni, și care îl aducea de fiecare dată în cabinetul medicului medicilor, doctorul Ionescu.

Directorul nu scăpă însă cu maniera aceasta foarte frecventă de a face pe prostul.

— Uite că nu numai doctorul Balaban a reușit să stârnească ilaritate pe socoteala doctorului Sârbu, ci și tovarășul director, zise doctorul Simion de la prezidiu cu o ironie directă, care alungă numaidecât din adunare orice urmă de veselie. Cum e cu caloriferele din sala de comunicări, tovarășe director? Despre ele a vorbit foarte clar doctorul Sârbu și la asta ar fi trebuit să vă referiți, nu la cine trebuie să se ducă de fapt în Căciulații din deal. Cred că știți mai bine decât toți că în Căciulații din deal nu există niciun pavilion de psihiatrie și ca atare n-are ce căuta acolo doctorul Sârbu.

— Care calorifere? întrebă directorul.

— Care stăteau reci, și noi în paltoane iarna, în timpul comunicărilor, răspunse doctorul Simion cu falsă bunăvoință.
— Erau planificate, doctore, răspunse directorul cu o indignare la fel de adevărată ca și nedumerirea lui de mai înainte privitoare la gâlci, și adunarea izbucni iar în hohote, deoarece caloriferele acelea se tot planificau de vreo doi ani și tot nu se mai reparau.
Directorul auzise că o să fie schimbat, întrebările acestea în plenul organizației erau o confirmare a zvonurilor care circulau în acest sens de câtva timp și nu se sfii să-și spună deschis părerea aceea a lui pe care el credea că nu i-o cunoșteau decât secretara și intendentul, și adăugă:
— Tot nu folosea la nimic, zise el lapidar și cu o intonație parcă resemnată că în zadar se discută pe această temă, el rămâne la convingerea că așa-zisa „activitate științifică” a unora ca doctorul Sârbu nu merita reparația și cheltuielile acelei săli.
— Noi o să vă dovedim că folosește, răspunse doctorul Simion.
Prim-secretarul Dănilă interveni și el, spre satisfacția doctorului Sârbu… Cum, zise el, ce însemna asta, că nu folosea la nimic o sală de comunicări, ce-a vrut să spună directorul cu afirmația aceasta ciudată, pe care el, Dănilă, mărturisea sincer, n-o înțelegea? Era sau nu vorba de sala de comunicări?
— Da, zise directorul și se ridică în picioare.
— Adică o sală în care se adună doctorii și își comunică, nu-i așa, cazurile mai interesante sau mai grele… Da sau nu?
— Da!
— Atunci cum nu folosea la nimic?
Se făcu tăcere în adunare. Directorul nu răspunse.
— Nu înțeleg! zise Dănilă nedumerit, dar cu o astfel de voce, că toți își dădură seama că dimpotrivă, înțelege prea mult, însă nu vrea să ridice acum problema acestui director care punea bețe în roate propriilor săi colegi profitând de faptul că funcția îi dădea o astfel de putere. Nu înțeleg, repetă primul-secretar, o să lămurim noi și chestia asta și nu înțeleg nici cum dumneavoastră v-ați împăcat cu situația, deși erați aici în organizație și puteați să-l trageți pe tovarășul director la răspundere, sau dacă era cazul, să-l ajutați…
I se dădu cuvântul următorului. Acest al doilea, fiindcă n-avea ce spune, reluă și el fără să se jeneze ideea emisă de antevorbitor, că adică a activat biroul foarte bine în aceste trei luni și că într-adevăr, în comparație cu vechiul birou simțise și el că nu e numai posesorul unui simplu carnet

roșu… Doctorul Sârbu, apăsându-și tâmplele cu podul palmelor și presându-și din când în când ochii, tresări și se uită să vadă cine vorbea. Era un vestit chirurg, desfăcător de cranii, un ins a cărui cruzime în limbaj băga groaza în pacienți, dar pe care îi și vindeca, și doctorul Sârbu fu uimit să-l audă vorbind atât de șters și împrumutând de la el ideea aceea cu carnetul. Mai vorbiră vreo doi cam la fel de șters și luară o pauză. În pauză doctorul Sârbu se duse la farmacia spitalului și înghiți deodată două antinevralgice. Nu simți însă, după jumătate de oră cât ținu pauza, nicio ameliorare și ceru voie să părăsească ședința. Doctorul Simion se cam codi, îi dădu de înțeles că ar fi bine să rămână, că o să se reia chestiunea activității direcției spitalului și că el, doctorul Sârbu, ar putea să mai ia cuvântul. Nu putea să rabde? Era doar o durere de cap, avea să-i treacă..

— Da, dar trece numai dacă mă duc eu la cineva care îmi dă el nu știu ce pilulă, răspunse doctorul Sârbu. Dacă îmi trece, promit că mă întorc.

— Neapărat, zise secretarul organizației. Să știi că o să dureze, suntem informați că doctorul Chirescu (așa îl chema pe director) a venit la ședință cu un dosar, el și Pantofaru (acesta era șeful cadrelor). Nu te uita la ceas și întoarce-te chiar dacă e târziu.

— Am promis, răspunse doctorul Sârbu.

X

Dar nu se ținu de promisiune fiindcă se uită totuși la ceas când îi trecu durerea de cap și i se păru că e prea târziu să mai revină: era unsprezece noaptea când sosi acasă venind de la doctorul Ionescu și nu bănui că la ora aceea târzie ședința mai putea continua. Cum era în concediu, a doua zi nu se duse la spital, dădu însă un telefon să afle la ce oră se terminase și cum decursese, dacă într-adevăr se discutase chestiunea conducerii și dacă directorul spitalului, doctorul Chirescu, venise cu un dosar, așa cum spusese doctorul Simion. I se răspunse că ședința durase până pe la ora două noaptea și că da, se discutase și chestiunea conducerii…

— Ai făcut rău că ai plecat, doctore, zise la celălalt capăt al firului vocea cunoscută a doctoriței Tiberiu (cu ea vorbea, îl căutase întâi pe doctorul

Munteanu și i se răspunsese de către o voce necunoscută că lipsea de la spital).

— De ce am făcut rău? o întrebă doctorul Sârbu surprins de tonul ei ciudat, altul decât cel obișnuit.

— Ai să afli, spuse femeia în același fel. Văd că nu știi nimic. Vino la spital, deși nu mai e nimic de făcut.

— Ce să aflu?! repetă el și își dădu seama în aceeași clipă de stupiditatea întrebării.

Ea îl ajută însă în aceeași clipă, șoptindu-i:

— Doctore, vino la spital!… Te aștept. Da' vino imediat.

Doctorul Sârbu nu se grăbi însă să se îmbrace și să plece imediat la spital. Nu-i plăcea să dezlege enigme în care nu credea. Îl căută pe doctorul Simion, dar nu-l găsi, și atunci telefonă laborantei Mihai Elena, femeia aceea care îl atrăsese cu ani în urmă în partid și care ținea și acum la el.

— Da', spuse ea la telefon foarte uimită, ce e cu dumneavoastră, nu sunteți aici?

— Nu, sunt în concediu. Ia spune, tovarășă Elena, cum a fost ieri? Am auzit că ați ținut-o până pe la două noaptea.

— Da, răspunse laboranta, și nu mai spuse nimic, nu mai adăugă niciun amănunt, urmă o tăcere de neînțeles.

— Ce-ați discutat atâta?

Femeia tăcu însă mai departe, nu veni nimic de la celălalt capăt al firului.

— Probleme, spuse ea în cele din urmă. Darea de seamă… Veniți la spital, zise apoi cu o voce care în clipa aceea semăna cu a doctoriței Tiberiu. Nu știți nimic?

— Ce să știu?

— Ce s-a întâmplat de dimineață?

— Nu.

— Veniți la spital. Da' veniți imediat…

Și se poticni iar, nu mai adăugă nimic.

— Bine, tovarășă Elena, mulțumesc, zise atunci doctorul Sârbu înțelegând că n-are rost să mai insiste. Închise telefonul și începu să se îmbrace grăbit.

Era limpede că se întâmplase ceva și știa tot spitalul și nu la telefon avea să afle ce anume. În orice caz se întâmplase ceva în care nu se mai putea interveni, doctorița Tiberiu lăsase să-i scape că nu mai era nimic de făcut. Ce se putuse întâmpla?

O oră mai târziu intra în biroul ei, și fata se ridică imediat de pe scaun și veni spre el. Îl apucă de braț și îi spuse cu o voce joasă și foarte hotărâtă, vrând parcă să înlăture astfel tot ce era de prisos în evenimentul și așa destul de straniu care se petrecuse:

— Doctorul Munteanu s-a sinucis azi-dimineață cu o doză mare de luminai. E la serviciul opt, în agonie. Nu mai e nimic de făcut. Vrei să-l vezi?

Și în timp ce punea această întrebare fata luă din cuier un halat alb, proaspăt, îl scoase pe cel de pe ea și se îmbrăcă. Înmărmurit, doctorul Sârbu se schimbă la față și sângele îi pieri din obraz. Fata îl luă de braț și ieșiră pe coridor.

— Sunt acolo toți profesorii, continuă apoi fata, mergând amândoi de-a lungul coridorului. I-au administrat antidotul și au încercat să-i facă spălături… Nu i se poate descleșta gura și cineva a încercat să-i bage tubul pe nas… N-a reușit decât să-i facă o hemoragie… Când ai telefonat tu tocmai plecasem, profesorul Istrate mi-a șoptit că în câteva ore o să moară și n-am putut să…

Ieșiseră în curte. Doctorul Sârbu își revenise între timp și o întrebă pe doctorița Tiberiu ce s-a întâmplat. A fost ceva în ședință, care e explicația acestei sinucideri?

— Dragă, a fost, răspunse ea cu aceeași voce hotărâtă și din care se simțea că n-are de gând să renunțe la adevărurile pe care ea le știa în legătură cu această problemă, indiferent cine era implicat în ele, chiar și ea însăși. A fost, reluă ea, dar, cum să-ți spun, nimeni nu se sinucide dintr-atât. Ședința s-a terminat pe la orele două și am plecat toți acasă. Dimineața pe la opt a fost adus aici în stare de comă și nevastă-sa pretinde că i s-a întâmplat ceva în timpul nopții, a primit un telefon. Nu era el prea vesel când a venit acasă (și am să-ți povestesc de ce, era bineînțeles în legătură cu ședința) și n-a apucat bine să se dezbrace că a sunat telefonul. Asta e, de la cine a primit el telefonul la ora aia și ce-a aflat, ce i s-a spus… Nevastă-sa pretinde că asta e pricina, că după aia el a intrat în biroul lui, a stat acolo nițel; și pe urmă a ieșit… I-a spus că are puțină treabă și se întoarce. S-a întors cam după vreun ceas și i-a spus nevestei că mai lucrează puțin și se culcă și el (avea obiceiul să lucreze târziu noaptea). Ieșise probabil în oraș după luminai, nu i-a fost greu să-și facă singur o rețetă…

— La ce oră a luat doza?

— Să fi fost ora cinci sau șase…

Doctorul Sârbu se uită la ceas și se posomori. Nu era foarte târziu, dar nici prea devreme nu mai era. Urcau încet scările serviciului opt. Doctorul Munteanu fusese adus într-o rezervă și stătea întins pe pat, cu ochii închiși cu o paloare mortală pe chipul lui sever, cu trăsături fine și net desenate. Toată lumea tăcea, sau mai bine zis aștepta, și doctorul Sârbu îndată ce intră rămase și el tăcut, cu fata alături, în aceeași așteptare. Se aflau adunați acolo cei mai mari medici ai spitalului și stăteau toți cu palmele pe genunchi, cu o expresie de neputință pe chipurile lor de savanți și profesori experimentați care scăpaseră de la moarte bolnavi atinși de maladii grele și primejdioase și nu puteau acum să facă nimic să-și salveze un coleg care înghițise niște pilule. Unii se ridicau și ieșeau pe coridor, se interogau în șoaptă dacă s-a făcut tot ce trebuia, se răspundea printr-un gest că bineînțeles că se făcuse totul, era acolo și profesorul Istrate și profesorul… Și se îndepărtau continuând întrebările și șoaptele, întâlnindu-se cu alții care se grăbeau să intre și să vadă cu ochii lor ce era. Cei tineri rămâneau respectuoși în spatele profesorilor și nu întrebau nimic, își plecau fruntea și după câteva minute ieșeau și se întorceau la saloanele lor. Doctorul Sârbu nu întrebă nici el nimic și după câtva timp ieși și coborî scările.

— Și la ședință ce s-a întâmplat? zise el așezându-se pe o bancă și luându-și capul în mâini.

— La ședință s-a întâmplat așa, răspunse doctorița Tiberiu rămânând câtva timp în picioare. Discuția a pornit de la ideea ta cu carnetul roșu și s-a apucat fiecare să repete ca un papagal că s-a simțit posesorul unui carnet roșu, nu s-a simțit posesorul unui carnet roșu, până când Dănilă s-a cam supărat și a cerut lămuriri și așa a început să se discute de activitatea fostului birou, deși nu era, după cum știi și tu, nimic de genul ăsta pe ordinea de zi. Bineînțeles că s-a ajuns numaidecât în felul ăsta la cazul domnișoarei Zâne. Aici doctorul Munteanu a sărit ca ars și a început să înșire tot ce știam toți de anul trecut de ne săturasem, că grupul Strihan a făcut și a dres și cosmopolitismul lui Strihan nu mai știu ce… Că asta a fost problema principală a activității vechiului birou și că problema domnișoarei Zâne, șefa de lucrări, e o diversiune despre care nu înțelege de ce se mai dezgroapă la ora de față când această domnișoară nici nu mai lucrează aici și cazul ei s-a lămurit de mult. Atunci cineva a spus că nici doctorul Strihan nu mai lucrează, și atunci de ce doctorul Munteanu îl mai aduce în discuție? Până aici n-a fost nimic și dacă doctorul Munteanu n-ar mai fi luat cuvântul, poate că totul s-ar fi oprit… Fiindcă de fapt cei mai mulți ar fi vrut mai

degrabă să se discute activitatea doctorului Balaban și a direcției, fiindcă nimeni nu uitase că doctorul Chirescu era foarte tare sprijinit de sindicat. Fusese el sprijinit și de doctorul Munteanu, dar cu plecarea lui în străinătate, cei mai mulți îl uitaseră. Și acum el vorbea și ne reamintea la toți că de fapt el îl sprijinise cel mai tare atât pe doctorul Chirescu, cât și pe fostul președinte al sindicatului, doctorul Balaban, și că fără el poate că niciunul n-ar fi putut să rămână atât de multă vreme în funcția lui și să provoace atâta discordie. Ne-am enervat toți, adică eu m-am enervat cel mai tare, fiindcă m-a scos din sărite ambiția lui să-i păstreze neatinși pe cei doi și am cerut cuvântul. „Nu înțeleg, am spus eu, cum poate să vorbească aici doctorul Munteanu despre doctorul Strihan pe același ton și cu aceleași insinuări ca și acum doi ani, învinuindu-l în fața organizației de cosmopolitism, când acum se știe că toată această istorie cu «grupul cosmopoliților» e o invenție grosolană a fostului birou în care doctorul Munteanu decidea totul. Doctorul Strihan lucrează acum la Colentina, e membru de partid și numele lui e din ce în ce mai cunoscut în medicina noastră și se bucură peste tot de cea mai mare considerație. *Scânteia* publică sub semnătura lui articole despre diverse probleme medicale, și aici doctorul Munteanu reia învinuirile lui cu care l-a persecutat pe doctorul Strihan ani de zile până l-a gonit din spital, sperând, poate, să-l gonească și din medicină. Ar fi cazul să înceteze cu aceste metode și să încerce să-și vadă într-un spirit mai autocritic propriile lui greșeli.” „Nu știu ce a devenit între timp domnul Strihan, a sărit atunci doctorul Munteanu din nou (îți spun, parcă îi luase cineva mințile, anume am pomenit că *Scânteia* îi publica doctorului Strihan articole de popularizare a medicinei, să-l fac să înțeleagă că trebuie să renunțe definitiv la pozițiile lui de dinainte de a fi părăsit spitalul, dar nici prin gând nu-i trecea, din contră), nu știu și nu cunosc despre ce prestigiu e vorba în legătură cu acest domn, a început el să ridice glasul, dar nu mai târziu decât anul trecut domnul Strihan nu se sfia să facă propagandă politică medicinii americane și să atace în toate felurile, el și grupul lui, organizația de partid. Atacul și compromiterea doctorului Balaban, după cum se vede, i-au reușit pe deplin. Noi am fost de acord că doctorul Balaban are anumite lipsuri, dar istoria cu ceaiul de mușețel arăta că domnul Strihan și grupul lui știau ce fac, că lovind în doctorul Balaban loveau de fapt în organizația de partid, pe care voiau s-o compromită în spital și să instaureze printre medici spiritul lor de grup, dușmănos…” „Nimeni nu poate să citeze nicio acțiune care să susțină ideea doctorului

Munteanu că doctorul Strihan nutrea asemenea scopuri, am răspuns eu. Cazul doctorului Balaban e singurul care poate fi citat, și după părerea mea, rău a procedat fostul birou susținându-l să fie ales președinte, când se bucura de o reputație profesională atât de proastă în spital.” Atunci s-a ridicat doctorul Zahariade și a cerut să-i pună doctorului Munteanu o întrebare. „Care e motivul, a zis el, că s-au tolerat acțiunile dușmănoase ale șefei de lucrări, domnișoara Zâne?” „Ce acțiuni dușmănoase?” a zis doctorul Munteanu. „De pildă, cazul tovarășei Mihai Elena, pe care domnișoara Zâne a scos-o din funcție, după cincisprezece ani de muncă în laborator, și cei de la cadre i-au răspuns că dacă vrea, au un post de femeie de serviciu. Tovarășul director și tovarășul Pantofaru sunt aici de față, pot să confirme.” „Este adevărat, tovarășe director?” a întrebat atunci Dănilă, de la prezidiu. „Da, este adevărat”, a răspuns doctorul Chirescu, și a tăcut, n-a mai dat nicio explicație. „Am de pus și eu o întrebare”, a zis atunci și doctorul Munteanu, din ce în ce mai agresiv. (Primejdia care se crease pentru el era foarte mare și n-am înțeles de ce în clipa aceea toată lumea a început să râdă; doctorul Munteanu, înainte de a pune el întrebări altora, avea întâi de răspuns la întrebarea doctorului Zahariade, și se pare că unora li s-a părut comică această situație; mie, dimpotrivă, mi s-a părut tragică.) Să nu crezi nicio clipă că toate acestea, reamintindu-mi de vestita ședință în care el, viitorul meu bărbat (și te asigur că mă ceruse într-adevăr în căsătorie), m-a demascat că n-am fost vigilentă cu domnișoara Zâne, îmi trezeau vreun sentiment de răzbunare împlinită. Am ținut foarte tare la el și mai țin și acum și mă simțeam speriată, „întâi răspunde la întrebarea mea”, i-a zis doctorul Zahariade foarte calm, și doctorul Munteanu a replicat imediat: „Ce întrebare?” urmat de astă dată de râsete generale. A intervenit doctorul Simion de la prezidiu și s-a făcut liniște. Am înțeles numaidecât un lucru pe care nu l-aș fi crezut niciodată. Doctorul Munteanu, atât de stăpân pe sine, se zăpăcise și nu mai știa nici ce are de spus și nici ce are de făcut. Spre uimirea mea și a multora s-a așezat la loc ca și când totul s-ar fi lămurit și a trebuit să fie ridicat în picioare de Dănilă, care i-a reamintit întrebarea doctorului Zahariade și l-a invitat să răspundă la ea. S-a făcut liniște și toți am așteptat ca el să explice cum s-au petrecut lucrurile cu domnișoara Zâne, din ce motive a ocrotit-o el vreme atât de îndelungată, și să terminăm odată cu aceste istorii și să încheiem ședința. Fiindcă se făcuse târziu, eu nu ți-am redat aici decât părțile care îl privesc pe el, vreo două ceasuri s-a vorbit de pildă despre concedii și cum a reușit doctorul Balalban

să ne scoată pe toți din sărite în anii trecuți încurcându-ne la toți concediile. Asta în legătură cu felul cum în anul ăsta, datorată sprijinului energic al doctorului Simion dat sindicatului, concediile au fost organizate exemplar.

XI

Între timp doctorița Tiberiu se așezase alături pe bancă și își aprinsese o țigară. Era o noutate la ea, dar doctorul Sârbu nu observă nimic, tăcea și se uita în pământ cu capul în mâini, cu ochii larg deschiși și imobili. Fata reluă cu vocea ei hotărâtă, dar foarte joasă, aproape șoptită:

— „Spuneți, tovarășe doctor, i-a cerut Dănilă de la prezidiu, cum explicați dumneavoastră faptul că s-au tolerat asemenea acțiuni la adresa unor tovarăși de-ai noștri – fiindcă au mai fost și altele, nu numai în cazul tovarășei Mihai Elena, știu asta din dosar – și dumneavoastră n-ați luat nicio măsură și n-ați sesizat forurile superioare de partid? Cine v-a împiedicat? Eu am găsit sesizări ale unor membri de partid care aduceau la cunoștință activitatea dușmănoasă a acestei domnișoare Zâne, și o sesizare de-a dumneavoastră, care erați zilnic informat și nu vă puteați înșela în ce privește caracterul acestor manifestări, n-am găsit. Poate că ați adus totuși la cunoștință partidului comportarea ei. Ați adus?” Doctorul Munteanu a tăcut. Dănilă a ridicat din umeri și a spus că nu înțelege. Știa sau nu știa doctorul Munteanu de abuzurile acelei *șefe de lucrări*? „Știam”, a răspuns el. „Vasăzică știați! Știați că sunt persecutați membri de partid abuzând de faptul că era o persoană cunoscută, cu oarecari merite științifice?” „Știam!” „Vasăzică n-aveați niciun dubiu în această privință?” „Nu, n-aveam!” „Și atunci de ce n-ați ridicat nicăieri această problemă? În birou, în organizație, la forurile superioare… Oriunde ați fi ridicat-o, ar fi fost bine.” Doctorul Munteanu tăcea. „Tovarășe doctor, noi discutăm aici ca să ne lămurim mai bine asupra unor greșeli și să învățăm să nu le mai repetăm, a continuat Dănilă. Iată de ce tovarășul doctor care v-a pus întrebarea, și la care mă asociez și eu, ar vrea să știe de la dumneavoastră, care aveați contact direct cu toate problemele spitalului, ce v-a împiedicat să acționați așa cum se cerea să acționați și a fost posibil apoi, fiindcă n-ați acționat, să se comită

tot felul de ilegalități și să se creeze pe urmă o atmosferă foarte tulbure, așa cum singur vă dați acum seama că s-a creat și datorită direcției, și serviciului de cadre și sindicatului și așa mai departe. Eu zic să vă mai gândiți la toate astea și să ne dați totuși un răspuns. Dumneavoastră ați fost la mine la raion și după câte am înțeles eu ați vrea ca tovarășii din organizație să vă încredințeze iar sarcini importante, dar să știți că o să fie greu să mai aibă cineva încredere că vă puteți achita de asemenea sarcini, dacă nu lămuriți aici cum ați înțeles să vă achitați de cele dinainte.

O să fie foarte greu, v-o declar deschis.” Cam asta i-a spus Dănilă, după care am luat o pauză. Se făcuse ora douăsprezece noaptea. După pauză discuția a continuat, s-a ridicat doctorul Miron (știi că el era cel care îl admira și îl susținea cel mai mult pe Strihan) și a spus că deși nu e statutar și n-a fost pe ordinea de zi, s-a discutat totuși practic dezbătându-se cazul comportării doctorului Munteanu și al abaterilor lui și că, date fiind faptele grave comise, el propune organizației darea de sancțiuni. S-a discutat dacă să se accepte sau nu propunerea doctorului Miron. A fost până la urmă respinsă, dar s-a votat propunerea unui altuia ca într-o viitoare ședință să se reia discuția ca punct pe ordinea de zi. Doctorul Miron însă a insistat ca acest punct să nu figureze vag și a cerut ca el să fie înscris pe ordinea de zi la cea de-a patra adunare generală a organizației, adică în septembrie, după ce toată lumea o să se întoarcă din concediu. Nu s-a acceptat propunerea și atunci s-a ridicat un altul și a cerut să se pună la vot propunerea lui, adică să i se dea pe loc doctorului Munteanu un vot de blam. Ne-am enervat toți și cineva a răspuns că propunerea asta a mai fost respinsă o dată. Atunci s-a ridicat un altul și… Doctorița Tiberiu tăcu și doctorul Sârbu ridică fruntea. Se apropiase de ei, venind agale, cu expresia lui liniștită și blândă, doctorul Drăghici. E adevărat, întrebă el, că doctoral Munteanu a înghițit două tuburi de luminai și că nu mai poate fi salvat? Doctorul Sârbu clătină din cap afirmativ și își plecă din nou fruntea. Celălalt mai stătu lângă ei câteva clipe și fiindcă era vizibil că îi stingherea – doctorul Drăghici nu era în partid – se îndepărtă și începu să urce și el scările să-l vadă pe sinucigaș.

Doctorița Tiberiu își aprinse o nouă țigară și își încheie tot în șoaptă relatarea. S-a ridicat un altul și a declarat foarte liniștit că el nu înțelege de ce se respinge propunerea care s-a făcut. Dacă de pildă într-o organizație se descoperă la un moment dat, în plină ședință, un element dușmănos, o să se amâne excluderea lui la o dată indecisă, pe motivul că individul respectiv nu a fost inclus pe ordinea de zi? Fiindcă la asta se reduce, în ultimă

instanță, obiecția celor care se opun propunerii ca doctorul Munteanu să fie sancționat. Nu vrea să insinueze că doctorul Munteanu e un element dușmănos, dar a ieșit aici la iveală în mod complet și fără putință de îndoială că a săvârșit greșeli și că trebuie sancționat. El e pentru propunerea de a i se da doctorului Munteanu vot de blam. Asta îl va face să reflecteze mai serios la atitudinea lui și nu cum a arătat aici, prin tăcerea sa, că disprețuiește organizația din care face parte și nu consideră că trebuie să răspundă la întrebările îndreptățite care i s-au pus și la care s-a asociat chiar și tovarășul Dănilă.

S-a pus din nou la vot și majoritatea a respins propunerea ca doctorul Munteanu să fie sancționat în această ședință, a rămas ca problema comportării lui să fie discutată într-o ședință viitoare a organizației. Dar fără să se precizeze data. Era limpede că majoritatea considera că atât cât fusese îi ajungea doctorului Munteanu și că el avea să tragă din istoria asta toate concluziile.

— Cam asta a fost, mai spuse fata. Un singur lucru mi se pare întunecos, într-adevăr, de ce n-a vrut el să răspundă la întrebarea care i s-a pus în legătură cu domnișoara Zâne? De ce n-a sesizat cazul? Nu înțeleg nimic.

Doctorul Sârbu continua să tacă. O infirmieră coborî scările în goană și trecu repede pe lângă ei îndreptându-se spre farmacie.

— Și mai e ceva, continuă după câtva timp doctorița Tiberiu. Cred că nu mă înșel, dar am observat că din clipa când în sală s-a râs, și-a pierdut complet stăpânirea de sine și nu și-a revenit decât foarte greu, când a început să-i vorbească Dănilă. Dar nimeni n-a înțeles de ce a tăcut, când i-ar fi fost așa de ușor să spună ce-a fost…

Doctorul Sârbu se ridică încet, ca un om bătrân, și începură să urce iarăși scările. Pe coridor, în dreptul rezervei sinucigașului era animație; se petrecea sau se petrecuse ceva înăuntru, un tânăr medic relata cu admirație că venise un psihiatru de la serviciul 14 și îndrăznise să nu fie de acord cu profesorul Istrate. „Ce faceți, domnule profesor, îl lăsați pe colegul nostru să moară? îl întrebase. I-ați făcut spălături?” „Încearcă și dumneata”, i-a spus profesorul. Era înăuntru, s-a urcat pe burta lui și i-a descleștat gura, îi face spălături.

Doctorul Sârbu intră cu fata și îl văzu pe doctorul Drăghici aplecat asupra sinucigașului, îl masa energic în timp ce o infirmieră îi făcea spălături. Era foarte greu, gura muribundului se încleșta la loc îndată ce doctorul slăbea masajul. Infirmiera care alergase adineauri intră și aduse un pacheței pe care

îl desfăcu și îi dizolvă conținutul în recipientul de care cealaltă infirmieră se folosea. Doctorul Drăghici avea fruntea îmbrobonată de sudoare, dar arăta foarte calm și dădea ordine foarte energice.

— Antidot, rosti el.

— I s-a administrat o doză dublă, doctore, zise de pe pat, cu bunăvoință, unul dintre profesori.

— Nu-i nimic, să-i mai administrăm una, răspunse doctorul Drăghici, continuând energic masajul în timp ce o altă infirmieră legase brațul sinucigașului, pregătindu-l pentru injecție.

— Doctore, te ajut eu, administrează-i antidotul, îl masez eu, zise doctorul Sârbu apropiindu-se.

— Fii atent dacă își mai încleștează maxilarele. Era gata să moară prin asfixie, înainte să-l dea gata luminalul. Presează-i mereu cordul și plămânii, dar cât poți de energic.

Doctorița Tiberiu se apropie și ea și începu să le ajute pe infirmiere.

— Doctore, chiar dacă nu scapă, ai toată admirația mea, zise unul dintre profesori ridicându-se și adresându-se doctorului Drăghici. Noi pierdusem orice speranță, acum a mai rămas una…

Și profesorii plecară, ieșind încet pe coridor, unul după altul, tot sceptici în ceea ce privea soarta muribundului, dar având acum rezerve față de prognosticul lor fatal, știind din îndelungata lor experiență că o respirație artificială energică și răbdătoare, și, împotriva tuturor regulilor, încă un antidot, s-ar putea să salveze totuși viața cuiva.

XII

Ceea ce se și întâmplă, sporind în spital reputația de practician inspirat a doctorului Drăghici: sinucigașul scăpă și în câteva zile fu în afara oricărui pericol. Doctorul Sârbu îl îngriji zilnic până se puse pe picioare. Dar așteptă zadarnic să-l audă vorbind. Tăcea cum tăcuse și în ședință, deși lângă el nu mai era decât prietenul său, căruia ar fi putut să-i spună, dacă nu tot adevărul, măcar o parte din el, așa cum avea obiceiul. Ce i se întâmplase de fapt? Fusese oare atât de grav ceea ce descoperise în timpul desfășurării

ședinței, încât să răstoarne tot ceea ce frecușul lui cu oamenii și cu intrigile lor îl învățase îndeajuns în lunga lui experiență de om aflat în centrul atenției colegilor lui?

Doctorul Sârbu o vizită pe soția lui acasă și află de la ea cum se petrecuseră lucrurile. Da, era adevărat, răspunse ea, un telefon pe care l-a primit l-a împins pe soțul ei să se sinucidă. L-a auzit și ea a doua oară. Să fi fost la o jumătate de oră după ce s-a întors de la plimbare. A aprins lumina și a ridicat receptorul, știa că soțul ei își capitonase ușa de la birou și n-ar fi auzit dacă ea l-ar fi lăsat să răspundă el. A bănuit însă că trebuie să fie același telefon de mai înainte și se întreba dacă să-l deranjeze sau nu pe George, crezând că e vorba de cine știe ce probleme, cum i se întâmpla și tatălui ei de multe ori, că era chemat câteodată chiar după ce adormea, târziu. Când a dus receptorul la ureche n-a auzit nimic și până să spună ea *alo,* odată a izbit-o în urechi un hohot de râs. Dar nu era al unuia, erau mai mulți și râdeau așa, ha, ha, ha, ha, gros și sardonic. A apucat-o furia, fiindcă i s-a spus: „Unde e, fa, bărbatu-tău, dă-l încoace să-l felicităm din nou…” A închis… A adormit ea la loc, dar nu prea bine, să fi fost ora cinci, cinci și jumătate, s-a trezit și a intrat la el. I se întâmpla des să lucreze așa târziu și îl găsea la birou cu capul pe brațe, dormind. Îl lăsa, știa că dacă îl trezește să se bage în pat el sparge o fiolă de cofeină și în loc să se culce, se apucă iar de lucru.

Și femeia continuă povestirea cu lux de amănunte, cu o expresie cam ciudată, parcă n-ar fi fost vorba de bărbatul ei, ci de o istorie dintr-un film sau un roman pe care l-ar fi citit recent și l-ar fi găsit pe gustul ei, și numai când făcu observația că dacă n-ar fi trezit-o al doilea telefon din somn bărbatul ei n-ar fi scăpat, fiindcă în acest caz ea s-ar fi trezit pe la zece, unsprezece dimineața și ar fi fost prea târziu să se mai încerce ceva… doctorul Sârbu tresări și se uită la ea mai atent. „Cu alte cuvinte, cei care l-au împins la sinucidere, cu telefonul lor, tot ei l-au salvat”, gândi doctorul Sârbu surprins și n-o mai ascultă, mulțumi și își încheie vizita posomorât: telefonul acesta nu lămurea mare lucru, se cunoșteau istorii de acest fel, mult mai rele, fără să aibă acest rezultat.

Era urmărit de un singur lucru, pe care nu-l înțelegea: cu o săptămână înainte deschisese el însuși procesul acesta al relațiilor pe care prietenul lui și le crease în spital și îl avertizase fără putință de răstălmăcire că îl pândea o primejdie. Nu era vorba de o primejdie din afara lui, ci de una interioară, aceeași primejdie care ne pândește totdeauna când nu ne dăm seama la timp

că de mult viața și acțiunile noastre nu se mai bizuie pe un echilibru natural al forțelor noastre sufletești, ci pe unul artificial, fals. Îl avertizase că toată lumea aștepta de la el să dea puțin înapoi, iar cei care îl urau, să dea chiar înapoi pe o poziție dintre cele mai umile. Nu era vorba să facă pe plac acestora din urmă, ci celor dintâi, mai numeroși, care de altfel îl și apăraseră în organizație, cu toate că îl găseau și ei vinovat…

XIII

Îl lăsă să iasă din spital și se duse apoi să-i facă o vizită. Doctorul Munteanu își revenise cu totul și părea de neînțeles că el fusese eroul unui act care dacă s-ar fi împlinit la acea oră l-ar fi făcut să nu mai stea acolo așezat într-un fotoliu și afișând un zâmbet subțire, ci în neființă. Cu atât mai avidă era și privirea doctorului Sârbu, când se uita la el, să afle de fapt ce se întâmplase.

— Foarte multă lume a crezut, mult timp, că eu aș fi condus acest spital din anul când m-am înscris în partid și până la plecarea mea la Roma, începu doctorul Munteanu ferm, aproape agresiv, în realitate, continuă el, adevărul e cu totul altul și am să-ți spun și ție, Nicule, ceea ce știe toată lumea, afară de tine și de câțiva care înțeleg greu nu numai ceea ce se întâmplă în jurul lor, dar chiar ce li se întâmplă lor înșile. N-am vrut să-ți spun până acum nimic, fiindcă ignoranța ta constituia pentru mine un fel de oază, dar acum a venit timpul să-ți dezvălui totul, deși îmi dau seama că exista riscul să nu înțelegi și între noi să se producă o ruptură. Ce vrei să bei, o cafea, o citronadă, un coniac… Mă duc să-i spun mamei, care nu mă crede că acum totul a trecut, cam stă pe la mine, chipurile să-i ajute nevestii-mii… Dorința de a muri nu e totdeauna o consecință logică a cutăror fapte, sau mai bine zis o anumită grupare de fapte nu ajunge ca să te împingă în mod fatal la un asemenea gest. În disprețul și greața mea – fiindcă în urma unei asemenea crize, de dispreț și de greață, am luat eu hotărârea de a muri – tu nu joci niciun rol, chiar dacă ai fi rămas în sală și ai fi încercat să mă aperi. Tu vorbești atât de prost și în general contezi atât de puțin în opinia celorlalți, încât fie că aperi, fie că înjuri pe cineva, efectul e neînsemnat. Am

auzit că nevastă-mea a povestit istoria cu telefonul primit și îmi dau seama că toată lumea crede că din pricina asta… Bineînțeles că nu e din pricina asta, e ușor să-ți imaginezi trei-patru canalii într-o odaie, cu gurile grohăind lângă un telefon, ca să-ți dai seama că nu merită o atenție mai mare decât ai acorda-o unor câini care se dau la tine de după un gard… Fiindcă stau de după gard, nu pot decât să-și scoată boturile printre ulucile sociale, iar balele lor de satisfacție nu mă puteau clinti, îi cunoșteam pe toți, știam cine e la celălalt capăt al firului, știam și unde sunt, la doctorul Miron acasă… Citesc în ochii tăi întrebarea cum de m-au copleșit așa de tare disprețul și greața și din ce pricină am cedat și am vrut să termin. La firi ca a mea, când apar asemenea stări efectul e năprasnic din pricina incapacității de a vedea și accepta eroarea. Unde e eroarea? Și totuși am avut revelația unui lucru cumplit pentru mine, și asupra căruia tu m-ai avertizat din timp, dar pe care nu l-am înțeles atunci și de fapt nici acuma nu-l înțeleg, și anume că se dorește umilirea și izolarea mea. Când ești puternic, de umilire nu ți-e frică fiindcă simți că nu te vei lăsa umilit, și de izolare nu-ți pasă fiindcă ești convins că vei avea destui de partea ta cu care să te retragi și apoi să lupți și să ieși victorios. Dar eu am simțit deodată că nu mai am organizația de partea mea: au râs de mine toți, în hohote, m-au trădat fiindcă auziseră că doctorul Chirescu, directorul, va fi schimbat și în locul lui va veni doctorul Strihan și își căutau acum, psihologic, punți de înțelegere cu doctorul Miron și ceilalți, care au cerut să mi se dea vot de blam, cu intenția nemărturisită și tristă, în josnicia ei, de a se aranja cu viitorul grup care avea să domine viața în spital, doctorul Simion nefiind decât un om de tranziție. Tot ceea ce construisem eu atâția ani, echilibrul existent între diferitele tendințe, creat de mine cu trudă, se prăbușea. Să nu crezi că n-am înțeles că era cazul să părăsesc conducerea politică a marelui nostru spital, dar n-am conceput niciun moment ca oamenii care au luptat din toate puterile împotriva organizației noastre să pună ei mâna acum pe organizație și pe administrație și să ne elimine apoi pe noi nu numai politic, dar și ca medici și ca oameni de știință. Doctorul Simion, da, de ce nu? Doctorul Sârbu, foarte bun! Și ca voi mai sunt destui! Din nenorocire, tu crezi că e posibil să stai izolat și să reușești, alții cred că divergențele nu sunt de neîmpăcat, iar alții sunt comozi și nu văd între mine și doctorul Miron mare deosebire. Iată că acum va veni Strihan, care între timp s-a înscris în partid, să poată să-și plătească polițele, care sunt mai puternice decât principiile lui așa-zis liberale. Și mă găsește pe mine în picioare în fața unei organizații care îmi pune mie

întrebarea lașă de ce n-am sesizat forurile de partid că erau persecutați comuniștii de către faimoasa domnișoară Zâne, care domină și acum cu umbra ei destinele unui mare spital. Cum, dar toată lumea știa, la raion, la regiune, la minister că era ruda marelui N., care nu glumea când era contrazis, în consiliul de miniștri înjura ca un birjar și bătea cu pumnul în masă, bă, f… Dumnezeul… semnează decretul, că te împușc, paștele… Omul primitiv, ajuns la putere, îl admiră pe Stalin și nu principiile care ne-au fascinat pe noi doi când ne-am înscris în partid. Nu e admirabil să crezi într-o lume care, schimbând totul în jur, se schimbă pe sine? Nu e admirabil să crezi că o construiești pe valori reale, și tu, care ai sentimentul valorilor, să aderi la ea cu entuziasm? Ar fi putut această lume să se coaguleze într-o nouă societate fără acest entuziasm al nostru, al intelectualilor idealiști, care ne-am amestecat cu mulțimile și am purtat același steag? Am făcut asta în ciuda rânjetelor lui Strihan, care la ora aceea cocheta cu intelectualii partidului liberal, în care a și intrat și a făcut parte din conducerea acelei fracțiuni a studențimii respective, liberale, din Universitate. Și iată că te trezește cu brutalitate un astfel de individ cum era protectorul domnișoarei Zâne, pentru care puterea nu înseamnă un mijloc, ci un scop, și care nu discută cu nimeni… îți închipui că m-ar fi cruțat el pe mine când ruda lui (pe care nici măcar nu se învrednicea s-o sfătuiască să se înscrie în partid), domnișoara Zâne, ar fi fost pusă în discuția organizației, și nu m-ar fi trimis în cel mai idilic caz în Maramureș să practic medicina generală într-un sat în care primul secretar al raionului de partid m-ar fi scos din dispensar să mă duc împreună cu pionierii și să culeg spicele de grâu rămase în urma secerătoarei (fiindcă ruralul ia și el parte la putere și nu mai e rural decât cu casa, forța lui de muncă speculându-și-o pe șantiere, unde câștigă mai bine). Dacă aș fi avut unu la sută îndoiala că n-aș fi pățit acest lucru, aș fi riscat și aș fi dat-o afară din spital pe domnișoara Zâne, care nu era o reacționară, cum s-a spus, și nu persecuta membrii de partid, că nu era tâmpită, ci îi plăcea și ei pur și simplu să facă la scară mică ceea ce ruda ei cocoțată sus făcea la scară mare. Dar nu puteam să am astfel de îndoieli, fiindcă dacă cei care împărțeau puterea cu acest individ nu erau capabili să-l curățe, cum să-l înfrunt eu și cu ce rezultate? E adevărat că n-au întârziat totuși prea mult și l-au trimis acolo unde și el a trimis pe mulți, dar până atunci a trimis el pe alții, care n-au fost și nu vor fi așa curând reabilitați și ce-ar fi vrut unii, să le îngroș și eu numărul și la ora actuală să fi fost la pușcărie ca dușman de clasă și în orice caz exclus? Să-l înfrunt cu mâinile goale în timp ce el avea

în mână o măciucă? Tu și încă vreo câțiva retrași și naivi nu știați și nu știți toate acestea, dar cei care mi-au pus întrebarea, inclusiv principialul Dănilă, știau, și nu s-a ridicat niciunul dintre ei să spună că întrebarea era lașă și că li se putea pune fiecăruia dintre ei. Pentru că tovarășul Dănilă mă îndoiesc că a găsit în dosar mai mult de una sau două sesizări cărora fostul secretar de raion nu le-a dat curs, persoanele în cauză fiind cine știe ce laborante victime ale domnișoarei Zâne, cărora, date afară cum erau, n-aveau ce să le mai facă. Disprețul și greața mea împotriva acestei ipocrizii generale m-au făcut să-mi pierd stăpânirea de sine, nu mai știam ce spun și nu mai auzeam ce mi se spune. Cum e posibil să stai și să te uiți cum e distrus moralmente un om? Crezi oare că în felul acesta cel aruncat în prăpastie, cum era odinioară aruncat un om ca să ia ciuma cu el, va lua cu sine cu adevărat păcatele altora, izbăvind de culpabilitatea generală pe concetățenii noștri? Da, suntem vinovați, dar nu sacrificând pe unul ca să-i scapi pe ceilalți vei depăși această vinovăție, lumea noastră nu mai poate astăzi să se refugieze în spatele unor mituri atât de primitive. Scapi tu azi, dar mâine îți va veni rândul, fiindcă tu ai vrut-o, în loc să renunți la viață și să nu te porți ca un sclav, îl sacrifici pe altul crezând că tu ai mai multe drepturi decât el să trăiești… Da, dar aveai organizația în mână și puteai s-o ajuți pe Mihai Elena, ai putea tu să-mi răspunzi și îți răspund și eu: Puteam s-o ajut singur? Doctorul Chirescu, directorul spitalului, era împotriva acestei femei, care știi și tu, cu aureola pe care și-o crease atrăsese multă lume în partid – vorba vine, ea nu făcea decât să le bage unora mai fricoși adeziunea sub nas, sugerându-le că nu e bine dacă n-o semnează; excepție faci doar tu, care ai avut în acele momente stări de spirit narodniciste – dar această falsă aureolă nu prea mai ținea seama de realități și vorbea ce trebuie și ce nu trebuie. Or Chirescu, care era membru în birou, s-a opus când am încercat odată să pun chestiunea domnișoarei Zâne pe ordinea de zi. Dacă ai memorie bună, nimeni din organizație nu s-a ridicat vreodată să ceară punerea în discuție a acestui caz. E adevărat sau nu? Nu vreau să spun prin asta că toată organizația era compusă din fricoși, dar unul nu știa, altul nu era convins că n-avea dreptate domnișoara Zâne, altul fusese jignit de criticile cam deplasate ale acestei Mihai Elena, iar altul era, bineînțeles, și laș. În ziua când Mihai Elena a luat cuvântul și s-a plâns de tratamentul la care era supusă, doctorul Chirescu i-a tăiat-o declarând că se muncește prost acolo și că laborantele își fac de cap, ar trebui luate într-o zi niște măsuri. Iar doctorul Balaban a susținut același lucru și dacă n-aș fi oprit eu discuția s-ar

fi ridicat și alții. Crezi că poate să existe un director care să nu-și găsească susținători? Te asigur că Chirescu îi avea și el pe ai lui. Că acuma l-au cam părăsit, nici nu încape îndoială că au făcut-o fiindcă nu le mai folosea la nimic să-l mai apere, aflaseră că va fi schimbat în ciuda opoziției lor (vulnerabile!). A, cum să nu, eu înțeleg dorința de justiție a oamenilor, dorința lor de a trăi conform unui ideal moral, dar, dacă nu ridici un deget ca să realizezi acest ideal moral, înseamnă că abandonezi totul în profitul omului cu măciuca și te aranjezi cu el sacrificându-l tocmai pe cel care și-a pierdut cei mai frumoși ani luptând ca acest ideal al unei umanități mai bune să devină realitate. Cu cine să devină? în fapt, vrea cineva să se realizeze acest ideal? Să presupunem că nu e în firea omului să se sacrifice pentru idei, că omul e un animal fără păr, o maimuță care și-a pierdut blana și coada și că are mult mai multe șanse de a supraviețui ca speță dacă se comportă ca o bestie decât ca o ființă spirituală și că spiritualitatea i-a îmbolnăvit conștiința făcând din el un animal bolnav care a luat cunoștință de destinul lui tragic, acela că trebuie să moară în timp ce în stare biologică pură, fără conștiință morală, e mai sănătos și mai rezistent: nu știe că trebuie să moară, și fibra lui biologică nu e traumatizată de disperarea creștinului Kierkegaard, trăiește mai mult și are sentimentul că e nemuritor. Întâi că ăsta e și sentimentul sclavilor, pe care frica instinctivă, animalică, de moarte îi împiedică să se revolte împotriva stăpânilor sau tiranilor ca să ajungă să trăiască liberi, cum au fost ei odinioară când umblau prin copaci și dormeau prin grote. Măreția omului constă în luarea de cunoștință că trebuie să moară, că nu e etern și că trebuie să încerce să obțină eternitatea prin idee. Sclavul n-a ajuns la idee, se crede fără moarte și îi e frică de ea, în timp ce omul liber a scăpat de această frică și abia așa a obținut eternitatea. În al doilea rând, ipoteza că sunt mai sănătoși biologic e o pură iluzie. Negrii, de pildă, care n-au fost încă turmentați de idei, care nu sunt consecvenți cu credințele și totemurile lor (un zeu, la ei, dacă nu salvează viața unui bolnav e batjocorit și scuipat, apoi abandonat) și care n-au ajuns încă să depășească conștiința tribală, sunt foarte puțin rezistenți la infecții în comparație cu albii, și o negresă, doctoriță, pe care am cunoscut-o la Roma, mi-a explicat că nu condițiile sanitare sunt de vină, fiindcă odinioară nici albii n-au avut unele mai bune, ci formula sanguină e deficitară, sângele e slab, microbul e mai puternic decât soldații din sânge, care la european sunt foarte energici. Spiritualitatea noastră nu ne-a slăbit biologic, dimpotrivă, așa bolnavă cum ne e conștiința, sângele ne pulsează cu putere în vene, și dacă avem mai

mulți diabetici decât africanii și asiaticii, asta se datorește faptului că am descoperit insulina, cu care îi ținem în viață, și nu slăbirii puterii noastre vitale. Ce justificare are deci un om din timpurile noastre să nu lupte pentru o idee? Un singură: că pe porțile libertății pe care el le deschide cu ideile lui, năvălesc urangutanii cu bâtele în mână. Ei și? Asta justifică abandonarea ideii și sacrificarea tocmai a acelora dintre noi care suntem entuziasmați de frumusețea ei? Ai să-mi răspunzi că eu însumi am încercat să mă aranjez cu urangutanul, sau că în orice caz mi-a fost frică de el, sub pretextul superior că aveam de realizat un lucru măreț pentru umanitate și anume vindecarea nebuniei, în timp ce dacă înfruntam bestia aș fi pierit fără folos. Ei bine, așa este, n-am nicio justificare; în cele din urmă am ajuns tot acolo, n-am vrut să fiu consecvent cu ideea la care am aderat, mi-am pierdut cârma și am eșuat în intriga măruntă, uzându-mi cele mai bune forțe sufletești, ce aveam mai bun în mine. Din pricina cui? A oamenilor, a semenilor mei, pe care am vrut să-i servesc, dar și dintr-a mea, și atunci „am văzut” sfârșitul vieții, adică mi-am văzut viitorul, lipsit de speranțe și iluzii și m-am hotărât să nu aștept până atunci, să parcurg adică fără rost un număr imens de ani stăpânit de dispreț și de greață, ci să pun punct de pe acuma acestei existențe recâștigându-mi, fie și pentru câteva clipe, libertatea supremă. Știu, ai să-mi spui că omul trebuie să fie mai modest și atunci realizează mai mult, ca tine de pildă, care te-ai mărginit în mod voluntar la o prietenie la care ai ținut în ciuda trădărilor mele și la câteva mici descoperiri în profesiune, utile însă oamenilor, foarte utile, cu adevărat utile… Dar ce valoare are prietenia și cât de rezistentă e ea într-o lume care fierbe, cum e lumea noastră? Am fi fost amândoi două personaje ridicole și ne-am fi rupt la prima intrigă pe care oamenii, geloși și singuri, în ciuda concepției colectiviste la care au aderat, ar fi țesut-o cu siguranță împotriva noastră… Un om care stă în fruntea unei colectivități un număr de ani înseamnă că e dorit de acea colectivitate și ceea ce face el reprezintă voința și intențiile ei. Am crezut că am condus atâția ani acest spital în simpatia generală și că, chiar dacă vine altul în locul meu, această simpatie nu-mi va fi retrasă sau în orice caz nu va fi îndreptată asupra rivalului meu. Ca să descopăr că de fapt ei țineau mai mult la doctorul Strihan decât la mine. Însemna că în realitate el conducea spitalul din umbră, și îl acceptau toți în timp ce pe mine mă țineau la suprafață ca să suport toate șocurile. Astfel își protejau ei șovăielile de concepție, ezitarea de a adera fără rezerve la o credință și la un ideal, să fim în partid dar să simpatizăm și cu unul care nu

e, așa și așa, nici cu idee, nici fără, istoria e vicleană, cine știe ce surprize ne rezervă, o prietenie cu Strihan ne poate salva, eventual, viața, asta se știe, viața, viața, înainte de toate viața, restul nu contează. Să-l încurajăm pe față pe doctorul Munteanu să fie el cel mai comunist dintre noi și pe la spate să ne dăruim simpatia doctorului Strihan. În ziua când am descoperit acest adevăr, am făcut și marea eroare: în loc să mă dau la o parte și să-l las pe el să se expună, am pornit împotriva lui o luptă deschisă și necruțătoare, i-am atribuit lui și grupului lui o boală la modă, cosmopolitismul, și i-am creat o atmosferă atât de irespirabilă, încât l-am silit să se care de aici, să se ducă în altă parte și să facă oriunde o vrea pe intelectualul liberal și filosof, nu mă interesa ce-ar fi devenit, nici dacă ar fi ajuns să ia premiul Nobel. A plecat și a lăsat în urmă regrete generale. Chiar și prietenul meu cel mai bun, doctorul Sârbu, îl simpatiza și nu înțelegea ce am cu el. Iată ce rezistentă e o prietenie! Ca să aud acum că se întoarce deodată înarmat cu titlul de membru de partid, pentru care n-a ridicat niciodată un deget, și vine să ne izoleze el pe noi și să ne umilească, mai precis pe mine, în asentimentul general… Nu, *mon chery* viața nu merită trăită oricum, prietenia nu ajunge, au trecut timpurile când Marx, ca să nu se strice cu un prieten, n-a vrut să-l înjure că i-a deformat, public, ideile din *Manifest*. Astăzi ar fi fost silit să-i facă un proces și să-l silească să declare că e un spion al imperialismului și în ciuda promisiunii de a-l lăsa în viață să-l execute, iar mamei lui, ca să scape de tânguirile ei, să ordone în secret să i se pună o piatră de gât și să fie aruncată într-un râu… Ai să mă întrebi ce-am să fac… întâi, nu vreau să mai văd pe nimeni, nici pe tine, nu mai țin la tine, n-ai fost alături de mine când mi-a fost greu, nu pot să-ți iert acest lucru. Ai știut sau ai bănuit că voi fi pus în discuție și ai spălat putina la timp… Văd că taci, ai aerul că ești nevinovat… Vinovat sau nu, persoana ta nu mai mă interesează și probabil că o să mă transfer și din acest spital și o să încerc să trăiesc ca doctorul Drăghici, care e singurul om la ora actuală pe care îl respect. Mi-a salvat viața, în timp ce colegii, prieteni și profesori, stăteau și se uitau, așteptau să mor. Tu stăteai afară pe bancă, la taclale cu doctorița Tiberiu, această ființă care m-a lovit cel mai tare, răzbunându-se pentru că n-am luat-o de nevastă și nici pe tine nu te-am lăsat s-o iei. Deocamdată țin la viață, acum, după ce am trecut pe lângă moarte, nu renunț la *Ideea* la care am aderat în ’45, îmi voi realiza pe altă cale aspirațiile, dar am instrumentul cu ajutorul căruia pot oricând să renunț dacă încă o dată semenii mei nu vor dori să-i servesc… Și bineînțeles, voi face în așa fel încât să nu dau greș…

XIV

„Așadar, gândi apoi doctorul Sârbu ieșind, ușa secretă a afinităților n-a putut fi forțată de prietenia pe care ți-am purtat-o atâția ani, ci de *ei,* toți cu care ai intrat în conflict. Ai ținut mai mult la părerea și sentimentele lor decât la mine și te-ai simțit mai legat de *ei* decât de mine. Ei bine, nici eu nu pot să te mai văd și ca să aflu adevărul integral o să mă duc acum și am să stau de vorbă și cu acest Strihan. Mi-e greu să mai cred că întreg adevărul e de partea ta și toate intențiile malefice de partea celorlalți."

Doctorul Strihan era un ins blond, surâzător și cu trăsăturile luminate parcă de o lampă puternică pe care cineva i-ar fi pus-o tot timpul în față. Îl primi pe doctorul Sârbu la spital și intrară amândoi într-un birou.

— Aveam o antipatie pentru dumneata, zise el continuând să surâdă, dar fără să sugereze cuiva că această antipatie n-ar fi existat și în prezent. Nu știu de ce.

— Pentru că eram prieten cu doctorul Munteanu, încercă doctorul Sârbu să explice.

— Nu cred. Mi-erai antipatic fără explicație, răspunse doctorul Strihan. Doctorul Munteanu mi-era mai degrabă simpatic prin ura pe care mi-o purta. Mă ura foarte tare și a și reușit să mă alunge din spital.

Și surâse, ca și când i s-ar fi făcut prin asta un mare serviciu și o plăcere deosebită. Continuă:

— De câtva timp mă ocup cu filosofia și îmi atrag atenția în special relațiile și violența pasiunilor noastre. Suntem o societate la vârsta copilăriei și totuși pasiunile noastre n-au frumusețea acestei vârste, mă întreb de ce? Fiindcă nu trăim într-o lume așa cum o vrem noi, ci într-o lume dată? Poate de aceea?! Sentimentele noastre iau forme unilaterale poate tocmai datorită faptului că totul e în schimbare și ceea ce ni se pare azi sublim sau monstruos, mâine devine ridicol și penibil, chiar dacă alții sunt loviți? Cei mai mulți înțeleg bine acest proces și se angajează în el păstrându-și luciditatea, având presentimentul că nu-l pot influența decisiv decât pe o lungă perioadă, putând deveni victime dacă nu-și eșalonează astfel forțele. Alții însă nu-l înțeleg și se angajează atât de total în el (cazul doctorului Munteanu), încât îi agravează exact acele laturi care prin însăși noutatea lor sunt greu de înțeles. Acești oameni pasionali (în fond doctorul Munteanu e

ambițios, de aceea a și intrat în partid atât de timpuriu) devin astfel ținta atacurilor celor care ar dori să nu se schimbe nimic și noua societate să se dizolve în mentalitatea celei vechi. Eu am dorit asta! Dar ei nu devin ținta atacurilor doar a acestora din urmă, ci și a celor dintâi, care se simt ei înșiși amenințați de formele extremiste ale schimbării. Fiindcă în asemenea perioade însăși febra schimbărilor dă naștere la stihia schimbărilor și amenințarea acestei stihii ascute pasiunile într-un fel atât de violent, încât ulterior devin neverosimile. Nici doctorul Munteanu nu era (și nici nu putea fi într-un timp atât de scurt de existență a noului regim) un comunist atât de convins și intransigent pe cât căuta el să pară (dovadă atitudinea lui față de domnișoara Zâne, pe care un comunist mai modest n-ar fi tolerat-o în niciun caz), iar eu nu puteam fi atât de cosmopolit și de anticomunist pe cât se putea deduce din diferitele mele atitudini luate în conflictele din spital (dovadă faptul că părăsind acest spital, conflictul dintre mine și doctorul Munteanu s-a stins, dovedind prin intrarea mea în partid că nu aveam nimic cu comuniștii în general, ci cu comuniștii de tipul doctorului Balaban și Munteanu). Ura doctorului Munteanu împotriva mea nu putea avea altă explicație și „cosmopolitismul” meu nu era o invenție a doctorului Munteanu, cum credeau unii. A fost real. Și l-am detestat pe doctorul Munteanu tocmai pentru că era membru de partid și secretar de organizație și îl consideram responsabil direct și personal de stihia schimbărilor în cultură printre care interdicția de a cita autori străini sub pretextul principial că se face astfel „propagandă politică medicinii americane” și sub lozinca luptei împotriva cosmopolitismului. Ca să nu mai vorbesc de ridicola teorie a pavloviștilor, că toate maladiile sunt datorate sistemului nervos central. Te doare nițel în anus, e de vină sistemul nervos central. Doctorul Munteanu nici măcar n-are umor! Pasiunile lui au o anumită puritate pe care o capătă prin vecinătatea cu ideile. Dar e în el și ceva impur, deplorabil, care explică alianța lui stranie cu un ins ca doctorul Balaban sau Chirescu, niște nulități! De ce nu putuse el să înceteze și de ce preferase să rămână prizonierul unor metode inacceptabile în cultură, iată un mister care nu mi se va dezvălui curând.

— E adevărat că o să vii director la noi? îl întrebă doctorul Sârbu întrerupând tăcerea care se lăsase între ei.

— Sunt dezolat, știu că doctorul Miron a răspândit zvonul ăsta ca să-l deruteze pe doctorul Munteanu, care n-a suportat acest gând. Vai de

păcatele mele, cum o să vin, eu sunt filosof și medic, nu administrator. I-am reproșat asta doctorului Miron, ne-am certat.

Și spunând acestea, nu mai surâse și fruntea i se încreți parcă de o tristețe liniștită și însingurată.

— Ce are doctorul Miron cu doctorul Munteanu?

— Nu știi? se miră doctorul filosof. Doar ești membru de partid. Când doctorul Miron și-a dat adeziunea și s-a discutat primirea lui în organizație, doctorul Munteanu l-a atacat violent și a reușit să-i amâne intrarea cu un an. N-ai fost de față?

— Nu, răspunse doctorul Sârbu.

— Uite, poate că de-aia mi-ai fost antipatic, că nu știi ceea ce trebuie să știi și te-ai angajat politic fără să cedezi mare lucru din libertatea dumitale. Asta nu se poate. Trebuie să fii prezent când e nevoie de dumneata. Dacă ai fi fost de față ai fi înțeles mai bine că prietenul dumitale e orbit de ură și poate l-ai fi putut sprijini să frecventeze mai mult *Ideea* decât *Ambiția*. În fond de ce te-ai înscris în partid?

— Am fost solicitat, răspunse doctorul Sârbu. Am fost chemat.

— Și ai răspuns la chemare?

— Da.

— Pe mine nu m-a mai chemat nimeni… Am intrat eu, fiindcă prea mulți ca dumneata au intrat atunci, în ’46, săvârșind o greșeală. Am intrat ca să repar, pe cât voi putea, greșelile voastre.

— Ce greșeli?

Dar omul blond, cu surâsul lui însingurat, nu răspunse. Doctorul Sârbu se ridică.

XV

Spre sfârșitul lui august, cu o lună de zile mai devreme decât fusese fixată șederea sa la Combinatul metalurgic din N., Vale fu înștiințat să se întoarcă la București.

Se prezentă la uzină pe la orele unsprezece, nu prea intrigat de motivul pentru care fusese rechemat – probabil, își spunea, se socotise pur și simplu

că era destul cât stătuse la N., și probabil că aveau nevoie de el în scopul cine știe cărei reorganizări –, dar la uzină era și Anda și se duse nu atât că voia s-o vadă *azi*, cât pentru că *mâine* era o noțiune mult prea îndepărtată și străină de ceea ce simțea el în ceasurile acelea, ca să amâne revederea. Îl stăpânea o bucurie totală. Abia călătorind își dăduse seama că distanța dintre București și N., cât și scrisorile pe care le trimisese și primise fuseseră o iluzie care îl ajutase trei luni să suporte liniștit despărțirea de ea. Acum însă această distanță nu mai era, și trebuia s-o vadă și știa că nimic nu-l putea împiedica, avea să se ducă la uzină, să urce în laborator ca la început, ea avea să tresară de surpriză și să se facă palidă, va scăpa ceva din mână! Acest gând făcea să crească în inima lui o bucurie atât de mare, încât parcă nici nu voia s-o mai vadă, deși gândirea lui era prinsă de imaginea ei, cum stătea înaintea ferestrei în picioare, cu silueta ei de trestie, și cum lucra, și cum din când în când ridica privirea, să se uite afară spre câmpie… Stăpânit de un sentiment care iradia dintr-o zonă ascunsă, și care parcă îi șoptea că nimic din ceea ce ni se întâmplă în viață nu se repetă, Vale ocoli, în orele care urmară, cât putu de mult clipa revederii cu Anda. Nu trebuie să ne uităm cât mai mult în forul nostru interior pentru a potoli această năvală a bucuriei, care zăpăcindu-ne mintea ne-ar putea împiedica să fim fericiți?

Se prezentă întâi la cadre și tovarășul Mânăfoaie îl primi imediat. Spre deosebire de data trecută, când îl văzu, se ridică în picioare, în spatele biroului. Avea un zâmbet care sugera că putea să fie chiar mai mult decât încântat că îl vede, dar că se abținea. Desigur că, în lipsa tânărului inginer, șeful cadrelor s-a străduit și a reușit să obțină în favoarea lui un lucru pe care acum, când o să-l afle, tânărului o să-i facă o mare plăcere. N-o să-i spună chiar el în ce constă lucrul acela, pentru asta trebuie să se ducă la tovarășul director, o să afle acolo.

— Nu știți despre ce e vorba? întrebă Vale.

Mânăfoaie ieși prevenitor și confidențial de după birou, îl luă pe tânăr de braț și merse cu el spre ușă, adică: să nu insiste, să se ducă la tovarășul director personal, fiindcă așa se cuvine, acolo e creierul tuturor problemelor și secretelor.

Al tuturor problemelor, era adevărat, dar nu și al secretelor. Directorul general al acestor uzine nu făcea parte din categoria aceea de șefi care transformă cabinetul lor directorial în camera de mistere, și audiența, într-o ceremonie precedată de așteptări și amânări, de reveniri și manevre diplomatice. Aveai o hârtie și îți trebuia semnătura directorului general, ți-o

semna imediat. Voiai să-l vezi ca să-i aduci la cunoștință că în sectorul tău s-a petrecut cutare lucru, care necesită o intervenție de sus: îl vedeai, și intervenția se producea pe loc, la telefon, sau cobora el imediat cu tine acolo în secție (sau nu-l vedeai, dar îți spunea prin secretară să-l cauți la o oră pe care ți-o indica, și la ora aceea îl găseai negreșit și complet liber și-ți stătea la dispoziție). Când fu numit aici și își manifestă în conducere aceste calități, muncitorii, tehnicienii și funcționarii nu prea îl apreciară. Înaintea lui fusese un altul, figură ștearsă, fără calități de conducător, care cât timp putu să stea cuminte și să nu încurce producția cu nepriceperea lui – și reuși să stea aproape un an – nu se atinse nimeni de el. O privire retrospectivă, însă, arăta că, totuși, într-un an de zile directorul fusese silit să aibă anumite inițiative și să ordone anumite măsuri: toate fuseseră niște gogomănii, și se ridicară și îl criticară; dispăru, nu mai auzi nimeni nimic de el.

Cel nou, tovarășul Jurcă, venea din provincie, de la Brașov, unde se remarcase în primul an al naționalizării, la început ca președinte al comitetului de întreprindere al unei uzine metalurgice, apoi ca director-adjunct, și după aceea fusese numit aici, director general al unei mari uzine din Capitală. Un șef care nu creează niciun fel de dificultăți în relațiile lui cu oamenii face o impresie hotărât favorabilă, dar nu de adâncime. Oamenii se atașează adesea cel mai mult de acei conducători care sunt și buni, dar care au și reacții imprevizibile. Ba chiar închid adesea ochii la unele cusururi, dacă această trăsătură se manifestă din plin. Printre istoriile cu funcționari există una cu un șef căruia subalternii îi prezentau lucrările la semnat concepute în două sau trei versiuni. Dacă citind lucrarea șeful începea să răcnească, funcționarul, cu altă hârtie la spate, lua din mapă prima versiune și i-o înfățișă fulgerător pe a doua, menită să reducă răcnetele la un mormăit, și stiloul să scârțâie semnătura. De acest șef își aduceau aminte mereu.

Tovarășul Jurcă, ardelean, nu avusese, când venise, asemenea reacții și de aceea atât calitățile lui de organizator, cât și punctualitatea, și mai ales simțul operativității în conducere nu uimiră pe nimeni, ca și când ar fi fost de la sine înțeles ca el să aibă asemenea virtuți. Identificarea lui cu problemele îl scufunda într-un anonimat care nu stârnea admirația nimănui. Se întâmpla adesea să treacă prin secții și abia să fie observat, un om scund de statură, îndesat și cu mustață neagră, tovarășul director!

Cei care îl cunoșteau bine și lucrau cu el zilnic știau însă că lucrurile nu stăteau chiar așa, că priceperea lui organizatorică îl costa ceasuri de

informații și de cercetări, că punctualitatea lui întâlnea în uzină foarte adesea nepunctualitatea altora, și asta îi dădea ceasuri mohorâte. („Nu înțeleg, domnule, declara el adjunctului când trebuia să sancționeze întârzierile repetate, cum poate un om să întârzie două ore la uzină, când eu, care n-am muncă normată, las ceaiul nebăut, și la ora șapte sunt la postul meu!”) Operativitatea lui era nu o dată anihilată, sau în orice caz efectul ei în producție era mult micșorat de indolența sau tembelismul unora, și asta îi crea astfel de preocupări și griji obsesive, încât mintea lui nu mai avea răgazul să mai fie și imprevizibilă. Și cu toate astea, într-un anumit sens, era, dar o știau puțini, și când o aflau n-aveau niciun chef s-o mai spună și altora, sau, cum era cazul unora, nu mai aveau posibilitatea s-o facă, fiindcă tovarășul Jurcă îi zbura. O singură dată lumea funcționarilor tresări, ciulind urechile. Se observă că o fată foarte drăguță, nou angajată, studentă la cursurile serale ale Institutului Maxim Gorki, în clipa când pendula bătea ora două și jumătate, se îmbrăca și pleca acasă mai devreme. Semnalul plecării era uneori dat de un telefon, ea răspundea, se ridica și ieșea din birou. Se află însă că de fapt se ducea la direcție și rămânea acolo închisă în cabinetul directorului până la ora trei și jumătate. Era o fată cam tăcută, puțin timidă, dar deloc intimidabilă, cu privire îndărătnică și stăruitoare. Când cineva din birou îi puse întrebarea indiscretă, referitoare la plecările ei, studenta răspunse cu candoare: „Am o sarcină de UTM.a Și își plimbă privirea aceea a ei asupra tuturor, oprind în fașă chicotelile și râsetele pe care le putea stârni acest răspuns. Dar faptul fu verificat și, oricât părea de îndoielnic la prima vedere, se constată că nu mințea. Secretara nu-și admira directorul, și ea fu aceea care confirmă, după presupuneri și deducții care n-o puteau înșela, că era într-adevăr vorba despre o astfel de sarcină. Mai târziu, studenta povesti ea însăși amănuntele, dar nu pentru a bârfi, ci ca să-și arate uimirea și, spre deosebire de secretară, chiar admirația față de directorul ei.

O carpetă groasă care preceda un covor uriaș, industrial, unea biroul cu ușa. Distanța aceasta mare, dintre birou și ușă, putea da unui șef timpul necesar să observe mersul și fizionomia celui pe care îl chema sau care solicita audiența. El putea astfel să-și dea seama dacă omul venea cu minciuna, cu intriga, sau cu complicitatea, și să-l manevreze în scopul dorit de el. Tovarășul Jurcă însă nu se folosea de aceste semne exterioare ale puterii, cum erau biroul său mare, telefoanele și soneriile de diferite culori, și nici nu avea plăcerea de a manevra oamenii, de aceea avea atât de puțini

admiratori; aceștia însă erau cei mai buni și cei mai siguri. Studenta, în povestirea ei, se referea la prima întâlnire cu tovarășul Jurcă, când fusese și ea izbită de simplitatea și sinceritatea reacțiilor lui. O invitase să ia loc, și fără alte fasoane trăsese unul dintre sertarele biroului, și începuse să cotrobăie în el. În clipa aceea intră secretara, cu un aer misterios. Tovarășul Jurcă o privi nemulțumit.

— Ce este? o întrebă.

Femeia spuse un nume și așteptă, cu o expresie de convingere că nemulțumirea din glasul directorului general va dispărea la auzul acelui nume. Privirea tovarășului Jurcă se rotunji însă, și se mări.

— Poate să fie și mama tovarășului, spuse el, în această oră sunt plecat, te-am rugat să anunți acest lucru, când nu e vorba de chestiuni urgente care privesc uzina.

Tovarășul Jurcă nu răcnise aceste cuvinte, dar era ca și cum ar fi facut-o; gestul din cap și cuvântul reținut, calm și politicos pe care îl spuse adresându-se aceleiași secretare creară această impresie.

— … Poftim!

Adică să iasă afară și să se ducă la postul ei. Tovarășul Jurcă se aplecă din nou spre sertarul tras și scoase din el cărți și caiete, pe care le depuse cu respect pe cristalul gros al biroului său.

— Începem, domnișoară?

— Da, începem, tresări studenta. Citiți!

Aplecat peste birou, omul începu să citească.

Treptat, coatele lui înaintară pe cristal, se lăbărțară, alunecând în părți, fața se apropie din ce în ce mai mult de carte, și în curând el luă o poziție care amintea de copii, la pupitrele lor, cu umerii strâmbi, cu gâtul într-o parte, urmărind un text în manual. Citind, se bâlbâia adeseori, dar, dovedind un talent pedagogic prematur, studenta îl lăsa să se descurce singur și atunci el *ștergea* cu o mișcare din cap cuvântul rostit greșit, și lua pronunția de la început. Uneori dădea de câmp neted, cunoscut de el mai dinainte, și atunci citea cu ușurare și oarecare trufie, având aerul că a mai prins și el câte ceva din aceste secrete, dar în clipa următoare venea dezmințirea, se auzea glasul studentei care îl corecta chiar în aceste momente, când el crezuse că o inițiere oarecare tot era pe cale să se producă. Da, era ceva, îi confirma ea, dar și aici tovarășul director ori punea accentul greșit, ori mânca un semn moale, ori înmuia o consoană tare.

— Bine, rosti în cele din urmă fata. Acum citiți încă o dată și traduceți fiecare propoziție.

Auzind cuvântul *bine*, directorul se mai însenină. Se redresă în scaun și oftă.

— Greu! Greu al dracului! constată el. Și începu să citească pentru a traduce: *Ruschi celovec – velican*.

Era titlul lecției.

— Pronunție greșită, rosti studenta. De ce puneți accentul pe prima silabă? *Velican* trebuie citit cum ați zice pe românește *pelican.* Traduceți!

— Omul rus uriaș.

— Greșit! exclamă fata. În limba rusă verbul *a fi* nu se întrebuințează, ci se subînțelege în propoziții, în traducere însă nu poate lipsi. Repetați.

— *Ruschi celovec – velican!* repetă tovarășul Jurcă, și după câteva clipe continuă: *Omul rus uriaș*.

— Greșit! V-am spus că verbul auxiliar în traducere nu e eliptic, numai în limba rusă e eliptic.

Tovarășul Jurcă oftă, fruntea i se îmbrobonase de sudoare; se șterse pe frunte și pe ceafa și, ridicând din sprâncene, mărturisi:

— Greu! Greu al dracului!

— Să știți că nu e greu deloc! zise studenta. E foarte simplu: verbul *a fi* în rusește e eliptic, se pune această linioară, și uneori nici măcar această linioară nu apare. Repetați, tovarășe director.

Directorul se aplecă asupra manualului.

— *Ruschi celovec – velican!* Omul rus… începu tovarășul Jurcă și nu îndrăzni să traducă mai departe, se răsturnă în fotoliu și declară timid: Nu înțeleg, domnule, ce e cu elipticul ăsta! Mai spune o dată!

— Tovarășe director, în traducere, verbul *bîti,* adică *a fi,* trebuie folosit, fiindcă nu se subînțelege ca în limba rusă.

De astă dată, chiar sub ochii uimiți ai fetei, fruntea tovarășului Jurcă se umplu brusc de perle mari de sudoare. Un miros ascuțit, violent, de bărbat se răspândi în preajma ei. Rămase tăcută, cu privirea încăpățânată și stăruitoare fixată în cea albastră și blândă a directorului.

— Tovarășe director, rosti ea, vedeți, așa cum traduceți dumneavoastră are alt înțeles. *Ruschi celovec – velican: Omul rus uriaș. Omul rus este un uriaș,* așa e corect și înseamnă cu totul altceva, înțelegeți?

— Omul rus este un uriaș, îngână directorul și deodată exclamă: adică cum?

Nu înțelesese nimic, chiar după ce auzise traducerea corectă cu urechile lui.

— Dracu' să-l ia de eliptic! murmură el. Închise cartea, o puse în servietă, vârî și caietele și se întinse în fotoliu.

— Bei o cafea? o întrebă.

— Mulțumesc, îngână fata, nu beau.

— Eu am să beau, fiindcă la ora cinci am universitate de partid, trebuie să fiu treaz.

Și sună și ceru o cafea tare, fără zahăr.

— Ia spune, mai zise, crezi că am să trec examenul ăsta?

— Dacă învățați, treceți, tovarășe director.

— Păi nu învăț? Uite că învăț, învăț cu dumneata.

Fata nu răspunse, nu-l încurajă cu nimic.

— În orice caz, cu elipticul ăsta s-a lămurit, continuă directorul, având poate speranța secretă că dacă se încurajează singur, înțelegerea va țâșni, dacă prin efort ea întârzia să se producă.

Dar nu se produse, și după vreun an de zile el renunță deodată și se înscrise la cursurile serale ale Politehnicii; voia să ajungă inginer mecanic.

XVI

Vale nu-l cunoștea mai mult, dar nici mai puțin decât majoritatea celor din uzină, și înclina, ca și alții, să creadă mai degrabă că este un conducător mediocru decât unul dintre cei buni.

— Eu am dat dispoziție să fii chemat, zise directorul după ce îl invită să ia loc. Nu știu care e adevărul, o să se lămurească acum, dar oțelarii care lucrează cu dumneata susțin că ai fost trimis la N. nu în schimb de experiență, ci sancționat. Eu am semnat trimiterea dumitale fiind convins că e vorba de un schimb de experiență, și a fost într-adevăr vorba de așa ceva, un inginer de la N. a fost primit de noi la oțelăriile SM. Dar oțelarii de la cuptorul unu pretind că ai fost „aranjat" de șeful aprovizionării și de inginerul-șef, că nu era cazul să fie trimis la N. chiar șeful *Brigăzii tineretului* și că, după plecarea dumitale, acest șef al aprovizionării a

început încetul cu încetul să le facă oțelarilor tot felul de mizerii. N-au folosit la nimic, zic ei, niciun fel de critici care i-au fost aduse în ședințele de producție. Care este părerea dumitale?

Vale întârzie răspunsul câteva clipe.

— Este o idee fixă a oțelarilor de la cuptorul nou, că acest șef cu aprovizionarea nu ne simpatizează pe noi, cei din *Brigada tineretului*, zise el. Nu văd de ce nu ne-ar simpatiza, și în general n-am înțeles și nu înțeleg nici acuma ce interese personale pot fi angajate într-o chestiune cum ar fi aprovizionarea secției cu materii prime, și mai ales ce legătură are acest șef cu secția noastră… „Vinovat e șeful secției”, gândi în aceeași clipă, și fu gata să-și exprime acest gând cu glas tare, dar apoi își aminti că oțelarii îl cruțau, și că aveau ei ce aveau cu aprovizionarea, și nu mai spuse nimic.

— Uite cum, zise directorul. Acest șef a observat că există un interes general pentru fruntași în producție, că atât presa, cât și conducerea întreprinderilor și organizațiilor de partid îi susțin și îi sprijină în toate felurile. Mai mult chiar, e o dovadă că lucrurile merg foarte bine într-o întreprindere unde sunt mulți fruntași, și invers, dacă o întreprindere nu-i are înseamnă că stă prost. Și atunci ce poate face un șef cu aprovizionarea? Eu te ajut să ajungi fruntaș, zice el, îți sortez materia primă cea mai bună și te servesc, dar tu trebuie să-mi dai o parte din câștigul pe care o să-l realizezi cu ajutorul meu, fiindcă nu lucrez în acord ca tine. Bineînțeles că asta n-o s-o pretindă niciodată în mod deschis, și nici măcar confidențial, fiindcă ar fi un gen de hoție, dar o s-o facă prin modul de a-ți repartiza materia primă. Dacă tu n-ai să înțelegi, sau ai să te prefaci că nu înțelegi, te părăsește și caută pe altul. Oțelarii care lucrează cu dumneata nu susțin că șeful cu aprovizionarea ar lua „șpagă” direct de la cei de la cuptorul cinci, pe care îi favorizează, i-ar fi frică să le facă asemenea sugestii, dar că lucrurile se aranjează în altă parte, prin felul cum e susținut la premieri, la recompense…

— Tovarășe director, eu cred că bănuielile oțelarilor din *Brigada tineretului* trebuie luate în seamă și trebuie făcută o anchetă, zise Vale.

— Putem verifica imediat, zise directorul și chemă secretara. Dă-mi te rog dosarul cu primele retribuite pe ultimele zece luni și invită-i la mine pe tovarășii Bumbaccea și Mânăfoaie.

Secretara descuie dulapul din spatele șefului ei, îi dădu dosarul și ieși. Directorul îl răsfoi. Se scurseră câteva clipe, în care nu se auzi decât acel răsfoit.

Vale se ridică în picioare.

— Șezi, zise directorul, nu mi-ai spus ce-ai făcut la N. Cum e acolo? E mai bine ca la noi?

— Nu, răspunse Vale și se reașeză. Nu stau deloc bine cu cadrele de maiștri la SM, și nici cu organizarea producției. Merge cam alandala, nu prea am avut ce învăța de la ei. Aș fi avut ce învăța, dar nu m-au lăsat, așa e acolo moda, cei vechi nu vor să ridice cadre, ca și când le-ar fi frică să nu fie pe urmă ei înlocuiți.

— Asta e mentalitatea de altădată a maistrului român, aflat la cheremul unei industrii care bătea pasul pe loc, zise directorul. Altceva?

Vorbiră până ce ușa se deschise și apărură cei doi, Bumbaccea (acesta era președintele sindicatului) și Mânăfoaie.

— Ai fost în concediu? zise directorul adresându-se mai departe lui Vale, care se ridicase.

— Nu.

— Când pleci?

— Îl avusesem fixat în august, acum a trecut.

— Îți iei, dacă vrei, imediat concediu. Acuma treci pe la comitetul de partid, la tovarășul Negoescu. Are ceva să-ți spună.

Vale ieși.

Comitetul de partid avea birourile instalate în niște barăci construite în mijlocul uzinelor, lângă secția de sculărie, cea mai liniștită dintre toate. Tot acolo se afla și comitetul UTM. Lipsa de fast a acestor câteva încăperi, cu podea de scânduri și cu ferestre albe de lemn nevopsit, dădea impresia de ceva militar, a unor posturi de stat-major în campanie, unde uniforma pompoasă, parăzile și defilările erau părăsite. Oamenii erau însă dintre cei obișnuiți, în civil, cu cravată la gât, cu telefoane pe birouri, cu dulapuri cu hârtii, și cu hârtii pe birouri. Tovarășul Negoescu era singur în biroul său, ceilalți activiști stând câte doi într-o încăpere, lipsind majoritatea timpului, plecați prin secții. Numai spre prânz, către orele două, puteau fi găsiți mai ușor, când se întorceau și consemnau în scris unele dintre rezultatele activității lor.

Primindu-l pe Vale, tovarășul Negoescu îl invită să ia loc și intră direct în subiect, reproșându-i atitudinea pasivă în chestiunea plecării la N. Cum a putut părăsi brigada fără să treacă pe la comitetul de partid și să anunțe că pleacă? Dacă nu intervenea comitetul de partid, brigada și-ar fi slăbit

coeziunea și i-ar fi rămas doar numele scris pe o pancartă, cu producție sub plan. Trebuia cel puțin să-l fi sesizat pe tovarășul Sava, sau pe tovarășul…

Vale asculta cu ochii pe fereastră.

— Mă faceți vinovat, zise el, că am refuzat să reflectez asupra trimiterii mele într-un schimb de experiență care mi s-a părut foarte normal. Cât privește faptul că n-am trecut pe la comitetul de partid, să fim serioși, tovarășe Negoescu, dumneavoastră știați foarte bine despre ce era vorba, sunteți doar informat de tot ce se petrece, și dacă ar fi fost ceva în neregulă, m-ați fi chemat imediat și ați fi discutat cu mine chestiunea; sunteți doar oțelar de aici din uzină, și tot ce se petrece la SM puteți afla în cinci minute, ba chiar mai repede, aveți oțelăriile în palmă. Sper că nu pentru asta m-ați chemat.

— Uite, zise secretarul atent, dacă comitetul de partid nu e sprijinit în munca lui de cei mai buni din uzină, atunci nici comitetul nu-i poate sprijini pe ei, intențiile noastre nu se întâlnesc, alunecă pe de lături, ca rândunicile.

— Asta numai în cazul în care eu m-aș considera prin trimiterea mea la N. ca sancționat. Dar nu mă consider, și în ce privește faptul că n-am trecut pe la dumneavoastră înainte de a pleca, e pentru că n-am bănuit că serviciul aprovizionării și șeful secției SM abia au așteptat să plec, ca să-mi persecute oamenii din brigadă.

De ce credeți că trebuia să am eu bănuiala asta, și să n-o aveți dumneavoastră, care printr-un simplu telefon puteți afla ceea ce eu nu pot să aflu, și puteți da o dispoziție pe care eu nu pot s-o dau?!

Vorbind, Vale se aprinsese. Ascultându-l, secretarul se aprinsese și el. În același timp însă, Vale văzu prin mica fereastră cele cinci coșuri înalte ale oțelăriilor SM, și în spatele lor, din profil, muchiile ferestrelor laboratorului. Sângele îi pieri din obraji, și privirea începu să-i ardă. Chipul lui căpătă brusc acea paloare pe care o au cei cărora, primind o veste neașteptată, le piere graiul, și inima, prinsă de șoc, începe să bată cu putere, dublându-și ritmul. Rămase tăcut.

Secretarul voia acum să treacă la subiect, dar i se păru că tăcerea tânărului nu confirmă, ci parcă infirmă, sau în orice caz, nu confirmă întru totul punctul său de vedere/

— Chestiunea asta cu serviciul aprovizionării a fost studiată de noi, zise el, sunt unii tovarăși care înțeleg greșit stimularea întrecerilor și a fruntașilor, și sunt alții care profită de această greșeală. Să fie clar, noi nu te criticăm pe dumneata, din contră, te lăudăm. *Brigada tineretului* e dată ca

exemplu de întrecere socialistă justă și bine organizată. Foarte bine că dumneata te-ai: arătat un element disciplinat, nimic de zis, dar eu te întreb: te-ai gândit vreodată că partidul ar putea să aibă nevoie de oameni ca dumneata, de elemente active, de bază, cu răspundere în viitor, ieșite direct din clasa muncitoare? Noi suntem de părere că dacă nu te-ai gândit, ar fi cazul să te gândești, și îți facem recomandarea asta pentru intrarea în partid. E timpul, tovarășe Sterian, să faci parte din rândurile partidului. Ce părere ai?

Și aici se opri, îi aruncă o privire și zâmbi elocvent. „Pentru asta te-am chemat, restul a fost o introducere nereușită”, parcă îi spunea. „O surpriză, reflectă Vale; într-adevăr nu m-am gândit.”

— Singurul lucru la care aș putea să mă gândesc ar fi dacă am într-adevăr maturitatea necesară intrării în partid, încolo să știți că n-am la ce mă gândi.

— Știm, de-aia îți și facem propunerea, zise secretarul. De-aia te-am chemat, să te pregătești. Știi ce ai de făcut; în ședința organizației de UTM se va face recomandarea, după care vei lua parte la ședința organizației de bază de la SM, unde se va discuta cererea dumitale. Ai să iei cuvântul și ai să spui cine ești și ce motive te îndreptățesc să intri în partid. Oțelarii te apreciază, așa că să nu te intimidezi. Mai treci pe aici cu o zi înainte.

Vale ieși din baracă de lângă secția sculărie și o luă drept înainte. Merse timp de aproape un minut într-o direcție opusă celor cinci coșuri ale secției SM, dar apoi se opri deodată și se întoarse, o luă direct spre oțelării.

Intră în secție ca de obicei, urcă scara și ajunse pe platformă. Unul dintre băieți îl văzu, se opri cu vătraiul în mână și îl contemplă, scoase un șuierat, care în aerul dens de zgomote al secției abia se auzi. Voia să le atragă atenția celorlalți asupra celui care venise. Vale trecu pe lângă băiat, îi puse o clipă mâna pe umăr, și-i salută pe ceilalți fără să se oprească, merse agale spre graficul lipit de tabla mare rezemată de peretele din stânga. Câteva clipe mai târziu, oțelarii veniră unul câte unul și îi întinseră coatele, cu privirile vesele, cu expresiile destinse de oboseala muncii și bucuria revederii. Maistrul Săndulescu îl apucă de braț cu o mână, și cu alta îi arătă graficul în punctul în care săgeata cobora:

— Era s-o pățim, tovarășe inginer, mergeam în jos… O să vă spunem noi ce-a fost aicea!

Drept răspuns, Vale o luă spre birou, să-i asculte acolo unde se putea vorbi fără să se ridice vocea.

După o jumătate de oră, ieși de acolo și se îndreptă spre biroul cel mare al secției, mereu cu același mers, cu pașii mari, cu genunchii parcă înmuiați de greutatea corpului, uitându-se, la intervale de câteva secunde, în pământ, cu gândul parcă jumătate în sine, jumătate împrăștiat afară, și cu efortul mereu treaz de a-l uni. Câteva minute după aceea ieși și de acolo și o luă spre peretele din fund, unde se vedea o potecă trecând printre fiare vechi împrăștiate, blocuri mici de fontă înghețată, rebutată, și apoi printr-o ușă care acum, vara, fusese scoasă din pricina căldurii și pe lângă care șerpuiau șine înguste cu vagoneți veșnic încărcați cu materie primă, împinși până aici de lucrătorii serviciului aprovizionării. Vale începu să urce rar, treaptă cu treaptă, scara în spirală de metal subțire, care ducea în laborator, și când ajunse sus deschise ușa, o închise și rămase cu mâna pe clanță. Ea era acolo și jumătate de clipă el o privi, în jumătatea cealaltă însă, parcă n-o mai văzu, ea se întoarse, și vederea chipului ei parcă îl supără, își feri privirea și o luă încet spre ea. Nu mergea bine, cu statura lui mare arăta străin, rece, îndepărtat.

Și chiar era, avea să-și amintească bine mai târziu: n-o iubea atunci cel mai mult, poate chiar cel mai puțin. Atât de tulburat însă n-avea să mai fie niciodată.

— Vale, bine-ai venit, șopti ea, iar el se opri, îi sărută mâna și se întoarse cu fața spre geam.

Amândoi erau stăpâni pe mișcările lor, cu grijă că sunt observați. Cu privirea afară pe geam, peste câmpul adormit sub soarele de august, el spuse cu vocea înăbușită de o emoție pe care zadarnic încercase s-o frâneze începând chiar din primele minute ale dimineții:

— Nu pot să mă uit la tine.

Atunci ea scoase o exclamație nestăpânită și îl apucă strâns de braț.

— Du-te, îi spuse, așteaptă-mă la tine la birou, cobor în zece minute. Du-te imediat…

Și din nou, rămas singur, în timp ce cobora, avu iarăși sentimentul acut că ar putea să n-o mai aștepte în birou, să coboare în curtea uzinei, să plece și să n-o mai vadă niciodată. Iar acest sentiment sporea și mai mult chemarea pe care o simțea pentru ea, și de care nu era pe deplin conștient, dar care avea să-i rămână în amintire drept cea mai adâncă și mai răscolitoare.

XVII

La extremitatea dinspre nord a uzinelor, în partea opusă orașului, serviciul aprovizionării, biroul, se afla tot într-o baracă în stilul celei în care se afla comitetul de partid. În ziua aceea coborî de la administrație și se duse acolo un funcționar nou angajat, un contabil. Era un ins de vreo treizeci și cinci de ani, dar părând mult mai bătrân, din pricina ochelarilor și a mișcărilor lui, care deși degajate, aveau în ele parcă un arc ce restrângea, sau, dimpotrivă, în anumite clipe relaxa brusc mișcarea pașilor.

În baracă se aflau un birou și două mese. Mesele erau goale, fără hârtii, la birou însă, lângă fereastră, ședea șeful aprovizionării și lucra. Părea să nu fi auzit că intrase cineva, nu răspunse nimic la bună ziua dat de funcționar. Acesta se apropie, se opri la un metru distanță de birou și rosti:

— Vă rog, aici e serviciul aprovizionării?

Omul de la birou era un ins de vreo patruzeci de ani, cu o expresie de seninătate și tăcere pe chipul său mare. Rămase gânditor câtva timp, cu stiloul în mână, apoi își duse mâna la frunte, își mângâie tâmplele, privirea îi alunecă într-o parte, se apleacă și continuă să lucreze în singurătatea sa netulburată. S-ar fi putut spune că hârtiile și tot ce era pe birou însemnau pentru el ceea ce înseamnă pentru un preot potirul, crucea și alte simboluri religioase. Odată ridicat de la birou el putea deveni un alt om, să strige sau să profere injurii – cum drăcuie sau înjură de grijanie însuși preotul care dă această grijanie credincioșilor –, dar cel adevărat era cel de la birou, în elementul lui și nu cel de toate zilele, care putea discuta și răspunde la întrebări ca orice om.

— Ce doriți dumneavoastră? zise el cu blândețe nespusă, după aproape un sfert de oră de la întrebare.

„Ce doriți dumneavoastră, în general nu se poate, părea să spună el, dar aveți dreptul să vorbiți, vă ascult.”

Avea o voce limpede, care pornea parcă din niște singurătăți inaccesibile. Din această pricină capul său, aflat aici, în apropiere, părea imens, și i se vedeau urechile, care sugerau amplificări misterioase, și fălcile odihnite, calme, rase proaspăt, gura parcă de bronz, cu tăietura delicată, cu un zâmbet interior de liniște și putere pierdut în cutele obrazului și bărbiei.

Vizitatorul bâlbâi motivul: căuta pe cineva.

— Pot să-l aștept aici?
— De ce să nu puteți?! zise omul de după birou, luați loc. Uite, continuă el cu uimitoarea sa voce blândă, aveți un scaun lângă dumneavoastră. Luați loc și așteptați.
Vizitatorul mulțumi, se așeză pe scaun și întrebă dacă poate să fumeze. După cinci minute de tăcere, omul de după birou răspunse:
— Fumați.
Trecu astfel aproape o oră. La un moment dat se auziră pași afară, și vizitatorul tresări, ridică fruntea și se uită spre ușă. Apăruseră doi inși în salopete, unul înalt, masiv, blond, cu capul gol, celălalt mai mult mic decât mijlociu, subțirel, cu mâini fine, cu pălărie pe cap și cu gâtul aplecat puțin într-o parte. Se îndreptară spre mesele libere transpirați de muncă, cu sudoarea înecându-le privirea. Vizitatorul se ridică de pe un scaun și se apropie de ei. Cel mic îl văzu și exclamă:
— Răzășene!
Cel blond și masiv întoarse și el capul, și rămase o clipă țintuit. Apoi exclamă și el:
— Răzeșene!
— Cosmologea, Benone! murmură și vizitatorul. Erau exclamații de uimire și de surpriză, dar parcă restrânse și oprite. Cel mic exclamă iar:
— Ce e cu tine, Răzeșene?
— Ce e cu tine, mă? întrebă și cel blond și masiv, ca un ecou al vocii celuilalt.
Vizitatorul își împinse ochelarii de pe nas, se uită întâi la unul cu gura deschisă, își mută cu o mișcare fără tranziție capul spre celălalt, și schiță un zâmbet încremenit. Se putea însă bănui că în această schiță de zâmbet se aduna toată bucuria lui, și că bucuria aceasta i se părea elocventă în sine: nu răspunse nimic la întrebările celor doi.
— De unde vii, mă? continuă cel mic.
— Ce cauți aici? zise cel blond și masiv.
— Pe voi vă caut! răspunse vizitatorul.
— Și de unde zici că vii? repetă cel mic.
— Din Pașcani. Am fost transferat aici.
— Ce făceai tu la Pașcani?
— Acolo lucram.
— Ce lucrai?
— Eram contabil.

— Bravo, mă, Răzăşene!
— Şi pe-aici de ce-ai venit? reluă cel blond şi masiv.
— N-auzi, am obţinut transferarea. Am văzut în statul de plată numele voastre şi am venit să văz dacă sunteţi voi!
— He! făcu din gât cel blond, ca un soi de concluzie; he! repetă el şi parcă chicoti, şi privirea îi sticli; parcă spusese: „E bine că ai venit! E bine că ai lucrat la Paşcani.” Cel mic se uita la musafir degajat şi vag protector. He! făcu din nou cel blond şi masiv, parcă adăugând: „E bine că vă uitaţi unul la altul.”
— Câţi ani sunt de când nu ne-am mai văzut, Răzeşene? întrebă cel mic.
— Ehe! Mulţi, zise vizitatorul. Din ’45 nu ne-am mai văzut. Dar tu ce mai faci, Cosmologea, mai scrii poezii?
Cosmologea era cel blond şi masiv.
— Mai scriu! Dar tu? zise el.
— Eu ce?
Blondul poet avu parcă o clipă de buimăceală, apoi deodată surâse şi întrebă:
— Mai ţi-aduci aminte de facultate?
— Mi-aduc! S-a dus studenţia! zise contabilul.
— He! făcu blondul, parcă spunând: „S-a dus, asta el”
— Vasăzică, voi aţi ajuns salahori!
— Da, Răzăşene!
Se lăsă iar tăcerea. Vorbiseră tot timpul în şoaptă şi cei doi salahori, acum, când nu mai spuneau nimic, păreau intrigaţi de ceva, atenţi parcă la ceva care nu reuşea să urce spre treptele superioare ale conştiinţei, dar care lor nu le era deloc străin. Cel mic, cu gâtul strâmb, fuma gânditor. Sub salopeta lui cu greu s-ar fi putut descoperi ceva dintr-un fost student. Poate pălăria! Stătea mereu cu ea pe cap, îl ferea, pesemne, de soarele de afară.
— Dar unde aţi fost voi până acuma, că v-am căutat anul trecut acasă, şopti vizitatorul. Eram într-o delegaţie şi am trecut pe la tine, Cosmologea.
I se răspunse prin tăcere. Masivul poet, observând că celalalt aşteaptă o explicaţie, se uită spre cel mic şi făcu din gât: he! adică, he, ce vesel, nu înţelege! Şi fiindcă nici această exclamaţie nu-l lămuri pe vizitator, blondul masiv şopti:
— Ai uitat ce-a fost când eram studenţi, Răzeşene?
— Ce? Ce să uit?
— Ai uitat? Diagonala, Răzăşene! Purtai şi tu diagonală!

— Eu? Ce diagonală? se miră musafirul.

— He! chicoti masivul, amuzat de faptul că celălalt nega un lucru atât de bine cunoscut.

Gânditor, scuturând scrumul țigării cu degetul mic de la aceeași mână cu care fuma, cel cu gâtul strâmb și cu pălăria în cap zise:

— Nu, Răzășeanu n-a fost.

Și fiindcă fostul provincial din Pașcani tot nu reușea să prindă sensul celor ce se spuneau, cel mic continuă:

— Am stat la pârnaie doi ani, Răzășene, fiindcă am îmbrăcat cămașa verde când eram studenții! Și eu, și Cosmologea! Tu n-ai îmbrăcat-o!

Cel masiv, Cosmologea, se uită atunci spre vizitator și exclamă admirativ și invidios, dar fără răutate:

— Ai avut noroc, mă!

— Adică cum am avut noroc!? exclamă vizitatorul.

— Adică… zise masivul și făcu un gest de la umăr spre șold, în sensul că a avut noroc că n-a purtat și el…

Ca și când purtarea acelei cămăși și diagonale ar fi fost o chestie de pur noroc.

— Și… reluă musafirul mirat, v-au primit în serviciu?!

— Ne-a angajat el, șeful aprovizionării, explică în șoaptă cel mic, arătând cu țigara peste umăr spre omul de după birou. „Vă primesc, dar la cea mai mică abatere vă zbor”, așa ne-a zis. E prieten cu un ștab de la administrație, mai adăugă, și făcu cu ochiul, sugerând că acest ștab de acolo de la administrație e un om… așa… înțelegi… care o lasă mai moale! Și din nou cel mic făcu cu ochiul de sub pălăria lui, mică și ea, cu borurile trase în jos de jur-împrejur.

Cât durase acest dialog, masivul care fusese și poet aruncase de câteva ori niște priviri nedumerite, parcă de așteptare, dar parcă și de speranță nedeslușită, spre omul de după birou, care, absorbit, lucra singur în hârtiile sale. Deodată, cel mic, prins și el de o agitație bruscă, se uită la ceasul-brățară și, trăgând intens din țigară, cu privirea la pândă, șopti:

— Mergem?

Masivul nu răspunse, rămase cu o ciudată îndoială în privirea și chiar în ținuta capului său mare și blond. Și rămaseră pe loc. Cel cu pălăria pe cap se uită din nou la ceasul-brățară, strivi țigara în nisipul de deasupra sobei, și apucă întâi mâna vizitatorului, o strânse parcă pe furiș, făcu la fel cu celălalt și șopti:

— V-am salutat, la revedere!

Și o luă repede spre ușă, călcând în vârful picioarelor. Nu făcu însă nici trei pași. În tăcerea care domnea în baracă, se auzi de după biroul de lângă geam o voce îndepărtată și blândă, care rosti:

— Cosmologea, e ora trei fără un sfert, și eu n-am primit încă raportul săptămânal.

— Da, tovarășe Ionescu, răspunse masivul cu o voce jenată, care tot mai nutrea speranța unei posibile amânări a acelui raport. Știți, tovarășe Ionescu, gândiți-vă că… Poate că…

Se întrerupse. Cel mic făcuse o săritură spre ușă și cu un salt de o elasticitate uimitoare, masivul îi tăie drumul și răsuci cheia în ușă.

Omul de dincolo de birou continua să lucreze, cu capul în hârtii, i se vedeau de la distanță urechile mari.

— Tovarășe Ionescu, murmură masivul, cerneală!…

— Cerneală, răcni deodată șeful aprovizionării, și în clipa aceea se produse parcă o revelație, parcă ieși din el adevăratul său eu. Uite aici la mine pe birou cerneală roșie,făcătoare de minuni pentru sufletul vostru verde. Executarea!

Atunci masivul întinse brațele în aer, așa cum fac copii când se joacă de-a baba-oarba, și căută astfel să pună mâna pe cel mic. Acesta se dădu înapoi, dar masivul îl urmări mai departe. Părea un golem jenat, deloc convins, parcă nehotărât, totuși implacabil. Cel mic, nemaiavând unde se retrage, se întinse deodată cu spinarea pe dușumea, și începu să dea din mâini și din picioare, ca un cârcâiac, și să răcnească. Blondul se prăbuși peste el, îl acoperi cu pieptul, întinse mâna spre birou, luă de acolo o sticlă cu cerneală, trase cămașa celui de jos, îl descheie la pantaloni și îi turnă conținutul ei roșu între picioare. După care se ridică și se uită elocvent spre omul de după birou. „Iată, parcă spunea, e gata și raportul săptămânal."

Intre timp, omul de după birou se ridicase și privise atent scena. Zbătându-se, celui mic îi căzuse pălăria de pe cap și stătea și acum cu gâtul strâmb pe podea, încercând cu mișcări precaute să-și ridice în așa fel picioarele, încât cerneala care îi pătase pântecul și fesele goale să nu-i murdărească prea tare salopeta.

— Ce, Benone, răcni omul de după birou, vrei să fugi de raport?!

— Nu, tovarășe Ionescu. Eu, tovarășe Ionescu… bâlbâi cel de jos.

Lângă una din mese, cu ochelarii pe mas, cu gura deschisă și cu privirea holbată de uimire, rămăsese vizitatorul de la contabilitate, fostul provincial

din Pașcani.

XVIII

Primind-o pe Mimi în casa lui, Gabi începu, nici el nu știa de ce, să întârzie căsătoria. Asta era cu atât mai grav cu cât sarcina iubitei lui avansa. Trebuia să se căsătorească înainte de cincisprezece august, ca să poată pleca împreună în concediu, dar ruptura pe care Mimi o provocase între ea și părinți parcă dăduse peste cap acest plan.

De ce? Așa! îl dădea peste cap! Nu așa înțelesese el că trebuie să se petreacă lucrurile în ziua când ea îl invitase să-i cunoască părinții și să-i vadă casa. Din pricina fratelui ei însă, palidul acela care bine că fusese împușcat, se rupsese Mimi de ai ei și în acest timp, femeia părea că se dezinteresează și ea de căsătorie. Arăta cu totul prizonieră sarcinii, pe care de altfel o purta cu o ciudată seninătate.

Își făcuseră un obicei ca duminica dimineața să plece împreună la pădurea Băneasa. El scotea motocicleta în curte, și în timp ce motorul pârâia stârnind lătratul tuturor câinilor din cartier, ea pregătea sacoșa cu cele trebuincioase micii excursii, gustare din friptură rece, ouă și șvaițer, firișoare verzi de ceapă, o prăjitură bună care îi plăcea lui, pregătită de ea în bucătăria comună a apartamentului, sticle de bere ținute la rece în răcitorul improvizat într-o chiuvetă veche. Apoi cobora cu sacoșa, se așeza în spatele lui și porneau. Într-o dimineață, Gabi gonea tare și părea obsedat de ceva. Niciodată însă stările acestea ale lui n-aveau o consistență pe care el să fie pe deplin stăpân și să poată vorbi despre ele și să le apere dacă i-ar fi fost reproșate, sau dimpotrivă să renunțe la ele dovedindu-se nedrepte la adresa cuiva, și poate chiar rele pentru el însuși. În ziua când ea se mutase la el și trecându-i pragul se împiedicase și căzuse, în loc ca starea aceasta a lui, care atunci pusese stăpânire pe el din pricina căldurii, să se înmoaie și s-o ridice pe Mimi în brațe, căci el era voinic și ea ușoară ca fulgul, răcnise la ea să se ridice odată și să nu se mai holbeze așa la el. Acum, de pildă, gonea foarte tare, dar cine putea ști din ce pricină? Ieșiră din oraș și în apropiere de Băneasa șoseaua se curba. În loc să încetinească însă viteza, el o spori

îndârjit parcă împotriva curburii însăși a drumului și atunci ea se agăță deodată de gâtul lui și începu să strige înspăimântată:

— Gabi, oprește! Oprește, te rog!

El se scutură cu violență de strânsoarea ei, motocicleta derapă, și în aceeași clipă se pomeniră în șanț. Motocicleta într-o parte, continuând să pârâie și să scoată fum, el cu pieptul într-un pâlc de scaieți, și femeia pe brânci, la marginea șoselei. Gabi sări în picioare cu privirea holbată, se apropie de ea, o apucă de piept ridicând-o în capul oaselor, răcni nestăpânit la ea. Pentru întâia oară scrâșni la adresa ei, cu voce tare, o înjurătură fioroasă.

— Ți-am spus să nu te agăți de mine! gâfâi el. Dacă vrei să ne sinucidem amândoi mai agață-te încă o dată în felul ăsta și ai să vezi că o să ne reușească.

Îi întoarse apoi spatele și se apropie de motocicletă, pe care o ridică și începu s-o cerceteze dacă nu s-a stricat ceva la ea. Femeia rămăsese cu privirea rătăcită… Deodată, avu un spasm și începu să vomite. În acest timp, lângă motocicletă el apăsa pe pedală, și motorul, după ce stârnea câteva pârâituri repezi, se oprea. După fiecare încercare bolborosea înjurături. În cele din urmă pârâiturile nu se mai opriră și, ștergându-se de sudoare și de praf, blocă motocicleta fără să-i oprească motorul și aruncă o privire spre femeie.

Acum, că starea aceea îi trecuse și se convinsese că nici motocicleta n-are nimic, în privire îi străluci, uitându-se cum femeia stă foarte liniștită cu bărbia pe genunchi, pe marginea șoselei pe dâmbul înverzit, teama aceea care-i apărea de fiecare dată când simțea la ea astfel de însingurări. Ultima oară ea mai trecuse printr-o astfel de stare când se hotărâse să păstreze copilul și când îi mărturisise că nu mai voia să mai întrerupă sarcina și să mai treacă printr-o noapte așa de rea ca aceea când plânsese. Se apropie de ea deodată temător și îi spuse cu vocea aceea a lui care în astfel de clipe părea răgușită de umilință și regrete:

— Mimi, nu te supăra, dar ți-am spus să nu te mai agăți de mine, de ce nu înțelegi că mă scoate din sărite când simt cum te agăți…

Era ca de obicei foarte sincer și pe ea o izbi parcă pentru întâia oară această declarație, care fără voia lui avea prin cuvântul „agăți” un sens simbolic. Își ridică privirea și îl cercetă cu o intensitate din care nu se mai înțelegea de astă dată nimic: dacă e supărată sau nu pe el, dacă e în pragul de a intra din nou într-una din acele însingurări ale ei amenințătoare, dacă îi

reproșa ceva sau dacă îl ierta. Nimic, doar lucirea unei priviri negre pe chipul ei de pe acum vag umflat și desfigurat de sarcină, și care era departe de a sugera că în clipa aceea s-ar putea petrece cu ea ceva deosebit sau alarmant.

Puterea ei de a-l neliniști, acea retragere în sine care într-adevăr nu era îndreptată împotriva lui Gabi, dar care avea efectul absurd de a-i aminti lui de primele lor întâlniri, când se simțea mistuit de dragoste și îngrozit ca nu cumva s-o piardă, această putere deci, neștiută nici de ea, nu mai apăruse în clipa de față, ca și când nimic grav nu s-ar fi produs, ca și când sufletul ei n-ar fi resimțit strigătele și înjurăturile pe care el i le adresase cu neînfrânată violență, ca și când i s-ar fi făcut declarații pătimașe de dragoste…

Întâmplarea aceasta însă, rămasă fără reacție din partea ei, aduse după sine, așa cum se întâmplă totdeauna când lăsăm să treacă nelimpezit ceva grav în care suntem implicați, alta asemănătoare, dar și mai rea…

Era o dimineață de august mai răcoroasă, dintre acele prime dimineți de sfârșit de vară care nu încep chiar de la răsăritul soarelui să înăbușe zidurile orașului în căldură și nemișcare și când soarele însuși părea mai plin de strălucire, dar fără încărcătura lui apăsătoare de flăcări din zilele de caniculă. Gabi se trezise dis-de-dimineață ca să plece cu un coleg de la uzină la pescuit. Foarte ciudat cum îi apucă pe unii bărbați tineri astfel de pasiuni liniștite, rezervate de obicei celor mai în vârstă, cum ar fi pescuitul, un sport bun în orice caz pentru cei contemplativi; sau care își fac din el și o îndeletnicire profitabilă. Se pare însă că lucrurile nu stăteau chiar așa. Gabi fusese rugat de colegul său să-l ducă cu motocicleta la unul dintre lacurile de prin apropierea Capitalei, la Mogoșoaia, și fiindcă nu avusese ce face ceruse și el o undiță cu un viermuș și aruncase cârligul în apă, așa cum văzuse că face colegul său căruia îi promisese să-l aducă și îndărăt, în schimbul împărțirii prăzii. Nu apucase însă să-și dea seama dacă a aruncat sau nu bine undița, că simțise cum se și petrecea un lucru neobișnuit în apă: ceva începuse deodată să se zbată la celălalt capăt al firului, și scosese un răcnet văzând prin undele limpezi ale apei corpul peștelui. Fugea în rotocoale mari coborând în adânc și se zbătea cu o vigoare atât de neașteptată, încât Gabi, care simțea fiecare zvâcnire în podul palmei, scotea de fiecare dată câte un răcnet. Colegul său îi sări în ajutor și îi spuse să stea liniștit, și dacă vrea să nu-l scape „să-l plimbe” puțin și să-l tragă apoi afară cu hotărâre, dar fără bâțâieli, adăugând cu un dispreț amuzat că așa pățesc toți ageamiii, de la început le cade în undiță unul mare, ca să aibă cu ce se

lăuda mai târziu, când n-o să mai prindă nimic. Zvâcniturile acelea ale peștelui, pe care le simțise cu un fior, ca pe o veche și totuși nebănuită surpriză în podul palmei, de pe vremea locuințelor lacustre, îl cuceriseră pe Gabi, și a doua zi își cumpără toate cele necesare și abia așteptă duminica următoare să se ducă din nou la pescuit. De astă dată însă nu mai prinse nimic, și cu toate că colegul său împărți cu el peștele, se întoarse acasă obosit și enervat, adică opusul a ceea ce se presupune că oferă acest sport celor care îl practică, odihnirea și calmarea nervilor.

Era ora unu și aveau mâncare gătită de aseară, dar Mimi se duse să pregătească și peștele adus de el. Se auzi, la un moment dat, în timp ce femeia râcâia corpul peștelui de solzi, soneria. Nu prea aveau musafiri, ca orice căsnicie încă nelegalizată, și ea se uită nepăsătoare pe geam să vadă cine putea fi, fiindcă de cele mai dese ori era căutat vechiul locatar sau era căutat vecinul din același apartament. De la geamul bucătăriei văzu cum stăteau jos în fața ușii de la intrare patru inși, aruncând priviri în sus și rostind cu veselie numele lui Gabi, pe care, după cum lesne se putea ghici, erau foarte nerăbdători să-l vadă. Mimi lăsă peștele și intră în odaie și îi spuse despre ce era vorba. El sări în sus din pat, unde se trântise și răsfoia *Sportul*, și se duse la geam. Deodată se sperie.

— Du-te și spune-le să plece! zise el, spune-le că m-am mutat de aici.

Și cum ea nu părea să înțeleagă sau părea parcă dornică, sau în orice caz nu vedea de ce nu i-ar putea primi, deodată el șuieră:

— N-auzi ce-ți spun? Ești surdă?

Și o pălmui năprasnic, scrâșnind din dinți; era alb la față.

Soneria țârâi din nou. O voce se auzi de la etajul de sus, parlamentând:

— Pe cine căutați?

— Pe inginerul Sterian.

— Da, aici stă, mai sunați.

Gabi se trânti în pat gâfâind, și luă iarăși ziarul. Mimi ieși. Coborî scările și la un moment dat se opri și-și trecu palma peste gură. Se uită la mâna înroșită de sânge și își supse buzele. Repetă dialogul:

— Pe cine căutați?

— Pe inginerul Sterian.

Erau veseli toți patru, și se vedea cât de colo că veselia lor e provincială, că vin adică de foarte departe, și aveau toți un aer cam prostesc, fără știință față de complicațiile vieții Capitalei, crezând că dacă au venit în grup, de la o distanță așa de mare, surpriza și bucuria celor pe care îi vizitează trebuie

să fie cel puțin direct proporționale cu distanța dintre orașul unde locuiesc ei și București.

— Cine sunteți? îi întrebă femeia.

— Colegi de-ai lui Gabi, preciză unul negricios și ciupit de vărsat. Am fost pe strada Toamnei unde ne dăduse el adresa într-o zi, dar o doamnă de acolo ne-a spus că Gabi are altă adresă, ne-a dat-o pe asta.

— Nu stă aici, spuse Mimi, cu glas indiferent. S-a mutat și de-aici. Tăcu câteva clipe, apoi adăugă: Chiar acum două zile s-a mutat…

Și închise ușa. Grupul ieși în curte nedumerit și se îndepărtă. Femeia începu să urce scările. De câteva ori se opri și din nou își supse gura care îi sângera. Intră în odaie, și el sări în sus și începu să se plimbe agitat.

— Au ghicit… Precis că și-au dat seama că sunt acasă și nu vreau să răspund. Dacă în loc să te uiți la mine ai fi coborât imediat să le spui că nu stau aici, n-ar mai fi avut timp aia de la etaj să le spună… Precis că au ghicit! Le dădusem adresa voastră, și acum e sigur că și-au dat seama că nu vreau să-i primesc!

Dar femeia tăcea, și ca și data trecută nu reacționa. Îi întoarse spatele și se duse în bucătăria comună să-și vadă de pește.

XIX

A doua zi se duse la serviciu ca de obicei, și când ajunse le chemă la ea în birou pe cele două subalterne și prietene din cuștile vecine și închise ușa ca să n-o deranjeze nimeni. Stătu astfel cu ele mai bine de o oră.

După-amiază Gabi plecă și el la uzină. Era în schimbul doi. Spre seară, cele două prietene sunară la intrare.

— Cât e ceasul? le întrebă Mimi primindu-le în odaie.

— E șapte.

— Avem timp destul. Haide, zise ea, puneți mâna și ajutați-mă. Și deschise cu o mișcare energică cele două uși ale șifonierului ieftin, cumpărat de Gabi de la Comlemn, trase de deasupra un geamantan uriaș din carton presat, îl depuse în mijlocul odăii și începu să golească șifonierul de rufe și haine.

Această activitate dură aproape două ceasuri, timp în care cele două femei ieșiră de câteva ori și se întoarseră una mai devreme, aducând ceva de mâncare, și alta mult mai târziu, anunțând-o pe prietena și șefa ei de birou că totul e în regulă.

Se făcuse zece seara. Se dezbrăcară și se culcară apoi toate trei în pat, înghesuindu-se. Trudite, cele două femei adormiră aproape imediat. Pe la unsprezece și jumătate, în cartier se auziră deodată răpăiturile unei motociclete, și femeia tresări și începu să le hâțâne pe cele două, care sforăiau.

— Treziți-vă, șopti ea înspăimântată. Haide, a sosit mirele în ceasul al doisprezecelea; să-l întâmpinăm!

La intrare se auzi scârțâitul ușii deschise, apoi pași grei urcând pe scări. Mimi sări jos, îmbrăcă un halat, apoi reveni și trase cuvertura peste ea.

— Să nu vă fie frică, șopti ea tremurând.

Cele două se înveliseră și ele până la gât și rămăseseră cu privirile holbate spre ușă. Mimi se răzgândi, și dezvelindu-se brusc, se ridică în capul oaselor pe marginea patului.

Ușa scârțâi. Lumina din tavan se aprinse. Gabi aruncă o privire uimită, apoi se așternu tăcerea. Trase un scaun și începu să-și desfacă șireturile de la pantofi.

— Au dat turcii, nu mai are lumea unde să doarmă? mormăi el cu blândețe, cu o voce obosită. Sau vă arde de glume? Ce sunt glumele astea, Mimi?

— Nu e glumă, Gabi, trebuie să ne despărțim, zise femeia. Trebuie să pleci chiar în seara asta din casă…

Și cum el rămăsese neclintit, cu mișcarea cu care voise să-și desfacă șireturile de la pantofi neterminată, femeia coborî repede, deschise ușile dulapului și continuă:

— Nimic de-al tău nu mai e aici, afară de pat și șifonier, pe care o să ai generozitatea să mi le lași mie. Ți-am împachetat totul în geamantan și ți-am trimis geamantanul acasă la părinții tăi.

— Ce tot spui tu acolo? Unde zici c-ai trimis lucrurile mele?

— Acasă la părinții tăi.

— De ce?

— Ți-am spus că trebuie să ne despărțim, repetă femeia, și spunând aceste cuvinte se înfrigură brusc; nu te supăra, dă-mi voie să mă bag în pat, mi-e frig.

Se vedea cum îi tremură genunchii.

— Liniștește-te, porunci una dintre prietene. Hai, liniștește-te!

— Sunt liniștită, dar mi-e frig!

Cu privirile sticlind, cele două femei stăteau cu ochii pe bărbat, ca două harpii, gata să sară și să-l ciugulească dacă el ar fi îndrăznit să nu se poarte cum trebuie cu prietena și șefa lor. „Ce se va întâmpla totuși? parcă se întrebau. Va reuși sau nu va reuși această figură? Sau el nu va ține seama de nimic și se va repezi cu pumnii pe noi?” Fiindcă își închipuiau că de aceea le chemase Mimi să doarmă la ea, ca s-o apere, și fiindcă o văzuseră de dimineață cu buzele umflate și plesnite, își făcuseră ideea că viața ei cu tânărul inginer trebuie să fie un iad, toată ziua numai în bătăi o ține. Le crescură însă ochii în cap când văzură cum primește el declarația ei de despărțire. Gabi rămase nemișcat pe scaun, cu mâinile pe genunchi, și se uită la femeia lui parcă fascinat, ca și când el și nu ea i-ar fi făcut lui o declarație, și nu una de despărțire, ci de dragoste, și acum aștepta neliniștit și cu sufletul în priviri răspunsul. Surpriza fu așa de mare pentru cele două femei, că se ridicară încet în capul oaselor ca la un spectacol când îți lungești gâtul și te dai mereu după cel din față, ca să vezi mai bine. Și se mai întâmplase ceva: palid cum era în clipele acelea, tăcut și cu privirea parcă hipnotizată de farmecul unei iubiri care, din pricină că era atât de adânc amestecată cu ființa lui intimă, nu se putea exprima decât prin acea imobilitate ca de statuie a chipului său nealterat încă de niciunul din semnele de stricăciune ale trecerii anilor, cu părul negru și tâmplele netezi, deodată lucrurile deveneau îndoielnice: voia într-adevăr Mimi să lase un asemenea bărbat? Avea el într-adevăr cele câteva vicii care te fac să te saturi de cineva, oricât ar fi el de frumos și oricât te-ar iubi de mult, beția, curvăsăria și altele de același gen? Neîncrederea apăru pe chipul lor, și în clipele de tăcere care urmară, ele și erau pe jumătate câștigate de partea lui. Femei măritate și cu copii, nu mai puțin tinere decât șefa lor, dar ai căror soți arătaseră și ei cândva ca Gabi și de mult nu mai puteau fi eroii unor asemenea situații, ele fremătară de o bucurie în care totul putea fi implicat, de la încercarea pe care o puteau face să-i împace pe cei doi amanți, până la tresărirea obscură (și care nu numai în sufletul femeilor vulgare nu găsește rezistență), de a încerca apoi, după ce despărțirea se va fi consumat, să-l consoleze în cel mai deplin înțeles al cuvântului pe acest bărbat reușit, dar nenorocos.

În tăcerea aceasta de lungi minute nu se auzi decât o dată cum trecea o mașină. Apoi femeia rosti, cu un glas străin și îndepărtat, altul decât cel înfrigurat și neliniștit cu care își făcuse declarația, efect parcă al aceleiași contemplări la care îl supusese și ea odată cu prietenele ei pe bărbat, ajungând însă parcă la o convingere și mai mare că nu mai era nimic de făcut:

— Gabi, știu că mă iubești și eu te iubesc pe tine, dar s-a întâmplat ceva și nu mai putem trăi împreună. De altfel nici nu e așa o problemă, continuă ea după câteva clipe, văzând că numai privirea lui vorbește și că de fapt el nici nu înțelege bine ce i se spune, afară doar de sensul general al cuvintelor, care pentru el însemnau același lucru, faptul că trebuiau să se despartă; zadarnic deci să-i mai dea explicații. Noi nici nu suntem căsătoriți și cu casa o să te descurci, îl ai pe tatăl tău care te poate ajuta să-ți găsești altă locuință. Eu mă mulțumesc cu odaia asta, n-am chef să mă întorc la ai mei. Fiindcă să știi, Gabi, zise ea mai departe, abia schimbând tonul, în care apăru o vagă urmă de reproș, că mie îmi place odaia asta, și o să fiu bucuroasă să primesc vizite aici…

După care tăcu, prinsă parcă brusc de o greață imensă, care o scârbi și îi desfigură pe loc chipul. Se dădu jos din pat, nu prea repede, și ieși încet din odaie. Se întoarse curând, foarte palidă, găsindu-i pe el în aceeași poziție și pe cele două într-o stare totală de confuzie: acum nu mai înțelegeau nimic. Ce se întâmplase între cei doi? Despre ce putea fi vorba? Și mai ales ce putea fi atât de grav, și în același timp el să nu știe? Pentru că se părea că el nu prea știa despre ce e vorba, cu toate că părea totuși să aibă unele bănuieli.

— Pleacă, Gabi, și nu căuta să mă chinuiești să afli de ce nu mai putem trăi împreună, zise femeia urcând iarăși în pat. Poți să-ți închipui și tu că dacă o femeie însărcinată, în situația mea, nici măcar nu mai vrea să-i dea copilului ei o stare civilă obișnuită, trebuie să fie ceva la mijloc, nu? Ca să nu-mi păstrezi însă o amintire rea, o să-ți spun, dar nu chiar motivul adevărat, numai unul… În loc să fii fericit că eu am păstrat sarcina, tu te-ai apucat să discuți cu mine… Nu pot să-ți mai vorbesc, te rog să pleci, spuse ea deodată ridicând glasul, adresându-i-se însă de acum cu o voce înghețată și necruțătoare, ca și când amintirea acelei discuții ar fi stârnit în ea porniri sălbatice de răzbunare, cărora nu voia să le dea frâu liber. Te rog, Gabi, să pleci imediat, dragul meu, te rog eu din suflet să te ridici și…

Se opri însă, ca și când și-ar fi dat brusc seama că orice manifestare a sentimentelor bune sau rele nu ușura, ci dimpotrivă, îngreuna o despărțire; și că într-o astfel de luptă (fiindcă se dă totdeauna o luptă al cărei scop nu pare să mai fie doar recâștigarea celuilalt, ci și acapararea unei poziții care să te pună cât mai bine la adăpost de suferință) învinge cel care e mai viclean, care ia asupra lui vina și îi lasă celuilalt iluzia că poate să plece liniștit și să înceapă o nouă viață cu altcineva…

— Dar ce te tot rog eu, vreau să mă despart și tot eu te rog, zise ea atunci făcându-și parcă sincere reproșuri că nu se stăpânise și ridicase vocea la el, care poate că în clipa aceea era îndurerat și sângera și el în sufletul lui. Te ascult, Gabi, eu am spus ce-aveam de spus, acum vorbește și tu. Poate că o să mă convingi că m-am înșelat.

El nu putea însă articula un singur cuvânt, deși se vedea după privirea lui – care trecuse de la imobilitatea aceea care le câștigase pe cele două femei, la un dialog dramatic cu ea, cu clipiri și răsuciri bruște și cu întunecări și izbucniri de lumini încărcate de zeci de întrebări, care se izbeau în el una de alta într-un început încă îndepărtat de tumult interior, dar paralizat de reluările ei, când nu erau în niciun fel previzibile – că avea ceva de spus și că despărțirea nu se va putea produce fără ca să spună acest ceva.

Reacția lui fu însă iarăși neașteptată pentru cele două femei. Dar se pare că nu și pentru Mimi, care probabil că tocmai de aceea le chemase la ea. Gabi se ridică în picioare și ca și în dimineața aceea când veniseră amândoi mai devreme la birou, fără să se fi înțeles între ei, începu să bâiguie ceva pătimaș și ininteligibil făcând ca privirea femeii să crească și să se încarce de o neliniște atât de mare, încât hotărârea ei amenința să se prăbușească…

— Mimi, zise el, eu te iubesc și tu îmi pui acuma în spinare că am vrut să te fac să nu păstrezi copilul. Dar eu tot la tine m-am gândit și ți-am spus că o să avem destul timp, să facem nu unul, ci zece, sau câți vrei tu, și aș fi muncit și te-aș fi ținut… Dar tu nu mă iubești și ca să nu spui asta, zici că… Sau că… Și eu… m-am enervat, dar mi-e și mie necaz că… Dar tu nu mi-ai spus, că dacă știam…

Numai prima idee, referitoare la copil, rămăsese inteligibilă, dar era cea mai puțin convingătoare – se simțea că nici măcar ca idee nu înțelege ce legătură ar fi între un copil și el –, restul fiind mai puternic exprimat, însă nu prin cuvinte, ci prin expresia sa dramatică și de o sinceritate tulbure, în care iubirea țâșnea fără reținere ca un element natural și spectaculos, care n-avea încă o formă și nu-și croise încă o albie.

Ascultându-l, cele două femei nu mai aveau acum nicio urmă de îndoială că prietena lor face o greșeală ireparabilă dacă se desparte. Crezând că la mijloc e ceva de ordin practic, care ar trebui forțat, una dintre ele interveni și o întrebă în șoaptă pe Mimi ce-ar fi dacă s-ar căsători imediat și ar lăsa la o parte neînțelegerea asta care, o spunea sincer, n-o considera gravă, și prin căsătorie s-ar fi rezolvat imediat? (Credea că la mijloc era într-adevăr problema copilului, și probabil vreo discuție pe care or fi avut-o ei doi pe această temă, și cine știe ce greșeală o fi făcut el, pe care ea nu i-o poate ierta; probabil n-o fi vrut el să se căsătorească atunci când ea o fi așteptat, când a rămas însărcinată, prostie pe care un bărbat tânăr e în stare s-o facă fără să-și dea seama.) Mimi însă nici nu auzi această întrebare și de altfel nici Gabi, însă avu darul că întrerupse șuvoiul acela al tânărului, care nici n-ai fi crezut că putea să ofere surpriza aceasta, să nu fie în stare să vorbească, deși era atât de elocvent în bâiguielile lui, știa ce simte și nu mai era, în clipa aceea, copleșit de impulsuri contrarii.

— Da, Gabi, eu te cred, dar nu mai e nimic de făcut, zise femeia hotărâtă. Dacă zici că mă iubești, dă-mi și tu o dovadă, singura la care să mă uit și eu cu ochii mei și să-mi spun că am iubit la douăzeci și șapte de ani un bărbat care mi-a făcut un copil, și să nu-mi pară rău.

— Care, Mimi? întrebă el. Ce dovadă vrei?

— Pleacă, Gabi.

El își lăsă fruntea în jos, și timp de câteva minute lungi nu mai zise nimic. Se posomorâse foarte tare și chipul i se albise. Se sculă apoi brusc și plecă.

Un minut mai târziu, se auziră afară pârâiturile motocicletei. Ținură câtva timp sub fereastră, deveniră regulate și începură apoi să se îndepărteze. Femeia ascultă până nu se mai auzi nimic. Mai ascultă încă și după aceea, timp de câteva minute. Apoi, cu o voce șoptită, dar neșovăitoare, le ceru celor două să se culce și să adoarmă. Și în timp ce femeile se pregăteau în tăcere, ea se întorcea din când în când pe o parte și alta eliberând în răstimpuri o respirație șuierată. Tremura din când în când și o sudoare rece îi acoperea fruntea și mâinile. Prietenele ei o luară între ele și încercară s-o liniștească. Ea se agăța de umerii lor, își vâra capul sub brațele lor puternice și se străduia din răsputeri să răsufle liniștit și să se elibereze în acea clipă nu atât de suferința în sine, cât de manifestarea ei, pe care probabil că și-o cunoștea și o speria pe ea însăși: de aceea le și invitase pe cele două prietene, s-o ajute în acest moment greu. Nu putea să-și stăpânească tremurul gurii, când voia să spună ceva îi clănțăneau dinții. Apoi se liniști și

din rece, fruntea ei începu încetul eu încetul să-i ardă. Adormi într-o state de febră, gemând în somn și bolborosind cuvinte fără sens. Cele două o veghează însă până târziu, sfătuindu-se în șoaptă cum să facă a doua zi să fie mereu cu ea, să nu i se întâmple ceva în timpul acestei crize.

XX

Răspunsul Constanței dat *profesorului*, că în ciuda culorilor care îi reveniseră în obraji avea un vierme care i se cuibărise în suflet, nici nu fu auzit de doctorul Drăghici, care îi spuse fără prietenia de altădată că e cam sănătoasă și să se pregătească de plecare… Dar nici ea nu auzi bine și nu înțelese că recomandarea era categorică și cu atât mai puțin nu putu să-și dea seama că expresia de înstrăinare care apăruse și pe chipul surorilor la auzul acestei recomandări nu putea să însemne altceva decât că șederea ei acolo se terminase și că plecarea era o chestiune de zile. Memoria stării ei de sănătate era mai puternică decât memoria stării de boală și nu-și dădea seama că acea luciditate necruțătoare, care îi mărise privirea silind-o să vadă și să înțeleagă ceea ce o ființă vie nu dorește niciodată să vadă și să înțeleagă, adică moartea, începuse să cedeze și că tristețea aceea se retrăgea și ea de la o zi la alta. Continua să zacă, dormind din douăzeci și patru de ore aproape douăzeci, trezindu-se doar pentru câteva ore ca să ia masa și să se plimbe puțin prin curte… „Acum am încetat complet să mai fiu om, își spunea, acum sunt un animal care doarme și se îngrașă.”

Îi mai dădură răgaz doar trei zile. La ora aceea ea tot nu știa că scăpase și nu-și mai dădea seama că unii oameni sunt atât de tare înfipți în existență, încât numai un moment de criză din viața lor mai este în stare să-i smulgă puțin din sol și să-i pregătească astfel, împotriva zbaterii lor disperate, să înțeleagă cum trebuie atât viața, cât și moartea. Zbaterea ei se terminase, trebuia să urmeze înțelegerea.

În penultima dimineață se trezi târziu, pe la orele douăsprezece, și găsi alături pe noptieră hainele cu care se internase cu șase săptămâni în urmă. Constanța se îmbrăcă și urcă sus la etaj, pe terasa spitalului, unde se ducea de câteva zile și stătea la soare. Era o terasă lungă, pardosită cu plăci albe

de piatră și nu era nimeni la ora aceea, erau orele două, toată lumea dormea și parcă dormeau și împrejurimile, copacii bătrâni de prin apropiere și orizontul senin din depărtare. Numai soarele pe cer era treaz și scălda totul într-o baie de lumină. Se așeză într-un *chaise-longue* și se întinse la soare. Era plăcut aici, căldura verii era amestecată cu o ușoară adiere a vântului de câmpie, dar mai jos, această răcoare nu putea răzbate și asta îi aminti numaidecât de primăvara și de cartierul copilăriei, care era așezat tot așa ca și spitalul acesta, în acele locuri ale marelui oraș care mai primeau încă nealterate toate mirosurile și toate zvonurile pe care câmpia le aducea dintr-o lume necunoscută. Se simți cuprinsă de o blândă senzație că acum totul se terminase, că răul fusese învins și că abia acum tot ceea ce constituise pentru viața ei o problemă putea fi judecat și înțeles la o măsură potrivită. Ce avea să facă de aici înainte? Fiindcă o legătură eșuată cu un bărbat nu înseamnă nimic, cu doi bărbați însă sunt deodată două eșecuri. Deci cu acest al doilea care ar veni va trebui să trăiască mereu cu frica în sân? Așa se va întâmpla dacă nu va lua o hotărâre acum care să-i schimbe cursul existenței. Dar ce hotărâre să ia? Ce hotărâre se putea lua în afara aceleia la care se și gândise o dată în timp ce zăcea, să trăiască de aici înainte singură și nimeni să nu se mai culce vreodată în patul ei? „Da, așa va fiw, gândi ea și o senzație ciudată de nepăsare fericită o năpădi. Era ca și când alături de ea se afla cineva căruia îi încredința toate acestea, și să aibă el grijă să răspundă acestor grave întrebări și pe ea s-o lase să se bucure de lumina și căldura soarelui. Deodată își luă brațele de pe ochi și se ridică în capul oaselor: senzația era atât de vie, încât se uită alături, ca și când ar fi simțit chiar prezența materială a cuiva, care totdeauna o slujise cu devotament și îi făcuse copilăria și adolescența fericite. Iată, se întâmpla iar ca odinioară, când ca și atunci era de ajuns să-ți acoperi ochii pentru ca întreaga lume să-ți rămână prizonieră sub pleoape și să-ți iei mâna de la ochi și totul să năvălească iarăși afară, întregul spațiu cu întregul cer, cu norii uriași și soarele plin de lumină…

Stând astfel în *chaise-longue*, își adună picioarele și-și duse genunchii la gură întorcându-se pe-o parte și adormind cu brațele la ochi. Instinctiv, corpul ei căutase o poziție ciudată, vizibilă adesea la oameni în intimitate, aceea pe care au avut-o odată în pântecul mamei, ghemuiți cu capul în jos, cu spinarea îndoită și cu genunchii în întâmpinarea frunții. E amintirea la care aspiră parcă permanent, nemulțumiți poate atât de mărimea corpului lor, cât și de greutatea experienței vieții lor de care ar vrea să se dezică. Și

dormi astfel până spre seară, până ce o trezi imperceptibila schimbare a luminii care se stingea și a aerului răcoros, care îl alunga pe cel dilatat al zilei de iulie.

A doua zi veni maică-sa s-o ia și, când o văzu liniștită și cu culori în obraji, o apucă în brațe, o strânse și începu s-o sărute izbucnind în plâns. Din asta se vedea cât fusese ea de îngrijorată și ce ușurare simțea acum că își vedea fiica iarăși sănătoasă: asta înainte de orice, sănătatea, fericirea vine după, viața nu începe și nu se termină cu un bărbat. Constanța începu să râdă și astfel, una plângând și alta râzând, o luară împreună spre ieșire, lăsând în urmă această cetate a durerii și această stație terminus care e, adesea, un spital. Pentru ea fusese a regenerării și totul trebuia uitat.

Mai târziu Constanța avea să-și dea însă seama că nu se putea dezice și uita nimic și cu atât mai puțin amintirea morții care o vizitase îndelung. Avea s-o retrăiască ori de câte ori avea să uite prea multă vreme că viața are un sfârșit și că acest sfârșit nu e urmat de nicio recompensă. Nu mai vine nimic după.

Ca să micșoreze spaima pe care i-o dădea totdeauna acest gând, se recăsători și făcu și copii. Iar în orele când uita cu totul prima ei iubire și tot ceea ce o urmase, se simțea fericită…

XXI

Pe la începutul lui decembrie era încă toamnă, liniștită, cu soare bogat, care deși nu mai încălzea orașul ca altădată, îi lumina totuși acoperișurile și îi aurea frunzele căzute și grădinile pardosite cu foi late de castani. Mimi Arvanitache născuse de câteva săptămâni și stătea acasă în concediul de maternitate, se ocupa toată ziua de sugar neajutată de nimeni în afară de cele două prietene, care o vizitau din când în când și îi povesteau ce mai e pe la birou.

Nu i se întâmplase nimic despărțindu-se de Gabi, dar cele două prietene nu încetaseră să-i facă tot felul de aluzii că băiatul suferă, că e foarte la locul lui la uzină și nu s-a încurcat cu nimeni, că e serios și muncește, și toată lumea are o părere bună despre el și nimeni nu înțelege ce are ea cu el,

tocmai acum, când e născut, așa și pe dincolo, are și el nevoie de un tată, ca orice copil, că doar nu s-a născut într-un stabiliment…

Ea le asculta foarte atentă, dar nu răspundea nimic. Copilul se născuse în cele din urmă fără tată. Gabi îi dăduse și el târcoale cu câteva săptămâni înainte de acest eveniment, ea îi deschisese ușa și îl primise ca pe-un musafir cunoscut, îl trată cu un coniac, stătu cu el de vorbă, dar nu obținu de la ea nimic mai mult.

Între timp însă se făcuse frig, și decembrie era el frumos, dar avea dinții din ce în ce mai ascuțiți. Și într-o astfel de zi Gabi o vizită din nou pe fosta lui iubită, și când îl văzu în prag ea îl întâmpină parcă cu o vagă tresărire, o abia perceptibilă urmă din ceea ce altădată fusese al lui, înaintea acestei înstrăinări care apăruse între ei, nu se știe de ce.

Femeia stătu cu el de vorbă, îl trată iarăși cu un coniac, și când îl văzu că vrea să plece, îi spuse cu un glas alb care semăna iarăși vag cu cel de altădată, să se ducă până în pivniță, și dacă vrea, să-i taie niște lemne pe mai multe săptămâni, că îi vine foarte greu să le taie singură, și are acum cheltuieli mari cu copilul, și îi e greu să plătească pentru treaba asta un tăietor de lemne.

Ca să-i taie ei însă atâtea lemne, lui Gabi îi trebuiră mai multe după-amiezi, și astfel începu să vină la ea aproape zilnic. Îi aducea de la piață alimentele mai grele, o însoțea în unele vizite ca s-o ajute să nu cumva să-i cadă copilul din brațe, o aștepta apoi la aceeași casă în stradă, la ora când îi spunea ea să vină s-o ia…

Astfel trecură mai multe luni, până ce părinții săi îl luară la rost. Ce însemna asta? Așa de mult ținea la femeia aceea? Și dacă ținea de ce nu punea piciorul în prag să legalizeze odată legătura și să-și recunoască copilul? Da, răspunse Gabi întunecat, ținea la ea, dar se întâmplase ceva între ei și nici el nu mai știa dacă mai era ceva de făcut. Bine, zise Veronica, dar ce e cu ea, e smintită, nu-și dă seama că… Toma se posomori și Veronica tăcu, înțelegând că n-are rost să-i pună băiatului astfel de întrebări…

Toma însă se hotărî să-i facă acestei femei o vizită. O găsi pe Mimi pregătindu-și copilul pentru baie. Tânăra mamă dovedea multă pricepere și prinsă de îndeletnicirea asta îl cam neglijă pe musafir… La un moment dat însă îl rugă s-o ajute și Toma luă copilul în brațe și îl ținu câteva clipe în aer. Copilul, simțind poate mână străină, făcu „îngî”, schimonosindu-și gura știrbă, și avu succesiv, din mâini, din picioare și din corpul lui crud,

zvâcnituri de pisoi. Râdea sau poate plângea, se bucura sau poate, dimpotrivă, nu-i plăcea cum e ținut, îl durea ceva. Se zbârci din nou și, parcă repezindu-se înainte, scoase iarăși micul lui răcnet indescriptibil, sugrumat de surpriză indefinită, de spaimă sau de încântare. Femeia se uita la el, clipind rar, contemplându-l cu o privire umedă, încărcată de lumini statice, pe chip cu o expresie vie de tinerețe și singurătate.

Tinerii, zise Toma cu acel aer reflexiv pe care îl au toți oamenii maturi când descoperă adevăruri vechi, își risipesc, într-un fel sau altul, tinerețea fără s-o știe. De ce, continuă el, se chinuia pe ea și pe Gabi în felul *ăsta*, când în realitate țineau unul la altul și erau amândoi legați printr-un copil? Ce s-a întâmplat, n-ar putea să-i spună și lui? Ba da, spuse ea deodată. Lui Gabi nu i-a plăcut casa unde a iubit și a fost fericit… Și nu mai spuse nimic, nu mai adăugă niciun cuvânt, nu mai făcu niciun gest din care să se poată înțelege dacă faptul din care ea a înțeles acest lucru e atât de grav, încât totul e cu neputință de reparat, sau dimpotrivă, nașterea, timpul, vizitele acestea au însemnat totuși ceva și împăcarea va fi posibilă. „Nici ea nu știe”, îi spuse Toma Veronichii acasă, după ce îi povesti vizita. „Și ce e de făcut?” zise Veronica. „Ce să fie, răspunse Toma îngândurat, dacă ține la ea, ce poate să facă?! Să țină înainte, poate iese bine…”

XXII

În aceeași toamnă, Vale se căsători, și apoi primăvara, înainte chiar ca stagiul său de candidat de partid să se fi încheiat, deveni conștient de faptul că viața și preocupările lui, lecturile lui întinse și neobosite, și care fără să-i dea sentimentul că face ceva îi dădeau totuși pe undeva certitudinea că nu pierde timpul, deși începuseră și se petrecuseră sub impulsul unei nevoi stricte a spiritului eliberat de rigorile studiilor obligatorii ale Politehnicii abia terminate, luară apoi un curs neprevăzut, nepremeditat, absorbindu-l și împingându-l încet și fără întoarcere pe un drum nou: directorul uzinei îl chemă și îi spuse că va trebui să părăsească întreprinderea și să se pună la dispoziția ministerului; va fi trimis să conducă lucrările de construire a unei uzine metalurgice în Oltenia. Trebuia să plece imediat. Și Vale părăsi, cu

tânăra lui soție, Capitala și se instală în orașul de provincie unde avea să petreacă cel puțin câțiva ani. Și în timpul pregătirilor de plecare avu și întâia nostalgie de vârstă: se simțea matur, și simțea că nu va mai avea parte de ceea ce avusese până atunci, de ore pline de lecturi și de ceasuri lungi petrecute în familie și între rude. Își întemeia propria lui familie și în același timp sentimentul de așteptare în care trăise până atunci se împlinea. Trebuia, la rândul lui, să facă să se împlinească ceea ce se aștepta de la el.

Cam în aceeași perioadă tatăl său își îndeplinea și el sarcina în comuna aceea unde fusese trimis, reușise să facă să ia ființă acolo o cooperativă agricolă de producție (un g.a.c., cum i se spunea pe atunci), și fusese apoi chemat în București. În urma acestei munci, pe care o duse la țară, se consideră că e suficient de priceput în treburile agricole și problemele legate de agricultură, și fu numit activist de partid în aparatul CE într-o funcție corespunzătoare.

Cei doi medici prieteni se înstrăinară din ce în ce mai mult după încercarea unuia dintre ei de a se sinucide, și în câțiva ani relațiile lor se răciră atât de tare, încât dacă n-ar fi intervenit un al treilea, poate că în cele din urmă s-ar fi înstrăinat de tot și nimic nu i-ar mai fi putut ajuta să readucă iarăși ceea ce fusese între ei; acest al treilea era chiar doctorul Drăghici, salvatorul sinucigașului, care, în ciuda afecțiunii pe care i-o purtau toți bolnavii care treceau prin salonul lui, nu avea prieteni, blândețea firii sale și pasiunea pentru medicina curativă constituind parcă un obstacol în încercările lui timide de a-și forma sau de a intra într-un cerc de prieteni. În mod bizar, se atașă de doctorul Munteanu și acesta de el. Se vizitau cu nevestele, și în vara următoare petrecură concediul împreună.

Doctorul Munteanu nu renunță la ambițiile lui științifice, dar, declară el, își dăduse seama că a scula un bolnav din pat și a-l face să meargă, cum reușea admirabil doctorul Drăghici, sau a-l smulge morții, cum fusese el însuși smuls, face tot atât de mult cât toate tratatele, care nu sunt decât un *summum* al activității practice de totdeauna… Cândva, pornind de aici, va scrie poate și el unul, care să dezvăluie lumii în cele din urmă leacul împotriva schizofreniei. Trebuie învinsă această maladie, nu ne putem nici împăca și nici resemna cu amenințarea ei. Nu-l mai obseda steaua doctorului Strihan și arăta cu totul senin când numele acestuia era pomenit în fața lui.

Cu un tact care era în realitate o deformare profesională și când consideră el că terenul era suficient de pregătit, doctorul Drăghici îl invită într-o zi la

el pe doctorul Sârbu, care între timp se căsătorise și el, cu o femeie cam micuță și urâțică, dar a cărei expresie era plină de viață și de farmec, și astfel, fără să-și aibă la început multe de spus, cei doi vechi prieteni reîncepură să se vadă regulat sâmbăta seara, la doctorul Drăghici, care le arăta o considerație egală și care parcă știa că nu se poate, cu timpul, să nu uite acești doi oameni care ținuseră atât de mult unul la altul de eșecul lor din trecut și să înceapă să se închege între ei doi o nouă prietenie. Ceea ce se și întâmplă, mai ales că doctorul Sârbu se strică cu doctorul Stamate din pricina soției acestuia, al cărei nume de fată era Tiberiu, și care nu încetase, după măritiș, să fie ambițioasă, dimpotrivă, își împingea soțul de la spate ca să-și pună mai bine în valoare talentele lui de erudit în profesiune. El se supunea, dar pe doctorul Sârbu supunerea aceasta îl scotea din sărite…

CRONOLOGIE

1922

La 5 august se naște, în comuna Siliștea Gumești (județul Teleorman), Marin Preda, fiul Joiței Preda și al lui Tudor Călărașu (căsătoria nefiind legalizată, băiatul va lua numele de familie al mamei). Părinții mai aveau, fiecare, copii dintr-o căsătorie anterioară, tatăl – trei băieți, iar mama – două fete. Împreună, mai au doi copii, Marin și Alexandru (Sae). Modelul familiei moromețiene de mai târziu.

1930-1934

Urmează școala primară în comuna natală, protejat de figura fastă a învățătorului Ionel Teodorescu.

1934-1937

Ciclul secundar la aceeași școală.

Susține examenul de absolvire a clasei a VII-a în comuna Ciolănești (Teleorman).

1937

Dorește să se înscrie la Școala Normală din Câmpulung Muscel, dar este respins din cauza miopiei. Va fi însă primul admis la Școala Normală din Abrud.

1938

Școala din Abrud desființându-se, se transferă la Școala Normală din Cristur-Odorhei.

1940

Consecință a Dictatului de la Viena, Cristur-Odorhei devine teritoriu ocupat, iar tânărul Preda se mută la Școala Normală din București.

1941

Intră în contact cu membrii grupării literare „Albatros”. Interesat de scris, tânărul Marin Preda trimite două texte la revista *Albatros*. Din cauza suspendării publicației, proza aleasă de redacție (*De capul ei)* nu va mai fi tipărită.

Scrie poezia *Întoarcerea fiului rătăcit*, pentru volumul colectiv *Sârma ghimpată*, al grupului de la „Albatros”, volum care nu trece însă de cenzură.

1942

În aprilie, Marin Preda debutează în *Timpul* cu proza *Pârlitu*. Tot aici îi vor fi publicate și povestirile *Calul, La câmp, Salcâmul, Strigoaica, Noaptea*. Lucrează în calitate de corector la cotidianul *Timpul* (recomandat de Geo Dumitrescu) și la Institutul de Statistică.

1943

Este întâlnit la cenaclul lui E. Lovinescu, „Sburătorul”, unde citește *De capul ei* și *Calul*. Își începe stagiul militar (-1945). Îi apare, în *Vremea războiului*, proza *Colina*. Se angajează ca secretar de redacție la *Evenimentul zilei* (la recomandarea lui Ion Vinea).

1945-1947

Corector la *Timpul* (1946) și la *România libera*. Publică prozele *Plecarea*, *Măritișul*, *Nepotul*, *Casa de-a doua oara*, *întâia moarte a lui Anton Tudose*, ale căror nuclee vor fi valorificate în *Moromeții*. În 1946, pregătește volumul de povestiri *Întâlnirea din pământuri* pentru a participa la un concurs de debut organizat de Editura Cultura Națională – câștigat însă de Cella Delavrancea.

1948

Apare volumul *Întâlnirea din pământuri* (Editura Cartea Românească, București), receptat ca nesatisfacător din punct de vedere ideologic.

Antologia cuprinde nuvelele: *în ceată*, *Colina*, *Întâlnirea din pământuri*, *O adunare liniștită*, *Calul*, *La câmp*, *înainte de moarte*, *Dimineață de iarnă*. Secretar de presă la Ministerul Informațiilor; peste doar patru luni renunță la slujbă.

1949

Este editată, în colecția „Cartea Poporului”, nuvela *O adunare liniștită*. Descoperirea vocației de scriitor a avut-o, va mărturisi mai târziu Marin Preda, „în ziua în care am scris *O adunare liniștita*”. Prozatorul încearcă să corecteze impresia de inadecvare ideologică suportată de primul volum, *Întâlnirea din pământuri*, prin nuvela *Ana Roșculeț* (Editura pentru Literatură și Artă, București).

Membru al Uniunii Scriitorilor. Proiectează romanul *Moromeții*.

1952

Publică în volum nuvela *Desfigurarea* (Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București); povestirea va fi distinsă, în același an, cu Premiul de

Stat.

Redactor la *Viața românească*.

1954

Nuvela *Desfigurarea* este ecranizată.

Se căsătorește cu poeta Aurora Cornu.

1955

Apare romanul *Moromeții*, vol. I (Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București), operă de maximă relevanță în proza românească postbelică.

1956

Este publicată nuvela *Ferestre întunecate* (Editura Tineretului, București).

1957

Romanul *Moromeții* primește Premiul de Stat pentru Literatură, clasa 1.

Devine membru în Biroul Uniunii Scriitorilor.

1958

Divorțează de Aurora Cornu și se căsătorește cu Eta Vexler (de care se va despărți în 1966).

1959

Apare nuvela *Îndrăzneala* (Editura Tineretului, București).

1962

Apare prima versiune a romanului *Risipitorii* (Editura pentru Literatură, București). O a doua ediție, „în întregime revăzută”, va fi publicată în 1965, iar o a treia ediție, „revăzută și definitivă”, în 1969).

1963

Se pronunță, în cadrul Conferinței Scriitorilor, pentru respectarea statutului scriitorului și a misiunii lui, împotriva modelului oferit de autorul Mihai Beniuc.

Este publicată nuvela *Friguri* (Editura Tineretului, București), inspirată de o călătorie în Vietnam.

Susține o rubrică la *Scânteia Tineretului*, în cadrul căreia răspunde la întrebările cititorilor.

1964

Apare ediția a VII-a, revăzută, a romanului *Moromeții*, vol. I (Editura pentru Literatură, București).

1965

Este ales deputat. Traduce romanul *Ciuma* de Albert Camus (în colaborare cu soția sa, Eta Preda). Călătorește la Paris, unde îi cunoaște pe Elvira Popescu și Eugen Ionescu.

1967

Apare volumul al doilea al romanului *Moromeții* (Editura pentru Literatură, București). Vicepreședinte al Uniunii Scriitorilor.

1968

Este publicat romanul *Intrusul* (Editura pentru Literatură, București), distins în același an cu Premiul Uniunii Scriitorilor. Se căsătorește cu Elena Mitev.

Scrie piesa *Martin Bormann* (Editura pentru Literatură, București), jucată la Teatrul Național din București în stagiunea *1967-1968*.

1970

I se naște primul fiu, Nicolae.

Director al Editurii Cartea Românească. Publică articolul de referință „Obsedantul deceniu”, în revista *Luceajarul* (seria condusă de Ștefan Bănulescu), unde întreține rubrica „În fiecare săptămână Marin Preda răspunde la o întrebare”.

Traduce romanul *Demonii* de EM. Dostoievski (în colaborare cu Nicolae Gane).

1971

Se naște al doilea fiu al scriitorului, Alexandru. Dezavuează „tezele din iulie”, decretând în fața lui Nicolae Ceaușescu: „Dacă introduceți realismul socialist, eu mă sinucid!” Apare volumul de eseuri *Imposibila întoarcere* (Editura Cartea Românească, București).

1972

Publică romanul *Marele singuratic* (Editura Cartea Românească, București), distins cu Premiul Uniunii Scriitorilor.

Reales vicepreședinte al Uniunii Scriitorilor. Elaborează și prefațează o antologie în două volume din literatura lui I.L. Caragiale.

La împlinirea a 50 de ani, este omagiat la Uniunea Scriitorilor.

1973

Se documentează la Biblioteca Academiei pentru un viitor roman, *Delirul*.

Apare volumul de *Convorbiri cu Marin Preda*, realizat de Florin Mugur (Editura Albatros, București). Este publicată ediția definitivă a volumului

Întâlnirea din pământuri (Editura Eminescu, București).

1974

Membru corespondent al Academiei RSR.

1975

Apare prima ediție a romanului *Delirul* (Editura Cartea Românească, București); în același an, va fi publicată o a doua ediție, revizuită. Romanul are un mare succes la public, dar va fi puternic contestat în presa străină, în special în cea sovietică.

Publică și ediția definitivă a romanului *Moromeții*, I-II (Editura Cartea Românească, București). Într-un dialog cu Eugen Simion (*Gazeta literară*, nr. 3, 18 ianuarie, 1968; reprodus în Marin Preda, *Opere*, ediție îngrijită de Victor Crăciun, prefață de Eugen Simion, Editura Academiei, Univers Enciclopedic, București, 2003, vol. IV, pp. 954-955), chestionat asupra raportului adevăr – ficțiune în *Moromeții*, Marin Preda răspundea:

Adevărate sunt sentimentele. Ficțiuni sunt împrejurările. […] În fond, abjecția sau sublimul nu sunt suficiente prin ele însele ca să pună în mișcare imaginația și inspirația unui scriitor. Scriind, totdeauna am admirat ceva, o creație preexistentă, care mi-a fermecat nu numai copilăria, ci și maturitatea: eroul preferat, Moromete, care a existat în realitate, a fost tatăl meu. Acest sentiment a rămas stabil și profund pentru toată viața, și de aceea cruzimea, cât și josnicia, omorurile și spânzurările des întâlnite la Rebreanu și la Sadoveanu, și existente, de altfel, în viața țăranilor, nu și-au mai găsit loc în universul meu scăldat în lumina admirației. În realitate, în amintire, îmi zac fapte de violență fără măsură și chipuri întunecoase, infernale, dar până acum nu le-am găsit un sens. Poate că nici nu-l au?

1976

Este ecranizat romanul *Marele singuratic*.

1977

Reales vicepreședinte al Uniunii Scriitorilor. Iese de sub tipar romanul memorialistic *Viața ca o prada* (Editura Albatros, București), distins cu Premiul Uniunii Scriitorilor.

1978

Începe să scrie *Cel mai iubit dintre pământeni,* abandonând lucrul la *Delirul* într-un interviu din același an (realizat de Geo Șerban și apărut în volumul *Timpul n-a mai avut răbdare,* 1981; reprodus în *Opere*, ed. cit., pp. 1177-1178),

Marin Preda își expunea „fascinația” pentru noul proiect:

Mă apropiu, am impresia, de sfârșitul unui roman pe care l-am început anul trecut: nu Delirul volumul doi, ci ceva din intenția de a duce cititorul pe alt drum. Va fi un roman scris cu acel sentiment adesea întâlnit la scriitorii ajunși la apogeul carierei lor, când îi copleșește ambiția de a dezvălui întreaga lor experiență. Pesemne, dintr-o neliniște. Nu putem fi siguri dacă marile noastre proiecte așezate și gândite calm, în care ceea ce ai acumulat se exprimă pe spații bine organizate, se împlinesc în totalitate. Ar însemna să te crezi mereu ca la treizeci de ani, când ai tot timpul în față. Poate că nu mă înșel dacă afirm că este un roman în care vreau să spun totul […]

1980

Candidează pentru un loc în Marea Adunare Națională. Apare ultimul roman al lui Marin Preda, *Cel mai iubit dintre pământeni* (Editura Cartea Româneasca, București), excepțional primit de public și de critică.

La 16 mai, Marin Preda se stinge din viață la Mogoșoaia. Este înmormântat la Cimitirul Bellu din București.

La două decenii de la moartea scriitorului, academicianul Eugen Simion, dedicat și pasionat exeget al operei lui Marin Preda, mărturisea:

M-am bucurat de prietenia lui Preda mulți ani, dar mai puternică și mai complexă a fost, cred, prietenia mea față de el. Am venit relativ târziu în cercul său de prieteni (știu precis când: în 1967, după apariția volumului al doilea din Moromeții) și, de atunci, nu l-am părăsit până la moartea scriitorului (1980). Am avut și am încă prieteni buni din viața literară, cu unii dintre ei am copilărit (Nichita Stănescu), cu alții am debutat împreună și, ca să zic o vorbă mare, am militat împreună pentru aceleași idei (Lucian Raicu, Valeriu Cristea), în fine, pe Marin Sorescu l-am descoperit după debutul lui și, tot așa, am avut cu el până la sfârșit o relație puternică de prietenie și iubire spirituală. Cu Fănuș Neagu vorbesc la telefon în fiecare dimineață, ne supărăm cam de două ori pe an, apoi ne împăcăm și o luăm, bucuroși, de la capăt… Pentru Marin Preda am nutrit și nutresc încă, la peste douăzeci de ani de la moartea lui, un sentiment special în care intră, pe lângă afecțiune, stimă, iubire intelectuală, o puternică pasiune comună. Pe Preda l-am înțeles mai mult decât pe alții, în Preda am avut cea mai mare încredere, în primul rând ca scriitor: am avut de la început impresia că el își asumă, în vremuri grele, nu sarcina lumii – cum zic filosofii existențialiști –, ci sarcina umanului și, totodată, sarcina literaturii române.

Semnase și el, ca și Thomas Mann, un contract cu umanul și țin să spun că și-a achitat nota de plată. Chiar dacă n-a avut parte de o viață prea lungă… întâlnirea cu el a fost pentru mine un mare noroc Pentru mine, ca individ, și pentru opera mea critică… Am scris la moartea scriitorului că merită să fii critic literar într-o literatură în care există Marin Preda… Cred și azi același lucru.

POSTFAȚĂ

Un roman ghinionist și totodată norocos

O lectură obligatorie pentru cel care dorește să înțeleagă *evoluția* unui creator este cea a scrierilor sale de cumpănă (care au, uneori, chiar statutul de experiment), prin care autorul tatonează alte zone sau alte universuri decât cele cu care își obișnuise cititorul. *Risipitorii* este un astfel de *roman de ruptură,* cu un alt tip de discurs epic și cu un alt stil, marcând astfel o separare temporară de universul țărănesc *(Moromeții I)*. Pentru Marin Preda, *Risipitorii* este, în primul rând, o carte obsedantă și un experiment chinuitor: scriitorul revine asupra ei în patru rânduri (1962, 1965, 1969, 1972), revizuirea însemnând, de fapt, rescrierea parțială a romanului. Mai mult decât atât, este singurul dintre romanele lui Marin Preda care are parte de acest tratament de rescriere parțială.

Da*că Moromeții I* și *II, Viața ca o pradă* și *Cel mai iubit dintre pământeni* sunt scrierile canonice ale lui Marin Preda, *Risipitorii* are un statut aparte în creația prozatorului. Reprezentând, prin cele patru ediții ale sale, apărute pe parcursul a zece ani, un moment esențial în evoluția scriitorului, *Risipitorii* este, prin geneza atipică și laboratorul de creație pe care îl încorporează indirect, un document literar de primă importanță pentru înțelegerea operei lui Marin Preda.

Critica literară a intuit statutul aparte al acestui roman, dar s-a îndoit asupra valabilității sale estetice. *Ghinionul* acestei scrieri constă în faptul că este încorporată parțial în carcasa romanului industrial, gen cultivat în epoca în care apare prima variantă a cărții și care, prin clișeele sale tematice (mediul fabricii, profilul unor personaje), riscă să-l îndepărteze pe cititorul de astăzi. Dacă înlăturăm această parte ingrată, obținem însă un bun roman psihologic, în care fiecare caz (personaj) în parte reprezintă o ilustrare a eșecului temporar sau a ratării posibile, acestea fiind, pentru Marin Preda, consecințe sau forme de manifestare ale risipirii de sine. De aici, desigur, și titlul romanului. Întreaga scriere este gândită ca o demonstrație a acestei simple axiome morale, expusă de unul dintre personaje: „Tinerii […] își risipesc, într-un fel sau altul, tinerețea fără s-o știe.” Principala cauză a acestui fenomen derutant ar fi inefabilul psihologic, manifestat sub forma

unui rău obscur al firii, care obstruează împlinirea de sine și care se poate manifesta prin acte sau acțiuni ciuntite, neduse până la capăt, prin crize personale, prin eșecuri anticipate sau programate în mod obscur.

Scriitorul aglomerează mai multe cazuri, mai multe enigme morale sau psihologice, pe care le analizează, cărora le descoperă necunoscutele pentru a le găsi rezolvarea. Modificările dintre primele trei ediții (între a treia și a patra versiune există numai deosebiri de ordin stilistic) sunt, în primul rând, modificări de scenariu epic, antrenând însă și schimbări de structură sau de profil al diferitelor personaje. În fapt, este vorba de trei personaje, Constanța, doctorul Munteanu și doctorul Sârbu, cu un statut special în economia scrierii, a căror biografie fictivă suferă modificări de la o variantă la alta. Modificările de scenariu se datorează, așadar, unui demers, reluat în chip aproape obsesiv de către scriitor, de a găsi cea mai bună *soluție* de rezolvare a *enigmei morale*. Încă de la prima variantă a scrierii este furnizată, prin parabola tăietorului de lemne, o cheie de lectură a romanului: un ins cade într-o depresie profundă pentru că se lasă târât de pe banca pe care dormea de către colegii săi. Cele mai interesante personaje ale romanului (Constanța, doctorul Munteanu) sunt astfel de persoane care parcurg o depresie mai mult sau mai puțin profundă, pentru că nu știu cum să reacționeze într-o situație dată, care îi derutează tocmai pentru că le activează, indirect, temerile, complexele, inhibițiile neconștientizate și deci nerezolvate. Dacă nu parcurg astfel de crize interioare profunde, așa cum se întâmplă cu Constanța sau cu doctorul Munteanu, alte personaje trec printr-o serie de sincope interioare, cauzate în special de lipsa de comunicare, de neputința ajustării mesajului propriu la mesajul celuilalt: aici s-ar încadra cuplurile Vale și Anda sau Gabi și Mimi Arvanitache.

Cel mai semnificativ caz din roman este cazul Constanței, personaj gândit, parțial, ca *alterego,* aici risipirea înseamnă parcurgerea unei nevroze și regândirea structurii sale interioare. Este zona cea mai rezistentă și mai tulburătoare a romanului. Drama personajului este aceea că, până la momentul depresiei, nu are acces la ființa sa profundă. D într-o stranie amnezie sau obnubilare a conștiinței, femeia nu este stăpâna propriului său eu, pe care nici nu îl cunoaște, ci doar o vizitatoare ocazională și superficială a acestuia. Adolescentă, avusese o evoluție interioară greoaie, încetinită, de unde și caracterizarea ambiguă că ar avea „două mâini stângi”. Depresia prin care trece după divorț pune capăt acestei trăiri ca prin vis. Paginile în care sunt descrise casa neîngrijită, bucătăria murdară invadată de

insecte, hainele nespălate sunt antologice. Refuzul de a se hrăni și atacurile de panică o aduc pe patul de spital, la secția de psihiatrie. Aici, îndopată cu insulină, tânăra femeie începe să-și găsească, încetul cu încetul, memoria, mai bine zis conștientizarea de sine, exact ceea ce îi lipsise până atunci. Revizitează umbrele, tonurile, nuanțele propriului ei trecut, vizualizează diferitele eboșe sau variante, toate ciuntite, ale ființei sale interioare, ia în posesie mentală șirul nefericit de Constanțe de diferite vârste, a căror ultimă variantă era femeia de nici 30 de ani zăcând pe un pat de spital. Constanța ajunge la cauza ultimă a risipirii de sine: înstrăinarea de propriul trecut, de acea viziune senină, luminoasă, solară pe care o avusese în copilăria ei, când era stăpână pe oameni, locuri, stări deoarece avea candoare: „Știu de ce m-am îmbolnăvit, își spunea, am uitat de copilăria mea, am uitat de viața mea trecută, am îngropat aceste lucruri prețioase și le-am schimbat cu altele, care n-au fost nici bune, nici curate.” Personajul Constanța, unul dintre cele mai interesante personaje feminine ale lui Marin Preda, este, în același timp, și o dovadă a fascinației prozatorului pentru dostoievskianism; de altfel, personajul este comparat, la un moment dat, cu Marmeladov. Dacă în privința profilului psihic, a depresiei și spitalizării Constanței nu există diferențe între ediții, acestea apar *după* vindecarea femeii; țin, așadar, de evoluția sa ulterioară. În primele două variante, Preda alocă un loc important acestui personaj, dedicând o serie de capitole relației sale de dragoste și apoi căsătoriei cu unul dintre medicii care o îngrijiseră, doctorul Sârbu, prieten al fostului său soț, doctorul Munteanu. Începând cu cea de-a treia ediție, prozatorul renunță la această poveste de dragoste (și, implicit, la câteva capitole de roman) pentru a conchide, mult mai semnificativ, evoluția viitoare a personajului într-o *singură propoziție*: „Constanța se căsători și făcu și copii”.

Un alt caz interesant este cel al doctorului Munteanu, soțul Constanței. De astă dată, este vorba de un psihiatru cu vocație pentru profesia sa, care își abandonează, temporar, meseria pentru a se dedica unei misiuni diplomatice. Revenit din misiune, doctorul nu se mai poate încadra în colectivitate. Începând cu cea de-a treia variantă, pentru a conferi complexitate personajului, i se atribuie și o tentativă de suicid. Așadar, în cazul doctorului Munteanu, risipirea e înțeleasă în termenii angajamentului moral și e echivalată cu nearmonizarea temporară a scopului și a misiunii sale profesionale cu etica (hiba profundă a personajului ar fi carierismul său exacerbat). Acest proces coroziv are consecințe paradoxale, cum ar fi

cheltuirea energiei în misiuni adiacente (funcția diplomatică la Roma), dezarmarea pripită (spaima pe care o încearcă la citirea articolului din revistă), dublate de pierderea încrederii în sine și în valabilitatea cercetării sale (studiul schizofreniei). Pentru a marca distanța polemică față de propriul personaj, autorul îl construiește în contrast cu doctorul Sârbu (acest procedeu de a găsi unor protagoniști *o pereche* distonantă, prin care prozatorul vrea să susțină indirect *teza morală* a scrierii, mai apare în roman în cazul cuplului Vale Sterian-Gabi Sterian).

Revenind la doctorul Munteanu, în primele două ediții, personajul este proiectat ca individ cu voință supradimensionată, dar fără scrupule de ordin moral. Prozatorul îi acordă o atenție specială, descifrându-i enigma atât direct, prin meditația despre „expansiunea eului”, cât și indirect, printr-o evocare retrospectivă a istoriei personale a medicului, numită, poate ironic, „istoria geniului”. „Expansiunea eului” este un proces bivalent, înțeles atât în sens pozitiv, ca vitalitate, energie constructivă, dar și negativ, ca hipertrofie a eului, favorizând egolatria, cinismul, parvenirea etc.

Mai interesantă este „istoria geniului”, încapsulând fabula personală în jurul căreia personajul s-a construit pe sine: visul profetic al mamei despre destinul exemplar al fiului (existent doar în prima ediție a romanului). Aici, în varianta din 1962, doctorul Munteanu (al cărui prototip real era Petru Dumitriu) îi prezintă doctorului Sârbu povestea esențială a destinului său: „Te interesează o scenă care s-a petrecut în anul 1923 la Predeal, într-o noapte cu lună și cu nori feerici, pe vârful unui munte? […] Era cu bărbatul ei și a ieșit din cabană, nici ea nu știa pentru ce, a auzit un glas care o chema: «Marie-Alice, ieși afară.» I s-a făcut frică acestei femei, și-a adus aminte că bunica ei povestea că și ea a fost chemată odată de un glas și a zăcut șase săptămâni fiindcă l-a ascultat și a ieșit afară să vadă cine o strigă. […] Chemarea s-a repetat: «Marie-Alice, îți voi dezvălui o taină.» Tot n-a ieșit și atunci a auzit șoapta chiar alături de patul ei: «Ai rămas, i se șoptea în ureche, chiar în seara asta însărcinată. Dacă ieși afară, copilul tău va fi băiat și va avea un destin excepțional. În clipa asta, alături, la stână, trage să moară berbecul turmei, și spiritul lui este al unui zeu. Dacă ieși afară, el se va reîncarna în copilul tău.» Atunci a ieșit afară și a auzit din nou vocea: «Stai liniștită până ai să simți un vânt care suflă asupra ta: atunci să ridici fruntea și să zici: *Fiul meu, tu vei fi un geniul* Fiindcă așa se numesc în zilele noastre zeii omenirii.» […] apoi s-a întors în cabană, și bărbatul s-a trezit. Când a văzut-o, s-a speriat: «Marilis, unde ai fost?» «Nu te neliniști,

am rămas însărcinată, o să avem un copil» a răspuns ea clănțănind. A vârât-o în pat mormăind, i-a luat pulsul. Era rece ca gheața.”

Acest „fenomen al geniului” îl interesează în chip deosebit pe Marin Preda, care face câteva observații în acest sens în fișele pregătitoare ale romanului (existente într-unul dintre jurnalele sale de creație): „Interesează oare realitatea fenomenelor care ne stimulează spiritul? Geniul este un fenomen autentic, dar și fenomen al voinței, care apare în urma stimulării continue a spiritului. Adolescent fiind, doctorul Brătescu eliminase cu ironie prevenitoare ceea ce era ireal în povestirile mamei lui și păstrase ceea ce era real și stimulator pentru el. Credința autentică a mamei în destinul înalt al fiului ei. Adolescentul nu știa sigur că este sau nu un geniu, dar nu se îndoia că putea deveni.”

În *Risipitorii*, acest motor neștiut al personajului devine o mașinărie distructivă. Imperativul datoriei, obsesia împlinirii de sine devin corosive pentru o personalitate cu o constituție interioară fragilă. Personajul doctorului Munteanu începe să vâneze circumstanțe care să-i înlesnească ascensiunea; în același timp, cauze imponderabile îl împiedică să depună un efort susținut pentru cercetările sale (a se vedea episodul studiului despre schizofrenie).

Începând cu cea de-a doua variantă a romanului, Marin Preda elimină această scenă a visului mamei și regândește statutul personajului său. La a treia variantă, doctorul Munteanu, proiectat până acum doar ca o concretizare a voinței exacerbate, este transformat într-un personaj dramatic, a cărui risipire temporară de sine îl aduce într-un impas existențial, pe care încearcă să-l curme printr-o tentativă (nereușită) de suicid.

La fel de interesantă ca această geneză, să-i spunem *concretă*, a romanului, derulată de-a lungul a patru ediții, este *geneza secretă* a scrierii, esențială pentru evoluția scriitorului, cu atât mai mult cu cât etapa conceperii *Risipitorilor* se suprapune peste o dublă criză: una de creație și o alta interioară.

După mărturisirile scriitorului, această geneză *secretă* a romanului ar fi început încă din 1953, an în care ar fi încheiat, se pare, *Moromeții* (publicat în 1955). Intervalul de șapte-nouă ani care separă prima ediție din *Risipitorii* de romanul anterior *(Moromeții)* este extrem de semnificativ pentru cel care dorește să cunoască profilul scriitorului și evoluția sa. Apariția *Risipitorilor* este precedată de o criză, de un impas de creație,

marcând desprinderea de universul și de modalitatea narativă care îl consacraseră. Ca orice roman puternic, *Moromeții* este o scriere care își putea devora autorul. Forța sa de hipnoză asupra propriului creator putea fi atât de puternică, încât să-l condamne la autopastișă. Pe de o parte, romanul se suprapunea integral peste mesajul profund al scriitorului, în sensul că era o carte pe care numai Marin Preda fusese născut să o scrie, iar pe de altă parte, acest mesaj esențial fusese redat în chip genuin, să zicem, prin identificare și dizolvare plenară a creatorului în universul imaginat, ca și cum acesta s-ar fi aflat sub efectul puternic al unui miraj. Dacă aventura conștiinței sale a început în momentul în care a sesizat modulațiile unei *voci umane*, aventura conștiinței sale scriitoricești se conturează tocmai în momentul scrierii *Moromeților* (retrospectiv, nu numai romanul a exercitat un puternic efect de hipnoză asupra creatorului, ci și geneza acestuia, a cărei evocare ia, indirect, forma atipică a romanului autobiografic *Viața ca o pradă).*

Identificarea cu tema și universul *Moromeților* mergea până la contopirea, ca într-o stranie uitare de sine, cu stilul personajelor sale; de aici și capacitatea naratorului de a se dizolva în fiecare *voce* în parte. Acesta ar fi complexul „vocii lui Ilie Tăbârgel” (personaj din *Moromeții),* la care se referă într-un rând (*Cum am scris* Risipitorii, *Creație și morală*, 1989, pp. 404-406): „Mă simțeam stăpânit de dorința imperioasă de a vorbi eu și nu personajele mele țărănești, de a gândi cu mintea mea și nu cu a lui Ilie Tăbârgel (era unul care mă obseda).” De fapt, „nu-mi plăcea ideea că nu pot să fac altceva decât să mă împleticesc printre picioarele personajelor mele, descriind într-un mod naiv psihologii naive” (fragment din intervenția menționată mai sus, din care vom cita și în continuare). Dorind să continue *Moromeții I*, descoperă că „pur și simplu nu știam să scriu”: „Stăteam în fața hârtiei și nu reușeam decât cel mult să descriu scene scrise deja în volumul anterior, reluate însă într-o formă penibilă Urmarea: „Mă îmbolnăvii de exasperare, seninătatea mă părăsi, apoi mă însănătoșii.” Găsise soluția: „Și într-o zi îmi veni următoarea idee: foarte mulți oameni din vremea noastră pățesc ce-am pățit eu. Nu este oare exasperarea, provocată de neputința de a-ți atinge scopul dorit, o realitate a lumii noastre moderne? Șocurile la care suntem supuși din pricina pierderii seninătății și echilibrului sufletesc, seninătate și echilibru supuse unei continue agresiuni a mediului și de care nici măcar nu suntem totdeauna conștienți, nu sunt ele oare cauza unor mari tulburări în comportamentul omului de azi? Și așa am

început să scriu romanul *Risipitorii* de fapt, descoperirea subiectului nu epuizează criza de creație, ci o rezolvă numai în parte. Adevărata soluție apare odată cu găsirea a ceea ce prozatorul va numi „tema povestitorului”, adică a unei teme morale consubstanțială scrierii și care să secondeze discursul fiecărui personaj în parte. Începând cu acest roman, discursul narativ se reflexivizează, vocea fiecărui personaj fiind dublată de comentariul indirect al autorului, presupunând „mai marea libertate […] a autorului de a tulbura *discursul* epic prin reflecții personale” (Eugen Simion). În plus, în acest roman, „tema prozatorului” este încorporată și într-o parabolă (parabola tăietorului de lemne) prin care se propune o cheie de lectură a scrierii.

Lucrurile se complică atunci când criza de creație se îmbină cu cea interioară. După știința noastră, nu este încă publicat niciun document (jurnal de creație etc.) care să furnizeze date pentru perioada 1953-1958. Pentru anii 1958 și 1959 există însă documente (este vorba de două jurnale intime și de unul dintre caietele de creație ale romanului, publicate cu titlul *Jurnal intim. Carnete de atelier,* ediție îngrijită de Eugen Simion și Oana Soare, introducere de Eugen Simion, Editura Ziua, 2004, care arată că, în această perioadă, geneza *Risipitorilor* s-a suprapus peste o etapă nu tocmai fericită din biografia scriitorului, incluzând divorțul de prima soție, Aurora Cornu, și două spitalizări (pentru tratarea unei nevroze). Evenimentele sunt cu atât mai semnificative cu cât se vor regăsi, camuflate ficțional, în biografia personajului Constanța. Așadar, anul 1958 poate fi reconstituit începând cu 24 august 1958, când începe partea a doua a *Jurnalului intim* (jurnalul despărțirii de Aurora Cornu), care ar urma unei prime părți, incluzând un jurnal de spital încă inedit (este vorba de tratarea nevrozei amintite mai înainte; ultima notație ar fi din 28 iulie). Pe 21 septembrie, aflat la Sinaia, Marin Preda începe să noteze, într-un carnet de creație, diferite variante de scenariu (mai mult sau mai puțin complexe), ceea ce indică faptul că lucrul la roman nu se afla în stare incipientă. În anul următor, 1959, Preda continuă lucrul la *Risipitorii,* dar trasează, în paralel, scenarii pentru alte două proiecte, *Adam Fântâna* și *Marioara Fântâna*, care țin de proto-istoria *Moromeților.* Așadar, iată referiri la geneza gemelară care i-a provocat angoase de creație.

Lucrul febril îl trimite iarăși pe patul de spital; prima însemnare a părții a treia a *Jurnalului intim* este din 22 noiembrie (ultima, pe 23 decembrie). Documentația pentru cazul Constanței s-a făcut, așadar, pe viu. Iată câteva

însemnări din acest din urmă jurnal, care trimit indirect la cazul personajului fictiv (cităm după Marin Preda, *Jurnal intim. Carnete de atelier*): „Mi se dă un tratament, *Nozinan*, ultimul strigăt (probabil) în ceea ce privește chimioterapia nevrozelor astenice, care pe de o parte mă «protejează» împotriva zgomotelor și a senzațiilor interne neplăcute (leșinuri intestinale, sensibilizări diverse), dar pe de altă parte mă năucește și mă slăbește cum nu se mai poate" (însemnare din 26 noiembrie, p. 241); „Azi mi s-a făcut în continuare insulină 40 unități. […] Sufăr de o mare inerție psihică și fizică, zac, nu m-aș mai ridica din pat, iar în pat, iar nu e bine, mi-e rău după-amiezile, am senzații urâte, difuze, plasme de senzații, năclăială psihică și fizică, depresie, vagi dezesperări, idei de nevindecabilitate" (însemnare din 1 decembrie, p. 244); „Mă îndop cu pilule, Tofranil, Nozonan și dimineața insulină. Nici astăzi, la 79 u[nități], n-am transpirat, dar am câștigat în schimb câteva idei elementare, idei-sentiment, cum ar fi de pildă *a nu te grăbi* sau *a acorda o importanță proporțională lucrurilor*; *a-ți crea din faptele vieții tale un echilibru ca un leagăn în care să simți tot timpul beția de a trăi și să nu cunoști niciodată oboseala sufletului"* (4 decembrie], p. 246).

Însă nu numai Marin Preda trăiește anticipat secvențe din viața personajului fictiv Constanța, ci și Aurora Cornu, prima soție a prozatorului. Aurora Cornu va rememora astfel scena divorțului în convorbirile sale cu Eugen Simion (ediția a II-a, Editura Muzeului Literaturii Române): „Eu doream să plec, dar nu eram convingătoare. Probabil, inconștient, încetam să mai mănânc, slăbeam, eram extrem de fragilă, mâneam puțin și într-un an pierdusem multe kilograme, eram pe jumătate adormită. Reproduceam situația din care el m-a luat și m-a salvat. […] Cert e că locuința mea era plină de praf, erau rochii nestrânse pe canapele și pe paturi și era peste tot un aer de dezolare nevrotică, pe care Marin l-a descris în *Risipitorii*. De fapt, era forma mea de sabotaj nevrotică."

Prezența personajului doctorului Munteanu, al cărui profil încapsulează un eșec și o dilemă în privința eticii profesionale, și mai ales deconspirarea prototipului său real deschide încă un sertar în acest roman enigmatic care este *Risipitorii*. Așadar, la baza personajului romanesc se află recompus, rearticulat profilul real al lui Petru Dumitriu, scriitor din aceeași generație. Dintre cele câteva referințe despre prototipul real al personajului, existente în jurnalul de creație al *Risipitorilor*; alegem una singură: „II. Dr. Brătescu [primul nume al viitorului personaj, n.n.] medic. Jigniri și violențe. Istoria

prieteniei cu dr. Sârbu, din punctul de vedere al dr. Brătescu. Schimbarea firii sale. Represiuni [vezi istoria cu doctorița Tiberiu]. Mat[erial] doc[umentar] P[etru] D[umitriu] – debutul și cariera sa” (p. 119). Sinuozitățile dintre personalitățile și biografiile celor doi prozatori sunt și ele elocvente. Romanele *Moromeții* și *Cronica de familie* (1956) îi plasaseră pe cei doi în două poziții de forță ale câmpului literar al epocii. În plus, personalitățile celor doi autori erau profund asimetrice. Mai mult, Petru Dumitriu, al cărui profil ajunsese să înghită în epocă sectorul prozei, dezertase încă și mai grav decât doctorul Munteanu de la etica profesiei sale: scriitorul alesese să trișeze cu ideologicul, executând sute de pagini de proză și de articole în conformitate cu cerințele realismului socialist. Dacă tributul plătit de Marin Preda ideologicului era unul derizoriu (în special nuvela *Ana Roșculeț* din 1949), Petru Dumitriu își asumase un „pact” cu tematica oficială, mergând până la camuflarea propriului mesaj în opere schilodite încă din fașă (el este, printre altele, autorul romanului Canalului, *Drum fără pulbere*). Faptul că Petru Dumitriu este proiectat aproape figural în acest roman cu o geneză atât de chinuită este fără îndoială semnificativ, putând fi citit ca o polemică indirectă în privința asumării conștiinței scriitoricești (chestiune la care Marin Preda se raporta în chip major, ca la asumarea propriului destin).

Oricum, personajul fictiv l-a preocupat pe scriitor, dovadă modificările surprinzătoare pe care le cunoaște biografia sa începând cu cea de-a treia versiune. Marin Preda dorește să ofere inflexiuni dostoievskiene personajului, corelând sciziunea interioară cu o eventuală damnare; totuși, varianta finală a protagonistului nu este la înălțimea ideii inițiale, deși tentativa de suicid pe care o are acesta (începând cu cea de-a treia ediție) îi conferă complexitate.

Așadar, pentru a concluziona, fără a se ridica la nivelul unor romane ca *Moromeții I* sau *II*, sau *Cel mai iubit dintre pământeni, Risipitorii* reprezintă o lectură fundamentală pentru cel care își dorește să cunoască în profunzime opera lui Marin Preda. Efigia scriitorului ne apare aici cu atât mai tulburătoare. Cheltuind aproape zece ani pentru cizelarea acestui roman, Marin Preda a fost un risipitor norocos: acest stil indirect liber pe care învață acum să-l folosească se va regăsi, spre exemplu, și în *Cel mai iubit dintre pământeni*. Cu *Risipitorii* Marin Preda învață cum să fie un scriitor profesionist, adică, în esență, un scriitor care știe să-și gestioneze mai bine

dilemele de creație și care este capabil să treacă mai ușor de la un tip de univers la unul opus, de la o tematică la alta.

Oana SOARE

REFERINȚE CRITICE

Marin Preda despre *Risipitorii*

Țin să vă declar că îndată ce am văzut cartea mea apărută, m-am și înstrăinat de ea. Cu alte cuvinte, îndată ce am avut sentimentul că își poate începe existența independentă, tot ceea ce reprezenta ea pentru mine a încetat să mai reprezinte, și pot vorbi acum despre ea ca despre o carte „a altuia”, cu avantajul, bineînțeles, al celui care știe cum s-a născut și care poate da explicații de un ordin special…

Intenția principală a autorului, scriind această carte, a fost foarte simplă: el a vrut să comunice cititorului observațiile sale asupra vieții contemporanilor, și anume: el și-a dat seama că unii oameni exclud din viața lor sentimentul prieteniei, pe care îl sacrifică premeditat, pornind de la ideea că acest sentiment mai mult îi încurcă decât îi ajută în activitatea lor socială. Aceasta a fost o temă. O altă temă, a doua, la fel de simplă, poate fi formulată cam așa: în general, oamenii nu sunt cruțați în viață de suferință. Suferința nu e un lucru dorit, ea totuși vine. Autorul a cunoscut oameni care aveau față de acest fenomen o atitudine care l-a interesat: ei întâmpinau, de pildă, suferința, complet descoperiți. Ce însemna acest lucru? Că suferința care venea nu era pentru ei o surpriză, cu alte cuvinte, că întreaga lor ființă era deja unită și că mobilizarea forțelor sufletești – mobilizare care produce de obicei în conștiință o anumită panică – era deja înfăptuită, într-un cuvânt, am descoperit sau mi s-a părut că descopăr un anumit tip uman care a început să mă obsedeze și pe care în cele din urmă l-am conceput concret și l-am propus cititorului spre a fi contemplat (sub forma unui personaj literar). Critica numește această preocupare a unui anumit creator pentru găsirea unei atitudini posibile față de un anumit fenomen sufletesc „preocupare etică”, altfel spus, că se ridică probleme de ordin moral. N-am avut această intenție, ci doar să creez și – dacă reușesc – să-l predispun pe cititor la admirație față de tipul uman propus de mine contemplației, morala nefiind pe primul, ci pe al doilea și chiar al treilea plan. (Personal consider că dacă cititorul nu admiră creația, nu sesizează nici morala.)

Iată deci cele două teme principale și cele două personaje menite să le poarte, e vorba, în primul caz, de doctorul Munteanu și, în al doilea, de

personajul feminin Constanța. Ce dificultăți am avut de învins? sunt întrebat. Ca să sugerez ceva din aceste dificultăți de învins pentru un scriitor, am să mă refer la altă întrebare care sună așa: doctorul Munteanu trăiește cumva o „criză a intelectualului”, în măsura în care arivismul lui este incompatibil cu contextul social în care evoluează și care îl condamnă pe erou, fără ieșire, la drama sa lăuntrică?

Așadar, iată ce a înțeles cititorul și iată (cum am arătat deja) ce-a vrut să exprime scriitorul. E o dificultate capitală de învins pentru un scriitor, să facă deci posibilă coexistența, în același personaj, fără a-i sparge unitatea, a acelor elemente sau date care îl împing pe erou spre un gen de arivism social cu acelea care decurg direct din faptul că eroul elimină *premeditat* sentimentul prieteniei din viața lui. Și exemple de acest gen pot da încă nenumărate, dar eu presupun că ele nu prezintă pentru cititor un interes prea ascuțit; mai important ar fi de aflat dacă s-au ridicat în calea scriitorului dificultăți care să aibă o semnificație teoretică sau ideologică. Pot să vă citez una. Mi s-a pus problema următoare: ce fel de roman să scriu, un roman trăit, în genul *Moromeților,* sau un roman de imaginație, care își propune să atace anumite teme în modul în care o face un *scriitor profesionist*? Trebuie să vă spun că am fost, pur și simplu, supus parcă unei torturi înainte de a mă decide și apoi după ce m-am decis și am început să scriu acest roman. Explicația nu este, cred eu, lipsită de interes teoretic și acum, când procesul este încheiat, pot să dau unele amănunte. De mult timp observasem că niciuna dintre cărțile pe care îmi propuneam să le scriu nu-mi izbutea.

Chiar și *Moromeții* a ieșit, așa cum am mai spus, parcă împotriva voinței mele. Am tras atunci concluzia că nu voi ajunge niciodată un scriitor profesionist – în sensul în care înțelegea Balzac aceasta noțiune – și dacă se va mai întâmpla ca în cursul existenței mele să mai înmagazinez fapte și impresii la fel de unice cum au fost cele din copilărie – fapte și impresii care s-au adunat într-un singur personaj, devenind creație obiectivă datorită întâmplării, adică datorită norocului de a fi găsit chiar în familie tipurile umane descrise în romanul amintit –, atunci e posibil să mai scriu încă o carte. Foarte posibil și în același timp foarte probabil! A forța destinul nu este totdeauna bine. Poți ajunge scriitor profesionist, poți scrie nenumărate alte cărți, dar poți rata șansa de a scrie doar o singură carte, însă ce fel de carte!?! Mai adăugați la asta faptul că recitind cele două sute de pagini scrise, scriitorul își dă seama că repetă o experiență veche, că, adică,

încearcă din nou și scrie o carte la voința lui – și nu la aceea a hazardului – și că ceea ce iese justifică depresiunea psihică cea mai neagră, și atunci veți avea o idee aproximativă despre dificultățile pe care le-am avut de învins și despre satisfacția și sentimentul de ușurare de care sunt stăpânit în prezent că toate acestea aparţin acum trecutului.

„Scriitorul și opera lui. Marin Preda despre *Risipitorii* la un seminar de literatură contemporană”, în *Contemporanul*, nr. 49,1962

Televiziunea mi-a pus întrebarea de ce a treia ediție care tocmai a apărut a *Risipitorilor* a fost din nou refăcută. Acum, când acest roman a ajuns în sfârșit la forma lui definitivă, mă gândesc dacă prin efortul scrierii lui n-aș fi putut să scriu cel puțin trei cărți noi. Întrebarea care mi se pune însă și care este pentru mine liniștitoare e dacă aceste cărți noi ar fi putut fi *Friguri*, *Moromeții*, vol. II, și *Intrusul*. Sunt convins că n-ar fi fost și iată de ce.

Prin 1953, adică după terminarea *Moromeților*, vol. I, dar care era încă la mine în sertar, m-am apucat să scriu volumul al doilea. M-am chinuit o iarnă și o vară. Zilnic luptam cu o neputință de a scrie a cărei explicație îmi scăpa. Pur și simplu nu știam să scriu. Stăteam în fața hârtiei și nu reușeam cel mult decât să descriu scene scrise deja în volumul anterior, reluate însă într-o formă penibilă și care mi se impuneau în mod bizar, deși imaginația îmi era îndreptată asupra altor subiecte. Mă simțeam stăpânit de dorința imperioasă de a vorbi eu, nu personajele mele țărănești, de a gândi cu mintea mea, și nu cu a lui Ilie Tăbârgel (era unul care mă obseda), sau mai știu eu cu a cărui alt țăran care își scotea capul printre rândurile mele trudnice și vorbea tot el, dar fără să-mi dea sentimentul că spusele lui reprezintă sensul vieții lui pe acest pământ (și pe acele timpuri) și ce soartă îl aștepta! Exasperat, am abandonat totul și mă gândeam chiar cu seninătate să mă las de scris. Nu-mi plăcea ideea că nu pot să fac altceva decât să mă împleticesc printre picioarele personajelor mele, descriind într-un mod naiv psihologii naive, deși ele erau expresia unei credințe și a unei speranțe, ca într-o nuvelă pe care am publicat-o în acei ani și care s-a bucurat pe atunci de un mare succes. Inocența trebuie să aparțină numai eroilor, nu și scriitorului. Din această trufie nu m-a scos decât întâmplarea și, desigur, instinctul. O carte netipărită la timp rătăcește apoi multă vreme până își găsește locul potrivit în conștiința publicului și a istoriei unei culturi. Din păcate pentru dorința de atemporal a multor începători de azi, romanul e legat de istorie și fără ea se asfixiază. Trebuia să tipăresc ceea ce scrisesem atunci și nu mai târziu, cu toate că romanul acesta despre țărănimea

antebelică era neterminat: nu mă interesa dacă țărănimea română continua să se ruineze în capitalism, așa cum spunea o frază la sfârșitul volumului, pe care ulterior am scos-o, ci viața unei categorii umane pândite de vicleniile istoriei; or, aceste viclenii erau abia anunțate.

Cine poate însă să asigure un scriitor că o obsesie a sa aflată în plină dezbatere a conștiinței va trece în mod sigur și pragul expresiei artistice? Să păstrăm, mi-am zis, în rezervă marea întrebare despre curgerea timpului și ce poate ea aduce oamenilor și să dăm la o parte pânza de pe tabloul gata terminat al unei epoci care s-a scurs. Pentru ceea ce va urma, vom vedea. Și, astfel, m-am hotărât să dau drumul primului volum din *Moromeții*. După aceea însă reveni amintirea eșecului, care se confirmă curând la o nouă încercare când vrui să continui acest roman. Mă îmbolnăvii de exasperare, seninătatea mă părăsi, zăcui în spital, apoi mă însănătoșii. Și într-o zi îmi veni următoarea idee: foarte mulți oameni din vremea noastră pățesc ce-am pățit eu. Nu este oare exasperarea, provocată de neputința de a-ți atinge un scop dorit, o realitate a lumii noastre moderne? Șocurile la care suntem supuși din pricina pierderii seninătății și a echilibrului sufletesc, seninătate și echilibru supuse unei continue agresiuni a mediului și de care nici măcar nu suntem totdeauna conștienți, nu sunt ele oare cauza unor mari tulburări în comportamentul omului de azi?

Și așa am început să scriu romanul *Risipitorii*, amânând și chiar renunțând la continuarea *Moromeților*. Și deodată neputința de a scrie a dispărut. Eram atât de entuziasmat, încât socoteam acest roman, în sinea mea, mai bun decât tot ceea ce scrisesem până atunci. În doi ani l-am terminat și avea peste opt sute de pagini. Urma să apară. Profitând însă de o defecțiune editorială de ultimă oră, mi-am recitit romanul și nu l-am mai găsit bun. Din opt sute de pagini l-am redus la trei sute cincizeci, pentru ca apoi, în șpalturi, să-i mai adaug o sută. În ciuda acestor contrarieri și reveniri istovitoare, nu simțeam nicio oboseală, ceea ce ieșea îmi plăcea, aveam sentimentul că am biruit ceva, că am căpătat un stil al meu, al gândirii mele directe, și nu cum era cel din *Moromeții* în care gândirea mea se exprima indirect prin aceea a țăranilor. Era tocmai ceea ce îmi dăduse mai înainte sentimentul neputinței, faptul că nu aveam format și un stil direct, fără de care continuarea chiar a tabloului *Moromeților* nu era cu putință, căci intram în plină contemporaneitate în care, fatal, scriitorul știa mai multe decât eroul său țăran și la al cărui unic punct de vedere, sau viziune asupra lumii, nu putea rămâne. Descoperind acest adevăr al

experienței mele, nu mai mi-a plăcut nici a doua ediție a *Risipitorilor*, care ea însăși a fost rescrisă în întregime. Fiindcă între timp scrisesem povestirea *Friguri* și volumul al doilea al *Moromeților*. Desigur, structura *Risipitorilor* a rămas, în parte, neschimbată, stilul însă, această țesătură de cuvinte care încheagă figuri și pasiuni umane, nu mai e aproape deloc același. Simțind în mână un instrument din ce în ce mai aproape de scopul său, format în aceste nesfârșite refaceri ale *Risipitorilor*, și curajul mânuitorului lui se schimbă. *Intrusul* a fost scris într-o vară. *Martin Bormann* și *Friguri* în două luni, *Moromeții*, vol. II, în doi ani. Pentru un scriitor care cu zece ani în urmă se gândea cu toată seriozitatea să se lase de scris, aceste performanțe, care nu trebuie comparate decât cu el însuși, au desigur o semnificație: sentimentul neputinței de a scrie, impasul nu sunt totdeauna reale. Dar mă opresc la timp și nu insist asupra acestui subiect.

Astăzi se scrie mult și n-am auzit pe nimeni plângându-se că i-ar fi secat forța creatoare, ca să-i încurajez prin experiența mea pe alții. Detaliile și reflecțiile pe care aș putea să le dau în continuare pe această temă ar risca să pară neverosimile.

„Cum am scris *Risipitorii*”,
în *România literară*, nr. 1, 1970

Referințe critice

Așteptată cu un interes puțin obișnuit, *Risipitorii*, noua carte a lui Marin Preda, confirmă din plin autoritatea prestigioasă a celui care ne-a dăruit, cu ani în urmă, inegalabila monografie moromețiană și constituie un succes deosebit al literaturii noastre realist-socialiste. Paginile dedicate în exclusivitate oamenilor contemporani sunt atât de puternice, surprind cu atâta forță procesele complexe ale vieții, încât, la sfârșitul lecturii, te simți cu adevărat copleșit. Încercând să te smulgi din imperiul dominant al romanului, căutând să-ți ordonezi impresiile, constați pur și simplu că nu știi ce trebuie să relevi mai întâi.

Probabil că în primul rând s-ar cuveni remarcată excepționala capacitate de adaptare a scriitorului, adică autenticitatea cu care e urmărită, de astă dată, viața citadină. Și pe drept cuvânt, întrucât, alături de Eugen Barbu, nu cunoaștem alți scriitori care să dovedească un spirit de pătrundere la fel de adânc, în medii sociale atât de diferite, cum sunt cel orășenesc și rural. Discutând dintr-un asemenea punct de vedere, nu facem însă decât să ne exprimăm surprinderea în ceea ce privește noile preocupări ale scriitorului. De aceea credem că e inutil să se urmărească cu asiduitate o asemenea idee. Inutil, pentru că e firesc ca un creator cum e Marin Preda – înzestrat cu un acut simț de observație a tot ceea ce e definitoriu și cu o impresionantă măiestrie analitică – să ne dea, pe lângă romanul țărănimii din preajma celui de-al Doilea Război Mondial, și marele roman al orașului socialist. Dincolo de performanța saltului tematic, uimitoare ni se pare, în *Risipitorii*, mai ales îndemânarea, abilitatea dovedită în cuprinderea tuturor fenomenelor esențiale ale construcției socialiste, în generalizarea lor, în patosul cu care se dezbat câteva dintre cele mai delicate și caracteristice probleme ale zilelor noastre. *Risipitorii* e unul dintre puținele romane unde autorul nu înserează scene de producție numai de dragul tematicii sau pentru a completa fișele personajelor cu atribute profesionale; unde incursiunile în diverse medii sociale nu se fac în virtutea unor „intenții” de întregire a universului uman; unde mânuirea unui buchet de personaje, foarte diferite ca mentalitate și preocupări obștești, nu țintește o „frescă” prin aglomerare;

și unde, în sfârșit, episoadele rezervate „foștilor” nu constituie un prilej de desfășurare suculentă a imaginației, iar personajele pozitive (în speță activiști) nu au doar rolul ingrat de factotum. Totul este firesc la Marin Preda, totul decurge cu necesitate din ideea de bază: aceea de a înfățișa la modul sintetic, într-o imagine unică, lumea complexă a societății noastre de prin anii 1951-1952.

Virgil ARDELEANU, „O carte a epocii noastre”,
în *Steaua*, nr. 12, 1962

Toți aceia care îl admiră pe Marin Preda pentru substanța scrisului său și nu doar pentru niște efecte literare ușor imitabile (un limbaj și un humor anumit al lui Moromete) au deschis – sunt sigur – cu o adâncă emoție romanul *Risipitorii*. Reacția e firească. Marin Preda nu face parte din categoria autorilor care publică două volume pe an ca să realizeze la capătul unei cariere scriitoricești zece rânduri memorabile, și acelea cu indulgență. El elaborează, trudnic, după ce întâmplări trăite, experiențe umane cunoscute, acte observate și vorbe auzite străbat circuite imprevizibile în conștiința sa, se decantează îndelung, trec prin filtrul unor reflecții solide, deși pornite nu o dată din puncte de plecare, la prima vedere, ciudate.

Prozatorul nu poate lucra decât la temperaturi înalte (adică numai dacă se simte angajat într-o problematică vitală), consumându-se în actul creator, chiar dacă la sfârșit, îndărătul stilului rece, detașat, toată această combustie intensă rămâne ascunsă. Rezultatul e însă densitatea de viață și bogăția de semnificații a paginilor pe care el le încredințează tiparului. Și acestea cinci sute ultime ale *Risipitorilor* nu îl dezmint, ci dimpotrivă.

Cartea e un gen original de bildungsroman socialist. Eroii, lovindu-se prima oară cu capul de prag – cum se zice –, își trec examenul vieții. Istoria căsniciei lui Petre Sterian la începutul romanului devine astfel un fel de preludiu la ce va urma. La greu, dragostea între fosta fată de negustor și subțirelul cazangiu de la *Ateliere* își verifică trăinicia și se călește. Există un moment de criză în dialectica iubirii, atrage atenția Marin Preda. Înfrângerea egoismului, a inerției, tandrețea adaugă dragostei forța și durabilitatea tovărășiei. Constanța va repeta experiența mamei ei în condiții morale opuse. Va suferi groaznic ajungând aproape să-și piardă mințile de durere. Încercarea e pentru eroină totuși salutară, pentru că o ajută să-și învingă o anumită puerilitate sentimentală, să-și aleagă viitorul bărbat cu criterii mai severe, să îngrădească într-o măsură infinit superioară locul întâmplării în viața ei. Și Vale se formează cu adevărat neluându-și în glumă tinerețea.

În schimb, Gabi închipuie exemplul „risipitorului” în sensul negativ al cuvântului. Singurul fiu al lui Toma Sterian pare să fie sortit a avea în viață mai mult succes ca vărul său. E frumos, place fetelor, posedă o vioiciune deosebită a spiritului, se poartă degajat, știe să se descurce. Dar Gabi nu-și supune ca Vale permanent actele unei severe analize morale. Dimpotrivă, el s-a obișnuit să ocolească situațiile complicate, încercările dificile. Deși deocamdată în activitatea profesională și chiar în relațiile colegiale nu dă semne de poltronerie, atitudinea lui egoistă în dragoste îi trădează firea adevărată. Gabi ia viața prea ușor și ea îi va da o lecție dură, nu în planul afirmării sociale, ci în cel al fericirii personale. După câteva avataruri amoroase, eroul întâlnește femeia vieții lui, dar o pierde și când își dă seama de proporțiile dezastrului e prea târziu. Primele efecte ireparabile ale risipirii zestrei morale cu care a pășit în lume se fac simțite. Ceva asemănător pățește și fiul mai mare al lui Petre Sterian, Anghel, pe plan politic însă. Figura lui rămâne totuși până la urmă în umbră și e păcat. […]

Romanul are o construcție solidă și ingenioasă, cu întreruperi ale acțiunii și explicații ale anumitor reacții morale furnizate treptat dintr-o acumulare de situații concludente cu o margine lăsată liberă jocului interpretărilor, ca în viață. Fuga de discursivitate, de ornamentație inutilă, lasă clădirea cu contururi nete, sigure, prea austere uneori. Sunt efecte literare pe care, refuzând să zăbovească asupra detaliului, autorul le pierde pe alocuri. De asemenea, tonul narațiunii intuit aproape întotdeauna foarte exact contrastează cu unele neglijențe stilistice.

Câteva intervenții de retușare vor face desigur, la viitoarele ediții, și mai evidente marile calități ale acestui roman despre care critica va găsi mereu noi lucruri de spus. Și, încheindu-mi observațiile cu o asemenea convingere, n-am așezat oare cartea lui Marin Preda la locul ei în cadrul literaturii noastre de actualitate?

Ov. S. CROHMĂLNICEANU, „Marin Preda: *Risipitorii* (roman)”,
în *Gazeta literară*, nr. 43, 1962

Urmărind activitatea literară a lui Marin Preda, observăm o corelație strânsă între experiența de viață a prozatorului și problematica social-morală din scrierile sale. Nu însă într-un sens îngust, restrictiv. Epic prin excelență, autorul romanului *Risipitorii*, apărut zilele acestea în Editura pentru Literatură, nu este niciun scriitor autobiografic și niciun simplu cronicar al timpului său. Ca prozator, Marin Preda se caracterizează, în această privință, tocmai printr-o capacitate puțin obișnuită de a desprinde

din fapte contemporane – trăite sau numai cunoscute – semnificații largi și adânci, de o mare forță generalizatoare. […]

De-abia în ultimul său roman, *Risipitorii*, prozatorul a izbutit să infirme pronosticurile sceptice ale celor care limitau talentul său epic la reflectarea artistică a mediului țărănesc. Cine a urmărit strădaniile depuse, de la primele fragmente din noua operă și până la apariția ei în volum, își dă seama, credem, de perseverența și energia de care a trebuit să dea dovadă prozatorul, spre a depăși faza moromețiană.

Se poate spune, deci, că Marin Preda a străbătut o evoluție complexă de la *Moromeții* și până la *Risipitorii*, în care a fost angajată întreaga sa personalitate artistică. Să ne gândim, de pildă, numai la funcția socială a personajelor din *Risipitorii:* activiști de partid și sindicali, medici, ingineri, cadre didactice, muncitori și funcționari din întreprinderi etc. De la investigarea unui singur mediu social, familiar încă din copilărie, prozatorul a trecut la secționarea orizontală și verticală a societății, în ansamblul ei, iar de la reconstituirea epică obiectivă a unor practici de viață, devenite aproape rituale, la descifrarea unor manifestări și atitudini în plin proces de cristalizare.

Scriitorul nu s-a îndepărtat, totuși, de aptitudinile sale specifice și esențiale: capacitatea deosebită de analiză a vieții spirituale a personajelor, forța de a reda bogăția și originalitatea individualității eroilor. Și în *Risipitorii*, ca și în *Moromeții*, desfășurarea epică are un pivot psihologic, fiind determinată de procesul de prefacere și afirmare a caracterelor. […]

Varietatea mediilor zugrăvite și a procedeelor artistice utilizate i-a cerut scriitorului o construcție mai complexă și dificilă. În bună parte, Marin Preda a izbutit să îmbine elementele eposului într-o compoziție unitară. Pe alocuri (mai ales în abordarea personajelor din lumea „foștilor”), sudarea episoadelor este insuficientă, fragmentând desfășurarea acțiunii ca ansamblu. Se acordă apoi o importanță exagerată „enigmei” doctorului Munteanu, fapt care se resimte în sens negativ în legătură cu punerea în lumină a ideii artistice de bază a romanului: răspunderea față de modul în care un personaj sau altul își risipește talentul și capacitatea de muncă.

Marin Preda se dovedește […] un excelent moralist și în romanul *Risipitorii*. Aproape toate problemele importante, pe care le dezbate, se pun în legătură cu formarea, prefacerea și afirmarea personajelor. Chiar forța epică a lucrării rezultă, în primul rând, din capacitatea prozatorului de a dezvălui pregnant dinamica internă a eroilor ca profiluri etice.

Ion LUNGU, „Un eveniment literar”,
în *Tribuna*, nr. 42 și nr. 43, 1962

Risipitorii, noul roman al lui Marin Preda, aduce numeroase elemente pozitive în creația scriitorului – un mediu nou, orașul, o mare varietate de probleme, personaje etc. —, constituind o lărgire a universului său literar, precum și o sinteză interesantă a prozei analitice cu proza obiectivă. Literar vorbind, cartea depășește în valoare *îndrăzneala* și *Desfășurarea*, dar mi se pare inferioară *Moromeților* – una dintre marile realizări ale prozei românești – prin inegalitatea tensiunii artistice, inconsecvența literară a unor personaje și neveridicitatea psihologică a unor relații.

Zilele curg – pentru eroii acestui roman – aparent egal, dar iată că fiecare dintre ei trăiește o anumită întâmplare, trece printr-o împrejurare anume și acest moment intens, această zguduire lăuntrică determină pe fiecare să mediteze cu gravitate asupra sa și asupra celorlalți, să-și măsoare forțele, să-și revalorifice valorile de viața. Timpul, se pare, nu mai are aceeași răbdare pe care păruse a o fi avut față de Moromete, oamenii trăiesc mai intens, timpul nu așteaptă. Tinerii, ne spune autorul prin intermediul doctorului Sârbu, își cheltuiesc adesea energia într-un mod disproporționat cu importanța obiectivă, reală a obiectului, își risipesc disponibilitățile afective în amiciții și iubiri nesemnificative. Este, așadar, un roman antiromantic, care descrie momentul maturizării. Sârbu, Munteanu, Vale, Gabi, Constanța ș.a. sunt tineri care trec, fiecare în felul său, examenul de maturitate al vieții.

O altă idee ce se desprinde din roman pare a fi aceea că faptele noastre au consecințe, că erorile se plătesc, ele provoacă suferință. Romanul este educativ în sens superior, adică îndeamnă la seriozitate, ia atitudine – cu mijloace artistice – împotriva ușurinței în fața problemelor vieții. Spunem aceasta de la început, fiindcă valoarea romanului constă în primul rând în problematica sa psihologică, adică în capacitatea autorului nu numai de a face analiză, ci mai ales de a descoperi sensul etic, implicațiile profunde ale unor acte, gesturi și cuvinte ce par a fi la prima vedere de o însemnătate redusă.

Această dorință de profunzime este, de altfel, și elementul de continuitate care leagă *Risipitorii* de celelalte cărți ale autorului, fiindcă în multe privințe ultimul roman al lui Marin Preda se deosebește apreciabil de cărțile anterioare.

Paul GEORGESCU, „*Risipitorii*, roman de Marin Preda, recenzie”,
în *România liberă*, nr. 5671, 8 ianuarie 1963

Omenia este unul dintre laitmotivele prozei lui Marin Preda. Care sunt inamicii ei? După părerea lui Pațanghel – *foamea de bani*. Moromete disprețuiește ca atare banul. Neom poți deveni când prin „prietenie înțelegi subordonare și prin activitate științifică expansiune a eului” și ești bântuit de „suflul rece al vanității” *(Risipitorii),* ca doctorul Munteanu. De la omenie, Moromete nu abdică, preferă ruina, face eforturi să și-o mențină nealterată și în primul rând se disimulează mereu. „Singura grijă care poate lua proporții mari în conștiința unui om este să nu se piardă pe sine”, conchide doctorul Sârbu. Este tema *Risipitorilor.* Din generația risipitorilor fac parte Vale, Tanța, Gabi Sterian, doctorii Sârbu și Munteanu. Risipitor la propriu e Gabi. Tanța se risipește, anarhic și unilateral, pe sine. Doctorul Sârbu se risipește cu prudență, atât cât să nu se piardă. Munteanu nu risipește nimic, îi lipsește generozitatea. E arivist – de o glacialitate totală, infinit mai periculos decât frivolul Gabi, deși, aparent, ca și lui Soames din *Forsyte Saga* de Galsworthy, nu i se poate reproșa mare lucru.

Nu se poate afirma *că Moromeții* este cartea unui personaj, iar *Risipitorii* a unei probleme (prietenia sau așa ceva), dezbaterea etică, implicită în *Moromeții,* mai evidentă, uneori ostentativă în *Risipitorii,* le este comună celor două romane. Dacă Moromete era obligat să se disimuleze, doctorul Sârbu, Tanța, Vale etc., în noile condiții, au posibilitatea afirmării directe, libere, dezinvolte. De aici dezbaterile în privința sincerității, încrederii etc. „Trebuie deci să te faci cunoscut și să faci în așa fel încât să amintești celorlalți cine ești tu și care e locul tău adevărat printre ei și că… ei au datoria să fie atenți și drepți… Și nu trebuie în niciun caz să-ți pierzi încrederea”, declară doctorul Sârbu. […]

Starea de surpriză a criticii, la apariția *Risipitorilor*, motivată într-un fel și de noutatea subiectului în opera lui Preda, ține și de o deosebită primenire a modalității romanești, a tehnicii și a viziunii artistice. Ironic, în sens romantic, în *Moromeții* Marin Preda își privește distant propriile plăsmuiri, obligându-l pe Moromete să hamletizeze patetic: „Iese sau nu iese șaptezeci? Asta e întrebarea? în *Risipitorii*, cu unele excepții (v. scena cu foștii legionari, de exemplu), autorul, amestecat printre planurile romanului, e mai timid cu ele, mai puțin dezinvolt. Dacă lumea moromețiană îi aparține prin obârșie pe de-a-ntregul, universul risipitorilor nu este domeniul său absolut. Paralela *Moromeții-Risipitorii* e oarecum similară cu cazul *Enigma Otiliei-Scrinul negru.* G. Călinescu trece de la un roman de tip balzacian, rotund închis, la unul de un tip, i-aș zice, compozit. La fel, Marin Preda, de

la *Moromeții*, trece la *Risipitorii*, care este în același timp roman de analiză, de producție, sentimental, de notație reportericească, uneori bildungsroman.

Șerban FOARȚĂ, „Corelația tipurilor literare și temelor în proza lui Marin Preda”, în *Orizont*, nr. 8,1964

Consecvent programului său estetic după care o operă literară nu-și găsește justificarea dacă nu vehiculează o problemă de viață și – chiar mai mult – dacă nu are fixată la temelia întregii ei structuri o astfel de problemă, Marin Preda s-a simțit stimulat (ambiția i-a fost stârnită probabil și de inițiativele lui G. Călinescu în această direcție: *Bietul Ioanide* și *Scrinul negru)* să scrie un roman al orașului contemporan, dar nu o cronică socială pur și simplu, mai mult sau mai puțin expozitivă, ci o carte de confruntări în conștiință și de conștiințe, un roman al eticii socialiste.

Risipitorii (primit mai mult decât elogios de grosul criticii, ceea ce nu l-a împiedicat pe autor să considere că romanul trebuie îmbunătățit, lucru pe care l-a și făcut) reușește, într-o oarecare măsură, să imprime faptelor timbrul specific cărților cu „punct de vedere” și cu ordonare problematică. S-a glosat din belșug în cronici și articole referitor la locul pe care-l ocupă motivul prieteniei și al dragostei în această carte de „morală practică”, ce pare a recomanda necesitatea unei rezerve protejatoare în raporturile cu semenii, în afecțiune mai ales, domeniu în care „risipa” – prea târziu constatată – duce la dezechilibru. Critica chiar a exagerat în această privință, pe o linie ale cărei primejdii au fost de altminteri sesizate de însuși autorul: „Ea (critica) are tendința să înțeleagă prea multe, să atribuie operei literare prea multe idei, încărcându-i bagajul și riscând, prin asta, s-o cam înstrăineze de cititor” *(Luceafărul*, nr. 21,1962).

Am adăuga la aceste observații de bun-simț și constatarea că uneori furia filozofantă a comentatorilor face să ațipească necesarul spirit critic. În realitate, romanul, interesant și promițător ca experiență a lui Marin Preda, nu are un ritm, nu are organicitate, autorul pune în el cam tot ceea ce știe, și acest lucru se simte la lectură, așa cum simți lipsa cutelor la o draperie. Precaritatea conținutului aperceptiv specific lumii înfățișate (mediul intelectual, burghez și chiar muncitoresc) se transmite direct reflecției și notației, nu de puține ori iritante prin artificialitate și printr-o prea zeloasă precizie. Personajele, mai ales, gândesc în fraze gata făcute, într-un stil care anulează orice diferențiere între indivizi.

Cornel REGMAN, *Fișă de dicționar: Marin Preda*, în vol. *Confluențe literare*, București, Editura pentru Literatură, 1966, pp. 84-85

Ce valoare să acordăm […] noțiunii de risipitor, dacă o privim strict sub specia eticului, detașând-o cumva de implicațiile din planul concret și imediat al vieții eroilor marcați de ea? Semnifică un viciu, o tară morală sau o virtute? Și una și cealaltă concomitent – aceasta pare să fie încheierea la care conduce întreaga desfășurare a cărții lui Preda, și de aici complexitatea simbolului pe care ea îl impune. A fi risipitor ar însemna deci: nepăsare, inconstanță în urmărirea unui țel, dispersarea neglijentă a forțelor, nehotărâre, în fine, slăbiciuni ale spiritului și ale voinței care, laolaltă cu alți factori, determină și explică dramele nerealizării, ratările. Dar a nu reuși în ceea ce întreprinzi, a rata în permanență nu constituie numaidecât indicii de infirmitate morală, ci – poate – numai o ineficiență practică la a cărei origine aflăm: reticența, discreția, candoarea și, mai cu seamă, scrupulul de a nu folosi orice mijloc și de a nu plăti orice preț pentru atingerea obligatorie a scopului. Rezultă atunci că renunțarea sau insuccesul sunt fapte ce pot dobândi, în anumite împrejurări, o calitate etică. E o idee a cărții și o temă de meditație obsedantă în literatura lui Marin Preda, o literatură care e a înfrânților înnobilați de spiritualitatea lor superioară, chiar dacă ineficientă practic.

Prefacerile succesive prin care a trecut acest roman, de la prima sa ediție (1962) până la ultima, anunțată de autor ca definitivă, au urmărit o tot mai deplină obiectivare a viziunii. Marin Preda atenuează în chip inspirat tendința versiunii prime de a da rezolvări stricte (în ordinea epicului, a intrigii) tuturor raporturilor create între protagoniști: cum era în prima ediție căsătoria Constanței cu doctorul Sârbu sau căsătoria lui Vale, soluționări în spiritul unei echități răsplătitoare și al unui moralism evitat în noile ediții. Aceste raporturi dintre eroi rămân acum în multe cazuri indecise, nu numai în plan social, dar și afectiv, o indecizie care sporește complexitatea vieții interioare. Portretul unuia dintre eroii principali, al doctorului Munteanu, e revăzut substanțial încă de la ediția a II-a, trasat în linii mai puțin apăsate și mult îmbogățit în nuanțe. Menținând ca trăsătură structuratoare enorma vanitate și setea nedomolită de dominație, el nu mai ilustrează însă numai un caz banal de arivism și impostură. E un om care deține o facultate fascinatorie, un suflet care transmite mari curenți de energie, o minte activă, însușiri ce explică mai convingător prietenia pe care i-o acordă de atâta vreme lucidul și scrutătorul doctor Sârbu. Dar, risipitor ca și ceilalți, acționează imprudent și se prăbușește fulgerător, deznodământ accelerat de

imensul complex al orgoliilor rănite care îl împinge, de altfel, să încerce gestul autosuprimării.

Nemaidirijând acțiunea romanului pe o rețea atât de riguros întocmită, lăsând unele fire să atârne în gol, estompând unele culori prea vii și diminuând din amploarea părților analitic-explicative, autorul conferă noii versiuni un caracter deschis spre mai multe soluții, posibilități multiple de interpretare, sugerate în subtext.

Gabriel DIMISIANU, *Risipitorii*,
în vol. *Prozatori de azi*, București, Editura Cartea Românească, 1970, pp. 37-40

Există în *Risipitorii* un episod căruia nu i-am dat atenție, când am citit primele versiuni ale romanului, și care acum mi se pare foarte semnificativ. Un psihiatru povestește cum l-a vindecat pe un tânăr tăietor de lemne care suferise un traumatism moral. […]

Episodul conține *in nuce* romanul care analizează, la niveluri diferite, câteva asemenea „crize” survenite în raportul dintre indivizi și mediul social. Modalitatea literară însăși repetă parcă felul de a proceda al psihiatrului: romanul n-are un singur subiect, nici un singur personaj principal, nicio desfășurare epică liniară, dar se compune din mai multe anchete morale, pe care unele personaje le întreprind pe cont propriu, ducându-le până la capăt sau părăsindu-le, pentru ca altele să le reia de unde au fost întrerupte și să le sfârșească sau să le părăsească la rândul lor. Din această interferență de examene morale (de căutări, de iluzii, de întrebări fără răspuns și de soluții provizorii) rezultă materia epică a *Risipitorilor*, care nu mai are structura închisă, de „istorie” cu început și sfârșit, a romanului tradițional, a *Moromeților*, ci structura deschisă a unei meditații intelectuale. Ceea ce nu înseamnă că romanul ar fi abstract problematic. Talentul excepțional al prozatorului transformă necontenit, și în chipul cel mai firesc, examenul moral și social într-o aventură existențială, dând fiecărui „exemplu”, fiecărui „caz” densitatea inefabilă și concretul misterios al unui destin. […]

Risipitorii este, într-adevăr, romanul unor crize morale datorate agresiunii mediului social asupra unor oameni care nu pot (sau nu știu) să se apere, naivi sau inconștienți, și care-și pierd, din această cauză, încrederea, se închid în ei, asemenea tăietorului de lemne pe care tovarășii de lucru l-au împins de pe locul său pe bancă, cu brutalitate și nepăsare. Personajele romanului „repetă”, în planul ficțiunii literare, șocul moral și depresiunea autorului, încercând să-și justifice personajele, să le explice comportarea ciudată și să le vindece, autorul încearcă să se justifice și să se vindece pe

sine. Aceasta este istoria celei dintâi versiuni a *Risipitorilor* din 1962: transformarea acestei versiuni, în anii care au urmat, rescrierea, în fond, a romanului de încă două ori este o altă istorie, și ea coincide cu descoperirea de către Marin Preda nu pur și simplu a unei teme literare noi (traumatismul moral), dar și a unui mod de a-și lega experiența de literatura pe care o creează, de a preface hazardul inspirației, „norocul” din care a țâșnit un roman așa de perfect, de rotund, ca *Moromeții* într-o veritabilă disciplină creatoare, din care aveau să se nască al doilea volum al *Moromeților*, *Friguri*, *Intrusul*, însăși versiunea de azi a *Risipitorilor.* Dintre toate cărțile lui Marin Preda, *Risipitorii* este cea mai semnificativă pentru evoluția prozatorului, pentru că ea este expresia cea mai directă a acestei evoluții: metamorfoza lui Marin Preda, din autor al *Moromeților* în scriitor profesionist.

Oricine compară cele trei forme ale romanului remarcă nu numai superioritatea ultimei, dar deplina ei claritate, artistic vorbind. Nu mai este nimic parazitar, nicio abatere de la sensul principal, cronologia evenimentelor a devenit mai firească. Acum se observă mai bine destinul comun al unor personaje, ca și cum autorul ar repeta, în variante, o situație anumită, încercând să răspundă, prin exemple diferite, la aceleași întrebări: de ce se produce agresiunea mediului asupra indivizilor? în ce condiții își pierd oamenii puterea de a se apăra și încrederea, în ei sau în alții? Cum se reface echilibrul zdruncinat și cu ce preț? […]

Risipitorii este romanul crizei și al anchetei: diagramă a unor traumatisme morale. Personajele își văd, brusc, amenințată ordinea interioară a existenței lor de până atunci; ele traversează o perioadă depresivă din care ies distruse ori numai modificate sufletește; o nouă ordine se instaurează, dar ea nu mai este clădită pe ignoranță ori pe inconștiență, ci pe amărăciune și pe amintirea unor pierderi ireparabile. Constanța, doctorul Munteanu, doctorul Sârbu, Petre Sterian, Gabi, Mimi Arvanitache parcurg, toți, acest ciclu al clarificării prin suferință, la capătul căruia devin *alții* decât cei care au fost înainte.

Ei sunt „pacienții”. Dar sunt și „medicii”, fiindcă supraviețuirea lor este o lentă readaptare, care echivalează cu o continuă, neobosită, răscolitoare anchetă morală. Pacienți și medici, ei sunt risipitorii, aceia care nu învață să trăiască decât după ce au risipit o parte din ființa lor, ca un tribut fatal plătit inconștienței, superficialității sau lipsei de experiență. Autorul nu-i scuză, nici nu-i acuză, căci el știe că nu există un adevărat echilibru decât după

suferință și îndoială, nicio adevărată seninătate decât după risipire și disperare. El îi contemplă cum se risipesc, mai întâi spre a-și putea relua viața de la început, pe urmă, când „criza” s-a consumat și când „ancheta” pe care au întreprins-o i-a clarificat sufletește.

Romanul se deschide și se încheie, așadar, cu un început: ceea ce desparte aceste două începuturi este, în plan ideatic, traumatismul moral, în plan epic, un anumit ritm temporal. Poate că lucrul cel mai uimitor în *Risipitorii* constă în felul în care Marin Preda știe să sugereze acest timp concret, interior al evenimentelor psihologice. Ca și în *Moromeții*, timpul pare la început răbdător cu oamenii, precipitându-se la sfârșit; meticulos, analitic la început, timpul romanului devine concentrat și sintetic la sfârșit. Nu cred că mă înșel: ceea ce unifică evenimentele sub raport epic, ceea ce preface ideile în viață, exemplele în personaje și ancheta morală în căutare existențială, ceea ce, în definitiv, constituie valoarea inefabilă a romanului este intuiția timpului acestuia care-și schimbă imperceptibil calitatea, durata, antrenând în curgerea lui extraordinar de reală oameni și întâmplări, concretizându-i în tiparele memorabile ale unei existențe sau ale unui destin.

Nicolae MANOLESCU, „Romanul timpului moral”,
în *Contemporanul*, nr. 4, 1970

Trei versiuni, care au adus fiecare modificări însemnate de structură, însoțite de explicațiile nu atât estetice, cât psihologice ale autorului, iată motive suficiente ca romanul *Risipitorii*, așa cum se prezintă în formă „revăzută, definitivă”, să atragă atenția și unui „ochi” critic deprins cu o altfel de lectură a literaturii decât aceea a cronicarului obișnuit. Cronici Marin Preda a avut multe și va mai avea destule. […] Dar, în sfârșit, să revin la Marin Preda, la scriitorul „profesionist” Marin Preda, expresie folosită superficial de un cronicar-jurnalist, tocmai în legătură cu acest roman, într-o accepție ce mi se pare de două ori greșită.

Dacă prin „profesionist” se înțelege scriitorul care se consacră exclusiv operei sale, din ale cărei venituri se întreține, Marin Preda a fost un astfel de „profesionist” și înainte de *Risipitorii*, de fapt încă de la începutul carierei sale. Stimez sincer tocmai acest tip de scriitor, care înțelege să facă *doar* carieră literară, producând o operă de valoare, implicit socială, prin semnificație, exponență și putere de circulație. Cu instinctul adevăratului scriitor, Marin Preda a înțeles să-și concentreze toate energiile într-o singură direcție. Când constat în jurul meu ce împrăștiați, într-adevăr „risipitori” cu timpul și posibilitățile lor, sunt atâția scriitori avizi de „poziții” (singura

poziție reală a scriitorului autentic este cea literară), nu pot să nu apreciez marea economie și disciplină pe care și le-a impus Marin Preda alături de alți câțiva scriitori (nu mulți), care știu ce vor și care nu vor să facă decât literatură bună. Dacă însă prin „profesionalizare” se înțelege, în cazul *Risipitorilor* și al altor romane, doar eufemismul producției literare curente, de serie, definiția este și mai eronată. Un roman scris de trei ori nu intră în niciun caz în formula literaturii profesionalizate, scrise după rețete oarecum standardizate. Vorba scriitorului, cu energia cheltuită, el putea scrie cel puțin trei noi romane. Dacă a revenit și a insistat asupra unei singure teme, motivul este mai profund și trebuie căutat cu atenție în altă parte.

Marin Preda a vorbit despre inhibiția unui anumit șoc psihologic, pe care l-aș traduce printr-o criză de dezadaptare și readaptare. Venit dintr-un alt mediu, să-i spunem „moromețian”, foarte tipizat și ancestral în reacțiunile sale, scriitorul n-a asimilat dintr-odată societatea urbană și spiritul citadin, în ce mă privește, nu cred că acest proces este pe deplin încheiat nici azi. Scriitorul intuiește multe nuanțe specifice, descifrează bine mecanismul și stilul unor noi reacții sociale (uzină complicată, mare spital, lumea intelectuală), dar el păstrează încă în linii esențiale viziunea sa literară arhetipică – frustă, mefientă, disimulată, utilitaristă – pe care o regăsește și la eroii săi actuali, nu obligatoriu să se comporte astfel chiar în toate reacțiile lor. […]

Nu știu dacă s-a vorbit până acum de ceea ce s-ar putea numi (cu o expresie psihologică foarte tehnică la care renunț imediat) *behaviorismul* eroilor lui Marin Preda, aproape toți cazuri tipice de psihologie net comportamentistă. Eroii săi se definesc și se realizează exclusiv prin acțiunile lor, fără a avea și conștiința (cu toate implicațiile lor morale) a acestor acțiuni, totdeauna imediate, spontane, dure, nereflectate, perfect obiective. Expresia „comportament” apare uneori și în portretizarea personajelor. Dar chiar dacă Marin Preda n-ar avea această noțiune (mânuită într-o accepție curentă), este evidența însăși că personajele sale sunt doar *ceea cefac*, nu *ceea ce gândesc*. Constanța întreprinde lucruri admirabile (acțiuni de alfabetizare), dar fără nicio reprezentare a conduitei sale. Când să dea explicația atitudinii lor, eroii întreprind doar acțiuni, fac simple gesturi. Răspunsul sau reacția lor este un act, nu o analiză sau o motivare morală. […]

Marin Preda păstrează deci mereu această intuiție a sufletului de tip „țărănesc”, nediscursiv, împietrit, milenar, defensiv-viclean și deci închis

ermetic. De unde și imposibilitatea comunicării reale. Eroii se înstrăinează foarte repede unul de altul, impenetrabili și impermeabili. Sunt mereu *singuri*, împinși și desfăcuți, nu de inițiative personale, ci de împrejurări, determinări obiective, exterioare. Tot ce pot ei să surprindă, în rarele lor clipe introspective, sunt doar efectele acestor interrelații sociale, implacabile, mecanice asupra lor. Din care cauză, totul pare produsul unor întâmplări, improvizații sau al unor forțe supraindividuale. Nu-i de mirare că, prinși într-un astfel de clește (inclusiv al inadaptării, al noului statut social), mulți, mai toți eroii din *Risipitorii*, ratează. Sunt de fapt oameni foarte comuni, mediocri, care întâmpină doar eșecuri. Nu ei se „risipesc”, ci doar viața îi „risipește”, îi destramă, îi anihilează, fiindcă-i domină cu autoritate.

La antipodul „romanului psihologic”, *Risipitorii* nu este deci, în niciun caz, „romanul timpului moral”. Eroii au doar „moralitatea” actelor și a comportamentelor lor. Obiectivați total în gesturi, ei sunt cu inocență amorali, cu existență imediată, prezentă, comportamentistă, disociați – în momentele hotărâtoare, care definesc o psihologie – de propria lor conștiință. Este de ajuns să se producă primul traumatism moral, ca personajele să reacționeze doar prin impulsiuni, reflexe, acte instinctive, nereflectate. În orice caz, să nu și le poată explica decât tardiv, trudnic, cu mari ocoluri. De cele mai multe ori niciodată.

O expresie care circulă, aplicată destul de fantezist la unii scriitori (conformiști sau inconformiști după împrejurări) este aceea a „curajului social”. Îndrăznesc să afirm, în această ordine de idei, că *Risipitorii* constituie, într-adevăr, un astfel de roman, efectiv „curajos”, vreau să spun neconvențional, lucid critic, incisiv în toate scenele de critică socială. Mare expert în abuzuri „rurale”, Marin Preda continuă ancheta în medii carieriste, birocratizate, de cadre, sau pur și simplu combinative, din sfera industrială și intelectuală. Confruntările de la spitalul de psihiatrie, stilul și tehnica unor ședințe, o serie de manevre de culise, climatul moral care poate genera numeroase nedreptăți și erori flagrante găsesc un scriitor dur, pe măsura lor. Diferite obstacole, inerții, invidii, concurența fără scrupule a promoției sociale par la un moment dat forțe implacabile, uneori chiar monstruoase, prezentate cu o răceală desăvârșită. Marin Preda a ajuns la această maturitate a mijloacelor sale, care poate revela situațiile cele mai crude și cele mai brutale, cu un ochi detașat, impasibil și foarte exact. Momentul social evocat are o bună și deci severă definiție.

Remarcabilă este și construcția, studiată, echilibrată, cu secvențe și episoade bine decupate, fără lungimi, fără digresiuni inutile. Tehnica scriitorului este – acum – evidentă, superioară. Marin Preda știe să se desfășoare simultan pe multe planuri, să sintetizeze în câteva pagini o biografie și o carieră, are talentul definițiilor lapidare, al caracterizărilor esențiale. A ști unde să începi și să tai o scenă ține în egală măsură de vocație, experiență și rutină, calități pe care Marin Preda le relevă în *Risipitorii* cu o deplină sobrietate.

Adrian MARINO, „Din nou: *Risipitorii*”,
în *România literară*, nr. 10,1970

Nu neapărat o ipostază nouă, un experiment neizbutit precum s-a spus de critici, este romanul *Risipitorii* (ed. I – 1962, ed. a II-a – 1965, ed. a III-a – 1969). Aici prozatorul verifică, punând în fața istoriei, niște naturi speciale – intelectualii. Aceștia au reacții ambigue, se rătăcesc în labirintul prezumțiilor și ajung aproape de ratare. În fond, doctorul Munteanu este un caz de ratat ambițios, doctorul Sârbu – un savant veleitar, iar Vale – un ins complexat. Comportamentul lor este în general flexibil și se poate spune că istoria nu-i întoarce din calea începută, nu le distruge vocația. „Risipirea” lor ține de lipsa conservării personalității proprii, de imposibilitatea opțiunilor categorice.

Doctorul Munteanu își cultivă cariera cu o îndemânare demnă de urmașii lui Stănică Rațiu, dar nu are ce pune în loc în momentul renunțării la compromis. În schimb, Sârbu e mai tenace în cultivarea vocației, dar îi lipsește hotărârea și impertinența pentru a se autodepăși, adică ceea ce are doctorul Munteanu. Curioasă este prietenia lor, dar în fond explicabilă, întrucât cei doi se completează perfect unul pe altul, așa cum două jumătăți se cheamă și se atrag pentru a forma un întreg. De aici misterul prieteniei lor devenite proverbiale. Dar cel mai interesant personaj al cărții este totuși Constanța Sterian, soția doctorului Munteanu. (Ne amintim că, în *Moromeții*, Preda excela în conturarea unor tipuri feminine puternice prin voluntarismul afectelor: Polina, Catrina Moromete, Mărioara etc., și vom vedea apoi pe Maria din romanul *Intrusul)* Constanța deține în potențial enigmatice energii afective, care-l determină pe doctorul Munteanu s-o părăsească. Opțiunea erotică a Constanței (bizară în conștiința doctorului Munteanu, în timp ce pentru sine era o verificare a feminității, aproape ontologică) o conduce la un deznodământ nefericit. Astfel refuzul laș al acestuia de a se angaja la nivelul profund al iubirii ei și divorțul neașteptat o cufundă într-o stare cataleptică indefinită. Dezamăgirea trezește o apatie

grea în naturile dotate cu energii latente și, din acest punct de vedere, Constanța anticipează voluntarismul erotic al lui E.B. din romanul *În absența stăpânilor* de Nicolae Breban.

Marin MINCU *Marin Preda – romancier*,
în *Critice*, vol. 2, Editura Cartea Românească, București, 1971, pp. 229-231

A treia ediție a *Risipitorilor* încheie un proces de constituire a romanului în care cele trei ediții „revăzute” nu exprimă atât punerea de acord a conținutului cu un anumit mod de abordare, mai actuală, a problemelor, ci o semnificativă analogie cu ceea ce li se întâmplă personajelor cărții. Acestea trec succesiv prin experiențe pe care apoi și le revizuiesc în lumina altor fapte și a altui tip de relații între ele, fără ca prin aceasta să le poată și anula, șterge din memorie. Când Constanța iese din spital, ea își dăduse seama, în timpul crizei, că înțelegerea și revizuirea nu scad suferința eșecului. Tristețea are însă un sens numai după ce personajul și-a trăit suferința până la capăt ori, cum spune medicul medicilor, doctorul Ionescu, a acceptat-o ca pe o realitate a trupului și a conștiinței sale. Scrierea romanului nu este altceva decât revizuirea succesivă a faptelor prin care trec personajele, iar simplele tăieturi ori adăugiri în text nu fac romanul din această ultimă ediție mai bun ori mai rău. *Risipitorii* este de fapt un roman în trei volume.

Tema acestui roman e aceeași cu a *Intrusului*: relația individului cu ceea ce el crede a fi istoria, mediul, societatea. Personajele intră în scenă cu oarecare dezinvoltură, cu o naivitate a lipsei de experiență care le face de la prima apariție vulnerabile. […]

Criza, deruta și parțialul eșec al personajelor vin din tratarea relațiilor umane cu normele unui domeniu particular, ori cu cele moștenite fără verificare din ideea falsă, în fond, despre morala umană. Ele pierd, risipesc acele fapte, experiențe, sentimente care, trecute prin norme și criterii străine esenței lor, nu primesc răspunsul așteptat. Faptul că unele au o experiență considerabilă ori că altele abia o câștigă nu schimbă lucrurile. Scriitorul și-a ales personajele în sensul că le-a amestecat vârstele pentru a nu crea iluzii vane. Procesul prin care trec eroii săi nu apasă fatal asupra unei generații ori a alteia, ci își alege victimele cu aceeași siguranță din toate, fiecare trăindu-și criza în împrejurarea caracteristică: profesie, iubire, căsătorie, prietenie. Nu aceste acte fundamentale ale existenței atrag de la sine criza, ci valoarea fiecăruia este pusă cu gravitate la încercare de o nouă istorie în care vechea experiență a omului – personală, familială și socială – se dezmeticește dintr-un echilibru iluzoriu. Eroarea de a confunda noua poziție a individului față de mediu cu sensibilitatea excesivă a omului „modern” este divulgată cu

pătrundere unică în literatura de azi. „Excesul de sensibilitate” nu este decât o formulă artificială pe care lipsa de experiență o împinge în fața unor solicitări neașteptate. *Risipitorii* relevă dramatismul neechivoc al acestei situații.

C. STĂNESCU, *Risipitorii*,
în vol. *Cronici literare*, București, Editura Cartea Românească, 1971, pp. 53-57

În edițiile anterioare, tema generațiilor care se continuă, opunându-se, era mai accentuată. Acum, abia enunțată, această posibilă direcție de dezvoltare a romanului e părăsită repede, în favoarea intuițiilor pe care scriitorul le percepe ca fundamentale. […]

Subiectele pe care le însumează romanul, oarecum mixtate, mai puțin arhitecturate într-un ansamblu, își revelă coeficientul comun ca termeni în aceeași problemă: cum e posibilă coexistența? Din clipa când tonul narațiunii a devenit interogativ, dramatizat, e limpede că scriitorul a părăsit atitudinea contemplativă, atotștiutoare, pentru o alta, dilematică, acută, implicată direct în soluționări și rezultate. […]

Reflectate, lipsite de expresia nemediată a unei motivații interioare, psihologiile au un caracter parțial: ele există prin gesturile lor, și acelea selecționate numai întrucât se repercutează asupra altcuiva.

Imediat, în funcție de acest criteriu, al câmpului de forță, iradiat sau suportat, se instaurează cele două mari categorii umane: cei care influențează și cei care cad sub influență.

Aproape toate cuplurile se constituie după această lege secretă a atracției dintre contrarii, în care mobilitatea captează inerția, mediocritatea se lasă sedusă de strălucire, succesul fascinează pe complexații de ratare (Sârbu-dr. Munteanu, Constanța-dr. Munteanu, Gabi-Vale, Vale-Anda, Gabi-Mimi Arvanitache etc.).

Echilibrul se păstrează puțină vreme între limitele normalității: relația degradându-se repede, involuează spre un raport, fățiș sau subtil, de dominație și dependență. Uimitoare îi apare scriitorului această sete de preeminență, care, pentru a se satisface, uzează de violență și umilire.

Risipitorii e în fondul lui un roman despre putere și defensivă. Observațiile sunt aproape inepuizabile când e vorba de nuanțele acestui raport, despre modurile în care forța acaparantă își subordonează partenerii și racolează admiratorii, își joacă publicul, transformându-l într-un grup adulator sau, dimpotrivă, vindicativ, despre felul în care undele insesizabile ale forței trec de la un individ la altul, investindu-l cu însemnele alegerii, excepției.

Magdalena POPESCU, prefață la Marin PREDA, *Risipitorii*,
roman, vol. I, ediția a IV-a revăzută,
Editura Minerva, București, 1972, pp. XIII-XVIII

La zece ani de la întâia apariţie (în 1962), romanul lui Marin Preda, *Risipitorii*, intră, cu ediția a patra revăzută, în „Biblioteca pentru toți" (două volume: 286 + 327 pagini). Autorul n-a respectat deci nici textul „definitiv" al celei de-a treia ediții (E.P.L., 1969). Se știe că această din urmă ediție modifică radical ediția a doua (E.P.L., 1965), ea însăși diferită de cea dintâi. Schimbările treptate au mers nu numai în direcţia simplificării și concentrării (ediția a doua cu 104 pagini, iar a treia cu 114 pagini mai puțin decât prima), dar și în direcţia transformării psihologiei eroilor, a problematicii lor și prin consecință a structurii narative (în ultima ediție, a patra, noile intervenții sunt doar de natură stilistică).

O primă întrebare pe care și-a pus-o critica, fără s-o lămurească, este cu privire la semnificația titlului. După Magdalena Popescu, autoarea prefeței la ediția a IV-a, „risipitorii" ar fi „urmașii care abuzează sau nu știu să prețuiască ceea ce au moștenit". Credem că romancierul s-a gândit mai degrabă la niște eroi înzestrați cu o anumită disponibilitate (nu numaidecât în sens gidian […]) pentru aventură, eroi capabili de a intra în competiție cu timpul, de a se angaja în relații cu semenii lor, într-un cuvânt, cu climatul social și moral al epocii. Exponenții aventurilor din *Risipitorii* sunt în cea mai mare parte intelectuali de formaţie nouă, proveniţi din clasa muncitoare, pentru care nu trecutul sau moștenirea contează în primul rând, ci prezentul și viitorul. […]

Fiind un roman cu intelectuali, *Risipitorii* e în chip firesc un roman de idei. Există sub acest raport deosebiri însemnate între prima și a doua versiune, în prima redactare, Constanța, bolnavă, e îngrijită de doctorul Sârbu și, după o idilă în București și la Tușnad, se mărită cu el. Aici doctorul Sârbu și nu Munteanu se îndoiește de sentimentul prieteniei și admite sacrificarea ei în favoarea altui ideal, ca, de pildă, cel al iubirii. În varianta întâi se atribuie lui Munteanu o predestinație spre exemplaritate, o vocație genială care-i pune în mișcare ambiția. În a doua variantă Marin Preda elimină acest determinism și atribuie lui Munteanu o naștere obișnuită. „Dacă eu am fost sau sunt un om excepțional, mărturisește eroul, este îndoielnic." Irascibilitatea lui față de semeni din prima variantă se transformă într-o concepție filosofică asupra existenței, bizuită pe o formă de nausé care nu exclude ideea de sinucidere, dar și pe respingerea puterii

folosite ca scop, nu ca mijloc. Doctorul Munteanu e în versiunea ultimă un adept al unui ideal de viață activ, umanist […]

Din prizonierul propriei sale vanități, doctorul Munteanu devine, în versiunea ultimă a romanului, umanizat printr-un act disperat de curaj, care putea să-i fie fatal, un militant, dacă nu pentru prietenie în înțelesul restrâns al cuvântului, pentru solidaritate în înțelesul superior.

Al. PIRU, „Risipitorii”,
în *România literară*, nr. 2, 1973

Valoarea esențială a romanului *Risipitorii* rezidă în tenta sa de frescă. Investigația epică a lui Preda parcurge aici o impresionantă suprafață socială. În acest sens, avem de-a face cu un roman-sondaj.

Straturile societății românești la 1952 sunt trecute în revistă aproape exhaustiv și lapidaritatea este compensată de acuitatea observației. Sunt prospectate lumea satului; periferia, mahalaua; uzina; mediile funcționărești; școala și oamenii ei; spitalul, de la laborant până la academician; mediul „foștilor”; e schițată lumea diplomației și chiar, prin câteva tușe, cea a înaltei politici. Arta romancierului e vădită în pregnanța cu care sunt sugerate o anumită atmosferă istorică și un complex de probleme specifice fiecărui nivel social, uneori în episoade foarte restrânse. Este, pe lângă meritul unui ochi pătrunzător, și efectul bunei asimilări a marii literaturi clasice. Pentru a da o imagine extrem de veridică și semnificativă asupra unui moment nodal al istoriei Europei, bătălia de la Waterloo, Stendhal nu are nevoie decât de vreo câteva pagini. […]

Lupta cu inerția este a doua temă a romanului. Personajele au de înfrânt rezistențe de natură profesională (inginerul Vale în uzină, doctorul Munteanu în spital, directorul Jurcă), de natură morală (doctorul Sârbu), de natură politică (Petre Sterian). Fiind romanul unei societăți în transformare, *Risipitorii* e și romanul unor oameni în transformare. Sunt personaje care au de reprimat propria inerție, cum e Constanța. […]

Marin Preda este un moralist, dar nu la nivelul firii insului, ci la nivelul firii unei societăți. El face radiografii caracterologice nu ale unor structuri individuale, în gen clasic, ci ale unor structuri sociale. Este un moralist la scară amplă, un moralist social.

George PRUTEANU, „Marin Preda”,
în *Convorbiri literare*, nr. 4, 1973

Departe de a fi o operă de plan doi, *Risipitorii* ocupă, prin caracterul ei de dezvăluire, un loc important în creația scriitorului. *Moromeții* ne prezentase o lume în care seismele nu rămân fără consecințe asupra omului, asupra

alcătuirii lui sufletești. Teama cea mare a lui Ilie Moromete este de a nu se înstrăina de sine. *Risipitorii* face un sondaj psihologic adânc, încercând să lumineze din interior procesul sufletesc al alienării, devenind din această pricină o substructură a *Moromeților. Moromeții* rămâne totuși la lumina zilei, în *Risipitorii* se coboară în subteran. Continuitatea există, deși mediul este altul. Ea este posibilă pentru că, fundamental, prozatorul descrie oameni, și nu categorii sociale izolate unele de altele prin falsa barieră a unei vechi prejudecăți. […]

Intenția polemică nu lipsește nici aici. *Risipitorii* este o replică la teorii și opere contemporane care postulau lipsa de conflict în proză. Viziunea idilică a prozei momentului este serios corectată de realismul acestei cărți. Omul este o realitate abisală, pare a ne spune scriitorul, iar reacțiile lui sunt imprevizibile. Societatea socialistă nu poate ocoli trăsătura fundamentală a condiției umane. Suferința este prezentă, iar dramele sufletești, dramele morale nu sunt absente. Vale și Constanța suferă din dragoste, iar bătrânul Sterian are o suferință de alt tip. El și-a creat o imagine despre lume conform unei idei pentru care a luptat din ilegalitate, imagine care la un moment dat se destramă. Manifestarea energică a personalității nu e abolită de socialism și accidentele provocate de ea pot fi deosebit de grave. Experiența tânărului tăietor de lemne e doar una. În uzina la care lucrează Vale se ia șpagă, în uzina la care este „exilat” Vale bătrânii refuză să-i califice pe tineri. În spital sunt menținuți în importante funcții medici compromiși profesional. Nicio operă contemporană în proză n-a atins cuprinderea socială a *Risipitorilor* și capacitatea ei problematică. Desfășurarea romanului este antitetică curentului general al prozei momentului. Anume episoade par a fi scrise în replică la opere contemporane cunoscute. […]

Zona insondabilă a sufletului omenesc, imprevizibilitatea reacțiilor umane n-a fost niciodată părăsită de Marin Preda. Pentru el ea reprezintă punctul de plecare al prozei, rațiunea ei de a fi, una dintre condițiile obligatorii. Vorbind într-unul din interviuri „despre profesiunea de scriitor”, el arăta că nu se pot concepe destine individuale în afara adevărului despre om și că marea lacună a unei anume părți a prozei noi era că „sub pretextul că în societatea noastră nu există imprevizibilitate în ce privește mersul societății, atunci nici în cel al destinelor individuale nu există”. Supralicitându-se, deci, previzibilul, s-ar renunța la atuurile specifice ale prozei, ajungându-se, consecință de neocolit, la superficialitate, șablon,

rețete și, finalmente, la propagarea unei optici schematice asupra realităților și a omului. *Risipitorii* este o replică profesională la părăsirea de către o parte dintre prozatori a uneltelor lor, a imprevizibilului acelei complexe realități care este omul. […] în ultima versiune, în care autorul nu se mai dăruie atâtor tentații și teme ca în 1962, sensul titlului este mai ușor de fixat într-o matcă sigură. Risipa este echivalentă cu a trata existența și timpul dintr-un unghi frivol. *Risipitorii* este o invitație la gravitate și meditație. […] În contextul unei astfel de gândiri, lumea lui „Ceș copil” ar fi o lume de iresponsabili și „risipirea” e vecina iresponsabilității: primul risipitor care cade victimă „frivolității” este Ilie Moromete, înghițit la un moment dat de sorbul necruțător al dialecticii realului de care se lăsase depășit.

Este surprinzător însă cum o carte în care mai toate personajele trăiesc cazuri-limită, trec prin accentuate crize sufletești sau morale, cunosc albul cearșafurilor de spital sau chiar moartea nu ne transmite o senzație de repulsie: chiar dacă surpriza-i găsește nepregătiți – și nepregătirea unora este deznădăjduitoare! —, ei, organismul lor, sufletul lor, mintea lor acceptă bătălia cu urâtul de care nu vor să se lase invadați. *Risipitorii* este cartea unui autor preocupat de tot ceea ce violentează natura și omul și încredințat că tot ceea ce le-ar violenta este injustiție.

Mihai UNGHEANU, *Risipitorii I, Risipitorii II,*
în vol. *Marin Preda. Vocație și aspirație,* Editura Eminescu, București, 1973, pp. 96-106

Șocul psihologic determinat de experiența *Risipitorilor* a avut un efect reifiant și asupra discursului narativ, în barocul narativ ce caracterizează proza autohtonă a deceniului trecut, Marin Preda a păstrat constant încrederea în forța de convingere a romanului de factură realistă, atent în același timp la procedeele tehnice ale marilor romancieri străini. Lăsând la o parte accidentalul, ignorând experiențele nesemnificative, Marin Preda a realizat un discurs narativ modern în care behaviorismul și obiectivitatea rămân elementele fundamentale. Și anterior utilizase comportamentismul, dar acum, fără a elimina complet spațiul interior al motivației, personajele se realizează prin ceea ce fac. Gândurile sunt notate fără nicio tresărire subiectivă, fiecare secvență este consecința precedentei și cauza următorului moment epic.

Cu toate acestea, Marin Preda nu a absolutizat mijloacele artistice utilizate de Hemingway sau de John Dos Passos. Psihologia tipurilor sale exclude subsumarea integrală behaviorismului. Nici *Intrusul*, nici *Risipitorii* nu sunt procese verbale ale unui comportament într-o situație limită. Punctele de vedere concurente sunt utilizate cu o anumită pondere, cu un

coeficient de prudență izvorât dintr-un adecvat simț al echilibrului. Ambiguitatea totală, echivocul complet nu îl atrag. Oprirea programatică a intruziunii în conștiințe, negarea notelor distinctive ale semnificatului, convenția incomprehensibilității, a restituirii gesturilor și cuvintelor goale duce, are convingerea, la o inevitabilă artificialitate: „Cum să-l facem pe cititor să înțeleagă ce se întâmplă cu un personaj dacă ne abținem de la orice comentariu al gesturilor și al cuvintelor lui? Am ajunge la artificii bizare, ar fi ca și cum i-am învăța pe eroii noștri alfabetul surdo-muților și pe cititor de asemeni, ca să-i înțeleagă. Cantitatea de convenție ar spori și mai mult…” (Florin Mugur, *Convorbiri cu Marin Preda*, p. 143) Indirect, Marin Preda își exprimă lipsa de aderență la tehnica unei narațiuni ca *Rashomon* de Kurosawa sau *Ursul* de Faulkner.

Păstrând ca modalitate preponderentă behaviorismul, Marin Preda infuzează discursului o atitudine proprie față de personaj. Alternând viziunea exterioară cu aceea lăuntrică, romancierul își interzice selectiv omnisciența, refuzând totodată impasibilitatea neutrală absolută. Marin Preda nu mai știe tot atât cât știu personajele sale, dar nici nu știe mai puțin decât oricare dintre eroii săi: „Rareori […] fac o investigație directă în gândirea unui personaj, ca să indic sursa acțiunilor sale. Prefer să înfățișez omul în mișcare, iar mișcarea o văd când din afară, când din partea eroului” *(ibidem)*.

La nivelul narațiunii și al personajelor stăruie o permanentă indeterminare al cărei model utilizat de Marin Preda coboară în timp până la Andre Gide. Unui caracter exhaustiv explicat, romancierul îi preferă destinul incomplet, realizat prin înfățișarea unei perioade temporale determinate ale existenței individuale și așezat într-o fabulație secționată. Evenimente aflate în plină desfășurare sunt întrerupte brusc, înainte de a se fi definit. Cum vor evolua cuplurile Gabi-Mimi și Vale-Anda din *Risipitorii*? Nu știm, dar tăietura rămâne incitantă. Epica însăși nu se mai prezintă ca un edificiu arhitectonic finit. […]

Ion BĂLU, *Marin Preda*,
Editura Albatros, București, 1976, pp. 117-123

Așa cum se prezintă în forma definitivă (ed. a III-a, 1969), *Risipitorii* este romanul unei familii și, lucru nou la Marin Preda, romanul unui sentiment. Primul acoperă o mare arie socială și se întinde pe spațiul a două generații: părinții (Petre și Rodica Sterian, Toma Sterian – fratele celui dintâi, soții Arvanitache – oameni cu stare, atinși de rigorile revoluției, mama doctorului Munteanu etc.) și copiii (Constanța, Vale, Gabi, dr. Munteanu,

Mimi Arvanitache). Ca să facă istoria părinților, prozatorul recurge la istoria socială, cu preocuparea (tehnică realistă cunoscută, verificată!) de a subordona viața psihologică unui ansamblu de forțe economice și politice. Petre Sterian este muncitor la *Ateliere*, participă la viața politică, înainte și după cel de-al Doilea Război Mondial, apoi se retrage brusc, fără explicații, pentru a reveni, la îndemnul fratelui său, Toma, și al vechiului lor prieten, Lungu, activist de partid. Istoria, la acest punct, este cunoscută, și ea luminează prea puțin destinele personajului, rămas până la sfârșit fără identitate literară precisă. Părinții intră, în genere, într-o schemă sociologică (muncitorul onest, activistul perspicace, individul care și-a pierdut, odată cu situația socială, personalitatea, ca bătrânul Arvanitache etc.) și, lucru curios, Marin Preda nu face nimic pentru a evita la acest capitol obsesiile maniheistice ale prozei din deceniul al VI-lea.

Copiii intră în alt sistem de relații și viața lor morală este mai bogată. Dramele lor constituie, în fapt, materia romanului și, analizându-le, talentul lui Marin Preda își regăsește forța lui reală. Constanța, Gabi sunt intelectuali și eșecurile lor nu se mai explică social. Ei au tot ce trebuie pentru a reuși, epoca le este favorabilă, totuși viața lor ia adesea un curs tragic. La această familie de personaje trebuie să-i adăugăm pe doctorul Munteanu și pe doctorul Sârbu, istoria prieteniei lor fiind una dintre temele privilegiate ale cărții. Din roman al spațiului social, *Risipitorii* devine un roman al timpului psihologic, accentul căzând acum pe funcțiile morale ale individului, urmărite în existența (sau existențialitatea) lor. Constanța, doctorul Munteanu, Gabi Sterian ratează în viața sentimentală, și eșecul lor provoacă eșecul altora. Explicațiile diferă, într-un caz e vorba de conformism moral, în altul de incapacitatea de a vedea și accepta eroarea. Prozatorul descoperă o relație coerentă, secretă, care leagă viața individului de ceea ce el numește, în alta parte, subdestin. Epoca, destinul pot justifica multe, dar ele nu justifică totul, în triumful sau eșecul individului intră și o voință bine sau rău dirijată, o ezitare, o lipsă de angajare morală, complicitatea, pe scurt, a forțelor subiective lângă complicitatea existenței obiective. […]

Este locul de a observa că personajele lui Marin Preda nu se definesc de la început și, în genere, ele nu intră într-o schemă prestabilită. Nu sunt *pozitive* sau *negative*, sunt niște conștiințe tulburate care își trăiesc succesele sau înfrângerile cu luciditate. Ele se definesc pe măsură ce existența lor se complică. E.M. Forster deosebea în literatura modernă

personaje rotunde și personaje plate, liniare. La Marin Preda ceea ce domină este categoria personajelor rotunde (observația este valabilă și pentru *Moromeții*, *Intrusul*, *Marele singuratic)* ascunse, repliabile, ambigue, evitând confesiunea directă, totală, ele revin adesea la punctul de plecare. Natura moromețiană este prin excelență o natură circulară. Doctorul Munteanu, doctorul Sârbu, Constanța, din aceeași serie tipologică, vorbind despre ei sau despre alții, dezvăluie totdeauna adevăruri parțiale, avansează un punct de vedere contrazis sau verificat mai târziu de ei sau de alte personaje. Conversația este o formă nu de elucidare, ci de amânare a revelației adevărului. Despre doctorul Munteanu avem impresia, văzând actele lui și comentariile celorlalți, că știm totul, apoi mărturisirile sale răstoarnă perspectiva. Personajul capătă altă dimensiune morală: ceea ce părea mărunt carierism devine expresia unei obsesii pozitive; ce ni se înfățișase, până atunci, ca o formă lamentabilă a labilității în compromis ne apare, acum, ca o dorință superioară de perseverență în idee. Doctorul Munteanu își justifică actul lui disperat prin imposibilitatea de a accepta eroarea. Disprețul și greața față de ipocrizia generală l-au împins la această soluție extremă. El furnizează doctorului Sârbu faptele doveditoare: nu l-a persecutat, cum se spune, pe doctorul Strihan; doctorul Strihan este un vechi adversar politic, deloc pur, deloc liberal; efortul lui a fost ca pe porțile libertății să nu năvălească urangutanii cu bâtele în mână, toată voința lui a pus-o în slujba unei ambiții profesionale: aceea de a descoperi secretul unei boli teribile, schizofrenia. Aventura lui diplomatică e justificată prin dorința de a se instrui. Doctorul Munteanu e, deci, un idealist (în sens moral) și, cum ne lasă să înțelegem, a practicat conștient o pedagogie a entuziasmului. Măreția omului constă, după el, în conștiința că trebuie să moară („că nu e etern și că trebuie să obțină eternitatea prin idee”). A vrut să fie consecvent cu ideea la care a aderat, dar a pierdut cârma, n-a putut rămâne senin și a eșuat în intrigă măruntă. Greața și disprețul l-au doborât și moartea i s-a părut (iată o idee gidiană la Marin Preda!) singura formă de libertate. Prietenia față de doctorul Sârbu nu-i suficientă, de altfel doctorul Sârbu l-a părăsit când i-a fost mai greu. Nu renunță, firește, la idee și va încerca să-și realizeze altfel aspirațiile, dar dacă va constata, încă o dată, că oamenii n-au nevoie de serviciile lui, el cunoaște calea de a renunța… îi rămâne deschisă încă o poartă a libertății… […]

Mai impenetrabil este cazul Constanței Sterian, soția nenorocoasă a doctorului Munteanu. Eșecul ei este, la prima vedere, un eșec prin ricoșeu.

Părăsită de soț, ea cade într-o stare depresivă din care numai timpul și priceperea doctorului Drăghici o pot scoate. Crescuse greu („parcă avea două mâini stângi”), avusese dificultăți la școală, apoi, devenind adultă, relevă o personalitate puternică, cu reacții imprevizibile, incapabilă să accepte compromisul. Constanța inaugurează un tip feminin care va reveni în operele ulterioare: feminitatea buimacă, impenetrabilă. Rodica Sterian, mama, trecuse și ea printr-o fază de buimăceală, de retragere în sine, de refuz de a accepta viața, apoi își revenise și-și crescuse cu pricepere copiii. Fiica, îndrăgostită de doctorul Munteanu, apoi părăsită, cunoaște un rău de existență asemănător care o va duce, în cele din urmă, pe patul spitalului. […] Ca și în cazul altor personaje, soluția este, desigur, provizorie, adevărul – parțial. Însingurarea Constanței este explicată în alți termeni de doctorul Munteanu (el pune, medical, accentul pe consecințele morale ale unui avort!), pentru ca și acest adevăr subiectiv, parțial, să fie reluat, interpretat de inclementul doctor Sârbu. Tehnica romanului constă în a prezenta o serie de adevăruri succesive, complementare sau contradictorii, dovedind astfel că psihologia omului modern se constituie dintr-o sumă de ambiguități. Prozatorul clasic închidea individul într-o categorie (melancolic, expansiv, pesimist etc.), pe care o studia apoi cu sentimentul unei obiectivități depline. Scriitorul modern a pierdut această siguranță, *obiectul* lui (psihologia individului) s-a dovedit a avea adâncimi la care vechile instrumente de analiză nu mai ajung. În limbajul literaturii au pătruns termeni ca *dublu*, *refulare*, *complex*, *viață secretă*, împrumutați din psihanaliză, care dezvăluie o nouă concepție asupra persoanei și o nouă metodă de analiză. Marin Preda, la curent cu toate aceste descoperiri, întocmește fișa clinică a Constanței (în cazul acesta este vorba și de o boală adevărată), dându-ne, ca în *Personna* lui Bergman, un grafic foarte sugestiv al formelor pe care le ia angoasa. Hortensia Papadat-Bengescu făcea o dare de seamă despre evoluția ulcerului, autorul *Risipitorilor* ia ca pretext o tulburare psihică pentru a studia un caz existențial (*alienarea*).

Preferința scriitorului pentru feminitatea curioasă, mândră, imprevizibilă se vede și din studiul altor personaje. Mimi Arvanitache acceptă greu dragostea lui Gabi Sterian, prima ei reacție este să *fugă*, apoi, când tânărul dă semne de iritare, îl părăsește într-o criză de demnitate. În genere, femeile ratează în literatura lui Preda din orgoliu.

Eugen SIMION, *Scriitorii romani de azi”*, vol. I,
Editura Cartea Românească, București, 1978, pp. 430-436.

În toate articulațiile ei, proza lui Marin Preda trădează o atitudine pozitivă în fața celor mai diverse forme ale vieții, cu o extraordinară propensiune pentru valorile ei concrete, palpabile. În același timp, cititorul simte, dincolo de asperitatea blândă a materiei, umbra ei prelungită și enigmatică. Moartea dă literalmente târcoale acestei realități foșnitoare, explozive, unde anotimpurile, câmpia, animalele, cerul înstelat, simțurile, trupul femeii și al bărbatului, casa, țărâna, dogoarea solară au o respirație comună, adâncă. Neliniștită însă, fiindcă un misterios „verso esoteric" se află insinuat în miezul ascuns vederii directe. Sentimentul morții e asemenea unui „relief interior al pozitivității vitale". Surprinzând intimitatea irepresibilă a letalului, scriitorul nu acordă totuși descoperirii sale o semnificație tragică. Această absență a tragicului e pusă într-o relație brutală și neașteptată cu istoricitatea, fiind formulată în termenii unui paradox propriu veacului nostru. […] Moartea încetează să mai fie „la persoana a treia". Câtă vreme îi implica pe alții, văzută ca un simplu fenomen natural, supraconștiința o analiza ca atare, medical, biologic, social etc. cu o obiectivitate a-tragică. În același sens, Preda însuși prezentase evenimentul dintr-o exterioritate problematică, nu și misteriologică. Dar când personajul se află în confruntarea nemijlocită cu sfârșitul *său*, timpul și spațiul sunt anulate într-o efectivitate a unui *acum* și *aici*. Tot ce părea abstract, intemporal, se transformă într-o „contemporaneitate flagrantă". Această flagranța e simțită din primul moment ca un „obstacol"; înaintea fricii, eroii lui Preda simt uluirea că, brusc, ceea ce fusese impersonal se individualizează, îi privește direct. Ei intră în panică. În *Risipitorii*, Constanța, bolnavă, are senzația că „va muri" […]. Alarma simțurilor e un simptom al spaimei de inevitabil. Teama se instituie ca o stare de boală, erodând relațiile, afectele. E maladia de care suferă protagoniștii romanului: „Teama de moarte e una dintre temele *Risipitorilor*" declară autorul însuși *(Convorbiri cu Marin Preda*, p. 102). Ea subminează existența doctorului Munteanu, îl destramă și-l desfigurează moral. Analizându-i semnele, Sârbu îi spune cu bruschețe că „toate sunt provocate de frica de moarte; iar frica de moarte, în cazul tău, e rezultatul unei epuizări". Epuizare a resurselor etice, alienare în speță, fiindcă personajul istovise o mecanică rudimentară a arivismului, ajunsese la conștiința vidului interior și a eșecului pe toate planurile. Sfârșeală psihică, simțită din pricini diferite, dar cu aceeași concluzie, de Constanța însăși: „Moartea sufletului (…) o aduce pe cea fizică". Aparent coincidentă, atitudinea celor doi e în realitate antinomică,

fiindcă exprimă și o „morală” diametral opusă. Spaima de moarte a femeii e provocată de prăbușirea unui mit (erotic) și de incapacitatea de a-l reconstrui, de a găsi împlinirea compensatorie. […]

„Dulcea ispită” a morții în meditația lui Marin Preda nu e decât un alt termen pentru o „commentatio” reluată, niciodată istovită, unde spiritul său caută să încercuiască, să scruteze și să provoace mereu gândul morții.

Mircea ZACIU, *Commentatio mortis*, în *Timpul n-a mai avut răbdare: Marin Preda*, Editura Cartea Românească, București, 1981, pp. 269-289

Niciun scriitor român nu are, așa ca Marin Preda, sentimentul realului. Eroii săi încep să existe abia atunci când simțurile lor pot lua cunoștință de prezențele înconjurătoare, faptul diurn îi înviorează, nocturnul și oniricul îi moleșesc. Realul este cucerit sau începe să fie cucerit în momentul trezirii. Doar după trezire lumea începe să devină frumoasă. Această lume este „nespus de frumoasă” tocmai fiindcă ea capătă o măsură umană; tocmai fiindcă nu se mai poate sustrage verificărilor experienței. Abstracția nu apare în romanele lui Marin Preda decât însoțită de un cortegiu impozant și grav de exemplificări. De ce are dreptate cutare gânditor? Dacă un șir de istorii, întâmplate, unele, în Siliștea-Gumești, altele, în raza atenției marelui scriitor, nu pot ilustra ideea, ea rămâne suspectă.

Orice gând trebuie verificat în oglinzile lumii concrete, trebuie să ispășească dreptul său la înălțime și zbor traversând „barbaria concretului”. […]

Risipitorii e un roman plin de ecouri ale adâncimilor. Lumea de „la fund” în care trebuie să coboare, în cursul muncii de alfabetizare, Constanța, stârnește „câinii biologici”. În convalescența ei, la Tușnad, femeia îi va cânta doctorului Sârbu romanțe care trădează o altă ființă decât cea intelectuală (paginile sunt numai în ediția întâi a romanului), așa cum îi va cânta Matilda lui Petrini. Sunt capitole exemplare prin felul în care deconspiră lumea interioară a personajului, tânjirea după Centrul locului comun. Păstrând pământul afânat al *kitsch-ului* în jurul lor, melodiile evocă o adâncime pierdută.

Toți eroii lui Marin Preda trăiesc o ciudată atracție pentru romanțul sentimental. Mulți cultivă și trăiesc aventuri demne de romanul popular. Uneori anecdotele sau istorioarele pe care le povestesc se hrănesc din universul melodramei. Rămâne mereu ceva care ocrotește plânsul secret, jalea impură a dezmoșteniților luptei pentru idee. Pe drumul către Centru există o lume abandonată la care scriitorul revine cu un profund sentiment

de compasiune. E solidar ei. Cârciumi de mahala, restaurante mizere, amoruri ancilare îl întorc pe eroul central în mâlul aluvionar al marginilor care hrănesc și din care se hrănește *kitsch*-ul, dar unde se pot descoperi, mai bine decât în alte locuri, urmele căii regale.

Cornel UNGUREANU, *Proza românească de azi*, vol. 1,
Editura Cartea Românească, București, 1985, pp. 220-223